KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ *SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER PROGRAMI

KÜRESEL VE BÖLGESEL PERSPEKTİFTEN DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİ

DOKTORA TEZİ

Serdar KESGİN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gökhan KOÇER

Kasım – 2015

TRABZON

ONAY

Serdar KESGİN tarafından hazırlanan "Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği" adlı bu çalışma 27/11/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Gökhan KOÇER (Başkan/Danışman)

.....

Prof. Dr. M. Çağatay OKUTAN

.....

Doç. Dr. Süleyman ERKAN

.....

Prof. Dr. Timuçin KODAMAN

.....

Prof. Dr. Hasan Ali KARASAR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım ..../..../2015

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksi ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Serdar KESGİN

27.11.2015

ÖNSÖZ

Yarı kapalı bir deniz olarak kabul edilen Akdeniz, batı ve doğu olmak üzere iki havzadan meydana gelmektedir. Akdeniz'in politik yapısı, Tunus'taki Bon Burnu ile Sicilya'nın batısındaki Lilibeo Burnu arasındaki hatta dayanan coğrafi ayrımı yetersiz kılmaktadır. Bu nedenle bir çok düşünür, siyasal gerçeklikleri dikkate alarak, Akdeniz'in doğusunu da ikiye ayırmış, Girit adasının doğu ucundan geçen 27. boylam ile Sicilya arasında kalan alana Orta Akdeniz, 27. boylamın doğusuna ise Doğu Akdeniz tanımlamasını getirmiştir.

Bugün, Türkiye, Yunanistan, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, GKRY ve KKTC kıyıları ile çevrelenmiş olan Doğu Akdeniz tarih boyunca jeopolitik önemini korumuştur. Tarihsel süreçte İslam'ın genişleme sahasına dahil olan Doğu Akdeniz, Batı ve Doğu kültürlerinin mücadele alanı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı hakimiyetinin sona ermesiyle bölge, Avrupalı küresel güçlerin paylaşımına sahne olmuştur. Savaş sonrasında, Batı toplumlarının yüzyıllar içerisinde güvenlik anlayışı üzerine inşa etmiş oldukları siyasal yapıları ile Batılı devletlerin manda yönetimi altında kurulmuş olan yeni bölge devletleri arasındaki kültürel farklılıklar da ortaya çıkmıştır. Arap-İsrail ve Türk-Yunan krizleri dışında nispeten sakin geçen Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile bölgede enerji odaklı politikalar ağırlık kazanmıştır. Doğu Akdeniz'in dünya ticareti ve enerji transferinde oynadığı role ek olarak sahip olduğu yeni enerji kaynakları, önemini bir kat daha artırmıştır.

Tek başına bir ülkenin uzun süre bölgesel güvenliği tesis etmesinin mümkün olmadığı Doğu Akdeniz'de, bölgesel ittifak ilişkileri ve işbirliği girişimleri ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda NATO, AB, AGİT, BM gibi örgütler bünyesinde, Doğu Akdeniz'de güvenliğin ve istikrarın tesisi için girişimlerde bulunulmuştur. Söz konusu girişimler, küresel ve bölgesel etkiye sahip ülkelerin Doğu Akdeniz'de bireysel etkinlik çabalarına engel olmamaktadır. Başta süper güç ABD olmak üzere bölge dışı aktörler olan Rusya Federasyonu, İngiltere, Fransa, Çin ve İtalya gibi ülkelerin askeri, ekonomik, dini, sosyal, siyasal ve tarihsel etkilerini kullanarak bölgesel nüfuz mücadelesi içerisine girdikleri görülmektedir. Küresel etkiye sahip aktörler barış ve istikrarın tesisinden yana olduklarını açıklasalar da, aktörlerin bölgesel

sorunlara ve terör algısına bakış açılarının farklılıklar arz etmesi ve bölge ülkeleri ile kurmuş oldukları ilişki düzeyleri, çatışma ortamının devamlılığını sağlayan unsurlar arasında yer almaktadır.

Tezin konusu itibariyle bölgesel güvenlik politikaları ele alınmıştır. Güvenlik yapılanması fikrine, bölge ülkeleri tarihsel hafızayı da dikkate alarak tedirgin ve temkinli yaklaşmaktadır. Doğu kültürünü ve İslam'ı kendi yaşam tarzına bir tehdit olarak gören Batı toplumu için de benzer bir yaklaşım söz konusudur. Tarihsel süreçte şekillenmiş olan tehdit algılamaları, girişimlerin yavaş seyretmesine ve ilişkilerin kırılganlığına neden olmaktadır. Kültürel ayrımın yanında bölgedeki her bir ülke için de farklı tehdit algısı söz konudur. Arap ülkelerindeki siyasal iktidarlar da bireysel kaygılarla hareket ederek çözümü zor olan konuları daha da karmaşık hale getirmektedirler. Benzer bir durum AB için de geçerlidir, zira AB'nin tüm üyeleri Akdeniz konusunda Fransa ve İtalya gibi istekli değillerdir.

Karmaşık ilişkiler ağı ile çevrelenmiş Doğu Akdeniz bölgesinin güvenliği için jeopolitik, ekonomik, askeri, siyasal, sosyal ve kültürel boyutları da içeren çok yönlü ve kapsayıcı bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Tezin amacı, Doğu Akdeniz bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik çabaların önündeki engeller tespit edilerek kısa, orta ve uzun vadeye yönelik çıkarımlarda bulunabilmektir.

Çalışmalarım boyunca değerli desteği ve katkılarından dolayı danışmanım Prof. Dr. Gökhan KOÇER ile tez izleme komitesinde bulunan Prof. Dr. Mustafa Çağatay OKUTAN ve Doç. Dr. Süleyman ERKAN'a, değerli katkıları ve yönlendirmelerinden dolayı Doç Dr. Yalçın SARIKAYA'ya teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
ÖZET ..... **X**
ABSTRACT ..... **XI**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XII**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XIII**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **XIV**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XV**

GİRİŞ **1-6**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜVENLİK KAVRAM **7- 66**
1.1. Güvenliğin Kavramsal Tanımı 7
1.1.1. Güvenlik Algısı 8
1.2. Güvenlik Algısının Arka Planı 12
1.2.1. Dinsel Temelde Düşünüş 13
1.2.2. İnsan Doğası Odaklı Düşünce 14
1.2.3. Sistem Odaklı Düşünce 17
1.3. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Yaklaşımları 23
1.3.1. İdealist Yaklaşım 27
1.3.2. Realist ve Neorealist Yaklaşım 30
1.3.3. Eleştirel Güvenlik Kuramı 38
1.3.4. Konstrüktivist Yaklaşım 40
1.3.5. Tarihsel Sosyolojik Yaklaşım 43
1.4. Uluslararası Hukuk Bakımından Uluslararası Güvenlik 44
1.4.1. Uluslararası Hukuka Duyulan İhtiyaç 45

1.4.2. Deniz Hukukunun Gelişimi ve Deniz Güvenliği 52
1.5. Terör ve Güvenlik Algısı 58

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI GÜVENLİK VE DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİ 67-157
2.1. Uluslararası Güvenliğin Jeopolitik Boyutu 67
2.1.1. Coğrafya'nın Belirleyici Gücü 67
2.1.2. Jeopolitik Düşünce 69
2.2. Doğu Akdeniz'in Klasik Jeopolitik Teoriler Açısından Önemi 71
2.2.1. Kara Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz 76
2.2.2. Deniz Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz 77
2.2.3. Hava Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz 82
2.3. Jeopolitik Anlayışta Değişim ve Doğu Akdeniz 83
2.3.1. İdeolojik Yaklaşımlar 84
2.3.2. Jeokültürel Anlayış 85
2.3.3. Jeoekonomi Düşüncesi 89
2.3.4. Askeri Boyut 100
2.4. Doğu Akdeniz'de Mevcut Sorun Alanları 102
2.4.1. Havzanın Kronik Sorunları 102
2.4.1.1. Ege Sorunu 102
2.4.1.2. Kıbrıs Sorunu 106
2.4.1.3. Filistin Sorunu 116
2.4.1.4. Suriye İç Savaşı 123
2.4.2. Deniz Yetki Alanı Sorunları 129
2.4.2.1. Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmazlığı 130
2.5. Doğu Akdeniz'de Deniz Güvenliğinin Sağlanması 148
2.5.1. Doğu Akdeniz Deniz Ticareti Güvenliği 149
2.5.2. Doğu Akdeniz'de Organize Suçlar ve Kaçakçılığın Önlenmesi 152

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÖLGEDEKİ AKTÖRLERİN DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YAKLAŞIMLARI 158-238

3.1. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Avrupalı Ülkelerin Bölgesel Güvenlik Algıları 158

3.1.1. Yunanistan 159

3.1.2. GKRY 168

3.1.3. KKTC 173

3.2. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Ortadoğu Ülkelerinin Bölgesel Güvenlik Algıları 174

3.2.1. İsrail 175

3.2.2. Mısır 186

3.2.3. Suriye 196

3.2.4. Lübnan 202

3.3. Türkiye'nin Güvenlik Algısında Doğu Akdeniz Stratejisi 206

3.3.1. Türkiye'nin Jeopolitik ve Stratejik Konumu 207

3.3.2. Türkiye'nin Güvenlik Algısı 210

3.3.3. Doğu Akdeniz'in Türkiye İçin Önemi 215

3.3.4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Coğrafyasındaki Faaliyetleri 229

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BÖLGE DIŞI AKTÖRLERİN DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YAKLAŞIMLARI 239-345

4.1. Küresel Etkiye Sahip Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları 239

4.1.1. ABD'nin Doğu Akdeniz Hegemonyası 239

4.1.2. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Stratejisi 260

4.1.3. İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki Varlığı 273

4.1.4. Fransa'nın Akdeniz Girişimleri 278

4.1.5. İtalya'nın Akdeniz Politikası 284

4.1.6. Çin'in Akdeniz Düşüncesi 286

4.2. Uluslararası Örgütlerin Doğu Akdeniz Politikaları 297

4.2.1. NATO'nun Doğu Akdeniz Politikası 297

4.2.1.1. Doğu Akdeniz'i Kapsayan NATO Faaliyetleri 304

4.2.1.2. Akdeniz Diyaloğu 309
4.2.2. Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikası 313
4.2.2.1. Barselona Deklarasyonu ve Akdeniz İçin Birlik Programı 328
4.2.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) 337
4.2.3.1. İşbirliği İçin Akdeniz Ortakları 340
4.2.4. Birleşmiş Milletler'in Medeniyetler İttifakı Girişimi 341
4.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Doğu Akdeniz Politikası 343
4.2.6. Arap Ligi'nin Doğu Akdeniz Politikası 345

SONUÇ ve ÖNERİLER 346
YARARLANILAN KAYNAKLAR 361
EKLER 397
ÖZGEÇMİŞ 400

ÖZET

Doğu Akdeniz, dünyanın en önemli su yollarından üçünün kesişme noktasında bulunması nedeniyle kazanmış olduğu coğrafi değerin yanında, tarihsel ve kültürel öneme de sahip bir havza durumundadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan Arap-İsrail ve Türk-Yunan sorunlarına Soğuk Savaş'ın ideolojik yapısı da eklendiğinde, Doğu Akdeniz'in girift ilişkiler ağıyla sarmalandığı görülmüştür.

Boru hatları ve tankerlerle gerçekleştirilen dünya petrol ve doğalgaz trafiğinin önemli bir bölümüne Doğu Akdeniz ev sahipliği yapmaktadır. Çatışmaların ve terör faaliyetlerinin bölgesel istikrarı ve deniz ticaretini olumsuz etkilemesi, işbirliği olanaklarının artırılması için NATO, Avrupa Birliği, AGİT ve Birleşmiş Milletler gibi örgütlerin girişimlerde bulunmalarını zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte ABD, Rusya Federasyonu, Çin, İngiltere ve Fransa gibi küresel etkiye sahip ülkelerin nüfuz mücadeleleri de bölgesel güvenlik stratejilerini şekillendirmektedir.

Doğu Akdeniz, dünya çatışma bölgelerinin tam ortasında kalan bir ticaret yolu ve enerji kaynağıdır. Bu nedenle, mevcut şartlarda Doğu Akdeniz'de bölgesel istikrarın ve güvenliğin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğine dair soruya cevap aramak için Akdeniz'in genelini ve Ortadoğu'nun tamamını kapsayan, bölgesel ve küresel görüş ve politikaları içeren okumalar ve incelemeler yapılması uygun görülmüştür.

Akdeniz'de güvenliğin ve istikrarın sağlanması için katılımcı ve adil bir yapılanmanın gerekliliği taraflarca kabul görmesine rağmen, Doğu Akdeniz kaynaklı sorunların çözümü konusunda bireysel çıkar odaklı hareket edildiği göz önüne alındığında, kısa ve orta vadede etkin bir yapılanmanın mümkün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, ABD, NATO, Rusya Federasyonu, Avrupa Birliği

ABSTRACT

The East Mediterranean is in the state of a catchment area which has historical and cultural value besides having geographical value as it is in the point of intersection of the world's three most important water routes. It is seen that the East Mediterranean is enmeshed with the complicated relations when added the idealogical side of the Cold War to the issues of Arabian-Israel and Turkey-Greece after the period of World War II.

The Mediterranean performs an important part of the host to the heavy traffic of the world's oil and natural gas occuring with system of pipelines and tankships. As armed conflicts and terror attacks has negative effects on regional stability and seaborne trade, the associations such as NATO, the European Union, OSCE and the United Nations have to make an attempt to scale up the possibilities of cooperation. Additionally, the authority struggle of countries having global effects such as USA, the Russian Federation, China, England and France forms their regional safety strategies.

The East Mediterranean is an artery of commerce and energy source in the middle of World's conflict regions. Therefore, under the present circumstances, it is approved that there should be studies and observations embracing regional and global concepts and policies which takes the best part of the Middle East and the overall of the Mediterranean for finding an answer to the question of whether there should be a regional stability and safety in the East Mediterranean or not.

Even though it gains acceptance by the parties that there is a necessity of participator and righteous structuring for supplying the safety and stability in the Mediterranean, ıt is came to a conclusion that there can not be an effective structuring in the short or medium term when it is behaved personal interest-centered with respect to the conclusions of the East Mediterranean problems.

Key Words: The East Mediterranean, USA, NATO, The Russian Federation, The European Union

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablonun Adı	Sayfa Nr.
1	Bölgeler Bazında Petrol Rezervi	93
2	Ülkeler Bazında Petrol Üretimi	93
3	Ülkeler Bazında Petrol Tüketimi	94
4	Ülkeler Bazında Doğalgaz Üretimi	96
5	Bölgeler Bazında Doğalgaz Rezervi	97
6	Ülkeler Bazında Doğalgaz Tüketimi	97
7	Bölgeler Bazında Petrol İhracatı	98
8	Bölgeler Bazında Petrol İthalatı	99
9	Bölgeler Bazında LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz) İhracatı	99
10	Bölgeler Bazında LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz) İthalatı	99
11	Türkiye'nin Enerji Kaynakları Kullanımı	224

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafiğin Adı	Sayfa Nr.
1	Dünya Enerji Tüketim	73
2	Dünya Petrol Tüketimi	73
3	Açık Deniz Doğalgaz Üretimi	131
4	Mısır'ın Petrol Üretimi ve Tüketimi	195
5	Mısır'ın Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi	195
6	Suriye Petrol Üretimi ve Tüketimi	199
7	Suriye Doğalgaz Üretimi ve Tüketimi	200
8	ABD Enerji Tüketimi	253
9	Dünya Doğalgaz İhracatı	265
10	Kaynaklara Göre Çin'in Enerji Tüketimi	287

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Nr.	Haritanın Adı	Sayfa Nr.
1	Akdeniz'deki Ana Enerji Hatları	81
2	Dünya Deniz Ticareti	92
3	Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin Hak İddia Ettiği Kıta Sahanlığı	133
4	Mısır'ın Türkiye Yerine Yunanistan ve GKRY ile Anlaşması Sonucu Kaybedeceği Deniz Alanları	137
5	Türkiye'nin TPAO'ya Verdiği Ruhsatın GKRY Ruhsatı ile Çakışması	141
6	KKTC'nin TPAO'ya verdiği Ruhsat ile GKRY'nin Belirlediği Parsellerin Çakışması	143
7	İsrail Deniz Alanı	182
8	İsrail ve GKRY Enerji Nakil Olanakları	183
9	Levant Havzası	184
10	Mısır Enerji Kaynakları	194
11	Lübnan Deniz Alanı	205
12	İnci Dizisi (String of Pearls)	290
13	Çin'in Kara ve Deniz İpek Yolu	293
14	Deniz Haydutluğu Faaliyetleri (2008-2009)	306

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ALTBMD	: Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
CENTCOM	: United States Central Command
CIA	: Central Intelligence Agency
CSCAP	: Council for Security Cooperation in the Asia-Pacific
CMF	: Combined Maritime Forces
CNG	: Compress Natural Gas
CSCAP	: Council for Security Cooperation in the Asia-Pacific
CTF	: Combined Task Force
Çev.	: Çeviren
DSERTEC	: Trans-Mediterranean Renewable Energy Cooperation
ESDI	: European Security and Defence Identity
Ed.	: Editör
ELIAMEP	: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy
EOKA	: Ethniki Organosis Kyprion Agoniston

EU	: European Union
EU NAVFOR	: European Union Naval Force
EUROMARFOR	: European Maritime Force
FIR	: Flight Information Region
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HMS	: Her or His Majesty's Ship
IMO	: International Maritime Organization
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
ISPS	: International Ship and Port Facility Security Code
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	: Liquefied Natural Gas
m^3	: Metreküp
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
Mercosur	: Mercado Común del Sur
MSCHOA	: Maritime Security Centre Horn of Africa
NAVOCFORMED	: Naval on-call Force Mediterranean
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
OAPEC	: Organization of Arap Petroleum Exporting Countries
ODGP	: Ortak Dış Güvenlik Politikası
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development
OGSP	: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
OSCE	: Organization for Security and Co-Operatıon in Europe
PAC-3	: Patriot Advanced Capability 3
s.	: Sayfa
SAR	: Search and Rescue
SAS	: Su Altı Savunma
SAT	: Su Altı Taarruz
SHAPE	: Supreme Headquarters Allied Powers Europe
SNMCMG-2	: Standing NATO Mine Counter Measures Group 2
SNMG-2	: Standing NATO Maritime Group 2
SOLAS	: International Convention for the Safety of Life at Sea

SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STANAVFORMED	: Standing Naval Force Mediterranean
SUA	: Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation
TANAP	: Trans Anatolian Natural Gas Pipeline
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDGG	: Türk Deniz Görev Grubu
THAAD	: Terminal High Altitude Area Defense
TPAO	: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNCLOS	: United Nations Convention on the Law of the Sea
UNIFIL	: United Nations Interim Force in Lebanon
USS	: United States Ship

GİRİŞ

Akdeniz ve Ortadoğu'nun ayrılmaz bir parçası olan Doğu Akdeniz, coğrafi açıdan doğu ile batı, kuzey ile güney arasında bir ticaret, iletişim, ulaşım ve savaş alanı olarak dünya tarihine yön veren en önemli bölgelerden bir tanesidir. Dünyada ilk deniz aşırı ticaret ve ilk deniz savaşı Akdeniz coğrafyasında gerçekleşmiştir. Tarihsel süreçte olduğu gibi bugün de Doğu Akdeniz küresel ve bölgesel güç mücadelelerine sahne olmaktadır. Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte ideolojilerin yerini ikili ilişkilerin aldığı bir döneme girilmiş ve dünya genelinde olduğu gibi Doğu Akdeniz coğrafyasında da ticaret hacmi artış göstermiştir. Bölge, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu enerjinin geçiş güzergahında olması ile de ayrı bir öneme sahiptir. Günde 7 bin civarında geminin seyir halinde olduğu Akdeniz, dünya deniz ticaretinin yaklaşık dörtte birine ev sahipliği yapmaktadır. Akdeniz'deki deniz ticareti, Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları nedeniyle Doğu Akdeniz bölgesinde yoğunlaşmaktadır. Dünya ticareti ve bölge ülkeleri için bu denli önemli olan Doğu Akdeniz'e yönelik güvenlik algılamalarının saptanıp geleceğe dair çıkarımlarda bulunma düşüncesi de bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Heterojen bir yapıya sahip olan Doğu Akdeniz bölgesi, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ortamdan aldığı sorunları günümüze taşıyarak farklı çatışma risklerini bünyesinde barındırabilme özelliğine sahip bir bölge haline gelmiştir. Çatışmaların etkisinin genelde yerel bazda kalmasının yanında uluslararası niteliğe de sahip olması, ilginin bölgeye yönelmesine neden olmaktadır. Gerek dini gerekse etnik nedenlere bağlı olarak gelişen şiddet eylemlerinin artarak yaygınlaşması bölgenin istikrar içerisinde olan Avrupalı komşularının ekonomik, demografik, kültürel ve politik sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz'den geçen ve çoğunlukla Avrupa'ya uzanan deniz taşımacılığının çatışmalardan olumsuz etkilenmesi bunlardan bir tanesidir. Avrupalı ülkelere yasadışı göçler ve terörün Avrupa'ya sıçraması gibi sorunlar da, başta Avrupalı ülkeler olmak üzere bölgeyi kullanan tüm ülkeleri rahatsız etmektedir.

Birçok düşünür, bölgeye dair güvenlik algılarının tarihsel ve kültürel sebeplere bağlı olarak Doğu ve Batı toplumları arasında farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Arap toplumu, Batıyı İslam'a karşı bir tehdit olarak görürken, Batı kamuoyu da İslam'ı kendi değerlerine ve sosyal yaşantısına karşı bir tehdit olarak görmüştür. Bu durum siyasal olmayan, sosyal akıla ait mantık ile inanca yönelik güvenlik ikilemini yansıtmaktadır. Edward Said'in belirttiği gibi, yüz yüze olduğumuz çatışma, medeniyetler arasında olmaktan ziyade bir cehaletler çatışması[1] olarak daha iyi anlaşılabilir.

Doğu Akdeniz'in, havzasındaki doğalgaz ve petrol rezervleri yanında Ortadoğu ve Hazar enerji kaynaklarının koridoru konumunda olması, stratejik önemini ve bölgeye olan ilgiyi artırmaktadır. Buna bağlı olarak bölgesel rekabetin artmış olması kutuplaşmaların ve çatışmaların da artış göstermesine neden olmaktadır. Doğu Akdeniz, Süveyş, Türk Boğazları ve Bölgeye akan petrol boru hatları vasıtasıyla denizden petrol taşımacılığının %25'sinden fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz'in güvenliği, sadece bölge ülkeleri için değil bu coğrafyayı kullanan tüm ülkeler için önem kazanmaktadır.

Dünyada üretilen enerjinin yaklaşık dörtte birini tüketen, askeri ve ekonomik süper güç olma vasfını yitirmek istemeyen ABD için Doğu Akdeniz vazgeçilmezdir. Dünyanın en büyük doğalgaz rezervlerine sahip ve ihracatçısı konumunda olan Rusya Federasyonu da küresel enerji pastasındaki payını artırmak istemektedir. Bunu yanında ekonomik ve siyasal istikrarını rayına koymuş olan Rusya, Soğuk Savaş döneminde bölge ülkeleriyle kurmuş olduğu ilişkileri canlandırarak etkinliğini artırma niyeti içerisindedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Akdeniz'in kontrolünü ABD'ye devretmiş olan İngiltere ise Kıbrıs'taki üsleri ve son dönemde Filistin Sorunu üzerinden Arap ülkelerine yönelik yapmış olduğu hamleler ile sempati kazanıp muhtemel bir Amerikan boşluğunu doldurma gayreti içerisindedir. Zira, İngiliz petrol şirketlerinin bölgede önemli faaliyetleri mevcuttur. Bir Akdeniz ülkesi ve bölgenin eski bir sömürge efendisi olan Fransa, AB'nin bölgesel politikasına ters düşmeyecek şekilde, tarihsel ve coğrafi bağları üzerinden etkin olma niyetindedir. Hatta Fransa'nın, söz konusu strateji kapsamında AB'nin Akdeniz politikasını şekillendirmeye çalışarak, AB kaynak ve imkanlarını bölgeye kanalize etmeye

[1] Edward W. Said, "The Clash of Ignorance", **The Nation**, October 2001, http://www.thenation.com/article/clash-ignorance/, (17.11.2014)

çalıştığı görülmektedir. Bugün için etkili olmasa da geleceğin süper güçlerinden bir tanesi olarak gösterilen Çin'in, artan enerji ihtiyacı dikkate alındığında, bölgeye ilgisinin her geçen gün artması beklenmektedir. Çin'in, Suriye iç savaşı esnasında BM'nin ambargo kararını veto vererek örtülü de olsa Esad yönetimine vermiş olduğu destek, bunun bir göstergesi olabilir.

Bölgede kronikleşmiş Türk-Yunan, Arap-İsrail anlaşmazlığı üzerine şekillenen sorunlar ağı, bölge ülkelerinin bölgesel güvenlik algısı üzerinde fikir birliği yapmalarını imkansızlaştırmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında liberal bir yapıya ve tek kutuplu politik bir anlayışa bürünmüş olan uluslararası ortam, AB'nin ve paralelinde NATO'nun Avrupa düzeyinde bütünleşmesini sağlarken, Doğu Akdeniz coğrafyasında aynı etkiyi göstermemiştir. Batı dünyasının demokratik barış eksenli güvenlik anlayışı, liberal bir yapıya sahip olsalar bile Avrupalı olmayan bölge ülkelerini kapsamamaktadır. Batı anlayışı, Avrupa'yı merkeze koyarken Doğu Akdeniz'i, güvenlikleştirilmesi gereken yakın çevre olarak görmektedir. Bu kapsamda, NATO'nun Akdeniz Diyaloğu, AB'nin Akdeniz İçin Birlik süreci ve AGİT'in İşbirliği İçin Akdeniz Ortakları inisiyatifi çevreden merkeze gelebilecek tehditlerin en aza indirilmesi için tasarlanmış girişimler olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte ABD, Rusya Federasyonu, İngiltere, Fransa ve Çin gibi ülkelerin liberal dünya düzeni ve demokratik barış anlayışı çerçevesinde birbirlerine karşı sıcak çatışma düzeyine varmayan rekabet ortamında mücadele ettikleri görülmektedir. Ancak bu anlayış çevre ülkelerde çatışma riski olmayacağı anlamına gelmemektedir ki bugün gelinen noktada Doğu Akdeniz, dünya çatışma alanlarının tam ortasında kalmıştır. Bölge ülkeleri de kendi aralarında farklılıklar göstermektedir. Türkiye ve İsrail bölgenin demokratik ülkeleri olarak Batılı kurum ve organizasyonlara katılmış veya uyum halinde bir dış politika izlerken, Arap ülkeleri demokratik olmayan baskıcı rejimler altında, İsrail veya Batı karşıtlığı üzerine oturtulan sınırlı bir dış politika anlayışı benimsemişlerdir. Arap ülkeleri de kendi aralarında da fikir birliği etmiş değildir, ülkesel farklılıkların dış politika yansımaları, bölgesel güvenlik algılarındaki değişkenlikleri ortaya koymaktadır. Uluslararası aktörlerin, oyunun kuralları çerçevesinde çıkarlarını maksimize etmeye yönelik, realist düşünceye dayalı dış politika yürütmüş olmaları, bölgesel sorunların çözümü noktasında yarar sağlamadığı gibi yeni sorunların da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

1990'lı yıllarla birlikte AB'nin, Akdeniz İçin Birlik süreci ve AGİT'in, İşbirliği İçin Akdeniz Ortakları inisiyatifi Doğu ile Batı arasında iletişim ve işbirliğinin geliştirilmesi yolunda atılmış en önemli adımlar olarak görünseler de, 1990'ların sonuna doğru artma eğilimi gösteren terör faaliyetleri, Avrupalı ülkelerin bölgesel güvenliği sağlama noktasında askeri yetersizliklerini ortaya çıkarmıştır. Buna karşılık aynı dönemlerde ortaya çıkarılan NATO'nun Akdeniz Diyaloğu süreci spontane sorunlara ağırlık vermesi ve tarafların müracaatları sonrası müdahaleyi öngörmesi nedeniyle, geniş katılımlı kurumsal bazda bir bölgesel güvenlik algısının oluşması düşüncesini hayal kırıklığına uğratmıştır.

Her ne kadar kapsamlı ve kurumsal bir güvenlik yapılanması fikrinde uzlaşılamamış olsa da genelde Doğu Akdeniz'i kapsayacak şekilde NATO'nun gerçekleştirdiği faaliyetler ve 2001 yılında, 11 Eylül sonrasında Akdeniz'de güvenliğin tesisi için, NATO Deniz Gücü Komutanlığı'na bağlı Akdeniz Daimi Görev Gücü tarafından icra edilen Active Endeavour Harekatı şimdilik bölgesel güvenliğin tesisinde en etkili yöntem olmaktadır. NATO'nun başını çektiği Akdeniz deniz güvenliği sağlama görevlerine AB'nin kurumsal katılımının yanında NATO ve AB üyesi olmayan Akdeniz ülkelerinin katılımları da zaman zaman söz konusu olmaktadır. Bölge güvenliği noktasında kurumsal yapılanmanın gerçekleştirilmesine dair fazla etkinliği olamasa da Türkiye, bölgenin önemli bir askeri, ekonomik ve kültürel ülkesi olarak NATO kapsamındaki operasyonlara ve harekatlara üst düzeyde katılım sağlayarak bölge güvenliği ile ilgili niyetini ortaya koymaktadır. Türkiye ayrıca tek taraflı yaptığı tatbikat ve operasyonlarla bölgede etkin bir güç olduğunu göstermektedir.

Doğu Akdeniz coğrafyasında mevcut haliyle, barışın ve istikrarın sağlanmasına yönelik kurumsal yapılanma düşüncesi üzerine çaba harcayan düşünürler olsa da ABD ve AB ülkelerinin genel kanısı, bölgede haydut devlet olarak tabir edilen ülkelerdeki yönetim anlayışlarının değiştirilmesinden sonra bölgesel güvenlik yapılanmasının tartışılabileceği üzerinedir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve Ortadoğu'nun baskıcı rejimlerini değiştirmeyi amaçlayan Arap Baharı olarak adlandırılan süreç neticesinde birçok bölge ülkesinde iktidar değişikliği yaşanmıştır. Ancak süreç, uzun süren iç savaları da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki istikrarsızlık, göç dalgalarının ve terör eylemlerinin Avrupa'ya kadar uzanmasına neden olmaktadır. Küresel aktörler artık bölgeye yönelik

askeri müdahalelerin başarılı olmadığını, bu nedenle yumuşak güç ya da akıllı güç olarak tabir edilen stratejiler üzerinde istikrarı sağlamanın daha doğru olduğunu düşünmektedirler. Bölgenin önemine ve coğrafi konumuna binaen istikrarın tesisi konusunda ABD, AB ve Rusya gibi aktörler geri adım atma niyetinde değillerdir. Küresel işbirliği noktasında birbirlerini stratejik ortak olarak gören ABD ve AB bölgesel rollerde sert ve yumuşak güç paylaşımı içerisine girerek ortak bir bölgesel kontrol mekanizması üzerinde uzlaşmaya doğru evrilmişlerdir. Ancak söz konusu strateji de Rusya ve Çin gibi ülkelere yer yoktur, bu durum bölgeyi iki veya daha fazla kutuplu bir geleceğin beklediğini göstermektedir.

Çalışmada, Doğu Akdeniz'in güvenliğine yönelik küresel ve bölgesel politikaları içeren araştırma konusuna istinaden, Doğu Akdeniz'de güvenliğin tesisi konusunda etkili ve adil bir yapılanmanın veya anlayışın oluşturulup oluşturulamayacağı sorusuna cevap aranmıştır. Ortaya çıkan varsayım, bölge ülkelerinin, barış ve istikrar niyetinde olmalarına rağmen, tarihsel, kültürel, sosyolojik ve politik boyutların da etkisiyle, mutlak ve nispi çıkar ve zarar arasında ülkelerin tereddüt ettikleridir. Benzer durumun, değişkenler farklı olmakla birlikte, küresel aktörler için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, küresel ve bölgesel aktörlerin kendine özgü şartlarının ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmesinin doğru olacağı düşünülmüştür. Çalışma, Doğu Akdeniz ülkeleri ve bölgede çıkar mücadelesi içerisinde olan küresel aktörler çevresinde sınırlandırılmış olsa da bölgeyi Akdeniz'in ve Ortadoğu'nun geri kalanından ayırmak mümkün değildir. Bölgesel güvenlik algılamalarına olan etkileri nedeniyle, Akdeniz ve Ortadoğu'nun tamamını kapsayan politika ve stratejiler de çalışmanın ilgili başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Tez, giriş ve sonuç dışında dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin kavramsal çerçevesi çizilmiştir. Bu bölümde, güvenlik kavramı ve algısının zaman ve mekan olgusuna göre değişen boyutları üzerinde durulmuştur. Bu bölüm sadece güvenlik kavramını açıklamak ve konuya ilişkin teorik tartışmaları aktarmak için değil aynı zamanda güvenlik yaklaşımlarının Doğu Akdeniz coğrafyasında uygulanabilirliğinin tartışılması için de gerekli görülmüştür. İkinci bölümde, jeopolitik teoriler kapsamında Doğu Akdeniz'in önemi, geçmişi ve geleceğine dair çıkarımlar yapılırken, bölgesel kronik sorun alanları ele alınmıştır. Bu bölümde, tarihsel süreçte kültürler ve devletlerin

birbirlerine karşı bakış açılarının hangi şartlar altında şekillendiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin gövdesini oluşturan Doğu Akdeniz güvenlik politikaları, küresel ve bölgesel perspektif olarak ikiye ayrılarak üçüncü ve dördüncü bölümlerde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, bölge devletlerinin Doğu Akdeniz politikalarına yer verilmiştir. Bölge ülkeleri, küresel aktörlerin girişimlerine veya politikalarına tepki vermenin ya da katılım sağlamanın yanında komşularıyla ve bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini de gözden geçirerek Doğu Akdeniz stratejilerini belirlemek durumundadırlar. Dördüncü bölümde ise küresel etkiye sahip bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz politikaları ele alınmıştır. Bölge dışı küresel aktörler, ülkeler ve uluslararası örgütler olarak iki grupta değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GÜVENLİK KAVRAMI

1.1. Güvenliğin Kavramsal Tanımı

Güvenlik, Latince "se (olmaksızın)" ve "cura (endişe)", kelimelerinin birleşmesinden oluşan "securitas" kelimesinden türemiştir. Güvenlik, endişeden uzak olma ve sükunet anlamına gelmektedir. Yunanlı tarihçi Thucydides de anlatımlarında güvenlik kavramından bahsederken yenilgiye karşı güvende olma şeklinde tarif etmiştir.[2]

Güvenlik kavramı insanın doğumundan itibaren geçirdiği her bireysel ve toplumsal evrede kullanılan bir terim olduğu için, yaşamsal bir zorunluluk olarak görülmektedir. Birey için güvenlik çeşitli kademelerdeki endişe bütününü ifade etmektedir. Bireyler endişelerini gidermek için bir dizi önlem alma ihtiyacı hissetmektedir. Bu önlemler bireylerin yaşam koşullarını temelinden etkilemekte ve toplumsal düzenlemelerin kaynağını teşkil etmektedir.[3]

Güvenlik olgusundan söz edebilmek için;

a) Varlığın korunması ve sürdürülmesi bakımından bir ya da bir kaç içsel tehdidin,
b) Bir ya da bir kaç dışsal tehdidin,
c) ve/veya bu türden algılamaların ve tahminlerin bulunması gerekmektedir.[4]

Güvenlik öncelikle amaca ilişkin bir anlam içermektedir. Varlığı koruma ve sürdürme çerçevesindeki amaçlar temel güvenlik gereksinimi olarak ortaya çıkmaktadır. Zaman içinde bireye ilişkin güvenlik olgusu; toplumsal, ulusal ve uluslararası boyutlara

---

[2] J. Frederik M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde "Güvenlik" Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.200-201
[3] Beril Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Derin Yayınları, 2003, s.9
[4] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.10

taşınan bir olgu haline gelmektedir; çünkü güvenlik ile amaç arasında doğrudan bir ilişki bulunmakta, amaç değiştikçe iç ve dış tehdit algılamasında artış yaşanmaktadır. Gelişmişlik düzeyi ile güvenlik arasında da doğrudan bir orantı mevcuttur. Hem birey hem de devlet düzeyinde edinimler arttıkça, bunların yitirilmesine olan kaygıdan dolayı güvenlik endişeleri de artmaktadır. Hiçbir şeyi olmayanın, kaybedecek de fazla bir şeyi bulunmamaktadır. [5]

1.1.1. Güvenlik Algısı

Barry Buzan'da güvenlik siyasallaşmış bir kavram olarak ortaya çıkar. Politik gücün ulusa yönelik tehdit algılaması devletin güvenlik stratejisini de şekillendirmektedir. Bu bağlamda ulusal güvenlik algısının askeri anlam ifade etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Buzan bu noktada askeri güç ile güvenlik algılamasını ilişkilendirmektedir.[6] Ulus devletlerden oluşan politik ortamda ulusun güvenliği ile devletin güvenliği eşdeğer görülmektedir. Devlet güvenliği egemenlikle alakalı iken, ulus güvenliği kimlikle alakalıdır. Ulusal güvenlik algısında en önemli unsur ise dışsal tehdit olarak ön plana çıkmaktadır. Güvenlik dendiğinde günümüzde sadece askeri değil; ekonomik, siyasi ve toplumsal güvenlik algıları gelişmektedir. Bu bağlamda güvenlik anlayışının çeşitlenerek genişlediğini söylemek mümkün olmaktadır.

Arnold Wolfers'in güvenliği objektif ve subjektif olarak ikiye ayırması kabul görmüş bir yaklaşımdır. Wolfers'a göre objektif güvenlik herhangi bir tehlikenin olmadığı durumdur. Subjektif güvenlik ise herhangi bir tehlike beklentisinin olmadığı yani korku yaşanmayan durumdur.[7]

Güvenlik ifadesi her aktör tarafından ele alınabilir. Aktörler konuları kendi aciliyetlerine göre değerlendirip önem atfedebilirler. Aktörlerin öznel güvenlik anlayışları genel geçer konularda dahi aktörlerin farklı yaklaşımlarının ortaya çıkmasına sebep

---

[5] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.11
[6] Barry Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.323-325
[7] Bilal Karabulut, **Güvenlik**, Ankara: Barış Kitap, 2011, s.10

olabilmektedir. Bu noktada güvenlikleştirme politizasyonun ileri bir safhasını ifade etmektedir.[8]

Güvenlik konusunun kamuoyu tarafından kabul görmesi için tehdidin boyutlarının da inandırıcı olması gerekir ki bu sayede güvenlikleştirme sürecinde toplumsal destek sağlanabilsin. Ayrıca tehdidin dışsal bir boyut taşıması da bu süreçteki bir diğer önemli noktadır, dışsal tehditler kamuoyu tarafından daha hızlı bir tepki ile karşılanmaktadır. Tehdidin menşei ve boyutları konusunda kamuoyunun inandırılması işi ise siyasal iradenin yetenek ve iradesine bağlanmaktadır.[9]

Ulusal güvenlik ile ilişkilendirilen bir diğer konu ise toplumsal güvenliktir. Toplumsal güvenlik, siyasi güvenlikle yakından bağlantılıdır ancak siyasi güvenlikle devletlerin örgütsel istikrarı kastedilirken toplumsal güvenlikte kimlik algısı öne çıkmaktadır. Devletlerin sınırları ile toplumların sınırları çoğu zaman aynı olmamaktadır,[10] bu farklılık güvenlik algısını sınır ötesine taşıyan en önemli etkenlerdendir.

Bir topluluğa yönelik bir hareket veya durum tehdit oluşturuyorsa toplumsal güvensizlik ortaya çıkmış demektir. Kimliğe yönelik güvenlik algısı bazen devlet politikalarından bağımsız seyredebilmektedir. Ancak kimlik algısı zaman içerisinde değişime uğrayabilmekte ve buna bağlı olarak güvenlikleştirilme süreçleri de farklılaşmaktadır.[11] Siyasal irade kimliğe dayalı güvenlikleştirmeyi devletin yapısını göze alarak zaman içinde ulusal güvenlikle özdeşleştirmektedir. Güvenlikleştirme sürecinin genellikle uluslararası aktörlerin hedefleri ve idealleri ile orantılı bir şekilde seyrettiği görülmektedir.

Uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler büyüklük ve amaçlarına göre farklı güvenlik anlayışlarına sahiptirler. Aynı uluslararası konjonktürde bile her aktörün tehdit anlayışı farklı olmakta ve buna bağlı olarak güvenlik anlayışı farklılık gösterebilmektedir.

---

[8] Barry Buzan ve diğerleri, **Security: A New Framework for Analysis**, London: Lynne Rienner Publishers, 1998, s.21-32
[9] Buzan ve diğerleri, a.g.e. s.21-32
[10] Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.260-261
[11] Waever, a.g.e., s.262

Bu durum; aktörün uluslararası sistemde taşıdığı ağırlığa, güce, kapasitesine, içsel ve dışsal dinamiklerine, uluslararası sistemi algılayış biçimine ve kendine biçtiği role göre değişiklik göstermektedir.[12]

Tehditleri tek başlarına ortadan kaldırabilecek güce sahip olmayan devletler iki farklı ittifak ilişkisi içerisine girerler. Birincisi; karşılıklı bağımlılık anlamına gelen ittifak İkincisi; tehdidi ortadan kaldırmayı başarabilecek en güçlü aktörün yanında yer almak. Uluslararası ilişkiler ağını tehdit algılamaları ve bu tehditlere karşı ittifak ilişkileri şeklinde ele almak daha açıklayıcı sonuçlar verebilmektedir.

Temelde güvenlik, uluslararası ilişkilerde devletlerin ve bölgesel kuruluşların davranışları ve evrensel ilkeler ile uluslararası kuruluşlar çerçevesinde ele alınan bir kavram olmaktadır. Zaman ve koşullara göre gelişen olaylar, kavramın içeriğini zenginleştirdiği gibi, güvenlik oluşumlarını, yöntemlerini ve tekniklerini de değiştirmiştir.[13]

Güvenlik arayışları, ülkelerin bölgesel ve küresel çapta askeri birliktelikler oluşturması yönünde şekillenmiştir. NATO, AGİT, BAB, BDT, Şanghay İşbirliği Örgütü gibi yapılanmalar bu kapsam içerisine alınabilir. BM Güvenlik Konseyi'nin faaliyetleri de güvenlik algısının uluslararası ortak bir zemine oturtulması çabaları olarak ortaya çıkmaktadır. Kolektif bir güvenlik anlayışına giden bu tür yaklaşımlar uluslararası ortamın benzer politikalar üzerinde fikir birliğinde olduklarını gösteriyor. Askeri ortak hareket fikri özellikle aynı sosyal kaygıları güden devletlerin üzerinde anlaşabilecekleri ve her üyeye fayda sağlayacak bir yaklaşım olarak algılanmaktadır. Kolektif güvenlik anlayışının başarılı olabilmesi için ülkelerin aynı platformda karar alma mekanizmasında eşit düzeyde temsil edilebilmeleri, harekatlara katılımlarının sağlanabilmesi, ekonomik ve siyasi yükümlükleri paylaşmaları ve harekat yeteneğine sahip olmaları gerekir.[14]

Büyük ölçüde askeri açılardan tanımlanan ulusal güvenlik tarihsel olarak literatüre hakim olmuştur. Ulusal güvenliğin ilgi alanı ise devletlerin kendilerine yönelecek

[12] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.12
[13] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.14
[14] Hedley Bull, "The Concept of Order in World Politics", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, New York: Routledge, 2011, s.125-128

tehditlerle mücadele etmek için devletlerin geliştirmeleri gerek askeri imkan ve kabiliyetlerdir. Barry Buzan; askeri boyuta siyasi, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları da katarak güvenlik anlayışını daha geniş bir uluslararası boyuta taşımıştır. Bu yaklaşım çevre ülkelerin güvenlik çıkarlarının de dikkate alınması gerektiğini gündeme getirmiştir.[15]

Ekonomik güvenlik anlayışı ticaret ve zenginliğin kaynağı olarak görüldüğü için ulusal güvenliğin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Ekonomik güvenlik devletin varlığından başlayıp vatandaşların olumsuz yaşam şartlarına kadar uzanan geniş bir alanı içine alır. Ekonomik tehdit ise devletin, sistemin ve bireyin yaşam koşullarını bozan ya da engelleyen durumlar olarak ortaya çıkmaktadır. Burada tehdidin yaşam şartlarını toptan yok etmesi gerekmez, standartları azaltması ihtimali bile söz konusu durumu tehdit algılaması içerisine almaya yetebilir.[16]

Ekonomik güvenliğin sosyal yaşam düzeyinde başlayıp, şirket, devlet ve uluslararası sistem düzeyine kadar uzandığı görülmektedir. Ülkeler arasında artan karşılıklı bağımlılık ülkeleri ortak ticari ve mali sorunlar karşısında duyarlı hale getirmiştir. Bu süreçte zayıf olanın krizlerden daha fazla etkilenme olasılığı mevcuttur. Küreselleşme olgusu da bu noktada kendini göstermektedir ki ekonomisi güçlü olan ülkelerin hem sistemin kuralını koydukları hem de krizler karşısında alınacak tedbirleri belirlediği bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmaktadır.[17] Yani bir anlamda güçlü ekonomilerin domino ettiği asimetrik bağımlılık ilişkisine dayalı bir ekonomik güvenlik ağının varlığından söz edilebilir.

Güvenlik algısının çeşitliliği ve ülkeden ülkeye değişim göstermesi hangi yaklaşımın doğruluğu konusunda tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Platon doğruluğu "güçlünün işine gelen" olarak yorumlayarak bekli de tarihsel süreci özetlemiştir.[18] Güvenlik algısında evrensel ilkelerin de güçlüler tarafından belirlendiği ve

---

[15] John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.156

[16] Czeslaw Mesjasz, "Ekonomik Güvenlik", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.242-249

[17] Mesjasz, a.g.e., s.253-256

[18] Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları, 1996, s.153-155

güçlülerin de bilimsel, ekonomik, askeri ve sosyal bilgiyi elinde tuttuğunu unutmamak gerekir.

Güvenlik, söz konusu tanımlamaların ve çoğu zaman da algılamaların yapılması ile ortaya çıkmaktadır. Devletler çoğu zaman, çıkarları ve diğer aktörler üzerinde hakimiyet kurabilmek için sanal tehditler oluşturarak ulusal ve uluslararası toplumları inandırma yolunu seçer. Aktörler üç halkalı bir güvenlik sistemi kurarlar. İlk halka kendi iç güvenlik sistemidir. İçten gelebilecek tehditler üzerinde durulmaktadır. İkinci halka, yakın çevrede oluşabilecek krizler ya da yakın çevreden ülke sınırlarına gelebilecek tehlikelerdir. Üçüncü halka ise, en dıştaki ve en gevşek halka olup küresel tehdit alanını oluşturur.[19] Devletler güvenlik stratejilerini tehlikenin ağırlıklı olarak geleceğini düşündükleri alan üzerine inşa ederler. Güvenlik algılamaları askeri ve ekonomik yetkinlik göz önüne alınarak devletten devlete farklılık göstermektedir.

1.2. Güvenlik Algısının Arka Planı

İnsanın güvenlik ihtiyacı akılcı bir yaklaşımdır, insan yaşadığı çevrede önce var olmak ister ve bunun için diğer insanlarla işbirliği içerisine girer. Kant, bu yaklaşımı mantığa ve akla uygun olarak görmüştür; ancak güvenlik algısında ve özellikle de devletler arası ilişkilerde bu akılcılığın olmadığını düşünür, zira devletler akla uygun olmayan bir şekilde güvenliklerini sağlamak için savaşmaları gerektiğini öngörmekte, yıkımlara sebep olmaktadırlar. İşte güvenlik için insanların ve devletlerin birbirleri ile çatışmaya başlamaları Kant'a göre insan iradesinin akıldan önce geldiğinin kanıtıdır.[20] İnsan ve onun oluşturduğu siyasi organizasyonların iradeleri söz konusu olduğunda güvenlik algısının güce bağlandığı ve eşit güce sahip ülkelerin savaştıkları bir ortam söz konusu olmaktadır.

Savaşın gerekliliği, haklılığı ve ölçüsü konusunda batı düşüncesinde makul olabilecek kuram arayışları yaşanmıştır. Temel ilke olarak kötülüğe karşı, barışı sağlamaya yönelik, sivil halka zarar vermeyen, siyasi otoriteyi zayıflatma ya da sonlandırma amaçlı bir çatışma düzeyi benimsenmiştir. Kuram arayışının altında yatan neden bir savaş

[19] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.52-53
[20] Ali L. Karaosmanoğlu, "Muhteşem Ortaklık Kant ve Clausewitz", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.5

hukukunun oluşturulması düşüncesi olmuştur ki bu sayede olası yıkımların ve sürekli savaşların önlenebilmesi arzulanmaktadır.

Savaşların nedenine dair açıklamalarda bulunan Waltz'a göre ilk imge insan doğası ve davranışlarıdır. İnsan kaynaklı sorunların çözümüne ilişkin düşünceler Konfüçyus'tan bugüne kadar bir çok düşünür tarafından incelenmiştir.[21] Burada iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır: "İnsan doğasının iyiliği ya da kötülüğü". Bir çok düşünür savaşları insan doğasının kötülüğüne bağlarken, savaşların çıkışı veya önlenmesi konusunda insan davranışlarını açıklamaya çalışmış ve haklı savaşlara vurgu yapmıştır.

1.2.1. Dinsel Temelde Düşünüş

Genel olarak "Haklı Savaş" kavramı batı dünyasında Hıristiyanlığın etkisiyle oluşturulmuş bir kuram olarak kabul edilmektedir ve kuramın kültürel bütünleşmesi Ortaçağ'da gerçekleşmiştir. Yahudi geleneğinde tanımlanmış olan Tanrı tarafından yönetilen dinsel savaş düşüncesi St. Augustine'de de Roma askeri gücünü meşrulaştırmak için kullanılmıştır.[22]

St. Augustine, Batı felsefesinin savaş ile ilgili düşüncelerinin temelini atan düşünür olarak ortaya çıkmaktadır. Yunan ve Roma yönetim anlayışı ile Hıristiyan inancını birleştirmeye çalışmıştır. Augustine, şeytanın krallığının temsil ettiği yer devleti ile Yahudilik ve Hıristiyanlık inancına dayanan gök devletinin yeryüzünde savaştığını ve bu savaşta haklı olanın ve kazanacak olanın gök devleti olduğu fikrini ortaya atmıştır.[23] Augustine, dini öğretiye dayalı haklı savaş kavramını bulunduğu çağ ve siyasal sisteme göre şekillendirmeye çalışmıştır.

Augustine, insanların bencillikleri sonucu çatışmaların ve savaşların çıkacağını belirterek kaosu önlemek için otoriteye vurgu yaparken, hükümdarın diktatörlüğünü göz ardı etmiş ve devletin çıkardığı savaşı meşru saymıştır. Augustin'e göre imparatorluğa

---

[21] Kenneth N. Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press, 2001, s.16

[22] Fulya Ereker, "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.47-49

[23] Şenel, a.g.e., s.241-244

düşman devletler oldukça hükümdarın savaş kararı doğru olacaktır, diğer devletler olmadığında imparatorluğun savaşları istenmeyecektir ancak bu savaşlarda çatışmacı başka devletlerin olmasını engellemektedir. Augustine, yöneticilerin sınırlamaları olmasa idi, insanların kendilerini yok edene kadar savaşacaklarını söylemiştir.[24]

Thomas Aquinas da, Augustine'den sonra Avrupa anlayışında haklı savaş kuramını şekillendirmeye çalışmıştır. Aquinas'a göre haklı bir savaş için kaçınılmaz üç koşul bulunmaktadır: Haklı bir neden, savaşı yürütecek bir otoritenin varlığı ve iyi niyet. Aquinas, haklı bir nedenin oluşması için bir suçun varlığından bahseder ve suçu kişilerin değil kurumların cezalandırması gerektiğini söyler. İyi niyetten kasıt ise, barışı sağlamak, sivillere zarar vermemek ve şiddette aşırıya kaçmamak olarak nitelendirilmektedir.[25]

Savaşın sosyolojik ve tarihsel analizini yapan İbn Haldun, savaşı toplulukların diğer gruplardan intikam alma girişimi olarak ele almıştır. İbn Haldun savaşları, komşu aileler veya kabileler arasındaki mücadele ve galip gelenin devleti teşekkül ettirme girişimi olarak görür. Ona göre çok sayıda kabile ve cemaatlerin olduğu yerde sağlıklı devlet olmaz; güçlü ve halkını refah içinde yaşatacak devlet üniter bir yapıya sahip olandır.[26]

1.2.2. İnsan Doğası Odaklı Düşünce

İtalyan prenslere iktidarda kalmaları için gerekli olan politikaları öğütleyen Machiavelli, savaşı ve gerekliliğini döneminin realist bakış açısıyla anlatan ve çağına damgasını vuran bir düşünür olarak ortaya çıkmaktadır. Machiavelli'ye göre prens, iktidarını koruyabilmesi için içten ve dıştan gelecek tehlikelere karşı koyabilecek güce sahip olmalıdır. İki tür ahlak anlayışı vardır, biri bireysel ahlak, diğeri ise prensin devletin çıkarlarını ve ulusal güvenliği korumasına ilişkin ahlaki sorumluluğudur. Prens devletin çıkarları söz konusu olduğunda insani ahlak anlayışını ikinci plana itebilir. Ona göre siyasal gücün arkasındaki neden askeri güçtür. Askeri gücün olmadığı yerde doğru yasalar

[24] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.25-31
[25] Ereker, a.g.e., s.53-54
[26] Lokman Çilingir, **Farabi ve İbn Haldun'da Siyaset**, Ankara: Araştırma Yayınları, 2009, s.118

ya yoktur ya da uygulanamaz.[27] Çünkü yasaların hayata geçirilmesi için güçlü bir yaptırım gücünün olması gerekir.

"Savaş kimlere gerekiyorsa onlar için haklıdır ve silahlar kutsaldır, tek umut onlar olduğundan"[28] sözleriyle Machiavelli'nin savaş hakkındaki görüşleri, "Haklı Savaş" kavramına farklı bir bakış getirmiştir. Machiavelli devletin güvenliğini ve geleceğini düşüncelerinin merkezine koyarak savaşı da amaca ulaşmak için meşru bir araç olarak görür. Ülkenin güvenliği söz konusu olduğunda, Machiavelli'ye göre neyin haklı ya da haksız, merhametli ya da acımasız olduğu önemli değildir.[29] Machiavelli'ye göre yaşamın ve güvenliğin teminatı Prense bağlı güçlü bir ordudur. Ülkede istikrarın ve dolayısıyla güvenliğin sağlanması için tek bir karar alıcının iktidarı gerekir o da prenstir.

Machiavelli'nin düşünceleri ondan yüzyıllar önce de danışmalar tarafından hükümdarlara öğüt olarak verilmiştir. Milattan önce 4. ve 5. yüzyıllarda Hint İmparatoru'nun danışmanı olarak bilinen Kautilya'nın İmparatora verdiği öğütler dönemin stratejilerini belirlemiştir. Ona göre, bir devletin bekası liderin rasyonel davranışlarına bağlıdır. Devletin amacı gücünü ve zenginliğini artırmaktır. Etik ve inanç sistemleri, imparatorluğun iç siyasal bütünlüğünün sağlanmasında söz konusu iken dış politikada bunların bir önemi yoktur.[30]

Machiavelli'nin çağdaşı olan Jean Bodin'e göre; devletin amacı, yurttaşların iyiliğini ve mutluluğunu, barış ve güvenliğini sağlamaktır. Devletin kaynağının aile olduğunu belirten Bodin, ailenin reisini de kral olarak belirlemiştir. Bir ülkede tek bir egemen vardır. Ülkede birden fazla egemen söz konusu ise kargaşa ortaya çıkar, bu nedenle egemenlik bölünemez. Bodin'e göre güvenliğin tesisi için egemenin koyduğu kurallara ve siyasete uyulması şarttır.[31]

---

[27] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 6. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi, 2010, s.174
[28] Ereker, a.g.e., s.62
[29] Ereker, a.g.e.
[30] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.85
[31] Şenel, a.g.e., s.313-314

17. yüzyıl düşünürlerinden Hugo Grotius, rasyonalist bir düşünür olarak tanınmaktadır. Grotius, uluslararası sistemi mutlak bir çatışma ortamı olarak ele almamakla birlikte, anarşik olarak nitelendirmektedir. Anarşik olmasının nedeni ise bir üst otoritenin olmamasıdır. Otoritenin ve bağlayıcı kuralların olmadığı bir ortamda ise savaşlar meşru karşılanmaktadır.[32]

Bir diğer 17. yüzyıl düşünürü olan Spinoza, devleti ve devletler arası ilişkileri insan doğasına bağlayarak incelemeye çalışmıştır. Spinoza'ya göre; barış devletlerin amacı olarak görünse de tutku, insanlarda olduğu gibi devletlerde de savaşma arzusunu canlandırmaktadır. Spinoza, insanın ve dolayısıyla devletlerin saldırgan davranışlarının psikolojik unsurlar ile açıklanabileceğini iddia etmektedir. Ona göre insanlar siyasi bir birlik olmadıklarında diğerlerine karşı sürekli tehlikededirler, bir devlet içerisinde yaşadıklarında ancak bir nebze güvende olabilmektedirler.[33]

Spinoza'nın analizinde devletler insanlar gibidir, insanlar nasıl yaşam kaygısı ve kendi sorunları üzerine eğilirken diğerlerini düşünmeyip tutarsızca davranırsa, devletler de benzer eğilimler içerisinde olabilir. Devletlerin aralarındaki savaşta bu insan doğasındaki kusurdan ileri gelir.[34]

Spinoza'nın çağdaşı olan Thomas Hobbes, güvenliği, modern devletin temel kavramı haline getirmiştir. Hobbes'in çalışmaları, 17. yüzyıl İngiltere'sindeki din merkezli iç savaşlar göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.[35] Machiavelli'nin egemen merkezli yaklaşımını benimseyen Hobbes, Leviathan adlı eserinde savaşı doğa durumunun bir parçası saymıştır. Doğa durumu; düzen, hukuk ve adaletin olmadığı, insanların daha fazla güç elde etme arzusundan kaynaklanan "herkesin herkesle savaştığı" bir durumdur.[36] Bu mücadelede insanın kendisine olan güvensizliği, diğerlerinden üstün olma tutkusu ile birleşmekte ve bu da rekabeti artırmaktadır. Hobbes, eşitliği güvensizliğin temel nedeni, güvensizliği de çatışmanın temel nedeni olarak görmektedir.[37]

---

[32] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.29-30
[33] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.25-32
[34] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.162
[35] Arends, a.g.e., s.213
[36] Ereker, a.g.e., s.64
[37] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.31

Savaşın kaynağının devletlerin davranışları olduğu düşüncesine göre, iç çatışma endişesi taşıyan devletler birlikteliği sağlamak için bir düşmana ihtiyaç duyarlar ve bu savaş algısı ülke içinde birlik fikrini sıcak tutar. Bu imgede, devletlerin yapısal reformunun savaşları azaltabileceği ya da ortadan kaldıracağı öngörülmektedir ki bu yapının liberal serbest piyasa ekonomisine dayalı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Hobbes ise devlet içerisinde bireylerin güçlü bir siyasi irade olmadan yaşamalarının iç savaşlara neden olacağını belirtmiştir. Hobbes, sosyal güvenliği, devletin yapısına ve gücüne bağlamıştır. Ona göre; özgürlüklere belirli sınırlar dahilinde izin verilmelidir.[38]

Hobbes, insanların toplum halinde ortak bir otoriteye boyun eğmeden önce yaşadıkları durumu doğal hal olarak tanımlamıştır. İnsanlar güvenlik kaygısıyla, savaş halinden kurtulmak için kendini yönetme yetkisinden vazgeçip devlete yetki devrini gerçekleştirmişlerdir. İnsanlar, bir sözleşme ile kendi iktidar haklarını soyut bir varlığa Leviathan'a devrederek doğa durumundan toplum haline geçerler. Devletler arası ilişkileri de doğa durumu olarak tanımlayan Hobbes, devletin de aynı biçimde iktidarlarını bir üst otoriteye devrederek bu durumdan kurtulma önerisini getirmemiştir. O'na göre devletler ararsındaki doğa durumu katlanılabilirdir. Hobbes, savaşın devletlere kazanç sağladığını, dolayısıyla savaşları önlemenin de gerekli olmadığını düşünür.[39]

Hobbes'a göre düzeni sağlayıcı bir üstün otoritenin olmadığı uluslararası ilişkilerde; çatışma, kuşku, güvensizlik ve savaş kaçınılmaz olgulardır. Bir toplumsal sözleşmenin olmadığı uluslararası ilişkilerde, hiçbir ahlaki yükümlülük devletler arası ilişkilerde istenen düzeyi sağlanamayacaktır.[40]

1.2.3. Sistem Odaklı Düşünce

Aydınlanma çağının önemli düşünürlerinden John Locke, doğa durumunda yaşayan insanların toplumsal bir sözleşme ile uygar yaşama geçtiklerini, bununla birlikte başka bir sözleşme ile siyasal erke toplumun yargılama ve ceza konusunda ikinci bir sözleşme ile

[38] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.81-85
[39] Ereker, a.g.e., s.64
[40] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya**, İşbirliği, s.178-179

yetki devrinin gerçekleştiğini belirtir.[41] Bu anlayış, insanların ve toplumların savaş durumundan kurtulup güvenlik alanı içerisine girmelerinin bir yoludur. Bu sayede toplum üyeleri güvenlik çemberi içerisinde kendi aralarında rekabet edebilecek, aynı zamanda ortak düşmana karşı korunarak varlıklarını devam ettirebileceklerdir. Rekabet toplum içerisindeki konumları ve bireysel kazançları ile alakalıdır.

Locke'de mücadeleye dair, Hobbes'in "öldür ya da öldürül" mantığının yerine "yaşa ve yaşamasına izin ver" mantığının ön plana çıktığı görülmektedir. Locke'cu kültür, düşmanlık yerine rekabetçi anlayışı benimsemiştir. Devletlerin birbirlerinin mülkiyet ve egemenlik haklarını tanımaları öngörülmekte ve mücadele alanı olarak yaşam sahaları düşünülmemektedir. Bu anlayış Westphalia ile resmileşmekte ve uluslararası hukuka konu olmaktadır.[42]

Locke'a göre, devletler kendi haklarını ve çıkarlarını korumak için gene kuvvet kullanma yetkilerine sahiplerdir ancak bu hakkı rakip olarak gördüğü devleti yok etmek için değil kendi üstünlüğünü göstermek için yapmalıdır. Bu noktada savaşların da topyekün değil sınırlı ve sürdürülebilir olması gerekliliği ortaya çıkıyor. Devletlerin birbirlerinin varlıklarına saygı göstermesinin koşulu olarak da, sisteme dahil olmak ve sistem üyeleri tarafından kabul görmek varsayılıyor. Locke'cu kültür bugün için uluslararası ilişkilerin ortak akıl olarak adlandırılabilecek düzeyi oluşturmaktadır. Yani devletler kendi çıkarları için mücadele içerisine girebilirler ancak bunu yaparken birbirlerini düşman değil rakip olarak görmekte ve statükoyu korumaya özen göstermektedirler.[43]

18. yüzyıl iyimserliği içinde, Rousseau, barışa giden süreci açıklamaya çalışmış, insanların birlikte ve güven içinde yaşama ihtiyacından dolayı, siyasal organizasyonların da temelini teşkil eden, toplumsal bir sözleşmeden bahsetmiştir. Rousseau bu düşüncesini bir adım öteye taşıyarak kişilerin kendileri için yapmış oldukları şeyin devletler içinde geçerli olduğunu ve devletler üstü bir federasyonun toplum sözleşmesi çerçevesinde

[41] Şenel, a.g.e., s.338
[42] Alexander Wendt, **Social Theory of International Politics**, New York: Cambridge University Press, 2003, s.279-281
[43] Wendt, a.g.e., s.283-296

düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir.[44] Ancak Rousseau, söz konusu federasyonun hayalci bir çözüm olduğunu düşünür zira devletler arası doğa durumu tarihsel gelişmenin bir sonucu idi ve bu süreci suni bir sözleşme ile etkilemek imkansızdı.

Rousseau, devletin kurulmasını deneyim, ortak çıkar ve gelenek gibi unsurları içeren uzun bir tarihsel sürecin neticesi olarak görür. Zaman içerisinde insanların sayılarının artması ve şartların değişmesi insanları ya bir topluluk olarak yaşamaları ya da ölmeleri ikilemi arasında bırakmış ve bir siyasal organizasyon olarak devlet teşekkül etmiştir.[45]

Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi"ndeki çizdiği resme göre, doğa durumunda ilkel insanlar az sayıdaki gereksinimlerini kolaylıkla karşılayabiliyor iken zamanla ihtiyaçların çeşitlenmesi nedeniyle ihtiyaçlar karşılanamaz hale gelmiştir. Mülkiyete dayalı anlaşmazlıkların kuvvete dayalı çözülmeye başlanması, yok olma tehlikesi ile karşılaşan insanların daha güçlü bir kuvvet etrafında adalet için birlikte olmalarını zorunlu kılmıştır. Söz konusu güç arayışları yetki devrini beraberinde getiren bir sözleşme ve devletin teşekkül etmesi ile son bulmuştur.[46]

Devletler arası ilişkileri de doğa durumu olarak tanımlayan Rousseau, şiddetin kökeninin Hobbes'in ileri sürdüğü gibi insan doğasından değil toplumun yapısından kaynaklandığını söylemektedir. Toplum hali, bir taraftan eşitsizlikleri artırmış diğer yandan insanı birbirine bağımlı yaparak onu güvensiz yapmıştır ki bu durum insanları olduğu gibi devletleri de savaş durumuna sokmuştur. Savaş, insanın siyaset öncesi toplumdan devletli topluma geçiş ile ortaya çıkmıştır. Rousseau'ya göre savaş, insanlar arasında değil devletler arasındaki bir ilişkidir. Savaş, eşitsiz bir toplum sözleşmesi üzerine inşa edilmiş diplomasinin sonucudur.[47] Rousseau, devletler arası doğa durumunun sona ermesini istemektedir zira mevcut durum savaşı sona erdirmek için yeterli değil aksine şiddeti tırmandıran bir nitelik taşımaktadır. Rousseau, savaşların devlet içerisinde huzuru sağladığı için yöneticiler açısından uygun görüldüğünü belirtmiştir. Devlet içinde küçük

[44] Faruk Yalvaç, "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.18-19
[45] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.165-167
[46] Şenel, a.g.e., s.361
[47] Yalvaç, a.g.e., s.23-30

savaşlar olmasındansa devletler arasında büyük savaşların olması sistemin devamlılığını sağlayan en önemli etken olmuştur.

Rousseau'ya göre, tüm devletler kendi amaç ve ideallerinin meşru olduğunu iddia ederler, bu noktada görüş ayrılıklarını ve çatışmaları düzenleyecek bir otorite olmadığı için savaşlar kaçınılmaz olacaktır. Rousseau, anarşiye çözüm olarak, bağımsız ve mükemmel olmayan devletler üzerinde bir kontrol mekanizmasının tesis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre sorunlu olan sistemdir. Yapılması gereken, ulusları benzer bağlarla bağlayan ve her biri eşit şekilde temsil edilen federal bir hükümet yapısının oluşturulmasıdır. Bu yapı, bütün üyeleri üzerine kurallar koyabilen ve yasa hazırlayabilen bir yasama organına sahip olmalıdır. Aynı zamanda bir zorlama gücüne de sahip olabilmelidir.[48] Rousseau'nun düşüncelerinin uygulanabilirliği konusunda eleştiriler yer almaktadır ki Rousseau da söz konusu devletin sadece Avrupa'da gerçekleşebileceğini belirtmektedir.

18, yüzyılda devletler arası ilişkilerin Hobbes'un ve Rousseau'nun bıraktığı yerden, aydınlanmanın iyimser ve ilerlemeci düşünüşünün bir uzantısı olarak evrensel barış planları oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde; Immanual Kant, haklı savaşın asla var olamayacağını ileri sürerek, savaşın kötülüklerin ve ahlaksal bozulmaların bir ürünü olduğunu belirtir.[49]

Kant'a göre insanların kendilerini güvende hissedebilecekleri tek durum "ebedi barış" durumudur. Ebedi barış ideali ahlak ve hukuk üzerine bina edilen bir devlet teorisidir. Barış, hukuka bağlıdır; hukuk ise akıla. Ebedi barış, insan ilişkilerinin radikal dönüşümü sonucunda gerçekleşebilir. Bu büyük dönüşüm olmadan güvenlik geçicidir. Kant'a göre, ebedi barış uygulanabilir bir proje değildir; onun yerine devletler kongresi ya da federasyon daha uygun olacaktır. Ebedi barış fikri, ancak sürekli gelişme ile ulaşılabilecek bir amaçtır.[50]

---

[48] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.182-185
[49] Ereker, a.g.e., s.65
[50] Karaosmanoğlu, a.g.e., s.6-7

İnsanların anarşi halinden kurtulmaları için davranışlara bir sınırlama getirilmesi gereklidir, bunu yapacak güç ancak devlettir. Kant'a göre, insanlar ancak devlet organizasyonu içerisinde ahlaki davranabilmektedirler. Ona göre dünyadaki devletler de doğa halindeki insanlar gibidir. Devletler ne mükemmel derecede iyidirler ne de kanunlarca kontrol edilirler. Sonuçta devletler arasında da çatışmalar kaçınılmaz olmaktadır. Çatışmaları engelleyecek formül olarak Kant, bir dünya devletini öngörmez. Zira böyle bir güç despotizmi de beraberinde getirebilme ihtimalini taşımaktadır. Ona göre baskıcı güç yerine hukukun üstünlüğünün ilke edinildiği gönüllü iştirak daha uygun bir çözüm olacaktır. Bu aşamaya gelmek ise ancak savaşın yıkıcılığının yeterince yaşanmasından sonra olacaktır. Uluslararası kuralların bağlayıcılığının ise devletlerin iç yapılarına bağlı olduğunu düşünmektedir.[51]

Barış ortamının tam olarak gerçekleşmesi için savaşların yaşanması gerekliliğine dair Kant'ın "demokratik barış" olarak isimlendirilen görüşleri savaş ve barış arasındaki ilişkiyi açıklamada kullanılan en önemli argümanlardan biri haline gelmiş durumdadır. Kant'a göre liberal cumhuriyetçi devletler kendi aralarında barışı tesis edip sürdürürlerken onlarla cumhuriyetçi olmayan devletler arasında savaş hali devam eder. Bu düşüncenin temelinde Kant'ın ilerlemenin sürekli olmasına dair düşüncesi yatmaktadır; barış bir umuttur.[52] Bir anlamda anarşiye karşı çare olarak "Barbarlığın karanlığına ve kör yıkıcılığına karşı uygarlığın aydınlığı ve akla dayanan yıkıcılığı."[53] Kant'ın barışa giden yolda savaş düşüncesi realist görüşün baskıcı tutumunu haklı çıkarma çabaları olarak görülmüş ve birçok düşünür tarafından eleştirilmiştir. Eleştiriler; barış adına yıkımları büyük olabilecek büyük savaşların çıkarılmasına haklı bir zemin hazırlayacağı ve doğru ile yanlışın objektif değil subjektif bir zeminde değerlendirilmesinin devamlılığını sağlayacağına dair endişeler üzerine şekillenmektedir.

Savaşı duygusal ilişkilerin bir parçası olarak değerlendiren Clausewitz, politika ile savaşı ilişkilendirmiş, savaşı politik bir araç olarak görmüştür. Clausewitz'in savaşa dair nicel ve nitel araştırmalarının benzerini milattan önce beşinci yüzyılda yaşamış Çinli bilge Sun Tzu ortaya koymaya çalışmıştır, Ona göre, savaşta mutlak surette ele alınması gereken

[51] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.163-164
[52] Karaosmanoğlu, a.g.e., s.8
[53] Erdoğan Yıldırım, "Kalıcı Barış Özlemi Üzerine", **Immanuel Kant**, Muğla Üniversitesi Uluslararası Kant Sempozyumu Bildirileri, İstanbul: Vadi Yayınları, 2006, s.518'den aktaran: Karaosmanoğlu, a.g.e., s.8

bir takım kuralları vardır: Yol, hava koşulları, arazi, liderlik ve disiplin.[54] Sun Tzu, savaşın uygulanışı üzerine yoğunlaşırken Clausewitz savaşın siyasal boyutuna daha önem vermiştir.

Clausewitz'e göre savaş, düşmanlara istediklerimizi şiddet kullanarak zorla kabul ettirme eylemidir. Politik bir araç olmasının yanında savaşta sınırlama yapmanın da mümkün olmadığını belirtmektedir, zira savaşın kazanılması var olmak ise savaş esnasında aşırılıklar savaşı kazanmanın bir yolu olarak görülebilmektedir. Taraflar savaşta tüm güçlerini kullanacaklardır ve şiddetin dozu hesaplanamaz. Clausewitz savaşı, iradelerin çatışması olarak tanımlamaktadır. İradenin içeriği siyasi amaçlardır. Düşmanı askeri olarak yenmedikçe, yenilme ihtimali tarafları aşırılığa sürükleyebilmektedir. Aşırı şiddetle ifade edilen çatışmaya Clausewitz "Mutlak Savaş" adını vermiştir.[55] Bu kavram Kant'ın "Ebedi Barış"ı gibi bir ideal tiptir, savaşların bu aşamaya ulaşabilmesi için sınırsız şiddete doğru tırmanan gerçek bir savaş niteliği göstermesi gerekir. Kant'da nasıl ebedi barışa ulaşmak mümkün değilse, Clausewitz'de de mutlak savaşa ulaşmak mümkün değildir.

Kant ve Clausewitz'in savaş ve barış teorileri günümüz şartlarında şekil değiştirerek, Kant'ın cumhuriyetçi devletler arası barış atfı "demokratik barış" fikrine kavuşurken, savaş kavramı da ortaçağ mantığının dışına çıkarak, cephe savaşlarının etkinliğinin azaldığı ve savaşın insanların evinin önüne kadar geldiği asimetrik savaş haline gelmiştir. Aynı zamanda savaşların liberal ekonomik yanlarına da daha fazla vurgu yapılmaktadır.[56] Tarihsel süreçte, savaş ve barışların mutlak olmadığı zaman içerisinde görecelilik arz ettiği ortaya çıkmaktadır ki bu noktada ülkelerin sürekli bir güvenlik ikilemi ile karşı karşıya kalacakları öngörüsü doğruluk kazanmaktadır.

Ulusal güvenliğin en iyi nasıl sağlanabileceği konusundaki tarihsel tartışmada Hobbes, Machiavelli, Rousseau gibi yazarlar devlet egemenliği merkezli bir düşünce ortaya atmışlardır. Uluslararası ortam devletlerin sadece kendi güvenliklerini düşündükleri katı bir ortam olarak değerlendirilmiştir. Uluslararası ilişkiler de güç mücadelesi üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşımlara göre Kant'çı görüşlere dayalı bir barışa ulaşılması

[54] Sun Tzu, **Savaş Sanatı**, (Çev. Hasan İlhan), Ankara: Tutku yayınevi, 2010, s.5
[55] Karaosmanoğlu, a.g.e., s.9-11
[56] Michael W. Doyle, "Demokratic Peace", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, New York: Routledge, 2011, s.165-169

imkansızdır. Devletler aralarından bir tanesinin fazla güçlenmesini engelleyerek sistemin devamlılığını sağlamakla yetineceklerdir. Bu bakış açısını tarihsel süreçte bir çok uluslararası ilişkiler düşünürü benimsemiştir.[57]

19. yüzyıl başlarından itibaren toplumsal ve sistemik dönüşüm arayışları artmıştır. Bu dönem düşünürlerinden Hegel'e göre, "sistem birbirlerinden doğan zıtlıklardan oluşmaktadır ve zıtlıkların çelişkisi arttıkça gelişme ortaya çıkmaktadır."[58] Çelişkinin sebebi, devletlerin sürekli güç artırımına gitmeleri ile rakiplerinin de buna cevap vererek, güç yarışının bir kısır döngüye dönüşmesidir. Yani uluslararası ortam bir güvenlik ikilemi yaşamaktadır.

Hegel, güvenlik ve savunma arayışlarındaki motivasyonun devletlerin birbirlerine üstün gelme arzularından kaynaklanmadığını ileri sürmektedir. Toplumların güvenliğinin önündeki en büyük engel olarak "dünya tini" olgusuna ulaşma arzusu görülmektedir.[59] Bu düşünce sosyal hayatın tüm yönlerini kapsayacak geniş bir alanı ifade etmektedir ki temel hedef toplumsal huzuru ve mutluluğu sağlamaktır. Bu düzeyin sürekli gelişen ve değişen bir yapıda olduğunu düşünecek olursak dünya tinine atfedilen unsurlar zamana göre de farklılık arz edecektir. Dolayısıyla bu tini yakalamak neredeyse imkansızdır. Ancak temel yaşam standartları ve temel haklar ele alınırsa evrensel bir tanıya ulaşmak mümkün olabilir.

1.3. Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Yaklaşımları

Güvenlik kavramı; devletlerin, toplumların, grupların ve bireylerin varlıklarını koruma ve sürdürme yolundaki faaliyetleri ile bunları tehdit eden unsurların bertaraf edilmesine yönelik algıları, araçları, uygulamaları ve politikaları kapsamakta ve zamana göre yeniden şekillenmektedir.[60]

---

[57] Baylis, a.g.e., s.155
[58] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.32
[59] A.g.e., s.33
[60] Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.369

Bir toplumsal değer olarak güvenlik; tehlike, risk, düzensizlik ve korkunun karşıtı olarak koruma, risk yokluğu, kesinlik, güvenilirlik, itimat ve güven ile öngörülebilirliğe işaret etmektedir. Güvenlik, bireyin diğerlerinin verebileceği zarardan uzak olduğunu hissettiği ruh halidir. Devletlerin kendileri ve dolayısıyla vatandaşları için güvenli bir ortam oluşturabilmeleri için askeri ve askeri olmayan önlemleri almaları zaruri olarak görülmektedir.[61]

Toplum içerisinde ortak fikirler, sosyal yapının kültür olarak tarif ettiği alt birimini oluşturur iken, güvenliğe dair kültürel yaklaşımların temelinde bir algının yattığına dair düşünürlerin görüşlerine göre, bu algı devletlerin ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerin güvenlik yaklaşımlarını belirtmektedir. Uluslararası ilişkilere yönelik Hobbesçu kültürde düşman algısı belirleyici iken, Locke'da rakip, Kant'da dost algısı hakimdir.[62] Bu anlayış çerçevesinde güvenlik kavramları, geçmişteki eylemleri analiz etmek için araç olarak kullananlar veya mevcut ya da gelecekteki eylemleri meşrulaştırmak için gerçekleştirilen açıklamalar olarak ortaya çıkar. Kavram, zaman, mekan ve siyasal amaçlar doğrultusunda sürekli değişim göstermektedir. Güvenlik tehditleri, çatışma alanları, hassasiyetler ve risklerin algılanması analizcinin dünya görüşleri ya da siyaset yapıcıların zihniyetlerine bağlıdır.[63] Sadece küçük devletler açısından güvenlik, muhtemel ve gerçek dış tehditlere karşı korunmakla eşittir. Bir ülkenin büyüklüğü ile orantılı olarak, güvenliğin dolaylı yollardan tehlike altında olduğu alanlar da artar.[64]

BM, NATO ve AB bünyesinde siyasi ve askeri güvenlik kavramının yanında ekonomik, toplumsal ve çevresel boyutları olan genişletilmiş bir güvenlik kavramı şekillenmektedir. Güvenlik kavramının genişlemesi ve derinleşmesi OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ülkelerinde yaygınlaşırken, bazı ülkeler askeri boyutu ön plana çıkaran dar bir ulusal güvenlik kavramını benimsemişlerdir.[65] Şu ana kadar dünyanın çeşitli bölgelerinde oluşturulan bölgesel güvenlik çerçeveleri Avrupa dışında gelişme aşamasındadır. Avrupa tarihindeki savaşlar, bölgesel işbirliğinin zorunluluğunu ortaya

[61] Hans Günter Brauch, "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.169
[62] Wendt, a.g.e., s.257
[63] Brauch, a.g.e., s.172
[64] Arends, a.g.e., s.218
[65] Brauch, a.g.e., s.173-174

koymuş ve AB'yi güvenlik topluluğuna dönüştürmüştür. Avrupa merkezi bir diğer güvenlik yapılanması olan AGİT ise coğrafi kapsama alanı çok daha geniş bir platformu ifade etmektedir.[66]

Kauffman'a göre çağdaş güvenlik sorunu, dışarıdan gelen tehlikenin yokluğu konusunda garanti ihtiyacı, düzen ihtiyacı ve fiziki koşulların dengesi ihtiyacı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ihtiyaçlar, siyasi, ekonomik ve bireysel güvenlik algıları şeklinde kendini gösterir.[67] Benzer toplumsal değerlere sahip ülkelerin, güvenliğin bölgeselleşme eğilimleri; belirli bir coğrafi alanda, devletler ve diğer aktörlerin çatışma yaratıcı ulusal veya devletler arası ilişkileri dayanışmacı hale getirmeleri çabaları olarak değerlendirilmektedir. Güvenlikleştirme kriterinin ise insan güvenliği üzerine olduğu görülmektedir. Bu nedenle müdahalelere insani müdahale vasfı yüklenmeye çalışılıyor.[68] Medeniyetler arası farka vurgu yapan kültürel güvenlikleştirme anlayışı, Amerikan güvenlik stratejisine uygun görülmüş ve küresel değişim bir tehdit olarak ortaya konmuştur. Bu yeni tehdit anlayışı, güvenliğe ilişkin tartışma ve söylemlerde de var olan kültürel ve dinsel çeşitliliği daha çok yansıtan genişletilmiş, derinleştirilmiş ve sektörleştirilmiş bir güvenlik kavramına katkıda bulunmaktadır. Karar alıcılar bu doğrultuda güvenlik söylemini yeniden şekillendirmiş ve kaynakları bu doğrultuda kullanmaya başlamışlardır.[69]

Soğuk savaş sonrası dönemde "güvenlik ikilemi" kavramının algılanmasında değişiklikler olmuştur. Yeni güvenlik sorunlarının dünya siyasetini etkilemesi ve uluslararası ilişkiler disiplininin dünya politikasına bakışı, sorunları algılayışı ve tanımlamasında değişikliklerin olması, algılama farkının temelini oluşturur. Bakış açılarının farklılaşması, güvenlik kavramını genişletmiş ve yeni kavramlarla beslemiştir. Bu dönemde, toplumsal kimliğin güvence altına alınmasına yönelik girişimler "toplumsal güvenlik" kavramının tanımlanmasını gerekli kılmıştır.[70] Bu dönemde bölgesel

---

[66] Björn Hettne, "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.357
[67] Arends, a.g.e., s.219
[68] Hettne, a.g.e., s.356
[69] Brauch, a.g.e., s.179
[70] Ali Bilgiç, "Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.339

dinamiklerin artan önemi ve belirli bölgelerde güvenlik sorunlarının kurumsallaşmış bir şekilde ele alınması konusunda fikir birliğine varılmış ancak eğilim olgusal bir düzeye ulaşmamıştır.[71]

Güvenlik anlayışının bölgesel ve toplumsal düzeye ulaşmış olması diğer bölgeler ve toplumlarla olan ilişkilerde de istikrarı zorunlu kılmaktadır. Buna bağlı olarak komşulara yönelik izlenen metot da istikrarın sağlanması yönünde oluşmaktadır. Barselona süreci, AB ile Akdeniz ülkeleri arasında güvenlik ve istikrarın sağlanması üzerine işbirliği girişimidir. Aynı yaklaşım, ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) ve Mercosur (Güney Amerika Ortak Pazarı) gibi örgütlerle de gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. AB tarafından bölgeler arası yakınlaşmaya yapılan bu vurgu, uzun vadede bölgelere ayrılmış çok taraflı bir dünya düzeninin oluşturulması girişimi olabilir.[72]

Güvenlik ikilemi içinde bulunan aktörler iki farklı seçenek arasında zor bir seçimle yüz yüzedirler. Aktörler, güvensizliğin nasıl çözülebileceğine dair fikir ve yollar içeren mantıklar yürütmek zorundadır. Ken Booth ve Nick Wheeler üç güvensizlik mantığı belirlemiştir: Korku, düzen ve güven merkezli mantık. Korku merkezli mantık, uluslararası ortamın anarşik yapısına vurgu yapan Hobbesvari düşüncenin ürünüdür. Düzen merkezli mantık, aktörlerin işbirliği yaparak güvenlik yarışı ve kısır döngünün kırılabileceği İngiliz Okulu düşüncesini temsil eder. İngiliz Okulu yaklaşımına göre, devletler düzen olarak tanımlanabilecek bir güvenliğe ulaşmak için ortak değerler ve prensipler üretebilirler. Böylece bir uluslararası toplum oluşturulur. Devletler bu toplumda belirlemiş oldukları normlar aracılığıyla bağlantıya geçerler. Güven merkezli mantık ise ortak kimliklerin ve çıkarların yeniden tanımlanması, güvenlik kavramının ve güvenliğe nasıl ulaşılabileceğine dair yolların küresel bir yaklaşımla yeniden düşünülmesidir.[73] Bir anlamda güven inşa etmenin evrensel yollarını aramaktır. Bu yapılırken de sosyal veriler daha fazla dikkate alınır.

Güvenlik topluluğu düşüncesini ortaya atan Karl W. Deutsch'un iletişim yaklaşımına göre; uluslararası toplumun birlik haline getirilmesi ancak iletişim ve ulaşım

[71] Hettne, a.g.e., s.357
[72] Hettne, a.g.e., s.358
[73] Bilgiç, a.g.e., s.343-346

mekanizması ile mümkündür. Ticaret ve turizm gibi faaliyetler bütünleştirme işlevine yardımcı olmakla birlikte asıl etki kurumsallaşma yoluyla gerçekleşebilecektir. Ona göre, devletlerin bir üst otorite altında bir araya geldikleri çoğulcu güvenlik topluluğu daha sağlıklı ve daha etkili olacaktır. Değer ve çıkarların bütünleştirilmesi ilişki içine giren devletlerin birbirlerine karşı bağlarını güçlendirir. Bu düşünceye göre, bütünleşme, iki siyasal ünitenin belirli bir ortak amaç çerçevesinde olabildiğince yeni ve ortak bir siyasal üniteye geçiş sürecidir.[74]

Güncel şartlarda Deutsch'un güvenlik topluluğu düşüncesinin yeniden ele alınması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Tehdidin ne olduğu konusunda fikir birliği sağlanamadığında, karşılıklı bağımlılığın ancak tehditleri benzer biçimlerde algılayan aktörler arasında olabileceği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada tekrar sosyo kültürel ve ekonomik ilişkiler ağı oluşturulması ihtiyacı çıkacaktır ki bu ilişki ülke grupları arasında olacaktır. Biz ve öteki ile oluşturulacak karşılıklılık, çoğulcu güvenlik topluluğu kavramını, farklılıkların çoğulculuğuna dönüştürmeye hizmet edebilecektir. Ona göre, güvenlik artık bir insan hakları sorunudur ve toplumların güvenlikle ilgili kapasitesinin alt yapısını oluşturmaktadır. ABD'nin önleyici müdahale politikasından ayrılan bu anlayış, AB çevresinde onu garanti altında tutacak bir barış kuşağını ifade etmektedir.[75]

1.3.1. İdealist Yaklaşım

İdealizme göre; insan doğası itibariyle iyi ve dolayısıyla karşılıklı yardıma ve işbirliğine yatkındır. Kötü siyasal ortam ve teşkilatlanmalar insanların kötü davranmalarının sebebidir. İdealizm, çevre koşullarının değişmesi ile insan davranışlarının da değişebileceğini iddia etmektedir.[76] İdealizm, Edward Carr'ın da belirttiği gibi 18. yüzyıl aydınlanma felsefesinin, 19. yüzyıl liberalizminin ve 20. Yüzyıl, Wilson idealizminin bileşkesi olup onları temsil eden bir olgudur.[77]

---

[74] Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", s.376
[75] Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", s.381-383
[76] Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi, 2008, s.108
[77] Gökhan Koçer, "Savaş ve Barış: Temel Seçenekler", Zeynep Dağı (Ed.), **Uluslararası Politikayı Anlamak Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye**, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2007, s.92

Birinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmeler uluslararası ilişkiler disiplininin gelişiminde büyük etki oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesinde yaşanan süreçte bir çok bölgede işgallerin meydana gelmiş olması, idealizmin düşüşünü ilan ederken realizmin yükselişini ortaya koymaktadır.[78] Savaşta Amerika Birleşik Devletleri büyük bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplini, Anglo-Amerikan anlayışla gelişimini devam ettirmiştir. Amaç, Birinci Dünya Savaşı benzeri bir savaşın yaşanmaması idi. Bu idealin şekillenmesinde Woodrow Wilson'un Milletler Cemiyeti önerisi ön plana çıkmaktadır.[79]

Woodrow Wilson, Amerikan Senatosu'na sunduğu söylevde, Birinci Dünya Savaşı için, "Mevcut savaşın adil ve güvenli bir savaş mı, yoksa yeni bir güç dengesi mücadelesi mi?", olduğunu sormuş, cevap olarak, "Savaşın yanlışa karşı doğrunun savaşı" olduğunu belirtmiştir. Wilson'a göre, bu savaş barış için yapılmaktadır ve kimse bu savaşın dışında kalamaz. Wilson bu sözlerle kendi anladığı demokrasi ve barış mantığında, insanlığın geleceği ve iyiliği için, ülkesini temsilci ve denetleyici olarak yönlendirmeye çalışmıştır. Wilson'da kendinden öncekiler gibi ideal ve barışçıl devlet şekli olarak demokratik ve liberal devletleri ve bu devletlerin birlikteliğini konu edinmiştir.[80] Wilson'a göre, barış kuvvete dayalı bir güç birliği neticesinde oluşmaktadır. Milletler Cemiyeti ve sonrasında Birleşmiş Milletler'in oluşumunun temelinde de Wilson, Kant ve Rousseau gibi idealistlerin fikirlerinin yattığını söyleyebiliriz.

Wilson'un idealist yaklaşımının savaşları meşru kıldığı belirtilerek eleştiriler getirilmiştir. Bu yaklaşımda, uluslararası sisteme müdahaleci devlet mantığı ile bakıldığı ve başka devletlerin de benzer yaklaşımları sonucu çatışma ortamının artarak devam edeceği belirtilmektedir. Bu noktada bir çok devlet kendi bakış açısının haklı olduğunu ve çatışmanın meşru olacağını ifade edebilecektir.

Liberaller ticaret ve ekonomik bağlantıların ülkeler arasında barışın kaynağı olduğuna inanırlar. Çünkü ticaretin karşılıklı faydaları ve ulusal ekonomilerin genişleyen bağımlılıkları işbirliği ilişkilerini besleyecektir. Uluslararası ortamda cereyan eden ticaret,

---

[78] Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika,** s.109
[79] Haldun Yalçınkaya, **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitapevi, 2008, s.55
[80] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.110-111

karşılıklı çıkar ilişkileri ve bağımlılık oluşturacağından uluslararası siyaset üzerinde ılımlı etki bırakacaktır.[81]

Fukuyama'ya göre, yirminci yüzyılın sonunda liberal demokrasi ve kapitalizmin bileşimi diğer akımlara ve sistemlere karşı üstün olmuştur. İnsan doğası kendini tatmin edebilme düzeyine erişmiştir. liberal düşünce insanların ihtiyaçlarını optimal olarak karşılayabilir düzeye ulaşmıştır ve güven ortamı bu ilkeleri benimseyen ve uygulayan ülkelerde sağlanabilmiştir. Fukuyama; insanoğlunun özlemlerini giderecek bir medeniyetin kurulması durumunda bilinen tarihin son bulacağına inanmaktadır. Fukuyama'ya göre büyük güçler arasında değerlerin homojenleşmesi ile savaşlar tamamiyle son bulmasa da barış ortamı artacaktır.[82]

Francis Fukuyama "Tarihin Sonu" adlı çalışmasında, ülkeler arasındaki problemleri ekonomi temelli ele almış etnik ve milli düşüncelerin ikincil plana itildiğini ifade etmiştir. Fukuyama, demokratik anlayışa sahip ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin belirleyici olduğunu ve demokratik devletler arasında savaşların yaşanmayacağını belirtmiştir. Ayrıca Fukuyama, toplumların farklı demokrasi anlayışlarına sahip olabileceklerini ve özellikle de Batı tarzı demokrasinin zorunlu olmadığını ifade etmektedir.[83] Fukuyama gibi düşünürlerin tezleri de uluslararası ilişkileri açıklamakta yeterli olmadığı gerekçeleriyle eleştirilmektedir. Bu eleştirilere dayanak olarak da terör eylemlerinin dünyanın farklı yerlerinde artarak yaygınlaşması gösterilmektedir ki bu eylemlerin çoğunluğu ekonomik temelli değildir.

Liberal sistemdeki farklılıklara vurgu yapılırken ekonomik sistemi yöneten bir gücün olması gerektiğinden bahsedilir. Robert Keohane'e göre, "hammaddeler üzerinde kontrol sahibi olmalı, sermaye kaynaklarını kontrol etmeli ve yüksek değerli ürünlerin üretiminde rekabet avantajına sahip olmalıdır." Hegemon diğer ekonomiler üzerinde

---

[81] Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, (Çev. Murat Duran ve Diğerleri), Ankara: Kripto Kitaplar, 2011, s.48
[82] Martin Griffiths, **Fifty Key Thinkers in International Relations**, London: Routledge 1999, s.69
[83] Francis Fukuyama, "The End of History", Gearoid O. Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader** içinde, London: Routledge, 2003, s.121-124

sermaye, teknoloji ve doğal kaynakların yönetimi konusunda lider olabilecek araçlarla donatılmış olmalıdır.[84]

Keohane'ye göre, karşılıklı bağımlılıkların olduğu bir ortamda gerçekçi paradigma uluslararası rejimlerin dinamiklerinin anlaşılmasında yeterli olmayacaktır. Keohane, karşılıklı bağımlılığın gerçekçiliğe alternatif olmayacağını belirtmekle birlikte hegemonik bir yapının liberal düzenin devamı için gerekli olduğunu ifade etmektedir.[85] Bu noktada Keohane güç unsurunu sistem ilişkisine dahil etmek durumunda kalmıştır. Keohane salt liberal düşünce ile sistemin açıklanamayacağı sonucuna varmıştır.

1.3.2. Realist ve Neorealist Yaklaşım

Siyasal gerçeklik adı verilen realist paradigmada gerek uluslararası çatışmaların sonucunun belirlenmesinde gerekse diğer devletlerin davranışlarını etkileme konusunda devletlerin sahip oldukları kapasiteler büyük önem taşımaktadır. Bu yaklaşımı benimseyen yazarların çoğu devletlerin kapasiteleri ile askeri gücü özdeşleştirmektedirler. Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak kabul ederler.[86]

Devletleri kendi halkının güvenliğini ve çıkarlarını koruyan bir unsur olarak gören realist paradigma, merkantilizm, devletçilik ya da korumacılık diye adlandırabileceğimiz ekonomik milliyetçilik anlayışı ile milli güç ve zenginliği özdeşleştirmişlerdir. Devletler arasında ekonomik kaynaklar için yapılan mücadelenin, uluslararası sistemin doğasının bir parçası olduğu görüşü yaygındır. Ekonomik kaynaklar milli güç için gerekli olduğundan her çatışma hem siyasi hem de ekonomiktir. Liberaller, uluslararası ticaretin karşılıklı faydalarına vurgu yapsalar da marksistler gibi ekonomik milliyetçiler de bu ilişkileri esas çatışma noktası olarak görürler. Zira ekonomik bağımlılık simetrik değil bir ya da birkaç ülkenin lehine olacak şekilde artarak ilerlemektedir.[87]

Realizm, Uluslararası ilişkileri devletler arası ilişkiler ağı olarak görmektedir. Realist düşünürler, Hobbes'un insan doğasına yönelik kötümser bakışından esinlenerek, devletler arası ilişkileri de güç temeline oturtmuşlardır. Devletler arası ilişkiler bir dünya

[84] Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, s.100
[85] Griffiths, a.g.e., s.186
[86] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.159
[87] Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, s.49-51

devletinin yokluğunda cereyan etmektedir. Realistlere göre, uluslararası ortam anarşiktir. Uluslararası ilişkiler, ancak devletler arasındaki güç dağılımı ele alınarak değerlendirilebilir.[88] Realistlere göre, barış güç dengesinin bir sonucu olup savaş bu dengenin bozulmasından kaynaklanır.

İki dünya savaşı arası dönemde uluslararası ilişkiler düşüncesinde ikilem ortaya çıkmıştır: Realizm ve İdealizm. Bu konuya ilk vurgu yapan Edward H. Carr'a göre; idealistler, uluslararası örgütlenmeler ve hukuk yoluyla sorunların çözülebileceğine inanmaktaydılar. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla idealist görüşün yetersiz olduğu ortaya çıktı.[89]

Carr, gücün üzerinde durarak, ütopyacı olarak gördüğü idealistlerin yaklaşımını krizleri önlemede yetersiz görmüştür. Carr, uluslararası hukukun varlığını sorgulayarak bir otoritenin olmadığı anarşik bir ortamda gerçeklerden uzaklaşılmaması gerektiği üzerinde durmuş ve Machiavelli'nin siyasal gerçeklikle ilgili fikirlerini benimsemiştir.[90]

Çatışmayı zorunlu bir hal olarak gören Carr, uluslararası alandaki rekabetin aktörünü devlet olarak tanımlamış ve devletlerin çıkarlarının birbirleri ile uyuşmaz olduğunu savunmuştur. Carr'a göre, devlet iç ve dış güvenliği sağlamak için kurulmuş siyasi bir aktördür ve bu aktör hem içte hem de dışta diğer aktörler ile iktidar ve egemenlik konularında çatışma yaşamaktadır. Aktörler arası uyuşma olmadığına göre idealizmin ileri sürdüğü evrensel barış imkansızdır. Carr'a göre barış, sisteme egemen olan güçlerin kendi değerlerini yayma girişimidir.[91] Carr, liberal düşünceyi savunanlarca ileri sürülen "Çıkarların doğal olarak uyum içinde olduğu" tezi, genellikle gücü ve yetkiyi elinde bulunduranların kendi çıkarlarını, toplumun ve dünyanın çıkarları olarak göstererek bu politikaya karşı çıkılmasını engelleme girişimi olarak görür.[92]

Carr, Milletler Cemiyeti'ne ilişkin inanç ve iyimserliğin uluslararası sistemdeki ülkesel ve siyasal statükonun tüm büyük güçler için tatmin edici olduğuna dair hatalı

---

[88] Griffiths, a.g.e., s.1
[89] Yalçınkaya, a.g.e., s.56
[90] Yalçınkaya, a.g.e., s.56-57
[91] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.38
[92] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.181-182

varsayıma dayandığını iddia etmiştir. Evrensel olması gerektiği düşünülen kurallar her devlet için aynı etkiyi oluşturmamaktadır zira egemen devletler arasında güç eşitsizliği söz konusudur ki bu durum anlaşmazlıların savaş yolu ile çözülmesi zorunluluğunu getirir. Carr'a göre sorunlar güç dengesi temelinde müzakere yoluyla çözülebilir.[93] Carr'a göre uluslararası ortamın yeniden şekillenmesi gerekir. Devletlerin politikaları arasında eşgüdüm sağlayacak, Sovyet tarzı komünizmden veya Amerikan tarzı serbest piyasa anlayışından daha fazla sosyal adalet öngören çok uluslu ve bölgesel örgütler oluşturulmalıdır.[94]

Çağdaş anlamda realizmin temelini Birinci Dünya Savaşı sonrasında Edward H. Carr, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Hans Morgenthau sistematik olarak şekillendirmiştir. Realizmin, dünya savaşları sonrası Amerika merkezli şekillenmiştir. Bunun sebebi, savaşlar sonrasında Amerika'nın ekonomik ve askeri olarak en güçlü devlet haline gelmesi ile birlikte akademik çalışmalara da yön vermesidir.[95] Bu nedenle düşünürler de realist yaklaşımı, Amerika'yı merkeze oturtarak değerlendirmişlerdir.

Morgenthau'ya göre doğası gereği kötü yaratılmış olan insanlar hırslıdır, bencildir ve temel hedefleri güce ulaşmaktır. Devletlerde insanlar gibi güçlerini artırma gayreti içerisindedirler. Bu durumun doğal sonucu olarak devletler uluslararası arenada söz sahibi olmak istiyorsa güçlerini maksimize etmek zorundadır.[96] Hans Morgenthau, Thucydides, Machiavelli ve Hobbes gibi realizmin eski temsilcilerinin düşüncelerini temel alarak uluslararası politikayı açıklamaya çalışmıştır. Morgenthau'ya göre; güç, dokuz unsuru (coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi, nüfus, ulusal karakter, ulusal moral, diplomasinin niteliği, hükümetin niteliği) ile birlikte çıkar için vazgeçilmez hale gelmiştir. Barış için güç dengesinin sağlanması üzerinde durmuş ve barışın ancak uluslararası ortamın anarşik yapısı içinde dış politikaların uyumlaştırılmasıyla sağlanabileceğini belirtmiştir.[97]

---

[93] Griffiths, a.g.e., s.8
[94] Griffiths, a.g.e., s.10
[95] Yalçınkaya, a.g.e., s.57
[96] Karabulut, **Güvenlik**, s.55
[97] Yalçınkaya, a.g.e., s.58

Ona göre realizm, istikrarsız ve anarşik sistemde temel aktör olan devletlerin mutlak rekabetini açıklamaya yönelik geliştirilmiştir. Madem her devlet çıkarının peşinde koşacak ve diğer devletler ile karşı karşıya gelecek, o zaman ondan daha güçlü olmanın yollarını bulmalıdır. Güç, ulusal çıkar göz önüne alınarak kullanılmalıdır. Bu anlayışa göre ulusal çıkar, hayatta kalma kriteridir. Güç unsurları içinde de en önemli olan askeri kapasitedir.[98] Morgenthau'ya göre, uluslararası barışı koruyan güç dengesinin kendisi olmayıp esas önemli olan bu konuda devletler arasında bir konsensusun bulunmasıdır. Güç dengesi kurallarına uyulması için öncelikle devletler arasında güç dengesinin korunması konusunda ortak bir anlayışın bulunması gerekir.[99]

Morgenthau'ya göre, dış politika süreklilik arz eder ve bu durum bir seçim değil zorunluluktan kaynaklanır. Savaş ve barış sorunu hükümetlerin şekline bakılmaksızın, sürekli etkenler dikkate alınarak kararlaştırılabilir. Ona göre uluslar, belirli koşullar altında barışçı iken başka koşullar altında savaşçıdırlar.[100]

Realizm'de, devletin güvenliği ile ulusun güvenliği aynı anlamı taşımaktadır. Ulusun güvenliğinin şartı devletin güvende olmasına bağlıdır. Devletin en temel görevi de kendi ulusunu korumak ve güvende tutmaktır. Dolayısıyla devletin çıkarları için uygun olan her durum ulusun da çıkarınadır. Bu nedenle askeri konular, devletlerin yüksek politikalarını teşkil eder. Devletler, kendi güvenliklerini sağlamak için gerekirse karşı tarafın yok olmasını da göze alabilmelidir.

İki Kutuplu uluslararası sistemin yumuşamaya başladığı dönemde etkili olan diğer yaklaşım olan neorealist yaklaşım, değişen koşulları ifade etmeye çalışmaktadır. Neorealizm, uluslararası sistemi devletlerin dış politika toplamı olarak ele almamaktadır. Bu durumda güç sağlamak devletin temel amacı değildir, ancak aracı olabilir. Fakat devletin yine de temel amacı güvenliği sağlamaktır.[101] Neorealistler, devletler arası iletişime bakarken yapısal nedenleri ve tek tek devletlerin kendilerinden kaynaklanan birim

[98] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.97
[99] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.185-186
[100] Griffiths, a.g.e., s.37
[101] Dedeoğlu, **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, s.45-46

düzeyindeki nedenleri ayrı ayrı ele alırlar.[102] Bu yaklaşım uluslararası ilişkilere bakışta çok yönlü bakış açısının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası güvenlik mantığında belirli noktalar mevcuttur ki bunların başında devletlerin, güvenlik anlayışının temel objesi olması gelir. Ayrıca, ulusal güvenlik ve devletin güvenliği eş değer görülmektedir. Ulusal güvenlik anlayışı içten ziyade dış güvenlikle ilgili bir anlayışı yansıtır. Güvenlik anlayışı da görecelidir ve ülkeden ülkeye değişiklik gösterir.[103] Neorealizmin değişmeyen öğesi ise güç olmaktadır ki uluslararası örgütlerde de hiyerarşinin güç temelli olması bu anlayışın en belirgin özelliğidir. Sorumluluk ve maliyet paylaşımlarının güçlü ülkeler çevresinde gerçekleşmesi, örgütlerde söz söyleme inisiyatifinin bu ülkeler üzerinde olmasını beraberinde getirmektedir.

Neorealist güvenlik yaklaşımında; uluslararası güvenlik tanımını yapmaya niyetli olanlar askeri önlemleri de almak durumunda kalırlar, herhangi bir güvenlik krizinde operasyonların askeri ve ekonomik yükün çoğunluğunu üstlenmeyi taahhüt edebilecek yetkinlikte olmalıdırlar. Bu anlayış uluslararası güvenliğin birkaç ülke çevresinde şekillenmesini gerekli kılmaktadır.[104] Merkez ve çevre ülke kavramı bu noktada kendini göstermektedir. Çevre ülkeler olası krizlere ortak müdahale konusunda yetkinlikleri bağlamında destek sağlarlar.

Waltz'un, demokratik ve liberal devlet topluluğu düşüncesine getirdiği eleştiri devlet ve toplumların belirli kalıpların içerisine sokulmaya çalışılmasının yanlışlığı üzerine olmaktadır. Waltz, devletlerin eylemlerinin uluslararası ilişkileri oluşturduğunu ancak uluslararası ortamın dikkate alınmadan uluslararası genel geçer politikalar üretmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Devletlerin batılı manada demokratik ve liberal olmaları istemi tek başına yeterli olmamaktadır, zira devletler ve toplumlar farklı tarihsel ve sosyolojik geçmişlere sahiptirler.[105]

---

[102] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.189
[103] Barry Buzan, **People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Sussex: Harvester Books, 1983, s.19-20
[104] Kenneth N. Waltz, "Anarchic Orders and Balances Of Power", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, New York: Routledge, 2011, s.131-135
[105] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.121-123

Waltz'a göre; savaşların sebebine dair, insan doğası ve devletlerin yapısı üzerine, yapılan analizler dünya politikasındaki güçleri tanımlarken; sistem üzerine yapılan analizler bu güçlerin önemini tayin eder. Ona göre, savaşın kaynağı insan gibi düşünen egemen devletlerin varlığıdır, çare ise dünya hükümetinin oluşturulmasıdır. Bu düzeye ulaşılamayabilir ancak bu yaklaşım gerçekçi olmayan bir yaklaşım değildir.[106] Waltz'da sistemin temel kuralları, sistemi oluşturan birimlerin niteliği ve birimler arasındaki kapasite dağılımı gibi öğeler açısından ulusal sistemden farklılık göstermektedir. Uluslararası sistemin ana öğesi anarşidir. Uluslararası ilişkilerde de, ulusal sistemde olduğu gibi hiyerarşik bir yapının olması gerekir. İşbirliği ancak bu hiyerarşik yapı içerisinde gerçekleşebilir. Waltz'a göre klasik realist düşünce tümevarımcı iken, neorealizm daha çok tümdengelimcidir. Neorealizm, etkileşen birimler ile uluslararası sonuçlar arasındaki nedensellik ilişkisini kurmaktadır.[107] Waltz, Neoralizm ile ilgili dört noktaya vurgu yapmaktadır. İlki, devletlerin daima birbirlerinin güçlerini dengeleme eğiliminde olacaklarıdır. Devletler bir ülkenin sürekli olarak başlarında bir Leviathan olarak kalmasına razı gelmeyeceklerdir. Diğeri, devletlerin göreceli kazançları mutlak kazançlara tercih edecekleridir ki bu anlayış işbirliği olanaklarını kısıtlamaktadır. Üçüncüsü, devletlerin birbirlerinin düzeylerine ulaşma gayreti içinde oldukları ve giderek benzer birimler haline gelecekleri düşüncesidir. Sonuncusu, iki kutuplu sistemlerin çok kutuplu sistemlere göre daha dingin ve istikrarlı bir yapısı olduğu fikridir.[108]

Birçok realist veya neorealist düşünür soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik anlayışında değişiklik beklenmemesi gerektiğini belirtir. Waltz ve Mearsheimer gibi yazarlar, devletlerin sıklıkla işbirliği yaptığını veya Soğuk Savaş sonrası dönemde devletlerin birlikte çalışması için daha büyük fırsatlar bulunduğunu kabul etmekle birilikte devletler arasında teknolojik farkların fazla olmasının güvenlik ikilemi oluşturacağına dikkat çekmektedirler.[109] Yeni dönemde de ülkelerin güce dayalı dış politika geliştirmek zorunda olacaklarına vurgu yapılmaktadır.

Waltz'a göre devletlerin güvenlik anlayışı, başka devletleri ele geçirmek üzerine değil statükoyu korumak üzerine gelişmektedir. Bu anlayışa sahip olanlar Waltz'a göre

[106] Waltz, **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, s.238
[107] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.187-189
[108] Wendt, a.g.e., s.102-103
[109] Baylis, a.g.e., s.157

statükocu ülkelerdir. Eğer ülkeler elindekilerle yetinme niyetinde olmayıp, askeri ve ekonomik açıdan daha güçlenme imkanlarına sahip iseler mevcut durumu bozmanın yolarını arayacaklardır. Bu noktada güç birikimi statükocu devletler için bir araç iken değişiklik niyetinde olan devletler için amaç niteliği taşımaktadır.[110]

Soğuk Savaş sonrası için karamsar düşüncelere sahip düşünürler ile birlikte işbirliğine yönelik fırsatlar olduğu görüşünü savunanlar da bulunmaktadır. Barry Buzan ve Kopenhag Okulu olarak bilinen akımın diğer üyeleri, nükleer gücün yok edicilik göz önüne alındığında, herhangi bir savaş durumunun önlenmesi için, olgun anarşinin devletleri işbirliğine ittiğini düşünmektedirler. Buzan, devletlerin kendi dar ulusal güvenlik çıkarlarına odaklanma eğilimini kabul etse de sistemdeki daha olgun devletlerin komşularının çıkarlarını korumak için de önemli nedenleri olduğunu belirtmektedir. İskandinav ülkelerini de bu görüşe örnek göstermektedir.[111] Olgun anarşi düşüncesinde, Avrupa Birliği benzeri yapıların devamının geleceği inancı vardır.

Buzan'a göre devletler klasik realizm anlayışındaki gibi benzer birimler olmakla birlikte her devletin kendine özgü sosyal, siyasal ve fiziki koşulları mevcuttur, bu nedenle sistemdeki her devlet için aynı yargıları ve politikaları kullanmak mümkün değildir. Bu açıdan bakılacak olursa güvenlik ile güç arasında da doğrusal bir ilişki olmadığı ortaya çıkar zira askeri açıdan her güçlü devlet özel şartları nedeniyle kendini güvende hissetmeyebilir aksine onun askeri gücü daha fazla düşman ve rakip edinmesine neden olabilmektedir. Askeri olarak nispeten güçsüz olarak nitelendirebileceğimiz bazı ülkeler için hem özel koşulları hem de bir tehdit unsuru olarak görülmemeleri nedeniyle göreceli olarak güvenlik ortamının sağlanmış olabileceği söylenebilir.[112]

Buzan güvenliği; birey güvenliği, ulusal güvenlik ve uluslararası güvenlik düzeyleri şeklinde oluştururken askeri, politik, toplumsal, ekonomik ve çevresel güvenlik anlayışları da sektörleri ifade etmektedir. Buzan'a göre, realist düşüncede ulusal güvenlik ve askeri güvenlik algıları ve endişesi diğerlerine nazaran daha önde görülmüştür.[113]

---

[110] Wendt, a.g.e., s.104
[111] Baylis, a.g.e., s.159
[112] Buzan, **People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations**, s.105-115
[113] Buzan, **People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations**, s.238-242

Tarihsel bir bakış açısını benimseyen realistler uluslararası sistemin süreklilik gösterdiğini düşündükleri için değişim sorunu üzerinde fazla durmamışlardır. Neorealistler, sistemde süreklilik olmakla birlikte özellikle askeri güç ve teknik konusunda değişim yaşandığına vurgu yapmışlardır. Robert Gilpin, zaman içinde aktörlerin ekonomik ve teknolojik düzeylerindeki farklılıklara göre güç dengelerinde kaymalar olabilir ve aktörlerin çıkarlarında ve stratejilerinde farklılık görülebilir. Aktörler sistemin yapısını kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmek isteyeceklerdir.[114]

Gilpin'e göre, belirleyici devletler sistemin değişiminden çıkar sağlamayacaklarını düşündükleri sürece değişiklik olmayacaktır. Değişim, ülkelerin fayda maliyet analizi yaptıktan sonra girişilebilecek bir hamle olarak görülmektedir. Uluslararası sistem her zaman egemen güçlerin mevcut ülkesel, ekonomik ve siyasal düzenlemelerden memnun oldukları bir dinginliği ifade etmektedir. Sistemin dönüşümü için gerekli nedenler oluşmadığı sürece sistem gerekli değişiklikler yapılarak devam edecektir. Gilpin, değişiklik olacaksa da bunun savaş yolu ile olabileceğini belirtir. Savaş, değişiklik konusundaki krizleri aşmanın bir yolu olabilir. Sonuçta gene dinginlik sağlanacaktır.[115]

Hegemonik istikrar teorisine göre açık ve liberal bir dünya ekonomisi, hegemonik ya da hakim bir gücün varlığını öngörmektedir. Bir ülke tarafından yönetilen uluslararası ortamda kurallar kesindir ve yaptırım güçleri de yüksektir. Hegemonun düşüşüyle ekonomik düzen büyük ölçüde zayıflayacaktır.[116] Günümüz dünyasında etkili tek hegemon gücün ABD olduğu kesindir, istikrar teorisi de realist bir bakış açısıyla insanların iyiliği ve refahın için sistemin devamını öngörmektedir. Ancak ülkeler arası büyüme farklılıkları dengeyi bozacak noktaya geldiğinde çatışma kaçınılmaz olacak ve yeni bir hegemon arayışı olacaktır.

Gilpin'e göre; realist paradigma ulus devlet düşüncesine referans noktası olmak zorunda değil. Ona göre realizm, dünyanın gerçekliği ile ilgilenen felsefik ve analitik bir bakış açısıdır. Realizm, kendini deneysel yöntemlerle açıklama ihtiyacı hissetmeyen, güç

---

[114] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.197
[115] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.198-199
[116] Robert Gilpin, **Global Political Economy: Understanding the International Economic Order**, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2001, s.93

dengesi ve hegemonik istikrar anlayışı gibi bir teoridir.[117] Realizm, uluslararası ortamda aktörlerin davranışlarını açıklamaya çalışır ve bunlar arasında sebep sonuç ilişkisi kurar. Uluslararası ortamın aktörü olarak görülen devletler de kendi varlığını devam ettirmek ve gücünü artırmak için askeri ve ekonomik faaliyetlerde bulunurlar.

Sistemin devletlerin dış politikası üzerindeki belirleyici ve sınırlayıcı etkisi üzerinde durması, uluslararası politikada davranışsal düzenlilikler olduğunu varsayması, dış politikadaki benzerliklere dikkat çekmesi, bilim felsefesinin ilkelerini önemsemesi ve anarşi kavramına yüklediği anlam bakımından neorealizm klasik realizmden farklılık göstermektedir. Klasik realizm, insan doğasından hareket ederek devletin güç peşinde koşmasından kaynaklanan güç mücadelesi üzerinde yoğunlaşırken, neorealizm, uluslararası yapıdaki anarşi olgusu üzerinde durmaktadır. Ancak güç unsuru her ikisinde de temel etken olmaya devam etmektedir.[118] Bu durumda devletler yok olmamak ve birbirlerine üstün gelebilmek için karşılıklı olarak askeri güçlerini artıracaklardır ki böyle bir ortamda güvenlik ikilemi oluşması kaçınılmazdır. Bir devletin mutlak güvenlik içinde olması diğer devletleri endişelendirmektedir. Aynı kaygı ile devletler mutlak güvenlik düzeyine ulaşmak için silahlanma girişimlerini artıracaklardır.

1.3.3. Eleştirel Güvenlik Kuramı

Güvenlik kavramı, akademik düzeyde egemen devletlere, askeri güce ve düzene odaklanmıştır. Bu anlayışta güvenlik, Anglo-Amerkan, devletçi, askerileşmiş, pozitivist ve realist bir görüntü içerisindedir. Eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenliğin farklı siyasal, metodolojik ve felsefi çıkış noktalarının ele alınması neticesinde yeni bir anlayışın ortaya çıkması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar bir bilgi bütününü ifade etmektedir.[119]

Eleştirel güvenlik kuramı dünya güvenliği konusunda fikirlerin üretildiği siyasi bir çatıdır. Siyasi bir eğilim olarak dünya güvenliği üzerine özgürleştirici yaklaşımları artırma amacı güdülmektedir. Eleştirel bir güvenlik kuramı, güvenlik kavramını derinleştirip

[117] Gilpin, **Global Political Economy: Understanding the International Economic Order**, s.15
[118] Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, s.191-192
[119] Ken Booth, **Theory of World Security**, New York: Cambridge University Press, 2007, s.28

genişleterek güvenliği siyaset kuramları ile bir araya getirme özelliğine sahip olabilir. Eleştirel kuramlar, insanlığın bütünü ele alarak, özgürleştirici bir yaklaşımla genelin faydasını düşünmektedirler.[120]

Eleştirel kuramın önde gelen düşünürlerinden Robert Cox, siyasal düzen üzerine yaptığı açıklamalarda, mevcut düzenin daha kapsamlı küresel bir toplum bağlamında dönüşümünü yapması gerektiğini belirterek çok taraflılık anlayışının yerel ve küresel güçleri birlikte ele alması gerektiğini söylemiştir.[121] Bu sayede küresel anlamda bir güvenlik algısının oluşabileceğine vurgu yapılmaktadır, zira gevenliğin tek taraflı ele alınması dahil edilmeyen taraf ya da tarafların güvensizlik algısına sebep olacak ve güvenlik ikilemleri kendini tekrar gösterecektir.

Eleştirel kurama göre, devlet haricindeki alanların güvenliğinin ikinci plana itilmesini, askeri yüksek politikanın insani alçak politikadan daha önemli olmasını ve iktisadi çıkar temelinde siyaset yapılması gerektiğini önermesi nedeniyle realist güvenlik yaklaşımı dünya güvenliği için uygun değildir. Ayrıca, realist yaklaşım dünyanın nasıl olması gerektiği üzerinde durmadan ilişkileri olduğu gibi görüp kabullenmesi ile daha güvenlikli bir dünya düşüncesinin önünü kesmektedir. Ulusal çıkar söz konusu olduğunda tüm etik değerlerin göz ardı edilebileceği fikrinin gerekli bir siyasal unsur olarak görülmesi realizmin eleştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Realizm dışarıda güvensizlik oluştururken içeride katı devletçilik mantığı ile güvensizliği meşrulaştırıyor.[122]

Eleştirel teorinin 11 Eylül sonrasında da geçerli olacağını belirten Andrew Linklater'a göre, küresel bağlantıların güçlü ve girift yapıda gelişmesi uluslararası ilişkileri hala Westphalia sonrası döneme götürmemiştir. Güçlü devletler hala uluslararası normların ve evrensel prensiplerin yürürlülüğünü engelleme yetilerine sahiptir. Ona göre realizm, otorite yokluğunda devletler arası ilişkilerin seyrini anlatır ancak nasıl bir sonraki aşamaya geçilebileceğinden bahsetmez yani günü kurtarır geleceği değil.[123]

---

[120] Booth, **Theory of World Security**, s.31
[121] Griffiths, a..g.e., s.118
[122] Booth, **Theory of World Security**, s.34-36
[123] Griffiths, a..g.e., s.141-142

Güvenlik, günümüz şartları göz önüne alındığında hayatta kalmanın ötesine geçer. Hayatta kalmak var oluşsal bir durumdur ki bu algıyı siyasal düzeyde ele almak güvenlik çalışmalarında yapılan önemli bir hatadır. Güvenlik, sadece hayatta kalmak değil aynı zamanda olabildiğince mutlu bir hayat sürebilmek olarak algılanmalıdır. Hayatta kalmak güvenlikle eş anlamlı değildir, ancak onun gerekli koşuludur. Mutlu bir hayat sürebilmenin kriterleri ülkeler arasında da farklılık göstermektedir, mutlu hayatın ekonomik ve sosyal koşulları çoğu zaman siyasal koşullardan daha ön plana çıkmaktadır. Araçsal bir değer olarak güvenlik, siyasal açıdan yansızdır. Güvenlik; var oluş şartlarını tarif biçimidir. Güvenlik daima bir amaç için var olmuştur ve bu amaç zamanın koşullarına göre değişkenlik arz etmektedir. Güncel şartlarda yerel kültürlerin yok olması, ekonomik yıkımlar, salgın hastalıklar, terörizmin artması, insan hakları ihlalleri, siyasi istikrarsızlıklar, çevre kirliliği, etnik ve dini sorunlar, göç, nüfus artışı, gıda yetersizliği, iklim değişikliği gibi konular sosyal hayatın ve toplumların artık daha fazla önem verdiği başlıklar olarak ortaya çıkmakta ve güvenlik algılamaları içerisinde üst sıralarda yer almaya başlamaktadırlar. Güvenlik, belirli koşullar tesis edildiğinde hayatta kalmanın dışında sosyal ve ekonomik mutluluk hedefi üzerine insanlara bir seçim fırsatı sunulması durumudur.[124]

1.3.4. Konstrüktivist Yaklaşım

Güvenlik kavramının derinleştirilmesi, kavramı siyasi kuram ile birleştirirken eleştirel bir bakış açısı ile yeniden inşa etmenin sentezi için de zemin hazırlar. Toplumun doğal bir süreçten ziyade inşa edilmiş olduğuna dair inanış, uluslararası ilişkiler literatüründe toplumsal konstrüktivizm olarak adlandırılmış ve bu anlayış 1980'lerden sonra ivme kazanmıştır. Konstrüktivizmin önergesi, uluslararası ilişkilerin biyoloji, insan doğası, anarşi veya üretim tarafından şekillendiği iddiasına dayanan kuramlara karşı çıkmaktır. Ancak konstrüktivist güvenlik anlayışı kendine has kuramsal bir siyasi anlayışa sahip olmayıp kuramcının siyasi önermelerini ortaya koymaktadır. Bu durum konstrüktivizmin kuramsallaşmasının önünde önemli bir engel oluşturur.[125]

---

[124] Booth, **Theory of World Security**, s.102-108
[125] Booth, **Theory of World Security**, s.149-153

Konstrüktivizmin iki temel prensibi bugüne kadar kabul görmüştür; ilki topluluk yapılarının ortak düşünceler çerçevesinde oluşması, diğeri ise kimlik ve çıkar ilişkisinin doğa tarafından değil bu ortak düşünceler tarafından inşa edilmiş olmasıdır. Konstrüktivist bakış açısının uluslararası sisteme uyarlanması zor bir durumdur zira uluslararası ilişkilerde güç ve maddi çıkarın hakim unsur olması, ortamın hiç de sosyal olmadığını ortaya koymaktadır. Aynı şekilde, bireylerin devlete bağlılıkları ve devlet politikalarının iç politikadaki etkin karar alıcılar tarafından belirleniyor olması, ilişkilerin toplumun genel düşüncelerine yönelik inşa edildiği savını etkisiz bırakmaktadır.[126]

Konstrüktivistler uluslararası sistemi, devletler ile etkileşim içerisinde olan ve karşılıklı etkilenmenin söz konusu olduğu bir olgu olarak ele almaktadır. Buna göre anarşi de devletlerin davranışlarının bir sonucudur ve devletler birbirlerinden etkilenmektedirler. Yani anarşi mantığı sabit değil zamana ve aktörlerin tutumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Devletlerin davranışlarını etkileyen unsur ise kimlikleridir, devletlerin karşılıklı etkileşimi kimliklerin inşasının da önemli bir boyutunu oluşturur. Konstrüktivizmin güvenlik anlayışı, karşılıklı etkileşim sonucu kurulan kültür ve kolektif kimlik kodlarının ürettiği kavramların ve değerlendirmelerin ışığında üretilen bir olgudur. Bu aşamada ortaya çıkan güvenlik topluluğu kavramı; egemen devletlerin halklarının, ortak topluluk duygusunu çeşitli iletişimsel faaliyetler yoluyla geliştirerek, ortak biz duygusunun zaman içinde çıkar, talep ve davranış benzerlikleri oluşturması olarak tanımlanabilir.[127]

Güvenliğin derinleştirilmesi Ken Booth'a göre siyasal sistemin derin yapılarında saklıdır, bu yapılarda oluşacak çatlaklar sonucu güvenlik algısı siyasetin belirlediği alana doğru ilerleyerek sert bir güvenlik tabakası oluşturacaktır. Bu seçimler, siyasetin derin yapıları ve çatlak alanlarındaki mücadelenin neticesinde belirlenir. Ülkelerin kırmızı çizgileri ve bu çizgilerin her ülke için farklılık arz etmesinin nedeni derinleşmenin bir sonucudur. Güvenlik olguları siyasal iktidar tarafından inşa edilerek toplumun desteğine

[126] Wendt, a.g.e., s.1-2
[127] Karabulut, **Güvenlik**, s.80-82

uygun hale getirilmektedir.[128] Benzer anlayış güvenlik ekolleri için de geçerlidir, onlar da güvenlik anlayışlarını sert tabakalar halinde inşa edip söylemleri kalıplaştırmaktadırlar.

Güvenlik anlayışının derinleştirilmesine paralel olarak güvenliğin genişletilmesi, daha önce belirlenmiş ve derinleştirilmiş güvenlik algısının benzer konular ve olaylar üzerine uygulanması olarak güvenlik siyasetinin yenilenmesidir. Genişleme çoğunlukla askeri, siyasal, iktisadi, sosyal ve çevresel alanları içine alacak şekilde gerçekleşmektedir. Buzan'a göre genişlemenin gündemini belirleyen devlet çıkarlarıdır. Güvenliğin genişletilmesinde ülkeler arasında algısal farklılık söz konusu iken bu algıyı şekillendiren unsurlar genellikle ülkelerin elit yapıları olarak ortaya çıkmaktadır. Ülke yönetiminde etkin olamayan unsurlar güvenliğin genişletilmesi siyasetinden zarar gören kesimler olmaktadır zira tehdit algısı elit kesimin çıkarlarının aksi olan durumlar üzerine şekillenmektedir.[129]

Güç ve çıkar odaklı rasyonel uluslararası siyaset mantığı ile konstrüktivist yaklaşım arasındaki en önemli ayrım sorularının farklı olmasıdır. Rasyonel düşünce ile konstrüktivizm arasındaki anlaşmazlık, uluslararası sistemin kaynağının ne olduğu üzerine cereyan etmektedir. Bu düşünsel ikilemde, devletlerin kimlikleri ve çıkarlarının iç mi yoksa dış politika ile mi belirlendiği sorusuna verilen cevaplar da farklılığı pekiştirmektedir.[130]

Uluslararası ilişkilere dair realist rasyonalist yaklaşımda sadece davranışsal tercihler söz konusudur. Bu yaklaşıma göre sosyal süreç, değişen teşvik ve zorlamalar yoluyla belirli bir tatminin sağlanmasına yönelik bir değişim yaşamaktadır, yani aynı sistem içinde aktörlerin görevleri değişmektedir. Konstrüktivis model ise değişimin etkileşime bağlı olarak ortak bir fikir birliği neticesinde oluştuğunu varsayar. Uluslararası siyasetin öngörülerine dair belirtilen zaman aralığı uzadıkça değişim ihtimali artmaktadır, bu nedenle kısa ve orta vade için rasyonalist düşünce söz konusu iken uzun vadede konstrüktivizmin uygulanabilirliği görülmektedir.[131]

---

[128] Ken Booth, "Security and Global Transformation", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, New York: Routledge, 2011, s.398-404
[129] Booth, **Theory of World Security**, s.161-166
[130] Wendt, a.g.e., s.33-37
[131] Wendt, a.g.e., s.366-367

1.3.5. Tarihsel Sosyolojik Yaklaşım

Din, kapitalizm, devletçilik, ırk, tüketici demokrasi gibi düşünceler hayata dair çözümler bulmaya çalışırken bir küresel sosyolojiyi oluşturmaya başladılar. Tarihsel süreçte, bu düşüncelerden birine ya da birkaçına bağlı siyasal yapılar oluştu. Yapıların farklılığı bir arada yaşama düşüncesini engelleyerek güvensizlik ortamına neden oldu. Sosyal odaklı düşünceler ise eski düşünce tarzlarının sorgulanmasına neden olarak yeni güvenlik yaklaşımlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.[132]

Zaman, tarihsel sosyolojinin unsurlarını bir araya getirmektedir. Toplumsal ilişkiler zamandan ayrı tutulamaz. Günümüzün anlaşılmasında geçmiş göz ardı edilemez zira geçmiş güncel olayları ya etkilemekte ya da kaynağını oluşturmaktadır. Realizmin en büyük yanılgısı tarihsel olmayan varsayımlarda bulunmasıdır. Devletlerin uluslararası ilişkilerin temel aktörü olmaları, toplumsal süreçlerin karmaşık ilişkilerinin bir sonucudur.[133]

Anthony Giddens'a göre sosyal sistemler insan ilişkileri tarafından şekillendirilirler. Birim zaman diliminde ve mekanda cereyan eden olaylar sosyal olguları şekillendirir. Sosyal topluluklar olguların üst üste getirilmesi ile inşa edilirler. İnsanların yaşadığı toplumdan etkilendiği gibi insan gruplarının sosyal toplumu etkileyebildiğini de varsaymak gerekir. Bu noktada siyasal egemenliğin yerel unsurlar tarafından kurulduğu ancak dışsal etkilerce de şekillendiği bir gerçektir. Şekillenme süreci tarihe dayalı sosyolojik gelişmelerin toplamıdır.[134] Bu noktada Giddens küreselleşmeye vurgu yaparak birbirinden çok uzaktaki insanların karşılıklı etkileşim sürecinin küreselleşme olgusunu meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu süreçte bireysel ve sosyal faaliyetler ve bireylerin seçiminde değişimler gözlenmektedir.

Immanuel Wallerstein; özellikle devletlerin ekonomik gelişim süreçlerinin uzun bir tarihsel süreç içinde ele alınması gerektiğini belirtmiş ve sosyal gelişim ile ekonomik gelişim süreçlerinin bağlantılı olduğunu vurgulamıştır. Soğuk Savaş sonrası oluşan dönemi

---

[132] Booth, **Theory of World Security**, s.26
[133] Booth, **Theory of World Security**, s.77-78
[134] Griffiths, a.g.e., s.235-237

açıklamaya çalışan düşünüre göre, yoksul ülkeler gelişim süreçlerinde gelişmiş ülkeleri örnek alarak serbest piyasa ve girişimci kültürü uygulamaya çalışmışlardır. Bu ilişkiyi Wallerstein merkez ve çevre ülke düşüncesi ile açıklamaya çalışmıştır. Wallerstein'a göre sistem süreklilik arz etmekte ancak devletler zaman içinde düzey değiştirmekte ve diğer devletlerin rolünü üstlenmektedir.[135]

Wallerstein, Batı Avrupa güç sisteminin varlığı, modern dünya sisteminin oluşmasının temelini oluşturmaktadır. İmparatorluklar, ulus devletler ve modern yönetim anlayışı şeklinde gelişen Avrupa siyasal sürecinin devamında oluşan ekonomik süreç piyasanın siyasal etkilerden ayrılmasını da beraberinde getirmiştir. Bu süreç Wallerstein'a göre dünya ekonomisi ve sosyalitesinin gelişiminin iç mantığını oluşturmaktadır.[136]

Tarihsel sosyolojistlere göre bugünkü kuramsal geri kalmışlığın nedeni, doğru bir tarih algısının oluşturulamamış olmasıdır. Küreselleşme çağında, devletlerin kendi içsel kabiliyetlerine bağlı olarak farklı güç düzeylerine sahip olabilmeleri, devletler arasındaki siyasi ve ekonomik hiyerarşik yapıyı oluşturan önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkileri anlamak için yapılan çalışmalar disiplinler arası olmalıdır. Tarih bir süreçtir ve devletler arasındaki siyasi ilişkiler de toplumsal süreçlere ilişkin sosyolojik tarihin bir yansımasıdır.[137] Uluslararası ilişkileri açıklarken belirli kalıplar üzerinde basite indirgenmeye çalışılan olaylar ya da olguların anlaşılması her zaman doğru sonuçlar vermemektedir. Tarihsel sosyolojik yaklaşım, ilişkilerin her birinin farklı değişkenler çerçevesinde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

1.4. Uluslararası Hukuk Bakımından Uluslararası Güvenlik

Hukuk düzeninin temel amacının toplumsal düzeni sağlamak olduğunu bütün hukukçular kabul etmektedirler. Nasıl ki iç hukukta bir düzen varsa aynı şekilde uluslararası toplumsal düzenin varlığı da bir gerçektir. Uluslararası hukuk ile iç hukuk

[135] Griffiths, a.g.e., s.254-256
[136] Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, s.93
[137] Booth, **Theory of World Security**, s.79-80

arasındaki en önemli fark uluslararası hukukta iç hukuktaki gibi yaptırım gücüne sahip bir yapının olmamasıdır.[138]

Yaptırım gücünden yoksun olmasına rağmen, uluslararası hukuk, tarihsel süreç içerisinde, iç hukuk gibi hukuk kurallarını oluşturmak için gerekli yetkilerle donatılmış bir toplumsal otoriteye sahip olmuştur. Ayrıca uluslararası hukuk, bir düzenin hukuk düzeni oluşturabilmesi için konmuş olan kurallara uyulmasının zorunluluğuna inanılması kriterini de günümüz konjonktüründe sağlamıştır. Ancak, uluslararası hukuk düzeni iç hukuk düzenlerinin sahip olduğu olanaklara sahip değildir. Bu da onun örgütlenmesi eksik bir toplum olan uluslararası toplumun hukuku olmasından ileri gelmektedir.[139]

1.4.1. Uluslararası Hukuka Duyulan İhtiyaç

İlk çağlarda, uluslararası teşkilatlanmanın olmadığı ortamda, egemen devletlerin savaş hakları tabi hak olarak görülmüştür. Savaş hakkı, egemen bir devletin çıkarlarını elde etmek veya ihlal edilmiş saydığı bir hakkını korumak amacıyla girişilen bir zorlama yolu olarak görülmüştür. Bu hak sadece dini, felsefi ya da ahlaki olarak kısıtlanmaya çalışılmıştır.[140]

Francisco de Vitoria, haklı savaşın doğal hukukla bağlantısını kurarak değişen şartlarda savaşın gerekliliğine olan algısal yanılsama üzerinde durmuş ve imparatorlukların topraklarını genişletmek için savaşmalarını haklı bulmamıştır. Aynı zamanda dinsel farklılığın da haklı bir neden olmayacağı üzerinde durmaktadır. Vitoria, savaşın tek nedeninin kendini savunma olabileceğini belirtmekte ve saldırı savaşlarının ise sadece bir haksızlık karşısında yapılabileceğinden bahsetmektedir.[141]

Savaşın haklılığının tartışıldığı Hıristiyan dünyasında savaşın günah olup olmadığı konusunda Fransisco Suarez, savaşa izin verilmezse daha kötü bir sonucun ortaya çıkarak haksız bir barışın var olacağını iddia etmektedir. Suarez'e göre savaş, haklı ve güvenli bir

---

[138] Enver Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın, 2007, s.5
[139] Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Cilt, Genişletilmiş 8. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1999, s.6-8
[140] Bozkurt, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, s.6
[141] Ereker, a.g.e., s.55-56

barışı sağlamanın amacıdır. Bununla birlikte, Suarez'de haklı savaşı, haklı neden, meşru otorite ve iyi niyete bağlamıştır. Suarez de haklı nedeni, savunma ve kötülüğü cezalandırma kriterleri ile sınırlandırmıştır.[142]

Uluslararası hukukun kurucularından sayılan Hugo Grotius "Savaş ve Barış Hukuku" adlı eserinde savaşı "uyuşmazlıklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye girişenlerin karşılıklı durumu" olarak tanımlamıştır. Grotius'a göre doğa ilkeleri açısından savaşın kınanacak bir yanı yoktur, aksine her şey savaşa izin verilmesinden yanadır. İnsanlar varlıklarını korumak için savaştıklarından, Grotius'a göre savaş, doğanın ilkelerine ve uluslararası hukuka uygundur.[143] Ona göre devletler arasında savaşa yol açmayacak hiçbir anlaşmazlık yoktur. Savaşı bir müsabakadan ziyade bir durum olarak gören Grotius'a göre, savaş da barış durumu gibi kurallara tabi olabilir.[144] Bu anlayış devletlerin sınırsız egemenliğinin kabul edildiği ve savaşın da sınırsız egemenlik içerisinde yer aldığı siyasal düşünceyi desteklemiştir.[145]

Grotius, savaşı haklı gösteren nedenleri şu şekilde sıralamaktadır: Bizim olan her şeyi savunma, bize borçlu olunan bir şeyi elde etmeye çalışma ve cezalandırma. Grotius, bunların dışında kazanç ve güç sağlamaya yönelik ve kişisel ihtiraslar uğruna yapılan savaşları haklı savaş olarak görmemektedir ve bu tür nedenleri göz boyayıcı nedenler olarak nitelemektedir. Grotius, boyunduruk altında bulunan halkların bağımsızlık isteği ile savaşmalarını da göz boyayıcı neden olarak görmektedir.[146]

Grotius, savaşı kamusal ve özel alan ayrımına tabi tutarak üç çeşit savaş olduğunu belirtmiştir: Özel savaş, kamusal savaş ve karma savaş. Her iki tarafın yetkilerinin kullanıldığı savaş kamusal, kamusal yetkisi olmayanların gerçekleştirdikleri savaş özel ve bir tarafın kamusal diğerinin kamusal olmadığı savaşlar karma savaş olarak nitelendirilmiştir.[147]

---

[142] Ereker, a.g.e., s.57-58
[143] Ereker, a.g.e., s.59-60
[144] Yalçınkaya, a.g.e., s.20-21
[145] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.7
[146] Ereker, a.g.e., s.60
[147] Yalçınkaya, a.g.e., s.27

Faruk Sönmezoğlu'na göre, savaş yoğunluk derecelerine göre sınırlı ve topyekün, coğrafi özelliklere göre ise yerel ve genel olarak nitelendirilmiştir. Bu ayrıma göre Dünya Savaşları topyekün ve genel, Avrupa savaşları ise sınırlı ve yerel nitelik arz etmektedir.[148]

Hukuki bir durum olan savaş, yüksek derecede hukuki eşitlik, düşmanlık ve organize insan gruplarının ilişkilerinde şiddet içeren çatışma hali ya da iki veya daha fazla hasım grup arasındaki silahlı kuvvetler vasıtasıyla çatışma durumudur. Savaş durumunun sınıflandırma çalışmaları da uluslararası hukuku meşgul kabul eden konulardan bir tanesi olmuştur ki bu konuda çatışma, muharebe, çarpışma, harekat gibi kelimeler savaş ile eş anlamda kullanılmıştır ancak bu kavramlar savaş esnasında meydana gelen safhaları ifade etmektedir.[149]

Uluslararası hukukta kuvvet kullanma deyimiyle, savaşı da içine alacak şekilde çeşitli silahlı zorlama yolları anlaşılmaktadır. Uluslararası hukukun konusu, kuvvet kullanımının hangi şartlarda yasak hangi şartlarda istisnai olarak gerekli olduğunun belirlenmesine dair kuralların belirlenmeye çalışılmasıdır.[150]

Birinci Dünya Savaşı'na kadar kuvvet kullanımını etkileyen üç unsur ön plana çıkmaktadır. Birincisi teknolojik gelişmedir; savaş araçlarındaki gelişme savaşın etkilerini artırmış ve devletlerin savaşa başvurmalarını güçleştirmiştir. İkincisi demokratik gelişmedir; kamuoyunun bilinçlenmesi ve kültür düzeylerinin artması ile savaşa başvurmak için kamu oyunu tatmin edici gerekçelerin bulunması gerekliliği savaşa başvurmayı zorlaştırmıştır. Son gelişme ülkeler arasında ekonomik bağımlılıkların artmış olmasıdır ki bu durum savaşların ekonomik boyutlarının daha da arttığını göstermektedir. Birinci Dünya Savaşı her anlamda savaşların yıkıcı boyutlarının yaşanması ve sosyal hayata etkileri bağlamında bu açıdan devletlere örnek teşkil etmiştir. Savaşın yıkıcı etkilerinin azaltılmasına yönelik olarak savaşa varmayan, misilleme, zararla mukabele ve müdahale gibi zorlama faaliyetlerinin daha uygun olacağı öngörülmüştür.[151]

---

[148] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 1995, s.342
[149] Yalçınkaya, a.g.e., s.25-26
[150] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.6
[151] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.8

Savaşın yıkıcı etkileri karşısında devletler barışın tesisi için bir cemiyet kurulması fikrini benimsemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1920 yılında imzalanan antlaşma ile Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amacı, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü ve devletlerin savaş yetkilerinin kısıtlanması olarak belirtilmiştir. Cemiyetin maddeleri kuvvet kullanmayı tamamen yasaklamasa da kısıtlamalar getirmektedir.[152]

Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaşların önlenmesi ve suç sayılmasına ilişkin çalışmalar neticesinde 1928 yılında Briand-Kellog Paktı ile devletler savaşı kınamış, uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözmeyi ve savaşa başvurmama ilkelerini kabul etmişlerdir.[153] Günümüzde halen yürürlükte olan Briand-Kellog Paktı'na göre savaşa başvurmak açıkça hukuka aykırıdır. Anlaşmazlıklar Milletler Cemiyeti'nin hakemliğinde çözülecektir.[154]

Savaşın kaçınılmazlığı ve haklılığı üzerine realist düşüncelerin hakim olduğu ikinci dünya savaşı sonrası ortamda William O'Brien gibi düşünürler haklı savaş kuramı ile uluslararası hukuku sistematik birleştirme gayreti içerisine girmişlerdir. O'brien'ın haklı savaş analizindeki öncelik vurgusu Batı'nın demokrasi değerlerinin korunmasının gerektirdiği, siyasal özgürlüğe saygı gibi dengeler üzerinedir. Ona göre askeri gerekliliği sınırlayacak tek nokta insana verilmesi gereken değerdir.[155]

Savaşın haklılığına dair hukuksal tanımlar yapan bir diğer düşünür de Michael Walzer'dir, o daha çok kimin öldürülmeyi hak ettiğine dair görüşler ortaya koymuştur. Walzer'in bakış açısı, insani müdahaleyi haklı saymasına ve dolayısıyla da daha fazla savaşı haklı bulmasına yol açmaktadır. Walzer, sınırlılık konusunda ise, bir mazeret olarak tanımladığı askeri gerekliliğin mevcut yorumunun savaşın kazanılması için gerekli her şeyi haklılaştırdığını öne sürerek askeri gereklilik ölçütüne karşı çıkmıştır.[156]

---

[152] Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.515
[153] Ereker, a.g.e., s.67
[154] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.11
[155] Ereker, a.g.e., s.70-71
[156] Ereker, a.g.e., s.71-72

Günümüzde haklı savaşın yalnızca kuramcılar tarafından değil devletler tarafından da dile getirildiği görülmektedir. Güçlü devletlerin benimsediği "önleyici meşru müdafaa" anlayışı klasik realist bir bakış açısına sahiptir. Bu noktada haklı savaş kavramının günümüzdeki bir çok savaşı meşrulaştırdığı söylenebilir.

Savaşların önlenmesi konusunda Milletler Cemiyeti'nin etkin olamaması ve İkinci Dünya Savaşı'nın birincisinden daha yıkıcı olması, hem düşünürleri hem de siyasetçileri daha etkili bir organizasyonun gerekliliği konusunda birleştirmiştir. Bu fikir birliğinin temeli birincisinden farklı olarak idealist olmaktan ziyade realist bir zeminde inşa edilmiş olmasıdır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde savaşın galibi beş güçlü devletin daimi üye olmalarının kabul edilmesi realist anlayışın bir göstergesidir.

Etkili bir birliğin oluşturulması için yapılan çalışmalar neticesinde 49 ülkenin katılımıyla Amerika Birleşik Devletlerinde 1945 yılında imzalanan antlaşma ile Birleşmiş Milletler teşkilatı kurulmuştur.[157] Antlaşma sadece örgütün yapısına yönelik değil işlevine yönelik hükümleri de içerisinde barındırmaktadır. Özellikle kuvvet kullanma başta olmak üzere üye devletlerin tutumlarının belirli kurallara bağlanması konusunda ilkeler öngörülmüştür. Bu ilkeler ve kurallar uluslararası antlaşmalar ile örf ve adet hukukundan esinlenerek ortay çıkan uluslararası hukuk kuralları olarak tanımlanmaktadır.[158]

BM Antlaşması'nda, yedinci bölümde 39.-51. maddelerde kuvvet kullanmaya ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Düzenlemeye göre, kuvvet kullanma yetkisi BM Güvenlik Konseyi'ne aittir. 41. maddede;

> Güvenlik Konseyi kararlarını yürütmek için, silahlı kuvvet kullanımı içermeyen, ne gibi önlemlerin alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Birleşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin, demiryolu, deniz, hava yolları ve posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle durdurulması, diplomatik ilişkilerin kesilmesi de girebilir.[159]

ifadesi yer almaktadır.

Önlemlerin yetersiz kalması durumunda ise 42. madde

---

[157] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s.165-171
[158] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.12
[159] BM Enformasyon Merkezi, "Birleşmiş Milletler Antlaşması", (1945) http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/ chart_turkce.pdf, (18.10.2014)

> Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.[160]

işletilebilmektedir.

BM, yapılacak herhangi bir düzenleme ile savaşların tamamen ortadan kaldırılamayacağına dair fikir beyanlarını dikkate alarak, savaşların sadece meşru müdafaa çerçevesinde söz konusu olabileceğini karara bağlamıştır. Bu noktada BM antlaşmasının 51. maddesi;

> Bu antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması, halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.[161]

devletlere, meşru müdafaaya bağlı kuvvet kullanma yetkisi tanımıştır.

BM sisteminde meşru olmayan kuvvet kullanımı saldırganlık veya yayılmacılık olarak algılanmış ve yasaklanmıştır. Kuvvet kullanımına ancak meşru müdafaa veya Güvenlik Konseyi kararlarıyla ve siyasal bağımsızlık veya toprak bütünlüğünün korunması amacıyla izin verilmiştir.[162]

Birleşmiş Milletler Anayasasında, uyuşmazlıkların savaşa varmadan barışçıl yollarla çözülmesi konusunda hükümlere yer verilmesi ile şiddet önlenmeye çalışılmış ve bir takım yaptırımlar öngörülmüştür. Bu yaptırımlar öncelikle diplomatik düzeyde kendini göstermektedir, bunlar arasında arabuluculuğa dair davet çağrıları, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, üye devletlerin bazı haklarının kısıtlanması ve teşkilattan çıkarma yer almaktadır. Diplomatik yaptırımların yetersiz olması durumunda ekonomik yaptırımlar öngörülmektedir. Ekonomik yaptırımlar kendini ambargo, boykot ve abluka olarak göstermektedir. Son olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden askeri yaptırım kararı çıkması öngörülmektedir.[163]

---

[160] BM Enformasyon Merkezi, "Birleşmiş Milletler Antlaşması"
[161] BM Enformasyon Merkezi, "Birleşmiş Milletler Antlaşması"
[162] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.13
[163] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.31-37

Çatışmalar ortaya çıktığında, taraflar barışın tesisinde mutabakata varamadıkları zaman ya da çatışma esnasında insani konulara özen göstermediklerinde yaşananlar artık uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamış olmaktadır. Özellikle çatışmanın giderek başka bölgelere ve ülkelere yayılması ihtimali uluslararası boyutu ön plana çıkarmaktadır. Uluslararası çatışmalarda en belirgin ve uluslararası hukuka en uygun üçüncü taraf müdahalesi olarak barış güçleri öngörülmektedir.[164]

Barış güçleri, çatışan taraflar arasına konuşlandırılan çok uluslu güçleri ifade eder. Amaç bir tampon bölge oluşturarak fiziksel şiddeti önlemek ya da şiddetin yeniden ortaya çıkmasını engellemektir. Barış güçleri genelde BM bünyesinde oluşturulmakla birlikte, bölgesel örgütler ya da ad hoc nitelikli olarak devletlerin bireysel faaliyetleri şeklinde de oluşabilmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde barış güçlerinin artması ile birlikte müdahalelerin boyutları ve niteliklerinde çeşitlilik arz etmektedir. Barış müdahalelerinin artık bir tarafa karşı silahlı güç kullanımı şeklinde algılandığı görülmektedir. Barış güçleri BM Şartının zorlayıcı önlemler öngören yedinci bölümü kapsamında oluşturulmaktadır. Bu durum artan oranda ölüm ve yaralanmaları beraberinde getirmektedir. Bölge devletleri tarafından BM ve diğer örgütler büyük güçlerin çıkarlarına hizmet eden sömürgeci örgütler olarak görülerek uluslararası hukuka duyulan saygı azalmakta ve uluslararası çatışmaların güç temelinde çözümlenebileceği kanısı yaygınlaşmaktadır.[165]

Soğuk Savaş dönemi yürütülen geleneksel barış güçlerinin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Zira çatışmaların sayısı ve şiddeti artarak devam etmektedir. Çatışma bölgelerine müdahale hem maliyetli olmakta hem de zaman zaman tepki çekmektedir. Bu noktada uluslararası toplum ve uluslararası örgütler "önleyici diplomasi"ye vurgu yapmaktadırlar. Çatışmaların başlamadan önlenmesine yönelik vurgulara artık daha fazla rastlanmaktadır.[166]

---

[164] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.407

[165] Yılmaz, "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi" s.408-412

[166] Sezai Özçelik, "Önleyici Diplomasi Pratiği ve Teorisi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.431

Önleyici diplomasi geçiş döneminde yeni bir yaklaşımdır ancak çatışmaların önlenmesi noktasında askeri tedbirlerin gerekliliği de ortaya çıkmıştır. Ayrıca konuşlandırılan askeri güçlerin gerek sayı gerek diğer yönlerden yeterli derecede güçlü olması da önemli bir noktadır. Bu tür kuvvetli asker yerleştirmede Birleşmiş Milletler misyonu altında, ülkeler arasında bir koalisyona ya da süper güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada NATO ya da AB gibi organizasyonların etkili bir önleyici güç politikası belirleyip uygulayabilecekleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, Makedonya'da çatışmaların önlenmesi konusunda oluşturulan önleyici güçte ABD'nin etkin varlığı söz konusu gücün etkinliğini de belirlemiştir.[167] Müzakereler arada caydırıcı bir güç olduğu zaman etkinlik kazanabilmektedir. Bugün NATO'nun varlığının ve ABD'nin dünyada bir çok bölgede faaliyet göstermesinin gerekçesi olarak yıkıcı bir güç olmasının yanında önleyici özelliğe de sahip olduğu düşüncesi bulunmaktadır.

1.4.2. Deniz Hukukunun Gelişimi ve Deniz Güvenliği

Denizler tarih boyunca ticaret, güvenlik ve saldırı amaçlı kullanılmışlardır. Tarihsel süreçte, çıkar çatışmalarının karalardan sonraki mücadele alanı denizler olmuştur. Keşifler çağının da başlamasının en önemli nedeni denizcilik konusundaki gelişmelerdir. Yeni keşfedilen bölgelerdeki zengin madenler ve yer altı kaynaklarının Avrupa'ya taşınması ile endüstri ve gelişme dönemi başlamıştır. Bu dönemde kara gücü küçük olsa da kuvvetli bir deniz gücüne sahip ülkeler avantajı ellerinde bulundurmuşlardır. Ticaret yollarını ve güvenliğini ele geçiren ülkeler dünya ekonomisine de yön vermeyi başarmışlardır. Bu noktada sadece ülke güvenliği için değil ticaretin ve endüstriyel gelişmenin devamlılığı için denizlerin güvenliği önem kazanmaktadır. Denizlerin önemi çevrelenmiş oldukları kara parçalarının önemi ile paralellik göstermektedir. Karanın içlerinden deniz alanlarına ulaşan ticaret yolları ve hatlar denizlerin stratejik önemini artırmaktadır. Bu nedenle Akdeniz gibi dünyadaki bazı önemli deniz alanları kara bağlantılı ticaretin merkezi konumuna gelmektedir. Bu nedenle, deniz alanlarının güvenlikleri, sadece kıyıdaşı olduğu devletleri değil bölge periferi ve bölge ile ticaret yapan tüm ülkeleri ilgilendirmektedir.

[167] Özçelik, a.g.e., s.444

Bugün için dünya ticaretinin çoğunluğu denizler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Denizlerde güvenlik sorunları kapsam değiştirerek geçmişten günümüze kadar gelmiştir. Günümüzde korsanlık başta olmak üzere, kaçakçılık, aşırı avlanma ve çevresel konular gibi sorun alanları üzerine, denizlerdeki doğal kaynakların kullanıma ilişkin devletlerin siyasal girişimleri eklendiğinde denizlerde güvenliği sağlamak karmaşık bir hal almaktadır.

Denizlerin kullanımına yönelik en büyük sorun uluslararası hukuk kurallarının tam olarak olgunlaşmamış olması ve yaptırım gücüne sahip bir gücün bulunmayışıdır. Dünyanın dörtte üçünün su ile kaplı olduğunu ve deniz taşımacılığının dünya ticaretindeki önemini düşünecek olursak, denizlerin güvenliği ile ilgili konuların bütün devletleri ilgilendirdiğini görürüz. Bu nedenle ilk çağlardan bugüne özellikle deniz taşımacılığının güvenli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için yazılı veya teamüle dayalı kuralların konmaya çalışıldığı görülmektedir.

Deniz hukuku, genel olarak deniz alanlarının hukuki rejimini, çeşitli kullanımlarını ve denizdeki gemilerin seyrüseferini düzenleyen kurallar olarak tanımlanabilir.[168] Günümüzde gelinen teknolojik ve ekonomik düzey deniz alanlarının kullanımı ile ilgili kuralların da düzenlenmesi ihtiyacını ortaya koymuştur. Bu nedenle son yüzyılda taraflarını bağlayıcı yükümlülükler getiren birçok sözleşme imzalanmıştır.

Uluslararası deniz hukukunun temel kaynağını örf ve adet hukuku oluşturur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra deniz alanlarının gittikçe artan siyasi ve ekonomik önemine paralel olarak BM öncülüğünde 1958 Cenevre Sözleşmeleri ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ortaya çıkmıştır.[169] Bu sözleşmeler, deniz hukukunun bağlayıcı olması bakımından önemli gelişmeler olarak görülmektedir. 1958 Cenevre konferansının, deniz yetki alanlarının paylaşımı ile ilgili zorluktan doğduğu söylenebilir. Bu konferansta örf ve adet hukuku üzerinden yürütülen denize ilişkin kurallar tedvin edilmiştir. 1960 ve 1982 yıllarında toplanan ikinci ve üçüncü deniz hukuku konferanslarında devletler deniz üzerinde sahip oldukları kullanım haklarını büyük ölçüde genişletmişlerdir.[170]

---

[168] Selami Kuran, **Uluslararası Deniz Hukuku**, İstanbul: Arıkan, 2006, s.1
[169] Kuran, a.g.e., s.2
[170]Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), **Bilge Adamlar Kurulu Raporu: Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye**, Rapor no: 59, İstanbul, 2013, s.14

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesi, deniz hukuku konularını en ayrıntılı şekilde düzenleyen sözleşmedir. 1994 yılında yürürlüğe giren sözleşme ile karasularının genişliği, uluslararası deniz yatağı, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge ve boğazlardan geçiş gibi konular karara bağlanmıştır.[171]

Ülkeler arasında anlaşmazlığa sebep olan konulardan bir tanesi "Karasuları"nın kaç mil olacağıdır. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile bu konu 12 mil olarak belirlenmiştir. Ancak bu belirleme, sözleşmeye üye devletler için geçerli kabul edilir iken Türkiye gibi sözleşmeye taraf olmayan ülkelere karşı uygulanamaz olup, Ege Denizi gibi alanlarda hala sorun teşkil etmektedir.

Önemli sorunlardan bir tanesi de "Kıta Sahanlığı"dır. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. maddesine göre Kıta Sahanlığı: "Karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara¸ ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir."[172] Sözleşmeye göre kıta kenarı 200 deniz milinden fazla ise en fazla 350 deniz miline kadar kıta sahanlığı uzatılabilir. Aynı denizi kullanan ülkeler arasındaki kıta sahanlığı mesafelerinin çakışması durumları genelde ülkeler arasında problemleri beraberinde getirmektedir.

Uluslararası deniz hukukuna konu olan bir diğer hususta "Münhasır Ekonomik Bölge"dir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 56. maddesine göre Münhasır Ekonomik Bölge: "Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar"[173] olarak tanımlanmıştır. Sözleşmede, münhasır ekonomik bölge 200 deniz mili olarak karara bağlanmıştır. Münhasır ekonomik bölgede

[171] Kuran, a.g.e., s.3-4
[172] BM Enformasyon Merkezi "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi" (2001) http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (22.11.2014)
[173] BM Enformasyon Merkezi "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi"

kıta sahanlığı gibi aynı denizi kullanan ülkeler arasında anlaşmazlık konularından bir diğeridir.

Devletlerin tam egemenliğine tabi deniz alanları iç sular ve karasularıdır. İç sulardaki tartışmasız egemenliğe karşılık, karasularında seyrü-seferin devamı için "zararsız geçiş hakkı" kabul edilmiştir. Bitişik bölge[174], kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi tanımlamalar ise sınırlı egemenliğe sahip bölgeler olarak belirlenmiştir.

ABD Başkanı Truman yayınladığı bir bildiri ile kıta sahanlığı, deniz yatağı ve toprak altının doğal kaynakları üzerinde yetki ve kontrol iddiasında bulunuyordu. Daha sonra kıta sahanlığına 200 metre derinlik öngörüldü. Bu bildirimlerden cesaret alan diğer devletle denizin kullanımıyla ilgili çeşitli bildirimlerde bulunmuşlardır ki münhasır ekonomik bölge de bu şekilde oluşmuştur. Özellikle 200 metre derinlik nedeniyle kıta sahanlığından yeterince yaralanamayan Latin Amerika ülkelerinin tek taraflı bildirimleri ile 200 millik mesafedeki deniz alanlarından faydalanılması amaçlanmıştır.[175]

Karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi sınırlamaların dışında kalan deniz alanları uluslararası hukukta "Açık Deniz" olarak geçmektedir ki bu alanların hiçbir devletin egemenliği altında olmadığı ilkesi kabul edilmiştir. Açık deniz alanlarının kullanımı konusunda tüm devletlerin barışçıl amaçlar çerçevesinde eşit haklara sahip ve serbest oldukları kabul edilmektedir. Ancak barışçıl amaca dair herhangi bir tanım mevcut değildir. Açık denizlerdeki deniz yatağında bulunan yer altı kaynaklarının insanlığın ortak değeri olduğu görüşü hakim olmakla birlikte işletilmesi konusunda "Deniz Yatağı Uluslararası Otoritesi"[176] kurularak bu otoriteden izin alınması gerekliliği getirilmiştir.

Deniz haydutluğu ile mücadelede, 1958 Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmelerinde ülkelerin işbirliği yapacakları

---

[174] Karasularına bitişik açık deniz parçasıdır. Karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattan itibaren on iki milden öteye uzatılamayan karasularının dış sınırının ötesindeki deniz alanıdır. Kıyı devletlerinin bu bölge üzerinde egemenlik hakkı değil, belirli çıkarlarını koruma yetkisi bulunmaktadır... Gümrük ve mali çıkarların korunması amacına yönelik, sağlık amaçlı ve göçe ilişkin olmak üzere sınıflandırılabilir. Kaynak, Sönmezoğlu, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, s.175

[175] Enver Bozkurt, "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2 (5), (2006), s.58-60

[176] BM Enformasyon Merkezi, "Uluslararası Hukuk", http://www.unicankara.org.tr/today/6.html, (25.11.2014)

belirtilmiştir. Deniz haydutluğunun tanımına, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin 101. maddesinde açıklık getirilmiştir. Deniz Haydutluğu; "Bir özel geminin veya bir özel uçağın mürettebatı veya yolcuları tarafından açık denizde, bir gemiye veya uçağa veya bunlardaki kişi veya mallara karşı, hiç bir devletin yetkisine tabi olmayan bir yerde, bir gemiye veya uçağa, kişilere veya mallara karşı, kişisel amaçlarla işlenen her türlü yasa dışı şiddet, alıkoyma veya yağma fiili"[177] olarak belirtilmiştir. Deniz haydutluğuna karşı koyma yetkisi tespit edildiği takdirde, her devlete verilmiştir. Ülkeler, askeri güçleri ile deniz haydutluğunu önleme veya ortadan kaldırma yetkilerine sahiptirler. Ülkeler, deniz güvenliğinin sağlanması konusunda tek başlarına hareket etmektense söz konusu denize kıyıdaş ya da deniz kullanan diğer devletler ile işbirliği yapmayı uygun görmektedirler. Bu işbirliği çerçevesinde denizlerde ortak tatbikatların giderek yaygınlaştığı gözlenmektedir.

Denizlerin kullanımı ile ilgili bir diğer sorun da kaçakçılık olmuştur ki bu konuda 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 108. maddesinde uyuşturucu kaçakçılığına ilişkin "Bütün devletler açık denizde seyreden gemilerin, uluslararası sözleşmelere aykırı olarak, uyuşturucu maddelerin ve psikotrop maddelerin gayri meşru trafiğine girişmelerini önlemek üzere işbirliğinde bulunacaklardır"[178] hükmüne yer verilmiştir.

Denizlerde seyir güvenliğine ilişkin uluslararası girişimlerden bir tanesi de, 1985 yılında Akdeniz'de bir İtalyan yolcu gemisinin Filistin Kurtuluş Örgütü'ne bağlı militanlarca kaçırılması olayı üzerine, devletlerin denizde meydana gelebilecek terörizm olaylarına uygulanacak bir uluslararası hukuk düzenlemesi olmaması nedeniyle, Milletlerarası Denizcilik Teşkilatı tarafından 1988'de, "Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA)"nin kabulü ile olmuştur.[179] SUA Sözleşmesi ile, geminin seyir güvenliğini tehlikeye sokan ve suç sayılan yedi eylem belirtilmiş, ayrıca bu suçlara teşebbüs ve suç ortağı olunması da suç kapsamına alınmıştır.

[177] BM Enformasyon Merkezi "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi"
[178] BM Enformasyon Merkezi "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi"
[179] Kerem Batır, **Yirmibirinci Yüzyılda Deniz Haydutluğu ve Uluslararası Hukuk**, Ankara: USAK Yayınları, 2011, s.98

Sözleşmenin uygulama sahası açık denizler ve devletlerin yetkisine girmeyen alanlar olarak belirtilmiştir.[180]

Günümüzde deniz güvenliğine yönelik tehdit unsurlarının çeşitlenmesi ek tedbirler almayı zorunlu kılmıştır. Denizlerde taşımacılığa yönelik terörist tehditlere karşı can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla teknolojinin kullanılması gündeme gelmiş ve 2002 yılında Londra'da yapılan bir konferans'ta, 1974 Uluslararası Denizde Can Güvenliği Konvansiyonu'nun (SOLAS) A kısmına dayandırılarak, Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik (ISPS) Kodunun uygulanması karalaştırılmıştır.[181] Bu kod ile deniz yoluyla olabilecek güvenlik tehditlerinin önlenmesi ve karşı tedbirlerin geliştirilmesi için, uluslararası sefer yapan gemi ve bu gemilere hizmet veren liman tesisleri arasında, uluslararası işbirliğinin sağlanması hedeflenmektedir.[182]

Güçlü devletlerin denizlerde hakimiyeti sağlama idealleri noktasında denizlerde güvenliğin sağlanması siyaset ve uluslararası hukuku bir araya getirmektedir. Öncelikle deniz ticaretinin güvence altına alınması ve tehlikeli ülkelerin zararlı deniz ticaretlerinin engellenmesi konusu deniz güvenliği algısının önemli bir noktasını teşkil etmektedir. Bu noktada BM ve NATO gibi örgütler bünyesinde alınan kararlara atıfta bulunularak devletler tek başlarına ya da birlikte denizlerde birtakım sınırlayıcı uygulamalara girişmektedirler. Özellikle boykot, ambargo, abluka gibi kararların deniz ticaret yollarında ve limanlarda uygulanmasına yönelik deniz güçlerinin kullanıldığı görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde denizlerdeki denetim harekatlarında artış gözlenmiştir ki bu dönem terörist faaliyetlerin yoğunlaştığı bir dönem olarak da bilinmektedir. Bu harekatları çoğunlukla ABD tek başına ya da NATO ortaklığı ile gerçekleştirmektedir. ABD denizlerde hakimiyeti sağlamak adına Küba, Karayipler, Adriyatik, Basra Körfezi, Kızıldeniz gibi dünyanın farklı bölgelerinde harekatlar gerçekleştirmiştir. Bu durum uluslararası hukukta deniz güvenliğine yönelik alınan kararların uygulaması olarak ortaya çıkmıştır.

---

[180] Bekir Evin, "Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 1 (1), (2012), s.132

[181] IMO, "Maritime Security and ISPS Code", (2015), http://www.imo.org/KnowledgeCentre/InformationResourcesOnCurrentTopics/MaritimeSecurityandISPSCode/Pages/default.aspx, (28.5.2015)

[182] Resmi Gazete, "Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu Uygulama ve Yönetmeliği", 2007, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070320-10.htm, (15.10.2014)

Günümüzde müeyyidelerin çoğunlukla ekonomik boyutlu oldukları ve söz konusu devleti politika değiştirmeye ya da uluslararası hukuka uymaya yönelik olduğu görülmektedir. 11 Eylül sonrasında terörist faaliyetlere yönelik denetimlerin artması ile denizlerde oluşacak terörle ilgili yasadışı faaliyetleri önleme konusunda, ABD ve batılı ülkelerin yoğun faaliyetleri, devletlerin denizlerden kaynaklı terör saldırılarına karşı korunma, denizler aracılığıyla yapılan ticaretin güvenceye alınması, teröristlere lojistik ve ekonomik kaynakların aktarımının önlenmesi üzerine zorlayıcı tedbirler olarak gelişmiştir.

Önleyici tedbir olarak; uluslararası hukuk gemilere çıkılarak zararlı ve tehlikeli maddelere el koymayı prensip olarak kabul etmektedir. SUA 2005 protokolü ile gemilere çıkılması ve tehlikeli maddelere el konulması hukuki nitelik kazanmıştır. Bu girişimler ve harekatlar, ABD'nin önerisiyle NATO kapsamına da girmiştir. 2004 yılında NATO Denizde Denetim Harekatı Konsepti[183] ile üye ülkelerin bu harekatları yürütebilecek personel tahsis etmesi ve eğitimlerinin gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Bu sayede denizde denetim faaliyetleri müttefiklik ilişkisi içine alınmıştır.

Terörizmden zarar gören ülkeler hukuksal altyapıların tamamlanması ile güvenliğin tesisine yönelik girişimleri başlatmaktadırlar. Bu çalışmaların ivme kazanmasında 11 Eylül önemli bir etken olmuştur. Özellikle denizlerde seyir güvenliğine ilişkin düzenlemelere istinaden gerçekleştirilen harekatlar ile terörizmle etkin bir mücadele sağlanmaya çalışılmaktadır. Ülkeler sürekli ortak tatbikatlar gerçekleştirerek hareket kabiliyetlerini canlı tutmakta ve olası saldırılarına karşı hazır olduklarını göstermektedirler. Bu tür faaliyetlerin önümüzdeki dönemde artarak devam edeceği ortak kanaattir.

1.5. Terör ve Güvenlik Algısı

Modern anlamda uluslararası ilişkileri, güç dengesi ilişkilerinin genel bir başlangıcını yansıtan 1648 Westphalia barışı ile başlatmak mümkündür. Huntington'a göre savaşların tarihsel gelişimi üç aşamada gerçekleşmiştir: Westphalia barışı ile Fransız Devrimi arasındaki dönemi prensler arası savaş, Fransız Devrimi ile Birinci Dünya Savaşı

[183] Resmi Gazete, "Milletler Arası Andlaşma", 2008, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080412-2.htm, (15.10.2014)

arasını uluslararası savaş, Birinci Dünya Savaşı ile Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan dönemi de ideolojiler arası savaş.[184] İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avrupalı güçlü ülkeler çevresinde güç dengesine dayalı bir uluslararası sistem var olmuştur. Denge, onu bozmaya çalışan üye ya da üyelere karşı ittifaklarla korunmaya çalışılmıştır. Bunun anlamı, sistemin zaman içinde güçlenen en güçlü üyesinden bile güçlü olmasıdır.[185]

Din ve milliyetçiliğin baskın gücü ile Westphalia mantığına dayalı ulus devletin siyasi arenanın temeline oturmuş olması, uluslararası ilişkileri şüphe ve rekabete dayalı bir yapı içerisine soktu. Devletler birbirlerine karşı güçlerini artırırlarken kendi içlerinde de despotik bir görüş arz ettiler. Sonuç itibariyle Westphalia, batı tarzı siyaset anlayışının başarısızlığı oldu.[186]

Dört önemli biçimsel ve siyasi gelişme, Soğuk Savaş'ı geleneksel büyük güç dönemlerinden farklılaştırmıştır. İlki, güç yapısının iki kutuplu oluşu ki bu dönemde ittifaklar daha uzun dönemli ve sert olmuştur. İkincisi, iki evrensel ideoloji etrafında kutuplaşmanın yaşanmış olması. Diğeri, nükleer gücün askeri gücün tamamlayıcısı olarak benimsenmesi ve teknolojik rekabetin üst düzeye ulaşması. Son olarak, sömürgeciliğin son bulması ve yeni bağımsızlığını kazanan devletlerin iki büyük güç için çatışma alanı oldukları görülmektedir.[187] Soğuk Savaş ile birlikte ülkelerin kolektif güvenlik anlayışına sahip oldukları görülmektedir NATO, Varşova Paktı ve AB bu anlayışın örnekleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasının ve küreselleşme sürecinin en önemli gerçeklerinden bir tanesi uluslararası güvenlikte meydana gelen değişmelerdir. Bu dönemde uluslararası güvenlik daha gergin hale gelmiştir. Bu durum Soğuk Savaş sonrasına ilişkin barış beklentilerini azaltmıştır. Şiddet, hem çeşitlilik hem de yoğunluk açısından artış göstermektedir.[188]

---

[184] Samuel P. Huntington, "The Clash of Civiliztions?", **Foreign Affairs**, 72, (3), Summer 1993, s. 22-23
[185] Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.76
[186] Booth, **Theory of World Security**, s.23-24
[187] Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", s.327
[188] Gökhan Koçer, "Etnik Çatışmalar", Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yayınları, 2007, s.349

Huntington'a göre Soğuk Savaş sonrasında uluslararası mücadele ve politika, Batı birliği ve ortak çıkar fikrinin pekişmesi ile Avrupa dışına çıkmıştır.[189] Artık bölgesel güçlerin ön plana çıktığı ancak tek kutuplu bir görünüme bürünen uluslararası ortamın oluştuğu görülmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan radikal gruplar ve terör faaliyetleri birçok ülke için tehdit oluşturmuş ve ülkeleri ortak hareket etmeye zorlamıştır. Bu dönemde ülkelerin güvenlik algılarında ciddi değişimlerin yaşandığı, menşei değişken veya belli olmayan farklı terör faaliyetlerinin ortak düşman addedildiği bir döneme girilmiştir.

Terör kelimesi, Batı siyaset diline Fransız Devrimi (1789-1794) sırasında, devrimcilerin iç düşmanlara karşı yürüttükleri eylem ve hükümetin yaptığı baskı ve doğrudan yürüttüğü infazlara işaret eden bir terim olarak girmiştir. Bu dönem terör dönemi olarak bilinir.[190] Bu güne kadar terör kavramında köklü değişikler olmuş ve her ülke ve ekol farklı anlamlar yüklemişlerdir bu nedenledir ki hangi faaliyetlerin terörizm kapsamında ele alınacağı konusu hala açık değildir.

Açık bir şekilde terörizmi tanımlamasa da terörist faaliyet kapsamına giren eylemlerin önlenmesine ilişkin birçok düzenleme getirilmiştir. 1979 tarihli, Rehin Almaya Karşı Sözleşme, 1988 tarihli, Güvenli Deniz Taşımacılığında Yasaya Aykırı Eylemlerin Ortadan Kaldırılması Hakkında Sözleşme, 1991 tarihli, Kıta Sahanlığı Üzerine Yerleştirilmiş Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Hukuk Dışı Eylemlerin Kaldırılması Hakkında Protokol söz konusu düzenlemeler arasında yer almaktadır.[191]

Tanımın odak noktasında, siyasal amaçlı şiddet eyleminin olduğu görülmektedir ki burada terörün siyasi taleplerin yerine getirilmesi hususunda bir araç olarak kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Terörün hedefi ise kamu oyunda panik ve korku ortamının oluşturulmak istenmesidir.[192] Terör gruplarının faaliyetlerini meşru hale getirmek için din, dil, ırk ve etnisite gibi unsurları kullanırken kendilerine yandaş toplamaya çalıştıkları da görülmektedir.

---

[189] Huntington, a.g.e., s.23
[190] Talip Küçükcan, "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.101
[191] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.191
[192] Küçükcan, a.g.e., s.102

Yeni dönemde, bölgesel ve global barışı tehdit eden etnik, dinsel ve diğer çatışmalar karşısında güçlü devletlerin işbirliği yaptıkları gözlenmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gündemine taşınan çatışmalar için sadece 13 barış gücü tesis edilebilmiş iken, bu sayı 1988-1993 arasında 20'ye ulaşmıştır.[193] 2013 yılı itibariyle bu güne kadarki barış gücü sayısı 69'a aktif barış gücü ise 17'ye ulaşmıştır.[194]

Evrensel kriterlerin oluşmamasının direnç noktalarından bir tanesi de küresel ölçekli faaliyetler neticesinde hızlı ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal değişime bir tepki olarak etnik kimliğin gündeme gelmesi görülebilir.[195]

Kimliğe dayalı tehditler gruplar arasındaki kimlik mücadelesinden kaynaklanır, fakat maddi faktörler ve sosyal dinamikler vasıtasıyla ateşlenip kendini gösterir. Kimliklerin belirleyici unsuru din ve etnik köken olarak ortaya çıkmaktadır. 11 Eylül saldırıları ve Avrupa'daki saldırıların kökeninde de dinsel kimliğe dayalı terör vardır.[196]

Biz kimliğinin oluşmasında din unsuru ön plana çıkmaktadır. Din kökenli sosyal kaidelerin otorite tarafından kanunlaştırılması toplumu şekillendirdiği gibi toplumun yapısını oluşturan bu kanunlara meşruiyet de kazandırmaktadır. Bir din için güvenlik eylemi gerçekleştirildiğinde tehdit ilk etapta inancın varlığını tehlikeye sokuyormuş gibi sunulur, din ile toplumsal yaşantı aynı kabul edildiği için tehdit toplumsal yaşantıya yönelik olur.[197]

Kimlikler arası farkı ve çatışma düşüncesini ortaya koyan Samuel Huntington, "medeniyetler çatışması" makalesinde özellikle Ortadoğu ve Batı dünyası arasındaki farklılığa eğilmiştir. Huntington, dünya bundan sonraki çatışmaların temelinin ekonomik

---

[193] Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", s.83
[194]UN, "List of Peacekeeping Operations: 1948-2013", (t.y.) http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf, (12.12.2014)
[195] Gökhan Koçer, "Etnik Gruplar", Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, Ankara: Platin Yayınları, 2007, s.111
[196] Mustafa Aydın, Sinem A. Açıkmeşe, "İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.120-121
[197] Waever, a.g.e., s.269

ya da ideolojik olmayacağını, çatışmaların kimlik ve kültür üzerinde cereyan edeceğini belirtmiştir.[198]

Huntington, Batı ve İslam medeniyetleri arasındaki çatışmayı haçlı savaşlarına kadar dayandırmakta ve iki medeniyet arasında 1300 yıllık bir kırılma yaşandığını belirtmektedir. Ona göre bu kırılmanın son halkasını Irak'a yapılan müdahale oluşturmaktadır.[199] Kırılmadan en çok faydalanan kesim ise din referanslı örgütler olmaktadır ki örgütler bu sayede terör faaliyetlerine meşruiyet kazandırma fırsatını da bulmuş olmaktadırlar.

Terörle mücadele ve haklı savaş kavramı 11 Eylül saldırıları ile Westphalia tarzı savaşların yerini tamamen farklı, henüz adlandıramadığımız farklı bir boyuta taşımıştır. Zira artık hiçbir ülke terör saldırıları karşısında güvende değil ve önlemler yeterli olmayabiliyor.[200] Ayrıca terör saldırılarına karşı verilecek asker cevabın boyutları, coğrafi sınırları ve muhatabının da açık olmadığı bir dönemin başladığı söylenebilir.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle ABD'nin karşısında bir Westphalia gücü kalmamışken terör örgütlerinin post-Westphalia perspektifli faaliyetleri ABD açısından tehdit ve fırsatların kapsamlı bir biçimde değerlendirilmesini mümkün kılmıştır. Jeopolitik durumun getirdiği fırsatlardan faydalanmak ve radikal devlet dışı aktörlerin tehditlerine cevap vermenin yanı sıra, ülke içinde muhafazakarları ile enerji ve silah şirketlerini memnun etmiş olmanın da getirileri azımsanamaz.[201]

Soğuk Savaş'ın, yoğun evrenselci güvenlikleştirmesinin yerine kendisiyle karşılaştırılabilir bir şey bırakmadan ortadan kalmasıyla, güvenlikleştirmenin temel sektörü olan askeri boyut on yıl boyunca arka plana itildi. Ancak bu algıya rağmen ABD askeri harcamalarını artırmaya devam etti, öyle ki bu dönemde ABD kendisinden sonra gelen on ülkenin askeri harcamalarından fazla kaynağı silahlanmaya ayırmıştı. Washington bir tehdit açığı sorunu yaşıyordu, Amerikan dış politikası Sovyetler Birliği yerine geçecek bir

---

[198] Huntington, a.g.e., s.22
[199] Huntington, a.g.e., s.31-32
[200] Richard Falk, "Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.90
[201] Falk, a.g.e., s.91-92

tehdit inşa etme görüntüsü çizen bir dizi güvenlikleştirme girişimi içerisinde idi. Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezi, İslam ve Doğu Asya'yı Amerikan gücü ve değerlerine karşı gösteren açık bir güvenleştirme girişimiydi. Bu süreç, ABD çıkarlarına saygı göstermeyi reddetmek olan az sayıdaki asi devleti güvenlikleştirmekten daha öteye gitmedi.[202]

Thomas Barnett'e göre 11 Eylül ile gündeme gelen asimetrik savaş ve tehdit unsuru artık belirli bir ülke ya da ideolojiden değil küresel ekonomik sisteme adapte olamayan veya olmak istemeyenler tarafından gelecektir. Dolayısıyla savaş demokratik ve liberal toplum ile diğerleri yani bu gruba dahil olmak istemeyenler arasında olacaktır.[203]

11 Eylül, ABD için tehdit eksikliği sorununu çözdü ve teröre karşı savaş, ABD dış politikasının dayandırılacağı hakim bir güvenlikleştirme sağladı. Bu dönemde, Soğuk Savaş zamanı görülen evrenselci eğilimler yeniden ortaya çıktı. ABD hükümeti, kendini insanlığın geleceğine sahip olduğu veya insanlığı temsil ettiğine inandırmaya başladı. Bu nedenle ABD çıkarları evrensel olgularmış gibi algılandı. Bush'un, teröre karşı savaşta uluslararası topluma "ya bizimlesiniz ya da teröristlerle" mesajı bu algının bir sonucudur.[204]

Huntington, dünyayı sekiz medeniyetin (Batı, Konfüçyen, Japon, İslam, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerika, Afrika) şekillendireceğini düşünmüş ve ülkeleri bu medeniyetlerin unsurları olarak görmüştür.[205]

Huntington'a göre, medeniyetlerin tarihsel, kültürel, dil, din, gelenek gibi farklılıklarının uzun yıllar içinde pekişmiş olması, tarihsel süreçte etkileşim içerisine girmiş toplulukların diğerine karşı birlik anlayışının artması, ekonomik değişimle birlikte yerel kimliklerin zayıflaması sonucu boşluğun kökten dinci hareketlerce doldurulması, Batı'nın diğer medeniyetlerde ikili bir etki yapmış olması ile elitler yerelleşirken kitlelerin batılılaşma yönündeki hareketlerinin toplum içinde rahatsızlık oluşturması, yaşanan süreç

[202] Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", s.330-331
[203] Thomas P. M. Barnett, **The Pentagon's New Map: War and Peace in The Twenty-First Century**, New York: G. P. Putnam's Sons, 2004, s.93
[204] Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", s.332
[205] Huntington, a.g.e., s.25

içerisinde toplumda sen nesin sorusunun ağırlık basması ile kişilerin arayış içinde olmaya başlamaları ve ekonomik bölgeselciliğin giderek daha değerli olarak görülmesi ve öne çıkması gibi nedenler medeniyetler arası farkı daha da pekiştirmiştir. Bu ayrışmanın gelecekte çatışmaların kaynağı olması ihtimali yüksektir.[206]

Batı, İslam dünyasını tek bir parça olarak görme ve bu şekilde kamu oyuna yansıtma gayreti içinde iken, gözden kaçırılan nokta İslam dünyasının kendi içerisinde parçalı ve ülkeden ülkeye değişen kültürel farklı yapılardan oluşmasıdır.[207] Müslüman dünyası tarihsel süreçte ortak düşmana karşı birlikte hareket etmiş olsa bile, sosyolojik bakış açıları itibariyle Batı ve Dünya'nın geri kalanına yaklaşım konusunda İslam ülkeleri arasındaki farklılıklar daha ön planda olmuştur.

İslam dünyası üç kıta üzerinde (Asya, Afrika, Avrupa) yoğunlaşmış ve Doğu Akdeniz merkezli bir hilal gibi Dünya haritasında yerini almıştır. 1.6 milyarlık[208] Müslüman nüfusun sadece 200 milyonu stratejik Doğu Akdeniz bölgesi ülkelerine aittir. Terör eylemleri ile özdeşleştirilen Müslüman bir coğrafya olan Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve diğer Müslüman nüfusun ağırlıklı yaşadığı bölgeler ile bir tutulmaktadır.

İslam coğrafyasının büyüklüğü düşünüldüğünde İslam kültürünün tek bir parçadan oluşmasının çok zor olduğu görülmektedir. İbn Haldun, toplumların karakterlerini belirleyen en önemli unsurlardan biri olarak coğrafi farklılıklara dikkat çekmektedir. Ona göre değişik iklim koşullarında yaşayan ve şekillenen toplumların benzer konulara verecekleri tepkiler aynı olmamaktadır.[209] Ayrıca, uluslararası ortamda siyasal yapıların ilk olarak kendi çıkarlarını düşünerek hareket ettikleri dikkate alınırsa; Batının, İslam coğrafyasının tamamını bir tehdit olarak ele alması, farklı çıkarlar gözetilerek böyle bir algının oluşturulması niyetini akla getirmektedir.

Soğuk Savaş'ın sonu, siyasal İslam'ın yayılmasının, Batı'nın liberal demokrat değerleri ile siyasal İslam'ın dirilişçi normlarının karşı karşıya geldiği yeni bir soğuk

---

[206] Huntington, a.g.e., s.25-29
[207] Aydın ve Açıkmeşe, a.g.e., s.125
[208] Basın İlan Kurumu, "Dillere Göre Nüfus Dağılımı", 2012, http://www.bik.gov.tr/dinlere-gore-nufus-dagilimi-haberi-19528/, (03.09.2014)
[209] Çilingir, a.g.e., s.100-101

savaşın başlamasının belirtisi olduğuna dair iddialara yol açmıştır.[210] Artık yeni bir düşman algısı oluşturulmuş ve terör saldırısına maruz kalmış ülkeler kendilerinde haklı bir cevap verme yetkisinin olduğunu düşünerek saldırgan bir dış politika benimsemişlerdir. Bu noktada, saldırıya maruz kalmayan devletlerin de saldırı ihtimali ile operasyonlara katılmaları söz konusu olmaktadır. Bu tür operasyonlara ne BM'nin ne de diğer devletlerin bir itirazı olması gelişen şartlarda mümkün olmamakta hatta bir çok operasyon BM bünyesinde şekillenmektedir.

Devletin anarşinin ilk şeklini oluşturan sivil düzensizliğe karşı bir çözüm oluşturduğu yönündeki görüş geleneksel Hobbescu gündemdir. Devlet hukuki bir çerçeve çizerek savaş lordları, teröristler, organize suçlar gibi barışa zarar vermeyen vatandaşlara karşı güç kullanmaya çalışan sivil olmayan her türlü unsura karşı meşru şiddet tekelini kullanarak vatandaşları korur. Bu anlayışa göre, terör örgütlerine yataklık yapan devletlere karşı girişilen askeri operasyonlar meşruiyet kazanmaktadır.[211] Tehdide birden fazla ülkenin maruz kalması ise meşruiyeti uluslararası boyuta taşımış olmaktadır.

Terörist faaliyetlerin her alanda kendini göstermesinin simgesi olarak 11 Eylül ortaya çıkmaktadır. Bu noktada uluslararası ortamda teröre karşı siyasal fikir birliğinin yanında hukuki düzenlemelerin de beraberinde geldiğini görmekteyiz. Genelde denizlerin güvenliğini, özelde ise kıyıdaş ülkelerinin çoğunluğu Müslüman olan ve batı ile doğu arasındaki iletişim merkezini oluşturan Doğu Akdeniz'in güvenliğini ilgilendiren uluslararası birtakım deniz sözleşmeleri tekrar ele alınmıştır.

Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme (SUA 1988) ile küresel terörle mücadele ve işbirliği konuları ele alınmıştır. Açık denizlerde gerçekleştirilebilecek terörist faaliyetlerin takip ve kontrol edilmesi, kitle imha silahlarının deniz yoluyla yayılmasının ve kullanılmasının önlenmesi amacıyla SUA Sözleşmesine 2005 Protokolü ile esaslı değişiklikler getirilmiştir. Protokolde suç kavramına eklemeler yapılmış ve yeni suç tipleri belirlenmiştir. Bu suçlar terör kastı ile yapılmış suçlardır. Protokol ile, suç işlenme ihtimalinin bulunduğu veya işlendiği

[210] Michael E. Salla, "Political Islam and the West: a New Cold War or Convergence?", **Third World Quarterly**, (18), 4, Eylül 1997, s.729'dan Aktaran: Aydın ve Açıkmeşe, a.g.e., s.127
[211] Buzan, "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", s.334

durumlarda taraf gemilerine çıkılabilmesine ilişkin taraf devletlere yetki verilmiş, kitle imha silahlarının deniz yoluyla naklinin önlenmesi için ağır cezalar konulması talep edilmiştir.[212]

Protokolde belirtilen terörist eylemler ceza kanunlarında var olan suçlar olmakla birlikte, bu fiillerin bir terör örgütünün faaliyeti çerçevesinde işlenmesiyle, devletin ana yapısını değiştirmek veya yıkmak, toplumda korku ve panik oluşturmak amacının güdülmüş olması halinde bu suç bir terör suçu olarak kabul edilmiştir.[213] Bu düzenlemeler sadece gemileri değil deniz üzerindeki platformlar ve uçakları da kapsamaktadır. Düzenlemeler özellikle terörist faaliyetlere karşı aktif ve önleyici müdahalenin yapılması için hukuki bir zemin hazırlamaktadır. Bu sayede özellikle denizlerde yapılması düşünülen operasyonlar daha meşru bir hal alacaktır. Düzenlemenin yapılmış olması Batı dünyasının terörle mücadele noktasında fikir birliği içinde olduklarının bir göstergesidir aynı zamanda.

[212] Hayrettin Kurt, "Deniz Haydutluğuna ve Terörizme İlişkin Ulusal Mevzuatımızdaki Yeni Gelişmeler", **Akademik Teklif**, 1 (1), (2013), s.206-207
[213] Kurt, a.g.e., s.208

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI GÜVENLİK VE DOĞU AKDENİZ JEOPOLİTİĞİ

2.1. Uluslararası Güvenliğin Jeopolitik Boyutu

Politika, politik hareket tarzları üretilmesi ile ilgilenirken, jeopolitik, politikanın bu işlevi yerine getirebilmesi için gerekli yol ve yöntemi belirler. Verileri değerlendirerek bilimsel zemin oluşturur. Askeri hareket tarzı da politikanın bir uzantısıdır ve güvenlik söz konusu olduğunda askeri politika, jeopolitik ile ilişkilendirilmiştir.[214]

Jeopolitiğin en önemli iki özelliği süreklilik ve değişimdir. Her jeopolitik değişim, değişim karşıtı statükocuların dikkatini çekerken, ortaya çıkan durum yeni bir baskı oluşturur. Yeni jeopolitik ortam, yeni jeopolitik görüşleri ve teorileri beraberinde getirir. Bu durum jeopolitiğe bir dinamizm kazandırır. Esasen stratejinin üç unsuru olan zaman, mekan ve kuvvet aynı zamanda jeopolitiğin de unsurudur.[215]

2.1.1. Coğrafya'nın Belirleyici Gücü

İbn Haldun'a göre toplumların kaderini iklim ve yerleşim koşulları belirler.[216] Ekonomik, siyasi, sosyal, askeri bütün beşeri faaliyetlerin zeminini yeryüzü teşkil eder. İnsan faaliyetlerinin çoğunluğunu coğrafi koşullarla mücadele oluşturmuştur. İnsanın yeryüzü ile ilişkisi karşılıklı etkileşim içinde olmuştur. Dağlar, ovalar, nehirler, denizler üzerinde veya çevresinde yaşayan insanların yaşam tarzlarını etkilediği gibi kendilerininkine benzemeyen başka coğrafyalarda yaşayan topluluklar ile ilişkilerinde de belirleyici unsur olmuştur.[217]

---

[214] Suat İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989, s.25
[215] Osman Metin Öztürk, **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, Ankara: Odak Yayınları, 2004, s.33-37
[216] İbni Haldun, **Mukaddime 1**, (Çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları, 1977, s.144-234
[217] Yılmaz Tezkan ve M. Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Ülke Yayınları, 2013, s.13

Her şeyden önce devletler kara parçaları üzerinde kurulmuşlardır. Ülkeler varlıklarını devam ettirebilmek için yaşadıkları coğrafyayı savunma gayreti içerisindedirler. Ülkelerin sınır komşuları ile olan ilişkilerinde de çoğu zaman coğrafi koşullar belirleyici olmuştur ki özellikle savaşlar, sınır anlaşmazlıkları üzerinden cereyan etmektedir. Coğrafyayı ülkeler açısından değerli kılan önemli bir diğer etken de yeraltı ve yerüstü zenginlikleridir. Bu kaynaklar ülkelerin gelişmişlik düzeylerine ve imkanlarına katkı sağlamaktadır.

Coğrafya ilminin gelişmesine önemli katkıları olmuş Friedrich Ratzel'e göre siyaset coğrafyadan bağımsız bir şekilde yürütülemez, bilim adamları da coğrafyayı siyasi açıdan ele almalı değerlendirmelerini bu doğrultuda yapmalıdır. Coğrafi koşullar devletlerin savunma politikalarının şekillenmesinde en önemli paya sahiptir ki kimi ülkeler kara kimileri ise deniz güçlerini kendileri için daha elzem görmektedirler. Buna bağlı olarak ülkelerin dış siyasetleri de coğrafi özelliklerin etkisi ile olumlu ya da olumsuz olarak şekillenir. Dış siyasette ülkelerin yayılmacı olup olmamaları da bulundukları coğrafya ile alakalıdır zira koşullar ülkelere farklı avantajlar ya da dezavantajlar sağlayabilir. Büyük İskender, Roma İmparatorluğu, Napolyon, Rus Çarlığı gibi tarihsel güçler coğrafyanın kendilerine sağladıkları kapasiteleri kullanarak stratejiler geliştirmiş ve genişlemişlerdir.[218]

Ratzel'e göre devletlerin yaşam alanları o devleti oluşturan halkın bağlı olduğu toprak parçasıdır. Devletin sınırları genişledikçe halk da yeni kazanılan torak parçasına yerleşir bu sayede o topraklar işgal edilmiş bölge mahiyetinden çıkarak yurt haline gelir. Geniş toprak parçalarını elde tutmak zor olsa da, sınırlar ve yaşam alanları genişledikçe devletlerin yaşam süreleri de uzayacaktır zira dar bir bölgeye sıkışmış olan devletlerin iç sorunlarının daha fazla olduğu görülür. Sınırlar ve komşuların sayısı arttıkça ilgi dışa yönelecektir. Bununla birlikte sınırların genişlemesi ile diğer halklarla etkileşim içerisinde olan toplumsal hayatta da kültürel ve bilimsel gelişmeler daha hızlı yaşanacaktır.[219]

---

[218] Friedrich Ratzel, "Studies in Political Areas II: Intellectual, Political and Economic Effects of Large Areas", **American Journal of Sociology**, The University of Chicago Press, 3, (4), 1898, 449-451
[219] Ratzel, a.g.e., s.454-457

Sonuçta, devletler arası münasebetler coğrafya düşünülmeden ele alınamaz. Kara parçaları üzerinde medeniyetler kuruldukları andan itibaren, coğrafya siyasallaşmaya başlamıştır. Bu koşullarda coğrafya, fiziki bir unsur olmaktan ziyade insanların üzerlerine atfettikleri vasıfları bünyesinde barındırmıştır. Coğrafya artık üzerinde siyasal tarihin anlatıldığı bir satranç tahtası haline gelmiştir.

2.1.2. Jeopolitik Düşünce

Devletlerin güvenliğinin tesisi için yöneticilerin yanında düşünürler de zaman, mekan ve şartlar bağlamında çeşitli fikirler ortaya atmışlardır. Düşünürler fikirlerini insan doğası, sosyo kültürel yapı, askeri güç ve ekonomi gibi veriler çerçevesinde geliştirmeye çalışmışlardır.

Jeopolitiğin babası olan Rudolf Kjellen'e göre jeopolitik, "devlet varlığının, tabiat kanunları ve insanların davranışları açısından araştırma ve kıymetlendirmesidir".[220] Kjellen'e göre, devlet yaşayan bir organizmadır, bu organizmanın gövdesi ülkesi yani sahasıdır. Kjellen, devleti yaşayan bir organizma olmasının yanında devletin şuura sahip olduğunu da belirtmektedir. O'na göre devletin, genişlik, hareket serbestisi ve birlik ve beraberlik gibi üç temel unsur vardır.[221] Bu unsurlar coğrafi temel üzerinde inşa edilir.

Kjellen'in ortaya attığı devlet teorisinde, bir devletin siyasi ve mekansal gelişimini belirleyen beş alan mevcuttur.

> 1. Jeopolitik: Coğrafi organizma olarak devlet öğretisi veya devletin mekandaki görüngüsü. Burada devleti imparatorluk olarak ele almaktadır. Devletin coğrafi şartları ile ilgili politikaları kapsar.
> 2. Etno/Demopolitik: Siyasi organize olmuş devletin davranışlarının taşıyıcısı olan insan yığını, yani nüfus. Devleti, dil, din ve ırktan farklılaştırarak halk olarak ele alır. Mesela din, ırk, dil ve yaş gibi alanlarda politikaları kapsar.
> 3. Ekopolitik: Devletin iktisadi temelleri ve iktisadi politikasının oluşturulmasıdır.
> 4. Sosyopolitik: Sosyopolitik durumun, olayların ve sosyolojik önemli grupların devletle ilişkileri için politika oluşturulmasıdır.
> 5. Egemenlik/Kratopolitik: Hükümet ve kurumlar politikasıdır. Hükümet etme ve hükümranlık amaçlarına yönelik devletin hukuki organizasyonu olup, devletin hükümranlık ve idare şeklinin uygulamalarıdır.[222]

---

[220] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, s.35
[221] Bilal Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s.46
[222] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.109-110

Kjellen, geleneksel devlet kavramında devlet-siyaset ilişkisinde devleti soyutluktan kurtarmaya çalışmıştır. Coğrafyayı sadece devlet ve onun komşularının topraklarının tanımlanması olarak ele almamış devletin ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirerek teorisine katmıştır.[223]

Karl Haushofer'e göre jeopolitik, coğrafi bölgelerin ve tarihi gelişmelerin etkisi altında devletin üzerinde yaşadığı yer ile ilişkisidir.[224] Terim ilk olarak İsveçli Kjellen tarafından kullanılmış olsa da yaygın kullanım Alman stratejistler tarafından sağlanmıştır. Alman stratejistler kelimeyi yaşam alanının belirlenmesi noktasında siyasi bir argüman olarak ele almışlardır. Haushofer, jeopolitik düşünceyi Büyük Almanya ideali üzerinde değerlendirmiştir.

Haushofer'a göre, devlet adamları ülkelerinin geleceği için stratejik düşünebilme yeteneğine sahip olmalıdır ve bu doğrultuda yöneticiler coğrafya ve tarih bilgisi ile donatılmalıdır. O'na göre devletlerin geleceği, gerçeklerden uzak kuramlardan ziyade coğrafi ve tarihsel temele dayanan jeopolitik bakış açısıyla sağlamlaştırılabilir. Jeopolitik, yöneticilere ulusal hedeflerin belirlenmesinde ve uygulanmasında yardımcı olan bir bakış açısıdır. Bu bakış açısına sadece devlet damlarının değil siyaset bilimcilerin de sahip olması gerekir.[225]

Haushofer'ın jeopolitik düşüncesini, Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Almanya'nın üzerinde oluşan baskının bir sonucudur. Özellikle kaynakların savaş sonrası dönemde dağılımda Almanya'nın haksızlığa uğratılmış olması fikri Alman jeopolitik düşüncesini beslemiştir.[226]

Jeopolitik, bir ülkenin sahip olduğu yeryüzü şekillerinin, doğal zenginliklerinin, kültürel değerlerinin, siyasi ve ekonomik yapısının diğer ülkeler ile ilişkilerindeki etkisinin değerlendirilmesidir. Ülkelerin uluslararası siyasette farklı yaklaşımlar göstermesi farklı stratejik zihniyete sahip olmalarından ileri gelmektedir. Ülkeler farklı tarihi tecrübeleri

---

[223] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.110
[224] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, s.35
[225] Karl Haushofer, "Why Geopolitik", Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, London: Routhledge, 2003, s.33-34
[226] Karl Haushofer, "Defence of Germen Geopolitics", Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, London: Routhledge, 2003, s.40

farklı coğrafyalarda edinirler ve coğrafya ile ilintili tarihsel geçmişler siyasal kültürleri farklılaştırır. Coğrafyaların değerlendirilmesi esnasında kullanılan tarihsel argümanlar yaşanan zamana ve geleceğe ışık tutabilme özelliğine sahip olmaktadır.[227]

Jeopolitik aynı zamanda ileriye dönük görüşler üreten bir düşünce sistemi ve devlet yönetimi felsefesidir. Jeopolitik düşünce, ideallere göre değil güç dengesi hesaplarına göre saptanır ve bu düşünüş tarzında olaylar ve ihtilaflar tahlil edilerek küresel etkileri öne çıkarılır. Bu anlamda jeopolitik ile reel politik eş anlamlıdır. Reel politika açısından yaklaşıldığında jeopolitik, büyük strateji anlamında da kullanılmaktadır zira jeopolitik bakış açısı kısa vadeli politikaların belirlenmesinde değil coğrafyaya dayalı uzun vadeli stratejilerin saptanmasında ele alınmaktadır.[228]

Sonuçta jeopolitik, "politika belirlenmesi amacıyla bir ulusun, uluslar topluluğunun veya bölgenin jeopolitiğin değişmeyen ve değişen unsurlarını dikkate alarak güç değerlendirmesini yapan, etkisi altında kaldığı o günkü dünya güç merkezlerini, bölgedeki güçleri inceleyen, değerlendiren bir bilimdir."[229]

Jeopolitik, birçok konuda geliştirilecek politikaların bilimsel zeminini oluşturur. Hareket tarzlarının üretilmesi ve uygun hareket tarzının seçilmesi için gerekli olan verileri jeopolitik sağlamaktadır. Jeopolitik, coğrafi konumun beraberinde sosyal, ekonomik, politik, askeri ve kültürel değerleri ele alarak dünyaya bir bütün olarak bakmayı sağlar. Jeopolitik, bütün coğrafi faktörlerin politikaya verdiği yönü araştırarak, politikanın dayanak kaynağı olan güç ve hedefi coğrafi açıdan inceler.[230]

2.2. Doğu Akdeniz'in Klasik Jeopolitik Teoriler Açısından Önemi

Akdeniz'in bir parçasını oluşturan Doğu Akdeniz; Ortadoğu, Avrupa ve Kuzey Afrika'yı birbirine bağlayan bir coğrafik alan olma özelliğini taşır. Akdeniz, insanlığın medeniyet oluşturup birbirleri ile iletişime geçtikleri dönemlerden itibaren ticari münasebetin merkezi olmuştur. Nil nehri aracılığıyla Afrika'nın içlerinden gelen maden ve

[227] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.18
[228] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.19
[229] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, a.g.e., s.36
[230] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, a.g.e., s.37-42

tarım ürünlerinin dünyanın geri kalanı ile özellikle de Avrupa ile buluştuğu nokta Kahire ve Asya'dan gelen kervanların mallarını dünya pazarlarına sundukları Halep Doğu Akdeniz'in ticaretini önemli oranda üstlenmişlerdir.[231] Akdeniz bu anlamda Doğu ile Batının, Kuzey ile Güneyin birleştiği, etkileşime geçtiği yegane coğrafya olmuştur. Üç kıtanın kesişim bölgesini oluşturan Akdeniz'in doğusu her zaman siyasi ve ticari önemini korumasıyla ön plana çıkmıştır. Asya, Avrupa ve Afrika insanlık tarihinin başlangıcına ve seyrine tanıklık yapmıştır. Üç kıtanın siyasi ve ticari ilişkisini yüklenen bölge dünyayı kontrol etmek isteyen tüm güçlerin hedefinde olmuştur. Tarihte bilinen ilk kara ve deniz savaşları da Doğu Akdeniz coğrafyasında gerçekleşmiştir.

Tarihsel veriler, Akdeniz'deki ticaretin oldukça canlı olduğunu belirtmektedir. 1600'lü yılların başında Halep'te Venedik ticaret hacminin yıllık 1,5 milyon altın[232] olduğu düşünülürse, Akdeniz'in genelinde nasıl bir ticaret ilişkisinin kurulduğu daha iyi anlaşılır. Afrika ve Amerika'dan gelen altın ve gümüş, Asya ve Kuzey Afrika'nın ürünleriyle, Akdeniz coğrafyasında takas edilmekteydi. Tarihsel olarak medeniyetlerin çatışma alanı olarak görülmek istenen bölge, aslında dünya ticaretinin merkezi konumunda bulunmuştur.

Yüzyıllar boyunca Dünya ve Avrupa ticaretini besleyen Akdeniz, 20. yüzyılın başlarında petrolün hayatımıza girmeye başlaması ile enerjinin taşındığı bir kavşak olmuştur. Yeni keşfedilen enerji kaynaklarının Akdeniz'in doğusuna akıyor oluşu veya taşıma güzergahının buradan geçiyor oluşu 21. yüzyılda bölgeyi daha da önemli hale getirmiştir. Bölge ticaret ve enerji kavşağı olmasının yanında semavi dinlerin ortaya çıkıp dünyaya yayıldıkları alan olması nedeniyle de ayrı bir öneme haiz olmuştur.

---

[231] Fernand Braudel, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Eren Yayıncılık, 1989, s.417
[232] Braudel, a.g.e., s.382

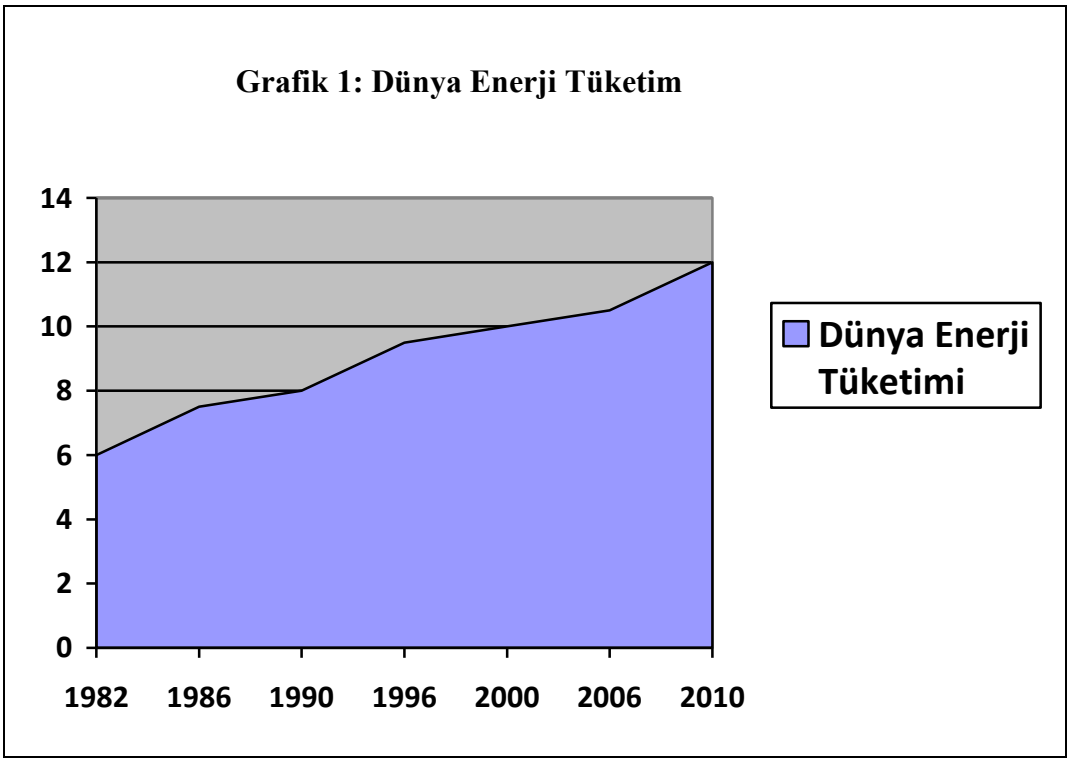

Kaynak: Gail Tverberg, "The Close Tie Between Energy Consumption, Employment, an Recession", 2013

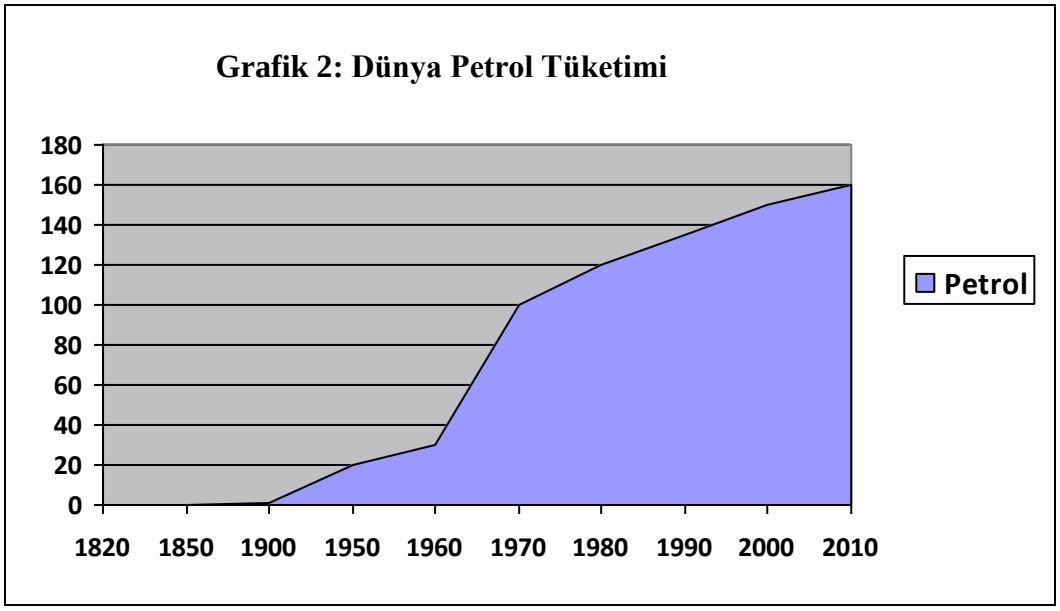

Kaynak: Tverberg, "The Long-Term Tie Between Enegy Supply, Population and the Economy", 2013

Akdeniz tarihin her döneminde politik deniz olma özelliğini korumuştur. Akdeniz; coğrafi açıdan batı ve doğu olarak iki havzadan meydana gelmiş olsa da, politik özelliği nedeniyle üç bölgeye ayrılmaktadır. Cebelitarık Boğazı'ndan, Tunus'un Bon Burnu ile Sicilya'nın Lilibeo Burnu arasında çizilen hat[233] arasındaki alana Batı Akdeniz, bu hat ile Girit'in doğusundan geçen 27. boylam arasına Orta Akdeniz ve 27. boylamın doğusuna da Doğu Akdeniz denmiştir.[234]

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin 1542 Km, Mısır'ın 840 km, İsrail'in 273 km, Lübnan'ın 225 km, Suriye'nin 193 km kıyı şeridi vardır.[235] Yunanistan ise Rodos ve Girit arasındaki adaların doğu sahilleri uzunluğu boyunca sahil şeridine sahiptir.

Doğu Akdeniz tanımlaması Batılı düşünür ve siyaset adamlarının algılarından yola çıkılarak tasvir edilmiştir. Thierry Hentsch, Akdeniz'de doğu ile batı ayrımının Osmanlı'dan daha öncesine, Roma ile Bizans devletlerinin ayrışmasına kadar uzandığını belirtmektedir. Ona göre, geçmişte batının sınırı semantik öğelere dayanan ve Yunanistan'ı da içerisine alan Bizans toprakları iken, günümüzde doğu ve batı ayrımı Yunanistan topraklarının bitiği yer olarak algılanmaktadır.

> Gerçekte tarih, Kuzey Akdeniz'e Batı modernliğinin ortaya çıkışı ile bambaşka bir anlama bürünecek jeopolitik bir sınır miras bırakmıştır. Başlangıçta tarihi olan bu sınır yavaş yavaş modern Batı ile geleneksel Doğu karşıtlığının bu terime yüklediği derin anlamla "kültürel" bir farklılığa dönüşmüştür. Bu bölünmüşlüğün nedeni ne İslamiyet'tir ne de Türkiye, bu

---

[233] Sertaç Hami Başeren, **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, no:31, 2010, s.2

[234] Dilek Sipahipğlu, **21. Yüzyıla Giriş Sürecinde Doğu Akdeniz'in Güvenliği Perspektifinde Ankara-Lefkoşa-Atina Üçgeni**, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri İşletmeciliği Enstitüsü, Deniz İşletmeciliği Anabilim Dalı, İstanbul, 2001, s.6'dan Aktaran: Soyalp Tamçelik, **Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 2009, s.376, Ayrıca Bakınız: Dursun Yıldız, **Doğu Akdeniz'de Isınan Sular**, İstanbul: Bizim Kitaplar, 2009, s.14-15, Roderic Pace, **Migration in The Central Mediterranean**, Jean Monnet Occasional Papers, No.2, Malta/Msida: University of Malta/Institute of European Studies Press, 2013, s.5, Lorne Cook, "AP Interview: EU border chief warns of migrant surge", 2015, http://bigstory.ap.org/article/d23408b09ef940269616ee2e6656825c/ap-interview-eu-border-chief-warns-migrant-surge, (05.06.2015), Frontex "Central Mediterranean Route" http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route/, (22.06.2015), The UN Refugee Agency, "Central Mediterranean Initiative (CMSI)", 2015, http://www.unhcr.org/531990199.html, (06.06.2015),
Alessandro Politi, "Transnational Security Challenges in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, U.S. Army War College: Strategic Studies Institute, 1999, s.59

[235] CIA, "The World Factbook", 2005, https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html, (03.05.2015)

terimin taşıdığı anlam bizim modernliğimizden kaynaklanmaktadır. Bu modernliğin belirip Kararlılık kazanmasının 16. yüzyıla doğru gerçekleştiği kesin gibidir.[236]

Hentsch'e göre, 13. yüzyıldan itibaren Hint ve doğu zenginliklerini elinde bulunduran Avrupa, Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü Türklere kaptırmakla birlikte yeni arayışlara girdi. Atlantik'te yeni kaynaklar arayışı 16. yüzyılda doruk noktasına ulaştı ve Avrupa için dünyanın ekseni Doğu Akdeniz'den Atlantik'e kaydı. Bu kayma Avrupalıların Doğu'ya bakışlarındaki değişikliğin başlangıcı oldu.[237] Avrupalılar için Doğu, Akdeniz'in elden çıkan kesimi olarak algılandı. Avrupa siyaseti en son olarak Anadolu'yu kaybetti ve Batı'nın Doğu sınırı Yunanistan'ın doğusu haline geldi.

İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılması ile Doğu Akdeniz'in kaderi Ortadoğu'nun kaderine endeksli bir durum almıştır. Ortadoğu Kavramı üzerine araştırma yapan Davison, Ortadoğu'yu İslam dini etrafında oluşan jeopolitik bir birim olarak tanımlamıştır.[238] Pounds'da Ortadoğu'nun iki temel özelliğini, İslam dini etrafında oluşan bütünlük ve Osmanlıdan kalan ortak tarihi miras olarak tespit etmiştir.[239] İslamiyet'in Ortadoğu'da hakim din haline gelmesi ve giderek yayılması Avrupalıların, Roma döneminden sonra doğuya bakışlarında değişikliği beraberinde getirmiştir. Bunun ideolojik temlerinin yanında sosyal, kültürel ve ekonomik boyutunun da olduğunu düşünmek gerekecektir. Zira, Ortadoğu'nun Akdeniz kıyıları ticaret kolonilerine ev sahipliği yapmıştır.

Akdeniz dünyası bugün Batı ve Üçüncü Dünya adı verilen kesimin en uzun ve en sık ilişkide bulunduğu yeri temsil ediyor. Akdeniz, her iki tarafında birbirleri hakkında kafalarında yer etmiş kavramları bugün bile etkilemeye devam eden çeşitli imgelerin oluşturulduğu bir havuzdur.[240]

---

[236] Thierry Hentsch, **Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, (Çev. Aysel Bora), İstanbul: Metis Yayınları, 2008, s.96-97
[237] Hentsch, a.g.e., s.98-99
[238] H. Davison, "Where is The Middle East", **Foreign Affairs**, July 1960'dan Aktaran: Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 42. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2010, s.132
[239] N.J.G. Pounds, **An Atlas of The Middle Eastern Affairs**, New York, 1963, s.2'den Aktaran: Davutoğlu, a.g.e., s.132
[240] Hentsch, a.g.e., s.24

2.2.1. Kara Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz

Halford J. Mackinder, Alman jeopolitik hakimiyet düşüncesi incelemeleri sonucunda Alman ve Rus devletlerinin dünyayı yönetebilmek için ellerindeki imkanlar bağlamında ve sahip oldukları coğrafya itibariyle en olası yaklaşımın Avrasya'nın ortasında kara gücüne dayalı "Kalpgah" stratejisi olduğunu ortaya atmıştır. Mackinder, Alman İmparatorluğu'nun günün birinde kontinental güç olmasıyla Kalpgah üzerinde hakimiyet kurabilmesi ihtimaline karşı, Fransa, İngiltere ve ABD ittifakının oluşturulması gerektiğini savunmuştur.[241]

Mackinder'e göre, Kalpgah, geniş bir coğrafi yaşam alanına ve yer üstü ve yer altı kaynaklarına sahip olmalıdır. Bölge aynı zamanda dış müdahalelere karşı korunaklı olabilmelidir. Tarihsel açıdan bakıldığında Avrasya'nın tamamına hakim olan unsurların Avrasya'nın merkezinden geldikleri görülmüştür. Avrupa'nın kıyı şeridi, Akdeniz coğrafyası, Asya'nın kıyı kesimi çeşitli defalarca saldırılara uğramıştır, bu nedenle Avrasya'nın merkezi olarak kabul edebileceğimiz bölge, Doğu Avrupa'dan başlayıp Çin'e kadar uzanan ve Himalayalar'ın kuzeyinden başlayıp Kuzey Buz Denizine kadar olan coğrafyadır. Bu yaklaşımda Doğu Avrupa kilit rol oynamaktadır. Mackinder'e göre Doğu Avrupa'yı yöneten Kalpgah'ı yönetir, Kalpgah'ı yöneten "Dünya Adası" diye tarif ettiği Avrasya coğrafyasını, Dünya Adası'nı yöneten de Dünya'yı yönetir.[242]

Mackinder'e göre Batı Avrupa, Akdeniz, Arap Yarımadası, Kuzey Afrika, Hindistan ve Çin Kalpgah'ın iç kenar kuşağını oluştururken Kuzey ve Güney Amerika, Güney Afrika, Avustralya ve Japonya dış kenar kuşağı oluşturmaktadır. İç kenar kuşak Kalpgah'ın güvenliği için önemli, olduğu kadar dünya ticaretinin büyük ölçüde gerçekleştiği bölge olması nedeniyle hakim olunması gereken yerdir. Dış kenar kuşak ise mücadele alanıdır.[243] Mackinder, denizlere hakim olmanın yolunun güçlü bir kara hakimiyetinden geçtiğini düşünmektedir. Kara gücünü oluşturan ana bölge saldırılara karşı korunaklı ve deniz ve kara gücünü besleyebilecek yeterliliğe sahip olandır. Mackinder kara gücüne dayalı hakimiyet teorisini geliştirirken, yaşadığı zamanın koşullarını dikkate alarak

[241] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.87
[242] Halford J. Mackinder, "The Geographical Pivot of History", **The Geographical Journal**, 23 (4), The Royal Geographical Society, 1904, s.422-429
[243] Mackinder, a.g.e., s.432-436

İngiliz Deniz hakimiyetine tehdit oluşturabilecek senaryoları ortaya koymaya çalışmıştır. Mackinder'in en büyük endişesi Alman ve Rus güçlerinin ittifak içerisinde olarak Dünya'yı yönetmeleri ihtimalidir.

Mackinder'e göre dünya adasının içine doğru uzanmış bir limandır Akdeniz ve dünyanın geri kalanı ile güvenli irtibatı sağlar. Geniş kara parçalarının denizle buluşma noktasını teşkil eden Doğu Akdeniz de, İpek Yolu ve Baharat yollarının limanı olma özelliği ile tarihin her döneminde önemini korumuştur. Doğu Akdeniz, söz konusu yollara ilave olarak Nil Nehri ile Afrika'nın zenginliklerinin taşındığı yer haline gelmiştir. Kara hakimiyet teorisine göre Avrasya'yı elinde bulunduran güç, Doğu Akdeniz ticaretine de hakim olabilecektir. Tarihsel verilere baktığımızda da İskender, Roma, Osmanlı gibi Avrasya'ya hakim olmuş medeniyetlerin Doğu Akdeniz'e de hakim olarak bilinen dünyanın ticaretini yönettikleri görülmektedir. Günümüz şartlarında da dünya ticaretinin ve enerji kaynaklarının önemli bir bölümünü bünyesinde barındıran bölgenin hakimi olabilmek için ülkelerin mücadele içerisinde oldukları görülmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz'e ulaşan petrol ve doğalgaz boru hatlarının güvenliğinin sağlanması önemli bir gündem maddesidir. Boru hatlarının geçtiği güzergahların güvenliği için etkin bir kara gücüne ihtiyaç duyulduğu aşikardır. Bu çerçevede bölgede kara hakimiyetini sağlamayı başaran ülke dünya enerji trafiğini de elinde bulundurmuş olacaktır.

2.2.2. Deniz Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz

Günümüz deniz güçlerine etki eden düşünürlerden çok önce denizciliğin önemini anlayan Sümer, Mısır, Minos ve Fenikeliler deniz ticaret filolarını korumak için deniz gücü barındırmaya başlamışlardır. Anadolu'da yetişen tarihin ilk deniz teorisyeni sayılabilecek tarihçi Miletoslu Hekateus, eserlerinde denizlerin kontrolünden bahsederken, Pers istilalarına karşı donanmanın kullanılmasını öneriyordu.[244]

Mackinder'in kara hakimiyet teorisi gibi hegemonyanın anahtarını denizlerde arayan düşünürlerde bulunmaktadır. Alfred Thayer Mahan, ABD'nin deniz gücü stratejisinin kurucusu olarak bilinmektedir. Mahan, denize bağımlı ülkelerin ve Almanya

[244] Cem Gürdeniz, **Hedefteki Donanma**, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2013, s49

gibi hegemonya hedefinde olan kıta ülkelerinin askeri gelişimlerine ışık tutmuştur. Mahan'ın fikirleri ABD Başkanı Roosevelt tarafından benimsenmiş ve ABD'nin güvenlik politikasına yerleşmiştir. Mahan'a göre güçlü bir deniz kuvveti denizlerde ticaret üstünlüğü sağlayacak, yeni pazarlar ve egemenlik alanlarının yolunu açacaktır. ABD'nin güçlenerek devamlılığını sağlaması için deniz gücüne ağırlık vermesi bir zorunluluktur.[245]

Mahan'a göre denizler ticaret için büyük bir anayoldur ve bu yolları elinde tutan ekonomileri, dünya tarihini ve zenginliği elinde bulundurmaktadır. Deniz taşımacılığı kara taşımacılığından hem daha ucuz hem daha güvenlidir. Deniz ticaretinin tüm dünyada elde tutulabilmesi için güçlü bir donanma bulundurulması da gerekliliktir. Zira deniz ticaret yollarının ele geçirilmesi için tarihte birçok deniz savaşı yaşanmıştır.[246]

Mahan, dünya çapında etkili bir deniz gücü olunabilmesi için ülkelerin bir takım özellikleri bünyelerinde barındırması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar: Coğrafi konum, fiziksel uygunluk, karasal genişlik, nüfus, ulusal karakter ve siyasal karakterdir. Coğrafi konumdan kasıt ülkenin bir ada ya da kıta ülkesi olmasıdır ki ada ülkesi ise ülkenin güvenliği için yığın halinde kara kuvveti bulundurması gerekmemektedir ki bu durum insan kaynaklarının tamamına yakınının deniz gücüne aktarılması avantajını beraberinde getirir. Kıta ülkesi ise sınırlarını güvende tutabilmek için kara kuvveti bulundurmak zorundadır bu durum gücü ve kaynakları bölmek anlamına gelir. Ayrıca ada ülkesi donanmasını bir bütün ya da parçalar halinde ülkenin çevresinde isteği gibi konuşlandırabilir.[247]

Ken Booth'a göre gerçek bir deniz gücü olabilmek için, deniz görevlerine yerine getirebilme yeteneğine sahip olabilmek, ilerleme potansiyeline sahip olmak, hızlı ve esnek olabilmek ve öngörülü olabilmek gereklidir. Booth'a göre denizcilik dört amaç için kullanılır: yük ve insan taşımacılığı, diplomasi için askeri güç oluşturma, savunma ve saldırı için askeri güç oluşturma ve sonuncusu da denizin kaynakları içindir.[248]

---

[245] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.33-34
[246] Alfred Thayer Mahan, **The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783**, 12. Edition, Boston: Little, Brown and Company, 1918, s.25-26
[247] Mahan, a.g.e., s.29-30
[248] Thomas M. DiBiagio, "Law, Force & Diplomacy at Sea, by Ken Booth", **Maryland Journal of International Law**, 12 (1), Article 9, 1987, s.123, Erişim: http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1305&context=mjil

Booth'a göre gerçek bir deniz gücü olabilmek için tüm deniz alanlarında ekonomik ve askeri hakimiyeti kurabilmek gereklidir. Deniz gücü için en istenmeyecek durum bölgeselciliktir. Bölgesel güçlerin kendileri dış etkilere kapatmaları deniz gücünün nüfuz alanını daraltacaktır. Denizlerde ticaretin ve dolaşımın serbest olması halinde deniz gücü bir anlam kazanabilecektir. Booth'a göre günümüzde ekonomik, politik ve stratejik gelişme, denizdeki askeri güç ile sağlanan barışa odaklıdır.[249]

Fransa, Almanya ve Rusya hiçbir zaman etkili bir deniz gücü olamamışlardır. Kuvvetli donanmalara sahip olsalar da limanlarının ve kıyı şeritlerinin yeterli olmayışı, deniz ticaretini kontrol edecek üslere sahip olmamaları ve kıtaya bağımlı olmaları onlar için engel teşkil etmiştir. İkinci Dünya Savaşından önce tek deniz gücü olma şansını yakalayan İngiltere, misyonunu savaş sonrasında ABD'ye devretmiştir.[250]

Fiziksel uygunluktan kasıt ülkenin sahip olduğu deniz kıyılarının liman yapımına elverişli olup olmadığıdır. Limanlara sahip olmak ticaretin gelişmesi için önemli iken iyi savunulmaz ise tehlike arz edebilmektedir. Ayrıca liman bölgeleri dışındaki kıyı şeridinin ülkenin savunmasına elverişli olması güvenlik açısından bir avantaj oluşturacaktır. Sürekli sahillerden oluşan bir kıyı şeridi saldırıya açıktır.[251] Ülke topraklarının yeterli büyüklükte olup olmaması ve ne kadarının denize kıyısı olduğu ve sahillerin uygunluğu ve karasal koşulların yeterliliği de diğer bir unsurdur.[252] Ülke nüfusunun da global bir güç olmak için yeterli olması gerektiği belirtilmiştir.[253] Ulusal ve siyasal karakterde yani toplum da ve yönetici kadroda dünya ölçeğinde bir güç olma isteğinin bulunması gereklidir. Sadece yer altı ve yer üstü zenginliklerin elde edilmesine yönelik kurulan deniz üstünlüğü ticareti desteklemeyeceği ve sürdürülebilir bir kazanç sağlamayacağı için kısa vadeli olacaktır. Bunun yerine yönetici kadronun uzun vadede deniz ticaretini hedef alan vizyona sahip olması gereklidir. Bu bakış açısı ile ancak deniz gücü fonksiyonel olur.

[249] DiBiagio, a.g.e., s.124-125
[250] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.36
[251] Mahan, a.g.e., s.36-37
[252] Mahan, a.g.e., s.43-44
[253] Mahan, a.g.e., s.45

Deniz kuvvetleri esneklikleri, harekat yetenekleri, ateş güçleri ve hızlarıyla kriz alanlarına müdahalede kara ve hava güçlerine nazaran daha etkili kullanılabilmektedir. Söz konusu üstünlükleriyle donanmalar bulundukları bölgede harekete hazır bir ordu görünümü vermektedir, bu da bulunduğu bölgedeki devletlerin halkının ve hükümetlerinin psikolojik olarak etkilenmesine neden olmaktadır. Kısaca bölgesel, kıtasal ve küresel egemenliği kurmanın yolu deniz gücü olmaktan geçiyordu. Stratejist Modeski'nin ifadesiyle "Küresel güç küresel erişim gerektirir. Bunların arasını deniz gücü doldurur. Küresel erişim yoksa küresel güçte yoktur."[254]

Deniz gücü, savaş dönemi dışında dış politikanın bir aracı olarak kullanılmaktadır buna da "Gunboat Diplomasi" denilmiştir. Ken Booth'a göre, klasik donanmalar savaş dışında askeri gücün göstergesi olup prestij sağlamaktadırlar ancak yeni dönemde söz konusu özelliklerine ilave olarak karşı tarafı iletişime geçmeye zorlama ve etkileme aracı olarak kullanılmaktadır.[255] Günümüzde donanmalar barış zamanlarında, savaş zamanı olduklarından daha etkili olabilmektedirler. Birçok düşünür ve stratejist Gunboat diplomasinin etkisine vurgu yapmıştır.

Mahan'a göre Akdeniz, mutlak hakimiyet kurulması gereken dünyanın merkezindeki bir iç denizdir ve deniz gücünün dünya ana karasının içlerine nüfuz etmesini sağlar. Akdeniz, dünya deniz hakimiyeti için önemli olan stratejik geçiş noktalarından dört tanesinin (Cebelitarık, Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Bab-ül Mendep Boğazı) güzergahı olan bir denizdir. Söz konusu geçiş noktaları sadece askeri güçlerin geçişi için değil taşımacılık için de önemlidir.

Askeri gücü destekleyebilmek ve sürekli kılabilmek için ekonomik gücün de devamlılığının sağlanması gereklidir. Dolayısıyla deniz alanlarının hakimiyetinin ekonomik etkisi birincil önceliktedir. Dünya deniz ticaretinin yaklaşık dörtte birini barındıran Akdeniz ve Akdeniz'e ulaşım noktaları bu bağlamda önem kazanmaktadır. Ayrıca Akdeniz coğrafyası dünya petrol ticaretinin en önemli güzergahıdır. Doğu Akdeniz sahillerinden ve Basra Körfezinden kalkan petrol yüklü gemiler Cebelitarık, Türk

[254] George Modelski ve William R. Thompson, **Sea Power in Global Politics, 1494-1993**, Seattle: University of Washington Press, 1988, s.3'den Aktaran: Gürdeniz, a.g.e., s.53
[255] DiBiagio, a.g.e., s.122

Boğazları, Süveyş Kanalı, Bab-ül Mendep Boğazını kullanarak dünya enerji ihtiyacının önemli bir kısmını karşılamaktadırlar.

Harita 1: Akdeniz'deki Ana Enerji Hatları

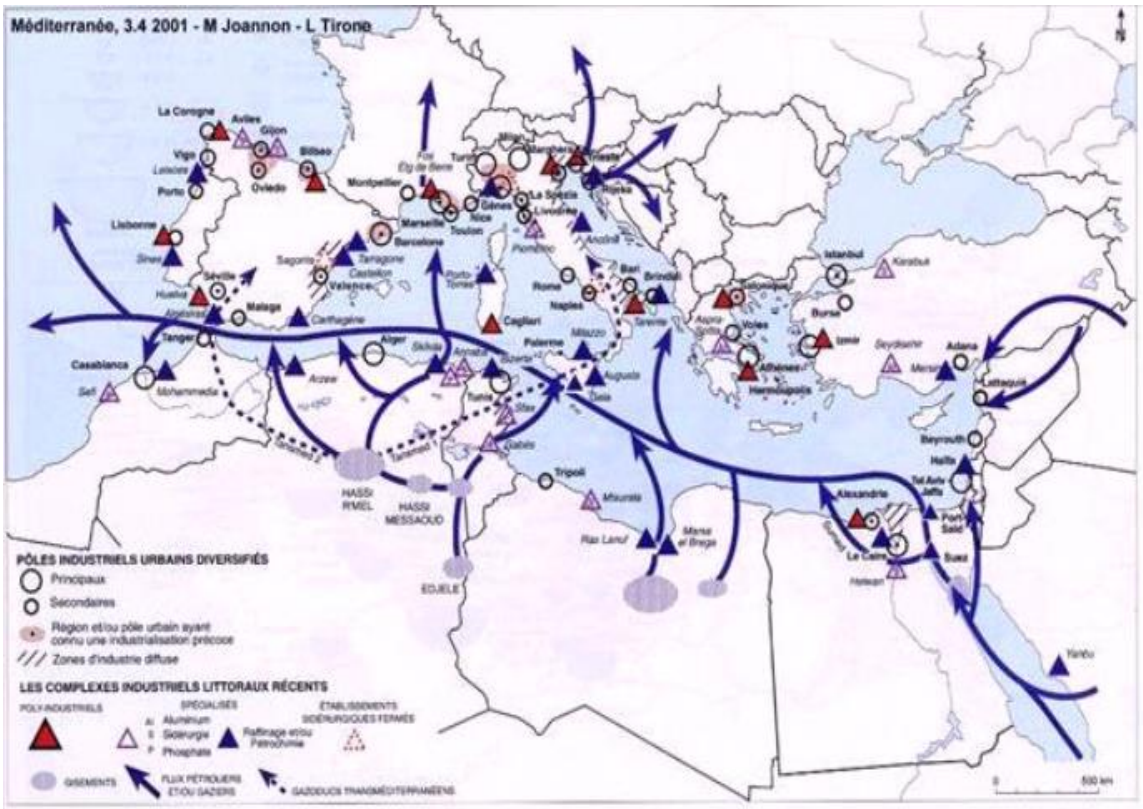

Kaynak: ScanMaris, 2005

Bu nedenedir ki dünyanın en büyük deniz gücü olan ABD, Basra Körfezinde 5. Filosunu, Doğu Akdeniz'de de 6. Filosunu konuşlandırmıştır. Kara gücü olarak bilinse de Soğuk Savaş zamanında Sovyet Rusyası da Doğu Akdeniz'de varlık gösterme gayreti içerisine girmişti. Aynı şekilde bir deniz gücü olan İngiltere halen Kıbrıs adasında deniz üssü ve gücü bulundurmaktadır. Doğu Akdeniz'in ticari ve askeri önemi deniz gücü olan veya olma niyetinde olan bölgesel ya da küresel tüm güçlerin odak noktası olmuştur. Bölgeye yönelik söz konusu ilgi sadece günümüz şarlarında değil tarihsel veriler kapsamında da egemenlik unsurunun önemli bir parçasını teşkil etmiştir.

2.2.3 Hava Hakimiyet Teorisinde Doğu Akdeniz

İkinci Dünya Savaşında Savaş uçaklarının etkili bir şekilde kullanılması ile hava hakimiyet teorileri de dikkate alınmaya başlanmıştır. Özellikle ABD Hava Kuvvetleri komutanlarının hava gücüne yaptıkları vurgular ve ABD yönetiminin bu görüşe destek vermesi hava hakimiyetini önemli bir noktaya taşımıştır. Gerek kara gerekse deniz hakimiyet teorisinin tek başına yeterli olmayacağını düşünenler hava gücünün, kara ya da deniz gücüne destek oluşturması gerektiğini aksi takdirde silahlı gücün etkisiz kalacağını belirtmişlerdir. Özellikle deniz gücü ile hava gücünün birleştirilmesi stratejik açıdan önemli avantajları beraberinde getirecektir ki hava gücü deniz gücünden daha fazla hareket serbestisine sahip olup onun ulaşamayacağı noktalara etki etme üstünlüğüne sahiptir.[256] ABD'nin bugün deniz hakimiyetini korumak için kullandığı en önemli askeri araç uçak gemileridir, bu sayede dünyanın her yerinde hava ve kara operasyonu yapabilme yeterliliğine sahip olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşen müdahalelere bakıldığında hava gücünün ne kadar aktif kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Ancak hava gücü tek başına müdahaleleri başarıya götürmemektedir zira tüm savaşlar karada kazanılır. Kara gücünün nakli ve havadan ateş üstünlüğü ile hava gücü kara gücünün vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Özellikle kara, deniz ve hava gücünün birlikte kullanıldığı operasyonların başarı şansının arttığı gözlemlenebilir.

Teknolojinin ilerlemesi ile hava araçlarının da etkilerinin ve kullanım alanlarının arttığı görülmektedir. Gemilerden ve uçaklardan atılan çeşitli nitelikteki füzelerin etkileri çatışmaların seyrini oldukça değiştirmektedir. Bu sayede bir çok saldırı bilgisayar ortamında gerçekleşmektedir. Füze sistemlerinin destekçileri olarak insansız hava araçlarının muharebe alanlarında kullanımlarının artması hava gücünün stratejik önemini artırmaktadır.

Gelişen teknoloji ile hava hakimiyetinin önem kazandığı günümüzde Akdeniz, deniz destekli hava gücünün en etkili kullanılacağı bölge olmaktadır ki bu nedenle bölge

[256] İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1 (2), (2004), s.67-68

önem kazanmıştır. Özellikle Doğu Akdeniz, dünya ana karasının en uç noktasına ulaşabilmeyi sağlaması bakımından stratejik öneme sahiptir. Doğu Akdeniz'e konuşlandırılmış etkin bir hava gücü Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının önemli bir bölümüne hava saldırısı yapma olanağı sağlamaktadır. Doğu Akdeniz hava sahası sadece güvenlik noktasında değil hava taşımacılığı bağlamında da önem arz etmektedir ki bölgeye kıyıdaş ülkelerin tamamı Doğu Akdeniz'den geçen Fır Hatlarını kullanmaktadırlar.

Gelişen teknoloji sayesinde savaş uçaklarının havada yakıt ikmali yapabilme yeteneğine kavuşmaları, Doğu Akdeniz'den kalkan uçakların geniş bir yarıçapta askeri operasyon yapabilmelerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca, Awacs tipi erken uyarı uçakları ve insansız hava araçları ile üç kıtanın önemli bir parçasında istihbarati bilgi toplanabilmesi olanağı da elde edilmektedir. Günümüzde karaya konuşlandırılan kısa, orta ve uzun menzilli hava savunma sistemlerinin ABD tarafından denizde de konuşlandırılabilecek şekilde geliştirilmiş olması, Doğu Akdeniz'de hava savunma sistemlerinin mobil olarak konuşlandırılması ve kıyıdaş ülkelerin daha etkili bir şekilde korunabilmesi imkanını beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz hava savunma ve saldırı olanakları bağlamında kullanıcısına önemli bir avantaj sağlamaktadır.

2.3. Jeopolitik Anlayışta Değişim ve Doğu Akdeniz

Üç kıtanın birleşim noktasında olması nedeniyle Akdeniz, tüm egemen güçlerin ve stratejistlerin hedefinde olmuştur. Mackinder'e göre dünya adasının içine doğru uzanmış bir limandır Akdeniz ve dünyanın geri kalanı ile güvenli irtibatı sağlar. Mahan'a göre ise Akdeniz, mutlak hakimiyet kurulması gereken dünyanın merkezindeki bir iç denizdir ve deniz gücünün dünya ana karasının içlerine nüfuz etmesini sağlar. İç bölgeleri kontrole dayalı kenar kuşak teorisinde ise deniz gücüne dayalı egemenin kara gücünü çevrelemesi ve karada tutması için hakimiyeti zorunlu olan bir bölgedir. Gelişen teknoloji ile hava hakimiyetinin önem kazandığı günümüzde ise Akdeniz, deniz destekli hava gücünün en etkili kullanılacağı bölge olmaktadır ki bu nedenle bölge önem kazanmıştır. Bölgenin önemine dair açıklamalar ideolojik, sosyo-kültürel, ekonomi-politik ve askeri boyutlarıyla ele alınmaya başlanmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemi jeopolitik yaklaşımlarda coğrafi özelliklerden ziyade kültürel, sosyolojik ve ekonomik boyutun ön plana çıkarıldığı kuzey-güney ekseninin, Avrasyacılık ve Atlantikçilik ayrımının ve medeniyetler arası çatışmaların tartışıldığını görüyoruz. Jeopolitikçiler yeni dönemde, eski devlet merkezli anlayış yerine sosyo-kültürel olgularla yani; küreselleşme, sembolik sınırlar, karşılıklı bağımlılık ve çevre ile ilgilenmektedirler.[257] Ülkeler artık jeopolitik stratejilerini belirlerken kendilerine rakip gördükleri ülkeleri hedef almaktadırlar. Ülkeler jeopolitik stratejilerini mutlak çıkar anlayışı üzerine değil göreceli çıkar üzerine inşa etme gayretine girmişlerdir. Özellikle küresel boyutta politika üreten ülkeler rakiplerinin tek süper güç olup dünyayı yönetme ihtimallerine karşı zamana göre değişen jeopolitika anlayışlarına sahip olmaktadırlar.

2.3.1. İdeolojik Yaklaşımlar

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde klasik jeopolitik anlayışların geliştirilerek zamanın koşullarına uyarlandığı görülmektedir. Küresel ölçekte stratejik değil, taktik etki oluşturma gücüne haiz jeopolitik bölgeler nitelemesinde bulunan Samuel Cohen'e göre Ortadoğu ve Güneydoğu Asya, süper güçlerin çatışma alanıdır. Bu bölgeler kara gücü olan Rusya ve Çin ile deniz gücü olan ABD ve Batı Avrupa'nın hakimiyet sınırlarını oluşturmaktadır. Cohen dünyayı, Batı Avrupa, ABD ve Afrika'dan oluşan ticarete dayalı deniz bölgesi ve Rusya ve Çin'i içine alan kıta bölgesi olarak ikiye ayırmaktadır.[258]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliğinin Doğu Avrupa'yı ele geçirmiş olması ABD ve İngiltere'nin politikalarına tehdit oluşturmuştur. Sovyetler Birliği'nin, doğudan başlayarak Avrupa'nın tamamına rejim ihracı ihtimali Avrupalı tüm ülkeleri endişelendirmiştir. Ayrıca, Mackinder'in teorisinde bahsettiği kalpgahı büyük bir kara gücü olarak ortaya çıkan Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tek başına ele geçirmiş olması endişeleri jeopolitik görüş açısından da desteklemektedir.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Moskova'da görev yapan ABD'li George Kennan, savaşın sonrasına ilişkin Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da yayılmacı politikaları olduğunu rapor ederek, Amerika ve İngiltere'nin Avrupa'yı komünist tehlikeden uzak tutarak ve

[257] Öztürk, **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, s.36
[258] Öztürk, **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, s.35

Avrupalı ülkelerinde katılımıyla Sovyetler Birliği'ne karşı birleşilmesi gerektiğini belirtmiştir.[259]

Kennan'ın 22 Şubat 1946 tarihinde Moskova'dan Amerika'ya gönderdiği ve tarihe uzun telgraf olarak geçen mesajında; Sovyetler Birliği'nin dünya için bir tehdit olduğunu belirterek dış dünyadan izole edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.[260] Kennan'ın ve diğer düşünürlerin çalışmaları ve Sovyetler Birliğinin Türkiye ve Ortadoğu'yu da içine alan yayılmacı düşüncelerini ortaya koyması, ABD'nin öncülüğünde Sovyetler Birliği'ne karşı bir çevreleme politikasının oluşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın jeopolitik düşüncesi ABD'nin denizlerden Sovyetleri çevreleyerek onun bir kara gücü olarak kalması ve genişleyememesi üzerine inşa edilmiştir.

Henry Alfred Kissinger'e göre güç politikası kendinin ve karşındakinin gücünü tahlile dayanıyordu. Ülkeler dış politikalarını karşısındaki ülkelere göre belirlemekteydiler, bu noktada ABD en büyük güç olabilir ancak Sovyetler Birliği de dünyanın geri kalanını kontrol eden büyük bir güç idi. Sovyetler Birliği de ABD gibi kendi çıkarları için politika üretmektedir. Reel politik açıdan yaklaşıldığında, benzer güce ve politikaya sahip iki ülkenin diplomasisi ortaya çıkmaktadır. Kissinger, ABD'nin Sovyetler Birliği'ni muhatap alarak diyalog yolunun açılması gerektiğini belirtmiştir ki bu sayede Soğuk Savaş sıcak savaşa dönüşmesin.[261]

2.3.2. Jeokültürel Anlayış

Osmanlı'nın dağılması ile Batılı ülkelerin sömürgesi haline gelen bölge, Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkelerin arasında paylaşılmıştır. Günümüz Ortadoğu ülkelerinin bağımsızlık mücadeleleri İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar devam etmiş ve bölge günümüze kadar defalarca çatışmalara şahit olmuştur. Ortadoğu, Soğuk Savaş döneminde ise iki bloğun nüfuz mücadelesine sahne olmuştur. Davutoğlu, Ortadoğu'nun Soğuk Savaş boyunca belirginleşen dört unsuruna dikkat çekmiştir: birincisi, ideolojik nitelikli

[259] David Mayers, "Soviet War Aims and the Grand Alliance: George Kennans Views 1944-1946", **Journal of Contemporary History**, 21 (1), (1986), s.68-70
[260] Mayers, a.g.e., s.74
[261] Michael Howard, "The World According to Henry: From Matternich to Me", **Foreign Affairs**, 73 (3), (1994), s. 136

jeokültürel kutuplaşma, ikincisi, petrol eksenli jeoekonomik yapılanma, üçüncüsü, küresel stratejik rekabeti yansıtan jeopolitik hat ayrışması, dördüncüsü, İsrail'in kurulması ile doğan ve gittikçe tırmanan bölge içi kültürel ve siyasi çatışma alanı.[262] Günümüzde bölgede yaşanan çatışmaların ve ayrışmaların ideolojik ve tarihsel temelinin, Soğuk Savaş döneminin kendine has yapısı ile küllendiğini Soğuk Savaş'ın bitişi ile sorunların tekrar gün yüzüne çıktığı ifade edilmekle birlikte, Soğuk Savaş döneminin tarihsel ayrışmaları belirginleştirdiği de belirtilebilir.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle Sovyet baskısının sona ermesi Akdeniz coğrafyasında farklı ayrımların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu ayrımların başında, tarihsel mücadelelerle dayanak bulan, kültür ve yaşam tarzı farklılığına dayanan Hıristiyan-Müslüman algısı gelmektedir. Ortadoğulu radikal dini grupların kültürel korumacılığa dayalı toplumu etkileme faaliyetleri, sömürge geçmişine verilen tepki ile ilintilendirildiğinde, Soğuk Savaş sonrasında bölgede tek hakim unsur haline gelen Batı ve NATO karşıtı görüşleri güçlendirmiştir. Karşılıklı düşman algısı ve Doğu Akdeniz ülkelerinin zengin enerji kaynaklarından yoksun oluşu Batı ile entegrasyonu engelleyen önemli faktörler haline gelmiştir. Buna rağmen NATO ve AB, ilgisini Akdeniz coğrafyasına yoğunlaştırmışlardır, yoğunluğun temelinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları ve bu kaynaklara ulaşım yollarının güvenliği gelmektedir.[263]

Müslüman toplumların Akdenizli Doğu'daki Batı evrensel değerlerinin gelişmesine olan sembolik direnci, bölgenin Batı'ya ait olduğu düşüncesi ile birleştiğinde Batı toplumunu rahatsız ediyor. Bu düşünce bölgenin sadece eski Yunan ve Roma toprağı olmasından değil Batı'nın Doğu-Batı ayrımını efsaneleştirmiş olması[264] ve Batı değerlerinin dini çıkış noktasını oluşturan coğrafyanın başka bir medeniyetin elinde olmasıdır.

---

[262] Davutoğlu, a.g.e., s.135

[263] Matthew Nimetz, "Mediterranean Security After the Cold War", Nikolas A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, United States of America: Duke University Press, 1999, s.50-55

[264] Hentsch, a.g.e., s.306

Yeni dönemde ülke sınırları ile oluşan siyasi güç odakları ve kültür ortaklıklarının sınırladığı kültür çevreleri coğrafi konumlarına göre değerlenirler. Jeopolitik konum ve jeokültür konum için coğrafi konum tabanı oluşturur.[265] Benzer ya da yakın coğrafyalarda yaşayan insanların ortak politikalar üretmeleri sahip oldukları ortak kültürün eseridir.

Günümüzde, jeopolitiğin bir alt birimi olan jeokültür yolu ile küresel politik yapı yeniden kurulmaya çalışılıyor. Din farkından kaynaklanan kültür ayrılığı ve farklı kültürlerin coğrafi konumları taraflaşmanın kanıtı olarak sunuluyor. Jeokültürden faydalanılarak jeopolitik konum belirlenmeye çalışılmaktadır. Böylece Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ihtiyaç duyulan, biz ve öteki mantığına dayalı, rakip belirlenmeye çalışılmıştır. Arnold Toynbee, Thomas Stearns Eliot, Francis Fukuyama, Samuel Huntington gibi stratejistler joekültürel düşüncenin bilimsel temeline vurgu yapmaktadırlar.[266]

Doğu Akdeniz'in doğulu yüzü ve onu zengin yer altı kaynaklarıyla besleyen bölge Ortadoğu olmuştur. Ortadoğu, tarihin başlangıç noktası sayılan yazının bulunmasından bu yana biryandan medeniyetlerin beşiği olmuş diğer taraftan başka bölgelerdeki medeniyetlerin gelişmesi ve yayılması için kavşak noktasıdır.[267] Etkileşimin gelişmesinde ve devamlılığında ticaret yolları ve bölgeye yapılan askeri seferler etkili olmuştur. Baharat ve ipek yolları ile maddi değeri olan ürünlerin yanında, bilimsel ve kültürel değerler de taşınmıştır. Haçlı seferleri ile Ortadoğu'da ya da periferinde üretilmiş bilimsel bilgi ve teknik batıya taşınmıştır. Bugünkü Batı medeniyetinin temelini oluşturan sanayi devriminin Avrupa'da tekstil atölyelerinin kurulması ile gerçekleştiği belirtilir. Birçok tarihçi tekstildeki yeni üretim tekniğinin Haçlı seferleri ile doğudan batıya getirildiğini söyler.

Bölgedeki güvenlik problemlerinin birçoğu Avrupa iklimine yayılma potansiyeli taşıyarak Körfez ve Doğu Akdeniz sahillerine toplanmıştır. Doğu Akdeniz ve çevresi şimdi geçmişten daha fazla değiştirilmeye çalışılan bir bölge durumundadır. Batı ve daha çok

---

[265] Suat İlhan, **Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999, s.41
[266] İlhan, **Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları**, s.42
[267] Davutoğlu, a.g.e., s.130

ABD, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında toplumu ve bölge politikalarını ve bölgenin siyasi haritasını değiştirmeye çalışmaktadır.[268]

Doğu Akdeniz'i merkez alan bir hakimiyet projesi olan Büyük Ortadoğu Projesi, ruhunu medeniyetler çatışması teorisinden, ideolojik arka planını tarihin sonu teorisinden, uygulamasını da kenar kuşak teorisinden almaktadır. Haziran 2004 G-8 Zirvesi'nde resmi belgelerde Amerikalılar Büyük Ortadoğu Projesinin, Arap devletleri, İsrail, Türkiye, İran, Pakistan ve Afganistan'ı kapsadığını belirtmişlerdir.[269] Ancak bu tanımlamaya daha sonra Kafkaslar, Orta Asya ve Kuzey Afrika'da dahil edilmiştir.

Kuzey Afrika ülkelerinin bu projeye dahil edilmek istenmesinin nedeni, ABD'nin AB'ye denizden komşu olmak istemesidir. Asıl hedef AB'nin Akdeniz, Ortadoğu, ve Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini sekteye uğratmaktır. ABD, bu büyük pazarı İspanya, Fransa ve İtalya gibi Akdenizli AB üyelerine bırakmak istememektedir.[270] ABD ile AB Batı medeniyetinin temel taşlarını oluştursalar da blok içerisindeki ekonomik mücadelelerine devam etmektedirler. Söz konusu mücadelenin genelde ekonomik boyutla sınırlı olduğu ve sosyal ve siyasal tehdit karşısında ortak politikalar yürüttükleri görülmektedir. Bu durum demokratik barış teorisinin uygulaması gibidir ve Doğu Akdeniz'de teorinin uygulama alanıdır.

Akdeniz Jeopolitiği Atlantiğin her iki her iki yakasındaki ülkeler için güvenlik açısından çok önemli konuma gelmiş, Akdeniz'in merkezi de Doğu Akdeniz olmuştur. AB'nin ve ABD'nin bölge üzerindeki birbirine yaklaşacak veya uzaklaşacak olan politikaları Doğu Akdeniz'in güvenliğini şekillendirecek en önemli husus olacaktır.[271]

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi'ni faaliyete geçirebilmesi için uluslararası bir konsensusa ihtiyacı bulunmaktadır ki bunu hem diğer küresel güçler hem de bölgesel güçler ile yapma yolunu tercih etmiştir. Bu noktada Türkiye ile başlayan süreç Mısır ve Suudi Arabistan yönüne kaymıştır. Küresel destek ise ABD'nin stratejik ortağı olan ve AB politikalarına mesafeli bulunan İngiltere'den gelmektedir. Akdeniz'deki mücadelede,

[268] Yıldız, a.g.e., s.67
[269] Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.94
[270] Karabulut, **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, s.96
[271] Yıldız, a.g.e., s.68

ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi, AB ile birlikte Rusya ya da Çin gibi aktörlerin de devreye girmesi ile karşı bir proje ile karşı karşıya kalabilir. Nitekim Akdeniz coğrafyası hiçbir zaman tek bir gücün elinde tutabileceği bir bölge olmamıştır.

Doğu Akdeniz'i kapsayan ve Arap Baharı olarak adlandırılan son gelişmeleri sadece halkın totaliter yönetimler altında ezilmesi, fakirlik, işsizlik ve adaletsizlik gibi iç faktörlere bağlamak doğru değildir. Burada en az iç faktörler kadar küreselleşme dinamikleri, Yeni Dünya Düzeni ve Büyük Ortadoğu Projesi çalışmaları da etkili olmuştur.[272]

Soğuk Savaş sonrası koşulları, Doğu Akdeniz'i büyük güçlerin yeni mücadele alanı durumuna getirmiştir. Doğu Akdeniz, iki kutuplu dönemdeki küresel güç dengesinin yerini bölgesel stratejik güç dengelerine bıraktığının en somut örneğidir. Oyuna katılan aktörlerin sayısının artması ve bölgenin kırılgan yapısı, Doğu Akdeniz'deki mevcut dengenin devamını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, dengeyi değiştirici gelişmelerin zincirleme bir dizi ciddi gelişmeyi beraberinde getirme riski de artmıştır.[273]

2.3.3. Jeoekonomi Düşüncesi

Avrupa'nın petrol ikmalinin %70'inin ve ticaretinin %40'ının geçtiği, BDT'nin ithalatının %60'ının ve ihracatının %50'sinin yapıldığı Akdeniz'in güvenliği Doğu Akdeniz'in güvenliği ile bir bütündür. Bu nedenle Doğu Akdeniz'in kontrol güvenliğinin sağlanması küresel güç merkezlerinin ilgisini çekmeye devam edecektir.[274]

Günümüzde ekonomik düzlemde değişimlerin yaşanmaya başlanması ile birlikte teknolojinin ve iletişim araçlarının gelişmesi global bir ekonomi anlayışını beraberinde getirmektedir. İnsanlar ve toplumlar birbirleri ile olan etkileşimlerini artırarak aralarındaki farkları azaltmaktadırlar. Kapitalist sistemin hakim olduğu uluslararası bir ticaret ağı mevcuttur. Bu noktada egemen güçler ile bölgesel güçler ve ülkeler arasında ekonomik ve siyasal mücadelenin yaşandığı görülmektedir. Coğrafyanın hala önemini koruduğu ancak

[272] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.107
[273] Osman Metin Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, Ankara: Altınküre Yayınları, 2003, s.137
[274] Yıldız, a.g.e., s.54

ülkelerin ve ekonomilerin dolayısıyla da kültürlerin birbirlerine yaklaştıkları yeni dönemde postmodern jeopolitik anlayış hakim olmaya başlamaktadır.[275] Klasik jeopolitiğin durağanlığına karşı dinamik ve değişken bir yapı söz konusudur.

Tuathail'e göre yeni düzenin zorunlu kıldığı küreselleşme olgusu, birbiri içine geçmiş değişken ve nispeten kırılgan bir yapıya sahip olan ekonomik ilişkiler ağı üzerine inşa edilmiştir. Oyunun kuralı, ülkelerin ve organizasyonların var olmak veya zenginleşmek için birbirlerine ihtiyaçları olduğu algısına dayanır. Burada dikkat edilmesi gereken dört nokta vardır ki birincisi, uluslararası finansal sistemin, kazancını maximize etmek isteyen aktörlerin kural dışı davranışları yüzünden, zarara uğratılabilmesi ihtimalidir. İkincisi, sistem içerisindeki güçlü aktörlerin kendi aralarındaki olası anlaşmazlıklardır. Üçüncüsü, sistemde ikincil önceliğe sahip ülkelerin kendi iç politik işleyişi ve elit sınıfının küresel değerler ile uyumundan kaynaklı sorunlardır. Sonuncusu ise sisteme yum sağlayamamış ya da reddetmiş olan aktörlerin var oluşunun küresel ekonomik sistem için tehdit oluşturmasıdır.[276]

Tuathail'e göre modern jeopolitik anlayış, ülkelerin kendi aralarında güç dengesini oluşturma mücadelesi üzerine oturmaktadır. Tehdit, kendi arasında güç dengesini oturtmuş bloğun içinden değil bloğa dışarıdan gelebilecek müdahaleler olarak algılanmaktadır. Yani güvenlik anlayışı kolektif bir görünüm arz eder. Tehdidin ekonomik boyutunun yanında, terörist faaliyetler sonucu oluşan korku unsuru, sisteme dahil olan tüm ülkelerde risk toplumu algısını beraberinde getirmektedir. Risk algısı, sadece dış kaynaklı değil sisteme içeriden yapılan müdahaleler sonucu oluşabilecek ekonomik ya da sosyal çöküntüleri de içerisine almaktadır.[277] Bu noktada jeopolitik algı zamana, mekana ve duruma göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Ticari ulaşım deniz üzerine kaydıktan sonra ulaştırmaya yardımcı olacak limanlar, bağlama yerleri ve tersaneler oluşturulmuştur. Akdeniz'de özellikle akıntı ve hakim rüzgarların ulaşım kolaylığı sağladığı coğrafi alanlar söz konusu dönemlerin jeopolitiğini

---

[275] Gearoid O Tuathail, "Thinking Critically About Geopolitics", Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, London: Routhledge, 2003, s.1-2

[276] Gearoid O Tuathail, "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millenium", **Annals of the Association of American Geographers**, 90 (1), (2000), s.169-170

[277] Tuathail, "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millenium", s.174-175

belirlemiştir. Akdeniz'in doğusunun ipek ve baharat yolu ile birleştiği düşünülecek olursa bölge tarihte söz konusu yollar kadar önemli bir ticaret odağı haline gelmiştir.[278]

İlkçağlardan bu yana medeniyetler ve imparatorluklar Akdeniz çevresinde oluşmuştur. Eski Yunan, Fenike Etrüsk, Roma, Arap, Bizans ve Türk devletleri önce karada güçlenmişler daha sonra deniz gücünü kullanarak çevrelerine yayılmışlardır. Bu devletlerin hakimiyetleri deniz güçlerinin azalması ile son bulmuştur.[279] Dünyanın tüm büyük savaşları Doğu Akdeniz ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılıdır. Tarihsel süreçte Akdeniz'de tek bir gücün mutlak hegemonyası sürekli olarak kırılmaya çalışılmıştır. Ancak Akdeniz artık tek bir gücün mutlak hegemonyasına girmeyecek kadar önemli bir bölge olmuştur. Günümüzde bir çok devletin ekonomisi birbirine bağlı hale gelmiş ve devletler savaşları gözle alamamaktadırlar.[280]

Stratejik düğüm noktalarının ve coğrafi özelliklerinin bir karışımı olan Akdeniz'in en önemli özelliği birleştirici olmasıdır. Akdeniz, dünyanın en büyük denizcilik koridorudur, zira Akdeniz'de günde 7.000 civarında gemi seyir halindedir. Türk Boğazlarından bir yıl içinde sadece Rusya'ya ait 30-40 bin ticaret gemisi Akdeniz'e geçiş yapmaktadır. Akdeniz, Ortadoğu petrolünü Batı'yla buluşturmakta, Hint Okyanusu'nun ticaret rotalarını en kısa yoldan Atlantik'e ve Rusya'nın Karadeniz limanlarını dünyaya bağlamaktadır.[281] Akdeniz, dünya deniz ticaretinin yaklaşık dörtte birini barındırmaktadır.[282] Dünya bilinen enerji kaynaklarının yarısından fazlasına Ortadoğu bölgesi ev sahipliği yaparken, bu kaynaklar Doğu Akdeniz güzergahından dünya piyasalarına aktarılmaktadır. Ortadoğu kaynaklarına ilave olarak Orta Asya enerji kaynakları da boru hatları aracılığı ile Doğu Akdeniz'e getirilmekte ve dünya pazarlarına sunulmaktadır.

Ortadoğu'nun merkezinde yer alan ve sanayileşmiş Batı ile Ortadoğu'nun irtibatını sağlayan Doğu Akdeniz, tarihsel değeri ve deniz tabanında sahip olduğu enerji kaynaklarının yanında Ortadoğu petrolünü taşıma güzergahında oluşu ile stratejik öneme

[278] Gürdeniz, a.g.e., s.50
[279] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.90
[280] Yıldız, a.g.e., s.16
[281] Tamçelik, a.g.e., s.280
[282] Jale Nur Ece, "Dünya Deniz Ticareti ve Konteyner Taşımacılığı", 2006, Erişim: http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&id=11&yazi_id=100107

haizdir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bağımlı oldukları enerji kaynakları ve geçiş güzergahının güvenliği, Doğu Akdeniz'i vazgeçilmez kılmaktadır. Bu nedenle yüzyıldan fazla bir süredir küresel güçlerin bölgeye olan ilgileri aratarak devam etmektedir.

Harita 2: Dünya Deniz Ticareti

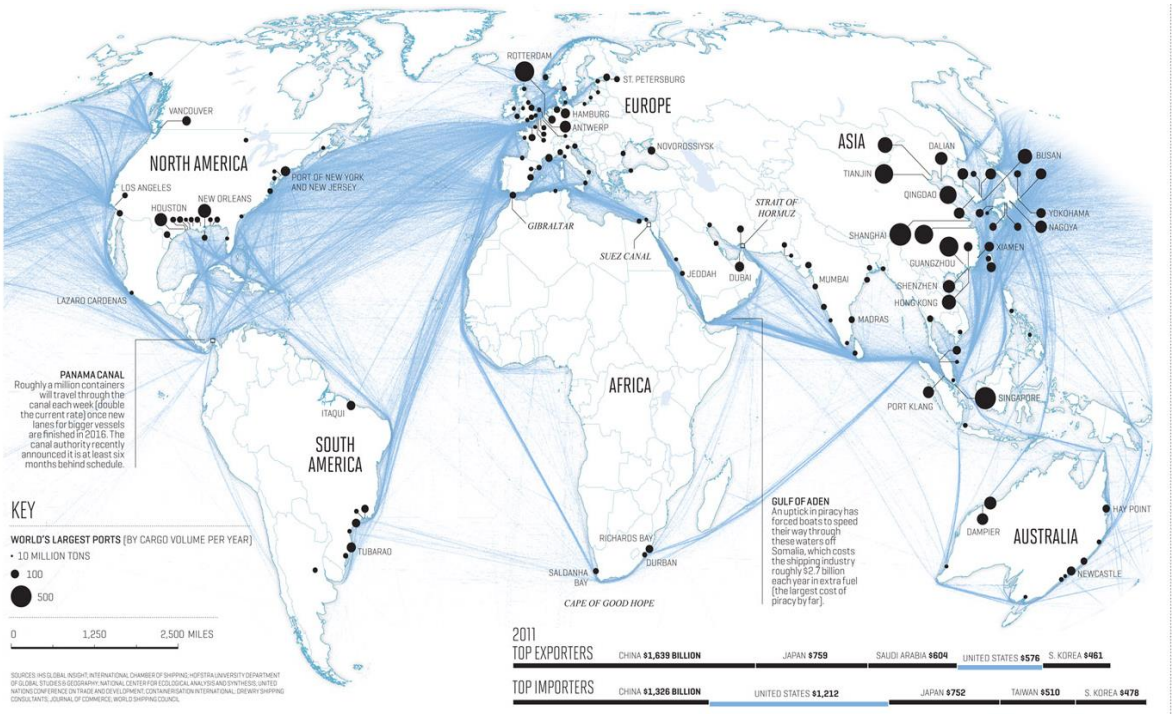

Kaynak: Nicolas Rapp, 2014

Dünyada enerji kaynaklarının devamlılığına dair çeşitli görüşler ortaya atılmaktadır. BP'nin 2013 verilerine göre dünyada kanıtlanmış ve çıkarılmaya uygun 1.6 trilyon varil (1 varil = 143 kg, 7 varil = 1 ton) petrol bulunmaktadır. Bu kaynakların %47.9'u Ortadoğu bölgesindedir. Şuanda dünyada tüketilen petrolün %32'si yine Ortadoğu bölgesinden çıkarılmaktadır. Üretilen petrolün %33.8'ini Asya-Pasifik %24.5'i Kuzey Amerika, %21'i de Avrupa-Avrasya tüketmektedir. Ülkeler bazında petrol tüketiminde %19.9 ile ABD başı çekerken, Çin %12.1 ile ikinci sırada gelmektedir.[283]

[283] British Petroleum, "BP Statistical Review of World Energy 2014", 2015, Erişim: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf, (12.03.2015)

Tablo 1: Bölgeler Bazında Petrol Rezervi

Milyar Varil	2013	Toplam pay
Ortadoğu	808.5	47.9 %
Orta ve Güney Amerika	329.6	19,5 %
Kuzey Amerika	229.6	13,6 %
Afrika	130.3	7,7 %
Orta Asya ve Rusya Federasyonu	130.0	7,7 %
Asya Pasifik	42.1	2,5 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 6

Tablo 2: Ülkeler Bazında Petrol Üretimi

Bin Varil (Günlük)	2005	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
Suudi Arabistan	10.931	11.635	11.525	-1,1 %	13.1 %
Rusya	9.598	10.643	10.788	1,3 %	12,9 %
ABD	6.903	8.892	10.003	13,5 %	10,8 %
Çin	3.642	4.155	4.180	0,6 %	5,0 %
Kanada	3.041	3.740	3.948	6,0 %	4,7 %
BAE	2.922	3.399	3.646	7,4 %	4,0 %
İran	4.184	3.751	3.558	-6,0 %	4,0 %
Irak	1.833	3.116	3.141	0,8 %	3,7 %
Kuveyt	2.668	3.165	3.126	-1,3 %	3,7 %
Meksika	3.766	2.911	2.875	-1,1 %	3,4 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 8

Tablo 3: Ülkeler Bazında Petrol Tüketimi

Bin Varil (Günlük)	2005	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
ABD	20.802	18.490	18.887	2,0 %	19,9 %
Çin	6.945	10.367	10.756	3,8 %	12,1 %
Japonya	5.391	4.709	4.551	-3,8 %	5,0 %
Hindistan	2.606	3.685	3.727	1,2 %	4,2 %
Rusya	2.679	3.212	3.313	3,1 %	3,7 %
Suudi Arabistan	2.012	2.989	3.075	3,1 %	3,2 %
Brezilya	2.097	2.807	2.973	5,8 %	3,2 %
Almanya	2.592	2.356	2.382	0,9 %	2,7 %
Güney Kore	2.312	2.458	2.460	0,1 %	2,6 %
Kanada	2.288	2.395	2.385	-0,5 %	2,5 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 9

ABD ve AB gibi küresel güçler arasında petrol ve doğalgaz rezervlerinin Doğu Akdeniz'den dağılması konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu sayede hem sanayileşmiş ülkelerin kontrol altın alınması hem de enerji üreten ülkelerin Doğu Akdeniz'e bağımlı kılınması sağlanmış olacaktır. Çin ve Japonya gibi ülkelerin enerji ihtiyaçlarını Rusya üzerinden karşılamaları konusunda çeşitli siyasi engellerin bulunması, bu ülkeleri de Ortadoğu coğrafyasına bağımlı kılmaktadır. Doğu Akdeniz coğrafyasında da iki önemli terminal ülke ön plana çıkmaktadır bunlarda Türkiye ve İsrail'dir.[284]

Hazar bölgesindeki, yaklaşık 200 milyar varil düzeyindeki hidrokarbon rezervlerinin (dünya petrol rezervlerinin %10'u) ve yaklaşık 10 trilyon metre küplük doğal gaz rezervinin[285] dünya piyasalarına ulaştırılabileceği en uygun yer Doğu Akdeniz olmaktadır. Özellikle, Hazar enerji kaynaklarına ulaşım konusunda güzergah çeşitliliğini hedefleyen Batı dünyasının politikalarını göz önüne alırsak, enerji kaynaklarının Doğu

[284] Dursun Yıldız ve Doğan Yaşar, **Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç**, İstanbul: Truva Yayınları, 2012, s.151-152

[285] Sedat Laçiner, "Hazar Enerji Kaynaklarlı ve Enerji Siyaset İlişkisi", OAKA, 1 (1), 2006, s.36-66, Erişim, http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/vRPhzIqgAaUzEbsqIgyiYdXFvT60sp.pdf

Akdeniz'e boru hatları ile getirilmesi ve gemilerle taşınması en makul yollardan bir tanesi olmaktadır. Şuan faaliyete olan ve günlük 1,2 milyon varil[286] taşıma kapasitesi olan, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının uzatılarak geliştirilmesi ve bu hattın paraleline doğal gazın da eklenmesi ile bölge enerji santrali olacaktır.

1976 yılından bu güne kadar faaliyette olmasına rağmen Irak siyasetinin istikrarsızlığı nedeniyle istenilen verim alınamayan yıllık 120 milyon ton kapasiteli Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Hattı'nın tam kapasite faaliyete geçirilmesi durumunda Doğu Akdeniz'e daha fazla petrol akışı sağlanabilecektir.[287] Mevcut enerji hatlarına ek olarak, Rusya'nın Novorossiysk limanından Samsun'a kadar uzanan, 2003 yılında faaliyete geçen yıllık 16 milyar metreküp kapasiteye sahip olan Mavi Akım doğal gaz hattının Doğu Akdeniz'e uzatılması da zaman zaman gündeme gelmektedir.[288] 2014 yılında yapımına başlanan, Hazar doğalgazını Avrupa'ya taşıyacak olan yıllık 31 milyar metreküp kapasiteli TANAP[289] (Trans Anadolu Doğal gaz Boru Hattı Projesi)'nin de faaliyete geçmesi ile Türkiye limanları üzerinden Hazar gazına ulaşım da mümkün olacaktır.

Doğu Akdeniz'e yönlendirilmesi düşünülen projelerden bir tanesi de Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı'dır. 2009 yılında iyi niyet anlaşması ile başlayan süreçte bu güne kadar somut bir adım atılmamıştır.[290] Söz konusu hattın, Boğazlardan geçen petrol yüklü Rus tanker geçişlerini azaltacağı planlanmaktadır. Ayrıca projeyle Rus petrolünün daha az taşıma masrafı ile dünya pazarlarına taşınabilmesi hedeflenmektedir. Süveyş Kanalı'ndan geçen petrol tankerleri de hesap edildiğinde bugün için dünya deniz petrol taşımacılığının %25'sinden fazlasına ev sahipliği yapan Doğu Akdeniz'in yükünün gelecekte daha da artacağı hesap edilmektedir.

---

[286] TPAO, "Boru Hattı Pojeleri", 2012, Erişim: http://www.tpao.gov.tr/tp2/sub_tr/sub_icerik.aspx?id=146, (12.12.2014)

[287] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.154

[288] BOTAŞ, "Doğalgaz İletim ve Dağıtım Hatları", (t.y.), Erişim: http://www.botas.gov.tr/icerik/tur/projeler/yatirimbiten.asp, (21.12.2014)

[289] TANAP, Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi, Erişim: 2015, http://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/, (28.03.2015)

[290] Tuğçe Varol, "Ruslardan Samsun-Ceyhan Projesini Ortadan Kaldıracak Teklif", 2013, Erişim: http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2013/09/11/7206/ruslardan-samsun-ceyhan-projesini-ortadan-kaldiracak-teklif, (22.08.2015)

Doğu Akdeniz'in enerji tedarik merkezi konumunu güçlendireceği düşünülen başka projeler de bulunmaktadır. Mısır doğalgazını Ürdün ve Suriye üzerinden Türkiye'ye ulaştırması öngörülen yıllık 10 milyar metreküp taşıma kapasiteli, şuan bir kısmı Mısır ile Suriye arası faal olan Mısır-Ceyhan Boru Hattı, otuz yıldır çalışmayan Kerkük-Hayfa, Musul-Hayfa, petrol hattının faaliyete geçirilmesi projesi,[291] Irak'ın güneyinden Hayfa'ya petrol taşıması öngörülen ve inşası devam eden günde 1 milyon varil kapasiteli Rumeyla-Hayfa Petrol Boru Hattı, Arap-İsrail çatışmaları sırasında kapatılan bir ucu Lübnan'a bir ucu Golan tepeleri üzerinden Hayfa'ya giden günlük 2 milyon varil kapasiteli Trans-Arabistan Petrol Boru Hattı, Mısır doğalgazını taşıması düşünülen Mısır-İsrail Doğalgaz hattı faaliyete geçirilmesi düşünülen hatlardandır.[292]

Tablo 4: Ülkeler Bazında Doğalgaz Üretimi

Milyar m^3	2005	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
ABD	511.1	681.2	687.6	1,3 %	20,6 %
Rusya	580.1	592.3	604.8	2,4 %	17,9 %
İran	102.3	165.6	166.6	0,8 %	4,9 %
Katar	45.8	150.8	158.5	5,4 %	4,7 %
Kanada	187.1	156.0	154.8	-0,5 %	4,6 %
Çin	49.3	107.2	117.1	9,5 %	3,5 %
Norveç	85.8	114.7	108.7	-5,0 %	3,2 %
Suudi Arabistan	71.2	99.3	103.0	4,0 %	3,0 %
Cezayir	88.2	81.5	78.6	-3,3 %	2,3 %
Endonezya	71.2	71.1	70.4	-0,7 %	2,1 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 22

[291] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.155

[292] Ümit Özdağ, "Kerkük'te Kanlı Petrol Savaşı'nın Kirli Oyunları", 2014, Erişim: http://www.21yyte.org/tr/fikir-tanki/3675/kerkukte-kanli-petrol-savasinin-kirli-oyunlari, (15.03.2015)

Tablo 5: Bölgeler Bazında Doğalgaz Rezervi

Trilyon m^3	2013	Toplam pay
Ortadoğu	80.3	43.2 %
Orta Asya ve Rusya Federasyonu	52.3	28,1 %
Asya Pasifik	15.2	8,2 %
Afrika	14.2	7,6 %
Kuzey Amerika	11.7	6,3 %
Orta ve Güney Amerika	7.7	4,1 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 20

Tablo 6: Ülkeler Bazında Doğalgaz Tüketimi

Milyar m^3	2005	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
ABD	623.4	723.0	737.2	2,4 %	22,2 %
Rusya	394.1	416.3	413.5	-0,4 %	12,3 %
İran	102.8	161.5	162.2	0,7 %	4,8 %
Çin	46.8	146.3	161.6	10,8 %	4,8 %
Japonya	78.6	116.9	116.9	0,0 %	3,5 %
Kanada	97.8	100.3	103.5	3,5 %	3,1 %
Suudi Arabistan	71.2	99.3	103.0	4,0 %	3,1 %
Almanya	86.2	78.4	83.6	7,0 %	2,5 %
Meksika	71.0	79.6	82.7	4,2 %	2,5 %
İngiltere	94.9	73.7	73.1	-0,6 %	2,2 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 23

2008 yılında Türkiye ile İsrail arasında, Akdeniz'den geçirilmesi düşünülen boru hattı için Enerji Bakanları düzeyinde, Fizibilite çalışması yapılması karalaştırılmıştır. Söz konusu hattın 5 ayrı borudan oluşması doğalgaz, petrol, elektrik, fiber optik kablolar ve su taşınması öngörülmüştür. Bu hattın Hazar ve Ortadoğu enerji kaynaklarını Kızıldeniz,

Hindistan ve Uzak Doğu'ya taşıyacağı belirtilmekteydi. Ancak Türkiye ile İsrail ilişkilerinin bozulması planların rafa kaldırılmasına neden olmuştur.[293]

Görünür veriler, petrol ve doğal gazın dünya pazarlarına ulaştırılmasında Doğu Akdeniz'in öne çıktığını göstermektedir. Ortadoğu'ya bakıldığında, petrolün batı ekonomilerine sevkinin güvenceye kavuşturulması için ABD'nin büyük masrafları göze aldığı, bölgedeki ülkelerde önemli askeri varlıklar bulundurduğu görülmektedir.[294] Rusya Federasyonu'nun bölgedeki nüfuz mücadelesine dahil olma gayreti içinde olması, ABD ile AB arasında bölgesel rekabetin yaşandığı dikkate alınırsa, enerji politikaları bağlamında, Doğu Akdeniz'in daha da ısınacağı düşünülebilir.

Dünya enerji trafiğinde kavşak noktası olan Doğu Akdeniz'de kontrol ve güvenliğin tesisi, sadece bölge ülkeleri açısından değil tüm dünya açısından zorunluluk arz etmektedir. Bu bağlamda, üretim ve ekonominin sürdürülebilirliğine endekslenmiş sosyal hayata dair "güvenlik" algısı, enerji arzının ve dolayısıyla Doğu Akdeniz'in güvenliği ile örtüşmektedir.

Tablo 7: Bölgeler Bazında Petrol İhracatı

Bin Varil (Günlük)	2005	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
Ortadoğu	19.821	19.581	19.439	-0,7 %	34,9 %
Eski Sovyet Ülkeleri	7.076	8.285	8.6378	4,2 %	15,5 %
Kuzey Amerika	5.395	7.104	7.882	26,8 %	14,2 %
Afrika	7.428	7.173	6.660	-17,3 %	12,0 %
Asya Pasifik	4.243	6.299	6.480	2,9 %	11,6 %
Orta ve Güney Amerika	5.328	3.830	3.707	-3,2 %	6,7 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 18

[293] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.156-157
[294] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.77

Tablo 8: Bölgeler Bazında Petrol İthalatı

Bin Varil (Günlük)	2013	Toplam pay
Asya Pasifik	27.103	48,6 %
Avrupa	12.673	22,7 %
Kuzey Amerika	11.126	19,9 %
Orta ve Güney Amerika	2.137	3,8 %
Afrika	1.416	2,5 %
Ortadoğu	1.076	1,9 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 18

Tablo 9: Bölgeler Bazında LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz) İhracatı

Milyar m^3	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
Ortadoğu	128	134	4,4 %	41,2 %
Asya Pasifik	93	95	2,1 %	29,2 %
Afrika	53	46	-13,8 %	14,1 %
Orta ve Güney Amerika	24	25	4,0 %	7,6 %
Eski Sovyet Ülkeleri	14	14	0,0 %	4,3 %
Avrupa	7	8	12,5 %	2,4 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 29

Tablo 10: Bölgeler Bazında LNG (Sıvılaştırılmış Doğalgaz) İthalatı

Milyar m^3	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
Asya Pasifik	224	238	1,6 %	73,2 %
Avrupa	67	50	-25,3 %	15,3 %
Orta ve Güney Amerika	15	19	26,6 %	5,8 %
Kuzey Amerika	11	11	0,0 %	3,3 %
Ortadoğu	4	4	0,0 %	1,2 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 29

Doğu Akdeniz'in dünya ticareti ve enerji transferi konusundaki önemi göz önüne alındığında, bölgedeki terörizmin ve yasadışı faaliyetlerin büyük bir tehlike oluşturduğu kesindir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'in tam ortasında bulunan Kıbrıs adasındaki yasadışı yapılanmalar dikkat çekmektedir. Adanın güneyi, sahip olduğu 23 bin off-shore banka hesabı aracılığıyla, uyuşturucu kaçakçılığı, kara para aklama ve terörist faaliyetlere kucak açması ile öne çıkmıştır.[295] GKRY'nin Soğuk Savaş süresince bağlantısız kanatta yer alması, adayı, Soğuk Savaş sonrasında bir çok örgütün finansal açıdan sığınabileceği bir limanı haline getirmiştir.

2.3.4. Askeri Boyut

Jeopolitiğin geleneksel amacının prense yani yöneticiye tavsiye olduğu unutulmamalıdır. Değişen koşullar bağlamında amaç değişmese de jeopolitiğin kullandığı ve etkilendiği argümanlarda değişiklik olabilmektedir. Günümüz koşullarında coğrafi konumdan, askeri güce, ekonomik yapıdan, ittifaklara, teknolojik gelişmelerden, çevre duyarlılığına ve iletişim araçlarının etkinliğine kadar bir konu jeopolitik değerlendirmelere dahil edilmelidir.[296] Yeni dönemde jeopolitik teorilere tekrar önem verilmesinin nedenlerinden bir tanesi, tek kutuplu düzende, büyük bir deniz gücü olarak ortaya çıkan ABD'nin süper güç olarak konumunu koruması gayretidir. Tek kutuplu bir dünyanın ne kadar süreceği, böyle bir dünyada jeopolitik oluşumların neler olacağı, jeopolitiğin yeni yüzyıldaki uğraşı olacaktır.[297]

ABD'nin küresel gücünün ve Batı tarzı demokrasi ve ekonomik düzen anlayışının korunabilmesi için sisteme karşı tehdit unsuru olabilecek bölgelerin ve sistemi besleyen ekonomik girdilerin korunması gereklidir. Bu noktada sisteme karşı tehdit unsuru olarak görülen obje olarak küresel terör ve söz konusu terörün yoğunlaştığı bölge olarak da Ortadoğu ortaya çıkmaktadır. O nedenle bölge kontrol altında tutulmalı ve olabildiğince sisteme dahil edilmelidir. Yeni çevreleme politikası olarak adlandırılabilecek olan stratejinin hedef noktasını Doğu Akdeniz oluşturmaktadır zira bölge dünya sorun

[295] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.88
[296] Tuathail, "Thinking Critically About Geopolitics", s.9
[297] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.169

alanlarının merkezi konumundadır. Dolayısıyla bölgeyi kontrol etme yeteneğine sahip olan bölgesel ve küresel istikrarı da belirleyecektir.

Mevcut kaynakları ve etkileşim merkezine bulunuşu, Ortadoğu'yu, dünya tarihinin önemli bir parçası yapmaktadır. Küresel emelleri olan her devlet için Ortadoğu'nun hakimiyeti elzem görülmüştür. Tarihsel süreçte de İskender, Roma ve Osmanlı gibi devrinin küresel güçleri bölgeyi elinde bulundurmuş, bölgedeki hakimiyetleri zayıfladığında da mevcudiyetleri son bulmuştur. Bölgedeki hakimiyetin en önemli unsuru da Akdeniz'deki hakimiyettir. Özellikle Doğu Akdeniz'de hakimiyeti ele geçiren devletler buradaki ticareti kontrol etmekle kalmamış, bir yüzyıldır yer altı ve yer üstü kaynaklarını işletme hakkına da sahip olmuştur.

Akdeniz'in önemine binaen, genelde Akdeniz bölgesinin tamamı özelde ise Doğu Akdeniz'in güvenliği için stratejiler belirlenmesi zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktada, Cebelitarık Boğazı, Türk Boğazları, Süveyş Kanalı ve Tunus Sicilya hattı stratejik noktalar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, Türkiye-Mısır, Tunus-İtalya ve Fas-İspanya Akdeniz'in genel güvenliğiyle, Türkiye-Mısır ve bunlara ek olarak İsrail ise Doğu Akdeniz'in güvenliği ile alakalı stratejik konuma sahip ülkeler olmaktadırlar.[298]

Doğu Akdeniz'in güvenliğini genel olarak dört ana konu ile ilişkilendirmek mümkündür. Bunlar; Doğu Akdeniz coğrafyasının enerjinin ulaşım güzergahında oluşu, Doğu Akdeniz'in dünyanın en istikrarsız bölgelerinden birini oluşturan Ortadoğu'ya yakınlığı ve dünya güç merkezlerinin bölge üzerindeki politikalarıdır.[299]

Sistemin işlerliğini sağlayan endüstriyel üretim için gerekli olan enerji kaynaklarının kontrolü askeri güce bağımlı olarak sürdürülmektedir. Dünyada mevcut enerji ihtiyacının yarısından fazlası Ortadoğu bölgesinden temin edilmekte ve Doğu Akdeniz ile Basra körfezinden dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır. Enerji üretimini ve güvenliğini sağlayan güç sistemin işleyişini de kontrol edecektir. Bu çerçevede şuan için egemen güç olan ABD bölgesel kontrolü elinden bırakmak istemeyecektir. Hegemonyanın

---

[298] Tamçelik, a.g.e., s.376-377

[299] H. Üstem, "Doğu Akdeniz'in Güvenliği", **Doğu Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Problemler ve Politik, Ekonomik, Askeri İşbirliği Esasları Sempozyumu**, Harp Akademileri Basımevi, 1994, s.5-6'dan Aktaran: Tamçelik, a.g.e., s.377

devamlılığı ve rakip bir küresel gücün ortaya çıkmaması için ABD, askeri, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel her argümanı yeni jeopolitik eksende kullanabilecektir. Gelişen teknolojinin imkanları, soft power olarak adlandırılan çok yönlü strateji argümanlarının etkin bir şekilde kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Özellikle, elektronik harp ve iletişim tekniklerinin konuşlandırılması için Doğu Akdeniz coğrafi olarak dünyanın merkezi konumu görünümü ile vazgeçilmez olmaktadır. Küresel bir iletişim ve elektronik istihbarat ağı olarak bilinen Echelon sisteminin Ortadoğu, Kafkaslar ve Doğu Avrupa üssü olarak Kıbrıs adasının tercih edilmiş olması bunun bir göstergesidir.

2.4. Doğu Akdeniz'de Mevcut Sorun Alanları

2.4.1. Havzanın Kronik Sorunları

Doğu Akdeniz coğrafyasındaki sorunlar genellikle tarihsel geçmişe dayanan ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan bölge, gerek medeniyetlerin birbirleriyle mücadelesi gerekse medeniyetlerin kendi içerisinde parçalanma sürecine girmiş olmaları ile çok kültürlü ve sorunlu bir görünüme sahip olmuştur. Türk-Yunan anlaşmazlığı, Arap-İsrail anlaşmazlığı, Sünni-Şii anlaşmazlığına ek olarak kolonyal ülkelerin bölgede varlık göstermeleri ve bu güçlerin devamı niteliğinde olan küresel aktörlere verilen tepkiler sorunların temel noktalarını teşkil etmektedir. Arap Baharının getirdiği çatışma ortamının da hem ülkelerin iç siyasal dengelerinde hem de bölge ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde kırılmalar oluşturduğunu da düşündüğümüzde tarihsel argümanlara dayanan sorun başlılarının gelecekte daha da artacağı hesaba katılmalıdır.

2.4.1.1. Ege Sorunu

Ege Denizi, Afroavrasya dünya ana kıtasının kuzey-güney istikametindeki en önemli deniz bağlantısını oluşturmaktadır. Ege denizi, Akdeniz'den Karadeniz'e geçiş bölgesi olması nedeniyle sadece Türkiye ve Yunanistan için değil, Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler için de önem arz etmektedir. Bu küresel ölçekli bağlantı, Balkanlar'dan

Ortadoğu'ya kadar uzanan bölgede jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel etkileşimin de önemini yansıtmaktadır.[300]

Ege denizi çok sayıda adaya ev sahipliği yapması nedeniyle adalar denizi olarak da bilinir. Ege adalarının Anadolu'nun coğrafi bir uzantısı olmasına karşın, çoğunluğunun antlaşmalarla Yunanistan'a verilmiş olması, uluslararası hukukun uygulanması konusunda tezlerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Sorunların başında, kıta sahanlığı, karasuları, FIR hattı, hava sahası, kayalıkların paylaşımı gibi konular gelmektedir. Ege'deki Yunan adalarının silahlandırılması konusu ise Türk tarafınca antlaşmalara aykırı ve kışkırtıcı bir girişim olarak algılanmaktadır. Yunanistan'ın, Türkiye'nin taraf olmadığı 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne atıfta bulunarak, Türkiye'nin desteklediği karasularının 6 millik mesafesini 12 mile çıkarma isteği, Türkiye'nin savaş sebebi sayması ile sorunları çıkmaza sokmuştur. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesi taraf olan devletlere karasularını 12 mile çıkarma hakkı vermektedir. Ancak uluslararası hukuka göre bu tür haklar sözleşmelere taraf olmayan devletlere karşı kullanılamaz ve Türkiye bu sözleşmeye taraf olmamıştır. Türkiye ayrıca bu kuralın Ege'de uygulanması ile Ege Denizinin kullanımı konusunda kendisine haksızlık yapılmış olacağını, Ege Denizi'ndeki mevcut haklarından mahrum olacağını ve bir hakkın kötüye kullanılması olacağını belirtmektedir.

Türkiye'nin desteklediği 6 millik karasuları esasına göre şekillenen statükoya göre Yunanistan'ın karasuları Ege Denizi'nin %40'ına tekabül etmektedir. Bu statüye göre Türkiye'nin karasuları %8 olmaktadır. Geriye kalan kısım ise açık deniz olmaktadır. 12 millik uygulamada ise Türkiye'nin karasuları %10'un altında kalırken, Yunanistan %70'e çıkmakta, açık deniz ise %50'lerden %19'a gerilemektedir.[301] Bu durum sadece Türkiye'yi değil Ege'deki açık denizi kullanan tüm devletleri etkilemektedir.

Türkiye, Ege Denizi'nin yarı kapalı bir deniz olarak özel bir konumu olduğunu ve sorununun karşılıklı görüşmeler yoluyla çözülebileceğini ifade etmektedir. Türkiye'ye göre iki ülke ege denizinin kıyıdaşları olarak benzer haklara sahiptirler. Bu durum 1923 Lozan

[300] Davutoğlu, a.g.e., s.170-171
[301]Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Başlıca Ege Denizi Sorunları", Erişim: http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa, (17.05.2015)

statükosu ile de onaylanmıştır. Burada bir denge unsuru konmuştur ve karasularının genişletilmesi talebi bu denge unsurunu bozmaktadır. Yunanistan'ın atıfta bulunduğu 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile Lozan'ın çakışması durumunda da hukukta genel kabul gören "daha özel nitelikli hukukun genel nitelikli hukuktan önce geleceği" ilkesi geçerli olacaktır.[302] Ayrıca, Ege Denizi uluslararası bir su yoludur ve tüm devletlerin kullanımına açık olmak durumundadır, bu nedenle Ege bir Yunan ya da Türk denizi olamaz.

Ege Denizi üzerinde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunun bir diğeri de kıta sahanlığıdır. Yunanistan'a göre, adaların Yunanistan'ın bir parçası olması nedeniyle adalar Yunan anakarasından ayrı tutulamaz. Dolayısıyla, Yunanistan anakarası ve adalar bir bütün olarak kıta sahanlığına sahiptir. Adaların Türkiye tarafındaki karasularının bittiği yerden kıta sahanlığı başlatılmalıdır.[303]

Türkiye ise coğrafi özellikler nedeniyle son derece karmaşık bir özellik gösteren Ege'deki kıta sahanlığı sınırlandırmasının karşılıklı görüşmeler aracılığıyla yapılması gerektiğini belirtmektedir. Türkiye, Ege'deki kıta sahanlığı sınırlarının belirlenmesinde doğal uzantı görüşünün esas alınması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre, Ege'deki deniz yatağının büyük bir bölümü Anadolu'nun doğal uzantısıdır ve jeomorfolojik Anadolu'nun uzantısı olan adaların kıta sahanlığından söz edilemez.[304]

Türkiye ile Yunanistan arasındaki karasuları sorunundan farklı olarak kıta sahanlığı sorunu, Yunanistan'ın 1960'lı yıllarda başladığı sismik araştırmalara karşı Türkiye'nin 1973 tarihinde TPAO'ya (Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı) petrol arama izni vermesi ile ortaya çıkmıştır. Karşılıklı görüşmeler neticesinde 1976 Bern Antlaşması ile taraflar görüşmelere zarar verecek girişimlerden kaçınmayı taahhüt etmişler bu güne kadar da önemli bir sorun yaşanmamıştır.[305]

---

[302] Faruk Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul: Der Yayınları, 2000, s.327
[303] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.328-329
[304] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.330-331
[305] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.165-166

Ege Denizi'ndeki bir diğer sorun da Yunan hava sahasının genişliği ve FIR Hattı (uçuş bilgi bölgesi)'dır. Yunanistan'ın 10 deniz mili genişliğinde hava sahası iddiası, anlaşmazlığın temelini oluşturmaktadır. Uluslararası hukuka göre, bir ülkenin karasuları genişliği aynı zamanda o ülkenin ulusal hava sahasının genişliğini de belirler.[306] FIR hattı konusunda ise Türkiye, Yunanistan'ın yetkisine bırakılmış Ege Denizi üzerinden geçen hattın yeniden düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ege adalarının silahsızlandırılması konusu Lozan ve 1947 Paris Antlaşması'nda karar bağlanmıştır. Bununla birlikte, Yunanistan Türkiye'nin itirazlarına rağmen antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini ihlal ederek 1960'lardan beri adaları silahlandırarak Doğu Ege Adalarının silahsızlandırılmış statüsüne aykırı hareket etmektedir.[307] Yunanistan'ın Ege Denizinin kullanımı konusunda ve burayı bir Yunan denizi olarak görmesinden kaynaklı sorunlar iki ülke arası ilişkileri zedelediği gibi, Doğu Akdeniz'le ilgili uluslararası politikaları da etkilemektedir.

Ege'de Türkiye ile Yunanistan'ı karşı karşıya getiren son önemli gelişme, Kardak Kayalıkları üzerindeki hakimiyet tartışmaları olmuştur. Yunanistan Ege Bakanlığı'nın 1995 yılı Kasım ayında yayınladığı genelge ile Yunanistan'a ait olduğu varsayılan kayalıkların ve adacıkların iskana açılmasının önerilmesi, kayalıkların tabiyetini tartışma konusu yapmıştır. İki ülkenin kayalıklara asker çıkarması ve bayrak dikmesi ile tırmanan kriz, Yunanistan Silahlı Kuvvetlerinden 17 General ve Amiralin emekliye sevk edilmesi ile son bulmuştur.[308]

Davutoğlu'na göre, Kardak Kayalıkları üzerinde Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan egemenlik tartışması, ABD'nin Balkanlar, Ege ve Doğu Akdeniz üzerindeki stratejik üstünlüğü ile son bulmuştur. Türk ve Yunan tarafı krizin kaybedeni, ABD ise kazananı olmuştur.

> Son gelişmeler göstermektedir ki, ABD, Doğu Avrupa ile Ortadoğu politikaları arasında dinamik bir ilişki kurarak hem Avrupa'nın hinterlandını kontrol altında tutmak hem de SSCB'nin dağılmasından sonra Balkanlar-Ortadoğu ekseninde ortaya çıkan jeopolitik alan boşluğunu doldurmak istemektedir. Ege ve Kıbrıs, kara bağlantısı açısından Doğu Avrupa-

[306] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Başlıca Ege Denizi Sorunları"
[307] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Başlıca Ege Denizi Sorunları"
[308] Öztürk, **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, s.141-155

> Ortadoğu, deniz bağlantısı açısından ise Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez hattının iki önemli ayağıdır… Bundan Sonra Kıbrıs sorunu bu stratejik planlama içinde daha etkin bir şekilde gündeme gelecektir. Kıbrıs ve Malta'nın… AB'ye kabulü ile Akdeniz'e kayacak olan Avrupa etki alanına karşı ABD şimdiden askeri ve diplomatik denetim mekanizmalarını kurmak istemektedir… AB'nin ekonomik etki alnının yayıldığı her bölgede NATO veya doğrudan ABD yeni bir barış misyonu üstlenmektedir.[309]

1997 yılında ABD'nin girişimleriyle ortaya çıkan Madrid Deklarasyonu, sorunun çözülmesi açısından olmasa da yeni bir krizin çıkmaması açısından olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Altı maddelik bu deklarasyona göre, taraflar tek yanlı eylemlere girişmeyecekleri, birbirlerine karşı güce ya da güç tehdidine başvurmayacakları konusunda beyanda bulunmuşlardır.[310] Bu deklarasyona rağmen Yunanistan hem karasuları konusunda hem de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge konusunda iddialarını çeşitli vesilelerle tekrarlamaktadırlar. Buna karşılık Türkiye'de, girişimleri savaş sebebi sayacağını ifade etmektedir.

2.4.1.2. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs, Asya, Afrika ve Avrupa'nın kesişim noktasındaki Doğu Akdeniz'in ortasında ve deniz geçiş yollarının üzerinde bulunan, bir uçak gemisi, bir üs niteliği taşıyan önemli bir adadır. Ada özel konumu itibariyle başta Akdeniz olmak üzere Karadeniz, Kızıldeniz, Hazar Denizi ve Basra Körfezi gibi deniz alanlarına ek olarak Balkanlar, Kafkaslar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun tamamına nüfuz etmeyi kolaylaştıran bir jeopolitiğe sahip olmaktadır. Bu stratejik konumu nedeniyle kimsenin vazgeçmek istemediği adada İngiltere hala deniz ve hava üsleri bulundurmaktadır.

Kıbrıs, tüm hakimiyet teorilerinde elde tutulması gereken bir ada olarak ortaya çıkar. Mahan'ın deniz hakimiyet teorisine göre, Süveyş Kanalı vasıtasıyla, Akdeniz'den geçen Hint ve Pasifik okyanuslarına açık olan deniz ulaşım yolları kontrol edilmelidir. Böylece denizlere hakim olmak yoluyla dünyaya da hakim olunacaktır.[311] Kanalın ve Akdeniz'in korunması için bölgede kalıcı bir gücün, bağımsız bir şekilde varlığı gereklidir. Bunun içinde Kıbrıs hem kendine yeterlilik hem de kullanışlılık açısından en uygun yerdir. Ayrıca Kıbrıs, Ortadoğu ve Karadeniz ticaretinin kontrolü için de önem arz etmektedir.

---

[309] Davutoğlu, a.g.e., s.174-175
[310] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.321
[311] Tamçelik, a.g.e., s.258

Dünyada günlük yapılan yaklaşık 10.000 seyrüseferin 7.000[312] kadarının Akdeniz'de yapılıyor oluşu deniz hakimiyetinin ekonomik boyutunu ortaya koymaktadır.

Mackinder'in kara hakimiyet teorisinde ise Kıbrıs, merkezi çevreleyen iç kenar kuşakta bulunmakta ve iç kenar kuşağın tam ortasındaki Doğu Akdeniz'in güvenliği için bir üs olarak görülmektedir.[313] Kara hakimiyet teorisinde Doğu Akdeniz, merkezin korunması için hem bir duvar hem de dünya hakimiyeti için elde tutulup aşılması gereken bir bölgedir. Dünya hakimiyeti için önce Akdeniz, Süveyş Kanalı ve Cebelitarık ele geçirilmelidir.

Mackinder'in içten dışa şeklinde öngördüğü hakimiyet teorisinin bir benzeri, ancak gidiş yolu ile tam tersi olan yani dıştan içe doğru gerçekleşmesi varsayılan Spykman'ın kenar kuşak teorisinde de Kıbrıs, iç kuşağın hakimiyet altına alınmasında stratejik bir ada konumundadır. Dünya hakimiyeti hedefinde, iç bölgeler kuşaklarla çevrelenmeli ve mücadele alanı giderek daraltılmalıdır. Bu yaklaşımda Doğu Akdeniz ve Kıbrıs mücadele bölgelerinin tam ortasında kalmaktadır.

Kıbrıs'ın hava hakimiyet teorisindeki yeri ise Doğu Akdeniz'de bir uçak gemisi gibi durmasından ileri gelmektedir. Günümüzde kara ve deniz kuvvetinin hava gücü olmadan etkili olamayacağının anlaşılması ile hava gücünün deniz ve kara gücü ile birlikte kullanılması olanakları üzerinde durulmaktadır. Bu noktada Kıbrıs, jeolojik özellikleri ile Doğu Akdeniz'de kara, deniz ve hava unsurlarının uzun süre, bir arada bulundurulup kullanılabileceği değerli bir coğrafyayı teşkil etmektedir. Kıbrıs üzerinden deniz ve hava gücü kullanılarak Ortadoğu'da her türlü kara operasyonu yapılabilir. Kıbrıs'ın kendine yeterli bir coğrafi ve iklim koşullarının olması, adada sürekli ikamet edecek askerlerin ihtiyaçları için ikmal yapılması zorunluluğunu da ortadan kaldırmaktadır.

Stratejik önemi nedeniyle sıkça el değiştirmiş olan Kıbrıs 1570'li yılarda Venedik hakimiyetinin sonlandırılması ile Osmanlı toprağı olmuştur. Bu tarihten sonra, Türk yerleşimine açık olan adada iki toplumlu bir yapı oluşmuştur. Kıbrıs'a yerleşen korsanların Doğu Akdeniz ticaretini engellemeleri ve Venediklilerin adada Ortodoks Rumlara yönelik

[312] Tamçelik, a.g.e., s.266
[313] Tamçelik, a.g.e., s.261

dini baskıları, Osmanlıların adayı fethinin temel sebebidir. Fetihten sonra, Rumlara ve Ortodoks Kilisesine, Latinlerin adada egemen oldukları üç yüzyıl boyunca ortadan kaldırdığı yetkileri geri verildi. Rumlara adanın yönetiminde söz sahibi olma hakkı tanındı.[314]

Adada sorun, 1790'lı yıllarda, adı Pigas Ferreros olan bir Rum tarafından, eski Bizans toprakları üzerinde büyük Yunanistan'ı kurmaya dayalı Megalo İdea haritasının Viyana'da basılması ile başlamıştır. 1821'de Mora isyanının başlaması ve Yunanistan'ın kurulması ile, bir ülkenin sınırlarına dahil olma anlamına gelen "Enosis", Kıbrıslı Rumların Yunanistan ile birleşme ideali olarak kullanılmış ve çeşitli örgütler aracılığıyla bu fikir yaygınlaştırılmıştır.[315]

Osmanlı-Rus Savaşı esnasında 1878 yılında imzalanan antlaşma ile ada kira karşılığında İngiltere'ye verildi, 1914'te de İngiltere adayı ilhak etti. İngiliz yönetimi, adadaki Rumlar tarafından sevinçle karşılandı ve Enosis talepleri daha da artış gösterdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere adada uyguladığı sıkı yönetimi gevşeterek özerk bir yönetim oluşturma çabası içerisine girdi. 16 Ağustos 1960'da iki halkın kurucu olarak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir cumhuriyet kuruldu.[316] 1963 Noel'inde Enosis hedefi ile Rumlar, Türkleri imha politikası başlatmışlardır. 1964'ten sonra adaya BM askeri gönderilmesine rağmen çatışmalar devam etmiş, 1967 yılında tırmanan çatışmalardan sonra 1974'e kadar iki taraf arasında müzakereler dönemi başlamıştır. 1974 yılının 15 Temmuz'unda Atina tarafından desteklenen, ulusal muhafızların gerçekleştirdiği hükümet darbesi sonrasında, Türkiye 1960 statüsündeki garantörlük hakkına dayanarak, 1974 Barış Harekatını gerçekleştirmiştir.[317] Fiilen ikiye bölünmüş adanın kuzeyinde 1983 tarihinde Rauf Denktaş liderliğinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

Türkiye, 1963 olaylarından sonra adada iki topluluğun bir arada yaşamasının imkansızlığından hareketle gevşek yapıda bir federasyon formülü ortaya atmıştır. Türkiye'nin tezlerinin en önemlileri stratejik tezlere dayanmaktadır. Lozan'da Oniki

---

[314] İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, Ankara: HD Yayıncılık, 2001, s.9
[315] İsmail Bozkurt, a.g.e., s.10
[316] İsmail Bozkurt, a.g.e., s.11-15
[317] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.99-101

Ada'nın İtalyanlara bırakılması ve daha sonrada Yunanlıların eline geçmesi ile bozulan stratejik dengenin göz önüne alınarak, adanın Yunanistan'a ilhakının mümkün olmadığı belirtilmiştir.[318]

Diğer bir tez de siyasidir. Türkiye, Kıbrıs sorununun ortaya çıkışından itibaren olayı Batı ile olan ilişkileri çerçevesinde, siyasal düzeyde ele almıştır. Stratejik açıdan Türkiye için hayati önemi olan adanın güneyinde komünist ve kendisine hasım bir yönetim oluşabileceği endişesi ileri sürülmektedir. Ayrıca, kendi kaderini tayin ilkesi esas alınarak adanın geleceğine dair bir karar alınacak ise bu hakkın her iki kesime de uygulanması gerektiği Türk tarafının bir diğer tezi olarak ortaya çıkmıştır.[319] Bunlara ek olarak Türk tarafı, adanın tarihsel olarak hiçbir zaman Yunanistan hakimiyetinde bulunmadığı ve çeşitli zamanlarda adadaki Türk nüfusun Rum nüfustan daha fazla olduğunu ortaya koyarak, Yunanistan'ın adayı ilhakının tarihsel bir temeli olmadığını ileri sürmüştür.[320]

Yunanistan tarafı ise Kıbrıs'ın, "kendi kaderini tayin ilkesi" gereğince, adalıların kararıyla Yunanistan'a bağlanabileceğini ileri sürmektedirler. Lozan Antlaşmasında adanın İngiltere'ye bırakılmış olması ve daha sonra adada yeni bir devletin kabul edilmesini, Yunanlılar yeterli görmektedirler. Bununla birlikte Yunanistan yönetimi ile Kıbrıs Rum Kesimi arasında da tam bir fikir birliğinin olmadığı ortaya çıkmıştır, zira Kıbrıs Rum Yönetiminin Soğuk Savaş döneminde bağlantısızlık politikası izlemesi ve sol partilerin iktidarı, zaman zaman Yunanistan yönetimi ile stratejilerde farklılığı beraberinde getirmektedir.[321] Soğuk Savaş sonrası dönemde de Yunan ve Rum Kesiminin Rus savunma sistemlerine olan ilgileri ve S-300 Füze krizi bu düşüncenin devamı olarak görülebilir. Rusya ve AB, Güney Kıbrıs üzerinden Doğu Akdeniz'de etkin olma gayreti içerisinde olmaktadırlar.

Yunan ve Rum tarafı, 1960 statüsünün değiştirilmesine dair tezlerini BM yasasına dayandırmaya çalışmakta ve bir BM üyesi olarak Kıbrıs'ın anayasasından kaynaklı olarak tam bağımsız olmadığını bunun BM yasasına aykırı olduğunu ileri sürmektedirler. Bu

[318] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.30-31
[319] Ishtiaq Ahmad, "Resolving The Cyprus Conflic Through EU Enlargement Process", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, Ankara: HD Yayıncılık, 2001, s.53
[320] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.31-32
[321] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.33-34

tezlerini desteklemek için de "Eşitsiz anlaşmaların geçersiz sayılacağı" ilkesini ve BM Antlaşmasının 103. Maddesindeki "hükümlerin çatışması durumunda BM yasasının geçerli olacağı" ifadesini kullanmaktadırlar. Türkiye ise bu teze karşılık "ahde vefa" ilkesini ileri sürmektedir.[322]

Yunan-Rum tarafının en önemli avantajı, konunun uluslararası platformlarda kendileri tarafından şekillendirilebiliyor oluşudur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 1974 sonrasında sadece adanın güneyinde fiili denetimi elinde bulundurmasına rağmen kendisini tüm Kıbrıs'ın meşru temsilcisi olarak uluslararası hukuk ve siyaset zeminlerinde kabul ettirmiştir. Özellikle AB üyelik süreci bu çerçevede cereyan etmiştir ki AB bu süreçte GKRY'ni, tek muhatap olarak görmüştür.[323]

Kıbrıs sorunun ele alındığı ilk uluslararası platform BM Genel Kurulu olmuştur. BM platformunda Kıbrıs sorunu "bir sömürge halkın kendi kaderini tayin sorunu" olarak sunulmuştur. Bu sayede Türkiye'nin taraf olması engellenmeye çalışılmıştır. Bu tez ile yeni bağımsızlığını kazanan sömürge ülkelerinin desteği de alınmaya çalışılmıştır. Bu öneriye karşılık ise Türkiye, ada tek bir halkın bulunmadığı ve kendi kaderini tayin ilkesinin iki halka da uygulanması gerektiğini ileri sürmüştür.[324] 1974 tarihinden sonra sorunun çözümüne ilişkin olarak BM bünyesinde görüşmeler dönemi başlamış ve bir çok konferans gerçekleşmiştir. BM'nin çabalarında sonuca en fazla yaklaşıldığı dönem, BM Genel Sekreterinin girişimi sonucu oluşan ve kendi adı ile anılan "Annan Planı"nın ortaya konduğu dönem olmuştur. 2004 yılında iki kesiminde halk oyuna sunulan planı, Türk tarafının kabul etmesine rağmen Rum kesiminin reddetmesi, barış girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. Barış görülmelerine bir dönem ara verilmesinin ardından, görüşmeler tekrar başlamıştır. Ancak krizin üzerinden kırk yılı aşkın bir zaman geçmesine rağmen sorun hala çözümsüzlüğünü korumaktadır.

Leonard A. Stone'a göre, Kıbrıs sorununun akılcı çözümü için, eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşıldığında, cevaplanması gereken iki soru ortaya çıkmaktadır. Birincisi, Kıbrıs'ın bir bütün halinde ve bir devlet olarak AB'ne alınması iki kesimli yapıda bir

---

[322] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.37-41
[323] Ahmad, a.g.e., s.52
[324] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.64-66

çözüm olabilir mi? İkinci soru ise, federasyon ya da konfederasyon yapısının daha mı uygun olacağıdır. Bu temel sorulara iki kesimde farklı yaklaşmakta ve çözüm mümkün olmamaktadır. Soruna eleştirel bakış, her iki kesimin sosyal ve siyasal bakış açısına da sahip olarak çözüme yaklaşabilir. Eleştirel bakış açısı ile Kıbrıs için hem politik gerçekler hem de onların dönüşümü açıklanabilir.[325] Uluslararası ortam, bu iki görüş karşısında ada halkı için hangisinin doğru olduğundan ziyade konjonktürel davranmaktadır.

Eleştirel açıdan bakılacak olursa, Kıbrıs'ın iki kesimi de sosyal olarak baskı altında olmadan ve özgürce yaşayabilme hedefi doğrultusunda siyaset geliştirmektedirler. İki kesimin özgürlük anlayışının aynı siyasal yapı etrafında birleşmemesi sorunun temel noktasıdır. Birinin bölünme olarak gördüğünü diğeri özgür yaşam garantisi olarak görmektedir.[326] Yakın tarihe bakıldığında birinin bölünme olarak gördüğünün diğeri için neden yaşam anlamına geldiği daha net anlaşılabilir. Rum kesiminin Enosis hedefini gerçekleştirmek için yaptığı sindirme politikaları sorunun bu denli büyümesinin ve uzamasının temelini oluşturmaktadır.

Adanın geleceğine yönelik, 1960'a kadar adayı yöneten İngiltere'nin görüşü başlangıçta Enosis'e sıcak bakmak şeklinde idi. Ancak Soğuk Savaş konjonktürü İngiltere'nin düşüncelerini değiştirmesine neden olmuştur. Bu dönemde EOKA (Kıbrıslıların Millî Mücadele Örgütü)'nın İngiliz yönetimine karşı silahlı faaliyetleri başlamış ve İngilizlerin Rumlara karşı tutumları sertleşmiştir. Adanın bir bütün halinde tek bir bölge ülkesinin hakimiyetinde olması, özellikle bu ülkenin Sovyet Rusya'sı ile olan ilişkileri düşünüldüğünde, stratejik açıdan önemli bir tehdit unsuru oluşturmakta idi. Bu nedenle İngiltere adada iki toplumluğu benimsemiş ve Türkiye'nin de 1960 antlaşması ile garantör devlet olarak müdahil olmasını kabul etmiştir. İngiltere bu sayede adada bir üçüncü taraf olarak varlığının gerekli olduğu mesajını vermiştir.

Dönemin NATO çıkarlarının da Kıbrıs uyuşmazlığında düşünülmesi gerekmekteydi. Bu dönemde ABD'nin önceliği iki NATO üyesi ülkenin çatışmaması yönündedir. Anglo-Amerikan fayda maliyet analizine en karlı çözüm, bağımsızlığın,

[325] Leonard A. Stone, "Critical International Theory, Theories of International Relations and The Cyprus Problem", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, Ankara: HD Yayıncılık, 2001, s.100-101
[326] Stone, a.g.e., s.103

toprak bütünlüğünün ve anayasal düzenin üç NATO ülkesi tarafından garanti altına alındığı bir Kıbrıs Cumhuriyetidir.[327]

İkinci Dünya Savaşı sonrası konjonktürde İngiltere'nin bölge ile ilgili politikasında ABD'nin devreye girdiği görülmektedir. Soğuk Savaş şartlarında Doğu Akdeniz'de İngiltere, Sovyet tehdidi ile tek başına mücadele edemeyeceğini anlayarak kendini adadaki üslerine çekmiş ve bir anlamda onların statüsü ile ilgilenmeye başlamıştır. İngiltere adada ve bölgede hakimiyeti yitirmeye başlamış ve elinde kalanları savunmaya geçmiştir. 1960 statüsünün İngilizler için anlamı, Doğu Akdeniz politikasının artık Amerika ile eşgüdümlü yürütüleceği olmuştur.

Uluslararası ortam Kıbrıs sorununa realist bir bakış açısı ile güç dengesi çerçevesinde yaklaşmaktadır ki buna taraflarda dahildir. Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü ve bu halinin devamı ülkesel çıkarları ön plana koyan realist mantığın bir ürünüdür. Adada fiili bölünmüşlüğün netleşmesi ile Kıbrıs sorunu, ABD'nin küresel güç dengesine dayalı dış politika anlayışına bırakılmıştır.[328] Uluslararası sistemin realist olduğu ve ilişkilerin güç dengesine göre şekillendiği bir ortamda, Kıbrıs'ta taraf olan ülkeler ister istemez kendi çıkarlarını maksimize etmek için mücadele göstermektedirler. Kıbrıs'a yönelik küresel politikalarda realist bakış açısından söz edilebilirken, Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafının ikisinin de çıkar maksimizasyonu hedefinde hareket ettiklerini söylemek mümkün değil. Yunan-Rum ikilisi topraklarını birleştirme ve genişletme hedefi güderken, Türkiye ve KKTC, Kıbrıslı Türklerin can ve mal güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Çözüm arayışlarına, eleştirel bir yaklaşım tarzı ile evrensel insani değerler açısından bakıldığında, tek bir siyasal organizasyon üzerinde uzlaşılması, azınlık durumuna düşecek Kıbrıslı Türkler açısından dini ve sosyal alanda baskıların meydana gelmesi riskini de beraberinde getirecektir. Bu nedenle tarafların çözüme yönelik önerileri tüm yönleri ile ele alınmalıdır. Adanın geleceğine dair, iki kesimin de ayrı ayrı görüşleri sorulmak zorundadır. Güvenlik algısı, her iki kesimi de kapsayacak şekilde adada yeniden tasarlanabilir ki bu tasarı siyasal kaygılardan ziyade insani ve kültürel değerleri esas almalıdır. Bunun geçerlik kazanabilmesi için de ortak kabul gerekir.[329]

---

[327] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.75
[328] Stone, a.g.e., s.101-102
[329] Stone, a.g.e., s.106-111

ABD'nin himayesinde olan uluslararası liberal sistemin Kıbrıs için önerisi de farklı değildir. Batı tarzı ekonomik ve siyasal sistemi benimseyen bir Kıbrıs için anlaşma mümkün görülmektedir. Liberal anlayışa göre mühim olan, Kıbrıs'ta anlaşmalarla tesis edilecek olan siyasal organizasyonun, sistemin dışına çıkmaması ve rakip olabilecek bir ideolojinin egemen olmamasıdır.[330] Bu noktada Kıbrıs devletlerinin ve Türkiye ile Yunanistan'ın güç dengelerine ve küresel rekabete konu olduğu düşüncesi kuvvet kazanmaktadır.

ABD için en önemli sorun, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir savaşın önlenmesiydi. ABD, eğer adadaki statükonun devamı bir Türk-Yunan savaşını önleyecek tek çözümse adadaki statükonun sürmesinden yanaydı. Eğer bu mümkün değilse Türkiye ve Yunanistan'ın anlaşarak sorunu çözmeleri arzulanmaktaydı.[331] ABD, soruna Soğuk Savaş koşullarında yaklaşmakta adanın NATO toprağı kalması veya NATO ülkelerinin garantörlüğü altında olması gerektiğini vurgulamaktadır. 1960 statüsünün belirlenmesinde de bu görüş yatmaktadır ki ABD, İngiltere üzerinden bu statünün belirlenmesinde katkıda bulunmuştur. ABD'nin çekincesi bağımsız bağlantısız bir Kıbrıs devletinin oluşmasıydı ki bu durumda Sovyetler Birliği adaya müdahil olma imkanına sahip olacak ve belki de Doğu Akdeniz'de bir üs elde edebilecekti.

1974'e kadar ABD'nin döneme ilişkin Kıbrıs politikasında iki faktör önemli görünmektedir: Makarios ve İngiliz üsleri. Makarios, ABD için adanın bağlantısızlar grubuna dahil olması ihtimaline göre bir tehlike idi. İngiliz üsleri ise ABD'nin bölgede yapacağı operasyonlarda kullanılabileceği önemli bir stratejik unsurdu. Makarios'un zaman zaman üslerin varlığına karşı olumsuz çıkışı da ABD'yi rahatsız etmekteydi. 1974 yazında Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe ile Makarios'un iktidardan uzaklaştırılması ABD açısından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye ise bu girişimi Enosis olarak değerlendirmiş ve tepkisini göstermiştir. ABD, Türkiye ve Yunanistan arasında bir çatışma ihtimalini önlemek için Türkiye'yi müdahale konusunda engellemeye çalışmıştır. Müdahale sırasında ABD, Türkiye'yi kınarken, Yunanistan'ı da darbeye desteği için

[330] Stone, a.g.e., s.102
[331] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.189

eleştirmiş ve krizi Yunanistan'ın çıkardığını ifade etmiştir.[332] Müdahale sırasında, Türkiye çok ileriye gitmedikçe ABD'nin tepkisi de sert olmayacaktır. Sonuçta ABD için Kıbrıs etnik değil stratejik bir sorundur. Türkiye'nin müdahalesi sonrasında ABD'deki Yunan lobisinin etkisi ile 1975-1978 yılları arasında Türkiye'ye silah yardımı ve satışının yapılmaması konusunda ambargo uygulanmıştır. Ambargo sonrası dönemde, ABD'nin tutumu, adadaki iki tarafın ortak bir zeminde eşit statüde temsil edildiği iki tarafında kabul edebileceği bir antlaşmanın yapılabilmesi için zemin hazırlanması işlevini görmek olmuştur.

1990 sonrasında Doğu Akdeniz'in ve Kıbrıs adasının jeopolitiği değişmiş ve Kıbrıs'ın kontrolü üzerinde rekabet ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'ı ve doğu Akdeniz'i kontrol etme noktasında,1990 sonrasında siyasal entegrasyona ağırlık veren AB ile ABD'nin öne çıkmış oldukları görülmektedir. Rusya Federasyonu'nu da kendisini toparladığı dönemlerde bu rekabete dahil olmaya çalışmaktadır.[333] Bölgede rekabetin çeşitlenmesi barış görüşmelerinin seyrini de etkilemiş ve sorun çok başlı bir hal almıştır.

Barış görüşmelerinin zemininin önce NATO daha sonra BM olarak belirlenmesi Rum kesiminin amacına uygun bir zemin teşkil etmemiştir. Hem ekonomik kaygılar hem de sorunun Rum kesimi tarafından daha avantajlı olabileceği bir zemine taşınması açısından, Rum yönetimi, Zürih ve Londra Anlaşmalarına rağmen, 1990 tarihinde AB'ye üyelik başvurusunda bulunmuştur. AB aldığı kararlar ile müzakere sürecinde Rum kesimini adanın tek muhatabı olarak belirlemiştir.[334] Adanın fiili olarak ikiye bölünmüş olmasına, 1960 ve daha önceki antlaşmalardaki hükümler dikkate alınmadan, hukuki statüsünün belirsiz olmasına ve Rum kesiminin Annan Planını reddetmiş olması rağmen AB, Annan Planının reddinden bir ay sonra, Kıbrıs Rum kesimini 2004 yılında üyeliğe kabul etmiştir. AB'nin bu girişimi Doğu Akdeniz'de hem ABD hem de Rusya'ya karşı stratejik bir hamle olarak algılanmaktadır. AB, Kıbrıs'ı olası gaz ve petrol rezervine sahip olmasının yanında, Doğu Akdeniz'de bir enerji terminali olarak da değerlendirmektedir.

---

[332] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.191-204

[333] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.54

[334] Erol Manisalı, "What Happens if Cyprus Joins The EU Without Turkey?", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, Ankara: HD Yayıncılık, 2001, s.59

Kıbrıs'ın AB üyeliği Türkiye-AB ilişkilerini de olumsuz derecede etkilemektedir, zira AB nezdinde Türkiye, AB topraklarında işgalci konumuna düşmüştür.

Eğer 1960 statüsü ile kurulan devlet yaşamış olsaydı veya ABD ve İngiltere'nin AB'den önce davranıp ada için aceleci bir çözüm olarak hazırladıkları Annan Planı kabul edilmiş olsaydı, İngiliz ve Amerikan çıkarlarına uygun bir ortam sağlanmış olacaktı. Ancak Rum tarafının ulusal gücünün üzerinde hedefler peşinde koşması, çözümsüzlüğün ve sonuç olarak fiili ayrılmışlığın devamını beraberinde getirmiştir. Adadaki bölünmüşlük ve hukuksal çıkmaz İngiltere, ABD ve NATO dışında başka ülkeler ve örgütlerin konuya müdahil olmasını sağlamıştır. Bunun en son örnekleri, Rum kesiminin AB'ye dahil edilmesi, adaya konması düşünülen Rus S-300 füze krizi ve adanın kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinde petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerinin Doğu Akdeniz'de yeni bir krizin çıkmasına sebep olmasıdır.

Kıbrıs Rum kesiminin, adada çıkarmış olduğu son tartışma konusu, 1997 yılında Rus S-300 füze savunma sisteminin alınması girişimi olmuştur. Rum kesiminin Yunanistan destekli yapmış olduğu bu girişim ABD, İngiltere ve NATO'yu endişeye itmiştir. Ayrıca bu girişim, Kıbrıs'tan başlayıp Yunanistan ve Bulgaristan üzerinden Rusya Federasyonuna uzanan bir Slav-Ortodoks hattının oluşturulmak istendiğine dair düşünceleri gündeme getirmektedir. Bu durumda, Katolik ve Protestan Avrupa'nın doğuya doğru açılan yolları tıkanmış olacak, Doğu Akdeniz'deki gerek enerji gerekse mal ticareti tehlikeye girebilecektir.[335] Rusya'nın, kısa bir duraksamadan sonra stratejik konularda tekrar nüfuz sahibi olma yolundaki girişimleri, Deniz ticareti ve enerji tedariki konusunda lider olan ABD ve İngiltere tarafından engellenmiş ve baskılara dayanamayan Yunanistan S-300'leri Girit'e yerleştirmiştir. Rumların ve Yunanistan'ın politikaları, Batı'ya bu ülkelerin Slav kökenli Ortodoks olduklarını hatırlatmış ve bölgede herhangi bir zafiyet söz konusu olduğunda ne gibi gelişmeler olacağını göstermiştir. Bu tür krizler ile Batı, kendi bünyesinde gördüğü ülkelerin bile kendi medeniyeti için ne kadar tehlikeli olabileceğini zaman içinde görebilecektir. Ayrıca, Filistin sorununa gelecekte muhtemel Rusya desteğinin oluşturabileceği sempati eklendiğinde, Kıbrıs üzerinden inşa edilecek Slav-Ortodoks ittifakına, Suriye, Mısır ve Libya gibi Ortadoğu ülkelerinin de dahil edilmesi

[335] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.69

ihtimali, Batı medeniyetinin çöküşünün başlangıcı olabilir. Bölgedeki enerji ulaşımı ve ticaret üstünlüğünün Rusya'ya kayması, Rusya'nın dünyayı enerji tekeline alması anlamına gelir. Olası böyle bir durumda belki bölge ülkeleri açısından değişen çok fazla bir şey olmaz ancak batı dünyası ekonomik krizlerle boğuşur.

Dünya hakimiyeti idealinde olan devletler güçlü oldukları dönemler boyunca dünya ticaretini kontrol etmişlerdir. Dünya ticaretinin birkaç kilit noktası vardır ki Kıbrıs da bu ticarette deniz güvenliği boyutunun önemli bir halkasıdır. Dünya ticaretinde ABD ile Batı Avrupa'nın etkinliği düşünülecek olursa, ada ve çevresinde İngiltere ve ABD'nin varlığının güç ve iktidar ilişkisine uygun olduğu görülmektedir. Kısa ve orta vadede bu dengenin değişmeyeceğini varsayarsak, batı dünyası için Kıbrıs'ın ve Doğu Akdeniz'in önemini yüksek derecede koruyacağını söyleyebiliriz.

2.4.1.3. Filistin Sorunu

Doğu Akdeniz'deki sorun alanlarının başında Filistin gelmektedir. İsrail, Gazze Şeridini ve Batı Şeria'yı işgal ettikten yaklaşık otuz yıl sonra hala çözülemeyen Filistin meselesi Araplarda İsrail, İsraillilerde de Arap düşmanlığını kalıcı kılmaktadır. Arapların, İsrail'in bölgede yabancı ve geçici bir koloniyel dayatma olduğu fikri sorunun devamlılığında önemli bir etkendir. Ayrıca, Amerika'nın İsrail'e vermiş olduğu destek, Arap dünyasında Amerika'ya karşı bir tepkiyi de beraberinde getirmektedir.[336]

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması sonrası Filistin İngiliz kontrolüne geçmiştir. 1939 yılında İngiliz hükümeti, Yahudilerin göçünü kısıtlayan ve Filistin'e on yıl içinde bağımsızlık sözü veren bir beyaz kitap yayımlamıştır. Bu karar Yahudilerin başlattığı kanlı harekat nedeniyle uygulanmamıştır.[337] Ortadoğu'daki terörün atası olarak kabul edebileceğimiz Lehi 1943 yılında Filistin Yüksek Komiserini, Mısır'da İngiltere'nin eski sömürge Bakanını ve 1948'de de BM tarafından görevlendirilen İsveçli diplomatı suikast düzenleyerek öldürmüştür. Bir diğer Yahudi terör örgütü olan İrgun Zvei Leumi ise

[336] Zbigniew Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, (Çev. Cem Küçük), İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005, s.89
[337] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.216

1945'te Filistin'de bir oteli bombalayarak aralarında İngiliz, Arap ve Yahudilerin olduğu 91 kişinin ölümüne neden olmuştur.[338]

Yahudiler, İngiliz'lere karşı uyguladıkları terör eylemlerindeki deneyimlerini Filistinli Araplara karşı da uygulamaktan çekinmemişlerdir. İrgun Zvei Leumi örgütü, 1948 yılında Arapların yaşadığı Yaffa şehrinin parkındaki bombalı saldırı ile 22 kişinin ölmesine ve Kudüs'ün ortalarındaki Deyr-Yasin köyüne yaptıkları baskınlar ile 254 kişinin katledilmesine sebep olmuştur. Araplara yapılan terörist saldırılar İsrail devletinin kurulmasından sonra da devam etmiştir.[339] İsrail'in Filistin'de hakimiyeti sağlamasından sonra çevre ülkelere kaçan Filistinli örgütler benzeri terörist faaliyetleri bu safer İsrail'e karşı yapmaya başlamışlardır.

1947 yılında BM Genel Kurulunda, Filistin'in Araplar ve Yahudiler arasında taksim edilmesi ve Kudüs'ün uluslararası statüye sahip olması kararlaştırılmıştır. Arapların bu kararı kabul etmemeleri üzerine çatışmalar başlamış ve İngiltere 1948 yılında Filistin'i terk etmiştir. Aynı yıl Yahudilerin Tel-aviv'de İsrail'i kurduklarını açıklamaları ile Birinci Arap-İsrail savaşı başlamış oldu. Bu dönemde Sovyetler, İsrail'e önemli miktarda silah yardımında bulunmuşlardır. Savaşa beş Arap ülkesinin (Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak) birleşerek büyük bir güç oluşturmalarına rağmen, 75.000 kişilik İsrail kuvvetlerine karşı yenilmeleri bir hezimet olarak görüldü. İsrail savaştan kazançlı çıktı ve Filistin'in dörtte üçünü ele geçirdi. Bu oran, BM taksiminde İsrail'e verilenden çok daha fazla idi. İsrail ilk savaşta yarısını aldığı Kudüs'ün geri kalanını da 1967 savaşından sonra ele geçirmiştir.[340]

1948 savaşı esnasında Arap Birliği'nin girişimi ile geçici bir Filistin yönetimi ve Gazze'de toplanacak olan bir Filistin Ulusal Konseyi kurulmuştur. Konsey, 1 Ekim 1948'de tüm Filistin topraklarında başkenti Kudüs olan Filistin devletini ilan etmiştir. bu devlet pek çok Arap ülkesi tarafından tanınmıştır. Savaşı İsrail'in kazanması ile Filistin devleti hiçbir zaman hayata geçirilememiştir. Mısır'ın ve Arap Birliği'nin girişimleriyle

---

[338] Yevgeni Primakov, **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, (Çev. Olga Tezcan), İstanbul: Timaş Yayınları, 2009, s.33-34
[339] Primakov, a.g.e., s.34
[340] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 12. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2012, s.589-591

1964 yılında Filistinlilerin temsilcisi olarak Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kurulmuştur.[341] 1969 yılında sürgündeki Filistinlilerin kurmuş olduğu El-Fetih'in de Filistin Kurtuluş Örgütüne katılması ile örgüt Filistin'in meşru temsilcisi haline gelmiştir.

Filistin sorunu ve Arap-İsrail Savaşları bölgenin yapısını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Savaşta Filistin'den kaçan ve sayıları bir milyona yaklaşan Arap mülteci meselesi ortaya çıkmıştır. Savaş sonrasında Mısır'da Kral Faruk rejimi devrilmiş ve yeni bir Mısır ortaya çıkmış ve diğer Arap monarşileri için de değişim beklentileri yaşanmıştır. Yenilgiler, yeni Mısır'ın başına geçen Cemal Abdünnasır'ın da etkisi ile Arap milliyetçiliğini tetiklemiştir.[342]

1948 yılındaki ilk Arap-İsrail Savaşı'nın ardından Mısır'da iktidara gelen Abdünnasır ülkenin dış politikasında köklü değişimler yapmış ve SSCB faktörü Ortadoğu'da kendini göstermeye başlamıştır. Askeri ve ekonomik olarak güçlenmeye başlayıp Süveyş Kanalı'nı millileştiren Abdünnasır, bir sonraki hedef olarak Filistin meselesini çözmeyi belirlemiştir. Ancak İsrail'e karşı Mısır, Suriye ve Ürdün'ün ortaklaşa girdikleri 1967 yılındaki savaştan Araplar adına hezimet çıkmıştır. Altı günde yenilen Arap ülkeleri, İsrail'in topraklarını dört katı büyütmesine sebep olmuşlardır. 1973 yılında Mısır ve Suriye'nin 1967 savaşını telafi etmek için ani bir saldırı ile açtıkları savaş da başarılı olmadı ve Arap devletleri bir kez daha yenildi. Ancak bu sefer İsrail de askeri kayıplar yaşadı. Savaştan sonra İsrail ile Mısır arasında yapılan bir seri anlaşma neticesinde Mısır, Sina Yarımadasında kaybettiği torakların çoğunu geri alabildi. Filistin sorununun çözümü konusunda bir hayal kırıklığı oluşturan bu sonuçlar, İsrail'in tüm Filistin'de istisnasız hakimiyetinin ilanı oldu. Bu tarihten sonra Filistin sorununun ancak uluslararası arenada çözülebileceği fikri ağırlık kazanmıştır.

Arap ülkeleri İsrail ile savaşarak daha fazla güç kaybedeceklerini gördükten sonra mücadele de kullanmak için farklı bir argüman kullanma ihtiyacı hissettiler ve 1967 savaşından sonra kurmuş oldukları Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri (OAPEC)'in etkinliğini kullandılar. 1973 Arap-İsrail savaşından sonra OAPEC petrol fiyatlarını artırdı ve küresel

[341] Selin M. Bölme ve Ufuk Ulutaş, **Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru mu?**, SETA Analiz, Sayı: 44, 2011, s.5-6
[342] Armaoğlu, a.g.e., s.592-593

çapta bir petrol krizi yaşandı. Arap dünyasının petrol tepkisine karşılık, gelişmiş ülkeler zenginleşmeye başlayan Arap dünyasına daha lüks ve pahalı ürünler satarak zararı telafi ettiler. Krizden en fazla etkilene ülkeler ise gelişmekte olan ülkeler ve petrol kaynağı bulunmayan Müslüman ülkeler oldu. Daha sonraki dönemlerde petroldeki fiyat artışları rutin bir hal aldı ve petrol sahibi Arap ülkeleri ile gelişmiş ülkeler karşılıklı kar maksimizasyonu gerçekleştirdiler.[343]

1967 Savaşı'ndan sonra BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararı ile İsrail'in son çatışma'da işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve tarafların çatışmaya mahal verecek davranışlardan kaçınması ile egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlık haklarına saygı göstermeleri gerektiği ifade edilmiştir. Mısır ve Ürdün 242 sayılı kararı kabul ederek İsrail'i meşru devlet olarak tanıma yolunda ilk adımı atmışlardır. 1973 Savaşı esnasında da BM güvenlik konseyi tekrar Filistin için toplanarak, çatışmaların durdurulması ve barış görüşmelerinin yapılmasını öneren 338 sayılı kararı aldı. Bu karara istinaden başlayan görüşmeler neticesinde 1979 yılında, Filistin Kurtuluş Örgütü ve çoğu Arap devletinin itirazlarına rağmen, Mısır ile İsrail barış antlaşması imzaladılar.[344] Bu tarihten sonra Arap dünyasında Filistin Meselesinde iki başlılığın ve iki farklı görüşün mücadelesinin yaşandığı görülmektedir. Filistinliler artık tek başlarına kalmışlardır. Bu tarihten sonra onlara en güçlü destek ise Suriye ve İran'dan gelmiştir.

Filistinli gençlerin 1987 yılında başlattığı "İntifada" (silkinme) hareketi ile uluslararası ilgi Filistin'e çevrildi. İsrail'in sert tutumu uluslararası ortamda İsrail'e yönelik tepkilerin artmasına neden oldu. Filistin Kurtuluş Örgütü harekete liderlik yaptı ve bu sayede FKÖ ve Arafat, ABD tarafından tanınmak zorunda kaldı. Bu hareketin Filistin devletinin kurulmasında bazı engellerin kaldırılmasında etkili olduğu söylenebilir.[345] 1988 yılında BM'nin 242 sayılı kararının Filistin Ulusal Konseyi tarafından kabul edilmesi ile bağımsız Filistin devleti ilan edilmiştir. Böylece Filistin tarafı İsrail'in 1948 Savaşı sonrası elde ettiği topraklardan çekilmesi talebinden vazgeçmiş iki devletli çözümü tanımış ve İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilmesini talep etmeye başlamıştır.[346] Sorun artık tam

[343] Armaoğlu, a.g.e., s.867-870
[344] BM Enformasyon Merkezi, "Filistin Meselesi ve Birleşmiş Milletler", Erişim: http://www.unicankara.org.tr/filistin/3.html, (02.01.2015)
[345] Türel Yılmaz, **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara: Barış Platin Yayınevi, 2009, s.291-292
[346] Bölme ve Ulutaş, a.g.e., s.8

anlamıyla uluslararası nitelik kazanmıştır. Filistin Kurtuluş Örgütü de savaş ve çatışma ile artık daha fazla kazanç sağlanamayacağını düşünerek sorunu uluslararası hukuk boyutuna taşıma yoluna gitmiştir.

Filistin'de mücadelenin başına geçen Yaser Arafat, BM çerçevesindeki girişimleri ile nispi bir başarı sağlamıştır. Primakov'a göre, Arafat, İsrail'le varılacak uzlaşmaların Filistinlilerin çoğunun kabul edebileceği seviyeye getirilmesi gerekliliğini bilmekteydi. Arafat siyasi esnekliği kullanmayı ve onun sınırlarını da bilmekteydi. Arafat, Filistinli kitlelerin ve Elfetih'deki yandaşlarını görmezlikten gelmedi. Fakat bakışlarını yaklaşımlarını zaman içinde geliştirerek Filistinlilerin direniş hareketini de geliştirdi. Arafat pragmatist ve realist bir lider olarak terör yöntemleriyle zafer kazanılamayacağının farkındaydı ve adil bir çözüm aradı.[347]

1991 yılında ABD'nin girişimleriyle toplanan Madrid Barış Konferansı'nda Arap-İsrail sorununun çözüm yolları aranmaya çalışılmıştı. Herhangi bir bağlayıcılığı bulunmayan konferansta ABD Dışişleri Bakanı James Baker belirli konular üzerinde tarafların uzlaşması için tekli ve çok taraflı görüşmelerin yürütülmesini sağlamıştır. Konferansta bölgesel ekonomik işbirliği, çevre ve su, güvenlik, silahların kontrolü ve mülteciler konuları üzerinde anlaşmaya varılması öngörülmüştür.[348] Konferans, sorunların savaşla değil diplomatik görüşmeler ile çözümüne ilişkin ilk adım niteliği taşımaktadır. Daha sonraki yıllarda bu sürecin başka toplantılarla devam ettiği görülmüştür. Görüşmeler neticesinde Filistin sorunu çözülememiş olsa da Suriye hariç bir çok Arap devleti ve İsrail'e tavır alan diğer devletler İsrail ile diplomatik temasa geçmiştir.

2002 yılında başlayan İkinci İntifada sırasında rahatsızlanan ve 2004 yılında hayatını kaybeden Arafat'ın yerine gelen Mahmut Abbas'a ve İsrail'e ABD, BM, AB ve Rusya'dan oluşan Orta Doğu dörtlüsü bir yol haritası önerdi. Haritada, seçimlerin yapılması, İsrail'in 2000 öncesine geri dönmesi, şiddetin durdurulması, geçici sınırlara sahip bir Filistin devletinin kurulması ve Yahudi yerleşim yerleri ile Filistinli mültecilerin

[347] Primakov, a.g.e., s.299-304
[348] U.S. Department oof State: Office of the Historian, "The Madrid Conference", 2013, https://history.state.gov/milestones/1989-1992/madrid-conference, (02.12.2014)

durumunu ele alınması önerilmekteydi. Ancak girişimlerden bir sonuç çıkmadı.[349] FKÖ liderliğinde yürütülen girişimlerden bir sonuç elde edilmemesi FKÖ'den daha sert bir tutum sergileyen Hamas'ın etkin olmasına neden oldu. Bu aşamadan sonra da taraflar arasında sertliğin giderek tırmandığı gözlenmiştir. Ayrıca Filistinliler arasında da Hamas ve FKÖ yanlıları şeklinde bir iki başlılık ortaya çıkmıştır. bu durum çözümün sürüncemede kalmasına da sebep olmuştur.

Arap dünyasında da Filistin sorunu ve İsrail ile ilişkiler konusunda nasıl bir yöntem izleneceğine dair fikir birliğinin olduğu söylenemez. Sorunun Mısır olmadan çözülemeyeceği düşüncesi hakim unsur olmakla birlikte sorunun tüm taraflarının dahil edilmesi bağlamında Ürdün, İsrail-Suriye barış sürecinin de İsrail-Filistin süreciyle eş zamanlı yapılması gerektiğini belirtmiş olsa da Suriye, Mısır karşıtı blokta yer aldığını ve soruna farklı yaklaştığını ifade etmiştir.[350] 1980'li yıllardan itibaren Arap dünyasında Arap-İsrail sorununa yaklaşımlarda farklılaşmaların olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle barış görüşmeleri esnasında Arap ülkeleri birbirlerini suçlayan açıklamalar yapmaktadırlar.

Mısır ve diğer bazı Arap ülkelerinin İsrail ile ilişki kurmasının nedenleri olarak; İsrail'in askeri gücünün üstünlüğü ve savaş yolu ile İsrail'in yenilemeyeceğinin anlaşılması, İsrail ile yaşanan sürtüşmenin diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilere olumsuz yansıması, Filistin Kurtuluş Örgütü ile İsrail'in uzlaşamamasının getirdiği belirsizlik, Filistin coğrafyasına uzak Arap ülkelerinin İsrail'i kendilerine tehdit olarak görmemeleri ve Arap ülkelerinin realist bir dış politika izlemek istemeleri gösterilmektedir.[351]

Suriye, Mısır ve Ürdün'ü İsrail ile anlaşma konusunda acelecilikle suçlamaktadır, Suriye'ye göre yapılan karşılıklı anlaşmalar sayesinde İsrail politikalarını kabul ettirme şansını elde etmiş bulunmaktadır. Bu dönemlerde İsrail-Türkiye ilişkilerinin de gelişmeye başladığı görülmektedir. Filistin sorununu 1990'lı yıllarda Suriye'nin domine etmeye çalışması ve Türkiye ile Suriye arasında 1990'lı ve 2000'li yıllarda terör odaklı yaşanan

[349] Türel Yılmaz, a.g.e., s.339-342
[350] Bruce Maddy Weitzman, "The Inter-Arab System and The Arab-Israeli Conflict: Ripening for Resolution", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.49
[351] Efraim Inbar, "The Arab-Israeli Peace Process: A Realistic Assessment", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.55-58

anlaşmazlık, Ortadoğu ilişkiler dengesinde yer almış ve Türkiye'nin Filistin ve İsrail'e yaklaşımını belirleyen unsurlardan olmuştur.[352] Arap-İsrail uyuşmazlığına ilişkin Arap dünyasının ve Müslüman ülkelerin bir eylem planı çerçevesinde hareket edememiş olmaları İsrail için hareket alanı oluşturmuştur. İsrail'in baskı altına alınamaması ve bir anlamda serbest bırakılması, çözümsüzlüğün uzamasına yol açan nedenlerden biri olarak değerlendirilebilir. Genelde ortak düşmana karşı ortak hareket etmek zorunda olan ülkeler arasında işbirliğinin oldukça yoğun görüldüğü uluslararası ilişkiler stratejisi söz konusu Arap ülkeleri olduğunda geçerliliğini yitirmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden bir tanesi soruna yönelik verilen tepkilerin orantısızlığı ve orantısız tepkilerin neticelerinin Arap ülkeleri nezdinde etraflıca değerlendirilememesidir.

Bölgedeki huzursuzluk ortamının giderilmesi noktasında Arap-İsrail barışına acil ihtiyaç duyulmaktadır, zira diğer sorunların çözümlenmesinin kilit noktasını bu konu oluşturmaktadır. Ortadoğu'da gerginliği ve Amerika'ya karşı sert Müslüman düşmanlığını besleyen İsrail'e karşı Arap düşmanlığının daha büyük gerçekliği vardır. Bu durum sadece Arap-İsrail işbirliğini teşvik eden adil ve geçerli bir barışla düzeltilebilir.[353] Barış sürecini ABD ve AB hızlandırabilir. Bunun içinde her iki tarafa da barışın özünün anlatılması gerekir. Barış Kudüs'ün statüsü ve kullanımı ile iki devletliliğin kabulü ve Filistinlilerin yaşam alanlarının geri verilmesi üzerine olacaktır. NATO veya diğer barış koruma kuvvetleriyle Filistin'i askersizleştirmek sorunun çözülmesi için öngörülebilir.[354]

Güvenlik algılamasında ve terörizme karşı tavırda ortak düşüncelere sahip olmalarına rağmen Avrupalılar ve Amerikalıların Filistin sorununa bakış açılarında farklılıklar gözlenmektedir. En belirgin fark, Filistin terörizmini kendi içlerinde değerlendirme biçimleridir. Pek çok Amerikalı terörizmi İsrail'in Filistin topraklarını işgalinden kaynaklanan bir kötülük olarak görürken, Avrupalılar işgali ve yerleşimleri terörizmi kışkırtan faktörler olarak görmektedirler.[355]

İsraillilerin güvencesini düşünen Amerikan sempatisi, Filistinlilerin kötü durumu için endişelenen Avrupa sempatisi ile dengelenmektedir. İsrail-Filistin çatışmalarında her

[352] Weitzman, a.g.e., s.49-50
[353] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.94-95
[354] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.97
[355] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.135

iki meselede dikkate alınmazsa barışçıl bir çözüme ulaşılması mümkün değildir.[356] Barışçıl bir çözüm aynı zamanda, Arap devletlerinin dünyanın geri kalanı ile iletişiminin artması ve Amerikan düşmanlığının kırılması açısından da önemlidir.

Kendisini Filistin sorununun savunucularından biri olarak gören ve bu meselede Suriye ile birlikte hareket eden ve Suriye'yi her anlamda destekleyerek koruyan İran'ın tavrı da çözümsüzlükte önemli bir etkendir. Zira Filistin'de faaliyet gösteren radikal dini örgütlerin en önemli destekçisi olarak İran göz önüne gelmektedir.[357] İran, 11 Eylül saldırıları ve diğer terör olaylarını kınamış olmakla birlikte Afganistan ve Irak müdahalelerinde çekimser kalmıştır. ABD'nin dünya çapındaki terörle ilgili olarak "Şer Ekseni" ifadesi kapsamına İran'ı da dahil etmiş olması İran'da Irak'tan sonra sıranın kendilerine geleceği düşüncesini ortaya çıkmıştır. İran, İsrail-Filistin meselesi ve ABD'nin saldırgan tavırları nedeniyle, Ortadoğu'daki tüm girişimlere karşı çıkmaya devam etmektedir.

Gazze açıklarında doğal rezervlerinin tespit edilmesi karmaşık Filistin siyasetine yeni bir konu eklemektedir. Bağımsız bir devlet olarak tanınmayan Filistin'in bu rezervden nasıl faydalanacağı kaynağın kullanımı ile tartışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. İsrail ile GKRY arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) antlaşması ile İsrail, Filistin'e ait olan Gazze MEB'ine el koymak ve bunu uluslararası alanda tescil ettirmek istemiştir.[358]

2.4.1.4. Suriye İç Savaşı

Eski bir Osmanlı toprağı olan Suriye, Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa tarafından işgal edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na kadar Fransız yönetiminde kalan Suriye, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. 1958 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında Mısır ile birleşen ülke 1961 yılındaki darbe ile birlikten ayrılmıştır. Baas Partisi'nin desteğiyle yapılan 1970 darbesi ile Hafız Esad Cumhurbaşkanı seçilmiş[359] ve hayatının

[356] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.271
[357] Weitzman, a.g.e., s.52
[358] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.219-220
[359] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s.648

sonuna kadar görevde kalmıştır. Ölümünden sonra 2000 yılında yerine oğlu Beşar Esad geçmiştir.

Esad ailesi nüfusun yaklaşık yüzde 12'sini oluşturan Nusayri toplumuna mensuptur ancak yönetimde Nusayri'lerin yanı sıra Sünniler de önemli bakanlıklar da ya da orduda üst düzey görevler alabilmektedirler.[360] Esad ailesi rejimi Nusayrilik üzerine değil Arap milliyetçiliği üzerine inşa etmeye çalışmıştır. Filistin sorununa verilen ilgiyle de Araplık ve Suriyelilik bilinci canlı tutulmaya çalışılmıştır.

Fransızların Afrika ve Asya'da sıkça uyguladığı sömürge politikası Suriye'de de uygulanmış, ülkede çoğunluğu elinde bulunduran Sünnilere karşılık Nusayriler desteklenmiştir. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasında sonra da destek devam etmiş, Nusayriler orduda ve yönetimde daha etkin olmuşlardır.[361] Baba Esad'a göre iç politika da daha ılımlı bir yol izleyen Beşar Esad, Türkiye ve Batı ile ilişkilerini de geliştirmeye önem vererek dış politika atılımlarını da gerçekleştirme niyetindeydi. Suriye için umut vadeden bu yeni dönem, 2011 yılında Tunus'ta patlak veren Arap Baharı ile sekteye uğramıştır. Çatışmaların Suriye'ye sıçramasının ardından Esad yönetiminin göstericilere karşı sert uygulamaları süreci iç savaşa götürmüştür.

Esad iktidarı ülkeyi güç kullanarak yönetmiştir. İktidara karşı her muhalefet baskı ve askeri önlemlerle yok edilmek istenmiş sonuçta katliamlara varan sonuçlar ortaya çıkmıştır. Sadece Sünni Araplar değil nüfusun yüzde 10'unu oluşturan Kürtler de bu baskıdan payını almıştır. Esad yönetimi Kürtleri, vatandaş, yabancı ve kayıtsız olarak sınıflandırarak insani hakları ellerinden almıştır.[362]

2011 yılında başlayan protesto gösterileri ve yönetimin sert tedbirleri sonucu can kayıplarının yaşanması ile olaylar kontrolden çıkmış ve ülkenin geneline yayılmıştır. Çatışmaların bu denli hızlı yayılmasında çok etnik ve dini yapıya sahip Suriye halkının yıllardır baskı altında kalmış olması etkili olmuştur. Gösterilerin başlaması ile Esad yönetiminin bazı insani ve sosyal hakları verdiğini açıklamasına rağmen gösteriler

---

[360] Yavuz Güçtürk, **İnsanlığın Kaybı: Suriye'deki İç Savaş'ın İnsan Hakları Boyutu**, Ankara: SETA Yayınları 31, 2014, s.21
[361] Güçtürk, a.g.e., s.22
[362] Güçtürk, a.g.e., s.27

durmamıştır. Ayrıca diğer Arap ülkelerinin rejimlerinin değişmeye başlamış olması kitleleri heyecanlandırmıştır. Ancak hiçbir Arap yönetimi Esad yönetimi kadar sert ve uzun direnç göstermemiştir. Bu direncin arkasında Irak, Tunus, Libya, Mısır gibi ülkelerin yönetici kadrolarının başına gelenlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle Esad yönetimi kaçınılmaz sonu düşünerek tüm gemileri yakıp ölümüne bir mücadele gerçekleştirmektedir.

Esad yönetiminin Suriye hava sahasını kontrol ediyor oluşu önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu avantajı şehirleri bombalayarak kullanan yönetim savaş esnasında sivil kaybın daha fazla olmasına neden olmuştur. Suriye'deki iç savaş esnasında milyonlarca kişi ülkelerinden göç etmek zorunda kalırken, savaşta kesin rakam saptanamamakla birlikte 100 binden fazla insanın hayatını kaybettiğini belirtmektedirler.[363] Suriye'de savaşan grupların etnik, mezhebi ve ideolojik ayrıma dayalı olarak kendilerini ifade etmeleri safların daha da keskinleşmesine neden olmuştur. Bu esnada çeşitli gruplar adına savaşmak için birçok ülkeden Suriye'ye savaşçı ihracı yaşanmıştır. Bu durum Suriye'deki grupların idaresinin gerçekten Suriyelilerde olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Suriye'ye sürekli savaşçı ve silah ihracının gerçekleşmeye devam etmesi grupların anlaşması ihtimalini de zayıflatmaktadır.

Uluslararası toplum parçalı hareket ettiği için verilen tepkiler etkili olamamıştır. BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2011 in son aylarında Suriye özel temsilcisi olarak atanması ve görüşmeler neticesinde Esad yönetiminin altı maddelik barış planını kabul etmesi[364] ile savaşın durmasına yönelik bir umut doğmuş olsa da, Esad yönetiminin maddeleri ihlal etmesi girişimlerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.

Rusya ve Çin'in de etkisi ile BM yaptırımlar konusunda etkisiz kalmıştır. ABD, AB ve Arap Birliği Suriye'ye silah ambargosu uygulayarak tarafları anlaşmaya zorlamaya çalışsa da Suriye'nin söz konu ülke ve örgütlerle ticari faaliyetlerinin zaten sınırlı olması, ambargonun caydırıcı bir yaptırım niteliği taşımasını engellemiştir. Strateji değiştiren AB

---

[363] Halit Yılmaz, **Suriye İç Savaşı, Küresel Aktörler ve Kosova Modeli**, Ankara: Ortadoğu Startejik Araştırmalar Merkezi Rapor No.166, 2013, s.8

[364] Öner Çubukçu,"Genel Bilgiler", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.8

ve ABD silah ambargosunu kaldırarak muhalif gruplara silah sevkiyatına başlamış ve savaş kronik bir görünüm almaya başlamıştır.[365]

ABD, BM nezdinde gerçekleştirdiği girişimlerde Suriye'ye ambargo uygulanması gerektiğini belirtirken çağrılarına karşılık bulamaması neticesinde Suriye Muhalefet Güçleri Ulusal Konseyi'ni muhatap olarak aldığını belirtmiştir.[366] Bu noktadan itibaren geri dönüşü çok zor olan bir süreç başlamış ve savaşın uzayacağı kesinleşmiştir. ABD'nin artık Esad'sız bir Suriye üzerinde durduğunu ortaya koymuştur. ABD, bu güne kadar izlediği Ortadoğu politikasındaki alışkanlıklara ters olacak şekilde hem savaşan muhalefeti askeri ve siyasi olarak desteklerken hem de tanımadığı Esad yönetimine karşı bir girişimde bulunmamıştır. ABD'nin bu tutumuna rağmen müdahale düşüncesinden uzak durması, bir anlamda Suriyelilerin birbirlerini öldürmelerine göz yummak anlamına geldiği ifade edilmektedir. Artık ABD'nin, askeri müdahale olmadan yerel güçlerin rejimi değiştirmelerini bekleyeceği yeni bir politika anlayışı içerisinde olacağı anlaşılıyor.

AB, Suriye konusunda hem kendi içinde hem de ABD ve Arap Birliği ile aynı fikirde olduğunu ortaya koysa da, aktif ortak bir politika geliştirilmesi konusunda hiç etkili olamamıştır. AB'nin çıkışlarının sembolik olduğu çok açıktı. AB, Suriye'nin AB nezdindeki varlıklarını da dondurma kararı almıştır. AB'nin Suriye'ye silah ambargosu kararı en önemli ama etkisiz girişimdi. AB muhatap olarak artık Esad rejimini değil Suriye Ulusal Konseyi'ni aldığını bildirmiştir.[367] Bu karalarla birlikte AB'nin Suriye'ye askeri müdahale niyeti bulunmamıştır.

Arap Birliği, iç savaşın başlaması ile Suriye'nin üyeliğini askıya aldı ve muhatap olarak da Suriye Ulusal Koalisyonunu tanıdığını beyan etti.[368] Arap ülkeleri ve Türkiye Şam elçiliklerini kapatarak ikili ilişkileri de askıya almışlardır. Gerek bölge ülkeleri gerekse Batılı ülkeler iç savaşın sona erdirilmesi konusunda anlaşmış olsalar da, Rusya ve

---

[365] Güçtürk, a.g.e., s.88
[366] Atilla Sandıklı ve Ali Semin, **Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**, İsranbul: Bilge Adamlar Kurulu Raporu, 2012, s.18
[367] Murat Erdoğan, "Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.18-19
[368] Sandıklı ve Semin, a.g.e, s.2

Çin vetoları nedeniyle BM'den karar çıkarılması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Suriye muhalefeti üzerinden Esad yönetimi barışa zorlanmaktadır.

Arap ülkeleri, Suriye krizine demokratik kaygılarla değil daha çok stratejik gerçeklerle yaklaşmaktadır. Özellikle zengin Körfez ülkeleri, İran tehdidinden rahatsızlık duymaktadırlar. Bu nedenle Suriye muhalefetine destek verme eğilimi içerisindedirler. İran'ın Esad rejimine mezhepsel yakınlığı ve ulusal çıkarları gereği desteklediği bilinmektedir. İran'ın bir diğer çekincesi de gösterilerin ülkesine sıçraması ihtimalidir.[369] İran, Suriye'deki gösterilere karşı gelirken Yemen, Suudi Arabistan, Bahreyn gibi ülkelerdeki Şii nüfusun gösterilerine ve faaliyetlerine de destek vermektedir.

İslam dünyasının birlik olamadığı ve çatışma yaşadığı bir ortamda, Suriye iç savaşında etkin olması beklenen İslam İşbirliği Örgütü'nün, beklenen etkiyi gerçekleştiremediği görülmüştür. Örgüt şuanda daha çok sığınmacılara mali yardım gibi küçük ölçekli faaliyetlerde bulunmaktadır.[370] Örgüt, BM'nin temsilci olarak atadığı Kofi Annan'ın girişimlerini desteklediğini ve kendilerini de temsil ettiğini beyan etmekten başka hiçbir aktif girişimde bulunmamıştır. Örgüt, Suriye krizinde aktif olabilmiş olsa idi belki Ortadoğu'da gelecekte söz sahibi olan en önemli kuruluş haline gelebilirdi. Ancak bu fırsat bugün için kaçmış durumdadır.

Türkiye ve Arap ülkeleri Suriye'de başlayan gösterilere demokratikleşme süreci olarak bakarken, İran gösterilere kendi nüfuz alnına müdahale olarak algılamakta ve dış desteğe dikkat çekmektedir. İran, Amerika ve İsrail karşıtlığı üzerine kurmuş olduğu dış politika anlayışı ile Arap Baharı'nı ve özellikle de Suriye ayaklanmasını ilişkilendirmektedir. Zira bu durum bölgede sınırlı olan İran etkisini tamamen ortadan kaldırabilecek bir etki oluşturabilir.

Şii ittifakı üzerine kurulu olan Suriye ve İran ortaklığı iç savaş başladığında daha da ilerlemiştir. Hemen her konuda fikir birliğinde olan iki ülke arasındaki işbirliği, Arap ülkeleri arasında bir denge unsuru oluşturmaktadır. Kendini Şii dünyasının hamisi olarak

---

[369] Ahmet Uysal, "Suriye Krizi ve İslam Dünyası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.37-38

[370] Uysal, a.g.e., s.39

gören İran, Esad yönetiminin iktidarı kaybetmesine izin vermeyeceğini defalarca ifade ederek ve Esad yönetimine açıktan yardım yaptığını kabul etmektedir.[371] Rusya ve İran'ın Batı dünyasını karşılarına alarak Suriye'de gerçekleştirdikleri hamleler, iç savaşın bu kadar uzamasının ve bölgesel güvenlik girişimlerinin bir türlü başlamamasının nedenleri arasındadır.

ABD'nin başını çektiği uluslararası toplum Tunus, Libya ve Mısır'daki değişim hareketlerine destek vererek açık tavır alırken, Suriye konusunda tereddüt etmiş ve müdahalede bulunmamıştır. Libya'ya hava müdahalesinde de ABD liderliği Fransa'ya bırakmıştır.[372] ABD'nin müttefiklerini Libya ve Suriye gibi konularda öne sürmesinin nedeni birbirinden farklıdır. Fransa'nın Libya müdahalesinde öne çıkarılması Fransa'nın NATO kapsamında Akdeniz güvenliği fikrine angaje edilmesi ve maliyetlerin paylaşılması anlayışıdır. Suriye konusu ise diğer bölge ülkelerinden farklı ele alınmalıdır zira burada ne ABD'nin ne de Avrupalı ülkelerin yüz yüze gelmek istemedikleri Rusya'nın askeri varlığı söz konusudur. Suriye'de hiçbir ülkenin askeri olarak Rusya ile karşı karşıya gelmek istememesi, Türkiye'nin ısrarlarına rağmen Suriye'ye bir NATO müdahalesini olanaksız kılmaktadır. ABD'nin sürekli aklında tuttuğu, AB'nin karışmak istemediği, Türkiye'nin ise hiç aklına gelmeyen bu durumdan başta Türkiye olmak üzere en fazla zararı bölge ülkeleri görmüştür.

Esad yönetiminin çatışmayı dört yıldan fazla bir süre devam ettirebilmesi de dikkat edilmesi gereken bir başka noktadır. Suriye'ye BM nezdinde silah ambargosu çıkarılması girişimleri, Rusya ve Çin'in vetosu neticesinde sonuçsuz kalmıştır. Buna ilave olarak Suriye limanlarına gelen Rus, İran ve Çin gemilerinin silah taşıyıp taşımadıklarının kontrolü de yapılamamaktadır. Suriye yönetiminin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkisi ve ekonomik münasebetleri Rusya Federasyonu ile de devam etmiştir. Bugün, Rusya Federasyonu'nun Soğuk Savaş döneminden itibaren Akdeniz'de kalıcı olarak ikmal ve bakım için kullandığı tek liman Suriye'nin Tartus Limanı'dır. İç savaşın başlamasından itibaren Rusya, limandaki askeri gemi ve sefer sayısını artırarak Suriye yönetimine güvence vermekle kalmamış bölgede kalıcı olduğunun sinyalini de

[371] Sandıklı ve Semin, a.g.e, s.12
[372] Birol Akgün, "ABD'nin Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.10

vermiştir. Bugün için Suriye ordusunun kullandığı silahların tamamına yakını Rus yapımıdır. İç savaş başladığında Rusya, Suriye'nin daha önceki askeri borçlarını sildiğini açıklayarak Esad yönetimine verdiği desteği tekrarlamıştır. Arap Baharı sürecinde Suriye'nin bu denli sorun olmasının en önemli nedeni Rusya'nın fiili olarak bu ülkede bulunmuş olmasıdır. Rusya'nın Suriye dışında başka hiçbir bölge ülkesinde askeri varlığı bulunmamaktadır. Rusya, Arap Bahar'ından daha önce Akdeniz Donanmasını güçlendireceğini ve merkez üs olarak da Tartus Limanını belirlediğini ifade etmişti. Rusya, bugünlerde her ne kadar ekonomik sorular yaşasa da bu politikasından hala vazgeçmiş değildir.

Rusya, yaptığı son açıklamalarla Suriye'ye yardım yaptığını kabul etmiş ve daha da ileri giderek Suriye'de IŞİD'e karşı hava operasyonları düzenlemeye başlamıştır. Rusya, operasyonların IŞİD hedefleri ile sınırlı olduğunu belirtse de, ABD ve AB ülkeleri operasyonda vurulan hedeflerin bazılarının Suriye muhalefetinin kontrolündeki yerler olduğunu iddia etmektedir. Suriye muhalefet, hem Esad'a hem de IŞİD'e karşı zayıflamaya başlamıştır. ABD ve AB ülkeleri de Suriye Muhalefetine yönelik eğit-donat programını durdurduklarını belirtmiştir. Rusya'nın operasyonlarının, Esad yönetiminin ömrünü uzatmaya yönelik bir girişim olduğu yorumları yapılmaktadır. Rusya, operasyonları IŞİD karşıtı koalisyona katıldığını belirterek gerçekleştirmekte ve bu konuda ABD ve Batılı ülkeler ile anlaşma sağladığını ifade etmektedir. Rusya'nın Suriye krizine direk müdahil olması ve Esad yönetiminin arkasında durması, Suriye'de Esad'sız bir braış döneminin mümkün olmadığını göstermiştir. Esas önemli olan ise bu durumun ABD ve AB ülkeleri tarafından kabul edilmiş olmasıdır. Artık, Suriye için Esad'lı bir geçiş dönemi öngörülmektedir. Gelişmeler, Suriye üzerinden Ortadoğu'da Rus etkisinin artacağını ortaya koymaktadır.

2.4.2. Deniz Yetki Alanı Sorunları

Ortadoğu'daki gelişmeler ve Doğu Akdeniz havzasındaki süreç karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir. Kıbrıs ve Filistin gibi kronikleşmiş sorunlara ek olarak, son yıllarda Mısır ve Suriye'de Arap Baharının yıkıcı etkileri, sadece Doğu Akdeniz havzası ülkelerinin değil Ortadoğu'nun sorunu haline gelmiştir. 2000'li yıların başında, Doğu Akdeniz havzasında önemli sayılabilecek enerji kaynaklarının keşfinin, bölgesel ilişkilerde

ve bölgeye yönelik küresel politikalarda hareketliliğe sebep olduğu görülmektedir. Deniz alanlarının kullanımı konusunda karasularının belirlenmesi kaynaklı sorunlar Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasında ve Kıbrıs'ın Karasularını artırma isteğine karşı Türkiye'nin itirazları şeklinde cereyan etmektedir. Ayrıca Filistin'e bağlı Gazze Şeridinin deniz yetki alanlarının kullanımının İsrail tarafından engellenmesi de diğer bir sorundur ki İsrail abluka altında tuttuğu Gazze Şeridi konusunda herhangi bir eleştiri kabul etmemektedir. Bu durum uluslararası hukukun hakkaniyet unsurunun ve yaptırım gücünün etkin olmamasına getirilen eleştirileri haklı gösteren örneklerden bir tanesidir. Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının kullanılmasına ilişkin asıl sorun, enerji kaynaklarının kimin tarafından kullanılacağın belirlenmesinde belirleyici rol oynayan kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasının hesaplanmasında ortaya çıkmaktadır.

2.4.2.1. Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmazlığı

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 76. maddesine göre, Kıta Sahanlığı: "Karasularının ötesinde kıta kenarının dış eşiğine kadar veya bu eşik daha az bir mesafede ise, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 deniz mili mesafeye olan kısımda, bu devletin kara ülkesinin doğal uzantısının bütünündeki denizaltı alanlarının deniz yatağı ve toprak altlarını içerir." Sözleşmeye göre kıta kenarı 200 deniz milinden fazla ise en fazla 350 deniz miline kadar kıta sahanlığı uzatılabilir.[373]

Münhasır Ekonomik Bölge: "Deniz yatağı üzerindeki sularda, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar" olarak belirlenmiştir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde münhasır ekonomik bölge 200 deniz mili olarak karara bağlanmıştır.[374] Ülkeler genelde Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge haklarını 200 millik deniz mesafelerinin aynı bölgeyi işaret etmesi nedeniyle beraber kullanmaktadırlar.

[373] BM Enformasyon Merkezi, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", 2001
[374] BM Enformasyon Merkezi, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", 2001

ABD Jeolojik Araştırmalar Kurumu tahminlerine göre, Levant havzası olarak adlandırılan Kıbrıs adasının güneydoğusundaki bölgede 20 milyar varil petrol değerinde 3,45 trilyon m3 keşfedilmemiş doğal gaz bulunduğu belirtilmiştir.[375] Ayrıca bölgede 1.7 milyar varillik petrol potansiyeli de keşfedilmiştir.[376] Dünyanın altıncı büyük petrol bölgesi olan Kuzey Denizi'nin 26 milyar varil rezervi olduğu düşünülürse, Doğu Akdeniz'in ne kadar değerli bir alan olduğu ortaya çıkar. Bu bölgede Kıbrıs ve Girit arasında da yaklaşık 15 trilyon m3 doğal gaz rezervi olduğuna dair tahminler de yapılmaktadır. Rusya'nın 44, İran'ın 33, Türkmenistan'ın ise 24 trilyon m3'lük rezerviyle karşılaştırıldığında Doğu Akdeniz rezervlerinin azımsanmaması gerektiği ortaya çıkmaktadır.[377]

Grafik 3: Açık Deniz Doğalgaz Üretimi

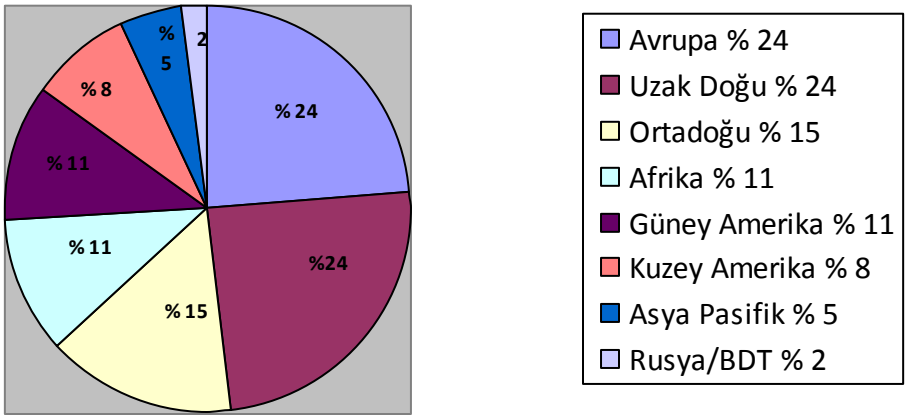

Kaynak: Energies Nouvelles, Panorama, "Offshore Hydrocarbons", 2012

Bölgede enerji arama çalışmaları çok erken dönemlerde başlamıştır. İsrail 1960 yılından bu yana Akdeniz'de petrol ve doğalgaz arama çalışmaları yapmaktadır. İtalyan enerji şirketi ENI 1961 yılında Mısır açıklarındaki Belayim sahasında petrol bulduğunu

[375] Betül Buke Karaçin, "Doğu Akdeniz'de Enerji Serüveni", 2012, Erişim: http://www.usakanalist.com/detail.php?id=215, (13.11.2014) ve Göknur Akçadağ, "Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği ve Bölge Ülkelerine Yansıyan Rekabeti", 2013, Kaynak: http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/130465-dogu-akdenizde-enerji-jeopolitigi-ve-bolge-ulkelerine-yansiyan-rekabeti#.VRu8svmsUXw, (15.11.2014)
[376] Akçadağ, a.g.e.
[377] Karaçin, a.g.e.

açıklamıştır. Aynı şirket, 1967'de Mısır'a ait Abu Madi sahasında doğalgaz yatakları olduğunu duyurmuştur.[378]

2000'li yıllara gelindiğinde enerji kaynaklarını arama konusunda gelişen teknolojilerden faydalanılarak Doğu Akdeniz'de yeni sahalar keşfedilmiştir. İsrail gelişen teknolojik imkanları kullanarak kendine ait olan deniz alanlarında Noa ve Mari-B sahalarında küçük miktarlarda hidrokarbon yatakları bulmuştur. 2010 yılına gelindiğinde Tamar, Dalit ve Leviathan sahalarında büyük miktarlarda doğalgaz bulunduğu açıklanmıştır. Bölgede Mısır açıklarında Nil deltasında arama çalışmaları ürüten Shell şirketi 2004 yılında NEMED sahasında geniş miktarda karbon yatakları keşfetmiştir. Mısır ve İsrail açıklarında enerji yataklarının keşfi petrol şirketlerinin ve küresel güçlerin ilgilerini bölgeye çekmiştir.[379]

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi basınında 2001 yılından itibaren, Doğu Akdeniz'de özellikle Kıbrıs adasının güney ve güneydoğusunda zengin petrol ve doğal gaz yatakları bulunduğu hakkında yayınlar yapılmaya başlanmıştır. Bu yayınlar bölgede kıta sahanlığı sınırlandırmasına ilişkin uyuşmazlığın habercisi olmuştur.[380] Kıbrıs'ın iki kesimli oluşu, bölgesel ve küresel güçlerin bölgeye olan ilgileri ve bölge ülkelerinin aralarındaki uyuşmazlıklar, Doğu Akdeniz'deki petrol ve doğalgazın nasıl ve kimler tarafından aranıp işletileceği konusunu uluslararası bir sorun haline getirmektedir.

Doğu Akdeniz'de Yunanistan ve GKRY'nin inisiyatifinde ortaya çıkan gelişmeler, bu iki devletin bölgede sahip olabilecekleri kıta sahanlığı / münhasır ekonomik bölge alanlarını, Türkiye ve Mısır gibi kıta ülkelerinin aleyhine olacak şekilde genişletme amacı olarak görülebilir.[381] Yunanistan ve GKRY'nin uygulamaya çalıştığı politika, uluslararası hukuk çerçevesinde Türkiye'ye verilmiş hakların ihlali anlamına gelmektedir. Yunanistan ve GKRY'nin uluslararası topluma Doğu Akdeniz'de kabul ettirmeye çalıştığı deniz yetki alanları sınırlandırma çerçevesi, Türkiye'nin yaklaşık 104 bin km²'lik bir deniz alanını kaybetmesine neden olacaktır.[382]

---

[378] BİLGESAM, a.g.e., s.7
[379] BİLGESAM, a.g.e., s.10-11
[380] Başeren, a.g.e., s.1
[381] Başeren, a.g.e., s.2
[382] BİLGESAM, a.g.e., s.22

Harita 3: Türkiye, Yunanistan ve GKRY'nin Hak İddia Ettiği Kıta Sahanlığı

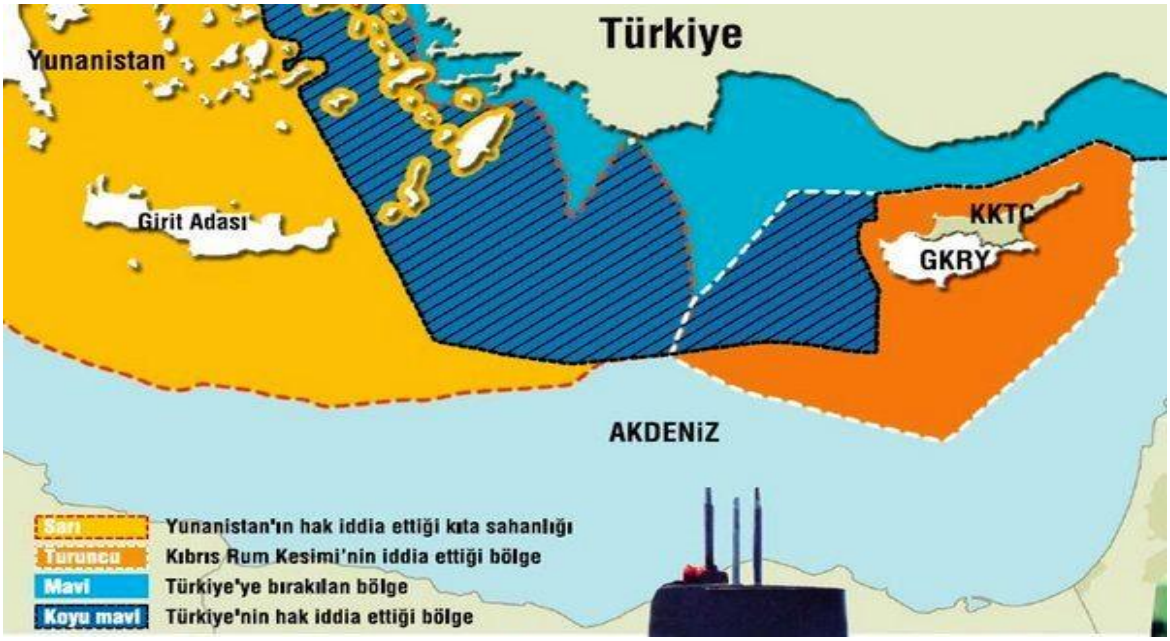

Kaynak: Bilgesam, 2013: 53

Yunanistan'ın Doğu Akdeniz sınırını oluşturan Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos ve Meis hattının doğusu ve güneyi, Türkiye'nin kıta sahanlığına girmektedir. Yunanistan bu alandan kendine pay çıkarma niyetindedir. Yunanistan, Türkiye'nin GKRY-Mısır Antlaşmasına itiraz etmek için 2004 yılında verdiği notaya atıfta bulunmuş ve Mısır ile görüşmeler yapmaya başlamıştır.[383]

Yunanistan vermiş olduğu karşı nota ile adalara da kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge hakkının verilmesini tekrarlamakta, Türkiye ile arasındaki kıta sahanlığı sınırının Meis'in de içinde bulunduğu Yunan adaları ile Anadolu arasından geçen ortay hattan itibaren çizilmesi gerektiğini ifade etmektedir.[384] Bu öneri gerçekleşir ise, Türkiye, Doğu Akdeniz'de Rodos ve Meis adaları ile Anadolu arasında çizilecek ortay hattın kuzeyine hapsedilecektir. Doğu Akdeniz'in batı sınırı oluşturan bölgenin geriye kalan kısmı da Mısır ile Yunanistan arasında çizilecek olan ortay hat ile paylaşılacaktır.

[383] Başeren, a.g.e., s.6-7
[384] UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, "Law of the Sea Bulletin", 2005, http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin57e.pdf, (03.01.2015)

GKRY'nin karasuları 12 mildir, 200 metre derinlik veya işletilebilirlik esasında kıta sahanlığına sahip olduğunu öngören bir yasaya sahiptir. GKRY, 2004 yılında 24 mil genişliğinde bitişik bölge ve 200 mil genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan etmiştir. GKRY, deniz alanlarının kullanımına ilişkin açıklamalar yaptığı dönemlerde Mısır ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırmasına ilişkin bir anlaşma yapmıştır. GKRY, 2007 tarihinde de Lübnan ile münhasır ekonomik bölge antlaşması imzalamıştır.[385] GKRY bu anlaşmayı tüm adanın temsilcisi sıfatı ile yapmıştır ki 1960 statüsünde belirtilen Türk tarafının onayına da başvurulmamıştır. Bu noktada, 1974 yılından sonra yapılan tüm uluslararası antlaşmalar aslında geçerli değildir.

BMDHS (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi)'nin 59. maddesi; "sahildar devlet ile diğer devlet veya devletlerin menfaatleri arasında bir uyuşmazlık olduğunda konunun hakkaniyet prensibine dayanarak ve diğer bütün ilgili şartlar ışığında söz konusu menfaatlerin taraflar ve uluslararası toplum için olan önemi göz önünde bulundurularak çözülmesi" gerektiğini belirtmektedir. Ancak münhasır ekonomik bölgenin tek taraflı olarak ilan edilemeyeceğine dair bir düzenleme bulunmamaktadır.[386] GKRY, BMDHS'ye taraf olmasına rağmen, karşılıklı görüşme ve anlaşma yolunu tercih etmemiş tek taraflı ilanda bulunmuştur. Bu noktada Rum yönetimi hakkaniyet prensibini ihlal etmiştir.

GKRY, 2007 yılında bir yasa ile Kıbrıs'ın güneyindeki deniz alanında 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiştir. Bu sahalardan beş tanesi Türk kıta sahanlığına taşmakta diğerlerinde ise KKTC'nin de hakkı bulunmaktadır.[387] Arama ruhsatları için açılan ilk ihaleden sonuç alınamamış 2012 yılında ikinci ihale açılmış ve orta ölçekli 15 şirket katılmıştır. GKRY, 12. parseli ABD'li Noble Enerji'ye, 2,3,9 numaralı parselleri ENI'ye, 10 ve 11 numaralı parselleri de Total'a vermiş durumdadır.[388]

Enerjinin bulunup işletilmesinin yanında önemli olan diğer bir konu da onu dünya pazarlarına ulaştırmaktır. Güney Kıbrıs'ın yıllık doğal gaz tüketimi 1 milyar m3, İsrail'in ise 5 milyar m3. Bölgedeki tüketimden geriye kalan kısmın nasıl taşınacağı bir sorun

[385] Başeren, a.g.e., s.11-13
[386] BİLGESAM, a.g.e., s.17
[387] Başeren, a.g.e., s.13
[388] Akçadağ, a.g.e.

olarak durmaktadır. Adanın güneyindeki Vasiliko'da yıllık ortalama 21 milyar m3 kapasiteli bir LNG terminali ya da yüzen bir LNG platformu inşa edilmesi ilk seçenek olarak masada duruyor. Ancak hem santralin 8-10 milyar dolar değerinde olması hem de taşıma ve sıvılaştırma işleminin yüksek maliyeti nedeniyle LNG karlı bir seçim değil.[389] Sıvılaştırmadan taşımak da taşıma giderleri nedeniyle maliyeti artıracaktır geriye sadece boru hattı üzerinden taşıma yolu kalmaktadır ki mesafenin uzun olması gene maliyeti önemli oranda artıracaktır. Bu noktada en yakın güzergah olarak Türkiye üzerinden boru hattı ile taşınması gelecekte gündeme gelecektir.

Levant havzası enerji potansiyeli, İsrail, Kıbrıs, Mısır, Suriye, Lübnan ve Türkiye gibi ülkeler arasında rekabete yol açmıştır. Bölgedeki doğalgaz rezervlerinin 15 trilyon metreküpü aştığı ve bu rakamın parasal karşılığının ise 3 trilyon doları[390] aşacağı tahmin edilmektedir. Bölgedeki mevcut sorunlara ilave olan Suriye ve Mısır'daki siyasi kargaşa Doğu Akdeniz'deki gerginliğin daha da artmasına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Kıbrıs Rum Kesimi, yeni keşfedilen petrol ve doğal gazın işletilmesi konusunda çıkar çatışması yaşarken, İsrail ve Lübnan ortak deniz sınırları ve kara suları hakkında tartışmaya devam etmektedir. Doğu Akdeniz'de ABD, İsrail, Türkiye ilişkileri de enerji politikaları çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır.[391] Enerji kaynaklı politikaların bölge sorunlarına eklemlenmeye başladığı ve küresel ilişkilerin de enerji hassasiyeti odaklı hale geldiği söylenebilir. Enerji temelinde yeniden şekillenecek olan ilişkiler, çatışma ve görüş ayrılıkları riskini artırmakla birlikte, bir ihtimal olarak bölge devletlerinin ortak fayda çevresinde birleşmelerini de mümkün kılabilir. Küresel enerji şirketlerinin çıkardığı enerji kaynağı birbiri ile düşman bölge devletleri üzerinden geçecek boru hatlarıyla dünya pazarlarına ulaştırılabilir. Böyle bir ortamın oluşması için bölge ülkelerinin çok yol almaları gerekecek. Bu sürecin hızlanması ancak küresel çapta bir iradenin inisiyatifi ile mümkün olabilir. Sürecin hızlanmasının olumlu yanları olabileceği gibi, inisiyatifin taraflardan birinin ya da birkaçının lehine olabilecek şekilde kullanılması sorunları askeri çatışma noktasına getirebilir. Rusya'nın Suriye iç savaşı üzerinden bölgeye yerleşmiş olması, Gazprom aracılığıyla bölgesel enerji politikalarına müdahil olabileceğini de akıllara getirmektedir.

---

[389] Karaçin, a.g.e.
[390] BİLGESAM, a.g.e., s.38
[391] Akçadağ, a.g.e.

American Enterprise Institute'den Niklas Anzinger, yirmi yıldan daha uzun süredir ABD'nin, Doğu Akdeniz deniz güvenliği meselesini ikinci plana atmış olduğunu, ancak 2010 yılında Doğu Akdeniz'in Levant havzasında enerji kaynaklarının varlığının öğrenilmesi ile bölge güvenliği üzerinde durmaya başladığını belirtmektedir. Anzinger, bölgedeki yeri itibariyle coğrafyasının Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de en önemli oyuncu haline getirdiğini ifade ediyor.[392] İlerleyen teknolojiyle bölgede daha fazla miktarlarda kaynağın tespit edilmesi ve çıkarma maliyetlerinin azalması ihtimali bölgeye olan ilgiyi küresel bazda daha artıracaktır. Özellikle AB'nin bu denli yakınında bulunan enerji kaynaklarına duyarsız kalması beklenemez. Söz konusu ilgi diğer küresel güçler içinde geçerlidir ki gelecekte şartlara bağlı olarak saflar netleşecektir.

Doğu Akdeniz'in güneyini kontrol eden Mısır, bölgede sahip olduğu enerji kaynakları ve askeri gücü ile önemli bir aktördür. Mısır, 1985'ten bu yana 12 mil genişliğinde karasuları uygulamasını sürdürmektedir. 1990 yılında çıkarılan bir başkanlık kararnamesi ile düz esas hatlarını ilan etmiştir. Aynı zamanda 200 metre ya da işletilebilir derinliğe kadar kıta sahanlığı haklarını kullanacağını açıklamıştır. 1982 BMDHS'yi onaylayan Mısır, münhasır ekonomik bölge haklarını da kullanacağını belirtmiştir.[393]

Mısır, Doğu Akdeniz'in güneyinde münhasır ekonomik bölge belirlenmesi konusunda muhatap alacağı tek tarafın GKRY olduğunu belirtmiştir. Mısır ile GKRY arasında münhasır ekonomik bölge sınırlandırma antlaşması imzalanması sırasında, GKRY Ticaret Sanayi ve Turizm Bakanı Rolandis yaptığı açıklamada; GKRY'nin söz konusu antlaşma ile sahip olduğu deniz alanını dört katına çıkardığını belirtmiştir. Söz konusu antlaşma ile Mısır'ın önemli kayıplara uğradığı görülmektedir. Türkiye kıyıları ile Mısır kıyıları arasında çizilecek ortay hat esas alınarak belirlenecek bir münhasır ekonomik bölge alanı, Mısır'ın GKRY ile yaptığı antlaşmaya göre Mısır tarafına 12.000 km² daha fazla yer vermektedir.[394] Mısır 1982 BMDHS'ye taraf olarak antlaşmadan doğan sorumlulukları da yerine getireceğini ve diğer devletlerin hak ve sorumluluklarına saygı göstereceğini de kabul etmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin ve KKTC'nin hakları göz ardı edilmiştir.

---

[392] Akçadağ, a.g.e.
[393] Başeren, a.g.e., s.18
[394] Başeren, a.g.e., s.19-22

Mısır'ın GKRY ile yaptığı antlaşmanın Yunanistan'a da umut verecek bir yapısı mevcuttur. "Mısır, Yunanistan'ın Girit, Koşat, Kerpe, Rodos ve Meis hattını kendi ilgili kıyısı kabul ederek, Yunanistan'ın kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge çizme teklifini kabul eder ise… uluslararası hukuka aykırı bir belge daha üretmiş olmakla kalmayacak ilave 7.400 km²'lik bir alan daha kaybedecektir."[395] Söz konusu girişimin hayata geçirilmesi konusunda Mısır kendi çıkarlarını çok fazla düşünmese de Türkiye'nin tepkisinden çekinerek istekli olmadığı görülmektedir.

Harita 4: Mısır'ın Türkiye Yerine Yunanistan ve GKRY ile Anlaşması Sonucu Kaybedeceği Deniz Alanları

Kaynak: Başeren, 2010: 150

Türkiye'nin itirazlarına rağmen, GKRY'nin Mısır'dan sonra Lübnan ile münhasır ekonomik bölge antlaşması girişimleri sorunu daha fazla artırmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından Lübnan'ın Ankara Büyükelçiliği'ne verilen bir nota ile bu antlaşmanın Türkiye ve KKTC'nin Kıbrıs adasının etrafındaki deniz alanlarında mevcut hak ve menfaatlerini dikkate almadığı, GKRY'nin tek başına bütün adayı temsil etme yetkisinin bulunmadığı bildirilmiştir.[396] Türkiye'nin sert çıkışı Lübnan'ın imzalanmış olan antlaşmayı yürürlüğe koymasına engel olmuştur.

[395] Başeren, a.g.e., s.22
[396] Başeren, a.g.e., s.24-25

Bölgede GKRY'nin deniz alanlarının sınırlandırılması girişlerinin bir diğer muhatabı Suriye olmuştur. Suriye 1981'de karasularını 35 mile çıkarmış daha sonra 12 mile çekmiştir. 200 metre ya da işletilebilir derinliğe kadar kıta sahanlına sahip olduğunu hüküm altına alan bir düzenlemeye sahiptir. Suriye ile GKRY 2000'li yıllarda deniz alanlarının sınırlandırılması konusunda görüşmeler yapmış olsalar da bir antlaşma yapılmamıştır.[397] Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle Doğu Akdeniz'in kullanımı konusunda yakın zamanda bir gelişmenin olması beklenmemektedir.

Bölgenin en güçlü ülkelerinden olan İsrail'in Doğu Akdeniz sahillerinin bir kısmının Batı Şeria'da bulunması İsrail ile diğer ülkelerin deniz alanlarının kullanımına dair bir antlaşma yapmasını engellemektedir. Bun rağmen İsrail herhangi bir anlaşma olmaksızın tek taraflı iradesi ile Doğu Akdeniz'in doğusunda kendi kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesindeki Tamar ve Leviathan sahalarında doğalgaz çıkarmaya başlamıştır.[398]

Gazze açıklarında BG Group ve Consolidated Contractors Corporations bölgede yaptıkları araştırmanın ardından 2000 yılı başlarında bölgede çok miktarlarda doğalgaz olduğunu belirtmiştir. BG Group buradan elde edeceği gaz satışından kazanacağı miktarın %10'unu Filistin Otoritesine vereceğini belirtmiştir. Ancak Filistin otoritesinin miktarı az bulması gelişmelerin duraklamasına sebep olmuştur.[399]

GKRY ile Amerikan Noble enerji şirketinin GKRY'nin açmış olduğu işletme sahalarından 12. sininin ihalesini almış olması ve bu bölgeden önemli oranda petrol çıkarılabileceğinin tahmin edilmesi ve petrolün İsrail'e iletilebilecek oluşu, İsrail ile GKRY arasında işbirliğinin artması ihtimalini güçlendirmektedir.[400] İsrail ve GKRY görüşmeler neticesinde 2010 yılında ortay hat prensibini temel alarak deniz alanlarının sınırlandırılması antlaşması yapmışlardır. Türkiye tarafından talihsiz bir gelişme olarak değerlendirilen MEB antlaşmasının, konu aldığı deniz alanlarında Türkiye'nin bir hak

[397] Başeren, a.g.e., s.25
[398] Enerji Enstitüsü, "Köşe Yazısı: İsrail'in Leviathan Gaz Sahası ve Türkiye", 2014, Erişim: http://enerjienstitusu.com/2014/02/10/kose-yazisi-israilin-leviathan-gaz-sahasi-ve-turkiye/
[399] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.160
[400] Başeren, a.g.e., s.26

iddiası olmadığı ancak GKRY'nin adanın tamamını temsil etmediği ve Kıbrıs Türklerinin haklarının ihlal edildiği Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından ifade edilmiştir.[401]

Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs tarafından 1960 yılında imzalanan Kurucu Antlaşma gereği İngiltere'ye verilen Akrotiri ve Dikelya topraklarından çizilen dört çizgi arasında kalan deniz sahasının, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karasularının bir parçası olarak ileri sürülemeyeceği karara bağlanmıştır. Antlaşmanın bitişik iki ülke arasında karasularını sınırlandırdığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Aynı antlaşmanın diğer deniz alanlarını sınırlandırıp sınırlandırmayacağı şüphelidir.[402]

Çizgilerin arasında kalan bölgenin niteliğine dair bir bildirim bulunmamaktadır. İngiliz donanmasına ait HMS Enterprise isimli oşinografi ve hidrografi gemisinin 2005 tarihinde Akrotiri ve Dikelya üssü arasında petrol araştırması yaptığı bildirilmiştir.[403] İngiltere'nin bölgedeki petrol ve doğalgaz potansiyeline göre ilerde yeniden konum alıp almayacağı netleşecektir.

Doğu Akdeniz'in Kuzey sahillerini oluşturan Türkiye, 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesine ve 1982 BMDHS'ye taraf değildir. Bu güne kadar Türkiye, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge düzenlemeleri hakkında herhangi bir ihtiyaç hissetmemiştir. Türkiye karasularının genişliğini 6 mil olarak belirlemiştir. Ancak Karadeniz ve Akdeniz'de 12 mil uygulamaktadır. Türkiye, GKRY'nin girişimlerine kadar Doğu Akdeniz'de deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

Türkiye, GKRY ile Mısır arasında 2003 yılında münhasır ekonomik bölge antlaşmasının imzalanmasından sonra 2004 yılında yayınladığı nota ile, 32º 16' 18" boylamının batısında kalan sınırlandırma sahası ile ilgili uluslararası hukuktan doğan bütün

[401] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "No: 288, 21 Aralık 2010, İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk.", http://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa, (28.02.2015)
[402] I. J. Charney and M. L. Alexander, International Maritime Boundaries, (3), 1991, s.1559'dan Aktaran: Başeren, a.g.e., s.26
[403] Başeren, a.g.e., s.27

haklarını saklı tuttuğunu bildirmiş ve Kıbrıs'ta tüm kesimleri temsil edecek bir otoritenin olmadığını ifade etmiştir.[404]

Türkiye, 2005 yılındaki bir nota ile deniz alanlarını sınırlandırılma antlaşmalarının söz konusu denizi kullanan ülkelerin tamamını bağladığını ve uluslararası deniz hukukuna göre Akdeniz gibi kapalı ya da yarı kapalı bir denizlerde hakkaniyet açısından kıyıdaş devletlerin de gözetilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. GKRY ve Mısır arasında gerçekleşen sınırlandırma antlaşmasından etkilenmiş olduğunu belirten Türkiye, söz konusu antlaşmaya itiraz hakkı olduğunu bildirmiştir.[405] Türkiye'nin, 2007 yılında TPAO'ya Doğu Akdeniz'de dört sahada ruhsat ve arama izni vermesi ve bölgede jeofizik ve sismik araştırmalar yürütmesi, bölgede haklarını koruyacağını ve aleyhinde yürütülecek faaliyetlere izin vermeyeceğini göstermektedir. Zira söz konusu ruhsatlar GKRY'nin ruhsat vermiş olduğu sahaların kuzeyindekiler ile çakışmaktadır. GKRY, Türkiye'nin MEB'ine giren bölgelerdeki parsellerine şuana kadar ruhsat vermemiştir. Söz konusu parsellere ruhsat verilmesi durumunda ise Türkiye'nin bölgedeki arama faaliyetlerinin artacağı düşünülerek sürtüşmelerin yaşanması ihtimali baş gösterebilecektir.

Türkiye, deniz alanlarının kullanımı ile ilgili, 2011 tarihinde KKTC ile imzaladığı kıta sahanlığı ve MEB antlaşması dışında bir antlaşma imzalamamıştır. Çünkü Türkiye, Doğu Akdeniz'deki alanların kullanımı ile ilgili tarafların tüm özel koşullarının ele alınacağı hakça bir uluslar arası antlaşma yapılmasını öngörmektedir. Bu görüşünü, vermiş olduğu üç notada da ifade etmiştir.[406] Türkiye iki taraflı yapılan antlaşmalar ile deniz alanlarının kullanımının hukuka ve hakkaniyet ilkesine aykırı olduğunu ve Kıbrıslı Türklerin söz konusu antlaşmalarla yok sayıldığını dile getirmektedir. Türkiye açısından, yapılan antlaşmalar GKRY'nin Kıbrıs'ın tamamını temsil etmemesi nedeniyle geçerli değildir. Ayrıca bu girişimler Kıbrıs'ta çözümün önünü tıkayan gelişmelerdir.

---

[404] UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, "Law of the Sea Bulletin", 2004, http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (03.01.2015)
[405] UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, "Law of the Sea Bulletin", 2005, http://www.un.org/depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin59e.pdf, (03.01.2015)
[406] BİLGESAM, a.g.e., s.26

Harita 5: Türkiye'nin TPAO'ya Verdiği Ruhsatın GKRY Ruhsatı ile Çakışması

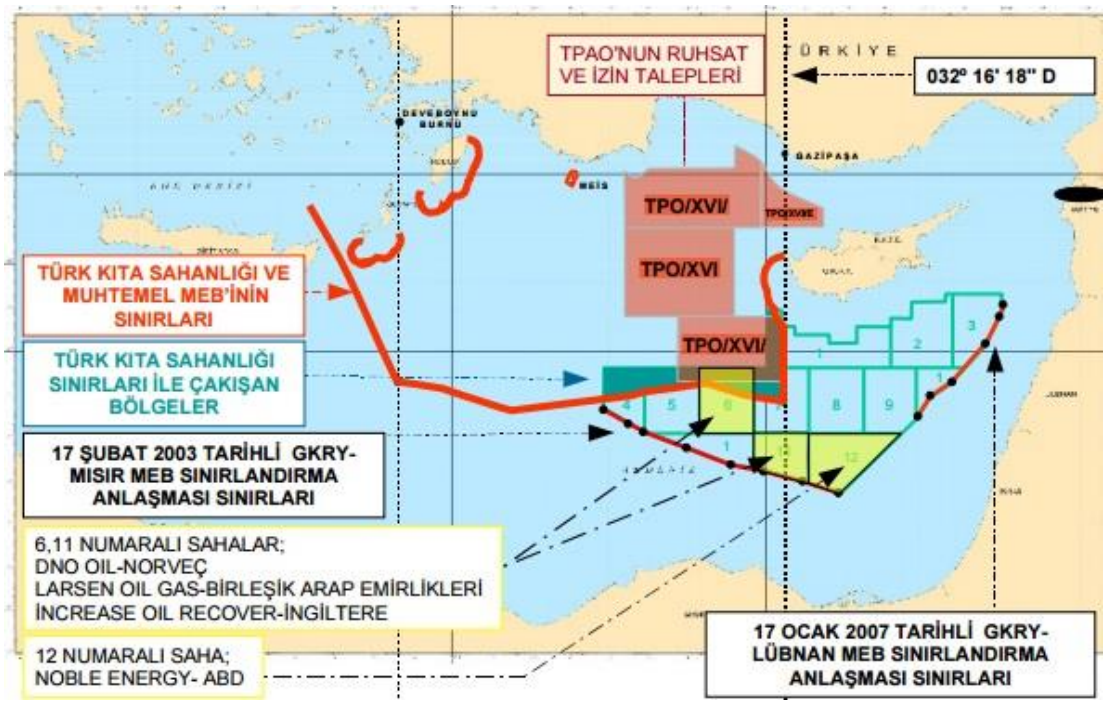

Kaynak: Sertaç Başeren, Doğu Akdeniz Sorunu ve KKTC'ye Etkileri, Panel, Başkent Üniversitesi, 2008, 33

GKRY'nin deniz alanlarını sınırlandırma görüşmeleri yaptığı dönemde, KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, konunun taşıdığı önem karşısında, temasta bulunduğu Petrol şirketlerinin yetkililerine, bölgede petrol veya doğalgaz bulunması durumunda KKTC'nin %50 pay alması gerektiğini bildirmiştir.[407]

> GKRY-Mısır münhasır ekonomik bölge sınırlandırması antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından 2003 yılında KKTC Dışişleri Bakanı Tahsin Ertuğruloğlu, Mısır Lefkoşa Büyükelçisi Omar Metwally ile görüşerek yapılan antlaşmayı tanımadıklarını resmen bildirmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat, yaptığı bir açıklamada "Kıbrıs çevresindeki petrollerden müşterek istifade edilmesi gerektiğini, aksi halde sıcak durumların meydana geleceğini" belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Talat, bu konudaki uyarılarını yazılı olarak, Lübnan ve Mısır hükümetlerine de bildirmiştir.[408]

KKTC, GKRY-Lübnan münhasır ekonomik bölge sınırlandırması antlaşmasına da itiraz etmiştir. KKTC Cumhurbaşkanı Talat tarafından, BM Türk Daimi Temsilciliği'nin

[407] Başeren, a.g.e., s.36
[408] Başeren, a.g.e., s.37

BM Genel Sekreteri'ne yazılan 2007 tarihli bir mektubun ekinde bir metin hazırlanmıştır. Burada, GKRY'nin Kıbrıs'ın tamamını temsil edemeyeceği ve GKRY'nin Lübnan ile yaptığı antlaşmanın Kıbrıs Türk tarafının haklarını yok sayan bir girişim olduğunu belirtmiştir. Kıbrıs Türk Halkının, Kıbrıs adasının deniz alanlarında da hakları olduğunu ve bu antlaşma ile bu hakların ihlal edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, GKRY'nin 2003 yılında Mısır ile yaptığı deniz alanlarının sınırlandırılması antlaşmasına da itiraz ettiklerini belirtmiştir. GKRY'nin Kıbrıs'ın tamamını temsil etmediği için söz konusu antlaşmaların hükümsüz olduğunu belirtmiştir.[409]

GKRY'nin artan faaliyetlerine karşılık, KKTC'nin BM nezdindeki girişimleri de artmıştır. 2007 yılında BM Genel Sekreteri'ne bir mektup daha yazılmış ve GKRY'nin belirlediği petrol arama sahalarının kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bu gelişmelerin çözüm arayışlarını zora soktuğu da belirtilmiştir.[410] KKTC Cumhurbaşkanı Talat 2009 yılında da BM Genel Sekreterine bir mektup daha yazmış ve GKRY'nin, Kıbrıs Türk Halkı'nın adanın doğal kaynakları üzerindeki temel haklarını ihlal ettiğini ifade etmiştir. BM'nin GKRY'nin Kıbrıs'ta sorunun çözümüne kadar söz konusu faaliyetleri durdurması gerektiğini ifade etmiştir.[411]

KKTC, 2011 yılında Türkiye ile sınırlandırma antlaşması yaptıktan sonra TPAO'ya Kıbrıs adasının kuzeyinde ve güneyindeki yedi sahada petrol ve doğalgaz arama ruhsatı vermiştir. Aynı yıl Piri Reis sismik araştırma gemisi ruhsat verilen alanlarda gaz ve petrol aramak üzere Doğu Akdeniz'e açılmıştır. GKRY'nin belirlediği alanlardaki parsellerin yedi tanesi ile KKTC'nin TPAO'ya ruhsatladığı parseller ile çakışmaktadır.[412]

---

[409] UN General Assembly Security Council, "Latter Dated 2 February 2007 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General", 2009, Erişim: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/54, (08.01.2015)

[410] UN General Assembly Security Council, "Latter Dated 8 August 2007 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General", 2009, Erişim: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2007/487, (08.01.2015)

[411] UN General Assembly Security Council, "Latter Dated 17 April 2009 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General", 2009, Erişim: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2009/216, (08.01.2015)

[412] BİLGESAM, a.g.e., s.33

Harita 6: KKTC'nin TPAO'ya verdiği Ruhsat ile GKRY'nin Belirlediği Parsellerin Çakışması

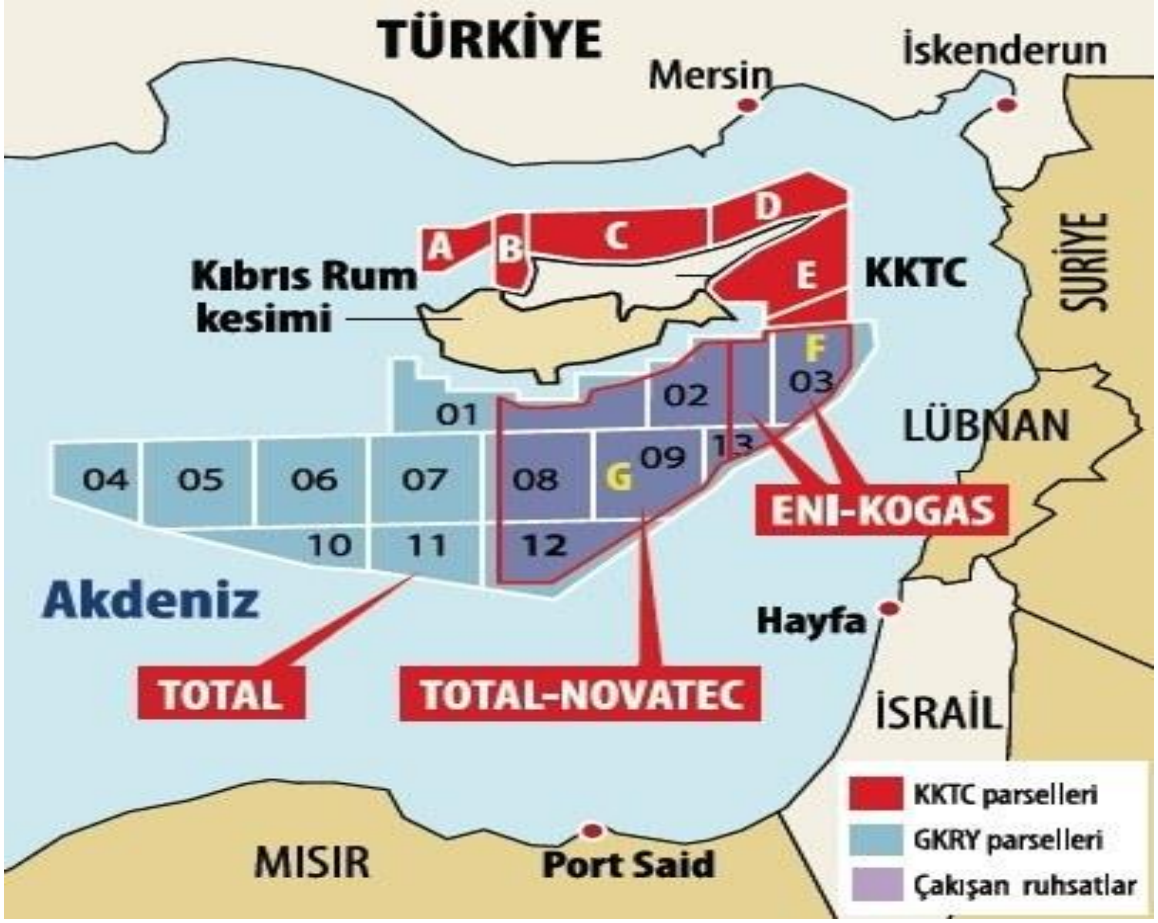

Kaynak: Merve Erdil, 2012

KKTC'nin girişimleri Kıbrıs Türk tarafının haklarının korunması açısından önemlidir ki Kıbrıs adasında sadece Rumlar yaşamamaktadır, Kıbrıs adası antlaşmalarda da kabul edildiği üzere iki kesimlidir. GKRY'nin girişimleri, çözümü kısa ve orta vadede zora sokacak gelişmelerdir. Söz konusu girişimler, Kıbrıs sorununun çözümü konusunda GKRY'ye avantaj sağlayacak zeminlerin oluşmasını da sağlamaktadır ki bu durum Türkiye ve KKTC tarafından kabul edilemez. GKRY'nin uluslararası hukuku zedeleyen ve tartışılmasına yol açan girişimleri, muhatap alınan bölge ülkeleri ve petrol ve doğalgaz arama sahalarında ihaleleri alan şirketler nezdinde de itibar görmemelidir. Aksi takdirde gelecekte uluslararası hukukun geçerliliği, yeni bir tartışma konusuna sahip olabilir. Özellikle deniz hukuku ve deniz alanlarının belirlenmesinde ortaya çıkan yeni sorunlar başka alanlar için de emsal teşkil edebilir.

Sınırlandırma antlaşmaları yapılırken, antlaşmalara taraf olmayan üçüncü şahısların da haklarının korunması ya da haklarının gasp edilmemesi uluslararası hukukun hakkaniyet ilkesi gereğidir. Bu noktada sınırlandırma antlaşmalarına ve uluslararası sözleşmelere (1958 ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmeleri) taraf olmayan Türkiye ve KKTC'nin haklarının gözetilmesi zorunluluğu vardır. Ancak GKRY, Mısır, Yunanistan, Lübnan, İsrail ve Suriye bölgede Türkiye'yi ve KKTC'yi yok sayarak sınırlandırma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bu girişimler sonucu ortaya çıkan ya da çıkacak ikili antlaşmalar deniz alanlarının kullanımı konusunda uluslararası hukuku kilitleyecektir.

Uluslararası hukuk, adaların da kıta sahanlığına ve münhasır ekonomik bölgelere sahip olabileceğini kabul etmiştir. Bununla beraber bir coğrafi oluşumun ada tanımına uyması ile sahip olabileceği deniz alanları arasında doğrudan bir bağlantı bulunmamaktadır. Adaların konumu, üzerinde insan yaşayıp yaşamaması, kendisine özgü bir ekonomisinin olup olmaması gibi kriterlere göre söz konusu hakların ne derecede verilip verilmeyeceği netleşmektedir.[413]

Deniz alanlarının kullanımına ilişki bir sınırlandırma yapılacak ise bu antlaşmalar, hakkaniyet ilkesi gereği, iki taraflı değil tüm kıyıdaş ülkelerin katılımı ile çok taraflı olmalıdır. Coğrafi şartların her alan ve konu için farklılık göstereceği göz önüne alınacak olursa her sınırlandırmanın farklı bir kimliği olacağı kabul edilmelidir. Burada teknik konular ön plana çıkmaktadır ki deniz alanlarının belirlenmesinde hem hak edişler hem de muhatapların açık deniz bağlantılarının art niyetli olarak engellenmemesi göz önüne alınması gereken unsurlardır. Tarafların söz konusu deniz alanından adaletli bir şekilde yaralanabiliyor olmaları gerekmektedir.[414]

Başeren'e göre Doğu Akdeniz'de hakkaniyet ilkesi gözetilmeksizin gerçekleştirilecek olan ikili sınırlandırma antlaşmalarında en fazla zarara uğrayacak olan ülke Türkiye olacaktır. Antlaşmalar hazırlanırken üçüncü tarafların hakları da gözetilmelidir.

---

[413] Başeren, a.g.e., s.40-41

[414] Tanaka Yoshifumi, "Reflections on the Concept of Proportionality in the Law of Maritime Delimitation", **International Journal of Marine and Coastal Law**, 16 (3), 2001, s.462

> Türkiye'nin söz konusu sınırlandırma sahasına bakan ilgili kıyıları, Antalya Gazipaşa'dan Muğla Deveboynu Burnu'na kadar uzanmaktadır. Bu iki nokta arasındaki Türkiye'nin gerçek kıyı uzunluğu 656 mildir. Bu kıyıların cephe uzunluğu da hayli uzun olacaktır. Türkiye'nin cephe olarak görece 10 kat daha uzun ilgili kıyılarının UAD (uluslararası Adalet Divanı)'nin Fransa ile Kanada arasındaki St. Pierre ve Miquelon Adaları Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı Kararı'nda belirtildiği gibi açık deniz alanlarına azami erişiminin kesilmemesi için Türkiye ile GKRY'nin ilgili kıyıları arasında çizilecek ortay hattın, Türkiye sahillerinin önünü açacak şekilşe doğuya doğru çekilmesi gerekir. Bilindiği gibi, UAD'nin Malta-Libya Kıta Sahanlığı Uyuşmazlığı Kararı'nda, ortay hat sınırı Malta aleyhine 18 mil kuzeye çekilmiştir. Bu ölçünün, Anadolu kıyıları ile Kıbrıs adasının batı kıyılarının oranları ve bunlara verilecek kıta sahanlıklarının bu orana uygun olması gerekliliği dikkate alındığında hakkaniyeti sağlamaya yetmediği görülecektir… bölgenin en önemli limanlarından olan Antalya ve Mersin limanlarının önünün kapanmaması gerekir. Bu gerekçeler dikkate alındığında Türkiye ile GKRY'nin ilgili kıyıları arasındaki sınırın çizilmesinde başlangıç noktasını oluşturacak ortay hattın kıta sahanlığı sınırını oluşturabilmesi için 32º 16' 18" doğu boylamına kadar doğuya doğru çekilmesi hukuki bir zorunluluk halini almaktadır.[415]

Türkiye-Yunanistan kıta sahanlıkları ve münhasır ekonomik bölge sınırlandırmaları da diğer bir sorun alanıdır ki Türkiye, Doğu Akdeniz'de Yunanistan adaları ile deniz komşusudur. Söz konusu adalar Uluslararası Hakem Mahkemesi'nin İngiltere ile Fransa arasındaki Kanal kıta sahanlığı uyuşmazlığında belirttiği gibi[416], Türk ana karası ile Yunan ana karası arasında çizilecek ortay hattın ters tarafında yer aldıkları için, bunlara sınırlandırma esasında karasuları dışında kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölge verilmeyecektir. Ayrıca, uluslararası hukuk gereği Yunanistan'ın iddia ettiği Rodos ile Girit adasında çizilecek hattın Yunanistan'ın karasuları başlangıç sınır olması fikri de mümkün değildir. Bu duruma örnek olarak, Uluslararası Adalet Divanı'nı Romanya ile Ukrayna arasındaki dava da verdiği karar gösterilebilir.[417] Kuzey-güney doğrultusunda Doğu Akdeniz'in sınırlandırılması da Türkiye ile Mısır arasında çizilecek ortay hat ile belirlenmesi, hakkaniyete uygun olacaktır.

Son gelişmeler çerçevesinde bölgede oluşan yeni politik dengeler, havza ile ilgili güvenlik anlayışının değişmesine neden olmaktadır. İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'de birlikte oluşturmaya çalıştıkları güvenlik çemberi bu durumun en somut örneğidir.[418] Söz konusu işbirliğinin enerji temelinde oluşturulduğu görülmektedir. Ancak

---

[415] Başeren, a.g.e., s.41-42

[416] Delimitation of The Continental Shelf (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and The French Republic), 30 June 1977, s. 92, s. 195; s.95, s.203; International Boundary Cases: The Continental Shelf, Vol. I, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1992, s. 363'den Aktaran: Başeren, a.g.e., s.43

[417] Başeren, a.g.e., s.43-45

[418] BİLGESAM, a.g.e., s.40

Filistin sorunu ve İsrail'in Arap ülkeleri ile olan anlaşmazlıklarının da İsrail'i böyle bir dayanışma içerisine ittiğini görmek gerekir. Aynı yöneliş, Yunanistan ve GKRY'nin Türkiye ile arasındaki gergin ilişkilerden kaynaklı Yunanistan ve GKRY'nin politikalarına da yansımıştır. Bölgede diğer ülkeler ile ilişkileri bozuk olan İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin kendilerini medeniyet temelinde de bölgedeki diğer ülkelerden ayrı tuttukları söylenebilir ki, bu durum söz konusu ülkelerin karşılıklı olarak yakınlaşmalarında etkili olmuştur.

Bölgesel güvenlik politikalarında üzerinde durulması gereken bir diğer etkende AB'nin enerjiye olan ihtiyacı ve Doğu Akdeniz'in enerji koridoru olmasına ilave olarak enerji kaynağı haline dönüşmeye başlamasıdır. Bu kapsamda bölgenin değeri AB için giderek artmaktadır. Doğu Akdeniz'in batı yakasında AB üyesi Yunanistan ve merkezinde yine AB üyesi olan GKRY bulunmaktadır. GKRY'nin adanın tamamını temsil etmemesine ve fiili olarak bölünmüş bir coğrafyanın bir parçası olmasına rağmen adanın tamamını temsilen GKRY, AB'nin temel prensiplerinin göz ardı edilmesi pahasına birliğe kabul edilmiştir. Bu durum, AB için enerjinin ne denli önemli olduğunu ve gerekirse çatışma bölgelerine dahi girebileceğini göstermektedir. Ayrıca AB'nin Kıbrıs sorununa taraf olması sorunun çözümüne değil çözümsüzlüğüne katkı sağlamıştır. Zira GKRY'nin AB'ye kabul edildiği 2004 yılından bu güne adada somut bir gelişme yaşanmamıştır.

AB, GKRY'ye desteğini sondaj çalışmaları esnasında göstermiş ve bağımsız bir devlet olarak GKRY'nin ikili antlaşmalar imzalayabileceğini, uluslararası hukukun öngördüğü yetki alanlarında doğal kaynaklarını kullanmaya hakkı olduğunu ifade etmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs ile iyi komşuluk ilişkileri sürdürmesi gerektiğini belirtmiş ve Türkiye'yi üye bir devlete karşı güç kullanmaması konusunda uyarmıştır.[419]

Uluslararası toplantılarda, AB'nin Doğu Akdeniz'deki ekonomik alanı için Rum yönetimi ve Yunanistan'ın öngördüğü alanları gösterir haritalar kullandığı görülmektedir. Bu davranışlar sorunların çözümünü zorlaştırmaktadır. Doğu Akdeniz'deki haksız tasarruflar Ege sorununa da nüfuz edecektir ki bu durum Türkiye için kabul edilebilir değildir. AB'nin bölgedeki mevcut sorunlara en önemli katkısı Kıbrıs çevresindeki enerji

[419] BİLGESAM, a.g.e., s.41

kaynaklarından elde edilecek gelirin adadaki tüm kesimler arasında paylaşılması çağrısı olmuştur. AB bölgede sorunlar karşısında daha yapıcı tutum takınarak çözüme katkı sağlayabilecek konumdadır.[420] Enerjinin sorunsuz bir şekilde Avrupa'ya akışını hedefleyen AB açısından sorunların artarak devamlılığını sağlayacak politikalar rasyonel değildir.

Bölgedeki diğer bir kırılma noktası Türkiye-İsrail ilişkileridir. İsrail'in, 2000'li yılların sonlarında Filistin'e yönelik faaliyetleri esnasında ilişkiler bozulmaya başlamıştır. Gene aynı dönemlerde Davos krizi ile 2010 yılındaki Mavi Marmara olayı ilişkileri durma noktasına getirmiştir. Bu dönemle birlikte Yunanistan, İsrail ve GKRY ilişkileri ivme kazanmıştır.

> 2008 yılında İsrail ve Yunanistan hava kuvvetlerinin Girit adası açıklarında ortaklaşa düzenledikleri tatbikatla başlayan İsrail-Yunanistan yakınlaşması 2010-11 dönemindeki enerji keşifleri ve Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulmasıyla hız kazanmış, GKRY'ni de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Son derece kısıtlı bir hava sahası olan İsrail, Türkiye'nin hava sahasını kapatmasıyla hava kuvvetlerinin eğitimi için ihtiyaç duyduğu sahayı bu iki ülke ile ilişkilerini geliştirmek suretiyle bulmuştur. Yunan ve İsrail hava kuvvetleri 2010 yılından bu yana Doğu Akdeniz açıklarında ortak tatbikatlar düzenlemektedirler. Yine 2010 yılında Yunan Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral G. Karamalikis'in İsrail'i ziyareti ile başlayan üst düzey askeri yetkililerin karşılıklı ziyaretleri de devam etmektedir. Yunan basınında Yunanistan'ın İsrail'den silah sistemleri alacağına dair haberler yer almaktadır. 2012 yılında Benjamin Netanyahu'nun GKRY'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında iki ülke arasında içeriği açıklanmayan bir savunma işbirliği antlaşması imzalanmıştır. 2011 yılında yaşanan sondaj krizi sırasında İsrail, GKRY'ni açıktan desteklemiş ve savaş uçaklarını KKTC hava sahası ve TPAO'nun araştırma gemisi üzerinde uçurmaktan çekinmemiştir.[421]

Kıbrıs Rum Yönetimine 16 Şubat 2012 tarihinde ziyarette bulunan İsrail Başbakanı Netanyahu ile Rum Yönetimi lideri Hristofyas arasında geçen konuşmalarda, İsrail'den İsrailli iş adamlarının KKTC'ye yatırım yapmamaları istenmiş, İsrail'in de buna karşılık adadan deniz ve hava üssü istediği iddia edilmektedir. Görüşmelerin sonunda arama kurtarma işbirliği antlaşması yapıldığı açıklanmıştır. Görüşmelerin ana konularını enerji oluşturmuştur. Kıbrıs'ta bir enerji santrali kurulması ve korunması için İsrailli askeri personelin ve çalışacak işçilerin aileleriyle birlikte adaya yerleştirilmesi de gündeme gelmiştir. Bu sayının toplamda 50 bini bulacağı belirtilmiştir.[422]

> Diğer yandan İsrail-GKRY ve Yunanistan arasındaki diplomatik ve ekonomik ilişkiler de hızla gelişmektedir. 8 Ekim 2013 tarihinde Yunanistan Başbakanı Antonis Samaras İsrail'i

[420] BİLGESAM, a.g.e., s.41
[421] BİLGESAM, a.g.e., s.42
[422] Anadolu Ajansı, "Kıbrıs'a 'Küçük İsrail' Kurmak İstiyor", 21.05.2012, Erişim: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25350757, (23.06.2015)

ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında Yunanistan ile İsrail arasında yirmi bakanın katıldığı ilk yüksek düzeyli işbirliği toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Doğu Akdeniz'deki enerji konuları da ayrıntılı bir şekilde görüşülmüştür. Doğu Akdeniz'deki sıvılaştırılmış doğalgazın da Yunan tankerleri ile taşınması hususunda anlaşılmıştır. Buna karşılık Yunanistan, GKRY ile birlikte İsrail'e AB ile olan ilişkilerinde yardım edeceğine ve İsrail-AB ilişkilerini kolaylaştıracağına dair söz vermiştir.[423]

2.5. Doğu Akdeniz'de Deniz Güvenliğinin Sağlanması

Deniz taşımacılığı 50 bin civarındaki gemi ile uluslararası ticaretin yaklaşık yüzde 80'ini oluşturmaktadır.[424] Dünya ticaretinin toplam parasal değeri 15 trilyon ABD Doları olup, bunun 9 trilyon Dolar'ı deniz yoluyla gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla, parasal değer bakımından dünya ticaretinin %60'ı deniz yolu ile yapılmaktadır. Deniz yoluyla yılda yaklaşık 2.7 milyar ton Petrol ve doğalgaz taşınmaktadır.[425] Veriler petrol ve türevlerinin %90'ından fazlasının deniz yolu ile taşındığını göstermektedir. Deniz taşımacılığının diğerlerine oranla daha ucuz oluşu, deniz taşımacılığına olan talebi her geçen gün artırmaktadır. Dünya deniz ticareti taşımacılığının yaklaşık dörtte birinin Akdeniz'den geçtiğini ve bu trafiğin çoğunluğunun Doğu Akdeniz'den geçtiğini düşünecek olursak, bölge güvenliğinin önemini daha iyi kavrayabiliriz.

Deniz taşımacılığı genellikle daha önceden belirlenmiş ve uluslararası geçerlilik kazanmış deniz ulaştırma rotaları üzerinden sağlanmaktadır. Deniz ticaretinin güvenliğinde yükleme boşaltma limanları ile bunların arasındaki güzergahlar, boğazlar, geçitler, kanallar önem arz etmektedir. Özellikle de petrol ve türevi yükleri taşıyan gemilerin güzergahları dünya ekonomisi için elzemdir. Sadece İstanbul Boğazı'ndan günde yaklaşık üç milyon varil petrol Karadeniz'den Akdeniz'e geçmektedir.[426] Bu tür kritik geçişlerin kapatılması ihtimali gelişmiş ve ticarete dayalı ekonomilere sahip ülkelerin politik gündemlerinin önemli konularıdır.

---

[423] Katimerini, "Greece Israel look to new era of cooperation", 8 Ekim 2013'den Aktaran: BİLGESAM, a.g.e., s.42
[424] Gal Luft ve Anne Korin, "Terrorism Goes to Sea", **Foreign Affairs**, 83 (6), (2004), s.62
[425] Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliği, "Deniz Taşımacılığı 2010-2013 Raporu", Erişim: http://www.gisbir.com/content/uploads/kurumsal/dosya/2013%20SEKTOR%20RAPORU.pdf, (05.06.2015)
[426] Gürdeniz, a.g.e., s.35

2.5.1. Doğu Akdeniz Deniz Ticareti Güvenliği

Dünyada kritik olan yedi geçit'in (Türk Boğazları, Süveyş Kanalı, Cebelitarık, Bab-ül Mendep, Hürmüz Boğazı, Panama Kanalı ve Malakka Boğazı) dördünün güzergahı Akdeniz'dir. Dolayısıyla dünya deniz ticareti, dört kritik noktadan geçerek Akdeniz'e akmaktadır diyebiliriz. Denizlerde sadece gemilerle yük taşınmamakta, aynı zamanda elektrik ve haberleşme kabloları ile enerji transferi ve iletişimde gerçekleşmektedir. Bu konuda İsrail ve Türkiye'nin çeşitli projeleri olduğu bilinmektedir.

Dünyada petrol tankeri trafiğinin en fazla yaşandığı bölge olan Hürmüz Boğazı'ndaki deniz trafiği, 1980-1988 yılları arasındaki İran-Irak savaşı sırsında 240 tankerin saldırıya uğraması ile %25 azalmıştır. Bu durum dünyada petrol fiyatlarının artmasına sebep olmuştur.[427]

2012 yılında Süveyş Kanalı'ndan günde 2.97 milyon varil ham ve işlenmiş petrol taşınmıştır. Bu oran denizden petrol taşımacılığının %7'sine tekabül etmektedir. Süveyş'in paralelindeki Sumed Boru Hattı'ndan ise günde 1.54 milyon ton ham petrol geçmektedir.[428] Analistlere göre Süveyş bölgesi petrol ticaretinde önümüzdeki dönemlerde önemini daha da arttıracaktır ki söz konusu rakamlar her yıl artış göstermektedir. Süveyş'in önemi Süveyş Krizi ve Arap-İsrail Savaşı'nda kanalın geçişlere kapatılması ile daha iyi anlaşılmıştır. Zira bu dönemde hem petrol fiyatları artmış hem de deniz ticareti aksamıştır.

Süveyş kanalının devamı niteliğini taşıyan Kızıl Deniz'i, Hint Okyanusu'na bağlayan Bab-ül Mendep Boğazı'ndan da yılda 33 bin gemi geçiş yapmaktadır. Ayrıca, dünya petrol ihracatının %26'sı söz konusu boğazdan geçmektedir.[429] Burada çıkacak herhangi bir istikrarsızlık veya korsan faaliyeti gemilerin çok uzun bir mesafe kat ederek Ümit Burnu'na yönelmelerine sebep olacak ve dünya ticaretinde kayıp yaşanacaktır. Aden körfezinde 2000'li yıllarda özellikle tankerlere yönelik terörist ve deniz haydutluğu

[427] Gürdeniz, a.g.e., s.35
[428] U.S. Energy Information Administration, "Suez Canal, Sumed Pipeline Are Key Parts of Egypt's Role In International Energy Markets", 2013, Erişm: http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=12371, (12.12.2014)
[429] Deniz Haber, "Kızıldenizin Kapıs Bab Ul Mendep Bogazı", (15.04.2013), http://www.denizhaber.com.tr/kizildenizin-kapisi-bab-ul-mendep-bogazi-haber-48115.htm, (22.05.2015)

faaliyetleri nedeniyle aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bir çok ülkenin donanma unsurları görev yapmaktadır.

Deniz ticaretinin önemini ve maddi değerini artırması, deniz haydutluğunu ve korsanlığını[430] da berberinde getirmiştir. Devletler sadece diğer devletlere karşı değil, denizlerde ticareti engelleyen ve tüm devletleri zarara uğratan deniz haydutluğu ve korsanlığa karşı bireysel veya toplu olarak askeri güç kullanmak durumunda kalmışlardır. 16. yüzyıldan itibaren deniz haydutluğu ve korsanlığının tüm denizlerde olduğu gibi Akdeniz coğrafyasında da korku saldığı bilinmektedir. Önceki yüzyıllar kadar olmasa da günümüzde de deniz haydutluğu ve korsanlık faaliyetleri gündemi meşgul etmektedir. Son yıllarda deniz haydutluğu Güney Doğu Asya'ya kaymıştır. Deniz haydutluğu vakalarının % 55'i söz konusu bölgede gerçekleşmektedir. Güney Doğu Asya'yı Afrika ve Hindistan takip etmektedir.[431]

2008 yılında deniz haydutluğunun gelişmiş ülkelerin ticaretlerine verdiği zarar neticesinde deniz haydutluğu ile mücadelenin ön plana çıktığı görülmektedir. Enerji ve ticaret yolları üzerinde oluşan deniz haydutluğu ile mücadelenin coğrafi odağını ise Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Basra körfezi oluşturmaktadır.[432] Deniz haydutluğu dünya deniz ticaretini ve dolayısıyla ekonomisini zarara uğratmaktadır. Deniz haydutluğu; yüklerin çalınması, seyrin gecikmesi, seyir güzergahının uzatılması, haydutlara ödenen fidyeler gibi ağır mali kayıplara neden olmakta, yük sahipleri, armatörler ve sigorta şirketleri bu durumdan olumsuz etkilenmektedir.

Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization IMO)'nun yaptığı analizlerde deniz haydutluğu nedeniyle denizcilik sektörünün uğradığı kayıpların yıllık ortalama 13 ila 15 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir.[433] Haydutluk

---

[430] Birbiri yerine kullanılan bu iki kavram farklı anlamlar içerir. Deniz haydutluğu, herhangi bir sınırlayıcı kural veya kaideye bağlı olmaksızın denizde gerçekleştirilen şiddet ve yağma eylemlerine bilerek katılmak iken, korsanlık ise bir hükümetin izni ile düşman gemilerine saldıran onları alıkoyan mürettebat anlamına gelir. Bkz. Soner Erol, "Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Deniz Korsanlığı 16. ve 17. Yüzyıllar Akdeniz Örneği", Erişim: http://www.academia.edu/6792134/ Deniz_Haydutlu%C4%9Fu_ve_Korsanl%C4%B1k, (29.06.2015)

[431] Deniz Ticaret Odası, "Uluslararası Denizcilik Bürosu 2015 Yılı 2. Çeyrek Deniz Haydutluğu Raporu", http://www.denizticaretodasi.org.tr/Sayfalar/Deniz-Haydutlugu.aspx, (16.07.2015)

[432] EU NAVFOR Somalia, "About MSCHOA and OP ATALANTA", Erişim: http://www.mschoa.org/on-shore/about-us, (03.04.2015)

[433] Cenk Özgen, **Rota: Deniz Kuvvetleri ve Enerji Güvenliği**, Ankara: Gece Kitaplığı, 2015, s.321

esnasında deniz trafiğinde yaşanan gecikmeler, gemilerin ve malların sigorta tutarları, mürettebatın ve gemilerin saldırılarda aldığı hasarlar da dikkate alındığında maliyetin daha büyük olduğu hesap edilmektedir. Deniz ticaretinin artış gösterdiği 1990'lı yıllarla birlikte deniz haydutluğu raporlarının sayısının arttığı gözlemlenmiştir.

2008 yılında deniz haydutluğu eylemlerinin en çok yaşandığı bölge olan Aden Körfezi'nde uluslararası deniz kuvvetleri işbirliği yaparak ortak deniz gücü kurmuştur. Birleşik Deniz Güçleri (Combined Maritime Forces CMF) bölgede güvenliği sağlamak amacıyla 25 ülkenin katılımıyla kurulmuş olup, uluslararası hukuk ve konuyla ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun şekilde, Avrupa Birliği Deniz Kuvvetleri (EU NAVFOR) ve NATO kuvvetleri ile koordinasyon içinde 3 ayrı görev sahasında faaliyet göstermektedir.[434]

> Birleşik Deniz Gücü bünyesinde bulunan; Birleşik Görev Gücü -150 (CTF: Combined Task Force) Kızıldeniz, Aden Körfezi, Hint Okyanusu, Arap Denizi ve Umman Körfezi'nde deniz güvenliği operasyonlarını yürütmekte; CTF-151, Aden Körfezi, Somali Havzası ve Hint Okyanusu'ndaki deniz haydutluğu faaliyetlerini caydırıcı, engelleyici ve yok edici operasyonları gerçekleştirmekte ve tüm uluslara ait gemilerin güvenli geçiş yapmalarını sağlamakta; CTF-152 ise Arap Körfezi'ndeki deniz güvenliğini sağlamaya yönelik operasyonlar yürütmektedir.[435]

Söz konusu operasyonlar sayesinde Aden Körfezi, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda gemilerin geçebileceği güvenli bir koridor açılmış olmaktadır. Deniz ticaret odasının verilerine göre deniz haydutluğu Aden Körfezi'nden Güney Doğu Asya'ya kaymıştır. Benzer şekilde Batı Afrika'da da deniz haydutluğu faaliyetleri gerçekleşmektedir.[436] Bu durum Aden Körfezi benzeri bir askeri işbirliğinin Endonezya-Malezya ve Batı Afrika dolaylarında da olabileceğini göstermektedir.

Dünyada terör saldırılarının artması ve 11 Eylül saldırısı, ülkelerin deniz kuvvetlerinin terörün engellenmesi konusunda yeni görevler yüklenmesine sebep olmuştur. Terörizm üzerine ortak bir tanımda buluşulamasa da Asya Pasifik'teki Güvenlik İşbirliği Konseyi (Council for Security Cooperation in the Asia-Pacific/CSCAP) bünyesinde

---

[434] Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, **Deniz Haydutluğu ile Mücadele Tanıtım Kitapçığı**, Ankara, s.30, Erişim: http://www.kugm.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Kitaplar/20130531_122717_64032_1_64480.pdf, (15.07.2015)
[435] Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, a.g.e.
[436] Deniz Ticaret Odası, a.g.e.

faaliyet gösteren Deniz Terörizmi Üzerine Çalışma Grubu, 2002 yılında ne tür eylemlerin deniz terörizmi kapsamına girdiğine ilişkin bir tanım getirmiştir. Buna göre: Deniz ortamında, denizde veya limanda teknelerle veya teknelere veya sabit platformlara yönelik veya bunlardan herhangi birinin yolcu veya mürettebatına yönelik veya kıyıdaki tesislere veya meskun mahallere yönelik, teröristlerin giriştikleri hareketler ve eylemler deniz terörü olarak kabul edilir.[437] Deniz haydutluğu maddi bir amaç ile gerçekleştirilirken deniz terörizmi siyasal emeller doğrultusunda gerçekleşmektedir. Terörist faaliyetlerin genelinde olduğu gibi deniz teröründe de simgesel etki ve korku ortamı oluşturma amacı ağır basmaktadır.

Terör örgütlerinin denizlerdeki hedefleri genelde enerji hatları ve askeri bölge ve gemilerdir. Petrol ve türevleri dolum ve boşaltımı yapılan limanların da hedef listesinde olduğu bilinmektedir. Enerjinin stratejik bir ürün olması nedeniyle bu tür eylemlerin etkilerinin hem daha büyük olması hem de küresel güçlere mesaj içermesi bakımından seçilmeleri, terörizmin mantığına uygun düşmektedir. Petrol yüklü tankerlere ve iletim hatlarına verilen zarar itibariyle de dünya ekonomisi kısa süreli enerji krizi yaşayabilmektedir, benzeri olayların sıklaşması krizlerin kalıcı olması ihtimalini de beraberinde getirir. Gerek deniz haydutluğu gerekse deniz terörizmi çerçevesinde yapılan saldırıların, dünya ticaretinin önemli bir kısmının gerçekleştiği Akdeniz'in güvenliği için tehdit oluşturduğu aşikardır. Bu noktada bölgede deniz ticaretinin güvenliğinin sağlanması için bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin bireysel veya kollektif askeri önlemler ve operasyonlar gerçekleştirmeleri bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

2.5.2. Doğu Akdeniz'de Organize Suçlar ve Kaçakçılığın Önlenmesi

Deniz alanlarının güvenliğinin tesisinde önemli sorunlardan bir tanesi de kaçakçılığın önlenmesi olmuştur. Bu kapsamda 2000 yılındaki Palermo Protokolü deniz yoluyla insan kaçakçılığının önlenmesine ilişkin düzenlemeler getirilmiştir. Sınır aşan örgütlü suçlara karşı ve kadın ve çocuk ticaretini ele alan kapsamlı bir uluslararası sözleşmenin hazırlanmasına ilişkin 1988 BM genel Kurul kararına istinaden yapılan çalışmalar neticesinde söz konusu protokol kabul edilmiştir. Protokol ile özellikle insan

[437] Özgen, a.g.e., s.329-330

ticaretinin önlenmesi ve devletlerin alması gereken önlemler belirtilmiştir.[438] İnsan kaçakçılığının Doğu Akdeniz'de yoğun bir şekilde gerçekleştiriliyor oluşu, özellikle deniz alanlarının kontrolüne dair önlemleri ön plana çıkarmaktadır.

Akdeniz bölgesinde istikrarın ve güvenliğin tesisi için Fransa, İtalya ve İspanya gibi AB üyesi ülkelerin girişimleriyle oluşturulan Akdeniz İçin Birlik sürecini başlatan Barselona Deklarasyonu Akdeniz'deki göç ve kaçakçılık konusuna önemli vurgular yapmıştır. Yasadışı göçle ilgili ortak bir politika ve eylem planı üzerinde uzlaşılması gerektiği belirtilirken göçün önlenmesi konusunda neler yapılabileceğine dair çalışma gruplarının oluşturulması öngörülmüştür. Ayrıca taraf devletlerin göç konusunda karşılıklı işbirliği içerisinde olmaları ve üzerlerine düşen sorumlukları yapmaları istenmektedir.[439]

Deklarasyon, terörizm, uyuşturucu madde trafiği ve organize suçlar konularında da taraf ülkelerin işbirliği içerisinde olmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Terörizmle mücadelenin tüm katılımcılar için öncelikli konu olduğu belirtilmiştir. Katılımcı devletlerin terörizmin önlenmesi konusunda güvenlik, hukuk ve diğer uzmanlarının periyodik aralıklarla toplanmaları gerektiği ifade edilmiştir. Aynı hassasiyetin uyuşturucu madde trafiği ve organize suçların önlenmesi konusunda da gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir.[440]

Süreç dahilinde 2005 yılında Barselona'da yapılan zirvede, beş yıllık çalışma programı kabul edilerek, göçe ve terörizme karşı ortak faaliyet konusunda koordinasyonun sağlanması öngörülmüştür. 2008 yılında kurumsallaşan süreç Akdeniz İçin Birlik adını almış ve çalışmalarına süreklilik kazandırılmıştır. Yasa dışı göç, terörizm, uyuşturucu madde trafiği ve organize suçlar konusunda oluşturulan çalışma grupları ve uzman toplantıları ile neler yapılacağı çalışma planlarına dahil edilmekte ve yapılanlar değerlendirilmektedir.[441] Burada söz konusu olan, ülkelerin yetkili kurumları aracılığıyla üzerine düşenleri yerine getirip getirmediğidir. Zira her ülke konuya aynı derecede

[438] TBMM, "Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol", 2003, Erişim: http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html, (28.06.2015)
[439] European Union External Action, "Barcelona Declaration", Erişim: http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf, (13.03.2014)
[440] European Union External Action, a.g.e.
[441] Union For Mediterranean, " Social Civil Affairs", 2013, Erişim: http://ufmsecretariat.org/social-civil-affairs/, (13.07.2015)

hassasiyet göstermemektedir, özellikle Arap ülkelerinin bu konuda alacakları çok mesafe olduğu belirtilmektedir.

AB'nin sivil ve sosyal düzeyde yaklaştığı kaçakçılık, terörizm, ilaç ticareti ve organize suçlar konuları için Akdeniz'de askeri yaptırım ve denetim gücüne sahip tek güç olarak NATO öne çıkmaktadır. 1994 yılında NATO ve beş Akdeniz ülkesinin (Mısır, İsrail, Fas, Tunus, Moritanya) katlımı ile Akdeniz Diyaloğu süreci başlatılmış oldu. 1995 yılında Ürdün, 2000 yılında da Cezayir sürece dahil olmuştur. Diyaloğun amacı, Akdeniz bölgesinde barışın ve istikrarın sağlanması için karşılıklı anlayış içerisinde sorunlara çözüm yollarının aranması olarak belirtilmektedir.[442]

11 Eylül saldırıları sonrasında terörizmle mücadele konusunda yeni bir misyon yüklenen NATO, eski adı Akdeniz Daimi Görev Gücü (STANAVFORMED) olan NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2'yi Akdeniz ve Akdeniz'e komşu deniz alanlarında aktif ederek bölgesel güvenlikteki en önemli aktör haline gelmiştir. NATO, çoğunluğu Doğu Akdeniz'de olmak üzere Akdeniz'in genelinde yaptığı tatbikatlar ve görevler ile kontrolü sağlamaya çalışmaktadır.

11 Eylül saldırılarının hemen ardından 29 Ekim 2001 tarihinde NATO Konseyi tarafından Etkin Çaba Harekatı (Operation Active Endeavour) başlatılmıştır. Operasyon dahilinde NATO Deniz Gücü Komutanlığı'na bağlı Akdeniz Daimi Görev Gücü Doğu Akdeniz'de denetimin sağlanması için görevlendirildi. Halen aktif olan göreve Akdeniz Diyaloğu ülkeleri de katılım sağlayabilmektedirler. Harekata dahil olan askeri unsurlar, Doğu Akdeniz'de terörist aktiviteleri saptama, gemileri kontrol etme, iletişim ağı oluşturma, NATO ülkesi olmayan ülkelere yardım görevlerini yerine getirmektedirler.[443]

Uluslararası sözleşmelere göre, açık denizlerde insan kaçakçılığı yaptığından şüphe edilen bir gemi üzerinde ziyaret yetkisini bayrak farkı gözetmeksizin her devlet kullanabilir. Buna göre, savaş gemileri insan kaçakçılığı konusunda ciddi şüphelerin

---

[442] NATO, "NATO Mediterranean Dialoque", 2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_60021.htm?, (18.06.2015)
[443] NATO, "Operation Active Endeavour", 2015, http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm, (16.06.2015)

olması durumunda diğer devletlerin ticaret gemilerini denetleyebilecektir.[444] Anlaşmaların vermiş olduğu bu yetkiler Doğu Akdeniz gibi kaçakçılık açısından sorunlu bir denizde sıkça kullanılmaktadır.

AB, özellikle 1990'lı yıllarda artmaya başlayan ve kaçak yollarla gelen göçmenlerin, Avrupa'ya entegrasyon sorunu nedeniyle Batı tarzı sosyal yaşantı için oluşturabileceği tehdit üzerinde endişe duymaktadır. Ayrıca, Akdeniz üzerinden AB'nin güney ülkelerine yasadışı yollardan yoğun bir Müslüman Arap göçünün yaşanıyor oluşu, AB ülkelerindeki işsizlik oranlarında artışa neden olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.[445]

Göç dalgasının önlemez hale gelmesi, Avrupa çapında ırkçılığa dayalı sosyal olayların yaşanması riskini de güçlendirmektedir. Yasadışı yollarla AB ülkelerine gelen göçmenler arasında teröristlerin de bulunması ihtimali göçün AB için nedenli tehlikeli olabileceğini göstermektedir. Göçmenler AB ülkelerine kabul edildikten sonra Orta Doğu bağlantılarını kullanarak uyuşturucu madde kaçakçılığı konusunda AB için tehdit oluşturabilme potansiyeline de sahip olmaktadırlar.[446]

Akdeniz'de artan insan kaçakçılığı sorunu konusunda AB girişimlerini artırma niyetinde olduğunu çeşitli vesilelerle açıklamaktadır. Son olarak Frontex (Avrupa birliği sınır ajansı) Başkanı Fabrice Leggeri; Türkiye'den giderek artan sayıda göçmen AB ülkelerine geçmeye çalıştığı için, Yunanistan yakınlarındaki operasyonlarını yoğunlaştıracaklarını açıkladı. Associated Press haber ajansına konuşan Leggeri: "Türkiye'den deniz ve karayoluyla daha fazla göçmen çıktıkça, Orta Akdeniz'den Doğu Akdeniz'e doğru bir kayma yaşanıyor. Çok hızlı hareket ediyorlar, bu yüzden esnek olmak zorundayız" demiştir.[447] Ayrıca Akdeniz'de 19 Nisan'da teknelerinin batması sonucu İtalya'ya ulaşmak isteyen yüzlerce göçmenin hayatını kaybettiği facianın ardından

[444] Kuran, a.g.e., s.252
[445] Roberto Aliboni, "European Union Security Perceptions and Policies Towards the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, U.S. Army War College: Strategic Studies Institute, 1999, s.128-129
[446] Aliboni, a.g.e., s.130-131
[447] Cook, a.g.e.

olağanüstü toplanan AB zirvesinde, İtalya açıklarındaki Triton ve Yunanistan açıklarındaki Poseidon Operasyonlarının bütçesinin üçe katlanması kararlaştırmıştır.[448]

Akdeniz'deki bir diğer sorun olarak uyuşturucu madde kaçakçılığı ortaya çıkmaktadır. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi bütün devletlerin gemilerinin açık denizde uluslararası sözleşmelere aykırı olarak yaptıkları yasadışı uyuşturucu madde ticaretinin önlenmesi konusunda işbirliği yapmalarını öngörmektedir.[449]

Uluslar arası suç örgütlerinin Doğu Akdeniz'deki uyuşturucu madde ticareti, madde kullanan insanların sağlığını bozmakla kalmıyor bölgede tehlikeli faaliyet gösteren aktörlere ve terörist örgütlere de ekonomik kaynak sağlıyor. Bu kapsamda bölge ülkelerinin birçoğu uyuşturucu madde ticareti ile mücadele konusunda işbirliğine istekli bulunmaktadır. Çünkü bu ticaretten doğacak maddi kaynağın hangi suç örgütüne ve hangi ülkeye karşı kullanılacağını saptamak oldukça zordur.[450]

Dünya uyuşturucu madde ticareti yıllık 400 milyar dolarlık hacmi ile dünyadaki ihracatın %8'ine tekabül etmektedir. Madde ticaretinin yapıldığı ülkelerin siyasal unsurları da olumsuz etkilenmektedir ki söz konusu örgütler ülke içerisinde maddi olanaklarını kullanarak kanunların üzerinde bir hareket serbestisine sahip olmakta ve sosyal yaşantıya zarar vermektedirler. Bu tür örgütlerin rahat hareket edebildikleri ve nispeten devlet denetiminin zayıf olduğu "gri bölge" diye tabir edilen alanların Akdeniz coğrafyasındaki birçok ülkede mevcut olduğu bilinmektedir. Doğu Akdeniz'de İsrail ve Lübnan gibi ülkelerde uyuşturucu madde ticareti ile ilgilenen örgütler var olmakla birlikte GKRY de hem bu ülkelerdeki örgütlere hem de Balkan ülkeleri ve Rusya'daki benzer örgütlere offshore bankacılık hizmeti vermektedir.[451]

Rusya'daki organize örgütler sadece madde ticareti yapmamakta, eski Sovyet silahlarını Akdeniz coğrafyasında pazarlamaktadırlar. Özellikle İran ve Suriye gibi ülkelerdeki örgütler, nükleer silahlarla da ilgilenmektedirler. Avrupa ve Rusya kökenli

---

[448] Basın İlan Kurumu, "AB Liderlerinden Göçmen Faciaları İçin Yeni Önlem", 2015, Erişim: http://www.bik.gov.tr/ab-liderlerinden-gocmen-facialari-icin-yeni-onlem-haberi-88000/, (25.07.2015)
[449] Kuran, a.g.e., s.253
[450] Politi, a.g.e., s.48
[451] Politi, a.g.e., s.49-50

birçok örgütün Akdeniz ülkelerindeki örgütlerle bağlantıları mevcuttur, insan, uyuşturucu ve silah da dahil yasadışı her şeyin ticareti sınır aşan ortamda gerçekleştirilmektedir. Suç örgütlerinin ve aktivitelerinin en fazla yoğunlaştığı bölge olarak Orta Akdeniz ve Doğu Akdeniz öne çıkmaktadır. Özellikle otoriter bir siyasal yönetimin eksikliğini yaşayan Lübnan, madde ticaretinin Doğu Akdeniz'deki merkezi haline gelmiştir.[452] Bu bağlamda Doğu Akdeniz deniz ticareti söz konusu ticaret için en uygun yol olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz sadece ülkeleri değil suç örgütlerini de birbirine bağlamaktadır.

Doğu Akdeniz'de organize suçlara karşı oluşturulmuş ortak bir organizasyon mevcut değildir. Ülkeler BM, İnterpol, AB ve NATO gibi organizasyonlar bünyesinde organize suçlara karşı işbirliğine dair çok taraflı antlaşmalarla kolluk kuvvetleri arasında koordinasyonu sağlamaya çalışmaktadırlar. Bölgesel güvenliğin sağlanması çerçevesinde kriminal suçlara karşı Doğu Akdeniz havzasında yaptırım yetkisine sahip muhtemel bir gücün oluşturulması girişimi bölgesel sorunların çözümü için bir platform niteliği taşıyabilecektir. Ancak söz konusu platformun oluşturulması, ülkeler arasındaki sorunların giderek derinleştirilmesi süreci ve ülkelerin yasadışı örgütleri birbirlerine karşı kullanma eğilimleri devam ettiği sürece mümkün görünmemektedir. Ayrıca bazı bölgesel siyasi organizasyonların suç örgütlerinin elinde bulundurduğu ekonomik pastadan pay aldıkları da bilinmektedir. Böyle bir platformun oluşturulması sadece bölge ülkelerinin inisiyatiflerine de bağlı değildir. Söz konusu suç örgütlerini sadece bölge ülkeleri değil küresel aktörler de hem birbirlerine hem de bölge ülkelerine karşı kullanma eğilimi içerisindedirler.

[452] Politi, a.g.e., s.53-59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BÖLGEDEKİ AKTÖRLERİN DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YAKLAŞIMLARI

3.1. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Avrupalı Ülkelerin Bölgesel Güvenlik Algıları

Sümer, Mısır, Hitit, Fenike, Yunan, İskender, Roma ve Osmanlı devletlerine ev sahipliği yapmış olan Akdeniz'in, batılı ismi "Mediterraneus" yani "topraklar arasındaki deniz" demektir. Akdeniz, Doğu-Batı ilişkilerinin incelenmesinde kaçınılmaz bir tarihsel ve fiziksel platform oldu. Akdeniz dünyasının tarihi boyunca gerçek ve kurmaca sımsıkı birbirine geçmiştir.[453] Roma döneminde Akdeniz, Batı'nın merkezi haline gelmişti, Doğu ise Roma sınırlarının doğusunda kalan toprakları ifade etmekte idi.

Araplar, Avrupalılar tarafından, 8. yüzyılda Akdeniz'de gerçekleşen kesin kopuşun sorumlusu olarak görülürler. Yayılımları, Hıristiyan topraklarını sadece Avrupa'yla sınırlandırmakla kalmamış, Doğu'yla Batı'yı kesin biçimde birbirinden koparacak olan bölünmenin de nedeni olmuştur. İslamiyet'in büyümesi ve yayılması on üç yüzyıldır uzantıları olan olaylar zinciri oluşturmuştur.[454]

Doğu Akdeniz'de Perslerin ve Bizans'ın yıpranmış gücüne meydan okuyan yepyeni ve yaman bir güç ortaya çıkmıştır. Yunan, Pers ve Arap olmak üzere bu üç buluşmadan ileride Avrupa'nın hiç de kabul etmek istemediği bir uygarlık doğar. Bu durum Doğu'yu ve İslam'ı algılama biçimini genelleştirmiştir. Akdeniz'de sürüp giden benzerlikler, ekonomik ve kültürel kaynaşma, Batı'nın efsanevi Doğu-Batı ayrımına kurban edilmiştir.[455] Günümüzde de Doğu-Batı ayrımı Avrupalıların mantığında Yunanistan ve Kıbrıs adası sınırlarından başlamaktadır.

---

[453] Hentsch, a.g.e., s.23-24
[454] Hentsch, a.g.e., s.44-45
[455] Hentsch, a.g.e., s.47-48

3.1.1. Yunanistan

Yunanistan'ın, Asya ve Afrika'dan Avrupa'ya geçişe elverişli konumu onu bir buluşma ve mücadele alanı haline getirmiştir. Bu durum tarihsel süreçte, Batı ve Doğu uygarlıkları ile İslam ve Hıristiyan kültürlerinin bu coğrafya da kaynaşmasına neden olmuştur. Yunanistan'ın Doğu Akdeniz, deniz trafiğini ve enerji güvenliğini kontrol edebilecek konumda oluşu, jeopolitiğini güçlendiren en önemli unsurdur. Bu bağlamda, Yunanistan'ın coğrafi konumunun, savunma ve güvenlik konularında Avrupa'nın yumuşak karnı olduğu söylenebilir.[456] Yunanistan, Avrupa'nın doğu sınırını oluşturmakla birlikte AB'nin Doğu Akdeniz'deki kalıcı en önemli gücüdür.

Yunan tarihi Avrupa kültür mirasının bir parçasıdır. Avrupa, Homeros'un yurdunu kurtararak geçmişini yeniden kurmuştur. Andre Siegfried 1943'te "Büyük Yunan uygarlığı döneminde dünyanın ağırlık merkezi, dar bir Asya bağlantısıyla, Doğu Akdeniz'de bulunuyordu, ama Batı daha o tarihte Doğu'dan farklıydı ve Yunan kültürü bugünde anladığımız anlamda Batılıydı" der. Sanki bu Avrupa ruhu MÖ 5. yüzyıldan günümüze kadar Akdeniz'in doğusundan batısına hiçbir kesintiye uğramaksızın yayılmış ve Akdeniz'i kendine mal etmiş gibidir.[457]

Yunanistan'ın sahip olduğu kaynaklar itibariyle, tarıma elverişli arazilerinin kısıtlı oluşu, denize bağımlı oluşu, ekonomisinin güçlü olmaması ve Yunan Megali İdea[458] ülküsünün, Yunanistan'ın milli gücü ile erişemeyeceği büyük hedefleri içermesi, Yunanistan'ın sürekli dış müdahalelere açık ve dışa bağımlı olmasına neden olmuştur.[459] Bu nedenledir ki Yunanistan, ABD, AB ve Rusya arasında gelgitler yaşayan bir dış politika yürütmeyi tercih etmektedir. Yunanistan 1952 yılında Türkiye ile birlikte

---

[456] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.258

[457] Hentsch, a.g.e., s.32

[458] Yunan ulusal ülküsü, 1814-1876 yılları arasında faaliyet gösteren "Filiki-Eterya Dostluk Cemiyeti"nin programı ile Venizelos'un "Büyük Yunanistan Programı" üzerine bina edilmiştir. Filiki-Eterya Dostluk Cemiyeti'nin genel amacı, ister azınlıkta ister çoğunlukta bulunsunlar, Yunanlıların ve Rumların yaşadıkları her yeri, Yunanistan ülkesine katmaktır. Her iki program da İstanbul merkezli, Asya ve Avrupa kıtalarına yayılmış çok büyük bir devletin kurulmasını öngörmüştür. Kaynak: Öztürk, Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, a.g.e., s.260

[459] Ali Fikret Atun, "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, Ankara: HD Yayıncılık, 2001, s.32

NATO'ya dahil olsa da, Bağlantısızlık hareketine yakın bir politika izleme niyeti içerisinde olmuştur.

Yunanistan, Ortadoğu'da genelde Arap ülkelerinin politikalarına sempati ile yaklaşmıştır. Bu kapsamda, Yunanistan 1981 yılında Filistin Kurtuluş Örgütünü tanımıştır. Papandreu hükümeti Yunanistan'ın üçüncü dünya ülkelerine ve Arap ülkelerine lider olabileceğini düşünmüştür. Papandreu hükümeti bu sayede Kıbrıs ve Ege sorunlarına karşı kendine destekçi bulabileceği gibi Arap ülkelerinin sermayelerini de Yunanistan'a çekebileceğini hesap etmiştir. Yunanistan, söz konusu politika kapsamında Ortadoğu merkezli birçok terör örgütü ile de temas halinde olmuştur.[460]

Yunanistan dış politikasını kendi problemleri çerçevesinde özellikle de Türkiye üzerine şekillendirmiştir. Yunanistan'ın, Türkiye karşıtı politikalarına destek bulmak için hem Arap ülkelerine sempati ile yaklaşması hem de genelde Amerika, İsrail ve Türkiye'yi hedef alan Ortadoğulu radikal gruplar ile temas halinde olması, Doğu Akdeniz'de karşıt bir blokta yer aldığı imajını vermiştir. Papandreu hükümeti zamanında zirveye ulaşan söz konusu politika, Doğu Akdeniz'de ABD, İngiltere, İsrail ve Türkiye arasında işbirliğinin artmasına ve güvenlik politikaları bağlamında bölgesel saflaşmalara neden olmuştur. Yunanistan bu dönemde sadece Filistin ile değil Suriye ile de ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmişti.[461]

Yunanistan, dış politikasını güvenlik ve tehdit unsuru üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda Yunanistan'ın Doğu Akdeniz politikası üst politika ve genel strateji bağlamında AB ile uyumlu olmakla birlikte tarihsel geçmişi ve hedefleri bağlamında değişiklik gösterebilmektedir. Yunanistan'ın bölgede iki önceliği bulunmaktadır, bir tanesi Ege diğeri de Kıbrıs'tır. Söz konusu politika kapsamında Yunanistan, Libya, Irak, Suriye ve Filistin ile kurduğu yakın ilişkileri uluslararası ortamda Türkiye'ye karşı kullanmaya çalışmıştır. Yunanistan, Ortadoğu ülkeleri ile askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirmiştir. Yunanistan,

[460] Spiros Ch. Kaminaris, "Greece and the Middle East", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 3, (2), 1999, Erişim: http://www.rubincenter.org/1999/06/kaminaris-1999-06-04/, (03.05.2015)
[461] Kaminaris, a.g.e.

1984-1985 yıllarında Libya ile 500 milyon dolar değerinde askeri mühimmat satışı anlaşması yaparak ekonomik kazanç da sağlamıştır.[462]

Yunanistan sahip olduğu 14 fırkateyn, 11 denizaltı, 29 karakol gemisi ve 605 uçak ve helikopteri[463] ile bölgedeki önemli güçlerden bir tanesidir. Yunanistan, silahlı kuvvetlerini hem kendi yapımı hem de ABD ve Rusya'dan aldığı silahlarla ve araçlarla güçlendirmektedir. Yunanistan, hem ABD hem de Rusya'dan silah alarak iki ülke ile de silah ticareti ilişkilerini sıcak tutmaktadır.

Yunanistan'ın bölgesel dış politikası Rusya'nın Doğu Akdeniz politikası ile paralellik göstermektedir. Yunanistan'ın ilişkilerini geliştirdiği tüm bölge ülkeleri ile Rusya'nın da ilişkilerinin üst seviyede olduğu görülmektedir. Bu bağlamda iki ülkenin politikası birbirini tamamlar niteliktedir. Bu bağlamda zımni olarak yakın geçmişte bölgede Rusya destekli Yunanistan, Suriye, İran, Ermenistan bloğuna karşı Batı destekli Türkiye, İsrail, Lübnan bloğu oluşmuştu.[464]

Yunan coğrafyasının elverişsiz oluşu, Yunanistan'ı göç veren bir ülke haline getirmiş ve bu sayede birçok ülkede Yunan diasporası oluşmuştur. Bulundukları ülkelerde örgütlenen Yunanlılar, etkin bir propaganda sistemi oluşturup, Yunanistan'ın milli menfaatleri lehinde kamuoyu oluşturmayı başarmışlardır.[465] Her ülkedeki her diaspora söz konusu ülkelerde aynı derecede etkiye sahip olamamaktadır, bu bağlamda Yunanistan'a verilen uluslararası desteği, medeniyet temelinde süreklilik kazanan iç politika çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Yunan tezlerini, Avrupa'nın yüzlerce yıl boyunca Türklerden çekinmelerini haklı gösterecek bir dayanak noktası olmaktadır. Tarihsel süreçte, Türklere karşı oluşmuş ön yargı, her iddianın tartışılmadan gerçek olduğu algısını meydana getirmiştir.

Kıbrıs adası coğrafi konumu itibariyle Yunanistan'ın ana karasının güvenliği için ikincil derecede önem arz etmektedir. Yunanistan'ın Kıbrıs'la olan ilgisi, adadaki Rumlarla

---

[462] Kaminaris, a.g.e.
[463] URL, "Greece Military Strength", 2015, Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=greece, (09.07.2015)
[464] Kaminaris, a.g.e.
[465] Ali Fikret Atun, a.g.e., s.32-33

milli değerler bakımından bağlantısı ve adanın Megali İdea ülküsü çerçevesinde yayılmacılık hedeflerinden birisi olmasıydı.[466] Kıbrıs sorununu Yunanistan'ın Ege denizinde adalar üzerinde başlayan yayılmacı politikasının bir devamı olarak okumak yanlış olmayacaktır.

Adanın Osmanlı hakimiyetinden çıkıp İngilizlerin adayı ele geçirmeleri ile Yunanlıların Megali İdeası hayat bulma imkanına kavuşmuştur. Bu tarihten itibaren adadaki Rumlar çeşitli dönemlerde, Yunanistan'ın desteği ile enosis için girişimlerde bulunmuşlardır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, taleplerin en yoğun olduğu dönemler olarak ortaya çıkmaktadır ki Rumlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan ortamda hedeflerine ulaşmaya çok yaklaşmışlardı. İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına uygun düşmeyen enosis, Türkiye'nin de konuya müdahil olması ile engellenmiştir.

1960 statüsünü adanın Yunanistan ile bütünleşmesi yolunda bir aşama olarak değerlendiren Yunanistan, adada çıkan kargaşa sonrasında Türkiye'nin müdahalesi ile fiilen bölünen ada sorununun, kendi lehine olacağını düşündüğü uluslararası platformlarda ele alınması için gayret sarf etmektedir. 1983 yılında KKTC'nin ilanı ile Yunanistan'ın uluslararası faaliyetleri de hızlanmıştır. Bu tarihlerde Yunanistan Başbakanı bir gazeteye verdiği demeçte "biz sadece yekpare bir Kıbrıs için görüşebiliriz. Ne federasyon ne de konfederasyon bizim için kabul edilebilir bir sonuç değildir…" diyor. Yunan tarafı ayrıca konuyu hemen Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Birleşmiş Milletler, İngiliz Uluslar Topluluğu Konferansı gibi çeşitli uluslararası platformlara götürerek kendi tezleri doğrultusunda KKTC'nin ilanını kınayan ve geçersiz addeden kararların alınmasını sağlamıştır.[467]

Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında müttefiklerinde sürekli toprak taleplerinde bulunmuştur. Yunanistan, Arnavutluk'tan Epir bölgesini, Yunan-Bulgar sınırında Yunanistan lehine düzenlemeler, İtalyanların işgali altında olan oniki adayı ve İngilizlerden Kıbrıs'ı istemiştir. Bu taleplerden sadece oniki ada Yunanistan'a verilmiştir.[468] Oniki adanın Yunanistan'a verilmiş olması Türkiye ile Yunanistan

[466] Tamçelik, a.g.e., s.294
[467] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler**, s.264-265
[468] Tamçelik, a.g.e., s.294

arasındaki sorunun temelini oluşturmaktadır ki Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki hareket serbestisi gittikçe daralmaya başlamıştır. Yunanistan'ın daha sonraki dönemlerde Kıbrıslı Rumları kışkırtarak enosis faaliyetlerine destek vermesi, Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimi daha da artırmıştır. Türkiye, Yunanistan'ın kendisini çevreleyerek deniz ile bağlantısını koparmaya çalıştığını görmüş ve bu girişimleri savaş sebebi saymıştır.

Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakı, Yunanistan'ın, Doğu Akdeniz bölgesindeki etkinliğini artırırken, Türkiye'nin hareketini güneyde kısıtlayacak ve Türkiye'ye karşı stratejik bir üstünlük kazandıracaktır. Adanın kontrolünün tamamiyle Yunanistan'a geçmesi Doğu Akdeniz'deki petrol ticaretinin güvenliği üzerinde Yunanistan'ın söz sahibi olmasını da beraberinde getirecektir. Özellikle Ceyhan ve İskenderun körfezlerinden gemilerle batıya aktarılan petrolün denetimi Yunanistan'ın eline geçmiş olacaktır.

Yunanistan ve Rum yönetimi Türkiye'yi ortak bir tehdit olarak algılamış ve yeni savunma stratejisini ortaya koymuşlardır. Rum yönetiminin silahlanma çabaları Papandreu döneminde hayata geçirilen "Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini"ne dayandırılmıştır. Bu kapsamda taraflar arasında askeri işbirliği antlaşması yapılmış ve Yunan uçakları ile askerleri bu antlaşma kapsamında Rum kesimine gönderilmiştir.[469] Stratejinin başarıya ulaşması ile Kıbrıs Yunanistan toprağı olacak ve Türkiye kontrol altında tutulacaktır. Doktrin aslında Yunanistan'ın Kıbrıs politikası için bir iç siyaset malzemesi ve Yunan dış siyasetinin gerekçesi olarak kullanılmıştır.

Söz konusu doktrin kapsamında adaya, Yunanistan'dan paralı askerler getirilmiş, beş yıllık görev süreleri sonunda Rum polis örgütünde görevlendirilmiş, Rum polis örgütü, askeri eğitimden geçirilmiş profesyonel Yunan vatandaşlarınca takviye edilmiştir. Ayrıca, Rum kesiminin Yunanistan başta olmak üzere İtalya, Güney Afrika, İngiltere, Fransa, İsrail, Rusya ve Çin ile silah ve mühimmat alışverişi yaptığı bilinmektedir.[470] S-300 Füze krizi esnasında da Rum kesimini Yunanistan'ın cesaretlendirdiği bir gerçektir, uluslararası tepkilerin artması ile Yunanistan hem Rum kesimini rahatlatmak hem de kendini silahlandırmak niyetiyle füzeleri Girit adasına yerleştirmiştir.

---

[469] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.85
[470] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.86

Kardak krizi döneminin Yunan Genel Kurmay Başkanı Hristos Limberis'e göre, Soğuk Savaş sonrası gelişmelerine bağlı olarak Türkiye'nin bölgedeki etkinlik derecesi, Yunanistan savunma stratejilerinin ve silahlı kuvvetlerinin yapılanmasını zorunlu kılabilir. Ona göre, Yunanistan ile Türkiye arasındaki ilişkiler sadece iki müttefik ülke ilişkisi değil, aynı zamanda olası iki düşman ülke ilişkisidir.[471]

Ege Denizi, doğuya doğru gidildikçe, Yunanistan'ın stratejik derinliğini arttırmaktadır. Doğu Akdeniz'deki kontrolün Girit'ten yapılması, Yunanistan'a özel bir stratejik avantaj sağlamaktadır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ın varlığı, Yunanistan için milli bir strateji planlamasını mecbur kılmaktadır. Yunanistan stratejik savunma cepheleri şu şekilde planlanmaktadır:

- Doğuda Ege-Türkiye
- Kuzeyde Balkanlar
- Batıda İyon-Adriyatik
- Güneyde Libya ve Kuzey Afrika
- Güneydoğuda Doğu Akdeniz ve Kıbrıs[472]

Kıbrıs'ın 2004 yılında AB'ne alınması ile Yunanistan hedefine tamamen ulaşamasa da Türkiye'yi adada işgalci konumuna düşürmeyi başarmış ve güvenlik politikasında AB'yi kendi çizgisine çekebilmiştir. Bir anlamda, Yunanistan'ın Güvenlik Doktrini, AB onayı almış ve ortak bir savunma ve güvenlik stratejisi oluşturulmuştur. Yunanistan'ın girişimleri ile Kıbrıs sorunu, AB'nin politika konusu haline getirilmiştir. Bu durum Türkiye'ye karşı kazanılmış önemli bir safhadır. Yunanistan'ın Avrupalı ülkelere yönelik algı mühendisliğinde Türkiye, AGSP'nin dışında kalmış bir ülke gibi gösterilmiştir.

Limberis, adadaki Türk askerlerinin Yunanistan'ın güvenliği için bir tehdit oluşturduğunu ifade etmektedir. Ona göre, Kıbrıs'taki her türlü gelişme, Batı Trakya ve Ege'de olumsuzluklara neden olacaktır, AGİT ve BM ilkelerine sadık kalınarak adil ve kalıcı bir siyasi çözüme ulaşılması için yabancı askerlerin Kıbrıs'tan çıkarılması gerekir.[473]

---

[471] Hristos Limberis, **Yunan Savunma Stratejisi Kuvvet Yapısı-Günümüzdeki Tahrikler**, Ankara: Ehmi Yayınevi, Türkiye Genelkurmay Başkanlığı GES Komutanlığı Matbaası, 1996, s.4'den Aktaran: Tamçelik, a.g.e., s.298
[472] Tamçelik, a.g.e., s.299
[473] Tamçelik, a.g.e., s.299

Yunanistan, Türk silahlı kuvvetlerinin adadan çıkartılarak sorunun, eşit olmayan ama Yunanistan için avantajlı olacak bir ortamda yani AB zemininde çözülmesini dayatmaya çalışmaktadır. Kıbrıs'ın hassas yapısı göz önüne alındığında bu tür dayatmaların çözüme katkısının olmadığı tecrübeyle sabit olmasına rağmen Yunanlı siyasetçiler ısrarla dengeleri bozacak önerilerine devam etmektedirler. Günümüzde de devam eden bu politikanın kaynağının Megali İdea ülküsü olduğu açıktır. Çözümsüzlüğe yönelik yaklaşımların, her iki kesime de sosyal ve ekonomik zarar vermesine rağmen, Yunanistan'ın orta ve kısa vadede politikalarından vazgeçmeyeceği beklenmelidir.

Yunanistan; Kıbrıs ve Doğu Akdeniz konularında sadece ABD ve AB'yi karşı karşıya getiren politikalar yürütmemektedir, bölgeye dolaylı olarak Rusya'yı da dahil etme niyetindedir. Yunanistan Savunma Bakanı Çuhacopulos'un 1998'de Moskova'yı ziyareti sırasında, Rusya Federasyonu Parlamento Başkanı Selezniyov ile yaptığı görüşme sırasında, Yunanistan'ın yüz yıldır Rusya ile aynı cephede olduğunu ifade etmesi,[474] Yunanistan'ın bölgede yürütmeye çalıştığı politika hakkında bilgi vermektedir.

Yunanistan, Rusların etkisinde oluşturulmaya çalışılan, Balkanlardan başlayıp Doğu Akdeniz'e kadar uzanan bir Slav-Ortodoks hattına, Ortodoks temeli üzerinden müzahir olmak istemektedir. Yunanistan'ın, Ermenistan, İran ve Suriye gibi ülkeler ile geliştirdiği ilişkiler de söz konusu hattın tamamlayıcısı olarak görülebilir. Bu ilişkiler ağına Yunanistan ve GKRY Ortak Savunma doktrini eklendiğinde, Yunanistan'ın farklı emeller çerçevesinde, Doğu Akdeniz'de ABD ve NATO hassasiyetinden uzak ancak AB'nin kullanımına açık bir politika yürüttüğü ortaya çıkmaktadır.[475]

Yunanistan, doğu Akdeniz'deki konumunu ve gücünü sağlamlaştırmak adına kültürel, etnik ve dini odaklı siyasi adımlar atarken AB ile ekonomik ilişkileri geliştirecek stratejik adımlar da atmaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları konusunda Yunanistan'ın politikasını konusunda, Yunanistan eski Başbakanı Samaras, Yunan Ta Nea gazetesine verdiği demeçte, enerjiyle ilgili araştırmalarda elde edilen bulgulara göre, ülkesinin deniz alanlarındaki enerji kaynaklarının birkaç yıl içerisinde Avrupa'nın enerji

[474] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, a.g.e., s.87
[475] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, a.g.e., s.128-129

ihtiyaçlarının bir bölümünü karşılayabilir duruma getirilebileceğini ifade etmektedir.[476] Yeni enerji kaynaklarının keşfi ile Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz yetki alanları tartışması Doğu Akdeniz'e taşmıştır. Yunanistan, Girit ile Rodos arasında çizilecek bir hattan itibaren MEB belirlemesi yapmak isterken Türkiye, anakaralar üzerinden sınırlandırma yapılmasını öngörmektedir. Yunanistan kendi önerisi bağlamında Mısır ve Yunanistan ile irtibata geçmiştir. Yunanistan'ın Meis adasını baz alarak antlaşma yapmaya çalışması üzerine Mısır'ın Türkiye'nin tepkisinden çekinerek antlaşmaya yanaşmadığı ifade edilmektedir.[477]

Yunanistan, GKRY ile koordineli bir şekilde gerçekleştirdiği Doğu Akdeniz enerji açılımı ile hem bozuk olan ekonomisini düzeltecek hem de uluslararası ortamda ve AB içinde önemini artıracaktır. Hem enerji kaynaklarına sahip bir ülke hem de bu kaynakların enerji piyasasına ulaştırılması konusunda bir enerji koridoru olma fikri Yunanistan için tarihi bir fırsat olmaktadır. Yunanistan'ın GKRY ile koordineli olarak yürüttüğü bu politika hayata geçirilebilirse, Yunanistan özellikle AB politikalarının belirlenmesinde daha etkin hale gelebilir.

> GKRY, İsrail ve Yunanistan arasında Mutabakat Zaptı imzalanması dolayısıyla 2013 Ağustosunda Kıbrıs Haber Ajansı'na bir demeç veren Yunanistan eski Enerji Bakanı Yannis Maniatis'in yaptığı açıklamalarda Türkiye'yi klasik vurgularla suçladığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Üç ülke arasında enerji ve çevre konularında işbirliğinin bölgede istikrarı geliştireceğini söylerken, Güney Kıbrıs'ın egemenlik haklarını kullanmasına ve doğal gaz rezervlerini araştırmasına yönelik Türkiye'nin politikasının yorumlanması istenen Maniatis, bütün bu konuların, hem Kıbrıs'ın hem de Yunanistan hükümetlerinin sorumluluğunda olup onları ilgilendirdiğine dikkati çekti. İki ülke arasındaki işbirliğinin hiçbir ülkenin çıkarlarına karşı olmadığını, bu işbirliğinin her yönde istikrar ve normalleşme için bir esas olabileceğini ifade etti. Kıbrıs sorununun çözüm çabaları ve adanın münhasır ekonomik bölgesindeki doğal gaz kaynaklarının keşfinin ile bağlantısını yorumlaması istenen Maniatis, Yunanistan Güney Kıbrıs'ın münhasır ekonomik bölgesindeki egemenlik haklarını kullanmasına tam destek vermekte olunduğunu, Kıbrıs sorunun çözümünden önce Türkiye'nin ve diğerlerinin doğal gaz kaynaklarındaki zenginliğin dağıtılması için baskılarıyla mücadele edeceklerini söylemesine dikkat çekmek gerekir.[478]

Yunanistan, Doğu Akdeniz kıta sahanlığı sınırlandırmasında ilgili devletlerden biri olduğunu, kıta ve adalara ait kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölgelerin karşılıklı

[476] Akçadağ, a.g.e.
[477] BİLGESAM, a.g.e., s.21
[478] Akçadağ, a.g.e.

devletler arasında ilgili uluslararası hukuk kuralına uygun olarak, ortay hat ile belirlenmesi gerektiğini iddia etmektedir.[479]

Yunanistan son zamanlarda, Ortadoğu'da uzun dönem boyunca bölgede yürüttüğü Arap ülkeleri ile işbirliği politikasına ters olarak görülebilecek, girişimler içerisinde olmuştur. Bu çerçevede Yunanistan-İsrail yakınlaşması dikkat çekicidir. ELIAMEP (Hellenic Foundation for European and Foreign Policy) Direktörü Thonas Dokos'a göre söz konusu yakınlaşmanın üç sebebi vardır. İlki, Ankara ve Tel-Aviv arasında yükselen tansiyon sonucunda İsrail'in Doğu Akdeniz coğrafyasında artan stratejik derinliğine uygun bir partner arayışıdır. İkincisi, Filistin sorunu nedeniyle giderek isole olan İsrail'in Yunanistan'ı Batı ile bir bağlantı noktası olarak görmesi. Üçüncü sebep ise, Yunanistan'ın İsrail ile hem karşılıklı ekonomik ilişkilerden faydalanmak istemesi hem de stratejik değerini artırmak istemesidir.[480] 2000'li yıllarda Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen olaylar ve istikrarsız ortam iki ülkeyi ortak çıkar paydasında birleşmeye itmiştir. Bu kapsamda iki ülke arasında 2010 yılından itibaren karşılıklı ekonomik ve askeri içerikli üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiş ve ilişkiler stratejik ortaklık seviyesine yükseltilmiştir.

İlişkilerin gelişmesinde yeni keşfedilen eneri kaynaklarının çıkarılması ve bu enerji kaynaklarının Avrupa'ya taşınması da etkili olmuştur. Bölgede enerji odaklı İsrail-Yunanistan-GKRY işbirliği özellikle Türkiye'ye karşı güçlü bir direnç sağlayacaktır. Enerjinin söz konusu işbirliği ile güvenli bir şekilde Avrupa pazarlarına ulaştırılması ülkelerin stratejik önemini artıran bir unsur olacaktır aynı zamanda.[481] Bu sayede vazgeçilebilirliği nispeten azalacak ülkeler, uluslararası ortamda politikalarına daha fazla destekçi bulabileceklerdir.

Dokos'a göre GKRY'yi de içerisine dahil eden işbirliği politikasına karşı Türkiye'nin "Gunboat" diplomasisi sıfır sonuçlu bir politika oluşturmaktadır. Buna karşılık bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılması konusunda uluslararası enerji şirketlerinin dahil edilmiş olması üçlü işbirliği için bir avantajdır. Dokos'a göre Ankara, İsrail ile gerginliği Arap ülkeleri üzerinde bir kazanç olarak görmektedir. İsrail-Türkiye ilişkilerinin

[479] Başeren, a.g.e., s.47
[480] Thonas Dokos, "The Prospects for Greek-İsraeli Relations: A View From Athens", ELIAMEP Briefing Notes, 2013, Erişim: http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2013/04/BN1.pdf, (09.08.2015)
[481] Dokos, a.g.e.

normalleşmesi şu aşamada zor görülmektedir. Bu durum, pragmatist davranan ülkelerin ortak düşman karşısında işbirliklerini artarak devam ettireceklerini göstermektedir.[482]

Yunanistan Ege Denizi'nde ve Doğu Akdeniz'de hak iddia ederken askeri desteğini ve varlığını güçlendirerek iddialarını gerçekleştirecek uygun ortamı hazırlamaya çalışmaktadır. Bu kapsamda Yunanistan ile Rusya'nın 2012 yılından bu yana ortak askeri tatbikat yapacakları dillendirilmektedir. 2014 yılında da Rusya ile geniş çaplı bir askeri antlaşma imzalamıştır. Yunanistan'ı ziyaret eden Rusya Savunma Bakanı ile Yunan mevkidaşı arasında imzalanan antlaşmaya göre Rusya, Yunanistan'a hem silah hem de askeri eğitim verecek. Akdeniz'deki Rus savaş gemilerinin bakımı ve yüklemesi ise Yunan deniz üslerinde yapılacak. Böyle Rus donanması ikmal ve bakım için Sivastopol Limanına gitmek zorunda kalmayacak. Antlaşma kapsamında hangi silahların Yunanistan'a verileceği belirtilmez iken tank ve füze sistemleri, taşıyabilen hovercraftların söz konusu olduğu iddia edilmektedir. Yunanistan'ın aynı yıl içinde Fransa ile de bir savunma antlaşması imzalamış ve antlaşma kapsamında Fransa'nın Yunanistan'a iki yeni nesil fırkateyn vereceği belirtilmiştir.[483]

3.1.2. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)

Kıbrıs adasında Osmanlı hakimiyetinin sona ermesi ve İngiliz idaresinin başlaması ile Kıbrıslı Rumlarda, Yunanistan ile birleşme fikri ile gelişen süreçte 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmuş olması, ilk basamak olarak değerlendirilmiştir. 1963-64 yıllarında Kıbrıslı Rumların adadaki Türklere saldırmaları üzerine başlayan şiddet eylemleri, 1974 yılında Türkiye'nin Barış Harekatını başlatması ve adanın fiilen ikiye bölünmesi ile son bulmuştur. Bu tarihten itibaren GKRY, adanın uluslararası platformlardaki tek temsilcisi olarak kabul edilmiştir.

Adadaki bölünmüşlüğe son verme girişimleri çerçevesinde GKRY, Yunanistan'ın vermiş olduğu destek ile sorunun uluslararası platformlarda görüşülmesi gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Bu çerçevede 1980'li yıllarda Rum kesimi, BM Genel Kurulunda kendi

---

[482] Dokos, a.g.e.
[483] Zeynel Lüle, "Yunanistan'ın Askeri Planları", 2014, Erişim: http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/25353285.asp, (11.07.2015)

lehine karalar alınması girişimlerinde bulunmuştur. Hem Yunanistan hem de GKRY, Türkiye'nin dahil olmadığı AB ve bağlantısızlar gibi organizasyonlarda da görüşlerini dile getirebilmekte ve destek toplayabilmektedirler. Ayrıca GKRY'nin Rum-Ortodoks yapısı, Soğuk Savaş zamanında Sovyetler Birliği'nin, sonrasında ise Rusya Federasyonu'nun desteğini de beraberinde getirmiştir.

Rum kesiminin politik bir bakış açısı ile adanın tek temsilcisi olarak kendini kabul ettirmiş olması, sorunun çözümsüzlüğünün devamlılığına da katkı sağlamıştır. GKRY'nin, KKTC'yi kendine eşdeğer kabul etmemesi, görüşmeleri çıkmaza soktuğu gibi Türk tarafının taleplerinin ve kaygılarının da görmezden gelinmesine neden olmaktadır. GKRY, adanın tamamının Rum-Ortodoks yapıda olduğu düşüncesi ile hareket etme niyetindedir.[484] Bu yaklaşım bir mutabakat ortamının oluşmasını engelleyen en önemli etken olmuştur.

Rum-Yunan ikilisi, Kıbrıs'ta yıllar önce başlattığı "Enosis" mücadelesini değişik yöntemlerle devam ettirmekte ve uzun vadede, Kıbrıs'ta büyük devletlerin yardımı ile bu amaca ulaşılacağını hedeflemektedir. Bunun en belirgin örneği, Makarios'un 1950 tarihinde Kıbrıs Başpiskoposluğu'na seçildiğinde yaptığı yemindir: "Milli Bağımsızlığımız için çalışacağıma ve Kıbrıs'ın anavatanı Yunanistan'a ilhak edilmesine ilişkin politikamızdan asla vazgeçmeyeceğime kutsal kitap üzerine yemin ederim."[485] Rum-Yunan ikilsinin Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin hiçbir planı ve öneriyi kabul etmemesinin ana nedeni "Enosis"in er ya da geç gerçekleşeceğine olan inançlarıdır.

GKRY, adanın tamamının Yunanistan ile birleştirilmesi hedefinin gerçekleştirilmesinin kısa ve orta vadede mümkün görünmememsinin yanında ekonomik kaygıları da hesap ederek 1990 yılında AB'ne aday olmuştur. AB'nin aktaracağı kaynak adanın tamamı için olsa da, kullanan taraf Rum kesimi olmaktadır.[486] Bölünmüşlüğe rağmen GKRY, 2004 yılında AB'ne üye olarak kabul edilmiş, Bu sayede GKRY hem stratejik hem de ekonomik anlamda AB'nin desteğini arkasına almıştır. AB, BM ile birlikte

[484] Stone, a.g.e., s.104
[485] Ali Fikret Atun, a.g.e., s.43
[486] Ahmad, a.g.e., s.55

sorunun çözümüne ilişkin etkin bir adım atabilecek pozisyondadır. Ancak bunun belirli şartlar altında yapılması gerekir ki bunlar; eşit haklar çerçevesinde eşit temsildir.[487]

Adada sorunun çözümünü zorlaştıran GKRY'nin silahlanma çabaları, dikkat çekici bazı özellikleri yansıtmaktadır. Edinilmeye çalışılan silahların çoğu saldırı amaçlı ve gece kullanışına uygundur. Ayrıca Rum yönetimi, 90'lı yıllardan itibaren Rusya ve Suriye ile olan askeri ilişkilerini artırmıştır. Rusya ile Rum kesimi arasında savunma ve güvenlik alanında ortaya çıkmış ancak diğer alanlara da yayılma eğilimi gösteren yoğun bir işbirliği vardır.[488] Bu işbirliği Rum kesiminin uluslararası ortamda iki ve hatta üçlü bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. ABD ile ilişkilerini sıcak tutan bir AB üyesi olan GKRY, Rusya ile askeri işbirliği içerisindedir.

Suriye'de yaşanan iç savaş esnasında Suriye'ye silah ve mühimmat taşıyan Rus kargo gemisinin, AB'nin Suriye'ye silah ambargosu çerçevesinde Rum limanına çekilmesi ve rotasının değiştirilmesi şartı ile serbest bırakılmasına rağmen silahların Tartus limanına ulaşması[489], GKRY ile Rusya arasındaki askeri ilişkilerin geldiği noktayı aydınlatmaktadır.

Rum kesiminin askeri faaliyetlerini artırmasının sebebi, Kıbrıs sorununu sürekli olarak sıcak tutmak istemesidir. Zira, Türk askerinin adada varlığının bir tehdit olarak uluslararası arenada tekrarlanması, Rum kesiminin silahlanmak zorunda olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Rum kesimi bu sayede kendi tezlerine destek aramaktadır. Rusya'nın, Rum kesimine silah ve malzeme satmasının da ötesinde taraflar arasında "Genişletilmiş Savunma İşbirliği Antlaşması" yapılması ve bu antlaşma kapsamında adada ortak askeri eğitim merkezlerinin oluşturulması, malzeme ve teknoloji transferi, askeri depoların kurulması gibi gelişmeler olmuştur.[490] İlişkiler sadece askeri boyutla sınırlı kalmamış, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan Rus mafyasının GKRY'deki off-shore bankaları aracılığıyla kara para akladıkları da bilinmektedir.[491]

---

[487] Stone, a.g.e., s.105
[488] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.87
[489] Uğur Ertaş, "Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki Ekonomik Krize Gazprom Nokta Koyabilir", Erişim: http://www.academia.edu/3069364/K%C4%B1br%C4%B1s_Rum_Kesimindeki_Ekonomik_Krize_Gazprom_Nokta_Koyabilir, (11.08.2015)
[490] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.87-88
[491] Ertaş, a.g.e.

GKRY, bölgede yasadışı faaliyetlere verdiği desteğin yanında, Türkleri hedef alan terör örgütlerine de destek vermiştir. GKRY devlet olarak tanınmasından yararlanarak, diplomatik temsilciliklerini ve görevlilerini terör örgütünü yönlendirmede kullanmıştır. Ayrıca, terör örgütlerinin adayı kullanmasına izin verilmiştir.[492]

GKRY, Batı ile olan ilişkilerini kültürel, siyasi ve dinsel temelin yanında ekonomik açıdan da geliştirmek istemektedir. Bu kapsamda özellikle Kıbrıs adasın güneyindeki enerji rezervlerini siyasal bir argüman olarak kullanmak istemiştir. KKTC Özel Temsilcisi ve Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Osman Ertuğ, EU Observer'a yaptığı açıklamada, GKRY'yi tartışmalı bölgelerde gaz araması yapmak için ABD ve İtalyan şirketlerini kullanarak kendi tezlerine destek aramakla suçlamaktadır. Kıbrıslı Rumların, arama faliyetleri sırasında güvenliği sağlamak için İsrail'den iki savaş gemisi almayı planladıklarını da ifade etmektedir. GKRY'den bir kaynak ise, Lefkoşa'nın İsrail'den savaş gemisi almayı planlamadığını ancak Kıbrıs açıklarında gelecekte İsrail'le paylaşılacak bir gaz platformunun askeri bir koruma gerektirebileceğini söylemiştir.[493]

GKRY, doğalgaz arama faaliyetleri ile hem önemli derecede ekonomik bir getiri elde etmiş olacak hem de uluslararası ortamda ve AB nezdinde etkisini daha da artıracaktır. Yapılacak olan antlaşmalarla da Kıbrıs'ın tek temsilcisi olduğu fikri pekiştirilmiş olacaktır. Bu girişimlerin bölge ülkeleri nezdinde de GKRY'nin muhatap alınmasını sağlayacağı düşünülecek olursa, hem ekonomik hem de siyasi bir kazanç elde edilmiş olacaktır. Ancak gazın çıkarılmasının yanında taşınması da bir diğer sorun olmaktadır. Oslo Barış Enstitüsü'nün yapmış olduğu çalışmaya göre, Kıbrıs ile Yunanistan arasında kurulacak olası bir boru hattının maliyet 16 milyar dolar, sıvılaştırma tesisinin maliyeti 10.3 milyar dolar ve Türkiye'ye yapılacak olan hattın maliyet 4 milyar dolardır.[494] Ayrıca çıkarılacak olan gazın miktarı da taşıma maliyetlerinin birim başına artış göstermesine neden olabilecektir. Güney Kıbrıs'ın yapması gereken en makul davranış Türk tarafı ve Türkiye ile ilişkilerini düzetmek iken, Rumlar bunun aksine tek taraflı eylemlerine devam etmektedirler.

---

[492] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.88
[493] Akçadağ, a.g.e.
[494] Soyalp Tamçelik ve Emre Kurt, "İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri", Quo Vadis: Sosyal Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, Artvin/Hopa, 14-17 Ekim 2014

GKRY, Türkiye ve KKTC'nin itirazlarına karşılık olarak, Kıbrıs Cumhuriyeti olarak diğer egemen devletler ile yakın kıyılar arasında sınırlandırma anlaşması yapabileceklerini ve kendilerine ait alanlarda uluslararası hukuktan doğan hakların kullanılabileceğini ifade etmektedir. GKRY, adaların ya da ada devletlerinin de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı haklarının olduğunu ve Doğu Akdeniz bölgesinde Kıbrıs'ın deniz alanına sahip olmasından yoksun bırakılamayacağını ifade etmektedir.[495]

GKRY'nin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge ilanından sonra, doğalgaz arama ruhsatları çıkarması üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı'nın rahatsızlığını belirttiği açıklamaya istinaden, GKRY'de BM Genel Sekreterine ve Güvenlik Konseyi Başkanına bir mektup yazarak uluslararası hukuktan doğan haklarının olduğunu belirtmişlerdir. GKRY'ye göre Türkiye'nin tutumu KKTC'nin statüsünün meşrulaştırılması girişimidir.[496] Türkiye ile GKRY, Doğu Akdeniz'deki iddialarını BM üzerinden dile getirerek sorunu uluslararası bir konu haline getirmektedirler. GKRY, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda tek taraflı davranmakla suçlamaktadır. Rumlar, Türkiye'nin 1958 Cenevre Sözleşmesini ve 1982 BMDHS'yi imzalamadığını, Akdeniz'de MEB ilan etmediğini ve GKRY ile anlaşmaya yanaşmadığını uluslararası platformlarda gündeme getirmektedirler. Ayrıca Rumlar, Türkiye'nin TPAO'ya ruhsat vererek GKRY'nin haklarını ihlal ettiğini ifade etmektedir.[497]

Doğu Akdeniz'deki iddialarına destek bulma gayreti içerisinde olan GKRY, çeşitli askeri antlaşmalar yapma niyetinde olmuştur. Yunanistan ve AB'den aldığı desteğe ilave olarak Rusya ve İsrail ile de ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Kasım 2014'te Güney Kıbrıs'ta Yunanistan, İsrail ve GKRY'nin gizli bir hava tatbikatı yaptığı ortaya çıkmıştır. Bölgedeki gerginliğin artırılmaması düşüncesi ile gizli tutulduğu belirtilen tatbikat ile ülkelerin askeri uyumu denemiştir.[498] Yine 2014 yılında Rusya, İsrail ve GKRY'nin katılımı ile Doğu Akdeniz'de geniş çaplı bir hava ve deniz tatbikatı gerçekleştirilmiştir. GKRY önemli bir askeri güce sahip olmasa da, benzeri faaliyetler ve askeri antlaşmalar ile

[495] Başeren, a.g.e., s.14
[496] Başeren, a.g.e., s.16-17
[497] BİLGESAM, a.g.e., s.26
[498] Kıbrıs 7/24 Gazetesi, "Kıbrıs'ta Gizli Tatbikat", 2014, Erişim: http://www.kibris724.com/guney-kibrista-gizli-tatbikat-46510h.htm, (19.03.2015)

adanın güneyindeki deniz alanlarına ilişkin iddialarını ve adanın tamamına yönelik tezlerini sağlamlaştırma gayreti içerisine girmektedir.

GKRY her fırsatta, Doğu Akdeniz'de daha etkin olmanın ve kendi politikalarına destek bulmanın yollarını aramaktadır. En son olarak Nisan 2015'te GKRY'nin ev sahipliğinde Yunanistan, Mısır ve GKRY liderlerinin katıldığı ortak bir deklarasyon yayınlandı. Deklarasyonda; Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin bölgesel işbirliği için katalizör görevi göreceği, terörizm karşısında adımlar atılması ve savunma/güvenlik konularında işbirliği yapılması gerektiği belirtilmiştir.[499] Benzeri gelişmeler Doğu Akdeniz güvenliğinin tesisinde etkin adımlar olarak görülebilir ancak, söz konusu girişimler tek taraflı olacak şekilde ve bölgedeki diğer ülkeleri dışlayan mahiyette geçekleşirse kutuplaşmaların da beraberinde gelebileceğini düşünmek gerekir.

3.1.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)

KKTC'nin karasularının genişliğini 12 mil olarak belirlemiştir. Ayrıca, karasularının ötesinde kıta kenarının veya Kıbrıs adasının doğal uzantısının dış sınırının 200 mile kadar uzanan su altı alanlarını, deniz yatağı ve toprak altlarını kıta sahanlığı olarak kabul eden bir Deniz Yetki Alanları Yasası çıkarmıştır.[500] KKTC, GKRY'nin yapmış olduğu girişimler karşısında sessiz kalmayacağını ve hakkını arayacağını her fırsatta dile getirmeye çalışmıştır.

> Suriye Doğal Kaynaklar ve Petrol Bakanı'nın GKRY'ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yapılan açıklamalar üzerine Denktaş bir açıklama yaparak; "Kıbrıs adasının münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının sınırlandırılmadığını, her şeyden önce bu sınırlandırmanın uluslararası hukuka uygun olarak, bölgedeki Türkiye dahil tüm ülkelerle karşılıklı anlaşmalarla gerçekleştirilmesi gerektiğini; bu sınırlandırmanın öncelikle KKTC ile bir anlaşmaya varılmadan mümkün olmayacağını, güneydeki Rum idaresinin tek başına sınırlandırma antlaşması akdetme yetkisi bulunmadığını, KKTC ile birlikte hareket etme mecburiyeti bulunduğunu; aksi halde KKTC'nin haklarını gerektiği gibi savunacağını; Rum idaresinin bölgede yeni bir kriz kaynağı olabilecek sorumsuz davranışlar içine girmeyeceğini ve ilgili devletlerin buna fırsat vermeyeceklerini ümit ettiklerini" beyan etmiştir.[501]

---

[499] Haberler Medya, "Güney Kıbrıs-Mısır-Yunanistan Üçlü Liderler Zirvesi", 2015, Erişim: http://www.haberler.com/guney-kibris-misir-yunanistan-uclu-liderler-7253747-haberi/, (22.06.2015)
[500] Başeren, a.g.e., s.35-36
[501] Başeren, a.g.e., s.36

GKRY'nin deniz alanlarının genişletilmesi ve doğalgaz ve petrol araması ile ilgili yaptığı faaliyetler sonrasında dönemin KKTC Cumhurbaşkanları tarafından BM nezdinde itirazlar gerçekleştirilmiş ve KKTC'nin hassasiyetleri dile getirilmiştir. Özellikle üzerinde durulan nokta, GKRY'nin KKTC'yi temsil etmediği ve bu nedenle yapılan antlaşmaların hem geçersiz olduğu hem de Kıbrıs Türk tarafının haklarının ihlal edildiği olmaktadır.

KKTC, GKRY'nin Kıbrıs'ın güneyinde belirlediği 13 parsele doğalgaz ve petrol arama ruhsatı verme girişimleri üzerine, 2011 yılında Türkiye ile yapmış oldukları MEB sınırlandırma antlaşmasına istinaden, TPAO'ya adanın kuzeyinde ve güneyindeki yedi bölgede arama ruhsatı vermiştir. GKRY'nin belirlediği on üç parselden yedi tanesi de KKTC'nin TPAO'ya verdiği ruhsat parselleri ile çakışmaktadır.[502] Bu girişimler, GKRY'nin Kıbrıs Türklerini yok sayarak yapmış olduğu hukuk dışı faaliyetlere, KKTC'nin Türkiye ile birlikte hareket ederek izin vermeyeceği anlamına gelmektedir.

3.2. Doğu Akdeniz'e Kıyıdaş Ortadoğu Ülkelerinin Bölgesel Güvenlik Algıları

Doğu Akdeniz'i Ortadoğu'nun sorunlarından ve güvenlik endişelerinden soyutlamak imkansızdır. Akdeniz'e kıyıdaş Ortadoğu ülkelerinin, Türkiye hariç, neredeyse tamamının aynı kökten gelmelerine rağmen temel sosyo-kültürel farkları olduğu görülmektedir. Özellikle çoğunluğunu Avrupalı göçmenlerin oluşturduğu İsrail, aynı etnik kökene sahip olsa da Arap toplumundan kendisini soyutlamaktadır. İsrail her ne kadar kendisini Orta Doğulu olarak görmese de coğrafi olarak bölgenin tam ortasındadır. Bölge ülkeleri arasındaki farklılığın temelinde din ve mezhep farklılığı yatsa da siyasal ve sosyal kültüre dayalı dünya görüşlerinde de farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Özellikle Arap ülkelerinde siyasal gücü elinde bulunduran elitlerin iktidarı bırakmak istememeleri de ülkeler arası sorunları derinleştiren unsurlardandır. Bölge ülkeleri arasındaki farklılıkların da güvenlik algılamalarındaki değişimlere neden olduğu görülmektedir.

[502] BİLGESAM, a.g.e., s.30-31

3.2.1. İsrail

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin gücünün erimesinden oluşan boşlukta 1948'de İsrail devleti kuruldu. SSCB, İsrail'in ilk destekçisi ve onu ilk tanıyan ülke idi. SSCB, Çekoslovakya aracılığıyla İsrail'e silah yardımı yaparak bölgede etkin olma gayreti içerisine girmiştir.[503] İsrail o dönemde sadece SSCB ile değil Avrupa ülkeleriyle de ilişkilerini sıcak tutmaya çalışmıştır. Amerika'daki Yahudi lobisinin de etkisi ile İsrail, Soğuk Savaş'ta ABD saflarında yer almaya başlamıştır.

İsrail, kurulduğu tarihten itibaren ABD'den en fazla ekonomik ve askeri yardım alan ülke konumundadır. 2005 yılı verilerine göre İsrail'in ABD'den aldığı yardımların değerinin 154 milyar doları bulduğu belirtilmektedir.[504] Bu yardımlara ilave olarak siyasal anlamda da ABD, İsrail'e bir çok taviz vermiştir ki bunların başında da nükleer silaha sahip olmasına izin vermek gelir. Ayrıca ABD, BM nezdinde İsrail aleyhinde çıkarılması istenen 32 kararda veto yetkisini kullanarak İsrail'i siyasi koruma altına almıştır. Bu kapsamda ABD, İsrail'in nükleer silah çalışmalarının Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nca denetlenmesini de engellemektedir.[505]

Nükleer gücünün dışında konvansiyonel yetenekleriyle de İsrail bölgedeki en önemli güçlerden bir tanesidir. İsrail, nüfusunun azlığına rağmen önemli bir askeri güç barındırmaktadır. İsrail, 3 korvet, 5 denizaltı, 56 karakol gemsine ilave olarak 684 uçak ve helikoptere sahiptir.[506] İsrail, bölge için önemli sayılabilecek önemli bir kara gücüne de sahiptir. İsrail aynı zamanda askeri teknoloji ve füze üretimi konusunda dünya çapında önemli ülkelerden bir tanesidir.

Kuruluşunda küçük bir devlet olarak ortaya çıksa da, 1948-1949 yıllarındaki ilk Arap-İsrail Savaşı'nda BM'nin kendisine önerdiği topraklardan daha fazlasını elde etmiş, 1967 yılındaki Altıgün Savaşında da topraklarını dört katı genişletmiştir. 1973 yılında Mısır önderliğindeki Arap devletlerinin saldırıları ile başlayan savaşta İsrail, savaşın

---

[503] Armaoğlu, a.g.e., s.587
[504] John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt, **The Israel Lobby And U.S. Foreign Policy**, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007, s.24
[505] Mearsheimer and Walt, a.g.e., s.40-41
[506] URL, "Israel Military Strength", 2015, Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=israel, (22.07.2015)

başlarında geri çekilmek zorunda kalsa da daha sonra dengeyi sağlamış ve durumu lehine çevirmiştir. Savaş sonrasında İsrail ile Mısır arasında gerçekleşen anlaşmalar serisi ile İsrail Sina Yarımadasının büyük çoğunluğundan çekilmiş ve bu tarihten itibaren toprak sorununu da uluslararası boyuta taşımıştır. Arap ülkeleri, İsrail ile olan sorunlarını savaşarak halledemeyeceklerini anlamışlardır. İsrail, 1956 yılındaki Süveyş krizi esnasında da İngiltere ve Fransa ile birlikte Mısır'a saldırarak Filistin haricinde, Arap dünyası için nasıl bir tehdit olabileceğini ortaya koymuştur.

Kültürel, ekonomik ve siyasi açıdan Batılı bir ülke görünümünde olsa da coğrafi açıdan İsrail bir Orta Doğu ülkesi olarak kabul edilmektedir.

> İsrail, kültürel akrabalıkları olmasının yanında demokratik bir ülke olması ile Amerika'nın yakın ilgisine mazhar bir ülkedir. Amerika'daki Yahudi toplumundan gelen yoğun siyasi ve finansal destekten bahsetmiyoruz. Öncelikli olarak İsrail, Yahudi katliamı kurbanları için bir sığınak olarak Amerikan sempatisine sahip durumda. Arap düşmanlığının amacı olarak Amerika'nın mazlum kişi tercihini tetikledi. 1960'ların ortalarından itibaren Amerika'nın favori müşteri devleti oldu ve eşi görülmemiş Amerikan mali yardımının (1974'ten beri 80 milyar dolar) alıcısı oldu. BM'nin kınamasına ya da yaptırımlarına karşı hemen hemen sadece Amerika'nın desteğini gördü. Orta Doğu'da hakim askeri güç olarak İsrail, büyük bölgesel askeri kriz durumlarında sadece Amerika'nın askeri üssü için değil, aynı zamanda istenen herhangi bir ABD askeri müdahalesi için önemli katkılar sağlayacak potansiyele sahiptir.[507]

Bölgede Amerikan ve İsrail çıkarları tam olarak uyuşmasa da işbirliği elli yılı aşkın süredir devam etmektedir. Amerika'nın Orta Doğu enerji kaynakları üzerindeki hakimiyetinin devamı için Araplar ülkeleri ile olan ilişkilerin de gerilmemesi önemli bir noktadır. Bu noktada bazı konularda ABD'nin İsrail'i korumakla birlikte çatışma ortamının kızışmasını engellediği de görülmektedir.

Kurulduğu günden itibaren Arap komşularını zayıflatmak isteyen İsrail için, Soğuk Savaş sonrasında Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ve uluslararası müdahaleler, uygun bir zemin teşkil etmektedir. İsrail, kendisine düşman olarak gördüğü Bölge devletlerindeki ayrılıkçı, etnik hareketleri söz konusu politikasının gereği desteklemiştir.[508]

---

[507] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.88

[508] Outkou Kirli Ntokme, "Yunanistan-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye ve Balkanlara Etkisi", Hasret Çomak (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, No. 447, 2014, s.160

İsrail'in Arap karşıtlığı üzerine geliştirdiği dış politikası kendisini ve zaman zaman onu destekleyen ülkeleri bölge politikaları bağlamında zora sokmaktadır. Özellikle Ortadoğu'da hakim güç olan ABD'nin İsrail'e vermiş olduğu destek Arap ülkeleri nezdinde tepki çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında İsrail Soğuk Savaş döneminde ABD için stratejik ve faydalı bir ülke konumunda olsa da yeni dönemde ABD için Ortadoğu politikalarında bir yük haline gelmeye başlamıştır. ABD, Ortadoğu'da yürüttüğü operasyonlarda Arap ülkelerinin tepkileri nedeniyle İsrail askeri gücünden faydalanamamaktadır,[509] bu bağlamda İsrail'e yapılan yardımlar, ABD'nin dış politikası için ölü yatırım olarak görülmektedir. Soğuk Savaş sonrasında İsrail'in ABD için önemini yitirmek bir yana, Ortadoğu politikası için artık bir engel ve çok maliyetli olduğu yorumları yapılmaktadır.

Ayrıca ABD'nin maruz kaldığı terörist faaliyetlerin bir kısmının nedeni ABD'nin İsrail'e vermiş olduğu destektir. Birçok terör örgütü ABD ve İsrail'i aynı kefeye koyarak şeytan tanımlaması yapmaktadır. Söz konusu tanımlama, terörist faaliyetler için finansal kaynak sağladığı gibi siyasal ve sosyal destek unsuru olarak da kullanılmaktadır. Teröre karşı savaş ABD dış politikası için bir çıkış noktası ve yeni açılımlar için kullanılsa da, gelecekte terörün başarılı olup olmayacağını kimse kestiremez. İsrail, ABD'nin gerçek stratejik ortağı olarak bilindiği için İsrail'e reva görülen her şeyin ABD'ye de uygulanabileceği düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.[510]

İsrail, ABD'nin ortağı olarak bilinse de dış politikada ABD'den bağımsız ve pragmatist bir yaklaşım sergilemektedir. Çoğu zaman ABD'nin askeri ve ekonomik rakibi sayılabilecek ülkeler ile işbirliği içinde olduğu görülmektedir. İsrail varlığını ve tüm dış politikasını ABD'ye bağlamış değildir ve onunla birlikte görünmekten çıkar sağlıyor iken her zaman ikinci ve üçüncü planlarını cebinde taşımaktadır. Buna karşılık ABD ise Ortadoğu'daki tüm dış politikasını İsrail üzerine inşa ederek sıfır toplamlı büyük bir risk almaktadır.

---

[509] Mearsheimer ve Walt, a.g.e., s.58-59

[510] Hanan Bar-On, "Israel and Its Troubled Mediterranean Neighbours", Nikolaos A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, United States of America: Duke University Press, 1999, s.249-250

İsrail'in kuruluşuna karışı çakan Arap toplumunun tepkileri ve Arap İsrail Savaşları neticesinde bölgedeki diğer ülkelere nispeten İsrail'in yalnız bir dış politika izlemek durumunda oluşu askeri teknolojilerde özellikle hava savunma sistemlerinde kendisini geliştirmesini zorunlu kılmıştır. Yıllar içerisinde askeri teknoloji alanında İsrail'in kendisini geliştirmiş olması dünya silah piyasasında ismini duyurmasına ve silah satışından kar etmesine de yol açmıştır. İsrail'in silah teknolojilerini geliştirmesinde ABD ve Batılı ülkeler ile yaptığı ortak üretimler ve teknoloji transferleri de etkili olmuştur.[511]

İsrail bölgede dikkate alınması gereken beklide en önemli güçlerden bir tanesidir. İsrail nispeten az bir nüfusa (8 milyon) sahip olup, kendisine hasım olan ülkelerle çevrilmiş ve stratejik derinliği olmayan dar bir alana sıkışmıştır. İsrail'in ne kabul etmek ne de reddetmek şeklinde sürdürdüğü belirsizlik politikasına karşın, iki yüze yakın nükleer bombaya sahip olduğu düşünülmektedir.[512] İsrail, Almanya'dan temin ettiği Dolphin tarzı denizaltılarla Akdeniz'deki operasyon kabiliyetini artırarak denizdeki askeri gücünü tahkim etmektedir.[513] Filistin meselesi İsrail'i bölgede hem var etmekte hem de en önemli sorununu teşkil etmektedir. Sürekli güvenlik ihtiyacı içerisinde olması İsrail'in askeri gücünü artırmasını uluslararası arenada meşru kılmaktadır.

İsrail'in politikalarının meşruluğunu kanıtlamak ve ABD desteğinin haklılığı adına bir takım argümanlar öne sürülmektedir. Bir tanesi Yahudi halkının geçmişte çektiği acılar gösterilerek zayıf ve etrafı düşmanlarla çevrili bir ülkenin desteklenmesi gerekliliğidir. Bir diğeri de İsrail'in bölgede Batı tazı demokrasiyi benimseyen ender ülkelerden oluşudur. Ayrıca İsrail'in uygulamalarının diğer bölge ülkelerinin uygulamalarından daha acımasız olmadığı düşüncesi öne sürülmektedir.[514] Etrafı haydut devletlerle çevrelenmiş bir görüntüde sunulan İsrail'in eylemlerinin bir meşru müdafaa politikasının sonucu olduğu algısı, güçlü İsrail lobisinin yıllar süren yoğun çalışmalarının sonucudur. Bu çerçevede İsrail lobisi ekonomik kaynakları, medyayı ve sivil toplum kuruluşlarını kullanarak ABD ve Batı Avrupa yönetimlerini ve akademik çalışmaları etki altına almayı başarmıştır. Bu denli küçük bir ülkenin dünya politikasında ancak bu kadar büyük bir etkisi olabilir. İsrail'in ABD'deki lobi çalışmaları artık İsrail'i koruma mahiyetinin dışına taşarak, İsrail

[511] Bar-On, a.g.e., s.251-254
[512] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.430
[513] BİLGESAM, a.g.e., s.6
[514] Mearsheimer ve Walt, a.g.e., s.78-80

lehine ABD dış politikasını yönlendirme noktasına gelmiştir. ABD kendi çıkarlarının aleyhine de olsa, öyle ya da böyle İsrail'in bölgesel politikaları doğrultusunda eylemler gerçekleştirmeye zorlanmaktadır. Sonuçta savaşın ekonomik ve askeri yıkımını ABD tek başına üstlenecek daha da ötesi ABD belki bölgeyi ve belki dünya hakimiyetini kaybetme noktasına gelecektir.

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan "Yeni Dünya Düzeni" anlayışı ve sonrasında Ortadoğu'ya terör odaklı ve demokratikleşme adına yapılan müdahaleler İsrail'in arzu ettiği ortamın doğmasına neden olmuştur. Gelişmeler bölgenin kontrolünün İsrail'e geçmesine olanak sağlayacak bir zeminin oluşmasına yönelik gelişmektedir. ABD ve batılı ülkeler İsrail'i bölgedeki temsilcileri olarak görme eğilimi içerisine girmektedirler ki bu yaklaşım İsrail'in politikalarının meşruiyetinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.[515] Yeni dönemde bölgede Anglo-Amerikan politikalarının hakim olmuştur ki özellikle Rus desteğini kaybeden Arap ülkeleri için, İsrail'e rağmen Batı ile ilişkileri geliştirme zorunluluğu bir ikilemi beraberinde getirmektedir.

İsrail dış politikasında barışa odaklı değişimin yaşanmaya başladığı İzak Rabin dönemi, 1995 yılında Rabin'e yapılan suikast ile yerini sertlik yanlısı politikaya bırakmıştır. Sonuçta İsrail'in İşgal ettiği toprakların geleceği hakkında kara vermekten kaçındığı ve fiili durumu korumak istediği görülmektedir.[516] Güney Lübnan'dan İsrail'e atılan roketler öne sürülerek 1996 yılında Lübnan'a yönelik başlatılan harekat, söz konusu sert politikanın bir ürünü idi. İsrail'de Netanyahu dönemi sertliğin zirveye çıktığı dönemler olmuştur. Netanyahu, barış görüşmelerinin boşa çıkması için elinden geleni yapmıştır.[517] Çözümsüzlüğün kazanç olarak görüldüğü ve bu politikanın halen sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. İsrail, her saldırıya misli ile cevap vermeyi bir gelenek haline getirerek ve hem Filistin topraklarında hem de Lübnan'da askeri cezalandırma politikasına devam etmiştir.

---

[515] Robert Satloff, "Arab-Israeli Diplomacy ın 2000:An Uphill Battle for Peace", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.82-85

[516] David Horovitz, **Yitzhak Rabin: A Soldier For Peace**, London: Faber and Faber, 1991, s.178-179'dan Aktaran: Recep Öztürk, **Batı Faktörünün Etkisinde Türkiye-İsrail İlişkilerinin Politikası**, Ankara: Odak Yayınları, 2004, s.268

[517] Avi Shlaim, **The Iron Wall: Israel and The Arab World**, New York: The Penguin Press, 2000, s.576'dan Aktaran: Recep Öztürk, a.g.e., s.272

Rabin'den sonra 1999 yılında kısa bir dönem başbakanlık yapan Ehud Barak'da Rabin gibi Suriye'nin de içerisinde bulunduğu barış girimlerinde bulunmuş olsa da sonraki süreçte bu tutumundan vazgeçtiği ve daha sert bir politika izlediği görülmektedir. Barak ile Arafat 1999 yılında Sharm-al-Sheikh Antlaşmasını imzaladıktan sonra sıra süreç için önemli olacak olan İsrail-Suriye anlaşmasına gelmişti. Ancak, İsrail'in iç dengelerinde de çözüme engel unsurlar bulunmaktadır. Suriye'nin uzlaşmaz tutumu ve İsrail'de sertlik yanlılarının baskıları barış görüşmelerini etkileyen en önemli unsurlar olarak sürece dahil olmuştur.[518]

İsrailli yazarlara göre 1990'lı yıllarda İzak Rabin, Shimon Peres ve Benjamin Netanyahu dönemlerinde Filistin sorununun hamiliğini yapan Suriye'ye barış görüşmeleri için çağrıda bulunulmuş fakat Hafız Esad'ın uzlaşmasız tutumu nedeniyle girişimler sonuçsuz kalmıştır. İsrail, Mısır ve Ürdün gibi bölge ülkelerinin yanında Orta Asya ve Uzak Doğu'daki Müslüman ülkeler ile de ilişkilerini geliştirmektedir. Yazarlara göre, bu yaklaşım İsrail'in Müslüman dünyasına düşman olmadığının bir göstergesidir.[519]

Efraim Inbar'a göre, İsrail ve Arap ülkeleri arasındaki çözümsüzlüğün birkaç nedeni bulunmaktadır. İlki, Kahire, Şam ve Bağdat'ın İsrail-Türkiye ortaklığından korkmaları ve ne zaman barış umudu ortaya çıksa Hizbullah ve Hamas'ın eylemler gerçekleştirmesidir. Bu bağlamda özellikle Suriye, Filistin sorununu kendi tekeline alarak lehine kullanmak niyetindedir. İkincisi, Arap toplumunun İsrail ve Yahudilere karşı olumsuz bakış açısı ki İsrail ve Yahudiler kolonyalist miras olarak görülmektedir. Bir diğeri, İsrail ile olan ilişkilere Ortadoğu ülkelerinin sürekli bir limit koyma eğilimidir. Hiçbir Ortadoğu ülkesi İsrail ile uzun süren bir politik ilişki hedefinde değildir. Sonuncusu da ilişkilerin tarihsel sürecin dışına çıkamamış olmasıdır. Yakın geçmişte yaşananları hiçbir ülke unutma niyetinde değildir.[520]

Bununla birlikte İsrail, Ortadoğulu komşuların nazaran teknolojik üstünlüğü elinde bulundurmaktadır. İsrail'in özelikle askeri teknolojik üstünlüğü kendine güven duygusu vererek barış görüşmelerinde bir avantaj sağlamaktadır. Buna karşılık Ortadoğu zengin

---

[518] Eyal Zısser, "Waging Peace ın the Middle East: an Israeli Point of View", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.72-75
[519] Inbar, a.g.e., s.60-61
[520] Inbar, a.g.e., s.62-64

enerji kaynaklarının Arap ülkelerinin elinde olması ve sayısal üstünlükleri Arapların kullandıkları başlıca argümanlar olmaktadır.[521] İki tarafın da çözümsüzlükten zarar gördüğünü İsrail gibi Arap ülkeleri de fark etmektedir. İsrailli yazarlara göre bir çok Arap ülkesi İsrail ile kalıcı barışın yapılmasını istemektedir. Barışın ekonomik getirilerine bölgedeki tüm ülkelerin ihtiyacı vardır.

Doğu Akdeniz'in iki önemli gücü olan Türkiye ile İsrail'in, Soğuk Savaş sonrası dönemde ilerleme kaydeden ilişkileri, askeri işbirliği antlaşmaları ile hat safhaya ulaşmıştı. Karşılıklı ticaret ve turizm faaliyetleri ile desteklenen ilişkiler Türk-Arap ilişkilerine zarar verme pahasına da olsa 2008 yılında İsrail'in Filistin'de başlattığı harekata kadar devam etmiştir. İlişkilerin geliştirilmesinde ABD'nin bölgesel politikaları doğrultusundaki telkinleri de etkili olmuştur. ABD'nin rol model olarak gördüğü iki Ortadoğu ülkesinin gelişen ilişkileri, bölgenin şekillendirilmesinde önemli bir etkendi. Türkiye'nin bu dönemde AB'den dışlanmasının da, ABD ve İsrail ile olan ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir etken olduğunu söyleyebiliriz. İsrail, konjonktürden faydalanarak Arap komşularına karşı stratejik bir üstünlük daha kazanmayı hedeflemesine rağmen Türk kamuoyunda İsrail'in Filistin politikasına yönelik artan tepkiler, ilişkilerin gerilmesine ve giderek bozulmasına neden olmuştur. Bu noktadan sonra İsrail, Doğu Akdeniz'de yeni partnerler arama gayreti içerisinde olmuş ve Yunanistan ile GKRY en güçlü adaylar haline gelmiştir. Deniz alanlarının kullanımı üzerine başlayan karşılıklı ilişkiler ekonomik ve askeri boyuta da sıçrayarak, stratejik ortaklık düzeyine ulaşmıştır.

İsrail, 1956 yılında karasularını 12 mile çıkartarak bölge ülkeleri içerisinde Akdeniz'in zenginliğinden faydalanmak için harekete geçen ilk ülke olmuştur. 1960'li yıllarda Akdeniz'de ilk sondayı vuran İsrail, 1990'lı yıllarda bölgeden günde 500-800 varil petrol üretecek kapasitesine ulaşmıştır. İsrail 2000'li yıllarda da yeni doğalgaz ve petrol yatakları keşfetmeye başlamıştır.[522] İsrail, 2010 yılında Tamar ve Leviathan sahalarında tespit ettiği doğalgaz yataklarından sonra 2011 yılında MEB koordinatlarını gösterir bir listeyi BM'ye sunarak MEB ilanında bulunmuştur. GKRY ile İsrail 2010 yılında MEB

[521] Zısser, a.g.e., s.69-71
[522] Tamçelik ve Kurt, a.g.e.

sınırlandırma antlaşması yaparak, ortay hat kuralını dikkate almışlardır. İsrail, Tamar ve Leviathan sahalarında gaz elde edecek duruma gelmiştir.[523]

Harita 7: İsrail Deniz Alanı

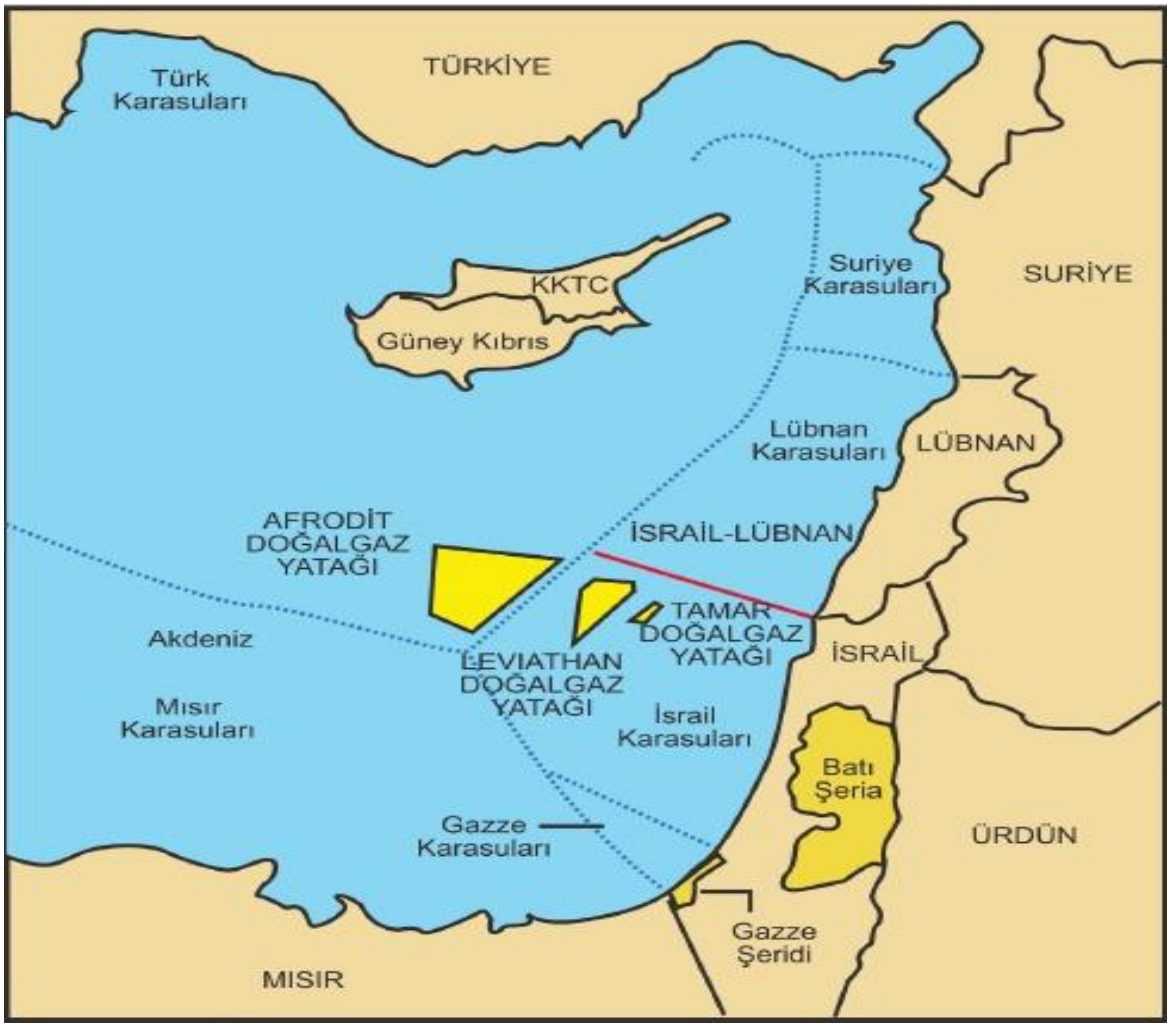

Kaynak: Bilgesam, 2013: 19

İsrail, Doğu Akdeniz'den çıkardığı doğalgazı kendi ihtiyaçları için karşılamanın yanında Ortadoğu enerji kaynaklarını için terminal konumunda olmayı hedeflemektedir. Bu kapsamda otuz yıldır çalışmayan Kerkük-Hayfa, Musul-Hayfa ve Trans-Arabistan petrol boru hatlarının faaliyete geçirilmesi ve Mısır doğalgazının İsrail üzerinden taşınmasını öngören Mısır-İsrail Doğalgaz Hattının inşasını planlamaktadır. Bu sayede İsrail bir enerji terminali, Hayfa'da yeni Rotterdam olacaktır.

[523] BİLGESAM, a.g.e., s.18

İsrail için doğalgazın taşınması konusunda başka alternatiflerde mevcuttur. Bunlar arasında en öne çıkanı Kıbrıs veya Mısır üzerinden olanıdır. Kıbrıs ve Yunanistan üzerinden geçecek boru hattı ile Avrupa pazarları hedeflenirken, başka bir boru hattı ile Mısır'a gazın taşınıp sıvılaştırılması ve tankerlerle dünya piyasalarına ulaştırılması ihtimali de önem kazanmaktadır. Diğer seçenekler de Gazprom'un denizde yüzer sıvılaştırma platformu kurması ve GKRY'de bir sıvılaştırma tesisinin kurulması ihtimalidir.[524] Avrupa'ya direk gidecek boru hattının uzaklık nedeniyle maliyetli görünmesi ve sıvılaştırma tesisi kurulmasının da pahalıya gelmesi, var olan boru hatlarının ve sıvılaştırma tesislerinin kullanılmasını daha uygun kılmaktadır. Ancak var olan boru hattı Türkiye'de, sıvılaştırma tesisi de Mısır'dadır. İsrail'in bugün için Mısır ile ilişkilerinin daha iyi olduğunu düşünecek olursak Mısır seçeneğinin ağır bastığı görülmektedir.

Harita 8: İsrail ve GKRY Enerji Nakil Olanakları

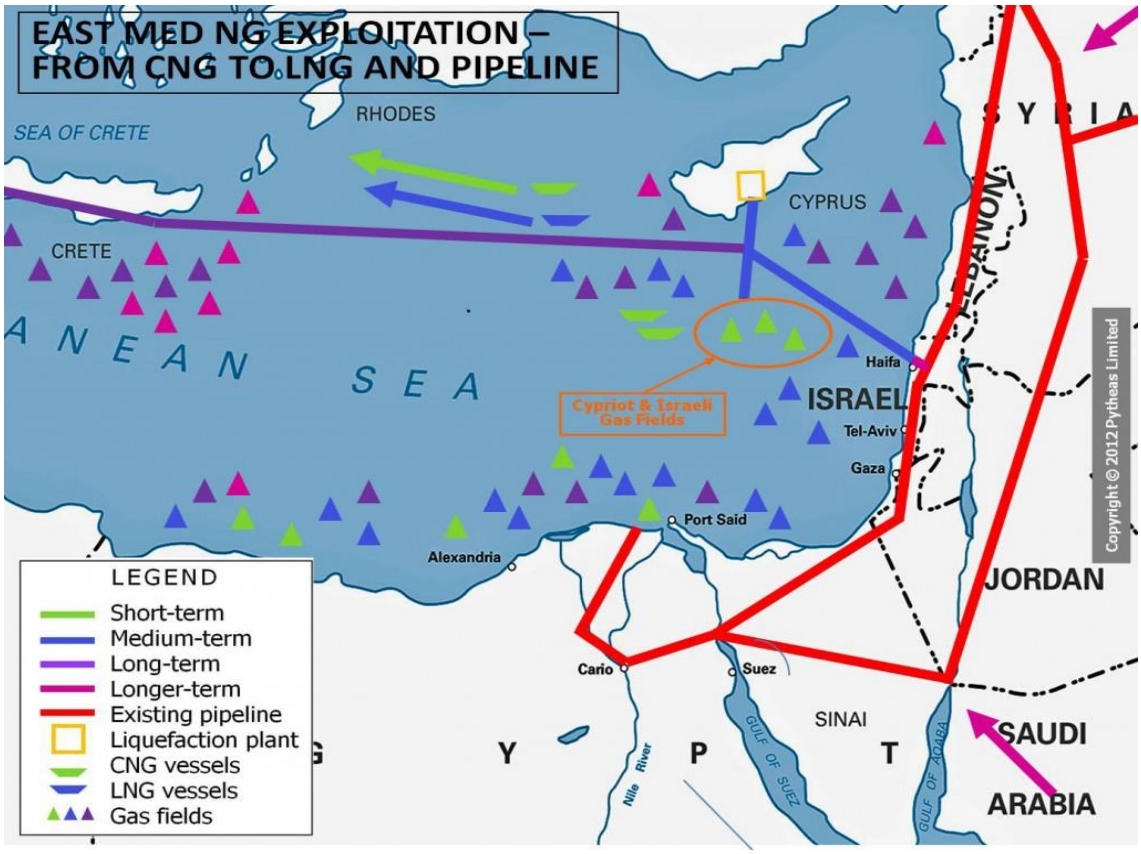

Kaynak: Marda, 2013

[524] Tamçelik ve Kurt, a.g.e.

İsrail'in Filistinlilere yönelik sert politikalarının arkasında bölgede yeni keşfedilen enerji kaynaklarının da payı olduğu belirtilmektedir. Zira, Levant Havzasında Filistin'in 4 milyar dolarlık gaz rezervinin bulunduğu ifade edilmektedir. 2000'li yılların başında British Gas, Filistin Karasuları'nda Gazze Marine'de 1.4 trilyon metreküplük gaz rezervleri bulmuştur. Ancak Hamas'ın Gazze'de kontrolü ele geçirmiş olması ve Filistin'in yapacağı herhangi bir gaz anlaşmasından Hamas'ın da faydalanacak olması İsrail'in tepkisine neden olmuş ve gazın çıkarılmasına İsrail engel olmuştur. British Gas şirketinin İsrail'i ikna edememesi üzerine Filistin yönetimi Rus Gazprom ile görüşmeler yapmıştır. 2014 yılında Rusya'yı ziyaret eden Mahmut Abbas "Rusya'nın uluslararası arenada aktif ve etkili bir güç olduğunu görmekten mutluyuz" diyerek niyetini ortaya koymuştur. Görüşmede Ramallah ve Batı Şeria dolaylarında petrol çıkarma alanlarının işletilmesi konusu da gündeme gelmiştir.[525] Hamas'ın 2000'li yıllarda özellikle Gazze Şeridi'nde etkili olması ve burada kontrolü ele geçirmiş olması da enerji politikalarına bağlanabilir. Küresel enerji devlerinin bölgesel hamleleri çatışmaların belirli zamanlarda artış göstermesini tetiklemektedir. İngiliz firmasının başarısızlığı Rus firması için fırsat oluşturmuş ve Rusya'nın Doğu Akdeniz'de kalıcı olma stratejisini güçlendirmiştir.

Harita 9: Levant Havzası

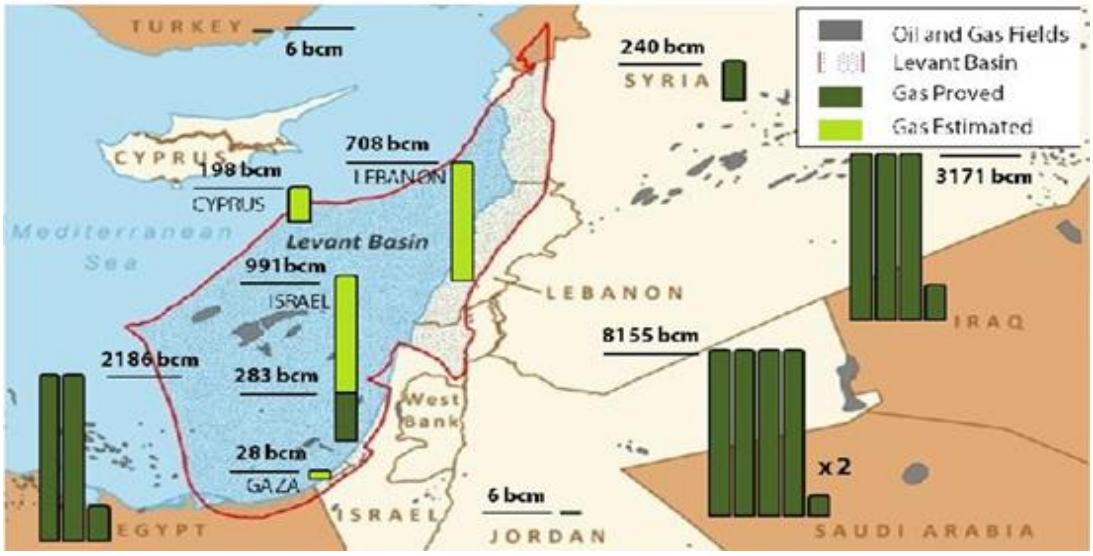

Kaynak: Akçadağ, 2014

[525] Göknur Akçadağ, "İsrail'in Enerji Politikaları ve Filistin Gazı", 2014, Erişim: http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/157417-israilin-enerji-politikalari-ve-filistin-gazi#.VerYLxHtlBd, (15.11.2015)

İsrail için Doğu Akdeniz'in ekonomik ve stratejik öneminin yanında dini bir önemi de bulunmaktadır. Bu kapsamda Kıbrıs adası Yahudi inancının "Tevratsal sınırları" içerisinde yer almaktadır. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethi sırasında sarayda danışman olan Yasef Nassi adlı bir Yahudi Kıbrıs kralı olmak istemiştir. Yine 19. yüzyıl sonlarında İngiltere Başbakanlığı'na oturan Benjamin D'İsraeli, çok sayıda Romanyalı Yahudi'nin Kıbrıs'a transfer edilmesini sağlar.[526] En son olarak da 2012 yılında İsrail Başbakanı Netanyahu'nun GKRY'ni ziyaretinde Kıbrıs'ta kurulması düşünülen enerji santralinin işletilmesi ve korunması için aileleriyle birlikte 50 bin İsraillinin kalıcı olarak adaya getirilmesi Rum yönetimine teklif edilmiştir.

Yunanistan ve GKRY ile ilişkilerini geliştiren İsrail, petrol ve doğalgaz projelerinin yanında elektrik kablo ağı üzerinde de işbirliği içerisine girmiştir. 2012 yılında taraflar Euroasia-Interconnector projesi üzerine anlaşma sağlamışladır. 2.000 metre derinlikte ve 540 mil (870 km) uzunluğunda olması planlanan projeye göre, hat İsrail'den başlayıp Güney Kıbrıs ve Girit üzerinden Yunanistan'a ulaşacak ve İsrail ile Avrupa arasında kesintisiz enerji transferi sağlanabilecektir.[527] Söz konusu proje sayesinde Avrupa'nın ihtiyaç duyduğu enerji elektrik olarak aktarılabilecektir. Elektriğin aktarımı petrol ve doğalgaza göre daha ucuz olacaktır. İsrail ve GKRY'de çıkarılacak doğalgazın buralarda kurulacak santrallerde elektriğe dönüştürülüp Avrupa'ya iletilebileceği düşünüldüğünde projenin önemi anlaşılacaktır.

Siyasi Siyonizm'in kurucusu Theodor Herzl, Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini 1902'de şöyle dile getirir: "Kıbrıs'ı düzene sokmalıyız ve bir gün İsrail'in üzerine gitmeliyiz ve kuvvetle almalıyız. Kıbrıs'tan Müslümanlar gider, Rumlar iyi bir fiyata topraklarını satar, Atina'ya veya Girit'e göç eder. Filistin Yahudiler için çok küçük bu nedenle Filistin'e yakın bir yer sağlamamız gerekiyor. Filistin'e Kıbrıs ve El Arish de dahil edilmelidir."[528] Adanın İngiliz yönetimi altında bulunduğu dönemlerde Yahudilerin adaya yerleşim konusunda girişimleri devam etmiştir. Yahudi inancına göre Ortadoğu'nun önemli bir kısmının vaat edilmiş topraklar olduğu da bilinmektedir. Bu kapsamda sadece Kıbrıs adası değil Mısır, Suriye ve hatta Türkiye topraklarının bir kısmı da bu harita içerisinde yer alır.

---

[526] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.129

[527] EuroAsia Interconnector, "Our Quest", 2012, Erişim: http://www.euroasia-interconnector.com/, (03.04.2015)

[528] Roger Garaudy, **Siyonizm Dosyası**, s.31-32'den Aktaran: Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.130

İsrail Adanın kuzeyini Türkiye'nin denetlediği bir çözüme hiçbir zaman sıcak bakmamıştır. İsrail bu stratejisi doğrultusunda son dönemde manevra alanı bulmuş ve GKRY ile ilişkilerini en üst düzeye çıkarmıştır. İsrail, GKRY'nin AB'ye üye olmasını destekleyen ülkelerden bir tanesi olmuştur.[529]

3.2.2. Mısır

Afrika ile Asya arasında geçiş noktası olma özelliği ile Mısır tarih boyunca bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Eski Mısır Medeniyetinin doğduğu yer olan Mısır'a Akdeniz üzerinde emeli olan her devlet hakim olmaya çalışmış ve bir çok savaşa sahne olmuştur. 19. yüzyılda Süveyş Kanalı'nın açılması ile jeopolitik önemi bir kat daha artan Mısır günümüzde de uluslararası politikanın odak noktalarından bir tanesidir.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı toprağı olan Mısır, İngiliz'lerin himayesi altında 1922 yılında Krallığı ilan etmiştir. Devletin ilanından 1952 yılındaki Hür Subaylar İhtilali'nin ardından iktidara geçen Cemal Abdünnasır'ın milleştirme politikasına kadar Süveyş kanalı ve çevresi İngilizlerin kontrolünde kalmış ve kanalın yönetimini de Fransa ile İngiltere üstlenmiştir. [530]

Mısır, stratejik konumu ve nüfusu dışında Arap dünyası için siyasal gücü ve etkisi bakımından önemli bir ülke olmuştur. Mısır'daki İhtilal Arap ülkelerin bir çoğu tarafından örnek alınmış ve ihtilaller dönemi başlamıştır. Mısır bu süreçte darbeleri destekleyen bir siyaset izlemiş ve yeni Arap milliyetçiliğinin temellerini atmaya çalışmıştır. Mısır'da devrimin mimarlarından Cemal Abdünnasır, İngilizler ile mücadele konusundaki stratejisini belirlemeye çalışırken İsrailli subayların da fikirlerini almıştır. Ancak Abdünnasır, ordunun ağırlığını kullanarak devrimi kendi tarzına göre gerçekleştirmiştir.[531]

Devrimin en önemli argümanı 1948-1949 yıllarındaki Birinci Arap-İsrail Savaşı'ndan Mısır'ın mağlup ayrılmış olmasıydı. Beş Arap ülkesi ile birlikte savaşa katılan

[529] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.132
[530] Armaoğlu, a.g.e., s.597-607
[531] Primakov, a.g.e., s.33

Mısır bu ülkeler arasındaki en güçlü görüneni idi fakat ilk pes eden oldu. Savaştan hezimetle ayrılmak Mısır toplumunda infiale neden oldu, Batının kendilerine yeterince yardım etmediğini düşünen halk ve asker değişimin geldiğini düşünerek ihtilali gerçekleştirdi.

Mısır'ın stratejik konumunu belirleyen en önemli unsurlardan bir tanesi Süveyş Kanalıdır. Süveyş Kanalı, Uzak Doğu ile Avrupa arasındaki Ümit Burnu dolaşılarak kurulan ticaret yolunu yaklaşık 7 bin deniz mili ve 15-20 gün kısaltmıştır.[532] Kanal ile Doğu Akdeniz, direk olarak Kızıldeniz, Hint Okyanusu ve Basra körfezi ile birleşerek dünya ticaretinin merkezi haline gelmiştir.

Süveyş kanalının açılışıyla Doğu Akdeniz'in önemi kalıcı hale gelmiştir. Çünkü batının doğu ile ticaretinin en kısa yolu açılmıştır. Böylece gemi trafiğine bir iç deniz yolu olanağı açan Akdeniz artık transit geçişleri de kabul etmeye başlamıştır.[533]

Süveyş Kanalı bir Fransız şirketi tarafından yapılmış ve 1869 yılında hizmete açılmıştır. Mısır yönetiminin hisselerinin İngiltere tarafından satın alınmasıyla 1875 tarihinden itibaren Kanal, Fransız-İngiliz ortaklığınca işletilir. 1888 yılında imzalanan İstanbul Konvansiyonu ile tüm ülkelerin ticaret ve savaş gemilerinin savaşta ve barışta Kanaldan geçişlerinin serbest olması kararlaştırılmıştır. Kanalın İngiliz sömürgelerine ulaşım açısından önemi üzerine ve İkinci dünya Savaşı konjonktüründeki gelişmeler üzerine 1936 yılında İngiltere ile Mısır arasında Süveyş Kanalı'nın savunması için Kanal çevresinde İngiliz askerlerinin konuşlanmasını içeren ve karşılıklı işbirliğini öngören bir antlaşma yapılmıştır.[534]

İkinci Dünya Savaşında İngiltere söz konusu antlaşma dayanarak Mısır'a iki yüz bin asker yığmıştır. İngiltere savaşa sonrasında askerleri çekmekte istekli görünmüyordu zira Sovyet tehdidi Doğu Akdeniz coğrafyasına ilerlemekteydi. Mısır'ın talebi üzerine 1946 yılında yapılan antlaşma ile İngiltere Mısır'dan kademeli olarak çekilmeyi kabul

[532] BİLGESAM, a.g.e., s.4
[533] Yıldız, a.g.e., s.55
[534] Suez Canal Authority, a.g.e.

etmiştir. Ancak İngiltere, Ortadoğu'nun istikrarsızlığını bahane ederek hiç olmazsa Kanal etrafındaki varlığını devam ettirme niyetinde olmuştur.[535]

İhtilalden sonra Mısır'ın en önemli politikası ülkedeki yabancı etkinliğine son vermek ve askeri ve ekonomik gelişmeyi sağlamaktı. İsrail ile yapılan savaşta yenilmiş olmak ve savaş sonrası Amerika'dan yeterince askeri ve ekonomik destek bulamamış olmak Mısır'ın tercihlerini belirlemesinde etkili olmuştur. Silah satışı ve Asuan Barajı yapımı konusunda Sovyetler Birliği ile anlaşan Mısır hem Batı'ya hem de İsrail'e karşı yeni bir müttefik bulmuş oldu. Abdünnasır, gelişmeler doğrultusunda 1956 yılında Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamış ve Batı ile ilişkilerinde köprüleri atma noktasına getirmiştir. Süveyş'in millileştirilmesi Arapların kendi ayakları üzerinde durup bağımsız politika izleyebilecekleri fikrini ortaya koymakta idi. Bu düşünce tüm Arap dünyasını heyecanlandırdı.

Süveyş'in milleştirilmesi İngiltere ve Fransa tarafından kabul edilemez olarak karşılandı ve çok sert tepki verildi. 1956 yılında İngiltere, Fransa ve İsrail, Mısır'a karşı askeri hareket başlattı. Saldırı üzerine Mısır, kanaldaki gemilerini batırarak kanılı ulaşıma kapattı. Saldırı karşısında suskun kalacağı düşünülen SSCB'nin Mısır'ın yanında yer alması çatışmanın seyrini değiştirdi ve Amerika'nın ihtarı ile kanal harekatı durduruldu.[536] Mısır'a karşı İngiltere, Fransa ve İsrail'in üçlü saldırıları Arapları birleştirmiş ve petrol satışlarında bu üç ülkeye ambargo konmuştu. Harekat, sonuçları itibariyle Ortadoğu'da Mısır ve SSCB'nin etkinliğinin artmasına neden oldu. Abdünnasır'ın Arap Milliyetçiliği fikirleri Arap coğrafyasında daha kabul görür hale gelmeye başladı. Süveyş başarısı, Mısır ve diğer Arap devletlerinde İsrail'e karşı yeni bir saldırı fikrinin de tetikleyicisi oldu. Ancak 1967 yılındaki savaştan İsrail, topraklarını daha fazla genişleterek çıkacaktı.

Kriz esnasında Arap ülkeleri Mısır'a saldıran ülkelere karşı petrol ambargosu uygulayarak Arap dünyasında bu güne kadar yaşanmamış bir dayanışma örneği sergilemişlerdir. Bu gelişme, 1973'de Arap-İsrail Savaşı sonrasında, küresel çapta kedini gösteren Petrol Krizi'nin de hazırlığı mahiyetini taşımıştır. Kanalın millileştirilmesinden

[535] Armaoğlu, a.g.e., s.599-601
[536] Armaoğlu, a.g.e., s.606-607

sonra Mısır, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında da kanalı kapatmıştır. Kanal, 1975 tarihinde Mısır ile İsrail arasında yapılan antlaşmaya kadar kapalı kalmıştır.[537]

Süveyş Başarısı sonrası yükselen Arap Milliyetçiliği, 1958 yılında Mısır liderliğinde kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nde vücut buldu. Ancak bu devletin ömrü, Arap devletlerinin kendi aralarındaki siyasi kaygılar nedeniyle, uzun olmadı ve devlet 1961 tarihinde son buldu. Arap ülkeleri, birlikte hareket etmenin getirdiği ortak faydalar yerine müstakil siyasal sınırlar içerisindeki kazanımlara öncelik verdiler.[538] Süveyş krizi, neticesinde her ne kadar Arap milliyetçiliği yükselmiş olsa da kendi aralarında bir birlik oluşturmanın zorlukları da anlaşılmıştır. Bu dönemde, Arap dünyasında küresel güçteki ülkeler ile ittifak anlayışı da değişim yaşanmış, Avrupa devletleri düşman, SSCB ve ABD ise dost ülkeler olarak algılanmıştır.

Süveyş Krizinin önemli sonuçlarından birisi, ABD Başkanı Eisenhower tarafından ortaya atılan ve kendi adıyla anılan doktrinin ortaya çıkmasıdır. Arap dünyasının Batı ile olan ilişkilerinin düzelmesi gerektiğini düşünen ABD, bölgede oluşan boşluğun SSCB tarafından doldurulması ihtimaline karşı Ortadoğu ülkelerine yönelik ekonomik ve askeri yardımları içeren Eisenhower Doktrini'ni hayata geçirdi. Amerikan Senatosu, 1957 yılında Başkan'a dört yıl süreli ve yıllık 200 bin dolarlık miktarın kullanılmasına onay verdi. Doktrin ile ABD askerinin bölgede kullanılmasının yolu da açılmaktaydı. ABD bu sayede Ortadoğu'ya fiilen girerek bu güne kadar bölgenin en etkili aktörü oldu. Türkiye, Pakistan, Irak, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas, Ürdün ve İsrail Doktrini tanıdıklarını açıkladılar.[539] Doktrin daha çok SSCB etkisi altında olan Ortadoğu ülkelerinin dengelenmesi amacına yönelik yapılmıştı ve SSCB'nin bölgede etkisinin artmasına engel olmuştur.

Abdnlnasır'ın "Hepimiz Arabız" sloganı her ne kadar Arap dünyasında heyecan uyandırsa da Arap devletleri önceliği, kendi iktidarlarını korumaya ve siyasal sınırlar içerisindeki refahı artırmaya verdiler. 1958 yılında Mısır liderliğinde, Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulsa da birliğin ömrü uzun olmadı, Suriye'de yapılan askeri darbe ile

[537] Suez Canal Authority, a.g.e.
[538] Monte Palmer, "The United Arab Republic: An Assessment of Its Failure", **Middle East Journal**, 20 (1), 1966, s.50-67, Erişim: http://www.jstor.org/stable/4323954?seq=1#page_scan_tab_contents, (25.06.2015)
[539] Türel Yılmaz, a.g.e, s.117-119

Birlik 1961 yılında sona erdi. Baas Partisi gibi siyasal oluşumlar tüm Arap toplumu için çözüm önerileri ortaya koymaya çalışsa da kendi ülkelerinin sorunlarını öncelemek zorunda kalmışlardır.[540] Birleşememenin en önemli nedenlerinden bir tanesi de söz konusu ülkelerde yönetimi elinde bulunduran grupların iktidar kaygılarıdır. Bu noktada, siyasal orjinli realist mantığın etkinliği söz konusudur. Başarısız birleşme deneyimi daha sonra gerçekleşmesi muhtemel birleşme girişimlerinin de önünü tıkamıştır. Arap ülkelerinin, farklı ve bazen birbirine düşman hanedanlar tarafından yönetilmiş olması Arapların birlikte hareket etmelerindeki en önemli engel olmuştur. Arap-İslam dünyasında birlik olamamamın oluşturduğu boşluğun radikal dini örgütler tarafından doldurulduğu görülmektedir.

Müslüman çoğunluğun bulunduğu ülkelerde dini meydan okumalar siyasal uygulamaların bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Mısır gibi resmi olarak laik görünen ülkeler bile kendilerini popüler dini karışıklıkların çalkantısında bulabiliyorlar. Mısır'da bu olaylar yıllar boyu Müslüman kardeşleri susturmak için yapılan baskılar sonucu alevlendi. Müslüman Kardeşlerin liderlerinin öldürülmesine karşılık olarak devlet başkanı Enver Sedat hedef alındı.[541]

Ortadoğu'da yabancı hakimiyetine karşı başlatılan Devrimci Arap Milliyetçiliğinin misyonunu tamamlayarak siyasi sahneden çekilmeye başlaması ile 1970'li yıllarda Mısır'da sosyalist rejimin yıkılması fikri ile İslamcı terörist örgütler ortaya çıkmıştır. Ancak Ortadoğu'da terörün atasının İkinci Dünya Savaşı döneminde Filistin'de Yahudilerin kurmuş olduğu Lehi ve İrgun Zvei Leumi örgütleri olduğu söylenebilir.[542] Mısır'da ortaya çıkan ve Yahudi terörist eylemlerini benimseyen örgütler daha sonra Ortadoğu'nun tamamına yayılmıştır. Arap dünyasında radikalizmin bu denli yükselmesi ve etkin olmasında Arap-İsrail çatışmaları ve ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri etkili olmuştur.

İlk Arap-İsrail savaşının başarısızlığı ve yükselen Arap Milliyetçiliği, Abdünnasır'a ikinci savaş için motivasyon verdi. 1948 yılındaki ilk savaşta ve Süveyş Krizi esnasındaki

---

[540] Palmer, a.g.e., s.50-67
[541] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.72
[542] Primakov, a.g.e., s.33-34

savaşta askeri olarak yenilen Mısır ve Abdünnasır için yeni bir savaşta İsrail'i yenmeleri ile hem intikam alınmış olacak hem de Ortadoğu'da merkez ülke haline gelinecekti. İsrail ile Suriye arasındaki ufak çaplı çatışmaları bahane ederek İsrail'e karşı askeri operasyon için pozisyon almaya başladı.[543]

Arapların istediği gibi ilk saldırıyı İsrail yaptı ve Mısır, Suriye ve Ürdün'ün havaalanları bombalandı. Bir gün içinde 16 Mısır havaalanı kullanılmaz hale geldi. 280 Mısır uçağı, 52 Suriye uçağı, 20 Ürdün uçağı ve birçok Irak uçağı yerde tahrip edilmişti. Hava üstünlüğünü ele geçiren İsrail kara harekatında da avantaj sağladı. İsrail üç gün içinde bütün Sina'yı ele geçirdi. Üç günün sonunda Mısır ve Lübnan Ateşkes imzaladı, onlardan üç gün sonra da Suriye pes etti. Savaş sonunda bir Arap askeri gücü kalmamıştı. İsrail bu zafer ile topraklarını dört katı genişletmişti.[544] Savaştan mağlup ayrılan Mısır'ın uluslararası camiada yapılabileceği tek ittifak SSCB olarak görünmekteydi. Sovyetler Birliği de bu fırsatı kaçırmayarak Mısır ve Suriye gibi ülkelerdeki askeri ve siyasi varlığını güçlendirerek bu ülkeleri ekonomik olarak da kendine bağlamıştır.

1967 savaşının intikamını almak için Mısır liderliğinde toplanan Arap devletleri SSCB'den aldıkları silahlarla 1973 yılında ani bir baskın ile İsrail'e saldırırlar. Savaşın başlarında başarılı olsalar da İsrail toparlanarak karşı saldırıya geçer ve Arap devletlerinin oluşturduğu koalisyonu yenilgiye uğratır. Ancak bu sefer İsrail kuvvetleri de kayıplar vermiştir. Mısır ile İsrail arasında gerçekleşen bir seri antlaşma ile Mısır, Sina Yarımadasındaki kaybettiği toprakları geri alır.[545] Mısır savaş alanında olmasa da masa başında kaybettiğini almış ve daha fazlasını alamayacağını anlamıştır. Bu tarihlerden itibaren Arap devletlerince Filistin Sorunu'nun artık uluslararası bir konu olduğu ve savaşarak çözülemeyeceği kabullenilmiştir.

Mısır ile İsrail arasında 1979 yılında yapılan antlaşma ile savaş durumu resmi olarak son bulmuştur. Antlaşma iki ülkenin de savaştan doğan kayıplarının giderilmesine hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. Ancak antlaşmaya Arap dünyasından tepkiler oldu ve Mısır, İsrail ile işbirliği yapmakla suçlandı. Ayrıca Antlaşmanı ABD'nin telkinleri ile

[543] Armaoğlu, a.g.e., s.842-845
[544] Armaoğlu, a.g.e., s.847-848
[545] Armaoğlu, a.g.e., s.857-866

yapılmış olması SSCB'yi rahatsız etmişti.[546] Tepkilere rağmen Mısır açısından antlaşmayı onaylamak ve uygulamaktan başka bir seçenek yoktu. Mısır ile İsrail arasındaki askeri teknoloji ve teknolojilerin kullanımında eşitsizlik çok fazla idi. Özellikle İsrail'in nükleer silah teknolojisine sahip olması bölgede dengeleri değiştiren önemli bir unsur olmuştur.

Bölgedeki birçok ülkenin İsrail ile anlaşma yapmaya isteksiz davrandığı bir ortamda anlaşma imzalamıştır. İsrail, Mısır ile sürekli çatışma yaşamasına rağmen Mısır'ı diğer Arap ülkelerinden ayrı tutmuş ve radikal örgütlerin eline geçmesini istememiştir. İsrail, Mısır ve diğer Arap ülkelerinin bölgede kendini istemediğini bilse de bunu unutmak istemiştir. Mısır ise artık bölgede daha üst bir güvenlik politikası izleme niyetiyle sorunları savaşmadan çözme yolunu tercih etmeye çalışmaktadır.[547]

Mısır sahip olduğu 4.600 tank, 1.107 uçak ve helikopter, 9 fırkateyn, 6 korvet, 4 denizaltı ve 124 karakol gemisi[548] ile bölgedeki en büyük Arap gücünü teşkil etmektedir. Mısır'ın sahip olduğu güç nispeten büyük görünse de İsrail'e karşı üç savaş kaybedilmiştir. Mısır'ın sahip olduğu askeri gücün belkemiğini, teknolojisi eski ve geri kalmış Rus yapımı silahlar oluşturmaktadır. Ayrıca bu silahların etkin kullanımı konusunda eğitime dayalı eksiklikler de yaşanmaktadır. Bu nedenle Mısır, dış siyasetini askeri güç üzerine kurmaktan uzak durmaktadır.

Barselona Deklarasyonu ile başlayan ve AB ile Akdeniz ülkelerinin entegrasyonunu öngören işbirliği programına Mısır olumlu yaklaşmış ve bu konuda önemli girişimlerde bulunmuştur. Özellikle ekonomik, kültürel, siyasal ve Akdeniz güvenliği konularında Mısır AB ile ilişkilerin geliştirilmesinin faydalı olacağını görmüş ve bu yönde açıklamalarda bulunmuştur. Süreç ile birlikte Mısır'ın tarım ürünlerinin Avrupa pazarlarına girmesinin ülke ekonomisine önemli bir katkı yapacağı da belirtilmekteydi. Tarım ürünlerinin ticareti konusunda AB ile Mısır 1997 yılında bir protokol imzalamışlardır. Mısırlı yetkililer Mısır'ın ürettiği diğer ürünlerin de Avrupa pazarlarına daha kolay girebilmesi gerektiği ve bu konuda Akdeniz girişimi üzerinden bir düzenlemenin

[546] Türel Yılmaz, a.g.e, s.239-245
[547] Kamel S. Abu Jaber, "The Arab-Israeli Peace Process: A Critical Evaluation", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.115
[548] URL, "Egypt Military Strength", 2015, Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=egypt, (12.07.2015)

yapılabileceğini belirtmişlerdir.[549] Bu sayede Akdeniz'in Arap ülkeleri üretim yeteneklerini geliştirerek Uzak Doğu'nun elinde bulundurduğu üretim üstünlüğünü ele geçirebileceklerini düşünmektedirler. Bölge ülkelerinin avantajları üretim için ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarına sahip olmaları veya yakın olmalarıdır. Mısır gibi ülkelerin üretim üssü olabilmeleri, AB ile ilişkilerini geliştirmelerine bağlıdır. AB'nin girişimleri sadece ekonomik boyutuyla değil güvenlik platformu olabilmesi mahiyetiyle de hem Mısır hem de diğer bölge ülkeleri için önem arz etmekteydi. Ancak malların serbest dolaşımının Mısır ekonomisine zarar verebileceği ihtimali de Mısırlı yetkililer tarafından ele alınan bir diğer boyut idi bu nedenle girişimler yavaş ilerlemiş ve temkinli davranılmıştır.

Mısır, sorunları diplomasi kulvarına taşıdıktan sonra kendisi için daha önemli olan ekonomik konular ve uluslararasılaşma faaliyetlerine ağırlık vermeye çalışmaktadır. Mısır için en önemli konulardan bir tanesi de Süveyş'in kontrolüdür. Süveyş Kanalı, Akdeniz'i Kızıl Deniz ve Hint Okyanusu'na bağlayarak deniz ticaretine önemli bir avantaj kazandırmaktadır. Özellikle de Avrupalı gelişmiş ülkeler için önemi daha fazladır. Bu noktada Mısır uluslararası sistemin devamlılığı için başıboş bırakılmaması gereken yerlerdendir. Mısır, Kanal'dan elde ettiği gelirin yanında Akdeniz sahillerindeki enerji kaynaklarında da faydalanma gayreti içerisinde olmuştur. Mısır'ın bu faaliyetleri yeni değildir ancak 2000'li yıllarda yeni rezerv alanlarının bulunması ile GKRY ve Yunanistan'ın deniz alanlarının kullanılmasına yönelik çalışmalarına dahil olmuştur.

Mısır için enerji kaynakları, Süveyş Kanalı ve 200 mil uzunluğundaki Süveyş Akdeniz Boru hattından elde edilen gelir önemli bir gelir kaynaklarıdır. Mısır, Afrika'nın en büyük önemli petrol işleyen ülkesi konumundadır. BP verilerine göre Nil Deltası'nda 3.9 milyar varil petrol, 1.8 trilyon m³ doğalgaz bulunmaktadır.[550]

---

[549]Mohammad El-Sayed Selim, "Arab Perceptions of the European Union's Euro-Mediterranean Projects", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, U.S. Army War College: Strategic Studies Institute, 1999, s.150-152

[550] British Petroleum, "BP Statistical Review of World Energy 2014", 2015, Erişim: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf, (12.03.2015)

Harita 10: Mısır Enerji Kaynakları

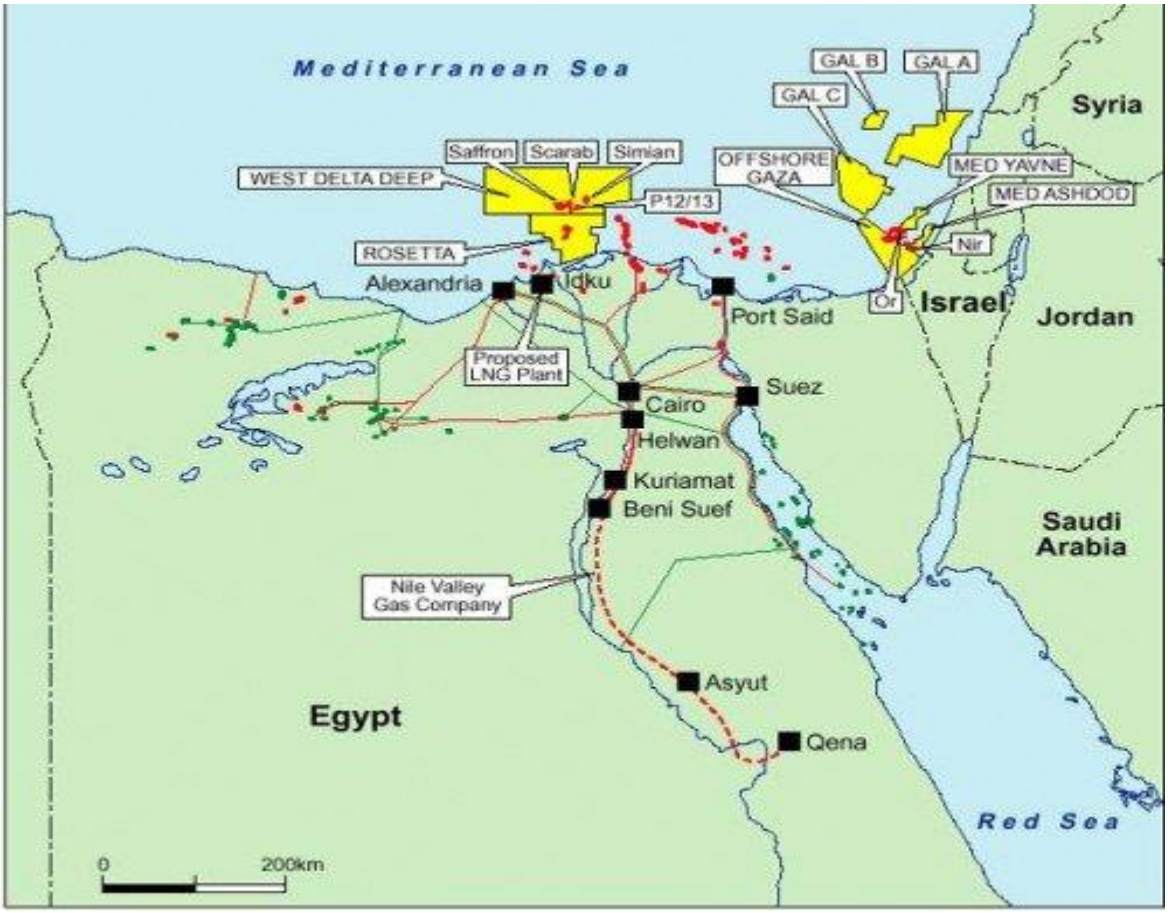

Kaynak: Chossudovsky, 2014

Mısır, karasuları genişliğini 12 mil olarak açıklamış ve BMDHS'den kaynaklanan MEB haklarını kullanacağını ilan etmiştir. Mısır, Doğu Akdeniz'de kendi münhasır ekonomik bölgesinde bulunan doğal gaz kaynaklarını işletmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, GKRY ile temas halinde olup GKRY-Mısır hattının kuzeyindeki sahalarda da işletim yapabileceği görüntüsü vermektedir. Bu konuda ilk mutabakat muhtırası 2005 yılında GKRY'de Mısır Petrol Bakanı Sameh Fehmi ile GKRY Ticaret Sanayi ve Turizm Bakanı Nikos Rolandis arasında imzalanmıştır. 2006 yılında da iki ülke arasında bilimsel araştırma, kültür, enerji, petrol ve doğalgaz alanlarında işbirliğini öngören beş adet ikili antlaşma imzalanmıştır.[551] Ancak Mısır, Türkiye'nin tepkisi nedeniyle GKRY ile ilişkilerini ağırdan almakta ve işbirliğini artırmak için uluslararası ortamın uygun hale gelmesini beklemektedir. Arap baharı ile ülkede meydana gelen

[551] Başeren, a.g.e., s.22

yönetim değişikliğinden sonra Mursi döneminde Mısır'ın GKRY ile yaptığı MEB sınırlandırma antlaşmasının askıya alınabileceği gündeme gelmiştir. Yönetimin Mısır'da tekrar el değiştirmesi ile konu gündemden kalkmıştır.[552] Arap Baharı ve etkileri Mısır'da ekonomik krizleri de beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Mısır'ın petrol ve doğalgaz üretiminde de aksamalar yaşanmıştır.

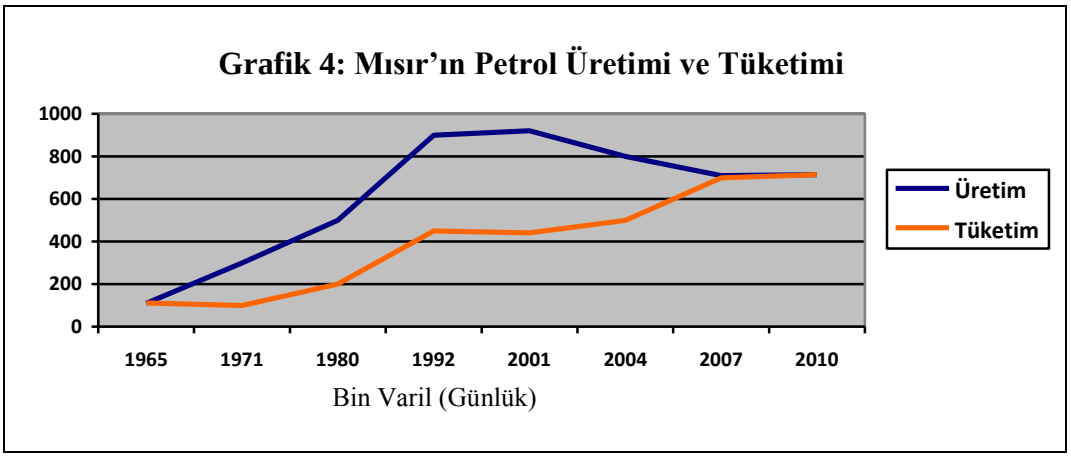

Kaynak: Tverberg, 2013, "Oil and Gas Limits Underlie Syria's Conflict"

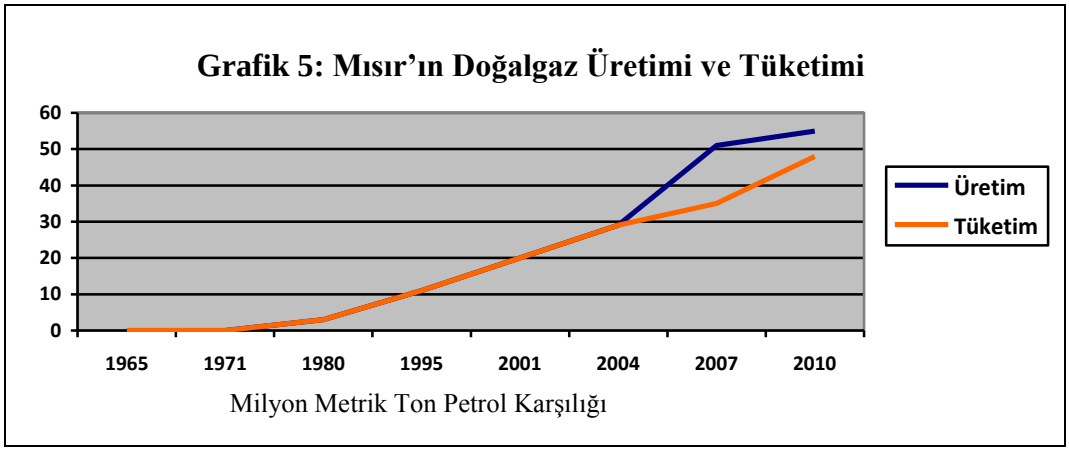

Kaynak: Tverberg, 2013, "Oil and Gas Limits Underlie Syria's Conflict"

Aslında Mısır, Doğu Akdeniz bölgesinde enerji arama faaliyetlerine erken başlamıştır. İtalyan ENI şirketi, 1960'lı yıllarda Mısır açıklarındaki Belayim sahasında petrol ve Abu Madi sahasında da doğalgaz bulmuştur. Mısır, çıkardığı doğalgazın bir kısmını ihraç etmektedir. 2013 yılı itibariyle Mısır, enerji ihtiyacının %80'ini Doğu

[552] BİLGESAM, a.g.e., s.20

Akdeniz'deki Havzalarından karşılamaktadır.[553] ENI Şirketi Ağustos 2015'te Mısır'ın Akdeniz sahillerinin 200 km açıklarında 30 tirilyon metreküplüp dev bir doğalgaz rezervi bulduklarını açıklamıştır. Söz konusu rezervin Akdeniz'de şimdiye kadar bulunmuş en büyük rezerv olduğu belirtilmektedir.[554] Bu denli büyük bir rezervin Doğu Akdeniz'de bulunmuş olması başka rezervlerin de var olabileceğini akla getirmektedir. Söz konusu rezervin çıkarılması yanında hangi yolla taşınacağı da bir diğer tartışma konusu haline gelmiştir. Gazın Akdeniz'in altından boru hattı ile Yunanistan ya da İtalya'ya taşınması ihtimali bulunmakla birlikte mesafenin uzun olması Türkiye seçeneğini gündeme getirecektir. İsrail'in Kıbrıs üzerinden geçirmeyi düşündüğü bir hat da bu sayede hayata geçirilebilir. İlerleyen yıllarda bölge dış politikasının şekillenmesinde yeni boru hattı projeleri de etkili olacaktır.

3.2.3. Suriye

Birinci Dünya Savaşından sonra Fransız manda yönetimine giren günümüzde 22 milyona ulaşan Suriye'de nüfusun % 12'sini oluşturan bir Şii iktidar söz konusudur. Çoğunluğu Sünni olan halkın milli gelirden aldığı payın azlığı ve yönetimde yeterince temsil edilememesine, nüfusun % 10'nu oluşturan Kürt azınlığın sorunları da eklenince Suriye'nin Arap Baharından etkilenmemesi imkansızdı.[555]

Suriye, Fransa'nın ülkeden çekilmesinden sonra tam bağımsızlığına kavuştu. 1945-1949 yılları arasındaki kuruluş döneminde istikrarlı olan ülke darbeler ve siyasi karışıklıklar ile mücadele etti.[556] Mısır ile yakın ilişkiler kuran Suriye Mısır'daki gelişmelerden önemli ölçüde etkilendi ve Arap Birliği yolunda Mısır ile başarısız bir birleşme girişimi yaşadı.

Arap petrollerinin Anadolu üzerinden batıya aktarılması güzergahında bulunan Suriye, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla da önemli bir ülke olmuştur. Suriye'de bugün

---

[553] BİLGESAM, a.g.e., s.7
[554] Anthony Dipaola, "Eni Discovers Massive Gas Field in the Mediterranean", 2015, Erişim: http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-30/eni-discovers-super-giant-natural-gas-field-offshore-egypt, (12.08.2015)
[555]Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, "Akdeniz Kimin Denizi", 2011, Erişim: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3027/akdeniz_kimin_denizi, (13.06.2015)
[556] Türel Yılmaz, a.g.e., s.121

için ispatlanmış 2.5 milyar varil petrol bulunmaktadır.[557] Ancak 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz havzasında varlığı tespit edilen enerji kaynaklarının ne kadarının Suriye MEB'inde olduğu yeterince araştırma yapılmadığı için bilinmemektedir.

Suriye, karışık etnik yapısı ve siyasal çalkantılara ek olarak yakın tarihten miras kalan sorunlarla da meşgul olmuş bir ülkedir. Filistin'de İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesi ile başlayan süreçte Mısır, Lübnan, Ürdün ve Irak ile birlikte 1948 yılında İsrail'e savaş açmış ve diğer ülkeler ile birlikte yenilmiştir. Ardından yükselen Arap milliyetçiliğinin tesiri ile Suriye, 1958 yılında Mısır ile Birleşik Arap Cumhuriyetini kurmuştur. Ömrü uzun olmayan bu girişimin ardından ortak düşman olarak görülen İsrail'e karşı yine Mısır ve Ürdün ile birlikte 1967 ve 1973 yıllarında savaşan Suriye hezimete uğramıştır. Suriye yenilgilere rağmen İsrail'e bölgede en uzun süre direnen ve anlaşma yapmaktan uzak duran ülke olmaya devam etmiştir. Özellikle Mısır'ın İsrail ile anlaşması sonrası Suriye Filistin sorununun tarafı olmayı tek başına devam ettirme gayreti içerisine girmiştir.

Suriye'nin İsrail ile tek sorunu Filistin değildir, Suriye, İsrail'in savaşlar esnasında işgal ettiği bölgenin önemli su kaynaklarından olan Golan tepeleri nedeniyle de İsrail ile mücadeleye devam etmektedir. Suriye, sınırların 1967 öncesine çekilmesini isterken İsrail, 1923 dönemindeki Suriye ve Manda Yönetimi Filistini sınırlarına dönmesini önermektedir. İsrail, Golan tepelerindeki su kaynaklarının yönetimi konusunda bir düzenlemenin de gerekli olduğunu belirtmektedir.[558] İsrail ile Suriye arasındaki ilişkilerin düzelmesi ve Golan tepeleri sorununun çözülmesi konusunda İsrail'de Ehud Barak'ın iktidara gelişi bir ümit ışığı olarak görülse de bir sonuca ulaşılamamıştır.[559]

Filistinli yazarlar ve siyasetçiler Suriye ile İsrail arasındaki ilişkinin Filistin sorununu domino etmesinden endişe etmektedirler. Filistin sorununun Suriye İsrail sorununa bağlanması iki sorunun aynı anda çözülmesi zorunluluğunu beraberinde getirmektedir ki bu durum çözümsüzlüğün devamlılığını neden olmaktadır. Filistinlilerin sorunu Golan tepeleri değil Filistin topraklarının kullanımı ve paylaşımıdır. Filistinlilere göre Filistin sorunu Suriye ile İsrail'in anlaşmasından önce çözümlenmelidir. Filistinli

[557] British Petroleum, a.g.e.
[558] Jaber, a.g.e., s.119
[559] Jaber, a.g.e., s.120

yöneticiler olası bir Suriye-İsrail anlaşmasının ardından, Körfez ülkelerinin de İsrail ile ilişkilerini geliştirmesinin ardından Filistin meselesinde yalnız kalmaktan endişe etmektedirler.[560]

Suriye 1990'lı yıllarda AB'nin Barselona Deklarasyonu ile başlattığı Akdeniz İçin Birlik programı çerçevesinde Batı ile ilişkilerini geliştirme şansını yakalamıştı. Suriye 1997 yılında AB ile imzaladığı Protokol ile Suriye'de üretilen malların AB pazarlarına daha kolay ulaşımın yolu açılmış idi. İlişkilerin gelişim sadece ekonomik değil güvenlik boyutuyla da öne çıkmaktadır ki AB bu konuda söz konusu girişimlerin bir platform niteliği taşıyabileceğini vurgulamıştır.[561] İlişkilerin devamı halinde Suriye'nin AB ile entegrasyonunun daha kolay olacağı tahmin edilmekteydi. Ancak AB'nin Doğu Avrupa ile bütünleşme sürecine ağırlık vermesi ve 11 Eylül ile başlayan süreçte Ortadoğu'da askeri müdahalelerin artmış olması ilişkilerin gelişmesini engellemiştir. Ardından patlak veren Arap Baharı ve Suriye iç savaşı Suriye'nin dış dünya bağlantısını adeta koparmış ve ülkenin parçalanma sürecine girmesine neden olmuştur.

İsrail'e karşı savaşlarda güç kaybeden Suriye, dış politikada en önemli partner olarak SSCB'yi görmüştür. Savaştan sonra Sovyetler, Arap ülkelerini yeniden silahlandırmaya başlayarak hem İsrail karşısında Doğu Akdeniz'de bir denge oluşturmaya çalıştı hem de Akdeniz'deki varlığını güçlendirdi. Arap-İsrail savaşlarından sonra Sovyetler Birliği, Akdeniz donanmasını 50-60 parçaya çıkardı ve Suriye'nin Lazkiye ve Mısır'ın İskenderiye limanlarında deniz üssü elde etti.[562]

Askeri kapasitesinin çoğunluğu Rus yapımı olan Suriye, 4.500 tank, 2 fırkateyn, 3 amfibik gemi, 17 sahil güvenlik gemisi[563] ve 1320 adet uçak ve helikoptere sahiptir. Bunun yanında Rus S-300 hava savunma sistemine de sahiptir.[564] Suriye büyük bir hava gücüne sahip görünse de uçakların ve helikopterlerin çoğu eski ve kullanılmaz haldedir. Suriye

---

[560] Mahdi Abdul Hadi, "A Palestinian Perspective on the Peace Process", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 2000, s.128
[561] Selim, a.g.e., s.153-155
[562] Armaoğlu, a.g.e., s.849
[563] Naval Technology, "Re-examining Syria from a naval perspective", 2013, Erişim: http://www.naval-technology.com/features/feature-re-examining-syria-naval-perspective-armed-forces/, (03.05.2015)
[564] Institute for the Study of War, "Syrian Air Force and Air Defense Capabilities", 2013, Erişim: http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Updated%20Syrian%20Air%20Force%20and%20Air%20Defense%20Capabilities%20Brief_8May.pdf, (25.06.2015)

önemli bir deniz gücüne sahip olmasa da Rusya ile yaptığı işbirliği sahillerinin güvende olmasını sağlamaktadır. Suriye'nin iç savaş'ta gücünün ne kadarını kaybettiği tam olarak bilinmemektedir.

Suriye'nin Lübnan'daki Hizbullah ve Gazze'deki Hamas'la İran'ın irtibatını sağladığı uzun zamandır iddia edilmektedir. 2002'de ABD tarafından Haydut Devletler listesine alınan Suriye, 2005'teki Lübnan Devlet Başkanı Hariri'nin öldürülmesinden sorumlu tutulmuş ve ABD elçisini geri çekmişti. İran savaş gemilerinin otuz yıl aradan sonra 2011 yılında Süveyş Kanalı'ndan geçerek Suriye'yi ziyaret etmesi bardağı taşıran son damla oldu. Bu olay İsrail ve Batı'ya tehdit olarak değerlendirildi.[565] Arap Baharı patlak verdiğinde Suriye yönetimi iktidarı ya Sünni kesimlere bırakarak ülkeyi terk edeceklerdi ya da Irak, Libya ve diğer Arap ülkelerinin liderlerinin başına gelenlerin kendi başlarına gelmemeleri için tüm gemileri yakıp katliam yapma pahasına savaşacaklardı. Rusya'nın ve İran'ın desteğini arkasında gören Esad yönetimi belki ülkedeki üst düzey bürokrasinin de zorlamasıyla ikinci seçeneği tercih etti. Ancak Suriye bu süreçte önemli kayıplar yaşadı, petrol ve doğalgaz üretemediği gibi tesislerini de kaybetti.

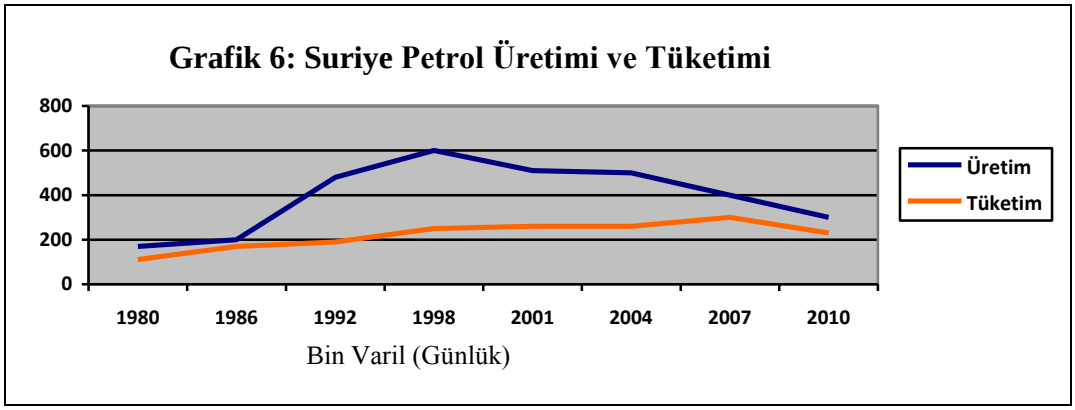

Kaynak: Tverberg, 2013, "Oil and Gas Limits Underlie Syria's Conflict"

[565] Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, a.g.e.

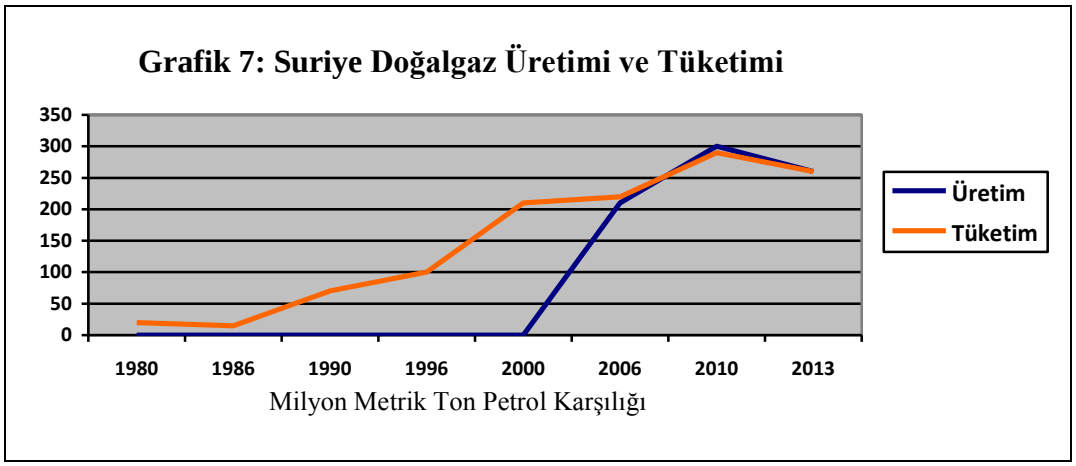

Kaynak: Tverberg, 2013, "Oil and Gas Limits Underlie Syria's Conflict"

Doğu Akdeniz'in son dönemlerdeki en çalkantılı ülkesi olan Suriye'de bölgede enerji kaynaklarının keşfi ile kendine ait sularda faaliyetlere başlamıştır. Suriye, deniz kullanım alanlarını 2003 tarihinde kabul ettiği bir yasa ile düzenlemiştir. Bu yasa ile karasularını 12 mil, bitişik bölgeyi 24 mil ve MEB'i de 200 mili aşmayacak şekilde belirlemiştir. Bu kapsamda Suriye 2011 yılında lisans çalışmalarına başlamış ancak ülkede patlak veren iç savaş nedeniyle çalışmalar askıya alınmıştır. Ayrıca, Suriye'nin belirlediği deniz alanı ile Türkiye'nin belirlediği alan çakışmaktadır.[566]

Doğu Akdeniz'de 90'lı yıllarda Kıbrıs Rum kesiminin silahlanma girişimleri çerçevesinde ilişki kurduğu ülkelerden bir tanesi olan Suriye ile Yunanistan arasında mevcut olduğu ileri sürülen "Savunma İşbirliği Antlaşması", dolaylıda olsa Doğu Akdeniz'e ilişkin olarak, Suriye'yi Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrininin kapsamına dahil etmiştir. Suriye'nin Rus S-300 füzelerine ve silahlarına ilgi duyması, bu değerlendirmeyi destekleyen ve Yunanistan, GKRY, Suriye ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiyi açıklayan gelişmelerdir. Suriye'nin Lazkiye limanının, Rusya'dan ve Çin'den satın alınan savunma malzeme ve teçhizatının adaya taşınmasında kullanıldığını da unutmamak gerekir.[567]

[566] BİLGESAM, a.g.e., s.19-20
[567] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.87-88

Soğuk Savaş döneminden kalma Rus ve Suriye dostluğu Rusya'nın kendine gelmesi ile yeniden yeşermeye başlamıştır. Rusya'nın bölgeye giriş anahtarı olarak Suriye önemli bir konumdadır. Rusya'nın 2005 yılında Suriye limanlarının kullanımı karşılığında Suriye'nin 13.4 milyar dolarlık borcunun %70'ini sildiği ifade edilmektedir. 2009 yılında da Rusya'nın Suriye'ye 19.4 milyar dolarlık kredi açtığı belirtilmektedir. Rusya ile Suriye arasındaki ticaret hacminin iki ülke açısından da önemli bir oran tutmaması ve Rusya'nın askeri ihracatında Suriye'nin %1 pay alması, Rusya'nın Suriye ilgisinin ekonomik değil stratejik olduğu ortaya koymaktadır.[568] Rusya, bugün de Esad yönetimine her konuda destek vererek ABD ve Batı yanlısı yeni bir yönetimin gelmesini engellemeye çalışmaktadır. Bu destek kapsamında Eylül 2011'de Rusya, ünlü denizaltı avcısı Severomorsk savaş gemisini Kızıldeniz'deki görevini tamamladıktan sonra Tartus Limanı'na göndermiştir.[569]

Tartus Limanı Suriye'nin Lazkiye'den sonra ikinci büyük limanıdır. Liman, 1971'den bu güne Sovyet/Rus deniz üssüne ev sahipliği yapmaktadır. İkmal ve onarım üssü olarak kullanılan liman 2008'den sonra Rus donanmasının kullanımı için geliştirilmesi öngörülmektedir. Liman, Rusya'nın Akdeniz'deki tek askeri deniz üssü olma özelliği ile önemini artırmaktadır. Geliştirme projesi kapsamında uçak gemilerinin dahi kullanabileceği bir mahiyete kavuşturulması planlanmaktadır.[570] Tartus üssü, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığı açısından hayati önem taşımaktadır, Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da daha Batı yanlısı iktidarların hakim olması ihtimali gücü giderek zayıflayan Rusya'nın bölgeden tamamıyla dışlanmasını beraberinde getirecektir. Bölgedeki Şii ülkeler ile yakın ilişkileri bulunan Rusya, Suriye'nin diğer ülkeler ile ilişkilerinin iyi olmamasını da fırsat bilerek Akdeniz'de kalan son varlığını Esad yönetimine destek vererek ayakta tutmaya çalışmaktadır. Esad yönetiminin bölge ülkelerinden hiçbirinin desteğini alamamış olması Rusya ile işbirliğini zorunlu kılmaktadır.

Arap baharıyla birlikte başlayan Suriye'deki iç savaşta taraf olan ülkelerden bir tanesi İran İslam Cumhuriyeti olmuştur. İran ile Suriye'nin kara bağlantısı olmaması askeri

---

[568] Yousef Gamal El-Din, "What's Stake for Russia in Syria", 2013, Erişim: http://www.cnbc.com/id/101004539, (12.05.2015)
[569] Yakın Doğu Haber, "Rus Savaş Gemisi Severomorsk Suriye'de", 2011, Erişim: http://ydh.com.tr/HD9337_rus-savas-gemisi-severomorsk-suriyede.html, (14.06.2015)
[570] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.86

yardımların denizden yapılmasını zorunlu kılmaktadır. İran, Suriye'nin en önemli destekçisi olarak kendi donanmasının Akdeniz'de faaliyet gösterebilmesi için bir tesis alabilmenin peşindedir. Bir İran filosu tarihte ilk kez 2011 yılında Suriye'yi ziyaret etmiş ve kalıcı bir varlık göstermek için demirleme sahaları inşa edileceği haberleri duyulmuştur.[571] Suriye, iç savaşa kadar bir yandan kendisine yönelik Rus ve İran taleplerini karşılamaya çalışırken biryandan da Batı ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmaktaydı, artık Esad yönetimi parçalanmış bir Suriye'de sadece kendi varlığını devam ettirme gayreti içerisine girmiştir. ABD, Suriye politikasında Şii azınlık yerine Sünni çoğunluğu iktidara getirmeyi planlarken, Suriye'deki Rus ve İran etkisini ortadan kaldırmayı ve Doğu Akdeniz'de sorunsuz bir hakimiyeti arzulamakta idi. Ancak Esad yönetiminin bu denli uzun ve sert direnç sağlayacağı hesap edilmemişti.

3.2.4. Lübnan

Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı hakimiyetinde olan Lübnan, 1920'de Fransızların yönetimine geçmiş ve 1941 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Etnik yapısında önemli dinsel ve kültürel farklılıklar olan Lübnan'da siyasal yaşam ideolojiden ziyade dini farklılıklar üzerine inşa edilmiştir. Uzun yıllar Hıristiyan ve Müslüman grupların bir arada yaşadığı ülkede dengeyi bozan unsur 1967 Arap-İsrail Savaşlarından sonra Lübnan'a gelen Müslüman göçmenler olmuştur.[572]

Filistinlilerin göçüne kadar ülkede çoğunluğu Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Nüfusları giderek azalmasına rağmen ekonomide ve devlet yönetiminde imtiyazlı konuma sahip olan Hıristiyanlar ile aynı hakları talep eden Müslümanlar arasında çıkan çatışmalar Filistinli mültecilerinde müdahalesiyle iç savaşa dönüştü. 1975-1976 yıllarındaki savaşta çok sayıda insan hayatını kaybetti ve Lübnan, Ortadoğu'daki ekonomi ve finans merkezi olma özelliğini kaybetti. 1976 yılında Arap Barış Gücü adı altında gerçekleşen Suriye'nin müdahalesi ile sağlanan anlaşma neticesinde Müslümanların talepleri kabul edilmiştir. Ancak Lübnan'daki karışıklıklar bu tarihten sonra da devam etmiş ve sürekli siyasi istikrarsızlıklar yaşanmıştır.[573] Lübnan iç karışıklıkların ve istikrarsızlıkların da etkisiyle

[571] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.86
[572] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s.485
[573] Armaoğlu, a.g.e., s.871-876

bölgede önemli bir askeri güç haline gelememiştir. Lübnan sahillerini korumak için, 2 fırkatyen ve 42 sahil güvenlik botuna sahiptir.[574] Lübnan önemli bir hava gücüne de sahip değildir.

Lübnan'daki iç karışıklık Suriye'nin etkisi ile küllenirken Lübnan'ın İsrail sınırında konuşlanmış Filistinli mülteciler içerisindeki savaşçılar İsrail'de eylemler gerçekleştirmekteydiler. İsrail saldırıları bahane ederek Lübnan'ın Suriye tarafından yönlendirilmesine son vermek amacıyla 1982 yılında Lübnan'a askeri müdahalede bulundu. Lübnan'ın başkenti Beyrut'u ablukaya alan İsrail'e karşı uluslararası ortam sert tepki göstermiş olsa da ABD'nin vetosu nedeniyle BM'den de bir karar çıkarılamıyordu. Aynı yılın sonunda ABD'nin Lübnan'a dayatması ile bir anlaşma imzalandı ve İsrail'in talep ettiği bazı tavizler Lübnan tarafından kabul edildi. Anlaşma iki yıl sonra Lübnan tarafından feshedildi.[575] Bu tarihten itibaren Lübnan'ın tekrar Suriye etkisi altına girdiği görülmektedir. İsrail'e yönelik bombalı saldırıların en önemli kaynağı olarak Lübnan'ın güneyi iki ülke arasında hala sorun teşkil etmektedir.

2000 yılındaki Suriye-İsrail barış görüşmeleri esnasında Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El-Şara, "Suriye ve Lübnan sorunlarına yönelik çözüm süreci aynı doğrultuda devam etmektedir" demiştir. Bu yaklaşım Suriye'nin Lübnan'ı kendinden ayrı tutmadığını göstermektedir. Lübnan Başbakanı Emile Lahhoud da "Suriye ile İsrail arasındaki çözüm sürecinin iki tarafında arzu ettiği şekilde çözümlenmesinin zor olduğunu ve dolayısıyla Lübnan sorununun da bu serece dahil olduğunu" belirtmiştir. Lübnanlı yetkililer Lübnan'ın esas sorununun 350 bin civarındaki Filistinli mülteci olduğunu belirtmektedirler. Filistinli mültecilerin İsrail sınırındaki faaliyetlerinin kontrol edilememesi, çatışmaları artıran ve devamlılığını sağlayan bir unsurdur.[576]

Filistinli mülteciler dünyanın çeşitli bölgelerine dağılmakla birlikte çoğunluğu Lübnan'ın güneyinde bulunmaktadır. Mültecilerin tamamına yakını Filistin'e dönerek kendi topraklarında yaşamayı istemektedirler. Lübnan ile İsrail arasındaki sorunların temelini de Filistinli mültecilerin topraklarına dönebilmeleri oluşturmaktadır. Filistinlilerin

[574] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php/middle-eastern-navies-vessels-ships-equipment/lebanese-navy-vessels-ships-equipment.html, (27.05.2015).
[575] Primakov, a.g.e., s.249-254
[576] Jaber, a.g.e., 119-120

ülkelerini terk etmek zorunda kalmalarıyla birlikte Filistin'in de demografik yapısı değişmiş, Yahudi göçünün her yıl devam etmesiyle bir zamanlar çoğunluk olan Filistinliler azınlık konumuna gelmeye başlamışlardır.[577] Filistinli mülteciler sorunu iki ülke arasındaki bir sorun olmaktan ziyade artık uluslararası nitelik kazanmış durumdadır. Bu konuda ABD, AB ve BM nezdinde yapılan girişlimler ve toplantılardan bu güne kadar bir sonuç elde edilememiştir.

1976 yılından bu yana Arap Barış Gücü adı altında Lübnan'da bulunan Suriye askerlerinin çekilmesi yönünde 2004 yılında çıkan BM kararının uygulanması için yollar arayan Refik El-Hariri'nin 2005 yılında bombalı suikast ile öldürülmesi sonucu Suriye baskılara dayanamayarak askerlerini Lübnan'dan çekmiştir. Primakov'a göre suikastın Lübnan'da Suriye etkisini kırmak amacıyla yapılmış olması olasılığı güçlüdür.

Suikast sonrasında Lübnan'da Suriye karşıtı ve yanlısı gösteriler birbirini izledi. Karışıklıklardan faydalanan Hizbullah ülkenin güneyinde gücünü artırdı. Hizbullah'ın saldırıları ve İsrail Askerlerini kaçırmalarıyla çıkan olaylar neticesinde İsrail 2006 yılında Lübnan'a askeri operasyon düzenledi. BM'nin kararı ile ateşkes sağlanıp İsrail askerlerini çekse de bölgede hala kalıcı bir çözüm söz konusu değildir.[578]

Lübnan karasularını 12 mil olarak belirlemiştir. Lübnan, 1970-1975 yılları arasında Rus, İngiliz ve Amerikalı uzmanlara deniz ve karada petrol yatakları ile ilgili araştırma yaptırmış fakat petrolün çıkarma maliyetinin petrolden elde edilecek gelirden fazla olmasının anlaşılması ile petrol faaliyetlerinden vazgeçmiştir.[579]

1975-1990 yılları arasında iç savaş ile uğraşan Lübnan, deniz alanlarından faydalanmayı düşünmemiştir. 1990 yılından itibaren gerek dini cemaatler esasına göre oluşturulan koalisyon hükümetlerinin başarısızlığı gerekse İsrail işgali ve İsrail işgaline karşı teşkil edilen silahlı örgütlerin varlığı gibi istikrarı olumsuz etkileyen nedenlerle stratejik kararlar alınamamıştır.[580] Söz konusu nedenlerle ekonomik kalkınmayı da gerçekleştiremeyen Lübnan, enerji atılımını da ertelemiştir. Lübnan'ın enerji konusundaki

[577] Hadi, a.g.e., s.131-133
[578] Türel Yılmaz, a.g.e., s.349-350
[579] Başeren, a.g.e., s.23
[580] Başeren, a.g.e., s.23

bölgesel ilk hamlesi 2005-2007 yılları arasında GKRY ile münhasır ekonomik bölge belirlenmesine dair görüşmeler olmuştur. 2010 yılında deniz alanlarını sınırlandırma antlaşması imzalanmış olsa da Türkiye'nin tepkisi ve notası nedeniyle antlaşma onaylanmamıştır.

Harita 11: Lübnan Deniz Alanı

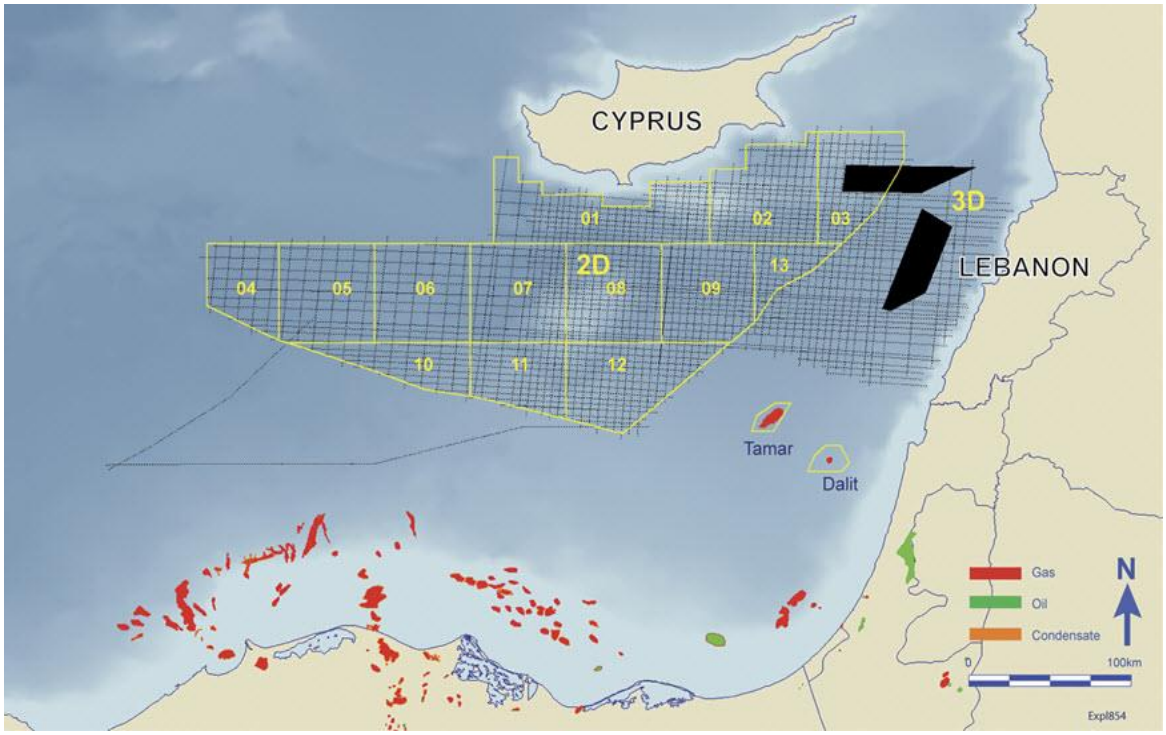

Kaynak: Enerji Enstitusü, "Mısır, Güney Kıbrıs'tan Acele Doğalgaz Almak İstiyor", 2015

2000'li yıllarda Mısır ve İsrail'de yeni kaynakların keşfedilmiş olması Lübnan'ı da harekete geçirmiş ve sismik araştırmalar yapılmış, 708 milyar m³lük doğalgaz rezervi tespit edilmiştir. Lübnan 2012 tarihinde bir petrol yasası çıkartarak girişimlere başlamıştır.[581] Lübnan 2010 yılında deniz yetki alanlarını belirleyen bir haritayı BM'ye sunmuştur. Söz konusu harita GKRY ile Lübnan arasında yapılan deniz alanlarını sınırlandırma antlaşmasının koordinatlarını da içermektedir. Lübnan'ın ilan ettiği alan ile

[581] BİLGESAM, a.g.e., s.12

İsrail'in ilan ettiği alanlar arasında 9 km²'lik bir çakışma söz konusudur. Bu durum iki ülke arasında sorun oluşturmuştur.[582]

3.3. Türkiye'nin Güvenlik Algısında Doğu Akdeniz Stratejisi

Türkiye, Hıristiyan Batı ile Müslüman Doğu arasında sınırı oluşturmaktadır ki NATO ile AB'nin bittiği yerdir. Bu sınır sadece coğrafi değil aynı zamanda kültürel bir nitelik taşımaktadır. Ülkelerin sahip oldukları deniz alanları, adalar, boğazlar gibi coğrafi değerler ve stratejik bölgeler dış politikalarının öncelikli konularını teşkil eder ki Türkiye stratejik öneme sahip Karadeniz ile Akdeniz'i bağlayan kuzey güney eksenli boğazlara, doğu batı eksenli geçiş yollarına ve dünyanın merkezi diyebileceğimiz Akdeniz'de önemli deniz alanlarına sahip ülkelerden bir tanesidir. Türkiye merkezli her politika Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya'yı da ilgilendirmektedir. Aynı şekilde bu bölgelerdeki tüm gelişmeler de Türkiye'nin güvenliği ve geleceği açısından önem arz etmektedir. Türkiye, hem bir kara ülkesi hem de deniz ülkesi olma özelliğini taşıması ile güvenlik politikalarında da çok yönlü düşünmek zorunda olan bir ülkedir. Jeopolitik yaklaşımlarda kenar kuşak ülkesi olarak görünse de Asya ve Avrupa kıtalarının içlerine kadar uzanan sınırları ve ekonomik ve kültürel bağlantılarının olması Türkiye'yi aynı zamanda bir merkez ülke konumuna getirmektedir.

Türkiye, coğrafi avantajlara sahip olmakla birlikte Dünya'nın en fazla komşuya sahip ülkelerinden bir tanesidir. Türkiye bu komşularının çoğu ile sorunludur, Yunanistan ile Ege Adaları ve Kıbrıs Sorunu, Ermeni İddiaları, Suriye ile sınır aşan sular konusu, Irak ile terör sorunu bunlar arasındadır. Boğazların kullanımı ve güvenliği de ilave edildiğinde, Türkiye coğrafyasının güvenlik endişelerine endeksli olduğu görülmektedir. Tehdidin bu denli çok olması, Türkiye'nin üç kıtanın kesişim noktasında olmasının yanında, yer altı ve yer üstü zenginliklerine sahip veya geçiş güzergahında olmasıdır. Türkiye, birçok ideolojinin hedefinde olan, dünyanın beklide en pahalı toprak ve deniz alanlarını elinde bulunduruyor.

[582] BİLGESAM, a.g.e., s.18-19

3.3.1. Türkiye'nin Jeopolitik ve Stratejik Konumu

Coğrafi konumu ile Mackinder ve Spykman'ın Avrasya'nın merkezine giriş kapısı olarak gördükleri Türkiye'nin önemi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında daha da artmıştır. Türkiye'nin NATO üyeliği, ABD ve İngiltere gibi ülkeler tarafından Türkiye'ye yüklenen Boğazları koruma misyonu gereği önemli görülür iken, diğer ittifak ülkeleri, Doğu Akdeniz coğrafyasında yaşanacak çatışmaların kendilerini ilgilendirmediğini düşünmektedirler. Bu yaklaşım Avrupalı olmaya çalışan ancak Avrupalılar tarafından Ortadoğulu görülen Türkiye'nin bölgede yaşanacak olası bir çatışmada muhtemelen yalnız kalacağını ortaya koymaktadır. Türkiye'nin statükocu yaklaşımı, ona verilen misyonun yanında bu farkındalığın mecburi kıldığı bir durumdur.

Türkiye'nin jeopolitik konumu, siyasi tercihlerinin belirlenmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidinin ortaya çıkması ile Türkiye 1952 yılında NATO ittifakına katılarak batı tarzı politikayı ve güvenlik anlayışını benimsemiştir. Türkiye'nin ittifaka katılmasında en kazançlı çıkan taraf ABD olmuştur. Türkiye ise ittifaka katılmasının karşılığını yeterince alamamıştır. Yeni dönemde de Türkiye ABD için bölgede AB üyesi olmayan NATO ittifakına dahil bir ülke olarak denge sağlayıcı faktör olmaktadır.

Brzezinski'ye göre Türkiye, Avrasya bölgesinde belli başlı jeostratejik oyuncular arasında yer almasa da, kritik öneme sahip jeopolitik eksenlerden bir tanesidir. O'na göre Türkiye ve İran, Avrasya coğrafyasında sınırlı kapasiteye ve jeostratejik etkiye sahip ülkelerdir. Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrar sağlamakta, Karadeniz'e Akdeniz'den ulaşımı kontrol etmekte, Kafkasya'da Rusya'yı dengelemekte, İslam muhafazakarlığına karşı panzehir olmakta ve NATO'nun güneyindeki güvencesi olarak hizmet etmektedir.[583] Brzezinski ve Huntington gibi bir çok düşünüre göre Türkiye, doğu ve batı arasında bir köprü olmakla birlikte İslam coğrafyasında lider ülke olabilmesi için askeri, siyasi, stratejik, ekonomik ve tarihsel gereklilikleri mevcut bir ülkedir. Akdeniz'e kıyısı olan beş üye ülkeye sahip olan NATO'nun güney kanadının Doğu Akdeniz'deki direnç noktası

[583] Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Yelda Türedi), İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2005, s.65-73

Türkiye'dir. Türkiye, NATO için gerek hazır askeri güç açısından gerekse Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun kontrol noktası olarak önem kazanmaktadır.[584]

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile Türkiye'nin bölgede hareket serbestisi kazandığı düşünülse de tek kutuplu sistemin bağımsız politikaları kısıtlayıcı argümanları ortaya çıkmıştır. Bölgede hakimiyeti paylaşmak istemeyen ABD, politika üretimi noktasında ülkelerin kendi politikası dışında hareket etmesine izin vermemektedir. Bununla birlikte AB, Rusya Federasyonu, Çin gibi güçlerin uluslararası politikada giderek güçlenmeleri, tek kutuplu dünyada farklı, kısa zamanlı ve girift işbirliği imkanlarını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de, imkan ve kabiliyetleri noktasında, zaman içerisinde önüne gelebilecek fırsatları tek başına ya da ittifaklar dahilinde değerlendirebilecek pozisyondadır.

Türkiye'nin jeopolitik öneminde değişikliğe neden olduğu düşünülen Soğuk Savaş'ın bitişiyle Türkiye'nin güvenlik ihtiyacı azalmamış aksine artmıştır. NATO'nun işlevini tamamlayarak miadının dolduğuna dair düşüncelerin ortaya çıktığı 1990'lı yıllarda, Türkiye'nin de artık Avrupa güvenliği için önemini yitirmeye başladığı ifade edilmekte idi. Değişen koşullarda, batı dünyasının enerjinin güvenli ve en az maliyetle aktarılmasına olan ihtiyacı, Türkiye'nin jeopolitik önemini 90 öncesi döneme göre daha da artırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin, Balkanlar-Kafkasya-Ortadoğu üçgeninin tam ortasında, bu yerleri kontrol edebilen ve bölgede nüfuz sahibi bir ülke olduğu ayrıca Türkiye'nin Kuzeydoğusunda ve güneydoğusundaki enerji merkezlerini ve buralardan çıkan enerjinin ulaşım hatlarını kontrol edebildiği anlaşılmıştır.[585] Türkiye'nin, Avrupalı ülkeler açısından enerji santrali haine gelmiş olmasına rağmen, Avrupa savunma anlayışının dışında bırakılmış olması, AB'nin jeopolitik gereklilikler çerçevesinde değil, medeniyet temelinde ideolojik politikalar çerçevesinde hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye gibi ülkeler bölgesel istikrara katkı sağlayacak imkan ve kabiliyetler noktasında önemli engellerle karşılaşmaktadırlar. Amerika'nın bölgedeki daha büyük

[584] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.95
[585] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.112

çıkarları ile zaman zaman çatışan amaçlara sahiptir. Brzezinski'nin Türkiye tanımlaması, çıkar çatışmasını ve ABD ile olan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

> Türkiye, yarım yüzyıldır Amerika'nın müttefiki. Kore savaşına doğrudan katılmasıyla Amerika'nın güvenini ve minnettarlığını kazandı. NATO'nun sağlam ve güvenilir güney demiri olduğunu ispatladı. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla hem Azerbaycan'a hem de Gürcistan'a kendi bağımsızlıklarını kazanmaları için yardım ederek bu işte aktif rol oynadı. Enerjik bir şekilde Türk kültür ve dil geleneğinin merkezi bölgesi içine düşen büyük oranda Merkezi Asya devletleri halkları için siyasi gelişme ve sosyal modernizasyonun konu ile ilgili örneği olarak kendi reklamını yaptı. Bu açıdan Türkiye2nin önemli stratejik rolü, bölgenin Sovyetler sonrası yeni bağımsızlığına kavuşan devletleri güçlendiren Amerikan politikasının tamamlayıcısı oldu… Avrupalı liderler, Türkiye'nin Avrupa tipi toplum vizyonu devletinden giderek teokratik İslami devlete dönüşümünün Avrupa'nın güvenliğini olumsuz etkileyeceğinin farkındalar. Ne var ki bu düşünce Avrupa'nın oluşumunun kendi ortak Hıristiyan mirasına dayanması gerektiğine dair birçok Avrupalının paylaştığı bakış açısıyla tezat oluşturuyor.[586]

Yılmaz Tezkan, Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği, önümüzdeki dönemde yaşayabileceği bazı risk ve avantajlara vurgu yapmaktadır.

> Türkiye'nin Avrasya Satranç Tahtası'nda jeostratejik oyuncu olmak hevesine sahip, jeopolitik mihver olarak değerlendirilmesi bazı riskleri de beraberinde getirmektedir. Jeopolitik mihver rolünü üzerinde yaşadığı coğrafyadan dolayı kazanan Türkiye'nin NATO içindeki görevine rıza göstermesi, Batı'ya kalkan olması kuzeyden gelecek tehdidi engellemesi halinde bir sorun görülmemektedir. Ancak, Türkiye jeostratejik oyuncu olmak hevesini gerçekleştirmeye kalktığında Brzezinski'nin tarifi gereği, mevcut politik durumunu değiştirmek amacını taşıyacak; şu veya bu şekilde Amerika'nın çıkarlarını etkileyecektir. Türkiye'nin jeostratejik oyuncu olması veya olma ihtimali Büyük Satranç Tahtası'nda ABD ile Türkiye'yi karşı karşıya getirecektir.[587]

Jeopolitik konum gereği ortaya çıkabilecek tehdit ve risklere rağmen, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen parametrelere göre stratejisini değiştirmesi gerektiğini düşünen Ahmet Davutoğlu, Türkiye'nin dış politika stratejisinin ileride uluslararası çevreye kademeli bir tarzda açabilmesi için kullanabileceği üç önemli jeopolitik etki alanı olduğunu belirtmiştir:

> -Yakın Kara Havzası: Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar
> -Yakın Deniz Havzası: Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Körfez, Hazar Denizi
> -Yakın Kıta Havzası: Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya[588]

---

[586] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.86-87
[587] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.452
[588] Davutoğlu, a.g.e., s.118

Davutoğlu'na göre, "iç içe geçen dairevi kuşaklardan oluşan bu havzalar Türkiye'nin bölgesel etki alanlarının kademeli bir tarzda genişletilerek küresel konumun güçlendirilmesine yönelik dış politika stratejisinin jeopolitik temelidir".[589] Bu yaklaşım, Türkiye'nin önce bölgesel bir güç olması daha sonra küresel bir güç olması hedefini taşımakla birlikte daha çok kağıt üzerinde kalan ve uygulama imkanı fazla olmayan bir stratejiyi ifade eder. Zira stratejilerin uygulanabilirliğinin mekan ve zaman ilişkisine bağlı olduğunu düşünecek olursak bu stratejinin gerçekleşmesi uzun zaman alacaktır. O nedenle atılacak adımlar, kısa ve orta vadede kar-zarar analizi iyi hesaplanarak gerçekleştirilmelidir.

3.3.2. Türkiye'nin Güvenlik Algısı

Türkiye, bölgesel ve uluslararası siyasetteki konumuna ve etkisine uymayan sürekli bir "güvensizlik sendromu" ile yaşamaktadır. Türkiye "güvenlik" olgusunun toplumsal ve siyasal düzleme yaygın biçimde hakim olduğu bir ülkedir. Türkiye'deki güvenlik kültürü diğer tüm alanların önüne geçmektedir. Bu algının sebebi, Türk toplumunun tarihsel tecrübeler üzerine inşa edilmiş olmasıdır.[590]

Türkiye'nin güvenlik kavramsallaştırması, hassasiyetler ve sert güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasına neden olan jeopolitik ve jeostratejik konumundan büyük ölçüde etkilenmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Türk toplumu içerisindeki tarihsel yeri ona verilen değer de güvenlik algısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Türkiye'nin güvenlik algısı; toplum yaşamının devam ettirilmesi, toprak bütünlüğünün korunması ve ulusun temel kimliğinin muhafaza edilmesi üzerine oturmaktadır.[591]

Türkiye, Osmanlı İmparatorluğu'nun ana karasını ve deniz alanlarını avantajları ve sorunlarıyla birlikte devralmış ve bu miras Türkiye'nin güvenliğini derin bir şekilde etkilemiştir. Bu mirasın yapıcı ve sorunlu unsurları tarihten güvenlik ile ilgili çıkarılacak derslerin neredeyse tamamını oluşturmaktadır ki karar alıcılar bu meyyalde hareket etmektedirler. Türk diplomasi ve güvenlik yapılanmasındaki endişe ve güvensizlik, tarihsel

---

[589] Davutoğlu, a.g.e.,s.118
[590] Mustafa Aydın, "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s.491-492
[591] Aydın, "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", s.492

mirasın bir sonucudur. Bu mirasa binaen Türk Dış Politikası da güce dayalı reel politik eksen üzerinde cereyan etmektedir.

Türkiye için öncelikli tehdit alanı Doğu Akdeniz'dir. Arap-İsrail anlaşmazlığı neticesi ortaya çıkan çatışma ortamı, Irak rejimine yönelik ABD müdahalesi, Ege'de Türk-Yunan anlaşmazlığı ve devamı sayılabilecek Kıbrıs Sorunu gibi çözüme kavuşamamış konular Türkiye'nin bölgesel etkinliğini kırdığı gibi güvenlik algısının bu konular üzerinde inşa edilmesine neden olmaktadır.[592] Yakın tarihte yaşanan Kıbrıs olayları bu endişeleri haksız çıkarmamaktadır. Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen sindirme politikaları, Osmanlının son dönemlerinde kendini gösteren Rum yayılmacılığının ve Yunanlıların Megali İdeası'nın hala devam ettiğini göstermektedir. Güvensizliğin en üst düzeye çıktığı dönem ise Soğuk Savaş olmuştur ki Sovyetler Birliği bu dönemde Boğazlardan ve Doğu bölgelerinden toprak talebinde bulunmuş, Türkiye bu endişeyle NATO ittifakı içerisine dahil olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin Karadeniz Donanmasının dış dünya ile çıkış noktasını oluşturan Boğazlar'ın korunması ve Akdeniz'in güvenliği görevini üstlenen Türkiye, deniz alanları üzerinde yaşanan Soğuk Savaşın en önemli muhataplarından birisi olmuştur. Bloklar arası dengelerin oluşturduğu bu konjonktürde Türkiye'nin blok içi sorumluluk alanları ile blok dışı ulusal çıkar alanları arasında ortaya çıkan çelişkiler bu alanlar arasında sağlıklı bir koordinasyon kurma problemini beraberinde getirmiştir. Karadeniz ve boğazlar ile ilgili meseleler SSCB ile NATO çerçevesinde yürütülen bloklar arası ilişkinin bir uzantısı olarak değerlendirilirken, Ege ve Kıbrıs'ın ağırlık taşıdığı Doğu Akdeniz Havzası Yunanistan ile süregelen gergin blok içi ilişkiler çerçevesinde ele alınmıştır.[593]

Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş boyunca Doğu Akdeniz bölgesi, sadece Kıbrıs'a endeksli olarak ele alınmıştır. Kıbrıs'ın, geniş ölçekli bir deniz stratejisinin önemli bir sac ayağı olarak algılanması gerekirken, bütün deniz stratejisi Kıbrıs bunalımına göre ayarlanır hale gelmiştir.[594] Kıbrıs krizi Türkiye'nin bölgede etkinliğine yönelik olumsuz bir hava

[592] Seyfi Tashan, "Turkish Strategic Perspevtives on Mediterranean Security", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.282
[593] Davutoğlu, a.g.e., s.156-157
[594] Davutoğlu, a.g.e., s.157

oluşturmasına rağmen Türkiye'nin gerçeklerle yüzleşmesine de sebep olmuştur. Kıbrıs Harekatı sonrası Türkiye'ye yapılan ambargo özellikle askeri teçhizat konusunda Türkiye'nin üretim kapasitesini artırması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Kıbrıs Krizi, Türkiye'nin ne pahasına olursa olsun kendi topraklarından ve savunucusu olduğu bölgelerden vazgeçmeyeceğini bölge ülkelerine ve dünyaya göstermiştir.

Ülkenin topraklarının %97'si Asya'da yer alır, fakat aydınlarının önemli bir kısmı, Türkiye'yi Avrupa'nın bir parçası olarak değerlendirmektedir. Nüfusunun %98'i Müslüman'dır fakat laik bir ülkedir. Ve tarih boyunca dinsel gelişimi diğer Müslüman ülkelerden farklı bir çizgide gelişmiştir. Türkiye, dinsel, tarihsel ve coğrafi olarak Ortadoğu ülkesi olsa da Balkanlar ve Kafkaslardaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir.[595] Türkiye'nin bu özel konumu, dış politikada onu zorlayan ve adım atmasını engelleyen bir durum oluşturur. Türkiye bazen iki medeniyeti de kendine inandırmak veya karşısına almak durumunda kalmaktadır.

Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslarda yüzyıllar süren Osmanlı yönetimi Türklere üstünlük duygusunu miras bırakmıştır. Bu coğrafya'da yer alan diğer devletlerin Türklerin bu algılamasına tepki göstermesi de ortaya üstesinden gelinmesi zor bir kısır döngü çıkarmıştır.[596] Türkiye iyi niyetli bile olsa, bölge ülkeleri, Türkiye'nin birçok hamlesini tarihin tekerrürü olarak algılamış ve Türkiye'ye mesafeli davranmıştır. Özellikle AB'nin, Türkiye'den daha sonra müzakere sürecine başlamış olan ülkeleri dahi üyeliğe kabulü, söz konusu mesafeli davranışın bir örneğidir. Fiilen ikiye ayrılmış olan Kıbrıs'ın, GKRY temsilciliğinde AB üyeliğine dahil edilmiş olması ilişkileri daha da çıkmaza sokmuştur. AB'nin Türkiye'yi dışlayan yaklaşımı özellikle Doğu Akdeniz coğrafyasında, Türkiye'yi ABD ile daha sıkı işbirliği içerisinde olmaya itmektedir. Bu koşullar altında Türkiye, AB'nin Ortadoğu'da ve Doğu Akdeniz'de hakim güç olmaması için çaba sarf etmek zorunda kalacaktır. AB topraklarında işgalci konumuna düşen Türkiye için bu bir tercih değil zorunluluk olacaktır. AB'nin reel olmayan ideolojik politikaları, AB'nin geleceği için öngörülen küresel güç olma hedefinin ya sonlanmasına ya da gecikmesine neden olur.

[595] Davutoğlu, a.g.e., s.493
[596] Aydın, "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", s.496

Hüseyin Bağcı'ya göre, Türkiye orta derecede bir güçtür ve orta derecede güç olan ülkeler genelde bölgesel gelişmelerde ittifak arayışı içerisine girerler. Çünkü bölgedeki gelişmeleri tek başlarına düzenleme veya etkileme şansları yoktur.[597] Bağcı, Bölgesel çıkarlar göz önüne alındığında Türkiye'nin doğal partnerinin ABD olduğunu ifade etmektedir. Bu noktada, Türkiye, ABD'den bağımsız bir dış güvenlik politikası üretememektedir. Türkiye ne zaman Avrupa'dan dışlandıysa ABD o denli Türkiye'ye sıcak davranmıştır. Söz konusu yakınlaşmanın da bir bedeli vardır ki bu, Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ve AB ile olan ilişkilerinde kendini gösterecektir.[598]

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye'nin jeostratejik erişimi artık NATO'nun güney bölgesindeki yeriyle sınırlı olmadığından ve daha geniş bir alanda daha etkin bir rol oynama yeteneğine ulaştığından Türkiye, konumunun radikal dönüşümüne şahit olmuştur. Bu durum, Türkiye için Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Ortadoğu'da yeni fırsatlar ve sorunlar oluşturmuştur.[599] Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan yeni jeopolitik düzlemde hem fırsatlardan yararlanmak hem de kendini savunma düşüncesi ile tarihsel süreçte şekillendirdiği askeri güce odaklı güvenlik anlayışını teknik açıdan geliştirme politikasını devam ettirirken, ekonomik ve sosyal düzeyde de bölgesel güç olma hedefini benimsemiştir.

İstikrar ve statükoya büyük önem veren bir ülke olarak Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dönemde, yakın çevresinde mevcut dengeleri değiştirme girişimlerine karşı dengenin korunmasını, Türkiye'nin ulusal çıkarlarının bir parçası olarak değerlendirecek kadar hassas olmuştur.[600] Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgede birçok devlet ve örgüt ortaya çıkmış olmakla birlikte bu güçler arasında paylaşım konusunda fikir birliğinin olduğunu söylemek imkansızdır. Bu durum çatışma risklerinin Türkiye'ye de sıçraması ihtimalini beraberinde getirmiş ve Türkiye'nin ayrılıkçı terör ile mücadelesinde zor bir dönem yaşamasına sebep olmuştur. Bu nedenle, Türkiye, çevresindeki tüm gelişmeleri yakından izlemeyi güvenliğin tesisi noktasında gerekli görmektedir. 1960'lı ve 1970'li yıllardan itibaren Ermeni Asala Terör örgütü ile başlayan Türkiye'nin terörle mücadelesi

[597] Hüseyin Bağcı, **Zamanın Ruhu: Küresel Politikalar ve Türkiye Yazıları**, Ankara: Orion Kitabevi, 2007, s.287
[598] Bağcı, a.g.e.,, s.290
[599] Aydın, "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", s.502
[600] Aydın, "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", s.503

halen PKK ile devam etmektedir. Fundamentalizm ve sekülarizme dayalı ve Ortadoğu kaynaklı şiddet eylemleri içeren örgütlerin bölgede giderek aktif olmaya başlaması Türkiye'nin güvenlik algısındaki bir diğer kaygıyı oluşturmaktadır.[601] Söz konusu kaygılar ve mücadele Türkiye'nin dış politika açılımlarını birincil derecede etkilemekle birlikte Türkiye için enerji ve zaman kaybına neden olmaktadır.

> Savunma Bakanlığınca 2000'de hazırlanan Beyaz Kitap'ta en önemli güvenlik sorunları şu şekilde sayılmıştır: Bölgesel çatışmalar, etnik çatışmalar, kitle imha silahlarının çoğalması, dini aşırılık ve terörizm. Türkiye'nin hem Doğu hem de Batı ile geliştireceği bağlantılardan "birisinin diğeri pahasına yok edilmesi, Türkiye'yi devlet ve ulus yapan unsurların yok olması anlamı taşıyacağından", Türkiye'nin hem Batı hem de Doğu'suyla bağlantılarını geliştirme ihtiyacında olduğu öne sürülmektedir.[602]

Soğuk Savaşın sona ermesi, Türkiye'nin etrafında daha güvenli bir ortamın oluşmasını sağlamamıştır. Türkiye, yirmi yıldan fazla bir süredir etrafında cereyan eden çatışmaların etkilerine maruz kalmakta ve bu güvensizlik duygusu ile askeri harcamalarını artırmaktadır. Bu gelişmelerin, ekonomik gelişmeye ve ilerlemeye olumsuz etkileri de sosyal yaşamda kendini hissettirmektedir. Türkiye'nin dış tehdit olarak gördüğü birçok konunun sivil yaşamı da tehdit ederek iç tehdit konusu olması, iç ve dış tehdit arasında geçirgen bir yapının varlığını da ortaya koymuştur. Böyle bir ortamda Türkiye, komşuları ile iyi ilişkiler kurarak tehdidi en aza indirmeyi hedeflemiş olsa da, bu girişimlerin çoğu sonuçsuz kalmış ve Türkiye klasik sert güvenlik politikasını devam ettirmiştir. Bununla birlikte, Türkiye, bölgesel güvenlik girişimlerine katkı sağlamaya devam etmiş, bölgesel güvenliğin tesisi için, denizde ve karada ikili ve çok taraflı girişimlere açık olduğunu bir çok defa ifade etmiştir. Türkiye, özellikle Karadeniz ve Akdeniz'de güvenli ortamın tesisini, güvenlik algısında ön plana koymaktadır.

Türkiye sahip olduğu 16 fırkateyn, 8 korvet, 23 hücumbot, 13 denizaltı, 17 mayın gemisi, 335'i savaş uçağı olmak üzere 790 uçak ve helikopter, 3657 tank[603] ile bölgesindeki en önemli güçlerden bir tanesidir. Türkiye, mevcut askeri gücüne ek olarak kendisine denizlerde üstünlük kazandıracak, aynı zamanda uçak gemisi işlevi gören,

---

[601] Tashan, a.g.e., s.285-286

[602] Aydın, Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması, s.505

[603] Türk Deniz Kuvvetleri, "Platformlar", 2015, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/index.php?dil=1, (17.08.2015); Türk Hava Kuvvetleri, "Envanterdeki Uçaklar", 2015, Erişim: http://www.hvkk.tsk.tr/ TR/EnvanterdekiUcaklar. aspx?ID=7, (17.08.2015); "2000'li yıllarda 2000 Yıllık Türk Kara Kuvvetleri", 2009, Erişim: http://www.savunmasanayi.net/2000li-yillarda-2000-yillik-turk-kara-kuvvetleri-i%C2%A0/ 2000li-yillarda-2000-yillik-turk-kara-kuvvetleri-i%C2%A0/, (17.08.2015)

havuzlu çıkarma gemisi projesini faaliyete geçirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Yerli firmalar ile Türkiye'de üretilecek ve 2021 yılında teslimi ön görülen söz konusu geminin sözleşmeleri Savunma Sanayi Müsteşarlığı tarafından 2015 yılında imzalanmıştır.[604] Söz konusu projenin hayata geçmesi ile özellikle Doğu Akdeniz'de dengelerin değişeceği yorumları yapılmaktadır. İsrail, Yunanistan ve GKRY medyalarında projeden duyulan rahatsızlık çeşitli vesilelerle dile getirilmektedir.

3.3.3. Doğu Akdeniz'in Türkiye İçin Önemi

Jeopolitiğin değişen unsurları olan sosyal, ekonomik, politik ve askeri değerler birer tehdit kaynağı değil, coğrafyadan ve jeopolitik teorilerden dünya güç merkezi olgusundan kaynaklanan tehditlerin hedefleridir. Türkiye, jeopolitik teorilerin temas noktasındadır ve kara, deniz ve güncel jeopolitik yaklaşımların etkilerine aynı anda maruz kalabilmektedir.[605] Türkiye, Orta Doğu, Avrupa ve Afrika'nın kesişim yerindeki tüm politikalara muhatap olmuştur. Doğu Akdeniz bu kesişim yerinin merkezini teşkil eder ve bölgenin Türkiye için önemi, bölgenin küresel politikalardaki öneminden daha fazladır.

Türklerin denizle imtihanı, Selçuklu ve Osmanlı'nın, Karadeniz ve Akdeniz'e gelmeleri ile başladı. Osmanlı İmparatorluğu, Mahan'ın kıstaslarına göre geniş bir toprağa ve uzun sahillere sahip olmasının dışında, bir deniz gücü olarak tarihte yer alamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu zaman zaman güçlü bir donanmaya sahip olmuşsa da tam anlamıyla bir deniz gücü olamamış, kara gücü olarak varlığını devam ettirmiştir.[606]

Osmanlı'nın mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya egemenliği gibi bir siyaseti yoktur. Zaten Türkiye, böyle bir siyaseti takip edebilecek şartlara da sahip değildir, sadece beka kaygısı vardır. Halkın deniz ve denizcilikle olan ilgisi deniz hakimiyet kurma yönünde değildir. Bu yaklaşım siyasal yansımalarını da bulmaktadır. Bölgesel bir güç olmanın önemli bir şartı da güçlü bir deniz kuvvetlerine sahip olmaktır. Güçlü donanma sadece askeri güvenlik için değil, deniz ticareti güvenliğinin sağlanabilmesi ve doğal

[604] Deniz Haber Ajansı, "Havuzlu Çıkarma Gemisi 2021 Yılında Deniz Kuvvetleri'ne Teslim Edilecek", 2015, Erişim: http://www.denizhaber.com.tr/havuzlu-cikarma-gemisi-2021-yilinda-deniz-kuvvetlerine-teslim-edilecek-haber-61764.htm, (21.08.2015)
[605] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, s.147
[606] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.440

kaynakların çıkarılıp işlenebilmesi için de önem arz etmektedir.[607] Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki yetki alanlarında gelecekte doğalgaz, petrol ve kaya gazı bulunabileceği belirtilmektedir. İsrail ve Mısır, Doğu Akdeniz'de yıllardır doğalgaz çıkarıyor. Türkiye, deniz gücü ile bu bölgede sağlanacağı koruma ve güvenlik ortamı sayesinde söz konusu kaynakların çıkartılıp işlenmesine olanak sağlayacaktır.

Doğu Akdeniz, Türkiye için hem tarihi ve kültürel bağların bulunduğu bir bölge, hem ticaret ve var olan doğal kaynakları ile zengin bir alan hem de Ortadoğu ve Hazar enerji kaynaklarının dünya ile buluşturulduğu bir havza olması nedeniyle önemlidir. Boğazlar ve İskenderun Körfezi'nden geçerek dünya pazarlarına ulaştırılan petrol ve doğalgaz miktarları giderek artmaktadır. Bu noktada Doğu Akdeniz deniz ulaştırma rotalarının güvenliğinin sağlanması Türkiye güvenliğinin bir parçasını teşkil eder.

Dünya siyasi ortamının son dönemde bu sularda şekillenmesi bölgedeki enerji mücadelesi ve Akdeniz'in Türkiye'nin açık denizlere bakan yüzü olma durumu beraber değerlendirildiğinde Akdeniz'e olan ihtiyacımız çok daha net olarak anlaşılacaktır. Akdeniz, Türkiye için bir seçenek değil mecburiyettir.[608]

Doğu Akdeniz'de, Birinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını ve gücünü devam ettiren Osmanlı'nın parçalanması ile Doğu Akdeniz'de ve Ortadoğu'da dengeler değişmiştir. Doğu Akdeniz'de İngiltere'nin gücünün artması farklı bir jeopolitik ortam oluşturmuştur. Doğu Akdeniz'de etkinliği kaybeden Türkiye'ye verilen görev Boğazların kontrolü olarak belirmiştir.[609] Özellikle Sovyetler Birliği'nin ve Komünist tehlikenin yayılmasının engellenmesi bağlamında yüklenen bu görev, Türkiye'nin deniz alanlarında statükoyu koruma ve savunmada kalma stratejisinin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin, batı dünyasıyla özellikle de ABD ile müttefiklik ilişkisi içerisinde olması, Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını, bu ilişkilerin bozulması pahasına da olsa, göz ardı etmesine sebep olmamıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Anadolu dışındaki tek varlığı olan Kıbrıs, Türkiye'nin en önemli kırmızıçizgilerindendir. Adada, Rumların Türklere

[607] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.440-441
[608] Gürdeniz, a.g.e., s.336
[609] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.442

karşı giriştikleri katliama karşı Türkiye'nin 1974 yılında başlattığı harekat, Türkiye-ABD ilişkilerini kopma noktasına getirmiştir.[610] O döneme damgasını vuran ABD'nin yaptırımları da adanın ve Doğu Akdeniz'in, müttefikte olsa, iki ülke açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Devam eden süreçte, iki ülkede bölgede birbirlerine ihtiyaç duyduklarını anlamalarıyla kriz daha fazla uzamadan sonlandırılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkiler 1980 yılındaki İran devrimi sonrasında daha da ilerlemiştir.

Müttefiklik ilişkisi, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında "Güçlendirilmiş Ortaklık" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde Irak'ın Kuveyt'i işgali, ABD'ye Ortadoğu'da nüfuzunu artırma fırsatı vermiştir. ABD, Türkiye'ye "Jeopolitik Mihver" özelliği ile ayrı bir önem vermekte idi. Bu önem, 1999 yılında ilişkilerin "Stratejik Ortaklık" düzeyine ulaşması ile zirveye çıkmıştır.[611] Türkiye'nin, seçme ihtimali olmadan, bu ortaklığın hangi tarafında durduğuna bakmaksızın, bölgede fırsatları değerlendirme gayreti içerisinde olduğu görülmüştür. Türkiye ile ABD'nin bölgeye yönelik politikalarının örtüştüğü noktaların olduğu da görülmektedir ki Bakü-Ceyhan boru hattının gerçekleşmiş olması buna bir örnektir.

Türkiye'nin Suriye ile ilişkilerini geliştirmek istemesi, ABD'nin bölgesel politikasına aykırı bir durum teşkil etmekte idi. Arap dünyasında değişim rüzgarlarının esmesi ve Türkiye'nin değişimden yana tavır alarak Suriye gibi ülkelerle geliştirmeye çalıştığı ilişkilerini bir anda bitirmesi, Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları göz önüne alınmadan verilmiş siyasi bir taraftarlığın kararıdır. Türkiye ile ABD'nin güvenlik algılarının her zaman örtüşmediği görülmektedir, fakat değişen şartlara göre Türkiye çoğu zaman ABD ile aynı safta yer almak durumuna düşmektedir.

2009 yılında Obama'nın ve ardından Hilary Clinton'un Türkiye ve Ortadoğu ziyaretleri ABD'nin bölgede gerçekleştirmek istedikleri noktasında Türkiye'ye düşen rolün ortaya konması açısından önem taşımaktadır. Enerji kaynaklarının Batı'ya aktarılmasında Türkiye'nin jeostratejik ve jeopolitik önemi, kültürler arasında köprü işlevi görmesi ve demokratik yapısı ile bölge ülkelerine örnek teşkil etmesi bakımından ABD nezdinde Türkiye, diğer bölge ülkelerinden farklı bir konuma sahip olmaktadır. Bölgenin temel

[610] Armaoğlu, a.g.e., s.966
[611] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.416

sorununu teşkil eden İsrail-Filistin anlaşmazlığında da arabulucu işlevini üstlenebilecek olması, Balkanlar ve Kafkaslarda güvenliğin tesisi ve Orta Asya enerji kaynaklarının aktarılması konusunda ABD'nin Türkiye'nin yardımına ihtiyacı olması bir gerçeklik olarak ortadadır.[612]

Obama yönetiminin Ortadoğu coğrafyasında uygulamaya çalıştığı strateji, Clinton yönetiminin yumuşak gücü ile Bush yönetiminin sert gücünün birlikte kullanılabildiği "Akıllı Güç"tür. Bu bağlamda, terörle küresel çapta savaş söylemi terk edilmiş, yerini "beklenmedik durumlara karşı deniz aşırı operasyonlar" söylemi almıştır.[613] Bu anlayış ile ABD'nin Doğu Akdeniz'deki askeri varlığı Ortadoğu'nun kontrolü için hayati önem taşımaktadır. Uçak gemileri ve donanma bu operasyonların ağırlıklı teknik yükünü kaldırmakla birlikte, operasyon bölgesindeki ülkelerin desteğini de almak gerekecektir ki ABD'nin Türkiye ile olan ilişkisi bu zemine oturmuş durumdadır.

Kasım 2015'te Türkiye tarafından düşürülen Rus uçağı krizi öncesine kadar, Türkiye'nin bölgede birlikte hareket edebileceği bir alternatif olarak Rusya Federasyonu görülmekteydi. Sovyetler Birliği zamanındaki gücünü kaybetmiş olsa da Rusya halen önemli bir askeri güçtür. Rusya, sıradan bir bölgesel güç olarak kalmayacağını defalarca dile getirmiştir. Rusya'nın ortaya attığı Avrasya Birliği stratejisi ve muhteviyatı Rusya'nın niyetini ortaya koymaktadır ki burada dikkat edilmesi gereken nokta Rusya'nın önceliklerdir. Rusya önceliğini "arka bahçe" diye tabir ettiği Orta Asya ve Kafkasya bölgesi üzerine yoğunlaştırmış olsa da, Rusya'nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'e olan ilgisi de zamanın koşullarına göre değişkenlik göstermiştir. Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler daha çok ekonomik düzeyde kalmaktadır. Ancak Rusya, Slav-Ortodoks dünyasının hamisi olarak Doğu Avrupa, Balkanlar ve Kafkaslar üzerinden Ortadoğu'da ittifak halinde olduğu ülkeler ile Akdeniz'in doğusunu da kapsayacak bir hakimiyetin hayalini kurmaktadır. Bu projede Türkiye'nin yeri belirsizdir. Ayrıca Türkiye'nin Yunanistan, GKRY, Suriye ve İran gibi Rusya'nın müttefiki sayılabilecek ülkeler ile ilişkilerinin kötü olması Türkiye'yi bölgede zora sokacaktır.

[612] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.381
[613] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.378

Doğu Akdeniz'i kara, deniz ve havadan en iyi şekilde kontrol edebilecek bir coğrafi avantaja sahip olan Türkiye, bölgenin anahtar ülkesi konumundadır.[614] Türkiye, kurduğu ve kurma ihtimali olduğu ittifakların dışında bölgesel bir güç olarak gösterilmektedir. Bölgesel güç olmanın da bazı koşulları ve farkındalıkları mevcuttur. Yılmaz Tezkan'a göre bölgesel güç olmanın üç unsuru vardır.

- Bölgesel güç olmak, (yakın) çevre ülkeleri için ekonomi, kültür, siyaset, demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve benzer kriterler bakımından bir çekim merkezi oluşturmaktır.
- Bölgesel güç olmak, bölge içindeki ve yakın çevredeki ülkeleri dışarıdan gelebilecek siyasi, ekonomik ve askeri baskılara karşı koruyabilmektir.
- Bölgesel güç olmak, kendi güvenliğini, başka ülkelere, örgütlere muhtaç olmadan sağlayabilmektir.[615]

Türkiye'nin jeopolitiği, bölgesel güç olma konusunda Türkiye'ye emsalsiz fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin jeopolitiği bölgesel bir güç olmaya onu adeta mahkum etmektedir. Güçleri, beşeri değerleri, siyasi projeyi sermayeyi, teknolojiyi bir yakadan diğer yakaya aktaran köprü değil de merkez ülke olan Türkiye'nin bu sayılanları aktarmak yerine üretmekten kaçınması bir haksızlıktır.[616]

Günümüzde Akdeniz'i ve bölgede yaşanan siyasi mücadeleyi doğru değerlendirmek için bölgeyi değerli kılan sac ayaklarına dikkat etmek gerekmektedir. Akdeniz politikası üç önemli kavram üzerine şekillenir: Kıbrıs, enerji ve deniz alanlarının kontrolü. Bu üç kavram Akdeniz gemisinin ana direkleridir.[617]

Türkiye, deniz gücünü 1980'li yıllardan itibaren deniz alanlarının daha aktif kullanılması düşüncesi çerçevesinde geliştirmeye başlamıştır. Bu dönemde muhtelif modernizasyon projeleri gerçekleştirilmiş ve Marmaris'te 1987 yılında Aksaz Deniz Üssü inşa edilmiştir ki bu üsten hem Ege Denizi'ne hem de Akdeniz'e çıkış mümkün olabilmektedir. 1980 yılında Ay sınıfı deniz altı 1988 yılında da Fatih fırkateyni Gölcük'te imal edilmiştir.[618] Daha sonraki yıllarda da deniz alanında atılımlar gerçekleştiren Türkiye, tersanelerini ve limanlarını modernize edip milli gemi projelerini gerçekleştirmeye

[614] Yıldız, a.g.e., s.69
[615] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.427
[616] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.427
[617] Gürdeniz, a.g.e., s.362
[618] Türk Deniz Kuvvetleri, "Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi", 2015, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=11, (23.08.2015)

başlamıştır. Türkiye 80'li yıllar itibariyle başlattığı tek kaynağa bağımlı kalmama stratejisi ile denizlerde daha aktif ve bağımsız bir güç olma niyetindedir.

Türkiye'nin bölgede nüfuz alanını genişletmesinin önünde çok ince planlarla durmaya çalışan iki bölge ülkesi; Yunanistan ve Mısır'dır. Yunanistan Balkanlarda ve Ege'de olduğu gibi Doğu Akdeniz'de ekonomik, politik, kültürel ve askeri nüfuzunu genişletme çalışmalarına devam etmektedir.[619] Mısır ise Arap ülkeleri üzerindeki gücünü kullanarak politik etkisini artırma niyetindedir. Bölgede İsrail'in ekonomik, askeri ve teknolojik gücü ile oluşturduğu etkiyi de katarsak, Doğu Akdeniz'de dört başlı bir yapı olduğunu ve her devletin birbirini rakip gördüğünü söyleyebiliriz. Doğu Akdeniz'deki mücadele askeri boyutundan ziyade politik nüfuz boyutuyla ön plana çıkmaktadır.

Arap-İsrail sorunu bölgede karşılıklı ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye ve İsrail gibi ülkelerin birbirinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Türkiye'nin insani olarak Filistin halkının zor durumuna duyduğu hassasiyet, İsrail'in Filistin topraklarında sürekli genişleme faaliyetleri ve İsrail'in tutumundaki güvensizlik Türkiye-İsrail ilişkilerinin zara görmesine neden olmakla birlikte İsrail'e karşı Batı dünyasının sorgusuz desteği, Türkiye'yi bölgesel hamleler konusunda sıkıntıya düşürmektedir. Özellikle 11 Eylül olayları, bu konularda İsrail'e hareket serbestisi getirirken Türkiye'yi kısıtlamıştır.[620] Zira Türkiye, Arap-İsrail anlaşmazlığında arabulucu olamayacağı gibi Arap ülkeleri ile kuracağı yakın ilişkiler, hem İsrail karşıtlığı hem de terörizme destek olarak algılanacağı için Türkiye'nin hareket serbestisi zayıflamaktadır. Ayrıca Türkiye'nin İsrail ile iplerini tamamen koparması fırsat bekleyen Yunanistan'ın İsrail ile ilişkilerini geliştirmesine ve Batı dünyası nezdinde Türkiye'nin yalnızlığa itilmesi ihtimaline neden olabilecektir.

Türkiye'nin bölgesel güç olma stratejisi sadece Türkiye'nin iradesi ile gerçekleşecek bir konu olmamaktadır, Türkiye'nin bölgede etkin ve belirleyici unsur olması Türkiye'yi stratejik ortak olarak belirleyen ABD açısından bile kuşku vericidir. Eski bir CIA yöneticisi ve Ortadoğu uzmanı olan Graham Fuller, bu konu ile ilgili olarak "Türkiye'ye ilişkin strateji, Türkiye'ye bırakılmayacak kadar önemlidir" demiştir.[621]

[619] Yıldız, a.g.e., s.69
[620] Tashan, a.g.e., s.283
[621] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.428

Türkiye'nin bölgesel güç olarak ortaya çıkmasına endişe ile bakan ülke sadece ABD değildir. AB, Rusya, İran, Mısır, Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkelerde temkinlidir. Özellikle İsrail, bölgede kendisine rakip Müslüman bir askeri gücün ortaya çıkmasını şiddetle engellemeye çalışacaktır. İsrail'in Filistin'de, kendi tarihini unutmuşçasına yaptığı haksız filler, tüm İslam dünyasında olduğu gibi, Türkiye tarafından da tepki ile karşılanmaktadır. Bu tepkilerin farkında olan İsrail, Türkiye'nin bölgede söz sahibi olup kendisini geri adım atmaya zorlayacak bir durumun içine düşmemek için bölgedeki Kıbrıs, AB, Arap, petrol, doğalgaz ve Kürt meselesi da dahil, her türlü girişimin içinde olabilecektir. İsrail'in Türkiye'nin güçlenmesini engellemeye yönelik son faaliyetlerinden bir tanesi olarak, Türkiye'nin ABD'nin Boeing firmasından aldığı 1,5 milyar dolarlık dört adet Awacs erken uyarı uçaklarının, 2003 yılında yapılan anlaşmaya göre 2007 yılında teslimi gerekir iken İsrailli bir firmanın uçaklara yerleştirmesi gereken elektronik sistemleri yedi yıl geciktirmesi gösterilebilir. Gecikmenin teknik sebeplere dayandığı belirtilmesine rağmen uzamanlar, İsrail'in siyasi ve askeri sebepler nedeniyle teslimi geciktirdiği konusunda hemfikirdirler.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilemesini üç temele dayandırabiliriz. İlk olarak, Türkiye'nin sorun yaşadığı komşuları ile ilişkilerini geliştirme çabaları, ikinci olarak, İsrail'in Filistinlilere karşı politikalarını sertleştirmesi ve Türk kamuoyundan gelen tepkiler, üçüncü olarak da, İsrail'in Kuzey Irak'taki askeri faaliyetleri gösterilebilir.[622] İsrail'in 2008'de Gazze'de başlattığı "Dökme Kurşun Operasyonu", "Davos Krizi", "Alçak Koltuk Krizi", "Mavi Marmara Gemisi Krizi" gibi gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Üst üste gelen krizler neticesinde ortaya çıkan gerilimin, uzun süre devam edeceği ve ülkelerin dış politikalarını kalıcı olarak etkileyeceği yorumları ağırlık kazanmaktadır.

Türkiye'nin bölgesel bir güç olması yolunda coğrafi, siyasi, kültürel fırsatları olduğu gibi, farklı stratejilerin kesişme noktasında olması nedeniyle de önünde engeller de mevcuttur. Türkiye, çevresindeki devletlerle olan ilişkilerinde topraklarını genişletmek yönünde bir siyaset yürütmedi.[623] Ancak çevresindeki ülkelerden Rusya, Yunanistan,

[622] Ntokme, a.g.e., s.159
[623] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.448

Ermenistan ve Suriye'nin Türkiye'ye bakışları, ülkelerin kendilerine özgü sebeplerden dolayı dostane olmamakta ve zaman içinde çeşitli talepler dile getirilmektedir.

Yunanistan ile yaşanan Ege sorunu, Yunanistan'ın Osmanlıdan bağımsızlığını kazanmasından bu güne kadar intikal etmiş bir sorundur. Yunanistan'ın Megali İdea olarak adlandırılan, Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda Ege Adalarını ele geçirmek yoluyla ortaya koyduğu genişleme siyaseti, sorunun temelini teşkil eder. Türkiye bu siyaset neticesinde Kuzey Ege'den Doğu Akdeniz'e kadar olan deniz alanının Yunanistan tarafından ablukaya alınmış olmasını birincil tehdit olarak algılamaktadır.[624] Bu durum Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hareket serbestisini kısıtladığı gibi adaların silahlanması durumunda Türkiye güvenlik riski ile karşı karşıya kalmış olmaktadır.

Davutoğlu'na göre, Ege ve Kıbrıs gibi Doğu Akdeniz havzası içinde yer alan meseleler, artık bizatihi önemleri dışında bölgeler arası etkileşimden kaynaklanan özel bir öneme de haizdirler. Türkiye, Ege ve Kıbrıs gibi meselelerde bir Ege ülkesi olarak değil de, nüfuz alanı daha geniş olan bir Doğu Akdeniz ülkesi gibi davranmalıdır. Genelde Akdeniz özelde Doğu Akdeniz stratejisi belirlenmeksizin bu tür sorunlara yönelik stratejilerde bir bütünlük oluşturulamaz.[625]

Ege sorunu, Türkiye açısından hem askeri hem de ekonomik boyutu ile ele alınmak durumundadır. Ancak Yunanistan'ın özellikle karasuları konusunda 12 milde ısrar etmesi, Türkiye'nin deniz alanlarını kullanabilmesi bakımdan da kabul edilemez bir durumu oluşturur. Karasularının 12 mile çıkması Türkiye'yi sadece askeri güvenlik açısından etkilemeyecek, ticaretine de zarar verebilecektir.

Türkiye'de dış ticaretin yaklaşık %90'ı deniz yolu ile gerçekleşmektedir. 2013 yılı verilerine göre, limanlarda yıllık yaklaşık 385 milyon ton yükleme ve boşaltma gerçekleşmiş, bu faaliyetlerin yaklaşık %32'si Akdeniz, %16'sı Ege, %42'si Marmara ve %10'u Karadeniz bölgesindeki limanlarda icra edilmiştir. Ayrıca, Türkiye'ye deniz yolu ile

[624] Tashan, a.g.e., s.284
[625] Davutoğlu, a.g.e., s.170

ithal edilen, yaklaşık 15 milyon ton ham petrol, Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerindeki limanlar aracılığıyla rafinerilere ulaştırılmaktadır.[626]

2008 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının devreye girmesi ile Türkiye'nin Akdeniz sahillerindeki limanlardan yapılan petrol sevkiyatında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Hazar enerji kaynaklarının Türkiye üzerinden Doğu Akdeniz'e akması Türkiye'nin bölgedeki limanlarının önemini bir kez daha artırmıştır. Bu sayede enerji arzı güvenliği Doğu Akdeniz sahillerine kadar sağlanmıştır ki sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattından günlük yaklaşık 1,2 milyon varil petrol Doğu Akdeniz sahillerine ulaşmaktadır. Bu hattın Hazar'ın diğer bölgelerini de kapsayacak şekilde uzatılması ve bölgedeki doğal gaz rezervlerinin de gelecekte benzer boru hattı projeleriyle Doğu Akdeniz'e getirilerek LNG tesisi kurma projeleri bu önemi ikiye katlamaktadır. 2014 yılında yapımına başlanan TANAP projesinin tamamlanması ve 1976 yılından bugüne kadar faaliyette olmasına rağmen Irak'ta yaşanan savaşlar nedeniyle tam kapasite ile çalışma imkanına kavuşmamış ve uzun yılar akışı kesilmiş olan yıllık 120 milyon ton (yaklaşık 840 milyon varil) kapasiteli Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Hattı'nın işlevsellik kazanması durumunda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'in enerji terminali olma stratejisi daha da güç kazanacaktır. Ayrıca 2003 yılında faaliyete geçen Mavi Akım'ın uzatılarak Doğu Akdeniz'e ulaştırılması da gündeme gelmektedir.

Türkiye üzerinden geçmesi öngörülen bir diğer proje de Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı'dır. 2009 ve 2011 yıllarında karşılıklı görüşmeler ve niyet beyanlarından sonra konu ile ilgili önemli bir gelişme yaşanmamıştır. Hat ile Rus petrolünün Doğu Akdeniz'e ulaştırılması planlanmaktadır. Mısır doğalgazının Lübnan ve Suriye üzerinden Türkiye'ye aktarılmasını öngören Mısır-Ceyhan Boru Hattı da Türkiye terminaline aktarılması düşünülen bir diğer proje olmaktadır.

Türkiye, petrol ve gaz boru hattı projeleri ile enerji kaynağına erişim sorunlarını çözmüş olmakla birlikte enerji konusunda hala dışa bağımlıdır. Türkiye, boru hatları projeleri ile Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz ve Hazar enerji hatlarını kontrol edebilecek

[626] Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, **Deniz Ticareti 2013 İstatistikleri**, 2014, Erişim, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Kitaplar/20140613_162122_64032_1_64480.pdf , (25.08.2015)

hale gelebilecektir. Boru hatlarının güvenliği Doğu Akdeniz'in güvenliği ile alakalı olacaktır, çünkü boru hattındaki vanalar Doğu Akdeniz'deki stratejik duruma göre açılacaklar veya kapanacaklardır. Boru hatları projesi ile Türkiye, kriz zamanlarında arz esnekliği sağlayarak stratejik seviyedeki petrol stoklarının artıp azalmasını sağlayabilecektir.[627] Türkiye, Hazar enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olamasa da limanlarından yapılan sevkiyatların artış göstermesi Türkiye'ye bağımlılığı beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz limanlarından 2011 yılında petrol yüklemesi yapılan tanker sayısı 1507'ye ulaşmıştır.[628] Türkiye'nin deniz yolu ile ithal ettiği ürünler arasında ham petrol, 15 milyon ton ve % 8'lik pay ile üçüncü sırada bulunurken, LNG 4 milyon ton ve % 2'lik pay ile 8, Gazyağ 4 milyon ton ve % 2'lik pay ile 9, fuel oil 4 milyon ton ve % 2'lik pay ile 10. sırada bulunmaktadır.[629]

Tablo 11: Türkiye'nin Enerji Kaynakları Kullanımı

Petrol Karşılığı (Milyon Ton)	2012	2013	Değişim (2012-2013)	Toplam pay
Doğalgaz	40.7	41.1	6,4 %	35,9 %
Petrol	31.4	33.1	0,5 %	26,9 %
Kömür	35.7	33.0	-7,9 %	26,8 %
Hidroelektrik	13.1	13.4	2,2 %	10,9 %
Yenilenebilir	1.7	2.2	29,4 %	1,7 %

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2014: 41

Türkiye'nin enerji ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. 2013 verilerine göre Türkiye elektrik enerjisinin %43'ünü doğalgazdan üretmektedir.[630] Türkiye, ihtiyaç duyduğu petrolün ancak % 10'unu kendi üretebilirken ithalatın % 25'ini Irak'tan, %15'ini İran'dan, % 14'ünü Rusya'dan, % 8'ini Suudi Arabistan'dan, % 7'sini Hindistan'dan

[627] Tamçelik, a.g.e., s.385-386
[628] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.153
[629] Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, a.g.e.
[630] Türkiye Elektrik İletim Genel Müdürlüğü, "Enerji Kaynaklarına Göre Elektrik Enerjisi Üretimi ve Payları", 2013, Erişim: http://www.teias.gov.tr/T%C3%BCrkiyeElektrik%C4%B0statistikleri/istatistik2013/istatistik2013.htm, (23.08.2015)

karşılamaktadır.[631] İhtiyaç duyulan doğalgazın ancak % 1'ini kendi üretebilmekte % 54'ünü Rusya Federasyonu, % 17'si İran, % 12'si Azerbaycan, % 8'i Cezayir, % 3'ü Nijerya'dan karşılanmaktadır.[632] Bu nedenle Türkiye, kara parçasında ve deniz alanlarında petrol ve doğalgaz arama çalışmalarına ağırlık vermeye başlamıştır. Doğu Akdeniz, Türkiye için potansiyel bir enerji kaynağı alanı özelliği taşımaktadır.

Günümüzde Ortadoğu'yu ateş çemberine çeviren asıl neden enerji kaynakları ve yollarına hakim olma arzusudur. Azalan petrol rezervleri ile küresel ekonomilerin enerji ihtiyaçlarını incelediğimizde resim daha net ortaya çıkmaktadır.[633] Türkiye'nin komşuları olan Irak ve Suriye'de yaşanan çatışmalar enerji politikalarında Doğu Akdeniz'in ne denli farklı bir yeri olduğunu göstermektedir. Söz konusu coğrafyanın güvenliği aslında hale Türkiye'nin kontrolü altındadır. Türkiye, bölge ülkelerinin ve küresel güçlerin bölgede adım atarken göz ön üne aldıkları en önemli bölgesel askeri güç konumundadır.

Son zamanlarda varlığı tespit edilen Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları, Kıbrıs'ın stratejik önemini bir kat daha artırmıştır. GKRY'nin adanın güneyinde doğalgaz arama faaliyetleri de bölgeyle ilgili en son ortaya çıkan sorunu teşkil etmektedir. Türkiye 2004 yılında verdiği bir nota ile GKRY-Mısır münhasır ekonomik bölge sınırlandırması antlaşmasını tanımadığını bildirmiştir.[634] GKRY sadece Mısır ile değil diğer bölge ülkeleriyle de benzer antlaşmalar yaparak Türkiye ve KKTC'nin haklarını ihlal etmektedir.

Dönemin Kıbrıs Başbakan Yardımcısı Serdar Denktaş 2003 yılındaki bir basın toplantısında, Kıbrıs adasının etrafında zengin rezervlerin bulunduğunu belirterek, ABD ve AB'nin bu kaynakların peşinde olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle de Annan Planı ve GKRY'nin AB'ye katılım süreçlerinin art arda getirildiğine işaret etmiştir. Rauf Denktaş'ın, Amerikalı bir petrol şirketinin adanın etrafında tespit ettikleri rezervlere talip olduklarını ve kendilerine pay vereceklerini ifade etmelerinin ardından kendisinin Ankara ile bu konuyu konuşmaları gerektiği cevabından Amerikalı şirketin rahatsız olduğunu

[631] Türkiye Cumhuriyeti Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, "Petrol Piyasası Sektör Raporu, Haziran 2015", 2015, Erişim: http://www.epdk.org.tr/index.php/petrol-piyasas/yayinlar-raporlar?id=99, (15.08.2015)
[632] Türkiye Cumhuriyeti Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, "Doğalgaz Piyasası 2014 yılı Sektör Raporu", 2015, Erişim:, http://www.epdk.org.tr/index.php/dogalgaz-piyasasi/yayinlar-raporlar/12-icerik/dogalgaz-icerik/52-dogal-gaz-piyasasi-yayinlari-uid-102, (15.08.2015)
[633] Gürdeniz, a.g.e., s.362
[634] UN Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs, 2004,

anlattığı anısı,[635] bölgenin enerji kaynakları bağlamında Türkiye açısından önemine işaret eder.

Kıbrıs sorunu, Türkiye açısından sadece Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımızın güven içinde yaşamaları ile ilgili bir sorun olmaktan çıkmıştır. Kıbrıs sorunu, soydaşlarımızın güvenliği ile birlikte, Türkiye'nin güvenliği ve ekonomisi bağlamında ele alınmaktadır.[636] Doğu Akdeniz ve Kıbrıs ile ilgili uluslararası politikalar Türkiye'yi ada üzerinde çok yönlü düşünmeye sevk etmiştir.

Bağımsız ve bölgesel bir güç olma niyetinde olan Türkiye için Doğu Akdeniz'in etkin bir şekilde kullanılabilmesi, Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin aleyhine olmayacak şekilde, çözümlenmesi ile mümkün olabilecektir. Zira Kıbrıs, Türkiye'nin Doğu Akdeniz bağlantı noktasının tam ortasında yer almaktadır. Ege Denizi'nin Yunanistan tarafından çevrelenmiş olması Türkiye'nin açık denizler ile olan bağlantısını kısıtlamaktadır. Türkiye'nin hareket serbestisine sahip olduğu tek alan Doğu Akdeniz'dir.

Türkiye'nin dış ticaret yükünün yarısına yakınını İzmir ve Mersin limanları karşılamaktadır. Mersin limanının konteyner kapasitesinin artırılması ile liman, dünyanın en büyük 120 konteyner limanı arasında 95'inci sıraya çıkmıştır. Mersin limanı, 7/24 çalışma kapasitesine sahip olması ve 2014 verlerine göre yılda 1500 konteyner gemisine yükleme ve boşaltma yapması ile dünyanın tüm konteyner limanları ile sürekli bağlantı kurabilmektedir.[637] Depolama ve konteyner kapasitesi (25.000 metrekare)[638] ile İskenderun limanı da gelecekte dış ticarette daha fazla pay alabilecek bir konuma sahiptir. Mersin, Ceyhan ve İskenderun gibi limanların Türkiye'nin dış ticaretini önemli ölçüde üstlenmiş olmaları Doğu Akdeniz'in ve Kıbrıs'ın Türkiye'nin ekonomik güvenliği için de ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk milli güvenliğini sağlamak açısından önemli bir yeri olan Kıbrıs, Türkiye'nin Akdeniz'e açılan bütün kapılarını kontrol edebilecek konumdadır. Kıbrıs, İskenderun

---

[635] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.160-161
[636] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.76
[637] Mersin International Port, "Konteryner Hizmetleri", Erişim: http://www.mersinport.com.tr/liman-hizmetleri/detay/LIMAN-HIZMETLERI/403/205/0, (14.08.2015)
[638] Limak Port İskenderun, "Depolama Hizmetleri", Erişim: http://www.limakports.com.tr/hizmetler/depolama-hizmetleri, (15.08.2015)

Körfezi ve Mersin limanının emniyetini sağlar iken düşman elinde olduğunda tehdit unsuru oluşturmaktadır.[639] Tehdit unsuru niteliği sadece limanlar için değil tüm Anadolu içindir zira Kıbrıs, Anadolu'ya operasyon yapılabilmesine olanak sağlayacak bir konumdadır. Kıbrıs'ta üslenecek bir güç, gelişen askeri teknolojiler sayesinde, Türkiye'nin Doğu Akdeniz limanları ile Anadolu'nun tamamını vurabilecektir. Türkiye'nin Güneyinden gelebilecek herhangi bir tehdide karşı Kıbrıs adası, ikmal yolu üzerinde olması ve ön cephe hattı olması nedeniyle güvenlik stratejisinde önemini daha da artırmaktadır. Bu nedenle Kıbrıs'ın Yunanistan tarafından ilhakı kabul edilemez olarak değerlendirilmiş ve Kıbrıs, Türkiye'nin kırmızı çizgisi olarak önemini devam ettirmiştir.

Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olabilmesi mümkün değildir. Kıbrıs, Asya-Afrika, Avrupa-Afrika, Avrupa-Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyebilecek bir konuma sahiptir. Ortadoğu'ya yönelmiş bir ok gibi duran Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika'daki stratejik dengelerin temel taşı durumundadır.[640]

Türkiye'nin Kıbrıs'ı sadece stratejik açıdan değerlendirmesine karşılık Yunanistan'ın bu ada için aynı zamanda jeo-ekonomik planlar da yapması ve Yunanlı Armatörlerin Akdeniz-Kızıldeniz ticaret hattındaki büyük etkinliklerine karşı, Türkiye arama kurtarma sahasını, Kıbrıs'ın tüm kuzey kıyılarını içine alacak şekilde, belirlemiştir. Şuan için Rodos adası dahil olmak üzere, Kuzey Kıbrıs sınırları ile Hatay'ın Çevlik sınır hattını birleştiren bir çizgiden itibaren tüm kuzeyde kalan sular Türkiye'nin Arama Kurtarma Sahası olarak ilan edilmiştir.[641] Türkiye bu sayede Doğu Akdeniz'in kuzeyinin kontrolünün kendisinde olduğunu ifade etmektedir.

Denizde Arama Kurtarma faaliyetleri 1979 tarihli Denizde Arama Kurtarmaya ilişkin Uluslararası Sözleşme (Hamburg Sözleşmesi) ile düzenlenmiştir. Türkiye kendi arama kurtarma sahasını deklare etmiş ve ilgili IMO küresel SAR (arama ve kurtarma) planına kaydettirmiştir. Türk-Yunan arama kurtarma bölgelerinin çakıştığı alanlarda operasyonların 1979 Hamburg Sözleşmesi'ne uygun olarak düzenlenmesi

[639] Tamçelik, a.g.e., s.285
[640] Davutoğlu, a.g.e., s.176
[641] Tamçelik, a.g.e., s.403-404

gerekmektedir.[642] Ancak Yunanistan bu konuyu egemenlik meselesi yapmakta ve kurtarma operasyonları zaman zaman sorun olmaktadır.

Kıbrıs sorununun, Türkiye'nin aleyhine olacak bir şekilde sonlanması, Türkiye'nin kenar devleti olma özelliğinin kaybedilmesini ve kıta içi devlet haline gelmesini beraberinde getirecektir.[643] Kıbrıs'ın olası bir ilhakı, Türkiye'nin kıyılarından faydalanamamasına ve bölgede etkin olamayan bir devlet haline gelmesine neden olur. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i kullanabilmesi için Kıbrıs'taki Türk varlığının korunması bir zorunluluktur.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Orta Asya'dan Avrupa'ya giden enerji ve ticaret hattının Batı Asya, Doğu Akdeniz ve Güney Asya'nın alternatif yollar olarak gündeme gelmesine yol açmıştır. Bu hatların İskenderun körfezinden ve Boğazlar üzerinden Doğu Akdeniz'e ulaşanları, Kıbrıs'ı sabit bir parametre olarak güzergaha oturtmaktadır. Fiili olarak bölünmüş olmasına rağmen Kıbrıs'ın AB'ne alınmış olması ve Rumların adaya S-300 füzelerini yerleştirme girişimleri, Kıbrıs üzerindeki bunalımı artırma girişimidir. Bu girişimler tesadüfi değil küresel rekabet unsurlarının getirileridir.[644] Türkiye'nin milli güvenliği göz ardı edilerek atılan uluslararası adımlar, Türkiye'nin ada üzerindeki ahdi hukukunu hiçe saymak anlamına gelmektedir.[645] Bu tür yaklaşımlar sorunun çözümüne değil çözümsüzlüğünün devamına yönelik olarak değerlendirilmelidir.

Soğuk Savaş'ın bitişi ile ülkelerin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu bir döneme girildiği düşünüldüğünde, küresel ve bölgesel dengeler açısından birbirinden bağımsız bir balkanlar ve Ortadoğu politikası yerine, merkezinde Doğu Akdeniz'in olduğu bir Ortadoğu ve Balkanlar politikası mevcuttur ve bu politikada Kıbrıs en temel araçlardan bir tanesidir.[646] Kıbrıs'ın çeşitli zamanlarda farklı vesilelerle gündeme getirilmesi, bölgeye yönelik hamlelerin bir sonucu olarak görülmelidir. Özellikle, AB ve Rusya merkezli günden değişiklikleri mevcut dengelerin değiştirilmesine yönelik olduğu algılanabilir. Bölgedeki istikrarsızlıklar ya da krizler, enerji naklinin güzergahı gibi konularda Rusya

[642] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Başlıca Ege Denizi Sorunları"
[643] Tamçelik, a.g.e., s.290-291
[644] Davutoğlu, a.g.e., s.176-177
[645] Tamçelik, a.g.e., s.293
[646] Davutoğlu, a.g.e., s.177

gibi ülkelerin elini güçlendiren unsurlar olarak görülebilir. Bölgedeki huzursuzlukların çıkış sebepleri arasında, başta Bakü-Ceyhan olmak üzere diğer hatların geleceği olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Doğu Akdeniz'deki istikrarsızlık ilk olarak bölgede ticaret yapan veya ticareti elinde bulunduran tarafları hedef alacaktır.

Adada son yaşanan ciddi sorun olarak görülen S-300 füze krizi, bölgenin ve adanın Rusya ve diğer güçler için ne denli önemli olduğunun bir örneğidir. S-300'lerin Kıbrıs'tan alınıp Girit'e yerleştirilmesi, ABD ve İngiltere için önem arz etse de, Türkiye'nin güvenliği açısından büyük bir değişiklik getirmemiştir. Kıbrıs'ın ve Girit'in coğrafi konumları ve kontrol edebildikleri alanlar büyük ölçüde aynıdır.[647] Ayrıca Girit, Kıbrıs'a nazaran Ege denizine ve boğazlara daha hakim bir konumdadır. Dolayısıyla füze sistemlerinin Girit'e konması Türkiye için daha faydalı olmamıştır. Bu bağlamda, Kıbrıs'taki füze krizinin göstermelik bir oyun olduğu dahi düşünülmelidir. Füzelerin Girit'e yerleştirilmesi ile Rus teknik personeli ve füze radar sistemi de Doğu Akdeniz'e ulaşmıştır. Yunanistan'ın bu yaklaşımı mevcut sorunlara bir yenisini daha eklemekten başka bir anlamam gelmemektedir. Gelişmeler, bölgede bir Slav-Ortodoks işbirliği olasılığını da akla getirmektedir.

Son yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri nezdinde takip ettiği politikalarda bazı isabetsizlikler gözlemlenmektedir. Aynı durumun Doğu Akdeniz'deki jeopolitik dengelere de yansımaması için, Türkiye'nin aşırı idealist yaklaşımlarının realist bir bakış açısıyla gözden geçirilmesi bir zorunluluk halini almıştır. Son zamanlarda enerji odaklı İsrail-Yunanistan-GKRY yakınlaşması bu noktada dikkat çekmektedir.[648] Enerji temelinde kurulması muhtemel bir bölgesel işbirliği platformunda Türkiye'nin dışlanması ihtimali tehlikesi mevcuttur. Türkiye, kırmızı çizgilerine sadık kalarak, bölgede tarihsel ve kültürel bağları bulunan ülkeler ile işbirliği olanaklarını değerlendirmelidir.

3.3.4. Türkiye'nin Doğu Akdeniz Coğrafyasındaki Faaliyetleri

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle uluslararası ilişkilerin de ötesinde kıyıdaş olduğu deniz alanları ile ilgili hukuki düzenlemeler büyük

[647] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.71
[648] BİLGESAM, a.g.e., s.2

önem arz etmektedir. Türkiye 7000 kilometreden fazla sahile sahip olması ve kıyıdaş olduğu denizleri paylaştığı ülkeler ile denizlerin kullanımı konusunda ihtilaflı olması, Türkiye açısından, deniz hukukunu ve güvenliğini daha önemli hale getirir.[649]

Hızla gelişen teknolojik ve ekonomik sorunlara deniz hukuku alanında bir takım yeni kural ve kavramların getirilmesi amacı ile 1994 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye'nin taraf olmadığı 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku sözleşmesini Türkiye'nin Ege denizinde ve Akdeniz'in kullanımı konusunda ihtilaflı olduğu Yunanistan ve 157 ülke kabul etmiştir.[650]

Türkiye Doğu Akdeniz'i de kapsayan Akdeniz'le ilgili tüm organizasyonlara katılım gerçekleştirmiştir. 1995 yılında tesis edilen Akdeniz Diyaloğu'na NATO üyesi olarak iştirak etmenin yanında diyalog kapsamındaki askeri eğitimleri ve ortak tatbikatları da kapsayan faaliyetlerin kendi bünyesinde ve gözetiminde yapılması konusunda istekli olduğunu defalarca göstermiştir. AB ile Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik, politik, sosyal ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesini öngören ve 1995 yılındaki Barselona Deklarasyonu ile Akdeniz için Birlik sürecine dahil olan Türkiye, bölgesel güvenliğin tesisinde karşılıklı iletişimi geliştirmenin önemini bilerek dış politikasını şekillendirmekte ve sürecin işlevsel olması için tüm çalışma alanlarına dahil olmaktadır.

Avrupa bünyesinde kurulan bir diğer güvenlik yapılanması olan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)'in kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye, Örgütün tüm boyutlarında (siyasi-askeri, ekonomi-çevre, insani boyut) aktif ve yapıcı bir tutum sergilemektedir. Türkiye, terörizm, sınır güvenliği, ekonomi, çevre konuları, hoşgörü ve ayrım gözetmeme, göç ve entegrasyon, insan ticaretiyle mücadele gibi alanlar başta olmak üzere AGİT çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.[651]

11 Eylül olayları sonrasında, AGİT 2001 Bükreş Zirvesinde Terörizmle Mücadele Belgesi imzalanarak, terörizm konusunda aktif tutum izlenmesi kararı alınmıştır. Türkiye de ülkesel ve bölgesel güvenlik algısı gereği, terörle mücadele noktasında AGİT

[649] Kuran, a.g.e., s.2
[650] Kuran, a.g.e., s.3
[651] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, a.g.e.

faaliyetlerine üst düzeyde katılımlar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda Türkiye, terörizm ve kaçakçılık konularında AGİT insani boyut etkinliklerine ve eğitim faaliyetlerine de destek sağlamaktadır.[652]

Bununla birlikte Türkiye denizlerde güvenliğin sağlanması konusunda uluslararası işbirliğinin gerçekleştirilmesi noktasında katılımlarına devam etmektedir. Özellikle deniz ticaretinin korunması ve terörizmle mücadele noktasında BM ve NATO nezdindeki girişimlere Türkiye'de destek vermiştir. 2004 yılında teşekkül ettirilen NATO Denizde Denetim Harekatı Eğitim Merkezi Konsepti'ne 2008 yılında dahil olmuş[653], NATO kapsamındaki harekatlara da müdahil olmuştur. Türkiye ayrıca, Yeni NATO stratejisi kapsamında oluşturulan Akdeniz Kuvveti'ne bir fırkateyn ile katılmıştır.[654] Türkiye Akdeniz'deki NATO faaliyetlerine Körfez Savaşı esnasında oluşturulan NATO Akdeniz Çağrı Deniz Görev Gücü'ne katkı vererek bölgesinde etkin olmaya başlamıştır. Türkiye, NATO Akdeniz Çağrı Deniz Görev Gücü'nün kalıcı hali olan, NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2 (SNMG2)'ye katılım sağlayarak NATO'nun faaliyetlerine destek vermiştir. Türkiye söz konusu kuvvete sürekli olarak görevlendirdiği bir fırkateyn ile katılım sağlamaktadır.

Türkiye, Akdeniz'de NATO kapsamında icra edilen bir başka göreve de gemi tahsis etmektedir ki oda NATO Daimi Mayın Karşı Tedbirleri Görev Grubu 2 (Standing NATO Mine Countermeasures Group 2 SNMCMG 2)'dir.[655] Türkiye sürekli olarak tahsis ettiği bir mayın avlama gemisi ile görev grubu bünyesinde Akdeniz'de mayın tehlikesine karşı faaliyetler yürütülmekte ve deniz trafiği güvenliğine katkı sağlamaktadır.[656]

Türkiye ayrıca Akdeniz'e açılan su yollarının güvenliği konusunda da faaliyetlerde bulunmuştur. Türk ticaret gemilerinin de sıkça kullandığı Kızıldeniz'de Türk Donanması, deniz haydutluğuna karşı oluşturulan çok uluslu güçlere katılmıştır. Türkiye, uluslararası hukuk ve konuyla ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uygun şekilde, 25 ülkenin katılımı ile oluşturulan Birleşik Deniz Güçleri (Combined Maritime Forces CMF)

---

652 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, a.g.e.
653 Resmi Gazete, "Milletler Arası Andlaşma", 2008
654 Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.95
655 NATO, "Standing NATO Maritime Group 2",
656 Türk Deniz Kuvvetleri, "NATO Standing NRF Maritime MCM Group-2(SNMCMG-2)", 2014, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=0&icerik_id=26, (29.08.2015)

bünyesinde bulunan ve görev alanı Aden Körfezi, Somali Havzası ve Hint Okyanusu olan Birleşik Görev Gücü -151 (CTF: Combined Task Force)'ta deniz unsurlarını görevlendirmiştir.[657] Türkiye zaman zaman CTF'nin komutasını da üstlenmiştir.

Türkiye her ne kadar Aden Körfezi'ndeki deniz haydutluğundan önemli oranlarda etkilenmese de Akdeniz havzasının periferi sayılan bu sularda artan çıkarlarımız deniz haydutluğu ile mücadele kapsamı içinde veya dışında varlık göstermemizi gerekli kılmaktaydı.[658] Ayrıca, Somali'ye yapılan Dünya Gıda Programı'na Türkiye'nin önemli katkıları ve Türkiye ile Somali arasında ilerleyen dostane ilişkiler, Türkiye'yi harekete geçiren önemli unsurlardı. Türkiye, kendine dost olan ülkelere her türlü yardımı yapmaya hazır olduğunu bu sayede göstermiştir. Türkiye, bu kapsamda Afrika Boynuzu'ndaki deniz haydutluğuna karşı Dünya Gıda Programı gemilerinin korunması için BM'in çağrısı üzerine NATO kapsamında 2008 yılında oluşturulan Müttefik Destek Harekatı'na (Operation Allied Provider) donanma unsurlarıyla katılım sağlamıştır.[659] Türkiye, 2009 yılında Afrika Boynuzunda deniz haydutluğuna karşı icra edilen Okyanus Kalkanı Harekatı'na (Operation Ocean Shield) da NATO kapsamındaki SNMG 2 bünyesindeki fırkateyni ile katılım sağlamaktadır.[660]

Türkiye, 2006 yılından bu yana Doğu Akdeniz enerji nakil hatlarının güvenliğinin temin edilmesine katkıda bulunmak için Akdeniz Kalkanı Harekatı'nı icra etmektedir. Türkiye bu harekat kapsamında elde ettiği bilgileri NATO makamları ve NATO'nun bölgede organize ettiği Etkin Çaba Harekatı ve Birleşmiş Milletler Lübnan Barış Gücü yetkilileri ile paylaşarak bölge güvenliğini sağlamaya yönelik uluslararası çabalara da destek vermektedir.[661] Türkiye, 11 Eylül saldırıları sonrası terörist faaliyetlerin önlenmesi amacıyla NATO kapsamında Doğu Akdeniz odaklı oluşturulan Etkin Çaba Harekatı'na (Operation Active Endeavour) NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2 (SNMG2)'ye sürekli olarak tahsis ettiği fırkateyn'e ilave olarak İzmir'de dört saatlik hazır durumda bulunan bir korvet/hücümbot ile destek sağlamaktadır. Ayrıca, Etkin Çaba Harekatına belirlene

[657] Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, Deniz Haydutluğu ile Mücadele Tanıtım Kitapçığı, s.30-31
[658] Gürdeniz, a.g.e., s.365
[659] NATO, "Operation Allied Provider", 2014
[660] NATO, "MARCOM FACTSHEET"
[661] BİLGESAM, a.g.e., s.6

periyotlarda akaryakıt gemisi ve denizaltı tedarik edilmek suretiyle ilave destek sağlanmaktadır.[662]

Türkiye'nin inisiyatifinde 1 Nisan 2006 tarihinden itibaren Doğu Akdeniz'de başlatılan Akdeniz Kalkanı Harekatı; Doğu Akdeniz bölgesinde Ceyhan Terminali çıkışlı stratejik petrol ulaştırmasının güvenliğini tesis etmek ve dolaylı olarak küresel enerji güvenliğine katkı sağlamak, tehdit unsurlarına karşı caydırıcılık, NATO'nun bölgesel çabalarını desteklemek ve muhtemel deniz yetki alanlarında varlık göstermek amacıyla icra edilmektedir.[663]

Harekat kapsamında tespit edilen şüpheli gemilerin limanlarımıza girmeleri halinde durum sahil güvenlik komutanlığına iletilmektedir. İcra edilmekte olan harekat Doğu Akdeniz'deki ulaştırma hatlarının korunması ve enerji güvenliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.[664] Harekata donanmaya ait deniz unsurlarının yanında hava unsurları da iştirak etmektedir.

Türkiye, İsrail-Lübnan sınırındaki Hizbullah varlığı ve İsrail ile yaşanan çatışmalar nedeniyle BM'nin 1978 yılından bu yana devam ettirdiği BM Lübnan Geçici Barış Gücü (Nations Interim Force in Lebanon UNIFIL) görevine ek olarak, 2006 yılında asker artırımına gidilmesi[665] ve UNIFIL Deniz Görev Kuvveti (CTF 448)'nin oluşturulmasına ilişkin aldığı karara istinaden, bir fırkateyn ile 2006 yılından itibaren, yasaklanmış silah ve malzemenin Lübnan Karasuları ve Limanlarına giriş/çıkışını caydırmak ve Lübnan Deniz Kuvvetlerine destek olmak maksadıyla; Kesif-Gözetleme/ Karakol faaliyetlerini de icra etmektedir.[666]

ABD, Beyaz Saray Güvenlik Konseyi, 2003 yılında kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi için karada, denizde ve havada ulaştırmanın kontrolünü içeren

---

[662] Türk Deniz Kuvvetleri, "Etkin Çaba Harekatı", 2014, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=29, (29.08.2015)
[663] Türk Deniz Kuvvetleri, "Akdeniz Kalkanı Harekatı", 2014, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, (29.08.2015)
[664] Türk Deniz Kuvvetleri, "Akdeniz Kalkanı Harekatı"
[665] United Nations, "Security council Calls for end to Hostilities Between Hizbullah, Isael, Unanimously Adopting Resolution 1701 (2006)", Erişim: http://www.un.org/press/en/2006/sc8808.doc.htm, (29.08.2015)
[666] Türk Deniz Kuvvetleri, "UNIFIL Deniz Harekatı", 2014, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=31, (29.08.2015)

girişimi başlattı. Karasuları ve açık deniz alanlarında durdurma, gemiye çıkma, arama ve yüke el koyma faaliyetlerini içeren bir seri önleme kuralından oluşan girişime Türkiye'de dahil 55 ülke katılmıştır. Girişimin icrası için Pasifik Okyanusu, Akdeniz ve Umman Denizi'nde ortak tatbikatlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'de, 2006 yılında Doğu Akdeniz'de "Anadolu Güneşi" isimli büyük çaplı ve çok uluslu deniz tatbikatı icra etti.[667]

Türkiye'nin tek başına yapmış olduğu girişimlerden bir tanesi de Türk Deniz Görev Grubu (TDGG)'dur. 2010 yılında ilk defa teşkil edilen TDGG, Güney Görev Grup Komutanı komutasında dört fırkateyn, bir lojistik destek gemisi ve gemilerde konuşlu 3 helikopter ile SAT, SAS ve Dalgıç Timlerinden oluşmuştur. TDGG Akdeniz'de icra edilen ilk aktivasyon faaliyetleri kapsamında; Beyaz Fırtına-2010 Taktik Tatbikatına iştirak etmiş ve ikili askeri ilişkilerin geliştirilmesi maksadıyla, Tunus, Cezayir, İspanya, İtalya, Karadağ, Hırvatistan, Bosna Hersek, Arnavutluk ve Mısır'a liman ziyaretleri gerçekleştirmiş, bu ülkeler ile ikili eğitimler icra etmiştir.[668]

> Türk Deniz Görev Grubu, 2011 yılı aktivasyonu kapsamında, Aden Körfezi, Somali açıkları ve mücavir bölgelerde sürdürülen Deniz Haydutluğu ile Mücadele Harekatı ile bölgede icra edilen NATO ve çokuluslu harekatları desteklemiştir. Bu kapsamda; "Konvoy Harekatı" ile Türk/Yabancı bayraklı ticari gemilere, Aden Körfezi'nden geçişleri esnasında, deniz haydutluğuna karşı koruma ve seyir emniyeti konusunda destek sağlamış, uluslararası güvenlik koridorunda ve tahsis edilecek karakol sahalarında "Saha Harekatı" icra etmiş, Umman, BAE, Katar, Pakistan, Hindistan, Yemen, Suudi Arabistan ve Ürdün'e liman ziyaretleri gerçekleştirmiş ve sahildar/bölgedeki deniz kuvvetleri unsurları ile geçiş eğitimleri icra etmiştir. 2014 Yılı Aktivasyonu kapsamında 2 fırkateyn, 1 korvet, 1 lojistik destek gemisi ile Afrika Kıtasında bulunan 24 ülkeye liman ziyareti icra edilmiştir.[669]

Türkiye, 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşmenin ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin terörle etkin mücadele etmek amacıyla kabul ettiği karalar ile Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Sözleşme'ye (SUA 1988) ve 2005 yılında imzalanan ek protokole katılmakla genelde terörizm, özelde ise deniz terörü ile mücadele konusunda tavrını ortaya koymuştur.[670] Gelecekte artış göstermesi beklenen denizlerde meydana gelebilecek terörist faaliyetlere karşı, bir deniz ülkesi olan Türkiye'nin başta NATO olmak üzere uluslararası

[667] Gürdeniz, a.g.e., s.263-264
[668] Türk Deniz Kuvvetleri, "Türk Deniz Görev Grubu", 2014, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=17&tdgg=1, (29.08.2015)
[669] Türk Deniz Kuvvetleri, "Türk Deniz Görev Grubu"
[670] Kurt, a.g.e., s.215

örgütler ve devletler ile işbirliği içerisine girerek güvenlik ihtiyacını karşılamaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle kıyıdaş olduğu deniz alanlarındaki istikrarsızlık, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için sadece ülkesel tehdit değil ekonomik bir tehdit unsuru olmasını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenledir ki Türkiye, etrafı çatışma alanları ile çevrelenmiş Doğu Akdeniz'e ayrı bir önem atfetmektedir.

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren başladığı deniz gücünü aktif hale getirme politikası kapsamında, yerli üretim deniz unsurlarını donanmasına katmakla birlikte, 2000'li yıllarda Mersin'de Akdeniz Gözetleme Koordinasyon Merkezi ve KKTC'de radar istasyonu kurmuştur.[671]

Türkiye, taraf olduğu ikili ya da çok taraflı anlaşmalar kapsamında, Doğu Akdeniz coğrafyasındaki yasadışı göçle mücadele için de etkin tedbirler almıştır. Bu konuda Sahil Güvenlik Komutanlığı faaliyetlerine destek verilmiştir. Donanmaya ait fırkateynler birçok kaçakçının yakalanmasına ya da batmakta olan teknelerdeki mültecilerin kurtarılmasına aracı oldu.[672]

2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının varlığının tespit edilmesinin ardından GKRY'nin deniz alanlarının sınırlandırılması antlaşmaları yapması ve uluslararası şirketlere petrol arama ruhsatı vermesi, Türkiye'nin ve KKTC'nin hak ihlali gerekçesiyle itirazlarına sebep olmuştur. Türkiye genelde Doğu Akdeniz'de özelde ise Kıbrıs adasının etrafındaki deniz alanlarında kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge kuralına dayalı hakları olduğunu belirtmektedir.

Bu kapsamda Türkiye, GKRY ve Mısır arasındaki deniz alanlarının sınırlandırılması antlaşması imzalamasına ve uluslar arası şirketlere doğalgaz arama ruhsatları vermesine nota vererek tepki göstermiştir. Ayrıca Türkiye, GKRY'nin Kıbrıs adasının tamamını temsil etmediğini belirterek yapılan antlaşmaların hukuki olmadığını ifade etmiştir. Yapılan sınırlandırma antlaşmalarının uluslararası hukukta yer alan hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmadığını iddia eden Türkiye, Doğu Akdeniz'de Mısır ile

[671] Gürdeniz, a.g.e., s.271
[672] Gürdeniz, a.g.e., s.254

Türkiye arasında çizilecek ortay hat ile kıta sahanlığının ve münhasır ekonomik bölgenin belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Türkiye ve KKTC, Kıbrıs sorununun baş göstermesinden itibaren, kıta sahanlığına ilişkin bölgedeki haklarını korumaya yönelik politikalar izlemekte ve uygulamalar yapmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 1974 tarihli ve 7/8594 sayılı kararname ile Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na Rodos adasının güneydoğusunda arama ruhsatı vermiştir.[673]

Türkiye, 2002 yılında bölgede sismik araştırma yapan Northern Acess gemisine, Türk kıta sahanlığına girdiği gerekçesi ile müdahale etmiş ve gemiyi bölgeden çıkarmıştır. Bir Norveç şirketi adına araştırma yapan geminin GKRY bayrağı çekmiş olması, Türkiye'yi bölge kontrolü konusunda harekete geçirmiştir.[674]

Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'in kullanımına ilişkin, şimdiye kadar attığı önemli adımlardan bir tanesi, 2007 tarihinde TPAO'ya dört bölgede arama izni vermiş olmasıdır. Türkiye söz konusu bölgelerde kıta sahanlığı hakkına sahip olduğunu üstü kapalı olarak bildirmiştir. Dört bölgeden birisi olan TPO/XVI/A bölgesi doğuda 32º 16' 18" boylamına, güneyde ise Anadolu ile Mısır kıyıları arasındaki ortay hatta dayandığı noktalarda Türk kıta sahanlığının ve münhasır ekonomik bölgesinin sınırlarını üstü örtülü olarak ama resmen çizmiştir.[675] Bu bölge GKRY'nin parsellediği doğalgaz arama sahalarıyla çakışmaktadır.

Türkiye, GKRY'ye karşı faaliyet olarak kıta sahanlığı bölgesinde, 2008 yılında Doğu Akdeniz'de jeofizik araştırmaları yapması için Norveç bayraklı Malene Otervold isimli gemiye ruhsat vermiştir. Bu gelişme ve diğer aktiviteler, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de haklarına sahip olacağını, GKRY'nin verdiği ruhsatları da tanımayacağını göstermektedir.[676]

---

[673] Başeren, a.g.e., s.32
[674] G. Ç. Ceyhun ve E. Z. Oral, "Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", **Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu**, Ersan Başar (Ed.), ORSAM Karadeniz Kitapları No: 1, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 2011, s.17
[675] Başeren, a.g.e., s.33
[676] Başeren, a.g.e., s.35

Ayrıca Türkiye 2011 yılında KKTC ile MEB sınırlandırma antlaşması imzalamış ve antlaşmanın ardından KKTC, TPAO'ya adanın kuzeyinde ve güneyinde yedi deniz ve bir kara ile 8 bölgede arama ruhsatı vermiştir.[677] TPAO, Doğu Akdeniz'de kendisine arama ruhsatı verilmiş bölgelerde hem Koca Piri Reis hem de Norveç'ten kiralanan "Bergen Survey" ve "Oceanic Challenger" gemiler ile aramalarına devam etmiştir. Koca Piri Reis bu alanlarda yaklaşık 18.000 km² lik çalışma yapmıştır.[678] Türkiye ve KKTC, GKRY'nin politikasının aynısını gerçekleştirmiş ve haksız davranışlara müsaade etmeyeceği mesajını vermiştir. Türkiye açısından bölgede deniz sınırlandırmaları konusunda üç nokta önem arz etmektedir. İlk sınırlandırma Türkiye ile Kıbrıs arasında olacaktır ki şuanda sorun bu konu üzerine yoğunlaşmaktadır. Diğeri Yunanistan ile yapılacak sınırlandırma olacaktır ve bu sınırlandırma daha geniş bir alanı kapsamakta ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki Ege sorununa benzer bir durum alacak gibidir. Son olarak Mısır ile bir sınırlandırma söz konusudur ki bu da diğer iki sorunun çözümüne göre şekil değiştirecektir. Türkiye'nin fikri muhatap ülkelerin katılımıyla çok taraflı ve hakkaniyet esasına dayalı uluslararası bir antlaşma yapılmasıdır. Hakkaniyet esasından kasıt, uluslararası hukukta kullanılan coğrafyanın üstünlüğü prensibine uyulmasıdır. Coğrafyanın üstünlüğü prensibi; deniz alanlarının kullanımı konusunda kıyı şeridinin uzunluğuna göre yaralanma hakkının paylaştırılmasıdır. Ayrıca denizin özel durumu da göz önünde bulundurulması gereken bir husustur.

Türkiye son yıllarda Doğu Akdeniz'deki askeri hareketliliğe karşı önlemlerini ve girişimlerini artırma gayreti içerisindedir. Türkiye, Rusya'nın Ekim 2014 tarihinde Rusya, İsrail ve GKRY'nin katılımı ile gerçekleşen deniz ve hava unsurlarının kullanıldığı tatbikatın akabinde bir karşılık mahiyeti taşıdığı belirtilen "Mavi Balina" tatbikatını gerçekleştirmiştir. Tatbikata Türkiye'nin yanı sıra, NATO Daimi Deniz Görev Grubu-2 (SNMG-2), ABD ve Pakistan deniz kuvvetleri unsurları iştirak etmişlerdir.[679]

---

[677] Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı, "2011 Yıllık Raporu", Erişim: http://www.tpao.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/tpao_turkce_baski060812d.pdf, (13.08.2015)
[678] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.95
[679] Anadolu Ajansı, "Mavi Balina 2014 Fiili Deniz Davet Tatbikatı Bşladı", 2014, Erişim: http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/417581--mavi-balina-2014-fiili-deniz-davet-tatbikati-basladi, (17.08.2015)

Türkiye bölgede askeri ve ekonomik açıdan güçlü bir ülke olmakla birlikte doğal bazı avantajlara da sahiptir. Bunlardan bir tanesi su kaynaklarıdır. Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarının bir kısmının Suriye ve Irak gibi ülkelerin su ihtiyaçlarını karşılıyor oluşu, suyun kullanımı konusunda tartışmalara neden olsa da, Türkiye için bir avantaj niteliği taşımaktadır. Ortadoğu'nun ve özellikle de Doğu Akdeniz'in su kaynakları açısından fakir oluşu, bölge ülkelerine Türkiye'den su transferi projelerini gündeme getirmektedir. Türkiye'de Anamur Çayı üzerinde yapılan Alaköprü barajından yıllık 75 milyon m³ suyun 106 kilometrelik boru hattıyla Kıbrıs'a bağlanması çalışmaları devam etmektedir.[680] Söz konusu hattın uzatılarak barış suyu projesi adı altında, adanın güneyine de su sağlayabileceği belirtiliyor. Türkiye şimdilik KKTC'ye su tedariği ile yetinirken, ilerleyen dönemlerde bu konuda başka ülkelerden de talepler gelecektir.

[680] Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, "KKTC Su Temin Projesi", Erişim: http://www.dsi.gov.tr/projeler/kktc-su-temin-projesi, (16.08.2015)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BÖLGE DIŞI AKTÖRLERİN DOĞU AKDENİZ GÜVENLİĞİNE YAKLAŞIMLARI

4.1. Küresel Etkiye Sahip Ülkelerin Doğu Akdeniz Politikaları

Avrupa'nın denizci halkları denizlerde sahip oldukları hareket yeteneği sayesinde son dört yüzyıl boyunca Asya ve Afrika'nın karacı halkları üzerinde üstünlüklerini sürdürmüşlerdir. İslam dünyasının nispi zayıflaması sonucu Hıristiyan alemi üzerindeki yakın tehlikenin kalkması Avrupa'nın büyük bir hamle yapmasına sebep olmuştur.[681] İkinci Dünya Savaşı ile dünya siyasetinde Avrupa'nın gücünün yok olma noktasına gelmesi aynı değerlere sahip yeni bir küresel gücü meydana getirmiştir, deniz gücüne dayalı Batı tarzı küresel politikanın mirasçısı olarak ABD olmuştur. Ancak Soğuk Savaş koşullarında ABD'nin dünyada ve bölgede tek başına hüküm sürmesi mümkün olmamıştır. Soğuk Savaşın sonuna kadar iki kutuplu bir platformda şekillenen devletler arası ilişkiler 1990'lı yıllar itibariyle yerini ABD'nin tek başına liderliğine bıraksa da Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin gibi güçler hem kendi coğrafyalarında hem de Doğu Akdeniz bölgesinde varlıklarını hissettirmeye başlamışlardır.

4.1.1. ABD'nin Doğu Akdeniz Hegemonyası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en önemli kara parçasının büyük bir çoğunluğuna sahip ve kara gücü olarak ortaya çıkan Sovyet imparatorluğuna karşı, Batı kültürü ve yaşam tarzını temsil eden bir güce ihtiyaç duyulduğu aşikardır. Bu nedenledir ki yüzlerce yıldır birbiri ile sürekli savaş halinde olan Batı Avrupalı ülkeler istisnasız ABD'nin liderliğini kabul etmişlerdir. Soğuk Savaş dönemi boyunca nükleer güce dayalı deniz ve kara hakimiyetini benimsemiş iki süper gücün kendi nüfuz bölgelerinde nispi

[681] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.91

barışı sağladığı söylenebilir. Bu savaştan çıkan tek galibin ise deniz hakimiyetinin mirasçısı ABD olduğu görülmektedir.

ABD deniz gücü yirminci yüzyılın başında Mahan okulunun bir ürünü olarak ortaya çıktı. Sadece donanma değil ABD jeopolitiği de Mahan'ın görüşlerinden etkilenmiş ve bu doğrultuda şekillenmiştir. Özellikle Roosevelt dönemi Mahan'ın tavsiyelerinin hayata geçirildiği dönem olmuştur.[682] Denizlerde hegemonya kurmak isteyen ülkeler, donanmalarının kapasite ve kabiliyetlerini artırma yolunu tercih ederler. Donanmaya önem veren ve geliştiren bir ülke bu gücü politik güce dönüştürebilmektedirler. Güçlü bir donanmayı desteklemek için ise güçlü bir ekonomiye ihtiyaç vardır. Zira güçlü bir donanma anlık bir avantaj sağlayacaktır, güçlü bir ekonomi ise askeri gücün devamlılığını gerçekleştirecektir.

> George Friedman'a göre: "Amerikan gücünün temeli Okyanuslar. Okyanuslara egemen olması diğer devletlerin ABD'ye saldırmasını önlüyor, gerektiğinde ABD'nin müdahale etmesine imkan tanıyor ve ABD'ye uluslararası ticaretin kontrolünü veriyor. ABD'nin bu gücü kullanmasına gerek yok. Ama başka herhangi birinin kullanmasına da izin vermemeli. Küresel ticaret okyanuslara bağımlıdır. Okyanusları kim kontrol ediyorsa küresel ticareti de o kontrol eder. Güç dengesi stratejisi, bir çeşit deniz savaşı ve Amerika'nın görevi denizleri kontrol etmesini tehdit edecek meydan okuyucuların güçlenmesini engellemektir.[683]

Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin politikası genel denge üzerine kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin kuşatılması ve yayılmasının engellenmesi en önemli amaç olmuştur. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz'de İkinci Dünya Savaşı'na kadar hakim güç olan İngiltere ile Batı'nın yeni lideri ABD arasında zaman zaman görüş ayrılıkları yaşanmıştır. İngiltere bölgesel politikalar yoluyla çıkarını korumaya çalışırken, ABD küresel bir ideolojik mücadeleye odaklanmıştır.

ABD'nin, Süveyş Kanalı ve Mısır politikaları ile Kıbrıs sorunu karşısındaki tutumu, İngiltere ile örtüşmemektedir. Süveyş Krizi esnasında ABD bölge ülkelerini kaybetmemek adına İngiltere'nin Kanal'daki haklarından vazgeçmesini istemiş ve askerlerini Süveyş'ten çektirmiştir.

---

[682] Gürdeniz, a.g.e., s.177

[683] George Friedman, **Gelecek 100 Yıl**, (Çev. Enver Günsel ve İbrahim Şener), İstanbul: Pegasus Yayınları, 2010, s.71'den Aktaran: Gürdeniz, a.g.e., s.43-44

ABD, Kıbrıs'a NATO perspektifinden bakmış, sorun bir Türk-Yunan anlaşmazlığına dönüştükçe de konuyu, NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğü çerçevesinde değerlendirerek kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşmasının, Türk ve Yunan tarafının kabul edeceği şekle getirilmesinde de katkıları olmuştur.[684]

Kıbrıs, ABD ve NATO tarafından Ortadoğu'da girişecekleri operasyonları desteklemek için kullanıma uygun bir konumdadır. Ayrıca hiçbir antlaşma NATO üyelerinin Kıbrıs'taki üsleri kullanmasını engellememektedir. Soğuk Savaş zamanında da Kıbrıs, ABD tarafından radar üssü olarak kullanılmıştır.[685] Kıbrıs'ın stratejik önemine binaen ABD politikası, adanın herhangi bir koşulda ve vesile ile ABD'ye rakip bir gücün eline geçmemesi üzerine kurulmuştur. ABD'nin Doğu Akdeniz stratejisinde isteyeceği en son şey, bölgenin tam ortasındaki Kıbrıs'ta NATO müttefikleri arasında bir anlaşmazlık çıkması ve diğer aktörlerin konuya dahil olmalarıdır. Böyle bir gelişme bölgede hem ABD'nin hem de NATO'nun etkinliğini zayıflatacaktır.

Kıbrıs'ta 1964 yılında başlayan olaylara yönelik olarak ABD'nin tavrı, Türkiye ve Yunanistan'ın çatışmalarını engellemek amacıyla, Amerikan silahlarının kullanılamayacağına dair uyarıları ve NATO kapsamında bir barış gücünün adada faaliyet göstermesi teklifi olmuştur. Rum tarafının önerileri kabul etmemesi ve BM askerinin adaya gelmesine rağmen, karışıklık devam etmiş, Rum tarafı etnik temizliğe dayalı politikalar yürütmüştür. Türkiye müdahale kararını, ABD Başkanı Johnson'un tehdit içeren mektubu üzerine geri çekmiştir.[686] Ada üzerinde tek bir devletin hakimiyet kurması ihtimali ABD açısından riskli bir durum olarak değerlendirilmiştir. Zira adaya hakim olacak unsur gelecekte ABD çıkarlarına ters düşen bir politika içerisinde olabilir, dahası söz konusu güç, ABD'ye rakip diğer küresel yapılar ile işbirliği içerisinde olabilir. ABD, küresel hegemonya yarışında coğrafi kazanımlara dayalı bir politika yürütmese de kilit öneme sahip coğrafyalarda askeri varlığını bulundurmaya özen göstermektedir.

---

[684] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.82-83
[685] Tamçelik, a.g.e., s.279
[686] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.84-87

ABD'nin dünya hakimiyeti politikası toprak kazanmak veya koloniler kurmak üzerine inşa edilmemiştir. Ülkelerin, ekonomilerinin ve siyasal yapılarının ABD ile ticarete uygun hale getirilmesi temel hedef olarak benimsenmektedir. Ticarete ve özellikle deniz ticaretine dayalı bir ortamda elde edilecek üstünlük, kurulacak olan ekonomik imparatorluğun temel mantığıdır. Bu nedenle askeri yapılanma, hava destekli deniz gücü üzerine yoğunlaştırılmalıdır. Askeri güç mobilize olmalı ve hedef ülkelerin siyasal organizasyonlarının ABD ile ekonomik ilişki kurabilmelerini sağlamak için kullanılmalıdır.

Amerika ekonomik ve teknolojik olarak çok daha dinamik olduğunu kanıtlamıştır. Sovyetler Birliği ise giderek dinamizmini kaybetti. Sovyetler, ne ekonomik ne de askeri açıdan Amerika ile rekabet edebildi. Ekonomik çöküş ideolojik moral bozukluğunu da beraberinde getirdi.[687] Sosyalizmin mantığı ve dayattığı hayat tarzı teknolojik ve ekonomik gelişmeyi engelleyen en önemli unsurdur. Sistemler, etkiledikleri sosyal hayatta, bireylere geleceğe ve ilerlemeye dair bir umut veremedikleri sürece çökmek zorunda kalmışlardır. Devamlılığın en önemli unsuru değişkenliktir. Durağan bir sistem ile diğer sistemlere karşı mücadele etmek imkansız. Sosyalizm, mücadele ve ilerleme üzerine değil, sosyal hayatı en temel şarlarda stabil tutmaya yönelik bir sistem idi, rekabet ve ilerleme ruhunu taşımadığı için kaybetti.

Rakibin çöküşü ABD'yi dünyanın ilk ve aynı zamanda tam anlamıyla küresel gücü haline getirdi. Soğuk Savaş'ın bitişi ile ABD'nin askeri harcamalarında azalma beklenirken ABD'li politikacılar dünyanın tek süper gücü konumu sağlamlaştırmak için askeri gücü artırma yolunu tercih ettiler. ABD, deniz hakimiyet teorisini hayata geçirebilmesi ile dünyanın en büyük ticaret filosuna ve donanmasına sahip olmuş ve bu muazzam deniz gücünü, hava hakimiyet teorisine dayanarak oluşturduğu dünyanın en büyük hava gücü ile birleştirerek tek süper güç olmayı başarmış; Spykman'ın kenar kuşak yani çevreleme stratejisi ile de rakiplerine karşı deniz ve hava üstünlüğünü kullanabilme imkanına kavuşmuştur.

[687] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.23

Tarihteki son deniz savaşları İkinci dünya Savaşında yaşanmıştır. O tarihten bu güne deniz üzerinde küçük çatışmalar haricinde bir deniz savaşı yaşanmamıştır. Buna rağmen ABD donanması gelişimini devam ettirmiş ve hiçbir ülke ile kıyaslanamayacak boyutlara ulaşmıştır. ABD'nin sahip olduğu 10 uçak gemisi ve 10 helikopter gemisine[688] karşılık helikopter gemileriyle birlikte Fransa'nın 4, Japonya, İtalya ve Hindistan'ın 2, Rusya, Çin, İngiltere, Brezilya, İspanya, Avustralya ve Tayland'ın birer uçak gemileri vardır.[689] ABD, Rusya ve Çin haricindeki ülkelerin uçak gemileri düşük kapasiteli ve tonajlı gemilerdir. Ayrıca ABD sahip olduğu 62 destroyer[690], 72 denizaltı[691] ve 13.892 uçak ve helikopter[692] ile dünyanın en büyük deniz ve hava gücünü oluşturmaktadır. Denizlerdeki üstünlüğü ile ABD Gunboat diplomasisini uygulayan yegane güç olma özelliğini korumaktadır. Vietnam, Yugoslavya, Irak, Afganistan, Libya gibi krizlerde uçak gemilerini ve gemilerden atılan füzelerini kullanarak gücünü ortaya koymaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden günümüze ABD özellikle uçak gemisi muharebe gruplarını Gunboat diplomasisi aracı olarak 100'ün üzerinde görevde kullanmıştır. ABD başkanlarının dünyanın herhangi bir bölgesinde kriz çıktığında ilk sordukları soru "bölgede uçak gemimiz var mı?" olmuştur.[693]

1999 yılında 360 milyar dolar olan ABD savunma bütçesi 2007 yılında 600 milyar doları aşmıştır. 2012 yılında deniz kuvvetlerinin savunma bütçesindeki payı yaklaşık %23 (145 milyar dolar) olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla ABD deniz gücü, denizlerde kendisiyle hiçbir devletin rekabete giremeyeceği boyuta ulaşmıştır.[694] ABD'nin üstünlüğünü devam ettirebilmesi için öngörülen jeopolitik teoriler, zaman içinde değişkenlik göstererek, coğrafi üstünlüğe ya da ideolojik ve kültürel farklılıklara vurgu yapsa da hedef aynı olmuş, ABD kendinden başka bir süper gücün ortaya çıkmaması için hiçbir jeopolitik boşluk bırakmamıştır. ABD, artık işgallerle ve başarılı olmayan rejim değişiklikleri yerine, stratejik öneme sahip belirli bölgelerdeki etkinliğini devam ettirerek

---

[688] America's NAVY, "U.S. NAVY Ships", http://www.navy.mil/navydata/our_ships.asp, (15.07.2015)
[689] URL, "Total Aircraft Carrier Strength", 2015, http://www.globalfirepower.com/navy-aircraft-carriers.asp, (23.06.2015)
[690] URL, "Total Navy Destroyer Strength", (2015), http://www.globalfirepower.com/navy-destroyers.asp, (15.07.2015)
[691] URL, "Total Navy Destroyer Strength"
[692] URL, "Aircraft Total", 2015, http://www.globalfirepower.com/.asp, (16.07.2015)
[693] Gürdeniz, a.g.e., s.58
[694] Gürdeniz, a.g.e., s.44

üstünlüğünü stabil tutmayı hedeflemektedir. Sorunlu alanlardaki sorumluluğu ise demokratik toplum üyeleri ile paylaşmaktadır. Paylaşım gereği onlara özellikle enerji kaynakları üzerinden pay vermektedir. Deniz gücünün varlığı ise, operasyonellik noktasında esnek bir askeri avantaj sağlamakla birlikte ikna ve caydırıcılık etkisi oluşturmaktadır.

Amerika'nın, güncel jeopolitik gereklilikler doğrultusunda, hegemonyanın devamı için, küresel bir düzenlemeye ihtiyacı olduğunu düşünen Thomas P.M. Barnett, Pentagon'un yeni bir haritaya ihtiyacı olduğunu belirtmektedir.[695] Bu haritada Pentagon'un, Dünya'nın ortasında denizden ve havadan ulaşılabilecek ve küresel ekonomik sisteme dahil olamamış sorunlu bölgeler gösterilmektedir. Bu bölgeler, demokratik sisteme ve küresel ekonomik düzene tehdit olarak algılanmakta ve operasyon alanı şeklinde görülmektedir.

ABD'nin Soğuk Savaş dönemindeki güvenlik anlayışı, caydırma, çevreleme ve kolektif güvenlik gibi edilgen ve savunmacı bir özelliğe sahipti. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise bu anlayış terk edilerek askeri müdahaleler, önleyici savaş ve önleyici müdahale gibi "etken" ve "aktif" özellikler taşıyan bir güvenlik anlayışı benimsenmiştir.[696] Bu sayede küresel güç ve iktidar daha da pekişmiş olacaktır. Terörist saldırıların artış göstermesi de bu anlayışı meşrulaştıran en önemli unsurlardandır.

Yeni dönemde yaşanan, küreselleşme sürecinde ABD'nin tek güç olmasının dayanağı askeri kapasitesidir. ABD savunma bütçesi, kendisinden sonra gelen 10 ülkenin toplamından daha fazladır.[697] ABD askeri gücü sadece ülkesel güvenliği sağlamamaktadır, aynı zamanda Amerikan şirketlerinin gireceği pazarlarda öncülük eder. Askeri gücü zirvede tutabilmek için finans kaynaklarının rahat hareket edebilecekleri bir ortamın sağlanması gerekir, bu da ancak silahlı güçler ile sağlanabilir. Yani silahlı güçler ile ekonomik güç arasında bir karşılıklılık ilişkisi söz konusudur.

---

[695] Barnett, a.g.e., s.5-6

[696] Kaan H. Ökten, "ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi: Kant'ın Radikal Bir Yorumu mu?", Toktamış Ateş (Der.), **ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara: Ümit Yayıncılık, 2004, s.169-170'dan Aktaran: Karabulut, Güvenlik, s.224

[697] Michael B. Kelley, "American Military Dominance In One Staggering Chart", 2014, http://www.businessinsider.com/chart-of-defense-spending-by-country-2014-2, (07.07.2015)

Amerika için en önemli jeopolitik ödül Avrasya'dır. Bin yıldır dünya meseleleri, Avrasyalı güçlerce yönetilmeye çalışılmıştır. Artık Avrasyalı olmayan bir güç Avrasya'daki üstün güçtür ve Amerika'nın küresel üstünlüğü Avrasya'ya ne kadar süre hakim olacağı ile alakalıdır.[698]

> Avrasya, yerkürenin en büyük kıtasıdır ve jeopolitik olarak bir eksendir. Avrasya'ya hükmeden bir güç dünyanın en ileri ve ekonomik olarak en verimli üç bölgesinden ikisini kontrol edecektir. Avrasya üzerindeki denetim Batı Yarıküreyi ve Okyanusya'yı jeopolitik olarak dünyanın merkezi kıtasının çevresi haline getireceğini ve Afrika'nın neredeyse kendiliğinden Amerika'ya tabi olması gerekeceğini gösterir. Dünya nüfusunun yaklaşık %75'i Avrasya'da yaşamaktadır ve dünya fiziksel zenginliklerinin çoğu bölgede bulunmaktadır. Avrasya, dünya GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla)'sının %60'ına ve dünyanın bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçüne sahiptir. Avrasya aynı zamanda siyasal olarak dünyanın en iddialı ve dinamik devletlerinin bulunduğu yerdir. ABD'den sonra en büyük altı ekonomi ve en büyük altı silah alıcısı Avrasya'da bulunmaktadır. Dünyanın biri hariç bilinen ve bilinmeyen tüm nükleer güçleri Avrasya'da bulunmaktadır. Amerika'nın üstünlüğüne meydan okuma potansiyeline sahip ülkelerde bu coğrafyadadır. Avrasya'nın gücü Amerika'ya göre daha fazla olmasına rağmen bütünleşmek için fazla büyük olması Amerika için avantaj oluşturmaktadır. Avrasya, üstünde küresel üstünlük mücadelelerinin sürdürülebileceği satranç tahtasıdır. Satranç tahtasında farklı güçlere sahip pek çok oyuncu bulunmaktadır.[699]

Brzezinski'ye göre Avrasya'nın güney bölgesini oluşturan Orta Doğu'da Amerika'nın üstünlüğüne karşı en büyük tehdit Müslüman kökten dincilerden gelebilecek karşı çıkışlardır. Müslüman kökten dincilik, dini istismar edip Amerikan tarzı hayata karşı düşmanlık oluşturarak Arap-İsrail çatışmasını şiddetlendirebilecek ve bölgeyi istikrarsızlaştırabilecektir.[700]

Soğuk Savaş sonrası dönemi açıklama gayreti içerisinde olan Huntington ve Fukuyama jeopolitiğin kültürel ve ekonomik boyutunu ön plana almışlardır. Huntington'a göre, uluslararası ilişkilerdeki en büyük ayrım Batı ile İslam medeniyeti arasındadır. Ona göre, bu günkü dünyada mücadele ekonomik ve siyasal olmaktan ziyade toplumlar arasındaki farklardan kaynaklanacaktır.[701] Milli devletler hakim unsur olarak kalmakla birlikte ülkelerin jeopolitik anlayışlarının seyri ait olunan medeniyete göre şekillenecektir.

Huntington'a göre medeniyetler toplumların tarihsel süreç içerisindeki kültürel birikimlerinin toplamıdır. Din, dil, gelenek, yaşam tarzı olaylara ortak bakış açısını

---

[698] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.51
[699] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.52-53
[700] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.81
[701] Huntington, a.g.e., s.22

beraberinde getiren unsurlardır. Bu unsurlara sahip topluluklar birden fazla siyasal organizasyon içerisinde yaşayabilirler, siyasal organizasyonların oluşturduğu topluluklar sahip olunan ortak kimliği yani medeniyeti temsil eder. Devletlerin ve onların oluşturduğu toplulukların ortak jeopolitik çıkarları diğer medeniyetlerin jeopolitik anlayışları ile uyuşmaması uluslararası çatışmanın temelini teşkil edecektir.[702]

Barnett'de Huntington gibi düşünerek, bütün medeniyetlerin aynı düzeyde olamayacaklarını, dolayısıyla her medeniyetin küresel ekonomik düzene dahil edilmesi zorunluluğunun olmadığını belirtir. Bu durum aynı zamanda güvenlik anlayışı noktasında da geçerlidir. Küresel ekonomik ve sosyal sisteme adapte olamayan anlayış, terörist faaliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada bir küresel dünya ile diğerleri arasında bir set çekilmesi gerekir.[703]

Ancak Barnett'e göre medeniyetler arasında bir çatışmanın olması da gerekli değildir. Zira küreselleşmede neyin iyi ya da kötü olduğu medeniyetler arasında farklılık arz edebilir. Ona göre düşman belirli bir din ya da bölge olamaz, düşman iletişimsizlikten kaynaklı var olan durumdur, yani sistemi kabul edip etmemektir. Medeniyetler küresel ekonomik düzeni kabul etmek zorunda değildir. Amerika'nın ve müttefiklerinin yanlışı da budur.[704]

ABD'nin küreselleşme algısı; ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal bütünleşmeyi hızlandıran, tüm kıtalardan insanları birbirine yaklaştıran fikirlerini, mallarını ve bilgilerini paylaşmalarına imkan sağlayan bir süreç olduğudur.[705] Bu yaklaşım ABD'nin istediği bir dünya düzeninin tasviridir, ancak ekonomi ve serbest ticaret konusunda her ülke ve toplum eşit şartlara sahip değildir, bu durumda haksız rekabet söz konusu olacaktır ki anlaşmazlığın temeli de böylece atılmış olur.

ABD, 1980'li yıllarda Merkezi Harekat Alanı Komutanlığı (CENTCOM)'nın sorumluluk alanına Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da dahil etmiştir. 1998'de Bill Clinton döneminde "21. yüzyılı şekillendirme düşüncesi" adı altında bir stratejik yaklaşım

[702] Huntington, a.g.e., s.24-25
[703] Barnett, a.g.e., s.25-27
[704] Barnett, a.g.e., s.49-51
[705] Karabulut, **Güvenlik**, s.227

geliştirilmiştir.[706] ABD'nin yeni yüzyılda nasıl bir dünya düzeni hedeflediği Aralık 1999'da yönetim tarafından yayınlanan "Yeni Bir Yüzyılda Ulusal Güvenlik Stratejisi" olarak adlandırılan belgede açıklanmıştır. Stratejinin üç hedefi; dışarıda demokrasi, hukukun üstünlüğü ve serbest piyasa ekonomisinin yayılmasını sağlamaktı.[707] Bush döneminde ise bu stratejilerin uygulanması için uygun zemin oluştuğu ve harekete geçildiği görülmektedir.

Fukuyama, eğer bir çatışma meydana gelecek ise bu bugüne kadar bildiğimiz ideolojik ya da kültürel farklar nedeniyle değil ekonomik temelli olacağını belirtmektedir. Liberalizm, ideolojik ve kültürel ayrımlardan daha önemli hale gelmiştir. Toplumlar giderek bireysel ve küresel bir görünüm almaktadırlar. Gelişme safhalarını tamamlamış ülkelerin sayılarının artması ve gelişmekte olan ülkelerin varlığı uluslararası ilişkileri ekonomi telli bir ortam olarak ortaya çıkarmaktadır. Ülkeler jeopolitik çıkarımlarını ekonomik kazançları üzerine inşa etmektedirler. Her devlet öncelikle kendi vatandaşının çıkarını ön planda tutmaktadır. Fukuyama'ya göre bu noktada bildiğimiz dünyanın sonu gelmiş olabilir.[708]

Soğuk Savaş sonrasında Amerika'nın dış politikasını kaldığı yerden yürütebilmesi noktasında tehdit algılamasının nasıl olacağı tartışma konusu olmuştur. ABD yönetimi çeşitli defalarda tehdit algısını terörizm üzerine yoğunlaştırmış olsa da, terörizmin hem Amerika hem de dünya için gerçek bir tehdit olduğunun idrakı 11 Eylül ile gerçekleşmiştir.

> 11 Eylül, Orta Doğu'nun siyasi tarihinin, teröristlerin öfkesi ve özellikle öfkelerinin Amerika üzerine odaklanması ile ilgili olduğu açıktır. Orta Doğu'da, İsrail'in ortaya çıkışını engellemeye yönelik Arap çabalarının başarısız olması bunun sonrasında İsrail'in Filistinlilere karşı davranışları ve bölgeye Amerikan gücünün doğrudan yansımasıyla, Arapların siyasi düşünceleri bölgenin Fransız ve İngiliz sömürgeciliğiyle karşılaşması sonucu şekillenmiştir. Amerikan gücünün bölgeye yansıması bölgenin siyasi ve dini olarak daha aşırıcı unsurlar tarafından kutsal İslam bölgelerinin kutsal saflığına karşı bir saygısızlık, Arap insanlarının refahına zarar verici bir etken ve Filistinlilere karşı İsrail destekçiliği olarak algılanmıştır.[709]

11 Eylül Dünya politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. ABD güncel tehditler karşısında stratejisinde yeni tanımlamalar yapma ihtiyacı hissetmiştir ve bu

[706] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.225
[707] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.105
[708] Fukuyama, a.g.e., s.122-123
[709] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.48-49

değişiklik devletlerin tamamının dış politikalarını ilgilendirmektedir ki bu durum ilk ağızdan ABD başkanı tarafından ortaya konmuştur. Başkan Bush'un, 1 Haziran 2002'de West Point'te yaptığı konuşmada ABD'nin yeni stratejisi belirlenmiştir.

> Konuşmada, Başkan, terörizmin ve çabuk yayılmasının Soğuk Savaş sonrası tehlikelerine uymadığından geleneksel caydırıcılığından vazgeçmiş olduğunu ve "düşmana savaş açmak, planlarını altüst etmek ve onlar ortaya çıkmadan önce en kötü tehlikelerle karşılaşma" kararını deklare etmiştir. Dikkati çeken bir nokta ise "düşman" sözünü tanımsız bırakmış olması ve böylece keyfi olarak hedef seçme için mümkün olan en geniş serbestliği sağlamış olmasıdır. Sonsuz öncelikli müdahalenin yeni açıklanan doktrini ne terörizmin tanımını yapmak için hangi kriterlere bakılacağını belirliyor ne de çabuk yayılmanın, hangi şartlar altında, ABD tarafından yapılan önleyici askeri harekatı haklı çıkartacak kötülük olarak görüleceği konusunda aydınlatıcı bilgi içeriyor.[710]

11 Eylül'den sonra Amerikan siyasi kurumlarındaki daha muhafazakar unsurlar, özellikle İsrail siyasi yelpazesine sempati ile bakanlar, ABD'nin terörizm ve terörizmle mücadelesinde, Orta Doğu için dayatılan yeni vizyonun rüzgarına kapıldılar. Bu düşüncenin takibi, Irak'ta Saddam Hüseyin'in yıkılmasını beraberinde getirdiği gibi diğer Orta Doğu ülkelerindeki rejimlerin ABD'ye karşı daha sert ve korumacı tavır takınmalarına neden oldu.[711] Suriye'de Baas rejiminin bu denli sert direnişinin nedenlerinden bir tanesi de Irak'ta, Libya'da ve diğer ülkelerde devrilen rejim taraftarlarının maruz kaldıkları durumun kötü bir örnek oluşturmasıdır.

11 Eylül sonrasında Bush tarafından ortaya atılan yeni savaş doktrini ile ortaya çıkan terörle savaş, deniz kuvvetlerine yeni bir görev alanı açmıştır. Bu alan deniz güvenliğidir, 2004 yılından itibaren bu alana denizde durumsal farkındalık görevleri eklendi. ABD'nin yeni hedefi, dünya denizlerinin herhangi bir yerindeki yüzen her cismin ne olduğu ve nereye gittiğini öğrenmek olmuştur.[712] Bu yetki denizlerin, dolayısıyla deniz ticaretinin kontrolü anlamına da gelmektedir.

> Amerika'nın Afganistan ve Irk işgalleri sonrasında Kuzey Afrika-Orta Asya güvenlik bandını dizayn edici ve kontrol etmeye ayarlı stratejisi Kızıldeniz, Doğu Akdeniz, Basra Körfezi ve Malaka Boğazı'nı denetim altına almaya yönelik girişimlerini artırmasına neden oldu. On yıldır devam eden 21. yüzyıla yönelik bu Angloamerikan müdahale, Fas'tan Endonezya'ya uzanan ve yeryüzünün orta kuşağını oluşturan İslam coğrafyasını yeniden tanımlamayı, kaynaklarını denetim altına almayı, ekonomik ve askeri açıdan stratejik noktalara ABD'nin askeri gücünü yerleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu durum özellikle Hazar

[710] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.56
[711] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.95
[712] Gürdeniz, a.g.e., s.182

Havzası, Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz'i yeni küresel dengenin oluşumuna yönelik mücadelede dünyanın en tehlikeli bölgeleri haline getirmiştir.[713]

2008 yılında Somali açıklarında yoğunlaşan deniz haydutluğu kapsamında deniz güvenliğinin terörle mücadeleden sonra en önemli faaliyet alanı bu yeni tehdide karşı mücadele oldu. Artık savaş gemileri açık deniz alanlarında terörist ve deniz haydudu aramaktadır. Deniz güvenliği kavramına artık terörle mücadele, deniz haydutluğu, yasadışı göç, kaçakçılık gibi konular eklenmiştir.[714]

ABD'nin yürürlükteki ulusal güvenliğe ilişkin düzenlemelerinde Ortadoğu önemini korumaya devam etmektedir. Uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak görülen kitle imha silahlarının asi devletler tarafından ele geçirilmeye çalışılması ve 11 Eylül saldırıları sonrası çoğalma eğilimi içerisine giren küçük terörist grupların genelde Doğu Akdeniz coğrafyasında bulunuyor oluşu, ABD'yi Ortadoğu politikasında zorlayan en önemli etkendir.[715] Kitle imha silahlarının ele geçirilmesi ya da yok edilmesi ve terörist grupların kontrolü, ABD açısından bölge güvenliğinin temel stratejisidir.

Brzezinski'ye göre, çoğunluğu Ortadoğu ve Orta Asya'da bulunan değerli enerjiye, mantıklı derecede güvenilir erişim dünyanın ekonomik olarak en dinamik üç bölgesi; Kuzey Amerika, Avrupa, Doğu Asya için hayati derecede önemli olduğundan bölge üzerinde stratejik hakimiyet işbirliği anlaşmaları ile sağlanmış olsa idi küresel kararlı bir hegemonik güç oluşurdu.[716] 2040 yılına kadar dünya enerji tüketiminin %56 artacağı hesap edilmektedir.[717] Küresel bir güç olmanın önemli koşullarından bir tanesi, enerjinin güvenli bir şekilde taşınması öngörülmektedir ki Doğu Akdeniz sadece Ortadoğu petrolünün değil Orta Asya enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması noktasında da önemini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla küresel hakimiyetin bir yolu da Doğu Akdeniz'den geçmektedir. Brzezinski, enerjiye önemli derecede ihtiyacı olan gelişmiş ülkelerini global politikalar bağlamında beraber hareket etmesi gerektiğini ve bu birlikteliğin liderinin de zımni bir anlaşma ile ABD olmasının en mantıklı yaklaşım olduğunu vurgulamaktadır.

---

[713] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.96
[714] Gürdeniz, a.g.e., s.182-183
[715] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.51
[716] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.99
[717] US Navy, **A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower**, March, 2015, s.6

Doğu Akdeniz'in enerji koridoru olması düşüncesi, Ortadoğu'nun sadece petrol değil doğalgaz rezervleri ile de gündeme gelmektedir. ABD, Katar ve Suudi Arabistan gazının EXXON-MOBILE ve ARAMCO aracılığıyla Suriye üzerinden Doğu Akdeniz'e aktarılmasına imkan veren politikalar üzerinde çalışmaktadır.[718] Suriye ve Mısır'daki karışıklıkları da bu bağlamda değerlendirmek gerekebilir. Yakın zamanda Mısır doğalgazına dair yeni keşifler yapılırken, Suriye doğalgazı için bekleme süreci devam etmektedir.

Doğu Akdeniz enerji nakil hatlarının kavşak noktası olması dışında sahip olduğu doğalgaz rezervleri ile de ABD ve enerjiye bağımlı diğer gelişmiş ülkeler için ayrı bir öneme de sahiptir. Son yıllarda ABD, Doğu Akdeniz doğalgaz rezervlerinin kontrolü ve işletilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Mısır, İsrail, Filistin, Lübnan, Suriye, Türkiye ve Kıbrıs karasularında büyük gaz alanlarının bulunduğu bilinmektedir. Suriye kıyılarında gaz araması yapan Norveç merkezli Ansis firmasını, yakın zamanda ABD-Fransız ortaklı Veritas SSGT firması satın aldı.[719]

Ansis firmasının yapmış olduğu aramalardan ABD, Fransa, İngiltere ve İsrail'in haberi bulunmaktaydı. ABD, Suriye konusunu İngiltere ve Fransa'ya havale ettikten sonra iki ülke "Suriye'nin Dostları" adı altında bir koalisyon oluşturdular. Koalisyon 2012 yılında, Annis firmasının faaliyetlerinden habersiz olan Almanya başkanlığında Bileşik Arap Emirlikleri'nde toplandı. Suriye yönetimi gelişmelerin enerji bağlantısından haberdar olduğunda Rus enerji firmaları ile anlaşma yaptı.[720] Bu durum, Mısır ve Kıbrıs'tan sonra Suriye gazının gündeme geleceği ve bölgesel mücadelenin daha da artacağı anlamına gelmektedir.

Doğu Akdeniz enerji kaynakları ile ilgili tek sorun rezervlerin işletilmesi değildir. Çıkarılan gazın makul maliyetle taşınması da gündemi meşgul etmektedir. Doğu Akdeniz'den geçen enerji hatları ve ticaret yollarının kontrol edilmesi ve güvenliğinin sağlanması küresel politika yürüten tüm ülkelerin önemli hedeflerinden bir tanesi olmuştur. Bu bağamda, Doğu Akdeniz'in tam ortasında bulunan Kıbrıs adasının stratejik konumu

[718] Thierry Meysan, "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları: Doğalgaz Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Yayılması", **TURQUIE Diplomatique**, 15 Eylül – 15 Ekim 2014, Sayı: 68, s.2
[719] Meysan, a.g.e. s.2
[720] Meysan, a.g.e. s.2

ABD için önem arz etmiştir. Batı dünyası için doğu yolu üzerinde bir istasyon olarak görülen Kıbrıs, Türkiye'nin geliştirmeye çalıştığı enerji terminali projesi kapsamında büyük güçlerin çatışma alanının ortasında bulunmaktadır.[721] Her ne kadar ABD ile AB stratejik bir ortaklık kurarak uluslararası demokratik toplum ve demokratik barış düşüncesinin mimarları olsalar da kendi içlerinde rekabetten kaçınmamaktadırlar. Bu ortamda Doğu Akdeniz ve Kıbrıs küresel mücadele alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle, Kıbrıs Rum kesiminin müracaatı ile fiilen bölünmüş olan Kıbrıs'ın AB ilkelerine aykırı bir şekilde üyeliğe alınmış olması bu mücadelenin en önemli örneğini teşkil eder. Bu aşamada, Doğu Akdeniz'de hakimiyet kurma adına atılan adımların bir çoğunda Kıbrıs'ın ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin gündeme geldiği görülmüştür.

Doğu Akdeniz politikasında ABD'nin temel kaygılarından bir tanesi, bölge ülkeleri üzerinden yürütülen politikalarla dengelerin değişmesidir. Bu sebeple, ABD tarafından desteklenen Türkiye-İsrail ilişkileri Suriye-Yunanistan ilişiklerine denk gelmekteydi. Birkaç yıl öncesine kadar, ABD açısından, Rum kesimini destekleyen AB tarafına karşılık İsrail ile Türkiye arasında gerçekleşmesi muhtemel işbirliği, en mantılı strateji olarak görünmekteydi.[722] Doğu Akdeniz'de, Kıbrıs ile Suriye arasındaki deniz alanında, 2000'li yılların başında Türkiye-İsrail-ABD ortak arama kurtarma tatbikatlarının yapılmış olması, söz konusu ilişkinin örneği olarak görülmektedir. Rum-Yunan ikilisinin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan Arap ülkeleri ile yakın ilişki içinde olması ve AB'nin Kıbrıs'a yerleşerek Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme ihtimali, bölgesel stratejilerin çeşitlenmesine neden olmaktadır.[723] Bölgede farklı kutuplarda bulunan ülkeler arasındaki ikili ilişkilerin desteklenmesi, Rusya'nın bölgedeki istikrarsızlık ortamından faydalanarak Kıbrıs ve Suriye gibi ülkeler üzerinden Doğu Akdeniz'de hakimiyet kurmaya çalışmasını da engelleyecekti.

Realist mantık ile kurulmuş olan ve ABD'nin başını çektiği batı tarzı küresel ekonomik sistemin, bölgede işleyebilmesi için Kıbrıs'ta durumun stabil olmasının ve başka bir gücün ya da ideolojinin bölgeye yerleşmemesinin garantisi ABD olmuştur. ABD başkanları ve dış politika yapıcıları çeşitli zamanlarda bu düşünceyi destekleyen tavır

[721] Tamçelik, a.g.e., s.381
[722] A.g.e., s.382
[723] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.78

içinde olmuşlardır. ABD, Kıbrıs sorununa rasyonalist ve realist bakış açısıyla küresel egemenliğin devamlılığı için bölgesel güvenlik gereksinimleri çerçevesinde yaklaşmaktadır.[724] ABD'nin Girit, Türkiye ve İtalya'da üsleri olduğu halde 1982'den beri Doğu Akdeniz'de uçak ve savaş gemilerini sürekli olarak bulundurmaktadır.[725]

ABD için Kıbrıs sürekli asker bulundurulması gereken bir yer değildir, ihtiyaç halinde kullanabileceği İngiliz üsleri mevcuttur. Ancak Kıbrıs'ın güneyindeki en yüksek tepe olan Trodos dağında kurduğu iddia edilen Echelon[726] sistemi ile Akdeniz, Bakanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkaslar, Orta Asya'yı takibe alabilmektedir. Bu sistem ile ABD'nin dünyadaki bir çok iletişim hattını dinleyebildiği iddia edilmektedir. Kıbrıs'taki Echelon üssünün dünyadaki dört üsten bir tanesi olduğu öne sürülmektedir.[727]

1960'lı yıllardan itibaren ABD'nin dünyayı dinlediği iddiaları gündeme gelmektedir. Avustralya tarafından Echelon sisteminin varlığının açıklanması AB'yi de harekete geçirmiştir. Ancak bu sistem türünün tek örneği değildi, benzer sistemler Rusya, İsrail ve Fransa gibi ülkeler tarafından da kullanılmaktadır. AB, Echelon'un işini yapacak olan Enfopol adında bir sistem geliştirmeye başlamıştır.[728]

Amerika'nın küresel politikası enerji üretimi ve arzının güvenliği üzerine şekillenmiştir. Dünyada üretilen enerjinin yaklaşık dörtte birini Amerika tek başına tüketmektedir.[729] Bu gerçek Amerika'nın enerji kaynaklarına olan ilgisini açıklamaktadır. Amerika hegemonyasını sürdürebilmek için enerji kaynaklarını ve nakil yolarını elinde tutmak zorundadır.

---

[724] Stone, a.g.e., s.102
[725] BİLGESAM, a.g.e., s.6
[726] Yarım asırdır Trodos Dağında bulunduğu belirtilen "Echelon" Amerikan elektronik istihbaratının adıdır. Amerika öncülüğünde İngiltere, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın bir araya gelerek istihbarat örgütleri birleşmiş ve dünya üzerindeki iletişimi uydular aracılığıyla kontrol etmek üzere uluslararası bir istihbarat sistemi kurmuşlardır. Kıbrıs, bu sistemin Ortadoğu merkezini teşkil eder. Coğrafi konumu gereği Kıbrıs'ın en yüksek noktası bu iş için en uygun yerdir. Bknz. Yıldız, a.g.e., s.118. Bu sistemin Kıbrıs'taki parçası dünyadaki en büyük dinleme tesislerinden bir tanesidir.
[727] Yıldız, a.g.e., s. 115-120
[728] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.113
[729] Celalettin Yavuz, "Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik", **2023 Dergisi**, 71, (2007), 18-29,

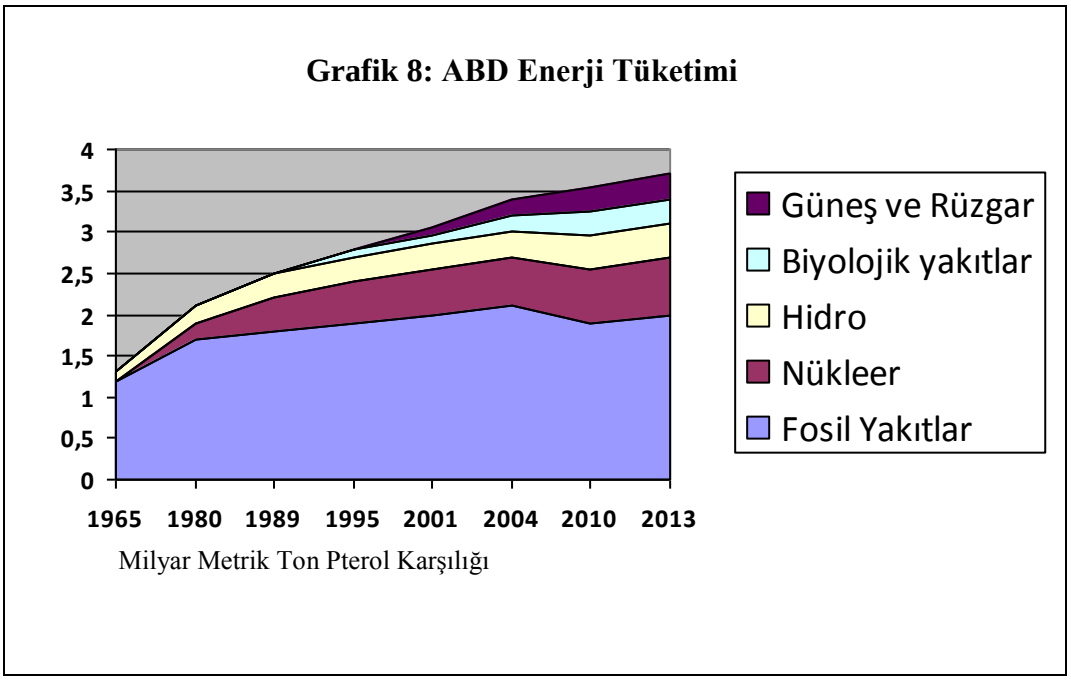

Kaynak: Tverberg, "Update on US Natural Gas, Coal, Nuclear and Renewables", 2014

Artan enerji ihtiyacı ile ABD, Doğu Akdeniz coğrafyasında enerji güvenliğini kimseye bırakma niyetinde değildir. Ortadoğu ve Hazar enerjisinin aktığı Doğu Akdeniz'de AB ve Rusya gibi güçlerin etkin olması ABD için rahatsızlık vericidir. Hazar enerji kaynaklarının Basra yerine Anadolu yoluyla dünyaya ulaşmasını destekleyen ABD bölgenin güvenliği konusunda Türkiye'nin imkanlarına güvenmektedir. Kıbrıs'ta güvenliği sağlayan Türkiye sayesinde Anadolu enerji koridoru daha hesaplı hale gelmiştir. Kıbrıs, ABD için sadece enerji güvenliği noktasında değil Ortadoğu operasyonları esnasında da sabit bir uçak gemisi işlevi görmesiyle de önem kazanmıştır.[730] Rum kesiminin adaya Rus S-300 füze savunma sistemi kurma girişimlerine de ABD'nin vermiş olduğu tepkiyi bu bağlamda düşünmek gerekir. Adada füze sisteminin işletilmesi için Rus askerlerinin ve radar sisteminin bulunması ihtimali, ABD ve İngiltere açısından son derece rahatsız bir gelişme olarak görülmüştür. Füze sisteminin Girit'e kurulmuş olması Türkiye'nin olmasa da, ABD ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz güvenlik algısında bir nebze de olsa rahatlama sağlamıştır ancak Rus askerleri ve radar sistemi de artık Doğu Akdeniz'e inmiştir. Adadaki İngiliz üslerinden ABD'nin ve NATO'nun yararlanmış oldukları bilinmektedir. Ayrıca,

[730] Tamçelik, a.g.e., s.388

İsrail'in güvenliği ve İran'ın kontrol altında tutulması açısından da ada, ABD için stratejik değerini artırmıştır. Adada, Rum kesiminin değişken ve uzlaşmaz tavrının yanında Rumların AB'ye üyeliği, ABD'yi ada politikasında Türkiye lehine değişiklik yapmaya zorlamıştır.

Ada için önerilen "Birleşik Kıbrıs" çözümü, bölgede AB ve aslında Fransa ve Almanya'nın etkisinin artması anlamına gelecektir. Bu plan ve stratejiler çoğu zaman ABD'nin çıkarlarıyla çakışmaktadır. ABD'nin asıl hedefi iki toplumlu bir Kıbrıs'ın varlığını devam ettirmesidir. Bu düşünce ABD'nin yeni yüzyıldaki politikalarına da uygundur.[731]

Hüseyin Bağcı'ya göre ABD, Avrupa'nın güçlenmesinden ve Avrupa Ordusu oluşturulmasından rahatsızdır. Ona göre, Avrupa ile ABD arasında çok açık bir şekilde karşılıklı güvensizlik oluşmaya başlamıştır. AB'nin Rusya, Çin ve Hindistan gibi güç merkezleriyle bağımsız ve ABD'yi devre dışı bırakabilecek ilişkiler içine girmesi ABD'yi rahatsız etmektedir.[732]

Buna rağmen, Brzezinski, İslam ve terörizm karşıtı önlemler için amaçlanmış koalisyonların oluşturulmasının, kısa vadede işe yarasa da, uzun vadede bölgesel ve küresel sorunların çözümünde işlevsel olmayacağını ifade eder. Ona göre, Rusya ve Hindistan gibi ülkeler ile yapılacak muhtemel ortaklıkların ömürleri kısa olacağı gibi, bu gibi ülkeler ABD açısından AB ve Japonya gibi ülkelerin yerini tutmayacaktır.

Bölgede uygulanan Amerikan stratejisi Doğu Akdeniz'in güvenlik çevresindeki değişimin motor gücü olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bölge içerisindeki gelişmeler de aynı zamanda bu çok bilinmeyenli denklemin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. ABD'nin bölgedeki askeri müdahaleleri ve İsrail'in faaliyetlerinin yeni oluşumlar gerçekleştirme çabaları olduğu söylenebilir. İsrail, Suriye, Lübnan, Kıbrıs ve Filistin yeni dinamikler için kendilerine yeni roller biçilen ülkeler olarak ortaya çıkmaktadırlar.[733]

---

[731] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.134
[732] Bağcı, a.g.e., s.288
[733] Yıldız, a.g.e., s.68-69

Deniz kuvvetlerinin ABD için önemine vurgu yapan Barnett, 80'li yıllarda Ortadoğu'da yapılan operasyonların dörtte üçünün deniz kuvvetleri kullanılarak gerçekleştirildiğini belirtir. Bu operasyonların 90'lı yıllarda daha da arttığı gözlenmiştir.[734] Bu durum enerji arz güvenliği ve dolayısıyla küresel ekonomik değerlerin devamı için deniz alanlarının ne denli işlevsel olduğunu ortaya koymaktadır. Küresel ekonomik düzene entegre olmamış ancak ekonomik ve stratejik potansiyeli çok yüksek olan Ortadoğu ile küresel ekonominin merkezi olan Avrupa'yı birbirinden ayıran Doğu Akdeniz, bu açıdan bakıldığında daha da önem kazanmaktadır. Barnett'in jeopolitik haritasında Doğu Akdeniz kıyısındaki birçok ülke özellikle Avrupa ile ticari ve siyasi ilişkileri olan ülkeler sınırda konuşlandırılmış iken Doğu Akdeniz'in güneydoğu havzasındaki ülkeler küresel sisteme entegre olamamış boşluk alan olarak gösterilmektedir. Ona göre bölgenin güvenlik çemberi içerisine alınması ya da izole edilmesi konusu küresel sistemin işleyen bölgelerinin korunması için zorunluluktur.

Yeni dönemde ABD'nin dış politikasında Avrupa'da acil bir tehdit beklentisi yoktur. Asıl çatışma bölgeleri, Ortadoğu başta olmak üzere Kafkasya, Asya ve Afrika'dır. Bağcı'ya göre, ABD'nin Ortadoğu'da asıl yapmak istediği, bölgede herhangi bir güç boşluğunun ortaya çıkmasına engel olmaktır.[735]

Barnett'e göre, tehlikeli olarak gösterilen bölgenin tamamıyla çevrelenmesi ve dış dünyadan izole edilmesi terörizmle mücadelede başarıyı getirmeyecektir. Söz konusu alanın olabildiğince küçültülmesi gerekir, bunun anlamı, bölgedeki ülke yönetimlerinin değiştirilmesi ve küresel ekonomik ve siyasal sisteme entegrasyonun sağlanmasıdır. Boşluk ne kadar büyük olursa tehdit de o kadar artacaktır. Sisteme ne kadar çok girdi sağlanır ise sistemin hacmi ve hareket serbestisi o denli yüksek olacaktır.

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ile Doğu Akdeniz'i de içine alan geniş bir coğrafyayı yeniden şekillendirmeye çalışan ABD'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarları hayati öneme sahiptir. Doğu Akdeniz, hem enerji tedariğinin güvenliği hem de enerji merkezlerini kontrol için önemlidir. Doğu Akdeniz'de egemen bir ABD, enerji ihtiyaçlarını buradan karşılayan ülkeler üzerinde de dolaylı olarak etkiye sahip

[734] Barnett, a.g.e., s.140
[735] Bağcı, a.g.e., s.289

olabilmektedir.[736] BOP'un Doğu Akdeniz ayağının başarıya ulaşmasında Türkiye ve Mısır kilit ülke konumundadır. Bu iki ülkenin sahip oldukları stratejik su yolları ve bölge üzerindeki askeri ve siyasi ağırlıkları ABD'nin öncelikle üzerinde durduğu konulardır. Türkiye'nin Ortadoğu için rol model ülke olarak gösterilmesi de projenin çıkış noktasıdır.

Ancak Ortadoğu, sisteme dahil olmayan alanlar içerisinde sisteme en sert tepkiyi veren bölge olma özelliğini taşımaktadır ve bu anlayış artarak devam etmektedir. Ortadoğu'da yönetimi değiştirmek yerine zaman içerisinde sisteme yaklaştırmak daha mantıklı bir yaklaşım olacaktır. ABD ve Batı'nın bölge ile olan ilişkisi küresel ekonomik sistemin ihtiyacı olan petrol ve petrol ürünlerinin üretimi ve naklinin sağlanması üzerine olmaktadır. Ortadoğu, petrol ticaretinden önemli ölçüde pay alması nedeniyle sisteme dahil birçok batılı ülkeden zengin görünse de küresel sistemden kopuk, üretime ve teknolojik gelişmeye katkı yapmayan bölge olarak kalmıştır.[737] Ortadoğu, endüstriyel gelişime ve dünya ekonomisine artı bir katkı sunmadığı gibi insani ve sosyal gelişme düzeyi olarak dünya ortalamasının çok altında kalmıştır. Ortadoğu sermayesinin belirli bir zümrenin kontrolünde olduğu ve bu sermayenin bölgesel üretime yönelik kullanılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla ülkeler arası ve hatta ülke içindeki gruplar arası ekonomik farklar oldukça fazladır. Söz konusu dengesizlik Büyük Ortadoğu Projesi gibi girişimlerin ortaya çıkmasına dayanak teşkil etmiştir.

Soğuk Savaş döneminde 6. Filo ile Akdeniz'de Sovyet tehdidine karşı güvenliği sağlayan ABD, yeni dönemde askeri gücüne ilave olarak yumuşak gücünü de kullanma ihtiyacı hissetmektedir. Bu kapsamda ABD'nin BOP ile Doğu Akdeniz politikası birbirini tamamlar nitelik taşımaktadır. ABD'nin bölgeye ilişkin temel politikası Ortadoğu ve periferindeki coğrafyada ekonomik çıkarlarını korumak ve başka bir gücün bölgeye girmesine engel olmaktır. Bu politikanın sürdürülebilirliği için kilit noktadaki Akdenizli ve Ortadoğulu bazı ülkeler ile sıkı işbirliği zorunludur. Ancak diğer ülkeler ile olan sürekli çatışma durumu artık maliyetli hale gelmektedir, bu nedenle onların da olabildiğince fazlası sisteme dahil edilmesi gereklidir. BOP da temelde buna hizmet etmektedir.

[736] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.67-68
[737] Barnett, a.g.e., s.215-218

Soğuk Savaş döneminde etkili olan askeri güç, teknolojinin, ekonominin, eğitimin ve iletişimin gelişmesi ile artık tek başına eskisi kadar etkili değildir. Joseph Nye'a göre, Artık güç dengesi kavramında sadece askeri güç bulunmamakta ve etki gücü ön plana çıkmaya başlamaktadır ki burada sivil toplum anlayışı içerisindeki kuruluşlar ve kitleleri yönlendirme yeteneğine sahip medya önem kazanmaktadır. Uygun siyasal zemine sahip ülkelerde kamuoyu oluşturma ve onları harekete geçirebilme yeteneği gücün sosyal boyutunu meydana getirir. Yeni dönemde, askeri yetenek kullanılarak yapılabilmesi çok masraflı ve uzun süren değişiklikler, iletişim teknikleri ve etki araçları kullanılarak daha kolay ve hızlı gerçekleştirilebilmektedir. Paranın serbest dolaşımı, küreselleşme ve demokratikleşme, askeri olmayan etkileme unsurlarının hareketine olanak sağlar. Küreselleşmenin bir diğer etkisi de kültür transferidir ki bu da toplumların etki altına alınması ve ikna kabiliyetinin artırılması için kullanılan argümanlardandır. Nye'a göre, ABD askeri olmayan yumuşak gücü dünyada uygulayabilecek; etkisini en fazla ve en uzun süre devam ettirebilecek ülkedir.[738] Bu bağlamda ABD Ortadoğu coğrafyasında askeri gücü ile yapması çok zor ya da çok masraflı olabilecek değişimleri yumuşak gücünü kullanarak gerçekleştirme niyetindedir. Yumuşak gücün kullanılabilmesi için ülkelerin uygun siyasal düzlemde olmaları gerekir ki BOP ile de Ortadoğu'da yönetim anlayışının batılı tarzda değişmesi ve dış etkilere açık hale gelmesi hedeflenmektedir.

ABD'de birçok düşünce kuruluşunun uzun dönemdir BOP üzerine çalıştığı bilinmekteydi. Stratejinin öncü mimarı, ABD'nin en önemli savaş, savunma, dış politika ve strateji uzmanlarından olan Albert Wohlstetter'dir. Doktrin 1970'lerin ortalarına doğru "Güney Batı Asya Doktrini" olarak gündeme getirilmiştir. Wohlstetter, bu doktrin ile Ortadoğu petrolleri üzerinde ABD'nin denetimini amaçlıyordu. Bu bağlamda Türkiye'ye de önemli görevler atfetmişti. Doktrinde Türkiye, Batı ittifakının bir parçası ve aynı zamanda bir Ortadoğu ülkesi olarak köprü vazifesi görebilecekti. Kissinger, Huntington ve Brzezinski gibi düşünürler de Wohlstetter'in fikirlerine katılmış ve uygulanması için çaba harcamışlardır.[739] Doktrin dahilinde kullanılacak argüman olarak ise NATO tercih edilmiştir.

---

[738] Joseph S. Nye, "Soft Power", **Foreign Policy**, No:80, 1990, s.153-171

[739] Erol Bilbilik, **İçyüzü ve Perde Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul: Otopsi Yayınları, 2004, s.113-114

Plan dahilinde bölgedeki sosyal patlamaların ABD tarafından cesaretlendirildiği ve uluslararası sistemin bu isyanların arkasında yer alacağına dair mesajların verilmiş olduğu açıktır. ABD'nin yönetim ve yönlendirmesindeki yerel unsurlarla kurulan ilişkiler ve sonradan sonuç alınıncaya kadar verilen açık ve güçlü askeri destek bölgedeki değişikliği sağlayan temel unsur olmuştur.[740] BOP, 30-40 yıla yayılması öngörülen bir süreçtir. Küreselleşmenin imkanları kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılan sürecin başarılı olup olmayacağını da zaman gösterecektir.[741] Küresel etkiye sahip diğer aktörler arasında ABD'nin bölgede daha belirleyici olduğu son gelişmelerle kanıtlanmış olsa da ABD, yönetimin boşluk kaldırmadığının ve bölgenin başıboş bırakılmaması gerektiğinin farkındadır.

Soğuk Savaş sonrasında Rusların deniz gücünün devamlılığını getirememesi ile ABD destekli NATO'nun Doğu Akdeniz'de hakim olması en fazla Rusya'yı etkilemektedir. Deniz gücünün aktif olabilmesi için kara gücünden farklı olarak daha çok maddi olanak gereklidir. Soğuk Savaş sonrasında maddi imkanları azalan Rusya'nın denizlerdeki etkinliği de giderek azalmıştır. Ancak uykudan uyanan Rusya'nın Doğu Akdeniz'de sürekli olarak bulunduracağı bir üs NATO'nun ve ABD'nin hareket yeteneğini kısıtlayabilecektir.[742] Geçmişte Rusya; Libya ve Yemen'de üs kurma girişimlerinde bulunmuştur ancak Arap Baharı sonrası gelişmeler bugün için bunu engellemiştir. Rusya bu nedenle bölgedeki tek askeri üssü olan Suriye'nin Tartus Limanı'ndan vazgeçme niyetinde değildir. Rusya'nın Esad yönetimine vermiş olduğu desteğe ve Suriye'deki çatışmaların bu denli uzun ve şiddetli olmasına bir de bu açıdan bakmak gereklidir.

Ortadoğu'yu dizginleme çabaları dönemsel doktrinlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Clinton ve Bush dönemlerinde uygulanan maliyetli ve sorunlu sert ve yumuşak güç politikaları yerine Obama'nın "akıllı güç" politikası, "evi inşa etmek, dışarıya şekil vermekten ibaretti. Şekil verme, aktif askeri müdahale dışında her şeyi kapsamaktadır. Ancak, Libya ve Suriye havadan bombalanarak şekil verme çabalarının ilk denmeleri oldular. Bu durum, Arap Baharı sonrasında Rusya, Türkiye ve İran'ın Doğu Akdeniz'de

[740] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.106
[741] Bağcı, a.g.e., s.302
[742] W. Bruce Weinrod, "The US, NATO and the Mediterranean Region in the Twenty-First Century", Nikolas A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, United States of America: Duke University Press, 1999, s.91

askeri varlıklarını da gündeme getirmektedir. Obama'nın pazarlaması yapılan doktrini "sorun çıkaran herkesle konuşacağım-uzlaşacağımdan, halkını öldüren her lideri bombalayacağıma evrilmiştir".[743] ABD'nin Ortadoğu'da bu denli rahat hareket edebilmesi Soğuk Savaş sonrası denizlerde tek hakim güç olmasına bağlıdır. Dünyanın artık ABD kriterlerine göre şekillenmesinin önünde bir engel kalmamıştır. Şekil verme stratejisi ile ABD bir anlamda "tanrı kral" görünümüne bürünmüş; savaşmıyor ama varlığını hissettiriyor, havadan müdahale edip çatışmanın sınırlarını çiziyor ve kimse ona ulaşamıyor. Böyle bir güç ancak donanma destekli çok büyük bir hava gücü ile sağlanabilir. Doğu Akdeniz'de bu tür bir operasyon yeteneği şuanda sadece ABD'de mevcuttur. Ancak toprağa ihtiyaç duymadan yapılabilecek bu müdahale anlayışı gelecekte askeri gücünü tamamlayan Rusya ve Çin gibi ülkelerin de benzer müdahaleler yapmasını olanaklı kılmaktadır.

Obama, Arap ülkelerinin işgal edilerek rejimlerinin değiştirilmesine karşı olduğunu seçim çalışmalarında da ifade etmiştir. Bölgede artık askeri müdahalelere dayalı sert politikaların başarı oranı azalmıştır. Obama ile başlatılan yeni strateji, ABD'nin dünyanın farklı bölgelerindeki insan hakları ihlalleri karşısında duyarlı olmasını, ancak doğrudan askeri güç kullanımı konusunda ihtiyatlı olmasını içermektedir. Bu yeni politika kendini en çok Arap Baharı sürecinde göstermiştir.[744]

Altıncı Filo olarak da bilinen Avrupa Donanma Kuvvetleri'nin merkezi Napoli, İtalya'dır. Filoya Bağlı USS Gravely, USS Barry ve USS Ramage destroyerleri birkaç düzine Tomahawk füzesi ile Akdeniz'in çeşitli noktalarında görev yapıyor. Bölgede görev yapan destroyerler ABD donanmasının en büyük tonajlı savaş gemileri durumundalar. Bu destroyerler Irak savaşına ve Afganistan işgalinde de aktif görev aldılar. Destroyerler 2000 kilometre menzilli ve nükleer başlıklı Tomahawk seyir füzesi de atabiliyor.[745]

Altıncı filo 40 gemi, 175 savaş uçağı ve 21 bin personelden oluşuyor. Filoda, 2 uçak gemisinin yanı sıra denizaltılardan çıkarma gemilerine kadar çok sayıda destek

[743] Tezkan ve Taşar, a.g.e., s.393
[744] Akgün, a.g.e., s.11
[745] Deniz Haber, "ABD'nin Denizdeki Savaş Makinaları", 01.09.2013, Erişim: http://www.denizhaber.com.tr/abdnin-akdenizdeki-savas-makinalari-haber-50787.htm, (04.07.2015)

gemisi de bulunuyor. Yine helikopter gemisi USS Kearsarge ve USS Ponce helikopter gemisi Akdeniz'de seyir halinde.[746]

Doğu Akdeniz'de ABD lehine bir güç dengesi mevcuttur. BOP'un başarıya ulaşması halinde bu denge daha güçlü ve sürekli hale gelecektir. Söz konusu dengeyi sağlamanın da bir maliyeti bulunmaktadır ve askeri operasyonlar maliyeti artıran en önemli kalemdir. ABD, bölgede yumuşak gücünü kullanabileceği uygun bir ortam hedeflemektedir ki BOP da bu hedefe ulaştıracaktır.

4.1.2. Rusya Federasyonu'nun Doğu Akdeniz Stratejisi

Jeopolitik, temelde bütün devlet ve kültürleri iki tipe (kara-deniz) ayırır. Bu jeopolitiğin birinci yasasıdır. 20. yüzyılda tüm dünyanın Varşova Paktı ve NATO olarak iki stratejik kampa bölünmesi ideolojik zıtlığın değil siyasi coğrafyanın temel yasalarından hasıl olan salt jeopolitik karşıtlığın sonucudur.[747] Rus tarihi, Avrasya kültürü, Ortodoksluk dini ve nükleer silah Rusya'da jeopolitik anlamda birbirlerini karşılıklı tamamlayan güç faktörleridir.[748]

Yüzyıllar boyunca Çarlık İmparatorluğu ve yetmiş beş yıl boyunca Rusların egemenliğindeki Sovyetler Birliği'ne ait topraklarda siyasal iktidarın bir anda dağılması ile Avrasya'nın kalbinde jeopolitik bir kargaşa yaşanmıştır. Kafkasya'nın, Orta Asya'nın ve Doğu Avrupa'nın kaybı Rusların Panislavik hayallerini de sorgulattı. Rusya Federasyonu, küresel bir güç olmaktan uzaklaşıp bölgesel güç olmaya başladı, özellikle Ukrayna ve Kırım'daki deniz üslerinin kaybı Rusların, Akdeniz'deki hedeflerine vurulan en büyük darbelerden biri olmuştu.[749]

Rusya'nın dış politikasını belirleyen stratejistlerden olan Aleksandr Dugin'e göre; Kuzey ve Doğu'nun soğuk denizlerine çıkış her ne suretle olursa olsun güney ve batının sıcak denizlerine çıkışla tamamlanmalıdır. Rusya, ancak bu durumda jeopolitik bakımdan

---

[746] Deniz Haber, A.g.e.
[747] Aleksandr Dugin, **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, (Çev. Vügar İmanov), 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s.319-320
[748] Dugin, A.g.e., s.322
[749] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, a.g.e., s.129-133

yetkin olabilir.[750] Söz konusu düşünce Ruslar için yeni değildir zira Rus Çarlığı 16. yy'dan itibaren sıcak denizler politikasını hedef olarak kendine belirlemiştir. Çarlık Rusya'sı Ortadoğu'daki çeşitli etnik ve dini gruplarla temasa geçerek bölgede kendine yer edinme eğilimi içerisinde olmuştur. 1917 Devrimi öncesi ilişkiler genelde Osmanlı-Rus ilişkisi çerçevesinde gelişmiş ve Rus Çarlığı'nın Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri olarak ortaya çıkmıştır.[751] Rusya Ortadoğulu ülkelere yönelik girişimlerinin de ötesinde Balkanlar ve Kafkaslardaki halklar üzerinde etkisini daha fazla göstermiştir. Bu bağlamda Rusların dini ve etnik kökenli politikalarına dayalı sıcak denizlere giden politikasının son noktası Balkanların Akdeniz ve Ege sahilleri olmuştur. Rusların sıcak denizler politikasındaki dönüm noktası ise 1917 Devrimi olmuştur ki bu döneme ideolojik mantık damgasını vurmuştur.

Rusya bir kıta ülkesi olsa ve tüm stratejisini bunun üzerine inşa etse de denizlerde hakim olmadan etkili olamayacağının farkındadır. Dugin, Güney ve Batı sınırları kıyı hatları haline geldiği zaman ancak Rusya'nın kıtasal oluşumunun tamamlanabileceğinden bahsetmektedir. Bu amacın gerçekleşmesi için Avrupa ve Asya devletleri ile eşitliğe dayalı anti-Atlantikçi sağlam bir ittifakın ortaya çıkması bile yeterlidir.[752]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz ve Fransız yönetimindeki yerlerin bağımsızlıklarını kazanmaya başlamaları, Avrupa'nın Ortadoğu'daki etkinliğini zayıflatmış ve Sovyet Rusyası için bir fırsat ortaya çıkarmıştır. Sovyetlerin ilerleyişine ve özellikle Boğazlar konusundaki taleplerine karşı direnilmesi Türkiye ve İran üzerinde ABD etkisinin giderek artmasına neden olmuştur. ABD'nin Truman Doktriniyle Ortadoğu'daki varlığını güçlendirmesi ve bölgeye yerleşmesi, Sovyetler Birliği tarafından tehdit olarak algılanmış ve bu ülkenin ABD'nin etkinliğinin azaltılması amacıyla çeşitli bölgesel politikalar üretmesine neden olmuştur.[753]

Soğuk Savaş zamanında Sovyet Rusyası'nın Doğu Akdeniz politikası, önce İngiliz daha sonra ABD etkisini zayıflatacak her hareketi desteklemek temeli üzerine kurulmuştur.

---

[750] Dugin, a.g.e., s.13
[751] Mehmet Tepeyurt ve Bezen Balamir Coşkun, "Tarihsel Süreçte Bir Kağıt Asker Olarak Ortadoğu'da Rus Varlığı", Sezgin Kaya (Ed), **Rusya'nın Doğu Politikası**, Bursa: Ekin Yayınları, 2013, s.205-206
[752] Dugin, a.g.e., s.14
[753] Tepeyurt ve Coşkun, a.g.e., s.231-232

Süveyş Krizi esnasında Mısır'a verilen destek, Kıbrıs sorununda da Rum AKEL partisine desteği bu politikanın bir ürünüdür.[754] İsrail'in kuruluşunun desteklenmesi ve Soğuk Savaş zamanında Suriye ve Irak'ın SSCB tarafından silahlandırılması da Sovyet Rusya'sının girişimlerindendir. 20. yüzyılın ikinci yarısında SSCB'nin İsrail'e yönelik tutumu Ortadoğu ihtilafının karmaşık şekillenmelerine iştirak etmekteydi. ABD, İsrail'e, SSCB ise Araplara destek veriyordu. Fakat SSCB ile ABD'nin bölgesel yaklaşımlarında büyük farklar vardı. Araplara verilen desteğin yanında bölgesel politikalarda İsrail karşıtlığı söz konusu değildi. ABD ile SSCB arasındaki tek ortak nokta ise Arap-İsrail ihtilafının küresel seviyeye geçmesini istememeleriydi.[755]

Kıbrıs'ta Rum soluna verilen destek BM nezdinde Rum tezlerinin Sovyetler Birliği tarafından onay görmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca Sovyet Rusyası, Johnson Mektubu sonrasında bozulan ABD-Türkiye ilişkilerinden faydalanarak Türkiye ile yakınlaşma gayretleri içerisinde de bulunmuştur. Soğuk Savaş boyunca Sovyet Rusya'sı adanın statükosu konusunda çıkabilecek bir anlaşmazlık neticesinde Doğu Akdeniz'de NATO ittifakının zarar görmesini ummuştur.

Soğuk Savaş döneminde yükselen Arap Milliyetçiliği ile rejimlerin ardı ardına el değiştirmesi, Sovyetler Birliği'ni Arap coğrafyasına çekmiştir. Arap ülkeleri ile ilişkilerini geliştiren Sovyetler Birliği, Akdeniz'de varlık göstermek için uygun zemini elde etmiş oldu. Akdeniz'e kıyısı olan Arap ülkelerine ekonomik, askeri ve siyasi yardımlarda bulunan Sovyetler Birliği karşılığında özellikle Doğu Akdeniz'de üsler elde etmeye başladı ve donamasını kalıcı olarak Akdeniz'e çıkarma imkanına sahip oldu. Soğuk Savaşın sona ermesi ile Sovyetler Birliği'nin iskeletini oluşturan Rusya Federasyonu'nun yeni döneme ayak uydurma süreci arasında gecen zamanda ABD tartışmasız bölgenin hakimi oldu. Soğuk Savaş'tan sonra, Rusya Federasyonu'nun bölgeye dair elinde kalan tek yer Suriye'de kullandığı Tartus bakım ikmal limanı oldu.

1993 yılında yayınlana Rusya'nın askeri doktrinine göre, Rusya günün şartlarında sıcak savaşı büyük bir tehlike olarak algılamış ve dış politikasını savaşa varmayan önlemler üzerine inşa etme yönünde şekillendirme kararı almıştır. Rusya artık askeri

[754] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.93-94
[755] Primakov, a.g.e., s.309-310

gücünü küresel bir savaş düzenine göre şekillendirmeyecektir. Ancak çevresindeki anlaşmazlıklarda kullanılabilecek ve bölgesel savaşları yürütebilecek bir askeri strateji benimsemişti. Rusya için önemli olan yakın çevresini koruyabilmek ve diğer güçlerin bu bölgede egemen olmasını engellemektir.[756]

Sovyetler Birliği zamanından bu yana Akdeniz'in sıcak sularına olan ilgisini devam ettiren Rusya Federasyonu, toparlanma süreciyle birlikte Akdeniz'de etkin olma gayreti içerisine girmiştir. Son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde Rusya, bölge problemlerinin çözümünde aktif olma fırsatını da yakalamıştır.[757] Kıbrıs Rum kesimi üzerinden izlemeye çalıştığı politika kapsamında, sosyalist Rum siyasi partilerini ve Ortodoks inancını ön plana çıkarmaktadır. Doğu Akdeniz ile Rusya arasındaki en önemli ülke Türkiye'dir. Bu nedenle Rusya açısından Türkiye, hem rakip hem de işbirliği yapılması gereken ülke konumundadır. Türkiye için de Kafkasya, Balkanlar, Orta Asya ve Karadeniz coğrafyasında hem rakip hem de işbirliğinde olunan ülke olarak Rusya ortaya çıkmaktadır. Dugin'e göre, "Moskova Üçüncü Roma'dır" çizgisini miras alan Rus Ortodoks Kilisesi jeopolitiğine yönelen Rusya yanlısı lobiler her tarafta mevcuttur. Bunlar Roma'ya ve onunla her türlü yakınlaşmaya karşıdır.[758]

ABD'nin Kafkasya'da nüfuzunu artırma çalışmalarının ardından Rusya'nın Gürcistan ve Ukrayna üzerindeki baskısını artırması, tek kutuplu dünyaya son verilmesi hamleleri olarak değerlendirilmiştir. Rusya uluslararası sistemde bir güç olma hedefi doğrultusunda ilerlemektedir özellikle enerji söz konusu olduğunda gerekirse askeri güç kullanabileceğini de göstermiştir. Arap baharı ile Akdeniz'de Rusya'nın nüfuz alanının kısıtlanması Rusya'nın bölgede hareketlenmesini beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda bölgedeki stratejik planlar yeniden ele alınmıştır.[759]

Rusya, Akdeniz bölgesinde etkinliğini, askeri alandan ziyade ekonomik yollarla artırma stratejisi benimsemeye başlamıştır. Rus ekonomisinin petrol ve doğalgaz satışlarıyla ivme kazandığı dönemlerde Rusya'nın bölgeye olan ilgisi artış göstermektedir.

---

[756] Nicolai A. Kovalsky, "Russia and Mediterranean Security", Nikolaos A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, United States of America: Duke University Press, 1999, s.127
[757] Primakov, a.g.e., s.440
[758] Dugin, a.g.e., s.229
[759] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.78

Rusya bölge ülkelerinin ekonomik ihtiyaçlarının karşılanması noktasında ABD ve AB'ye bir alternatif teşkil etmektedir.[760]

Kara ile denizin, Avrasyacılıkla Atlantikçiliğin, ticaret düzeni ile ticaret dışı düzenin, doğuyla batının, mücadelesi gereği NATO'nun genişlemesi, Dugin'e göre, tamamen doğal bir gelişmedir. Çünkü burada Atlantikçi bloğun kıtasal denetim alanını Avrasyacı bloğun aleyhine azami genişletme çabası ortaya çıkmaktadır.[761] Kendini yetkin ve hazır gören her ülke ya da blok tarih sürecinde benzer davranışlar içerisinde bulunabilir. Bu bağlamda, Rusya giderek jeopolitik hedeflerine ulaşma yolunda yetkinleşme aşamasını geçirmektedir. Yani, orta vadede söz konusu aşamayı sorunsuz atlatabilen Rusya, küresel politikaların yeni güç odağı olabilecektir.

Her ne kadar NATO ile Rusya, 1997 yılında karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesine yönelik Kurusu Senedi imzalayarak Soğuk Savaş'ı bitirmiş ve 2002 yılında NATO-Rusya Federasyonu Konseyi antlaşmasını imzalayarak[762] Rusya'nın NATO ile ortaklık ilişkisi kurduğunu ilan etmiş olsalar da Rusya, Akdeniz dahil hiçbir bölgede NATO lehine çıkarlarından vazgeçme niyetinde olmamıştır. NATO ile Rusya'nın çıkarlarının en fazla çatıştığı alanlar Karadeniz ve Doğu Akdeniz havzalarıdır. Akdeniz'de ABD'nin Altıncı Filosu'na rakip olacak bir deniz gücüne sahip olmayan Rusya, Sovyetler Birliği döneminden kalma nüfuzunu kullanma niyetindedir.

Rusya oyuna tekrar girerken askeri boyuttan ziyade ekonomik boyutu öne çıkarmıştır. Rusya ve Ortadoğu ekonomilerinin gidişatı petrol pazarının durumu ile yakından ilgilidir ve aralarındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi jeopolitik öneme sahiptir. Bu kapsamda Rus doğal gaz şirketleri Ortadoğu'da potansiyel gaz alanlarında arama ruhsatları üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu sayede Rusya dünyanın doğalgaz tedarikçisi olabilecektir. Bölge ülkeleri de kendilerine en yakın ülke olarak Rusya'yı görmektedirler. Çünkü Rusya, Ortadoğu'daki mevcut devletlerin sınırları üzerinde değişiklik öngörmemekte ve ülkeleri mevcut durumlarıyla muhatap almaktadır.[763]

---

[760] Kovalsky, a.g.e., s.130-131
[761] Dugin, a.g.e., s.324
[762] NATO, "NATO's Relations With Russia", 2015, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm?, (22.08.2015)
[763] Sait Yılmaz, **Güç ve Politika**, İstanbul: Alfa Yayınları, 2008, s.513-514

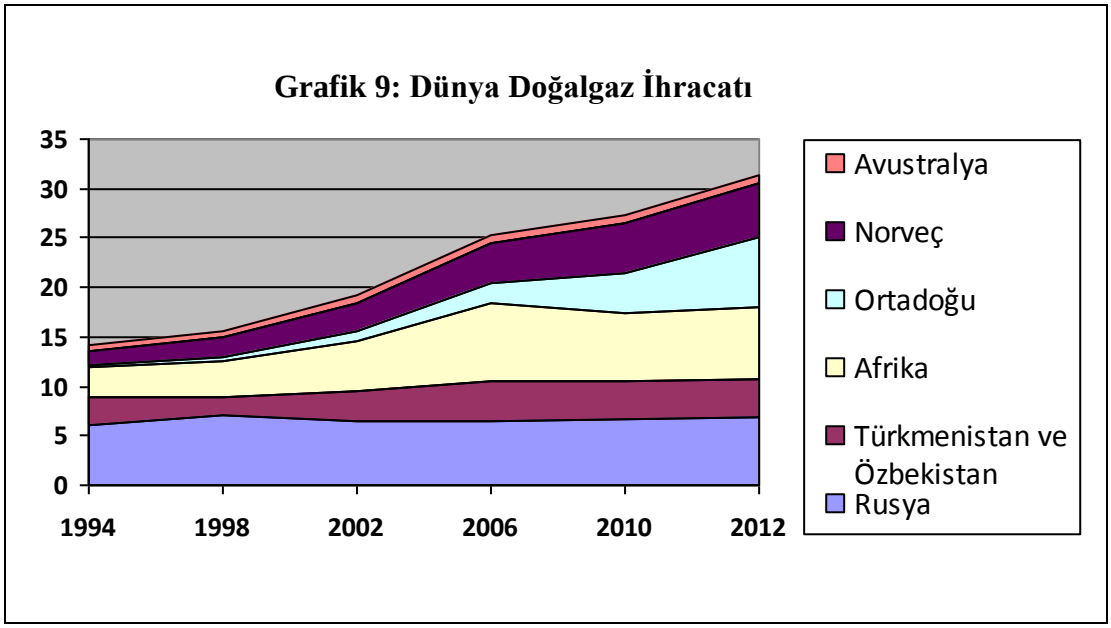

Kaynak: Tverberg, "Russia and The Ukraine – The Worrisome Connection to World Oil and Gass Problems", 2014

Rusya'nın bölgede direk askeri müdahaleler yerine çeşitli ittifak arayışları ile nüfuzunu artırma politikası yürüteceği kuvvetle muhtemeldir. Türkiye ve ABD'nin ortak projesi olan Bakü-Ceyhan boru hattı da Rusya'yı rahatsız etmiş ve karşı hamleler yapmasına neden olmuştur. Yeni politikasını enerji tekeli olmak şeklinde belirleyen Rusya'nın, BTC (Bakü-Tiflis-Ceyhan) konusunda yaptığı hantallığı AB'ye Türkiye üzerinden doğalgaz taşıması planlanan Nabucco konusunda yapmaya niyetli olmadığı görülüyor. Nabucco'nun hayata geçirilmemesi için ilk hamle Orta Asya ülkeleri ile yüklü miktarları kapsayan gaz alım anlaşmaları yapmak oldu. İkinci hamlesi ise Güney Akım adını verdiği yeni bir boru hattı planlaması oldu, bu sayede Orta Asya gazını kendi üzerinden geçirmiş olacaktı. Ancak son dönemlerde AB ile yaşanan gerginlik Güney Akım'ın tarihini ötelemiştir. Benzeri gelişmeler Rusya'nın artık rehavetten uyandığını ve tekrar küresel bir güç olmaya niyetli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Akdeniz coğrafyası, Rusya için güncel ittifaklara dayalı bir mücadele alanı olarak görülmektedir.

Ortadoğu'da Rusya, ABD ile sorun yaşayan ülkeler açısından hep bir alternatif ya da dengeleyici unsur olarak görülmüştür. ABD'nin Ortadoğu ülkelerini terör konularında

suçlaması ve Büyük Ortadoğu Projesi ile bölge ülkelerinin şekillendirilmeye çalışılması Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. İlgili ülkelerin giderek Rusya ile yakınlaşmaya başlamasında bu durum etkili olmaktadır. 2000'li yıllara gelindiğinde Rusya'nın bölge politikasının Soğuk Savaş dönemine yaklaşarak ABD karşıtı bir hal aldığı söylenebilir.[764]

Rusya, İslam dünyası ile olan ilişkilerini hassas bir denge üzerinde yürütmektedir. Bu çerçevede Rusya, İslam dünyası ile olan ilişkilerini geliştirmiş, İslam İşbirliği Konferansı'na gözlemci üye olarak katılmıştır. Putin, Ortadoğu politikasında İsrail konusunda da dengeli bir yaklaşım sergilemektedir. Rusya etkinliğini kaybettiği bölgelerde yeniden varlık göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda ABD ve Batı karşıtlığı, Rusya'nın kullandığı en güçlü argüman haline gelmiştir.[765] Batı karşıtlığını çok iyi kullanan Rusya, Sovyetler Birliği dönemindeki gücünü yeniden kazanmak için ekonomik ve siyasi cazibesini artırarak yumuşak güç unsurlarını etkin hale getirmek istemektedir. Rusya başta eski SSCB coğrafyası olmak üzere nüfuz edebileceği tüm bölgeler üzerinde etkin olmanın yollarını aramaktadır. Rusya'nın, nüfuz etmeye çalıştığı ülkelerin ve kültürlerin dönüştürülmesine yönelik bir politikası yoktur zira Rusya demokrasi konusunda söz konusu ülkelerden çok farklı değildir. Dolayısıyla kendisinin önerebileceği bir tez bulunmamaktadır.

Batı, Doğu Akdeniz'in Karadeniz ve Ege Denizi ile birlikte Slav-Ortodoks kültürünün kontrolü altına girmesi ihtimali karşısında da çok dikkatlidir. Bölgenin jeostratejik avantajlarının Slav-Ortodoks kültürünün eline geçmesi, stratejik güç dengelerinin tamamen değişmiş olması anlamına gelir ki bölgedeki AB destekli son ABD operasyonları bu ihtimali önleme gayreti olarak değerlendirilebilir.[766] Batı'nın yapmış olduğu hamlelere rağmen Rusya, bölgede tarihsel bağı olan ülkeler ile ilişkilerini geliştirmeye devam etmektedir.

AB ve ABD tarafından enerji hatları ve deniz ticaret yollarının paylaşılmasını kaygı ile izleyen Rusya Federasyonu, Kıbrıs konusunda Rum kesimine füze ve askeri ekipman

[764] Tepeyurt ve Coşkun, a.g.e., s.239
[765] Tepeyurt ve Coşkun, a.g.e., s.240
[766] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.97

satarak iki NATO ülkesini karşı karşıya getirmek ve böylece Akdeniz'de kaybettiği prestiji Kıbrıs sayesinde yeniden kazanma niyetindedir. ABD'nin temel kaygısı, Rusya'nın Rum kesiminde nüfuzunu artırması ve adada söz sahibi olmaya başlamasıdır.[767]

Rusya, bir ara Kıbrıs'ın askerden arındırılması esasına dayalı bir tez gündeme getirmiştir. Bu öneri, samimi ve gerçekçi olmaktan uzak olduğu gibi, Rusya'nın bölgede nüfuz elde etme gayesine hizmet edecektir. Adada İngiliz üsleri varken ve mevcut antlaşmalar halen yürürlükte iken adanın silahsızlandırılması mümkün görünmemektedir.[768] Her şeyden önce adanın kendisinin ve Doğu Akdeniz'in bir çatışma bölgesi olması, ABD ile NATO'nun operasyonlarında adanın kullanılması ve kullanılabilirliği silahsızlanma düşüncesini imkansız kılmaktadır.

Rusya'nın son dönemlerde, GKRY ile askeri ve ekonomik yakın ilişkiler içerisinde olması, sadece ABD'yi değil AB'yi de rahatsız etmektedir. Rusya, Gazprom aracılığıyla, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik girişimleri ile AB'yi enerji ablukası altına alma niyetiyle ilerlemektedir. Rusların, ekonomik dar boğazda olan Rum kesiminin ihtiyacı olan kredilere karşılık, doğal gaz rezervlerinin Gazprom'a devrini istediği ifade edilmektedir.[769] Rusya ile GKRY arasında yaşanan bir diğer gelişme de 2011 yılında Rusya'nın GKRY'ne 2.5 milyar Euro kredi sözü vermesidir.[770] Ayrıca, Rusya Federasyonu, Kıbrıslı Rumlarla olan iyi ilişkilerine binaen 2013 yılında, Suriye krizi nedeniyle yararlanamadığı Suriye'deki üsler yerine GKRY'den Andreas Papandreu Hava Üssü'nü kullanmak için izin istemiştir.[771]

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, bölgenin eski süper gücü olan Rusya'nın iç ve dış politikasında değişikliklere yol açmıştır. Genel kanı Rusya'nın daha batı yanlısı politikalar izlediği yönündedir.[772] Batı'nın da bu yaklaşıma kayıtsız kalmadığı ve Rusya'yı Batı sisteminin bir parçası olarak görme isteği bir çok kez dile getirilmiştir. Bu kapsamda ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalelerine Rusya'nın

---

[767] Tamçelik, a.g.e., s.381
[768] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.77
[769] Ertaş, a.g.e.
[770] Haberrus, "Rusların Rumlara Vereceği 2,5 Milyar Euroluk Kredi Gecikiyor", 2011, http://haberrus.com/economics/2011/11/21/rusyanin-rumlara-verecegi-25-milyar-euroluk-kredi-gecikiyor.html, (06.07.2015)
[771] BİLGESAM, a.g.e., s.5
[772] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.199

tepki göstermemiş olması, Rusya'nın Soğuk Savaş sonrasında özellikle denizlerdeki gücünün kırılmış olması ve müdahalelere karşı cevap verecek gücünün olmamasına dayalı olarak yeni bir paylaşım haritası üzerinde Rusya için zorunlu ve zımni bir birliktelik olarak algılanabilir.

Rusya'nın uluslararası arenadaki hedefinin artık vazgeçilmez bir ekonomik güç olmak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Rusya'nın halen kırmızı çizgileri olduğu ve bunların en önemlisinin de "arka bahçe" diye tabir ettiği bölgelere siyasi müdahaleler olduğu unutulamamalıdır. Nitekim NATO artık Rusya'nın sınırlarına kadar dayanmıştır.

Rusya, her ne kadar terörizm konusunda batı dünyası ile mutabık olsa ve beraber hareket etme niyetinde olduğunu belirtse de çıkarları söz konusu olduğunda bütün bağları atabilecek bir yapıya sahip olduğunu son gelişmelerle göstermiştir. Rusya'nın Batı destekli olduğunu iddia ettiği, Kırgızistan'daki Limon Devrimi, Gürcistan'daki Kadife Devrim ve Ukrayna'daki Turuncu Devrime vermiş olduğu tepkiler Batı ile Rusya'nın arasının açılmasına neden olmuştur. Rusya'nın 2008 yazında Gürcistan'a askeri müdahalesinden sonra, Ukrayna'da gelişen olaylar neticesinde Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ve Ukrayna'nın doğusunun fiili ayrılığına karşı Batı'nın bu gelişmelere karşı ortaya koyduğu ekonomik yaptırımlar, Batı ile Rusya arasındaki fikir ayrılığının son ve güncel örnekleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Kırım'daki iç karışıklığı fırsat bilerek Kırım'ı topraklarına katan Rusya Federasyonu Sivastopol'da bulunan Karadeniz donanmasının da güvenliğini ve geleceğini garanti altına almış oldu. Bu gelişmelere ek olarak Rusya'nın savunma sanayisini geliştirme yönündeki daha önceden almış olduğu kararlar ve Doğu Akdeniz'deki gücünü artırmak için Suriye limanlarını daha aktif kullanma niyeti, Rusya'nın Doğu Akdeniz için daha farklı planları olduğunu göstermektedir.

2007 yılında Rusya Savunma Bakanı Anatoly Serdyukov, Vladimir Putin ile yaptığı bir görüşmede "Rusya'nın dünyanın önemli deniz alanlarında deniz gücü bulundurmasının temel hedef olması gerektiğini" belirtmiştir. Serdyukov, Kuzey Denizi filosunun

Atlantik'te, Karadeniz filosunun da Akdeniz'de operasyonel olması gerektiğini ifade etmiştir.[773]

Rusya, Kırım'daki Sivastopol üssüne ilave olarak Novorossisk Limanı'nın da Rus donanmasının kullanımı için genişletilebileceğini defalarca ifade etmiştir. Bu gelişmenin anlamı, gelecekte Rusya'nın Sivastopol üssünden çıkmak zorunda kalsa bile Karadeniz ve Akdeniz'de varlığının devam ettirecek olmasıdır.

Dünya'nın ikinci büyük askeri gücü konumundaki Rusya sahip olduğu bir uçak gemisi, 12 destroyer,[774] 20 korvet,[775] 55 denizaltıya ilave olarak 3.500'e yakın hava aracı[776] ile bölgesinde etkin bir güç olmanın yanında Akdeniz'de operasyonel olabileceğini ortaya koymaktadır.

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını, 2007 yılının Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Vladimir Masorin, "Rus donanmasının Akdeniz'de daimi varlığının olması gerektiğini, bu yüzden de Karadeniz'deki Rus donanmasının güçlendirileceğini" söyleyerek bir kez daha teyit etmiş oldu.[777] Suriye iç savaşı ile Rus donanması kalıcı olarak Suriye limanlarına yerleşme fırsatını yakalamıştır. Ruslar böylece Soğuk Savaş sonrasında ilk kez Akdeniz'e kalıcı olarak inmiş oldu. Rusların Tartus'taki demirli gemi sayısının bir düzineyi aştığı belirtiliyor. Rusya'nın hem donanmasını hem de Suriye yönetimini korumak üzere Yakhont füze sistemlerini Suriye'ye sevk ettiği belirtiliyor.[778]

Rusya, Karadeniz'de kurduğu ve güçlendirdiği donanmasını Doğu Akdeniz'e çıkarma planları çerçevesinde bölgede kullanabileceği bir üsse de ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada, Soğuk Savaş zamanında Sovyet ordusunun ikmal ve bakım üssü olarak kullanılan

---

[773] BBC News, "Russia to Extend Naval Exercises", 2007, Erişim: http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7129545.stm, (02.05.2015)
[774] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=243, (27.05.2015)
[775] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=74, (27.05.2015)
[776] URL, "Russia Military Strenght", 2015, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Russia, (16.07.2015)
[777] Barış Adıbelli, **Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2008, s.99
[778] Nilgün Cerrahoğlu, "Rusları Akdeniz'e Stratejik Derinlik mi İndirdi", 2013, Erişim: http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/422518/Ruslari_Akdeniz_e__Stratejik_Derinlik__mi_indirdi_.htm, (18.06.2015)

ve halen eski Sovyet toprakları dışındaki tek Rus üssü olan Suriye'nin Tartus deniz üssü ön plana çıkmaktadır. Karadeniz Filosunun bazı gemilerinin Tartus'da üsleneceği, Rusya'nın Tartus üssünü koruma altına almak amacıyla üsse S-300 füzelerini yerleştireceği iddiaları gündeme gelmiştir.[779] Rusya'nın askeri olarak bulunduğu tek Doğu Akdeniz ülkesi olması nedeniyle Suriye'nin önemli bir güvenceye sahip olduğu açıktır ve bu nedenle de Arap Baharı sonrası birçok Ortadoğu ülkesine etkili bir askeri müdahale yapılsa da Suriye'ye etkili bir müdahale yapılamamıştır. Bu güne kadar Amerikalılar ve Ruslar hiçbir zaman askeri olarak karşı karşıya kalmamış ve kalmamaya da özen göstermişlerdir. Bu nedenle de Suriye'ye Batı'nın askeri müdahalesini beklemek saflıktan öteye geçen bir düşünce olamaz. Suriye'de savaşın bu denli uzun ve yıkıcı olmasının temel nedenlerinden bir tanesi de Rusya'nın Esad yönetimine vermiş olduğu çok yönlü destektir. Rusya bölgede varlığını güçlendireceğini beyan etmiş ve bu yönde ne kadar kararlı olduğunu da göstermiştir.

Arap Baharı, Soğuk Savaş sonrasında güç kaybeden ve zayıflayan Rusya'yı ekonomisinin de düzelmesi ile harekete geçiren önemli bir unsur olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönem için Rusya'nın kış uykusu benzetmesi yapılmaktadır, Rusya için bahar Arap Baharı ile yeni başlamaktadır. Rusya'nın artık savunmadan saldırı konumuna geçtiği görülmektedir.

Bu kapsamda Rusya, Mart 2013'te Pasifik Filosu'na bağlı bir grup gemiyi Akdeniz'e göndererek bu bölgede Acil Müdahale Grubu'nun oluşturması çalışmalarına başladı. Şu anda Akdeniz Grubunda dönüşümlü olarak Pasifik, Kuzey, Baltık ve Karadeniz filolarına bağlı gemiler görev yapmaktadır. En son olarak "Koramiral Kulakov" isimli denizaltı savar gemisi Nisan 2014'te bu gruba dahil olmuştur.[780] Söz konusu deniz gücü, ikmal ve bakım ihtiyacını Tartus limanından karşılamaktadır. Rusya'nın Suriye krizi bahanesiyle bölgeye kalıcı olarak yerleştiği görülmektedir. BM'nin Suriye krizine müdahalesinin tartışıldığı günlerde Rusya'yı ikna görüşmeleri esnasında Rusya'nın müdahaleyi veto etmemesine karşılık Kıbrıs'tan üs istediği iddiaları, Rusya'nın bölgeden çıkmaya niyeti olmadığını göstermektedir.

---

[779] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.83

[780] Sputnik News, "Rus Savaş Gmisi Türkiye'de", 2014, Erişim: http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_10_27/Rus-savas-gemisi-Turkiyede/, (04.06.2015)

Moskova ve Şam 2002 yılında Tartus Limanı'nın her iki ülkenin kullanacağı hava ve deniz üssüne dönüştürülmesine dair görüşmelere başlamıştı. 2008 yılında Rusya ile Suriye arasında imzalanan antlaşma ile Rusya toprakları dışındaki en gelişmiş donanma üssüne sahip olmuştur. 2009 yılında yaklaşık 10 geminin bu üsse konuşlandırılması ve Rusya'nın Karadeniz filosunun komutasının bundan böyle "Karadeniz ve Akdeniz Komutanlığı" olarak faaliyet göstermesi kararlaştırılmıştır.[781] 2013 yılı itibariyle Tartus'da Rus donanmasına 16 gemi konuşlandırılmıştır.[782] Rusya Lazkiye'de de 60 savaş uçağı konuşlandırmış durumdadır. Türkiye ile Rusya arasında 2015 Kasım'ında Rus savaş uçağının düşürülmesi ile yaşanan sorunlar neticesinde Rusya, S-400 savunma sistemlerini Lazkiye'deki hava alanına yerleştirdiğini açıklamıştır. Ayrıca Rusya, hava savunma sistemleriyle donatılmış olan bir savaş gemisini de Doğu Akdeniz'de sürekli konuşlandırma kararı aldığını belirtmiştir.

Suriye'deki iç savaşta Rusya'nın Esad yönetimine vermiş olduğu destek ile Suriye limanlarındaki Rus varlığı perçinlenmiş olmaktadır. Rusya, BM'nin Suriye'ye karşı almaya çalıştığı silah ambargosuna karşı olduğunu belirterek, karar tasarısının Rusya'nın aşamayacağı bazı kırmızı çizgiler içerdiğini belirtmiştir.[783] Esad yönetimi ülkenin yarıdan fazlasını kaybetse de Akdeniz sahillerini büyük ihtimalle elinde tutacaktır. Rusya için de Suriye'nin bütünü değil sahil kesimi önem arz etmektedir. Hatta büyük bir Suriye'den ziyade, tehdit altında kalmış ve dış desteğe muhtaç bir sahil şeridine sıkışmış küçük bir Suriye, Rusya açısından daha tercih edilir bölgesel bir müttefik olacaktır. Rusya, giderek Ortadoğu'da Şii İslam'ın Avrupalı destekçisi ve koruyucusu konumuna gelmektedir. Buna karşılık Sünni İslam'ın, Şii İslam'a karşı görünürdeki müttefiki rolünü de ABD üstlenmektedir. Rusya'nın Suriye'ye yerleşmesinden sadece ABD değil AB de rahatsız olmaktadır, Suriye'de kriz çıkmadan önce AB, Tartus Limanının ticari amaçla geliştirilmesi için destek sağlamış böylece limanın sadece askeri amaçlı kullanılmasına ve tamamıyla Rusya'nın eline geçmesine engel olmaya çalışmıştır. Liman bugün için Suriye'nin en önemli ikinci ticaret limanı konumundadır. İç savaşta Lazkiye'nin kaybedilmesi durumunda Tartus, Suriye için tek liman konumuna gelecektir.

---

[781] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.85

[782] RT News, "All Personnel Withdrawn From Russian NAVY Base in Syria- Diplomat", 2013, Erişim: http://rt.com/politics/navy-diplomat-syria-base-251/, (05.08.2015)

[783] Deutsche Welle News, "Rusya Bm Kararına Karşı", 2012, Erişim: http://www.dw.de/rusya-bm-karar %C4%B1na-kar%C5%9F%C4%B1/a-15701118, (30.06.2015)

Rusya, askeri varlığının hissettirmek için çeşitli bahanelerle ortak askeri tatbikatlar yapacağını bildirmiştir. 2009 yılında Rusya, Yunanistan'ın izniyle Ege Denizi'nde Rus uçak gemisi Kuznetsov'un da katıldığı bir tatbikat yapmıştır. Bu tatbikat Rusya'nın Ege Denizi'nde yapmış olduğu ilk tatbikat olma özelliğini taşımaktadır.[784] Rusya, Suriye'ye desteğini yinelemek için uçak gemisini ve savaş gemilerini 2012 yılında tekrar bölgeye göndererek bölgedeki müttefiklerinden vazgeçmeyeceğini belirtmiştir. Kuznetsov, 5-6 Ocak tarihlerinde Yunanistan sularında düzenlediği uçuş görevlerinin ardından, 7 Ocak'ta Suriye'nin Tartus limanına demirledi.[785] Kuznetsov'un Doğu Akdeniz seferindeki rotalarından bir tanesinin de GKRY olacağına dair söylentiler de Kıbrıs konusundaki politikasına dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Rusya ile Yunanistan'ın 2012 yılından bugüne ortak tatbikat yapacağı da dillendirilmektedir. Ekim 2014'te İsrail ve GKRY ile hava savunma, denizaltı taarruz ve karşı denizaltı tekniklerini içeren bir tatbikat gerçekleştirmişlerdir. Türkiye'nin bu atağa cevabı olarak görülen 2014 "Mavi Balina" tatbikatı Türkiye, ABD ve Pakistan unsurlarının yanı sıra NATO'nun Akdeniz'den sorumlu Daimi Deniz Görev Grubu (SNMG-2) de tatbikata katılmıştır.[786]

Irak müdahalesi sonrası Ortadoğu'yu şekillendirme stratejisi olarak ortaya çıkan BOP'un altında yatan hedeflerden bir tanesini Rusya'nın bölgedeki artan gücünün kırılması olarak görebiliriz. Zira Libya, Mısır ve Suriye nispeten Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde ve ticaretlerini geliştirmekte olan devletler idi. Gelinen noktada Rusya'nın, Suriye dışında hiçbir Akdeniz ülkesinin limanını askeri amaçlı kullanması ihtimali kalmamıştır.

Rusya, Akdeniz jeopolitiğindeki hızlı değişimin farkına varmış olmasına rağmen halen bölgedeki ABD etkinliği karşısında elinin çok güçlü olmaması nedeniyle gelişmelere doğrudan müdahale edememektedir. Rusya'nın bölgede tutunma alanı oluşturma politikası

---

[784] Stelyo Berberakis, "Rus Ordusundan İlk Kez Ege'de Tatbikat", 2009, Erişim: http://www.sabah.com.tr/yazarlar/berberakis/2009/01/04/rus_ordusundan_ilk_kez_ege_de_tatbikat, (25.06.2015)

[785] Hürriyet Planet, "Nükleer Kriz Bu Haritayı Değiştirecek", 2012, Erişim: http://www.hurriyet.com.tr/planet/19640259.asp, (28.06.2015)

[786] Metin Gürcan, "Türkiye'nin Nabzı", 2014, Erişim: http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2014/11/turkey-eastern-mediterranean-cyprus-nato-russia.html#, (06.07.2015)

uygulamaktan başka şansı bulunmamaktadır.[787] Rusya bölgede, Suriye'yi askeri merkez üs yaparak Yunanistan ve GKRY üzerinden nüfuzunu geliştirme stratejisi uygulamaktadır. Rusya'nın, son olarak ekonomik kriz yaşayan Yunanistan'a mali yardımda bulunabileceği ancak şart olarak Türkiye'den geçip, Avrupa'ya doğalgaz taşıyacak olan Güney Akım projesine Yunanistan'ın dahil olmasını öne sürdüğü iddia edilmektedir.[788] Bu birlikteliğe İsrail'in de muhtemel katılımı ile Rusya'nın etkinliğinin artacağında şüphe yoktur. Rusya'nın bölgede daha aktif olması karmaşık olan ilişkileri daha da karıştıracaktır zira Yunanistan, GKRY ve İsrail bu şartlarda ikili oynayan ülkeler haline gelecektir. AB'nin etkin olmaya çalıştığı ve ABD-İngiliz etkisinde olan bölgede ülkeler arasında oluşacak güvensizlik ortamı söz konusu ülkelerde karşılıklı siyasal hamlelerin ve siyasi krizlerin habercileri de olabilir.

4.1.3. İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki Varlığı

Doğu Akdeniz'de tarihsel etkinliği en eskiye dayanan günümüz Avrupa devleti İngiltere'dir. İngiliz İmparatorluğu, Hindistan ve Uzak Doğu sömürgeleri yolunu kısaltmak ve güvenlik altına almak istiyordu. İngilizlerin sömürge İmparatorluğu'nun genişlemeye başladığı dönemlerde Doğu Akdeniz ilgilerini çekmiştir. 1878 yılından 1960'a kadar Kıbrıs'ın sömürge yönetimini elinde bulunduran İngiltere, adada hala deniz ve hava üssü bulundurmaktadır. İngiltere, Kıbrıs'taki Sömürge kazancının yanında, 1875 tarihinde Fransızların başlattığı Süveyş Kanalı Projesine ortak olması[789] ve 1880'li yıllarda kanal ve Mısır üzerinden elde ettiği stratejik avantajlar ile Doğu Akdeniz'de önemli bir güç haline geldi.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Mısır ve Süveyş Kanalı İngiltere'nin eline geçmiştir. Bu aşamadan sonra Doğu Akdeniz'deki en büyük güç olmayı Başaran İngiltere, Ortadoğu'dan gelen petrol ticaretini de yönetmeye başlamıştır. İngiltere'nin bölgedeki üstünlüğü İkinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir.

---

[787] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.92

[788] URL, "Rusya'dan Yunanistan'a Şartlı Destek!", 2015, Erişim: http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/rusyadan-yunanistana-sartli-destek-onerisi/18000/18784/, (09.08.2015)

[789] Suez Canal Authority, "Canal History", Erişim: http://www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx?show=8, (14.11.2014)

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanların Yunanistan'ı işgal etmeleri, Girit'e asker çıkarmaları ve Kuzey Afrika üzerinden Mısır'a ilerlemeleri, Süveyş ve Kıbrıs'ın güvenliği konusunda İngilizleri korkutmuştur. Doğu Akdeniz'in kontrolü konusunda stratejik öneme sahip Kıbrıs ve Kanal'a yönelik Alman tehdidi ortadan kalkmış olsa da Mısır ile kanalın millileştirilmesi üzerine yaşanan sorunlar ve Kıbrıslı Rumların Enosis talepleri, İngiltere'yi zor durumda bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da başlayan bağımsızlık hareketleri, İngiltere için önemi giderek artan bölgenin askeri kontrolünün geleceğini tehdit etmeye başlamıştır. 1952 yılında Mısırdaki monarşinin yıkılmasının ardından İngiltere'nin Ortadoğu Komutanlığı'nı Kıbrıs'a nakletmesi adanın önemini daha da artırmıştır.[790] Bu tarihe kadar Rumlara müsamahalı yaklaşan İngiltere, Enosis'e artık sıcak bakmamaya başlamıştır. Kıbrıs'ta yaşanan olayları ve Yunan ideallerinin gerçekleşmemesini bu açıdan da düşünmek gerekmektedir. Adanın bölünmüşlüğü veya ada üzerinde tek bir bölge ülkesinin egemenlik sürememesi, Doğu Akdeniz'de stratejik üstünlüğü elinde tutmak veya elde etmek isteyen üçüncü ülkelere fırsat vermektedir. Kıbrıs Barış Harekatı'nı da bu çerçevede tekrar ele almak gerekecektir. Soğuk Savaş yıllarında, Kıbrıs'ın Yunanlılara teslim edilmesi, olası Rus güçlerinin Doğu Akdeniz'e gelmelerinin yolunu açabilecekti ki bu durumda Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki stratejik üstünlük kaybedilebilirdi. Aslında günümüz için de farklı bir durum söz konusu değildir, Rusya'nın Doğu Akdeniz'e askeri olarak yerleşmesi petrol ticareti ve dolayısıyla dünya hakimiyeti üzerindeki dengeleri değiştirebilecektir. Rusya'nın mevcut enerji üretimi ve ticareti üzerinde elinde bulundurduğu kapasite göz önüne alındığında böyle bir durum küresel çapta bir Rus enerji tekelini gündeme getirecektir.

Başlangıçta İngiltere için adanın önemi, Hint yolunun güvenliği ile sınırlı iken, Süveyş ve Filistin'den İngiltere'nin çekilmesi ile ada bölgedeki tek askeri varlık olarak kaldı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu ve Akdeniz'deki gücünü yitirmeye başlayan İngiltere, Batının genel çıkarları bakımından ABD'ye uymayı kabul etse bile Ortadoğu'daki çıkarlarından vazgeçme niyetinde olmamıştır.[791]

---

[790] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.69
[791] Tamçelik, a.g.e., s.275

Doğu Akdeniz'de önce Süveyş'i, arkasından Kıbrıs üzerindeki egemenlik hakkını kaybederek tarihsel bir geri çekiliş yaşayan İngiltere, Doğu Akdeniz'de ABD politikaları üzerinden dolaylı kazanımları kabul etmiştir. İngiltere'nin Uzak Doğu ile deniz bağlantısı üzerinde bulunan Doğu Akdeniz, İngiltere'nin nüfuz bulundurması gereken bir bölgedir.[792] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'daki sorumluluklarını ABD'ye devreden İngiltere, ABD'nin bölgedeki tüm operasyonlarına katılarak gücünü hissettirmiştir.

İngiltere 1960 statüsü ile Kıbrıs'ı NATO bünyesinde konuşulması gereken bir konu haline getirmiştir. Dolaylı olarak soruna ABD'nin müdahalesini sağlamıştır. İngiltere sorunu kendi üzerinden atarken adadaki askeri ve stratejik konumundan vazgeçmemiştir. İngiltere garantörlüğün yanı sıra, Kıbrıs'ta, Dikelya ve Agratur'da iki askeri üs elde etti. Nükleer ve kimyasal silahların depolandığı Agratur ve Dikelya üslerinde, 1500'ü hava gücü ve 2300'ü kara gücü olmak üzere, toplam 10000 İngiliz askeri ve sivil personel ile bunların aileleri barınmaktadır. Dikelya'daki çok gizli haberleşme merkezi, İngiltere'deki Cheltenham istihbarat merkeziyle ilişkilidir.[793]

Dünyanın ilk beş askeri gücü arasında gösterilen İngiltere askeri bütçesinin ve gücünün çoğunluğunu donanmasına ayırmıştır. Sahip olduğu bir uçak gemisi, 6 destroyer,[794] 13 fırkateyn,[795] 10 denizaltıya ek olarak 936 uçak ve helikopteri[796] ile denizlerde etkili bir güç olabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ta bulunan üsler, İngiltere için adanın uçak gemisi ve ikmal merkezi mahiyeti taşımasını sağlamaktadır. İngiltere bölgede kalıcı olan bölge dışı tek ülkedir.

İngiltere'nin Ortadoğu politikasında özgün politikaları olduğu bir gerçektir. Bölgede İngiltere için Türkiye'nin özel bir yeri vardır. Enosis'e karşı olmak adada her iki ülkenin de ortak politikasıdır. Konuya ilişkin olarak İngiltere, Türkiye'nin tutumunu

---

[792] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.68

[793] Hakkı Uyar, "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri", Erişim: http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/17.pdf, (07.08.2015)

[794] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php/west-european-navies-vessels-ships-equipment/royal-navy-vessels-ships-equipment/frigates-and-destroyers/76-type-45-daring-class-anti-air-warfare-defense-destroyer-hms-dauntless-diamond-dragon-defender-duncan-aaw-royal-navy-bae-systems-paams-aster-15-30-sampson-datasheet-pictures-photos-video-specifications.html, (28.05.2015)

[795]URL, "BAE Systems Shows Updated Type 26 Design at DSEI 2013 Defence Exhibition", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1235, (29.05.2015)

[796] URL, "United Kingdom Military Strenght", 2015, Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=United-Kingdom, (10.08.2015)

dikkate alan bir politika izlemiş, hatta zaman zaman doğrudan bu tutumun uyarıcısı olmuştur. Kıbrıs sorunu sıralarında İngiltere Dışişleri Bakanı olan Anthony Eden anılarında, "Birleşik Devletler Hükümeti henüz Türkiye'nin ada ile olan ilgisinin varlığını ve önemini kabul etmeye hazır değildi"[797] diyerek İngilizlerin Doğu Akdeniz'e bakışları hakkında bilgi vermektedir. İngiltere'nin bölge politikasındaki en büyük engel Amerika'nın soruna başka açıdan bakmasıydı.

Günümüzde İngiltere, AB üyesi olmakla birlikte Kıbrıs'taki hak ve çıkarlarını AB'den biraz daha farklı yorumlamaktadır. Her şeyden önce İngiltere, Kıbrıs'taki üslerini muhafaza etmek istemektedir. İngilizlerin, Annan planına verdikleri desteği de bu çerçevede düşünmek gerekmektedir. Zira İngiltere, adanın AB'ye üyeliğinden önce, sorunu kendini güvenceye alacak şekilde çözmek istemiştir.[798] İngiltere, Doğu Akdeniz politikasını AB'den ziyade ABD merkezli yürütmektedir, İngiltere'nin çıkarları ABD ile daha fazla örtüşmüş durumdadır.

Doğu Akdeniz'de petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunması ile Yunanlılar, İngilizlerin Kıbrıs'taki askeri üslerinden dolayı petrol ve doğalgaz alanlarından hak iddia edebileceklerini dillendirmişlerdir. İngilizler, 2000'li yılların başlarında, üslerin açıklarında oşinografi gemisiyle araştırmalarda bulunmuşlardır. Ancak bugüne kadar herhangi bir hak iddiasında bulunmamışlardır.

Kıbrıs'ta doğalgaz yataklarının bulunması İngiltere'nin, Kıbrıs'a olan ilgisini de aktifleştirmiştir. 2005 yılından itibaren CIA The World Factbook'ta Adadaki İngiliz üsleri Akrotiri olarak devlet statüsünde gösterilmektedir.[799] Adanın devlet Başkanı İngiltere Kraliçesi olarak gösterilirken, hükümet başkanı olarak üslerden sorumlu general gösterilmektedir.[800] Bu girişimin, adanın çevresindeki doğalgaz kaynaklarından İngiltere'nin müstakil olarak faydalanmak istemesine yönelik olduğu yorumlanmaktadır.

---

[797] Sönmezoğlu, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, s.69-70
[798] Tamçelik, a.g.e., s.277
[799] Ata Atun, "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri", 2011, Erişim: http://www.ataatun.org/kibris%E2%80%99taki-ingiliz-usleri.html, (13.07.2015)
[800] CIA, "The World Factbook", 2007, Erişim: www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ax.html, (28.08.2015)

İngiltere, 15 adet helikopter taşıyan bir helikopter gemisinin de bulunduğu 7 deniz birliğinin, uçakların ve kısa zaman önce meydana getirilmiş İngiliz acil müdahale biriminin tüm kuvvetlerinin iştirak ettiği bir tatbikat hazırlamıştır. Bugüne kadar İngiltere'nin bölgede böyle çaplı bir tatbikat yapmadığı belirtilmektedir.[801] Akdeniz Aslanı adıyla Mayıs 2011'de Kıbrıs'taki İngiliz üsleri kullanılarak yapılan tatbikat İngiltere'nin bölgede bir gövde gösterisi olarak algılanmıştır.

İngiltere için en önemli konulardan bir tanesi terörist faaliyetlerdir. Hemen her konuda olduğu gibi terörizm konusunda da İngiltere ABD ile birlikte hareket etmiştir. 11 Eylül olayları sonrasında da İngiltere, ABD'nin yanında yer almıştır. İngiltere terörist saldırılara direkt maruz kalsa da ABD'nin stratejik ortağı olarak, terörizmin oluşturduğu olumsuz gelişmelerden ekonomik zarara uğramıştır. Ayrıca İngiltere'nin NATO'daki en büyük askeri güçlerden biri olması, yapılacak operasyonların maliyetlerine de katlanma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

İngiltere son yaptığı hamleler ile Orta Doğu'da daha aktif olmak istediğini ortaya koymaya başlamıştır. Filistin'i tanıyabileceğine dair almış oldukları karar bunun göstergesidir. Kraliyet töreninde Papazın yanında İmamında bulunması talebi, medyada İslam'a karşı ılımlı yaklaşımların artırılması çabası ve hatta James Bond filminde bir Müslüman'ın bu karaktere hayat vermesi ihtimali bu senaryoyu güçlendirmektedir.

Filistin'in tanınmasına yönelik, İngiltere ve Belçika parlamentoların hükümetlerine yönelik almış oldukları tavsiye kararları ve ardından gelebilecek uluslararası gelişmeler, Ortadoğu'da Filistin sorunu üzerinden İran ve Türkiye'nin elde ettiği etkinliğin kırılması planları yapılmaktadır. Sorunun AB platformuna taşınması AB'yi Ortadoğu'da daha etkin hale getirecektir. Özellikle bu girişimin başını İngiltere'nin çekmesi ihtimali, Ortadoğu'nun eski patronunun tekrar sahneye çıkacağı anlamına gelir.

[801] Haber KKTC, "Kıbrıs Aslanı Tatbikatı", 2011, Erişim: http://www.haberkktc.com/haber/kibris-aslani-tatbikati-1382.html, (11.06.2015)

4.1.4. Fransa'nın Akdeniz Girişimleri

Fransa'da bölgesel ve küresel etkiye sahip Avrupalı ülkeler (Rusya, İngiltere ve İtalya) gibi Akdeniz bölgesinde etkin olma niyetindedir. Bölge, Fransa'nın jeopolitik ve tarihsel nedenlerle ekonomik, politik, askeri ve kültürel etki alanı içerisine girmektedir. Fransa 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz'de etkinliğini artırmaya başlamıştır. Fransa'nın Habsburg Hanedanına karşı Osmanlı ile ilişkilerini geliştirmesi ve Arap öğrencilerin Fransa'da eğitim görmeye başlamaları ile kendisine yakın Arap coğrafyasında etkili olmaya başlamıştır.[802] Fransa'nın bölgeye olan ilgisi Napolyon'un 18. yüzyılın sonunda Mısır'ı işgaline sebep olmuş olsa da Mısır'daki Fransız hakimiyeti uzun sürmemiş birkaç yıl sonra bölgeyi İngiliz destekli Osmanlı kuvvetlerine bırakmak zorunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı'nın yenilmesi ve Osmanlı topraklarının paylaşılması ile Fransa kendisine yakın olan Cezayir ve Tunus'a ek olarak Suriye'nin manda yönetimini üstlenmiş ve bölgede etkinliğini artırmıştır.

Bugün Akdeniz'in Müslüman Arap ülkeleri ekonomik, demografik, politik ve sosyal çalkantılar içerisinde bulunmaktadırlar. Mevcut durum ilişkilerin geliştirilmesini tehlikeli hale getirmektedir. Bu nedenle Fransa, AB nezdindeki girişimler ile ilişkilerin geliştirilebilmesi için zaman kazanmaya çalışmaktadır. Fransa, Akdeniz'de ABD'nin ezici üstünlüğünden memnun değildir. Bölgedeki anti-Amerikan algısının ilişkilerin geliştirilmesini engellediğine dikkat çekmektedir. Fransa'ya göre Avrupalı devletler Arap ülkeleri ile ilişkilerde daha fazla deneyime sahip ve ortak yanları ABD'ye oranla daha çoktur. Kültürel değerler dikkate alınmadan ve profesyonel olmayan askeri barış operasyonları başarıya ulaşmamaktadır. Waşhington'un yaklaşımı Arap dünyası ile Batı arasında bir köprünün kurulmasını zorlaştırmaktadır. Fransa ilişkilerin geliştirilebilmesi için bölgesel politikaların AB ile bağlantılı olması gerektiğini vurgulamaktadır. AB'nin bölgeyle ilgili üç hedefi bulunmaktadır; politik istikrar ve güvenlik, finansal ve ekonomik gelişme ve sosyal, kültürel ve insani işbirliği.[803]

---

[802] Yves Boyer, "Mediterranean Uncertainties and French Concerns", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.255

[803] Boyer, a.g.e., s.256-257

Fransa ve diğer Avrupalı ülkeler Akdeniz güvenliği bağlamında Mısır'dan Fas'a kadar olan bölgenin kendileri için daha önemli olduğunu ve politik gerçekler bakımından da Ortadoğu'ya nazaran Kuzey Afrika ile ilişkileri geliştirmenin daha uygun olduğunu düşünmektedirler.[804] Bu çerçevede AB ve Fransa'nın Arap-İslam dünyası ile ilişkilerini sınırlandırdığı söylenebilir. AB, Ortadoğu'ya göre daha az sorunlu olan ve kendine yakın bir bölgede daha fazla etkin olabileceğini hesap ederek ağırlığı Kuzey Afrika bölgesine vermektedir.

Batı ittifakı geleneksel askeri terminolojisi itibariyle de AB sınırları dışındaki Akdeniz'i ikiye ayırmıştır. AB, ilgisini odakladığı Güney Akdeniz olarak tabir ettiği bölgeye Mısır, İsrail ve Türkiye'yi dahil etmemektedir. Askeri sınırlandırmayı Fransa'nın da benimsemiş olması, deniz gücü itibariyle Akdeniz'in tamamını kontrol edebilecek kapasiteye sahip olamamasındandır. Çünkü Fransa deniz gücünü ikiye bölerek bir kısmını Baltık Denizinde konuşlandırmak zorundadır.[805] Buna karşılık Fransa, AB politikaları haricinde, tarihsel geçmişi nedeniyle Suriye, Mısır ve Lübnan gibi ülkelerde etkin olmaya gayret sarf etmektedir.

Fransa 1980 yılında Lübnan barış gücüne katılmış, kendi üretimi olan savaş uçakları ile Fransa'dan Lübnan'a uçuşlar gerçekleştirerek gücünü göstermeye çalışmıştır. Fransa kendi üretimi savaş gemileri ve savaş uçakları ile bölgede alternatif bir güç olabileceğini gösterirken, silah sanayi ve ticaretinde de var olduğunu belirtmektedir. Fransa şu anda hizmette olan bir uçak gemisi[806], üç helikopter gemisi[807], 9 destroyer,[808] 15 fırkateyn,[809] 10 denizaltı ve 1.264 uçak ve helikopteri[810] ile ABD'den sonra Akdeniz'deki en önemli deniz ve hava gücünü teşkil etmektedir. Ayrıca Fransa'nın nükleer güce sahip bölgedeki tek Avrupa ülkesi olduğu da unutulmamalıdır.

---

[804] Boyer, a.g.e., s.257
[805] Boyer, a.g.e., s.260
[806] URL, "FS Charles de Gaulle (R91) Aircraft Carrier," 2015, Erişim: http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Charles-de-Gaulle-R91, (18.08.2015)
[807] Hürriyet, "Mistrallere Alıcı Aranıyor", 2015, Erişim: http://www.hurriyet.com.tr/dunya/29752901.asp, (18.08.2015)
[808] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=571, (28.05.2015)
[809] URL, "Description", Erişim: http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content&task=view&id=786, (18.08.2015)
[810] URL, "France Military Strength", (2015), Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=france, (19.08.2015)

Fransa, sömürge hakimiyeti sona erse de Doğu Akdeniz'den elini çekmemiştir. Fransa, Suriye'nin sınırlarının belirlenmesinde ve devlet yönetiminde etkinliğini devam ettirmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda İsrail ile ilişkilerini mesafeli yürüten Fransa, Suriye ve diğer Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir. Fransa'nın Suriye ile olan ilişkileri, Fransa'nın Lübnan'daki çıkarları üzerine gelişmiştir.[811]

1981'de Fransa'da iktidara gelen François Mitterand, Akdeniz'e açılma politikası izleyerek Suriye ve Lübnan ile ilişkilerini geliştirmeye ağırlık vermiştir. Bu dönemde Suriye'ye ziyaretler gerçekleştirilmiştir. 1990'lardaki Jacgues Chirac dönemi de ikili ilişkilerin geliştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Chirac'ın, Beşar Esad'a koçluk yaptığı yorumları yapılmıştır. Ancak Chirac'ın yakın arkadaşı Lübnan Başbakanı Refik Hariri'nin öldürülmesinden Suriye'nin sorumlu tutulması, iki ülke ilişkilerinin açılmasına neden olmuştur.[812]

Nicolas Sarkozy dönemi ile ilişkiler tekrar düzelme dönemine girmeye başlamıştır. 2008 yılında Sarkozy'nin Akdeniz İçin Birlik Projesi kapsamında Esad'ı davet etmesi ile başlayan süreç 2010 yılına kadar yapılan karşılıklı geziler ile en üst seviyeye çıkmıştır. Sarkozy, İsrail ile Suriye arasında arabulucu rolünü üstlenebileceğini dahi dile getirmiştir.[813] Tunus'ta başlayan Arap Baharı'nın diğer Arap ülkelerine ve nihayet Suriye'ye sıçraması ile Fransa-Suriye ilişkileri bıçak gibi kesilmiştir. Suriye'deki iç savaş ve Esad rejiminin sert tutumu Suriye konusunda Esad rejiminin yerine Suriye Ulusal Konseyi'ni muhatap alınmasını berberinde getirmiştir. Fransa, Suriye'deki iç savaşla birilikte ikili ilişkileri askıya alarak, AB politikaları bağlamında hareket etmeyi tercih etmektedir.

Fransa, Akdeniz deniz güvenliğinin tesisi konusunda, 1992 yılında AB Dışişleri Bakanlarının imzaladığı Petersburg Deklarasyonu misyonuna uygun olarak, 1995 yılında İtalya, İspanya ve Portekiz ile birlikte Lizbon Deklarasyonu'nu imzalayarak

---

[811] Zeynep Songülen İnanç, "Fransa'nın Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.23
[812] İnanç, a.g.e., s.24
[813] İnanç, a.g.e., s.25

EUROMARFOR'u (Avrupa Deniz Gücü) oluşturmuştur. EUROMARFOR amfibi harekatlar gerçekleştirebilecek daimi olmayan çok uluslu bir deniz kuvvetidir. Fransa, AB'nin 2008 yılında Afrika Boynuzu'nda deniz korsanlığı faaliyetlerine karşı mücadele için tesis edilen Atalanta Harekatı (EU NAVFOR)'na, Aralık 2013-Nisan 2014 tarihleri arasında EUROMARFOR bünyesinde bir savaş gemisi ile katkı sağlamıştır.[814] Fransa dönüşümlü olarak EUROMARFOR'un komutasını da yürütmektedir.

Fransa'nın bölgesel güvenlik algısı diğer AB ülkeleri ile paralellik göstermektedir. Bölgeden gelebilecek, kimyasal ve biyolojik tehdidi içeren terörist saldırılara ilave olarak yasadışı göç sorunu ilave edilmiştir. Bu noktada Fransa tek başına değil AB çerçevesinde belirlenmiş kolektif bir güvenlik anlayışına dahil olmuştur. Askeri önlemlerin bölgeden gelebilecek tehdidi önlemede yeterli olmayacağını bilen AB,1995 yılındaki Barselona deklarasyonu ile başlatılan işbirliği süreci ile AB, Akdenizli komşularının sosyal, politik, ekonomik seviyelerinin geliştirilmesini ve tehlikenin kaynağında engellenmesini amaçlamaktadır. Fransa, AB'nin bölgesel politikalarının belirlenmesinde etkili olan bir ülke olarak söz konusu politikanın mimarlarındandır. Fransa, İtalya ve İspanya gibi AB'nin Akdenizli ülkeleri ile AB kaynak ve imkanlarının Akdeniz güvenliği üzerinde tahsis edilmesi konusunda fikir birliği içerisindedir.

Ayrıca Fransa, beş AB ülkesi (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Malta) ve beş Kuzey Afrika ülkesinin (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya) oluşturduğu ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan Batı Akdeniz Grubu'nun da kurucu ülkelerindendir.[815] 1994 yılında Fransa ve Mısır arasında başlatılan Akdeniz Forum'u hükümetler arası diyaloğu geliştirmek için kurulmuştur. Daha sonra Forum'a Cezayir, Yunanistan, İtalya, Malta, Fas, Portekiz, İspanya, Tunus ve Türkiye'nin katılması ile daha geniş kapsamlı bir diyalog zemini elde edilmiştir. Forum'a Akdenizli olmayan AB üyelerinin katılmak istememesi Forum'un etkinliğini azaltmıştır. Forum 2006'ya kadar her yıl toplanmıştır.[816]

---

[814] EUROMARFOR, "Operation Atalanta", 2015, Erişim: http://www.euromarfor.org/mission/2, (22.07.2015)

[815] European Institute for Research, "Dialogue 5+5 Western Mediterranean", Erişim: www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/dialogue-55-western-mediterranean/, (17.05.2015)

[816] European Institute for Research, "Mediterranean Forum", Erişim: http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/mediterranean-forum/, (17.05.2015)

AB'nin askeri açıdan direk olarak Doğu Akdeniz havzasına yönelik önemli bir açılımı olmasa da, AB'nin lokomotif ülkelerinin Kıbrıs odaklı güvenlik politikalarının olduğu görülmektedir. Fransa Mart 2007'de GKRY ile bir askeri işbirliği antlaşması imzalamıştır. Söz konusu antlaşma, Andreas Papandreu Hava Üssü'nün kullanımını da kapsamaktadır.[817]

Fransa eski sömürgeleri olan Kuzey Afrika ülkeleri ve Suriye ile olan ilişkilerinde onların ekonomik temel ortağı olarak görünmektedir. Dolayısıyla, Kuzey Afrika'nın ve Orta Doğu'nun istikrarı Fransa için yaşamsal çıkarı oluşturur. Bu çıkar ilişkisi aynı zamanda Avrupa'nın güvenliği için de önem arz etmektedir. Güney Avrupa'nın tümü Akdeniz'in güney kıyılarındaki istikrarsızlığın ortaya çıkardığı sosyopolitik tehditten gittikçe daha çok etkilenmektedir. Bu nedenle Fransa ile NATO'nun bölgeye dair endişelerinin örtüştüğü görülebilir.[818]

Bununla birlikte, NATO içerisindeki en sıkı ABD muhalifi ülke Fransa'dır. Fransa, bazı Ortadoğu ülkelerinin gizli partneri olarak görünmektedir. Ortadoğu'daki İngiltere-ABD ittifakına karşı Fransa 2007'deki Lübnan krizini[819] de kullanarak nüfuzunu artırma çabası içerisine girmiştir.[820] Fransa, AB'nin potansiyelini de kullanarak Doğu Akdeniz'de dengeleme politikası izlemektedir.

AB'nin sinerji politikası ile vaat ettiği ekonomik refah ve istikrar düşüncesi, Fransa'nın gayretleriyle Ortadoğu'ya pazarlanmaya çalışılmaktadır. AB Anayasasını hazırlayan Fransa Eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard D'Estaign, masasında duran heykel kaplumbağa'dan ejderhaya dönüşen bir AB tasvir eder.[821] Burada sinerji önce Avrupa toplumları arasında gerçekleşecektir. Daha sonra çevresindeki bölgeler ile işbirliği dönemi başlayacaktır. Fransa'ya göre birinci safha tamamlanmıştır ve ikinci safhaya geçmenin vakti gelmiştir.

---

[817] BİLGESAM, a.g.e., s.5
[818] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.115
[819] 2006 yılında, Hizbullah militanlarının İsrail'e attıkları füzeler neticesinde İsrail ile Lübnan arasında yaşanan çatışmalardan sonra Lübnan'da yaşanan siyasal istikrarsızlık ve suikastler dönemi.
[820] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.70
[821] Bağcı, a.g.e.,, s.302

Fransa, 1980'lerde ABD ve İsrail'e bıraktığı Ortadoğu ve Akdeniz'deki etkinliğini geri kazanma çabası içerisinde GKRY ve Akdeniz İçin Birlik Projesi ile ortaya çıktı. Bu kapsamda Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy, Fas, Tunus, GKRY ve Mısır'ı ziyaret etti.[822] Fransa, öncelikle Kuzey Afrika'yı ikna edip daha sonra kilit ülkeler üzerine yoğunlaşmayı hedeflemektedir.

GKRY, 2007 yılında Kıbrıs'ın güneyinde ilan ettiği 13 adet petrol arama ruhsat sahalarından 10 ve 11 numaralı alanları 2012 yılında yapılan ihale ile Fransız Total Şirketine vermiştir. Total Şirketi sadece Doğu Akdeniz'in yer altı kaynaklarıyla değil Akdeniz'e akan enerji kaynaklarının çıkarılması ve Avrupa'ya iletilmesi ile de ilgilenmektedir. Bu bağlamda Fransa'nın bölge politikasında enerjinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Fransa sadece Avrupa güvenliğinin veya bölge ülkeleri ile politik ve kültürel işbirliğini geliştirmeyi değil enerji piyasasındaki pastadan daha fazla pay almayı hedefleyen politikalar peşindedir.

Fransız siyaset bilimci Olivier Roy, Akdeniz İçin Birlik Projesinin, Fransa'nın tarihi Arap politikası çerçevesinde tasarlanan Avrupa karşıtı bir girişim olduğunu ileri sürerek ilerlemeyeceğini iddia etmekteydi. Roy, projeyi "jeostratejik olarak tanımlanamayan obje" olarak nitelemiştir. Roy'a göre; Sarkozy kendini Arap Kralı ilan eden ve Meksika'da Katolik hanedanı kurtarmak için sefer düzenleyen Üçüncü Napolyon'dan esinlenmiştir. Üçüncü Napolyon gibi Sarkozy'nin bu girişimi Katoliklik ve İslam'ın Protestanlara karşı bir ittifak arayışıdır.[823]

> KKTC eski Ankara Büyükelçisi A. Zeki Bulunç'a göre, "ABD Dışişleri Bakanı'nın "Yeni Ortadoğu" yaratılacağı ve bunun zamanının geldiğinden söz etmesi Fransa'nın stratejik çıkarlarına öncelik veren girişimlerine aciliyet kazandırmıştır." Fransa, ABD'nin ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki hesaplarına karşı kendi hesaplarını yapmaktadır. Bu hesabın bir bölümü de Kıbrıs üzerinden yapıldığı için Fransa, Yunanistan ile birlikte GKRY'nin Kıbrıs'ı temsil ederek AB üyesi olmasına öncü olan ve sürükleyen ülke olmuştur.[824]

Küresel politikalarda Batı Avrupa ülkeleriyle birlikte hareket etme tercihinde bulunan Fransa, ABD'nin NATO ittifakı içerisindeki etkinliğinden duyduğu rahatsızlık

[822] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.100
[823] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.104
[824] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.71

üzerine NATO'nun askeri kanadından ayrıldığı dönemlerden itibaren, diğer AB ülkelerine nazaran, ABD politikalarına mesafeli davranmıştır. 11 Eylül saldırıları sonrası Batı'nın ortak fikrine katılmakla birlikte ABD'nin önderliğinde yapılan askeri müdahaleler konusunda temkinli olmuştur. Günümüzde artan terör saldırıları ve tehdidi karşısında Fransa'nın da operasyonlara aktif katılımının olduğu görülmektedir. 2015 yılının Ocak ayında Paris'te yapılan silahlı terör eylemleri için Fransa'nın 11 Eylül'ü tanımı, Fransa'nın terörle mücadelede daha etkin rol oynayacağının göstergesidir.

Fransız bir entelektüel olan Thierry Meysan'a göre, "Anglo-Sakson Emperyalizmi, bölgesel politikalar mantığını hiçe sayarak, empoze ettiği ekonomik tutkularla hareket etmiştir. Arap alemini kalıcı olarak yapılandıran bölünme dini veya laiklik ile ilgili değildir. Bölünme, direniş gösteren Araplar ile Emperyalizm işbirlikçisi Araplar arasındadır".[825]

4.1.5. İtalya'nın Akdeniz Politikası

AB içerisinde Akdeniz ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesinde Fransa, İtalya, İspanya ve az da olsa Yunanistan ve Portekiz'in diğer birlik üyelerine nazaran daha istekli oldukları kesindir. Özellikle AB kurumları nezdinde İtalya'nın bazı girişimleri ve önerileri mevcuttur. İtalya, NATO nezdindeki bölgesel güvenlik politikalarında aktif olan bir ülke olmuştur. 1980'li yıllar itibariyle İtalya, NATO'nun Doğu Akdeniz faaliyetlerine destek vermeye başlamış ve ilk olarak NATO'nun 1982 Beyrut Çok Uluslu Gücüne katılmıştır. 1986 yılında Mısır ile ve hemen ardından Fransa ve İspanya ile terörizme karşı çok taraflı işbirliği anlaşması imzalamıştır. Akdeniz'deki İtalyan aktiviteleri İtalya dış politikasının bir parçasıdır.[826] İtalya, beş AB ülkesi (Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Malta) ve beş Kuzey Afrika ülkesinin (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Moritanya) oluşturduğu ve bölgesel işbirliğinin geliştirilmesini amaçlayan Batı Akdeniz Grubu'nun da kurucu ülkelerinden olmuştur.[827] Ayrıca İtalya, İspanya ile birlikte Akdeniz'de ortak bir güvenlik politikasının

[825] Meysan, a.g.e.
[826] Laura Guazzone ve Federica Bicchi, "European Security Policies in the Mediterranean: From Comprehensive to "Neo-Hard"?", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.248-249
[827] European Institute for Research, "Dialogue 5+5 Western Mediterranean", a.g.e.

belirlenmesi, ekonomik işbirliği ve diyaloğu öngören Parlamentolar Arası Akdeniz Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nı oluşturma girişimlerinde bulunmuştur.[828]

İtalya'nın bölgesel güvenlik politikası anlayışı 1990'lardan sonra AB'nin güvenlik ve savunma politikası çerçevesinde şekillenmiştir. İtalya bu noktada AB'nin güvenlik ve savunma politikasının belirlenmesinde de aktif olan ülkelerdendir. Bu kapsamda İtalya, AB ve NATO'nun politikalarını şekillendirmeye çalışmaktadır. İtalya başbakanı Ciampi, Brüksel'de 1994 yılındaki NATO zirvesinde ilk defa Akdeniz Diyaloğu önerisinde bulunan lider olmuştur. İtalya Savunma Bakanı Corcione 1995 yılında AB nezdinde Akdeniz Barışı için Ortaklık girişimi önerisinde bulunmuştur. İtalya, AB'nin Akdeniz güvenliği politikasının çok uluslu ve katılımlı olarak devamlılığından yana olduğunu sıkça dile getirmektedir. İtalya'nın dış politikasının merkezinde AB'nin ilgisini bölgeye çekebilmek ve AB kaynaklarını bu yola kanalize edebilmek bulunmaktadır.[829] Daha sonra İtalya, Avrupa-Akdeniz ortaklığı sürecinin güvenlikle ilgili eylem planlarında da aktif olmuştur. İtalya sahip olduğu deniz gücü ve hava gücünün yanında elinde bulunan bir uçak gemisi ile de Akdeniz için önemli bir güç olduğunu hem NATO hem de AB nezdindeki operasyonlarda göstermektedir. İtalya şu anda hizmette olan iki uçak gemisi, 4 destroyer, 14 fırkateyn, 6 denizaltı ve 760 hava aracıyla[830] Akdeniz'deki önemli güçlerden bir tanesidir.

İtalya Akdeniz bünyesindeki oluşumlara katılarak bölgesel etkinliğini ortaya koymaya çalışmaktadır. İtalya, 1992 yılında AB Dışişleri Bakanlarının imzaladığı Petersburg Deklarasyonu misyonuna uygun olarak, 1995 yılında Fransa, İspanya ve Portekiz ile birlikte Lizbon Deklarasyonu'nun imzalayarak EUROMARFOR'u (Avrupa Deniz Gücü) oluşturmuştur. İtalya, AB'nin 2008 yılında Afrika Boynuzu'nda deniz korsanlığı faaliyetlerine karşı mücadele için tesis edilen Atalanta Harekatı (EU NAVFOR)'na da aralıklarla savaş gemileri ile katılımda bulunmuştur. İtalya halen bir savaş gemisiyle Harekata katkı sağlamaktadır.[831] Ayrıca, Ağustos 2014-Şubat 2015

[828] Inter-Parliamentary Union, "Security and Cooperation in the Mediterranean", Erişim: http://www.ipu.org/iss-e/cscm.htm, (09.07.2015)
[829] Guazzone and Bicchi, a.g.e., s.249
[830] URL "Italy Military Strength", 2015, Erişim: http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=italy, (15.07.2015)
[831] European Union External Action, "Deployed Units", Erişim: http://eunavfor.eu/deployed-units/surface-vessels/, (15.07.2015)

tarihleri arasında EUROMARFOR bünyesinde bir savaş gemisi ile katkı sağlamıştır.[832] İtalya, dönüşümlü olarak EUROMARFOR'un komutasını da üstlenmektedir.

İtalya'nın Akdeniz bölgesine özellikle de Doğu Akdeniz bölgesine olan ilgisi, bir Akdeniz ülkesi olmasının ötesinde dünya enerji piyasasındaki etkinliğini artırma niyetiyle de alakalıdır. İtalya, Kuzey Afrika ve Doğu Akdeniz coğrafyasındaki enerji kaynaklarını işletip, enerjinin güvenli bir şekilde Avrupa'ya akışını gerçekleştirerek hem kendi enerji ihtiyacı karşılamayı hem de önemli bir maddi kazanç sağlamayı hedeflemektedir. İtalyan enerji şirketi ENI 1961 yılında Mısır açıklarındaki Belayim sahasında petrol bulduğunu açıklamıştır. Aynı şirket, 1967'de Mısır'a ait Abu Madi sahasında doğalgaz yatakları olduğunu duyurmuştur.[833]

GKRY, 2007 yılında bir yasa ile Kıbrıs'ın güneyindeki deniz alanında 13 adet petrol arama ruhsat sahası ilan etmiştir. 2012 yılında yapılan ihale ile 2,3,9 numaralı parsellerinde petrol arama ruhsatını İtalyan ENI şirketine vermiştir.[834] ENI şirketi Türkiye dahil bir çok bölge ülkesi ile petrol ve doğalgaz arama ruhsatı hususunda anlaşmalar yapmaya çalışmaktadır. ENI sadece bölgeden çıkarılan petrolle değil Doğu Akdeniz havzasına ulaşan Ortadoğu ve Orta Asya petrollerinin işletilmesi ve Avrupa'ya aktarılması konusunda da faaliyet göstermektedir.

4.1.6. Çin'in Akdeniz Düşüncesi

Tarihsel süreçte Çin'in dış politikasına bakacak olursak; 1950-1960'lı yıllarda Çin uluslararası sistemin dışında kalmaya ve güvenliğini SSCB ile yakın ilişkiler kurarak sağlamaya çalışmakta idi. 1970-1980'li yıllarda Çin, ABD'ye yaklaşarak iki kutuplu dünyanın üçüncü dengesini oluşturmaktaydı.[835] Soğuk Savaş'ın bitişliyle Çin kendini uluslararası ekonomik rekabetin içerisinde buldu. 2014 yılı itibariyle, Çin, ülke içinde dönen para akışı baz alındığında, ABD'nin yüz yıllık dünyanın en büyük ekonomisi olma unvanına son vermiştir. Günümüzde yükselen bir değer olarak ortaya çıkan Çin, gelişen

[832] EUROMARFOR, "Operation Atalanta", 2015, Erişim: http://www.euromarfor.org/mission/6, (22.07.2015)
[833] BİLGESAM, a.g.e., s.7
[834] Akçadağ, a.g.e.
[835] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.198

askeri gücü ile de halen bir denge unsuru olmaktadır. Çin günümüzde ABD ve Rusya çekişmesi arasından sıyrılan üçüncü bir güç konumundadır.

Kendini bir kutup ülkesi olmaktan ziyade ekonomik bir aktör olarak gören Çin, 11 Eylül saldırıları sonrasında, ekonomik ve kültürel alanda küreselleşmeyi; uluslararası politik konjonktürde çok kutuplu dünyayı, bölgesel olarak çok taraflı işbirliğini, ABD ile uluslararası terörizme karşı operasyonlarda birlikteliği geliştirmeye çalışmaktadır.[836]

Grafik 10: Kaynaklara Göre Çin'in Enerji Tüketimi

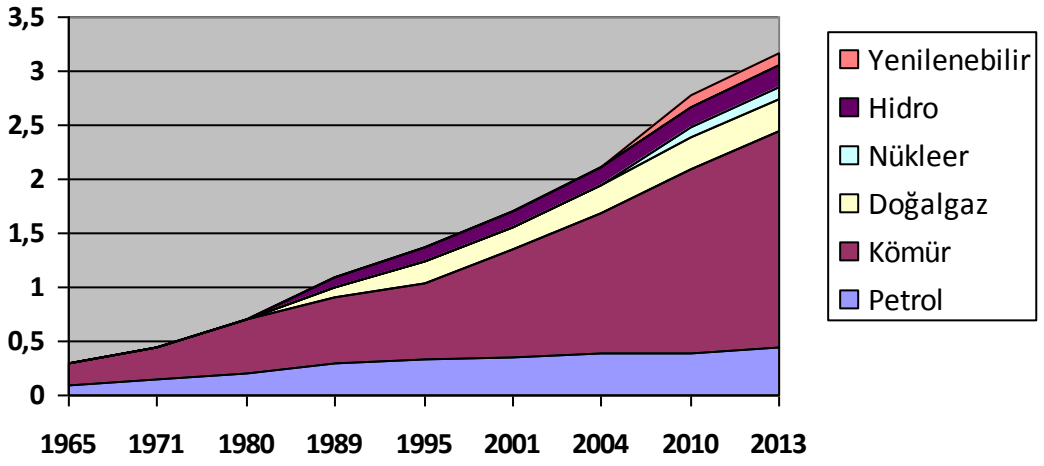

Kaynak: Tverberg, "Charts Shoeing the Long-Term GDP-Enrgy Tie (Part2 – A New Theory of Eenrgy and the Economy", 2015

Gelişen ekonomisi ve artan askeri gücüne rağmen bulunduğu coğrafya, tarihsel geçmişi ve etnik yapısı nedeniyle Çin'in küresel bir güç olma yolunda rekabet edebilme şansı zayıftır. Çin, Doğu Asya'da baskın bölgesel güç olma potansiyeline sahiptir. Çin'in çevresinde bulunan Amerikan gücü ve etkisi nedeniyle Çin'in gelişimi Amerika'nın tavrına bağlıdır. Benzer bir çevreleme Rusya tarafından da gerçekleşmektedir ki enerjiye olan ihtiyacı giderek artan Çin'in ulaşabileceği en yakın enerji kaynaklarına Rusya hakimdir. Diğer enerji kaynakları ise büyük oranda Amerika'nın kontrolündedir.[837] Bu nedenledir ki

[836] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.199
[837] Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, s.227-233

Çin'in küresel politikaları belirleme gücü diğer küresel güçlerle olan ilişkilerine endekslidir.

Çin, 1980'li yıllardan itibaren kara gücü ağırlıklı askeri stratejisini deniz ve uzay gücüne kaydırma gayreti içerisine girmiştir. Bu kapsamda Uzak Sular Deniz Kuvveti konseptini geliştirdi. Çin'in deniz kuvvetini geliştirmesi askeri stratejisinde ön planda tutulmuştur. Zira Çin, 18 bin km uzunluğunda deniz sınırına, 3 milyon km karelik deniz alanına ve 6 bin adaya sahip bir ülkedir.[838]

Dünyada üretilen enerjinin yaklaşık %15'ini tüketen[839] Çin, üretim kapasitesiyle birlikte artan bir şekilde devam eden enerji ihtiyacını karşılamak için yeni kaynaklar bulmak durumunda kalacaktır. Çin halen enerji ihtiyacının çoğunluğunu deniz yoluyla Ortadoğu ve Afrika'dan karşılamaktadır.[840] Dünya üzerinde deniz ulaşımının ABD kontrolünde olduğunu düşünecek olursak Çin hem enerji kaynakları hem de enerjinin taşınması konusunda dışa bağımlı bir ülke profili sergilemektedir. Tayvan gibi sorunlu konular nedeniyle gelecekte kendisine denizden gelebilecek yaptırımlara karşı savunmasızdır.

Çin, 2012 yılı itibariyle enerji ihtiyacının % 66'sını kömürden, % 20'sini petrolden, % 5'ini doğalgazdan karşılamaktaydı. Ancak Çin'in enerji tüketimi alışkanlığı hızlı bir şekilde petrole ve doğalgaza kaymaktadır. Çin'in 2014'teki petrol tüketim artışı, dünya petrol tüketim artışının % 43'üne denk gelmektedir. Çin, 2014 yılı itibariyle günde 10.7 milyon varil petrol tüketirken bunun ancak 4.6'sını üretebilmektedir. 2014'te Çin dünyada petrol ithalatında % 6'lık pay ile en çok petrol ithal eden ülke konumuna gelmiştir. İthal petrolün tamamına yakını deniz yoluyla taşınmaktadır. Çin'in enerji ihtiyacında doğalgazın yeri de giderek artmakta ve 2007 yılından itibaren ithalat gerçekleştirilmektedir. 2020 yılına kadar Çin'in enerji kullanımında doğalgazın payının % 10'a çıkması hesaplanmaktadır. Doğalgaz ihtiyacının, boru hatları ve LNG'nin deniz yoluyla ithalatı

[838] Sait Yılmaz, a.g.e., s.491
[839] Yavuz, a.g.e.
[840] U.S. Energy Information Administration, "Owerview", (2015), Erişim: http://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=CHN, (16.12.2014)

şeklinde giderilebileceği düşünülmektedir.[841] Çin 2014 yılı itibariyle ihtiyaç duyduğu gazın %34'ünü ithal etmektedir.[842]

Çin, deniz ticareti güvenliğini sağlayabilmek için uzun vadeli jeopolitik bir strateji geliştirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda ortaya atılan İnci Dizisi (String of Pearls) stratejisi, Çin limanları ile Ortadoğu ve Afrika'daki enerji kaynakları arasında deniz trafiğinin Çin donanma unsurları tarafından sağlanmasını öngörmektedir. Batlı stratejistler Hint Okyanusu ve Batı Pasifikte, Çin'in hareketliliğinin Pekin ile Washington arasında gerginlik oluşturabileceğinden endişe etmektedirler. İnci Dizisi projesi ile Pakistan, Sri Lanka, Bangladeş ve Burma (Myanmar)'da var olan Çin donanma unsurları ile Maldivler, Seyşeller ve Mauritus arasında kurulacak bağ ile bir güvenlik zinciri oluşturulması düşünülmektedir. Proje için "Deniz İpek Yolu" tabirinin kullanılabileceği belirtilmektedir.[843] Proje gerçekleştirilebilir ise Hint Okyanusunda daha fazla Çin donanma unsurunun konuşlandırılması gerekecektir.

Enerji kaynaklarının taşınması noktasında Çin'in en çok endişe duyduğu konu Malakka Boğazı'nın kapanması ihtimalidir. Buna karşılık Pakistan'daki Gwadar limanına ve Myanmar limanlarına gelen petrolün Çin'in batısına ve güneyine boru hatlarıyla taşınması da düşünülmektedir. Çin, boru hatlarını Ortadoğu'ya ve Afrika'ya ne kadar yaklaştırabilirse bu bölgelerden o kadar fazla enerji nakli gerçekleştirebilecektir. Çin açık deniz stratejisini Ortadoğu enerji kaynakları güzergahı üzerine inşa etmeye çalışmaktadır. Çin 2008 yılında Aden körfezinde deniz haydutluğuna karşı donanma unsurlarıyla uluslararası güce katılmış ve 10 bin dolayında personel tahsis etmiştir. Hint Okyanusunda konuşlanmış bulunan Çin donanma unsurlarının 2020 yılında Hint Okyanusundaki ABD donanmasından daha büyük olacağı hesap edilmektedir.[844]

---

[841] U.S. Energy Information Administration

[842] Jeremy Bender, "China's Naval Eexercises in the Mediterranean are Linked to Beijing's Ambitious 'New Silk Road' Strategy", 2015, Erişim: http://www.businessinsider.com/china-energy-security-in-mediterranean-2015-5, (11.07.2015)

[843] Prem Mahadevan, "China in the Indian Ocean: Part of a Larger PLAN", **CSS Analyses in Security Policy**, (156), 2014, s.2-4 Erişim: www.css.ethz.ch/publications/pdfs/CSSAnalyse156-EN.pdf, (29.06.2015)

[844] Mahadevan, s.3-4

Harita 12: İnci Dizisi (String of Pearls)

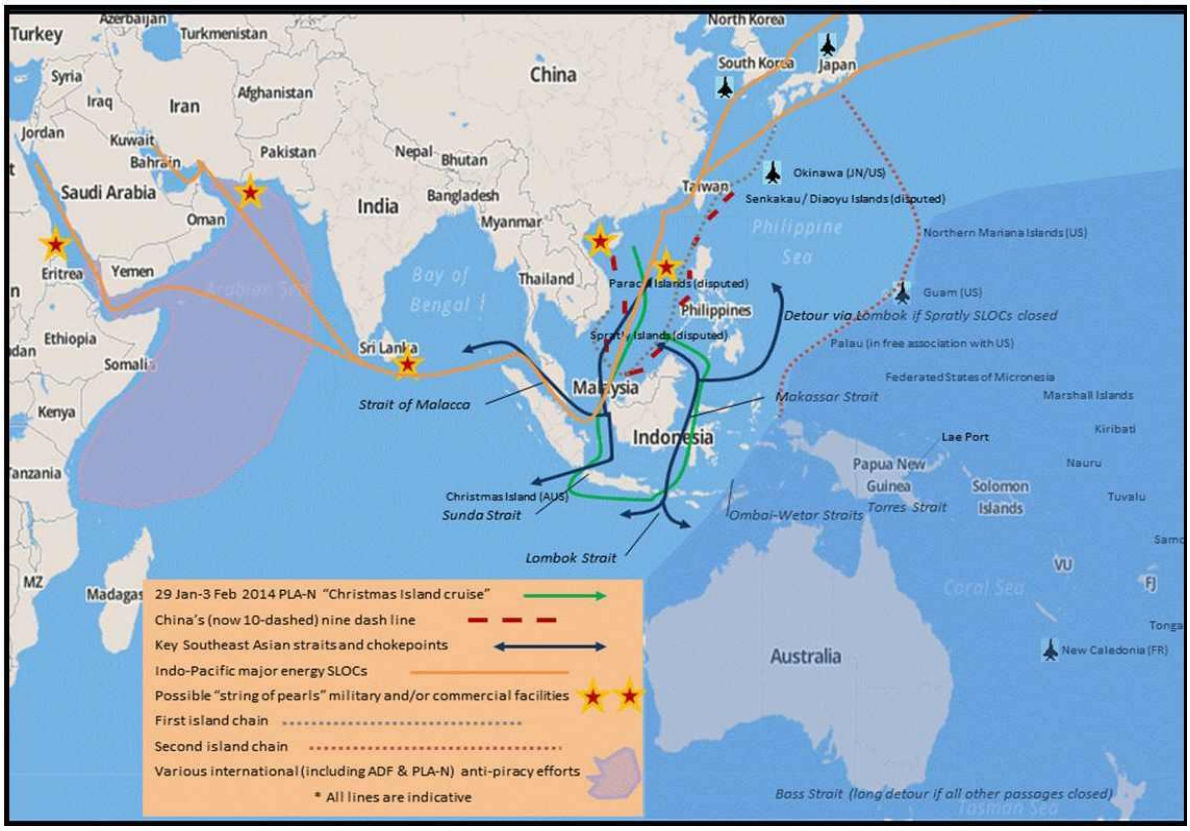

Kaynak: Claxton, 2014

Çin kendisini çevrelenmiş durumda hissetmektedir. Zira Amerikan deniz gücü Pasifik ve Hint okyanusunda hakim konumdadır ve enerji trafiği de dahil her türlü geçişi kontrol etmektedir. Çin tarih boyunca denizlere hakim olamamış bir medeniyet olmuştur. Çin'in gücü Asya'daki ağır askeri varlığına dayanmaktadır. Çin ihtiyaç duyduğu enerjiyi hiçbir aracı olmadan bağımsız bir şekilde tedarik edip nakliyesini sağlayabilmek ve böylece küresel bir güç olma şansını yakalayabilmek için denizleri kullanabilmeyi ve ona hakim olmayı öğrenmelidir. 2006 yılında Hu Jintao, Çin Komünist Parti Kongresinde Çin'in artık bir deniz gücü olma yolunda ilerlediğini ve gücün denizden geldiğini ifade etmiş ve bu kapsamda deniz gücünün modernize edilerek güçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[845]

[845] David Bennet, "China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy", **Global Security Studies**, 1 (1), 2010, s.128

Çin'in Pasifik Okyanusu'na kıyısı olsa da, açık denizlerle arasında adalar zinciri bulunmaktadır. Çin'in bölgedeki askeri aktiviteleri ABD donanması ile sürtüşmeye neden olabilecek düzeye gelmiştir. Çin'i çevreleyen adalar zinciri iki katmandan oluşmaktadır. İlki Çin'in sahil hattı boyunca uzanan Japonya, Tayvan ve Filipinler arasındaki adalar zinciridir. Çinli yetkililer bölgenin Çin'in deniz ticareti güvenliğini sağladığını düşünerek ilk olarak bu bölgede deniz hakimiyetinin kurulması gerektiğini düşünmektedirler. İkinci adalar zinciri ise Kuril Adalarından başlayıp Bonin Adaları, Mariana ve Carolin Adaları boyunca uzanan dıştaki hattır. Çin'in bir sonraki hedefi de ikinci adalar zinciri ve çevresini kontrol ederek Pasifik'in doğusuna hakim olmaktır. Yetkililer söz konusu stratejinin 2050 yılına kadar gerçekleştirilmesini öngörmektedirler.[846] Çin bu stratejisini hayata geçirebilmek için donanmasını güçlendirmeye başlamış ve yakın zamanlarda bir uçak gemisini donanmasına katmıştır. Ayrıca Çin'in donanmasını destekleyecek hava unsurlarını da geliştirmek için çalışmalar yaptığı da bilinmektedir. Çin bugün itibariyle ABD'den sonra en fazla askeri harcama yapan ikinci ülke konumundadır.

Çin şu anda hizmette olan bir uçak gemisi, 25 destroyer, 47 fırkateyn, 67 denizaltı ve 2.860 hava aracıyla[847] dünyanın en büyük üçüncü askeri gücünü oluşturmaktadır. Çin geçmişe oranla askeri gücünü en hızlı artıran ülke durumundadır. Askeri kapasitesini özellikle deniz ve hava unsurları üzerine artıran Çin'in yakında askeri güç olarak Rusya'yı geçeceği düşünülmektedir.

Çin, Soğuk Savaş dönemindeki ABD karşıtı politikasının bir ürünü olarak 1980'lerdeki İran-Irak Savaşı'nda İran'a silah temin ederek stratejik bir ortaklığın başlangıcını yapmıştır. Çin savaştan sonra da İran'a füze satışları gerçekleştirmiştir. Askeri alandaki işbirliği İran'ın kendi füzelerini yapması noktasında da devam etmiş ve Çin teknik bilgi transferi de gerçekleştirmiştir. Ayrıca Çin'in İran'a nükleer alanda da yardımda bulunduğu iddia edilmekte ve aralarında gizli bir antlaşma olduğu belirtilmektedir. Yıllar süren ve çeşitli alanlara yayılmış olan bu dostluğun meyveleri bugün enerji alanında kendini göstermektedir.[848] Çin bugün petrol ihtiyacının %10'una yakın kısmını İran'dan

---

[846] Bennet, a.g.e., s.128-129

[847] URL, "China Military Strength", http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (13.07.2015)

[848] Barış Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007, s.63-66

sağlamaktadır.[849] Çin'in petrole olan eğiliminin giderek arttığını düşünecek olursak ikili ilişkilerin daha da artacağı açıktır. Çin daha sonraki dönemlerde de İran ile ilgili BM'deki yaptırımlarda veto hakkını İran'dan yana kullanmıştır. Benzer konularda da ABD karşıtlığını devam ettiren Çin, Ortadoğu'da yeni sempati merkezi olma yolunda ilerlemektedir. Ortadoğu'da ABD'ye gösterilen her tepki Rusya hanesine olduğu kadar artık Çin hanesine de artı olarak yansımaktadır.

Çin, BM kapsamında Ortadoğu'ya gözlemci göndererek bölgeye ilk kez giriş yaptı. Çin, barış koruma operasyonu için Güney Lübnan'a 180 görevli göndermiş durumda. Çin, 80 mühendisten oluşan son görev gücünü 2006 yılında Lübnan'a gönderdi. 2006 yılında Çin, Ortadoğu'ya özel bir temsilci gönderdi, temsilci Lübnan krizini görüşmek üzere Suriye, Ürdün, İsrail, Filistin, Mısır ve Suudi Arabistan'ı ziyaret etmiştir. Gezi esnasında Çin acilen Lübnan'a insani yardım yapılması çağrısında bulundu. Çin, Lübnan ile İsrail arasındaki anlaşmazlığı gidermesi düşünülen BM kararlarına atıfta bulunarak, karalarda Arap ve Lübnan halkının çıkarlarının gözetilmesi gerektiğini ifade ederken, Arap merkezli politikasına işaret etmektedir.[850] Çin, bölgede BM çerçevesinde girişilecek her türlü çözüm arayışını desteklediğini ve gerekli olduğu takdirde bölgede bulundurduğu askeri personel sayısını da artırabileceğini çeşitli vesilelerle açıklamaktadır.

Suriye iç savaşı esnasında Çin, Kofi Annan'ın arabuluculuğuna ve barış planına olumlu tepki vermiş olsa da Suriye'ye yönelik askeri ambargo yapılmasına dair BM karar tasarısını Rusya ile birlikte veto ederek Suriye konusundaki politikasını ortaya koymuştur. Çin açıklamalarında Suriye'nin toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına saygı duyduğunu belirtmiştir. İç savaş esnasında Çin, Suriye'ye özel elçi göndererek durumu yerinde izlemiştir. Gene aynı tarihlerde diğer Arap ülkelerine de konu ile ilgili özel elçi göndermiştir. Çin görüşmelerin ardından Suriye'ye insani yardım yapma kararı almıştır.[851] Çin bu girişimleriyle bölgede artık var olduğunun mesajını da vermektedir.

---

[849] U.S. Energy Information Administration, a.g.e.
[850] Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, s.87-90
[851] Erkin Ekrem, "Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, 2012, s.30

Harita 13: Çin'in Kara ve Deniz İpek Yolu

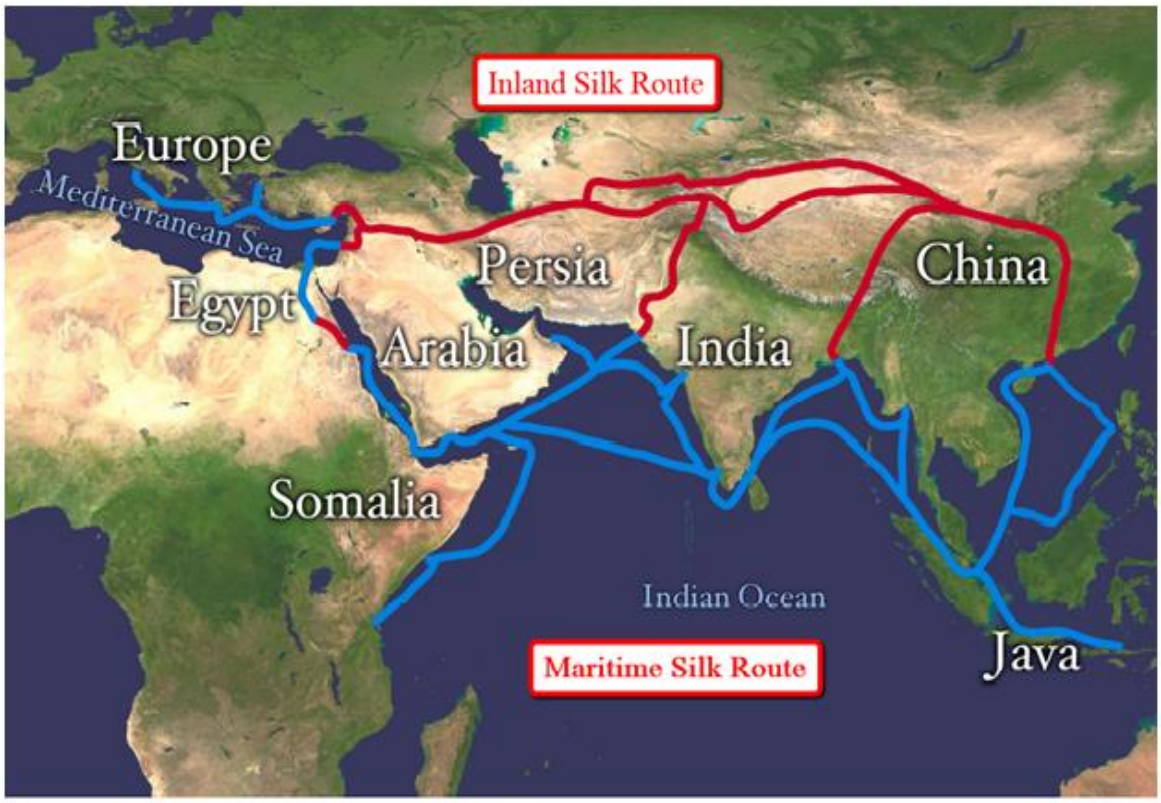

Kaynak: Mittal, 2015

Çin, Amerikan yumuşak gücünün potansiyel rakibi olarak ekonomisini geliştirmekte kendi değerlerini, kurumlarını ve kültürünü pazarlamaktadır. Diğer ülkelere onların işlerine saldırgan bir biçimde karışmayacaklarının bilgisini vermektedir.[852] Çin yumuşak gücünü çoğunlukla Uzak Doğu ülkelerine yönelik kullanmaktadır ancak gelişen, ekonomik ve askeri olarak büyüyen Çin, yumuşak gücünü, hedef olarak belirlediği bölgelerdeki ülkeler için de kullanabilecek potansiyele sahiptir. Çin, Ortadoğu'da azalan Amerikan yumuşak gücünden faydalanmanın yollarını aramaktadır. IŞİD kaynaklı terör faaliyetleri neticesinde Rusya ve Fransa gibi ülkelerin de Suriye topraklarında IŞİD'e yönelik hava saldırıları gerçekleştirmesinin ardından Çin'de askeri operasyon yapabileceğinin sinyallerini vermektedir. İngiliz Daily Express gazetesinin, bir haberine göre, Çin askeri güçleri Doğu Akdeniz'e doğru harekete geçmiştir. Çin Dışişleri Bakanı Wang Yi, Suriye Krizi ile ilgili BM Güvenlik Konseyi oturumunda yapmış olduğu konuşmada "dünya eli kolu bağlı duramaz, ancak keyfi olarak da müdahale edilmemeli"

[852] Sait Yılmaz, a.g.e., s.81

demiştir.[853] Yetkililer, çeşitli açıklamalarda da Rusya ile ortak düşünceleri paylaştıklarını ifade etmişlerdi. Gelişmeler Çin'in Suriye konusunda daha aktif olacağını ve Çin enerji şirketlerinin Suriye'de bırakmak zorunda kaldıkları petrol sahalarında tekrar üretime başlayabileceğini göstermektedir.

Çin "Yeni İpek Yolu" stratejisi ile Uzak Doğu'dan Avrupa'ya kadar uzanan, sürekli işleyen ve Çin donanma unsurlarınca seyahat güvenliği sağlanmış bir ticaret hattı planlamaktadır. Bu kapsamda Çinli şirketler Yunanistan'ın Pirene limanını genişletme girişimi içerisindedirler. Ayrıca Çin'in ithal ettiği Petrolün %3'ü Gazın %4'ü Akdeniz bölgesinden gelmektedir. Çin'in ilerleyen dönemlerde Akdeniz'de gaz arama faaliyetlerine katılabileceği ifade edilmektedir.[854]

Günümüz koşullarında Çin'in Ortadoğu ülkelerine yönelik politikasının pragmatist olduğu görülmektedir. Çin güçlenen ekonomisi ile küresel bir güç olma hedefinde ilerlediğini göstermektedir. Ortadoğulu ülkelere ilgisini de bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Çin'in bölgede temel önceliğinin ekonomik olması, onun politik amaçlarının göz ardı edilmesine neden değildir. Bazı analistlere göre Çin, Soğuk Savaş yıllarında bölgedeki SSCB rolünü günümüzde üstlenmeye çalışmaktadır. Çin bölgede Arap dünyası ve İsrail arasında bir denge politikası izlemektedir, zira Çin, İsrail ile de ilişkilerini geliştirmektedir. Arap dünyası, Çin için hem bir Pazar hem de enerjinin kaynağıdır. Çin için İsrail ise Amerikan askeri teknolojisine ulaşımı sağlayan ülke konumundadır.[855]

Çin, 8. yüzyıldan bu yana Yahudi topluluklarına ev sahipliği yapmıştır. Çin'in ekonomik bir cazibe merkezi olması nedeniyle Yahudi tüccarların en fazla rağbet ettikleri coğrafya olmuştur. Göçler ve diğer nedenlerle bugün Yahudi nüfusu 200 kişi kadardır. İsrail, 1950 yılında Çin'i tanımış ve Çin'i tanıyan ilk Ortadoğulu ülke olmuştur. Soğuk Savaş zamanında farkı bloklarda olmaları iki ülke ilişkilerinin ilerlemesini engelledi. Ancak 1976'da Mao'nun ölümü ile ilişkiler ilerlemeye başladı, Çin, elinde bulunan Sovyet silahlarını İsrail aracılığıyla modernize etme niyetinde idi. 1980'lerin sonuna kadar bu konuda gizli görüşmeler yürütüldü ve Soğuk Savaşın bitişi ve Çin'in İsrail'i tanıması ile

[853] Milliyet, "Suriye Savaşına Çin de Katılıyor", 2015, Erişim: http://www.milliyet.com.tr/suriye-savasina-cin-de-katiliyor/dunya/detay/2150782/default.htm , (20.11.2015)
[854] Bender, a.g.e.
[855] Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, s.91-92

görüşmeler açık olarak yapılmaya başlandı. 2000 yılında da Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin İsrail'i ziyaret eden ilk Çin başkanı oldu.[856] Bu tarihten sonra ticari ve özellikle de askeri ilişkilerin hızla ilerlediği görülmektedir. ABD'nin itirazlarına rağmen İsrail, Çin'e teknoloji transferi gerçekleştirmeye devam etmektedir.

Çin, İsrail ile diplomatik ilişkilerin 15. yılı münasebetiyle İsrail Başbakanı'nı Çin'e davet etmiştir. 2007 yılında gerçekleşen görüşmelerde, iki ülke arasındaki ticari ve kültürel ilişkilerin gelişmesinden duyulan memnuniyet dile getirilirken İsrail, Çin'in İran'a ve diğer Arap ülkelerine verdiği destekten duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Çin'in yaptığı açıklamada ise dengeli ifadeler kullandığı belirtilmektedir.[857] İsrail her ne kadar Çin'in söz konusu faaliyetlerinden rahatsızlık duysa da Çin ile ilişkilerin geliştirilmesinin kendisi için faydalı olacağının bilincinde hareket etmektedir. Çin ile ticarette İsrail kazançlı konumdadır ve Çin, BM'de veto yetkisine sahiptir gerekli olduğunda İsrail, Çin'in veto yetkisinden faydalanabilecektir.

Çin, Türkiye ile de ilişkilerini özellikle askeri boyutta geliştirmek istiyor. Ancak Çin'in Iraklı Kürtlerle olan ilişkileri Çin-Türkiye ilişkilerini zora sokacak bir mahiyet taşımaktadır. Türkiye, Çin'in önderlik ettiği Asya-Pasifik Uzay İşbirliği Konvansiyonu'nu 2006 yılında imzalayarak Asya-Pasifik Uzay İşbirliği Örgütü'ne üye olarak ilişkileri geliştirmek istediğini ortaya koymuştur.[858]

Çin'in Afrika'daki ekonomik ve ticari ilişkileri ile güçlenen varlığı, AB ve ABD ilgisinin Doğu Akdeniz'e yoğunlaşmasının başlıca nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Çin, ABD'den sonra Afrika petrolünün ikinci büyük ithalatçısı durumundadır. Çin 2012 yılında GKRY ile petrol ve doğalgaz iletim hatları konusunda ilişkiye girmiştir. Çin bölgede ticari bir adımla stratejik bir konum elde etmeye çalışmaktadır.[859]

---

[856] Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, s.154-157

[857] Israel Ministry of Foreign Affairs, "Israel and China Mark 15 Years of Diplomatic Ralations", 2007, http://mfa.gov.il/MFA/AboutTheMinistry/Events/Pages/Israel%20and%20China%20mark%2015%20years%20of%20diplomatic%20relations%2024-Jan-2007.aspx, (03.07.2015); Şalom Gazetesi, "Olmert'in Çin Ziyareti", 2007, http://arsiv.salom.com.tr/news/detail/4504-Olmertin-Cin-ziyareti.aspx, (03.07.2015)

[858] Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, s.92-93

[859] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.76-77

Çin-Kıbrıs Rum Kesimi diplomatik ilişkilerinin başlamasının 35. yıl dönümü nedeniyle Rum lider Papadapulos 2006 yılında Çin'e davet edilmişti. Ziyarette ekonomi, ticaret, yatırım, kültür, sağlık, turizm gibi alanlarda işbirliğinin yanında BM gibi çok taraflı kuruluşlarda eşgüdümün yoğunlaştırılması konusunda fikir birliğine varılmıştır. Çin Başbakanı, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu ziyaret esnasında Çin'in GKRY'ye silah satışının da gündeme geldiği belirtilmektedir; zira daha önce iki ülke arasında silah satışı konusunda görüşmelerin olduğu bilinmektedir. Söz konusu görüşmelerde içerisinde Hovitzer toplarının da bulunduğu Rum Milli Muhafız Ordusu'nun ihtiyaçlarının ele alındığı belirtilmektedir.[860] GKRY'nin son dönemlerdeki silahlanma girişimleri içerisinde Çin'den savunma füzelerinin alımı da gündeme gelmektedir.

Çin, Kıbrıs sorununun AB bünyesinden ziyade BM bünyesinde çözülmesi gerektiğini arzulamaktadır, çünkü BM Güvenlik Konseyinde Çin'in veto yetkisi bulunmaktadır. Çin çözüm ya da çözümsüzlük üzerinde söz sahibi olarak Doğu Akdeniz'de etkin olma gayreti içerisindedir. Çin hem anakaraya uzaklığı hem de henüz yetkin bir deniz gücüne sahip olmaması nedeniyle Doğu Akdeniz'de ittifaklar yoluyla varlık göstermeye çalışmaktadır. Bu kapsamda GKRY'ye verilen destek ilerde burada bir üs bulundurma imtiyazını da berberinde getirebilecektir.

Çin şu anda Doğu Akdeniz ülkelerinden önemli miktarlarda enerji nakli gerçekleştirmemekte; ancak, Çin'in artan enerji ihtiyacı düşünüldüğünde mevcut kaynakların haricinde yeni kaynaklara yönelmesi muhtemeldir. Hem Ortadoğu'nun hem de Orta Asya enerji kaynaklarının giderek artan oranda Doğu Akdeniz'e akıyor oluşu Çin'in dikkatini bölgeye çekeceği açıktır. Ayrıca, Çin'in Afrika'da yürüttüğü faaliyetlerinin Kuzey Afrika sahillerine kayarak burada kalıcı olması ihtimali bulunmaktadır. Çin, gelecekte İnci Dizisi Projesi'ni, dünya ticaretinin önemli bir kısmının gerçekleştiği Akdeniz'i de kapsayacak şekilde genişletme imkanına kavuşursa gerçek bir küresel güç olma şansını da yakalamış olacaktır.

[860] Adıbelli, **Çin'in Avrasya Stratejisi**, s.143-148

Çin ve Rusya, denizde işbirliğini artırmak amacıyla Akdeniz'de "Denizde İşbirliği 2015" isimli ortak askeri tatbikat başlattılar. Tatbikatta her iki taraftan toplam 10 savaş gemisi yer almıştır. Tatbikatın herhangi bir üçüncü ülkeye karşı bir adım olmadığı ve gemilere okyanusların uzak bölgelerinde seyir güvenliğinin korunması için ortak eylemler üzerinde çalışma görevi verildiği[861] belirtilse de tatbikat, iki ülkenin bölgede varlık göstermeye yönelik mesajı olarak algılanmaktadır.

4.2. Uluslararası Örgütlerin Doğu Akdeniz Politikaları

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet tehdidine karşı ABD öncülüğünde kurulmuş olan Kuzey Atlantik İttifakı ve Batı Avrupalı ülkelerin aralarındaki işbirliğini artırmaya yönelik oluşturdukları AB gibi örgütler stratejilerini Soğuk Savaş boyunca Doğu Bloğu'ndan gelen tehdide karşı şekillendirirken Soğuk Savaş sonrasında avantajlarını kullanarak bölgesel etkilerini artırma niyeti içerisinde olmuşlardır. Demokratik toplum düşüncesi bağlamında şekillenen demokratik barış fikri çerçevesinde bir hareket tarzı benimseyen Batılı ülkelerin oluşturduğu organizasyonların, Akdeniz coğrafyası için ortak hareket platformu oluşturduğu söylenebilir. Söz konusu örgütlerin Avrupalı ve Atlantikçi iki farklı yönteme sahip olmaları Doğu Akdeniz coğrafyasında zaman zaman karşı karşıya gelmelerine sebep olsa da ortak çıkar paydasında genelde paralel siyaset izledikleri görülmektedir. Genel görüntü, aynı amaç üzerinde farklı yöntemlerin kullanılmaya çalışıldığı şeklindedir.

4.2.1. NATO'nun Doğu Akdeniz Politikası

NATO, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortamda Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa ülkelerinin korunmasına yönelik 4 Nisan 1949 tarihinde on Batı Avrupa ülkesi, ABD ve Kanada'nın imzaladıkları antlaşma ile oluşturulmuş siyasal bir organizasyondur. Bugün 28 üyesi olan NATO'nun Soğuk Savaş deniz stratejisi Sovyetler Birliği'ni çevrelemek ve sıcak denizlere inmesini engelleme üzerine oluşturulmuştu. Soğuk Savaş boyunca NATO, Atlantik'in kuzeyine ve Türk Boğazları'na odaklanmıştır. Bu kapsamda NATO, ABD'nin

[861] Dünya Bülteni, "Rusya ve Çin'den Akdeniz'de Ortak Tatbikat", 2015, Erişim: http://www.dunyabulteni.net/asya/329571/rusya-ve-cinden-akdenizde-ortak-tatbikat, (07.08.2015)

Akdeniz'de konuşlandırdığı 6. Filo'yu Akdeniz gücü olarak değerlendirmiş ve ittifakın diğer üyelerinin Akdeniz'deki varlıklarını da bu güce eklemeye çalışmıştır.

NATO, Soğuk Savaş sonrasında işlevinin sona ermesine dair tartışmalara konu olsa da varlığını sürdürmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Özellikle çatışma alanlarına müdahale konusunda BM'nin karar almakta yavaş kalması, NATO'nun devamlılığını zorunlu kılmıştır. Doğu Bloğu'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile uluslararası sisteme yeni dahil olan ülkelerin güvenlik gereksinimlerinin karşılanması noktasında da NATO'nun devamlılığına dair gereksinim ön plana çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, uluslararası çatışmaların azalmamış aksine artış göstermiş olması da üye devletlerdeki güvelik algısının canlı kalmasına sebep olmuştur.

NATO, Sovyet tehlikesinin ortadan kalkmasıyla Avrupa güvenliği stratejisinde bir takım değişikliklere gitmiştir. Avrupa güvenliğini AB kurumlarıyla bağlantılı olarak yürütmeye dair bir strateji ortaya çıkmıştır. 1994 yılındaki Brüksel toplantısında NATO bünyesinde Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (ESDI) kabul edilmiştir. Bu kapsamda AB bünyesine dahil edilen Batı Avrupa Birliği'nin aktifleştirilerek NATO ile AB'nin Avrupa güvenlik sorumluluğunu paylaşmaları ve ESDI'nin bir bağlantı noktası olması öngörülmektedir. Söz konusu yapılanma anlayışında, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin de Avrupa güvenliğinden dışlanmaması düşünülmekteydi. ESDI bünyesinde kalıcı bir konsey oluşturulması ve Batı Avrupa Birliği'nin Avrupa güvenliği konusunda NATO imkan ve yeteneklerini kullanması planlanmıştır.[862] Daha sonra lavedilen Batı Avrupa Birliği yerine AB, Avrupa Ordusu kurma yolunu seçmiş olsa da söz konusu yapılanma, yetersizliği nedeniyle operasyonlarda NATO imkan ve yeteneklerini kullanmak zorunda kalmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında NATO ilgisini deniz güvenliği alanına kaydırmıştır. Yeni küresel güvenlik ortamında kıyılara güç intikali ile doğal afetlere yardım, insani yardım ve barışı destekleme harekatlarına katılım geleneksel deniz harekatı anlayışının önüne geçmeye başladı. Bu kapsamda denizci NATO ülkeleri söz konusu faaliyetlere iştirak için

[862] NATO, "Development Of The European Securıty And Defence Identıty (Esdı) Wıthın NATO", http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/05esdi.pdf, (08.08.2015)

deniz güçlerini modernize etmeye başladılar.[863] Bu anlayış NATO'nun 1990 sonrası dönemde varlık nedenlerinden bir tanesi olarak ortaya çıktı.

Soğuk Savaş sonrası tehdit ve tehlike konseptini yeniden ele alıp değiştiren NATO'da strateji, global ve potansiyel tehdit yerine belirsizlik ve riskler olarak ortaya çıkmıştır. İttifaka yönelik risklerin NATO güney bölgesinde yoğunlaştığı ve Rus askeri gücünün tehdidinin devam ettiği değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme Doğu Akdeniz ve Türkiye coğrafyasında güvenlik, hassasiyetin devam ettiğini göstermektedir. Avrupa güvenliği mimarisinin kilit taşı olan Akdeniz güvenliği için NATO önemli bir görev ve sorumluluk üstlenmiştir. NATO artık Ortadoğu'da kullanılabilecek bir askeri güç haline gelmiştir.[864]

1994 yılındaki NATO İstanbul Dışişleri Bakanları Zirvesi'nde, Akdeniz coğrafyasında siyasal bir atılım yapılması ve bölgedeki risk alanlarının belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Sadece Atlantik İttifakı'nın değil Avrupa'nın komşusu Akdeniz'in güvenliğine de odaklanılması gerektiği üzerinde durulmuştur.[865] Zirve'de üyeler arasında fikir birliğinin sağlanması ile Zirveden hemen sonra NATO, Akdeniz Diyaloğu'nu başlatmıştır.

NATO; güvenlik algısını artık Avrupa'nın güneyine kaydırmıştır, bu bağlamda Avrupa'nın Akdenizli ülkelerinin özellikle deniz operasyonlarına katılımını öngörmektedir. NATO, savunma anlayışını artık sınırlarının dışına çıkarmayı hedeflemektedir. Bu anlayış potansiyel tehlikeleri kaynağında yok etme olarak algılanmaktadır. Doğu Akdeniz'de ortaya çıkacak olası tehditlere karşı başta ABD olmak üzere Fransa, İspanya, İtalya, Portekiz gibi bölge ülkelerinin katılımlarının artırılması uygun bulunmaktadır.[866]

Akdeniz coğrafyasında, Soğuk Savaş'ın iki kutuplu yapısı içerisinde şekillenen sorunlar Soğuk Savaş sonrası dönemde farklılaşarak tekrar gündeme gelmiştir. Türk-

[863] Gürdeniz, a.g.e., s.183
[864] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.95-96
[865] Robert E. Hunter, "NATO and Mediterranean Security", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.298
[866] Weinrod, a.g.e., s.95

Yunan anlaşmazlığı, Arap-İsrail anlaşmazlığı gibi sorunlar artık tek kutuplu bir düzen içerisinde çözülmeye çalışılmaktadır. Yeni dönemde çatışmalarda şekil değiştirmiş, devletler arasındaki topyekün sıcak savaş yerini terör faaliyetlerine bırakmıştır.[867] İttifak üyesi bölge ülkeleri için Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bir diğer sorun da yasadışı göçtür. Mültecilerin Avrupa ülkelerine yığınlar halinde ve kontrolsüz olarak göç etmeleri bölge ülkelerinde sadece işsizlik oranının artması ve ekonomik sorunları değil güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Zira mülteciler arasına çok sayıda teröristin sızmış olması, Avrupa'da terör faaliyetlerinin artış göstermesine neden olmaktadır.

Dünya çatışma merkezlerinin ortasında bulunan Doğu Akdeniz'in kuzey ve batı kıyıları, NATO'nun en uç noktasını oluşturmaktadır. NATO'nun doğu kanadını oluşturan Türkiye ve Yunanistan'ın, Ege Denizi ve Kıbrıs konularında anlaşmazlık yaşamaları, NATO'nun en kırılgan konusudur. Özelikle Doğu Akdeniz'in tam ortasındaki Kıbrıs üzerindeki çözümsüzlük AB ve Rusya gibi faktörlerin bölgeye angaje olmasını beraberinde getirmektedir ki bu durum NATO'nun başarısızlığı olarak görülebilir. GKRY'nin adayı temsilen AB'ye kabul edilmiş olması, Doğu Akdeniz'de AB'nin NATO'dan bir adım önde olduğu izlenimini vermektedir.

Annan Planı hazırlıklarında ABD; Avrupa Ordusu'nun, AB de NATO'nun Kıbrıs'ta görev almasına karşı çıkmıştır. Sonuçta Avrupa Ordusu ve NATO'ya planda görev verilmemiştir. Plan kabul edilmiş olsaydı ABD; İngiltere ve Yunanistan'ın üslerini emsal göstererek adanın kuzeyinde bir NATO üssü kuracaktı. Mevcut durumda ABD; Türkiye ve KKTC üzerindeki etkinliğini daha da artırmıştır.[868] NATO, ilerde KKTC'deki limanların onarımı ve inşası yoluyla burada üs de elde edebilecek konumdadır. Buna karşılık Avrupa Ordusu da GKRY'de üs elde etme girişimi içerisinde olabilir.

Terör tehdidi ile Atlantik ötesi ilginin birbirlerine doğru yaklaştıkları görülmektedir. Bu ilgi Akdeniz'i merkez alan geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. 1990 sonrası dönemde bu coğrafyadaki gelişmeler, 2000'li yıllar ile Akdeniz jeopolitiğinin

[867] Mario Zucconi, "NATO in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, U.S. Army War College: Strategic Studies Institute, 1999, s.113-114
[868] Bilbilik, a.g.e., s.86-87

ağırlık merkezi Doğu Akdeniz'e doğru kaymıştır. Kuzey-güney güvenlik diyaloğu için en aktif ve etkili partnerlerin bölgede oluşu bu eğilimde etkili olmuştur.[869]

AB'nin NATO'dan ayrı bir savunma ve güvenlik yapılanması oluşturmaya yönelmesi, doğu Akdeniz açısından da değerlendirilmelidir. GKRY'nin adanın güneyinde yürüttüğü silahlanma sürecinde ortaya çıkan her türlü askeri imkan ve yeteneği AB'nin savunma ve güvenlik yapılanmasına katkı olarak görmek gerekir. Böyle bir durum, NATO'nun Doğu Akdeniz'deki ve Kıbrıs adasındaki varlığında gerilemeye yol açacaktır ki ortaya çıkan boşluğu da AB dolduracaktır.[870] AB bu sayede küresel bir güç olma yolunda ilerlerken, Doğu Akdeniz'den geçen enerji trafiğini de kontrol edebilecektir.

Terör faaliyetleri ile birlikte bölgede kitle imha silahlarının kullanılabilme ihtimali NATO'nun öncelikli konusu haline gelmiştir. Terör faaliyetlerinin en büyük destekçileri radikal gruplar ve bazen devletler olmuştur, terörü destekleyen ve bünyesinde barındıran devletler de terörist ilan edilmiş ve askeri müdahaleye varan uluslararası yaptırımlar gündeme gelmiştir. NATO'nun çatışma ihtimalinin en fazla olduğu bölge Akdeniz olarak görünmektedir zira NATO'nun sekiz üyesinin Akdeniz'e kıyısı bulunmaktadır ve Akdeniz dünya çatışma alanlarının tam ortasındadır.

Enerji ihtiyacının büyük çoğunluğunu boru hatları ve deniz yoluyla Akdeniz üzerinden karşılayan Avrupalı ittifak ülkeleri açısından Akdeniz'de güvenliğin tesisi hayati önem arz etmektedir. Dolayısıyla NATO'nun Avrupa güvenliği stratejisi, artık kuzeyden gelecek tehlikeler yerine güneye odaklı gelişme göstermektedir.[871] NATO'nun en büyük askeri gücü olan ABD'nin 6. Filo ve bölge ülkelerindeki askeri üsleri ile Akdeniz'deki varlığı, NATO'nun bölgesel kabiliyetinin de bir göstergesi olmaktadır. NATO artık askeri varlığını Orta Avrupa'dan Güney Avrupa'ya kaydırmaya başlamıştır.

11 Eylül saldırıları, terörizmle mücadele konusunda NATO'ya yeni bir misyon yüklemiştir. BM'in 12 Eylül 2001 tarihli 1368 sayılı ve 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı

---

[869] Yıldız, a.g.e., s.67
[870] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.136
[871] Alberto Bin, "NATO's Mediterranean Dimension", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.268

karaları ile BM Antlaşmasının 51. Maddesi'ndeki meşru müdafaa hakkının ortaya çıktığı belirtilmiştir.[872] NATO'nun, BM'in 51. Maddesine atıfta bulunularak oluşturduğu 5. Maddesi[873] gereğince; "NATO, bir saldırı veya saldırı tehdidine karşı üyelerini savunmaya ve bu amaçla, bir üyesine yapılacak saldırının tüm üyelerine yapılmış varsayacaktır".

Olaylardan sonra saldırıyı şiddetle kınayan dünya devletleri büyük bir felaket yorumunu yapmışlardır. NATO Daimi Konseyi acilen toplanmış, NATO Genel Sekreteri George Robertson, ittifak ülkelerini terörizm belasına karşı ortak cephe kurmaya çağırmıştır.[874] NATO, aldığı karalar ile terörizmle mücadele konusunda ABD'nin yanında olduğunu ortaya koymuştur. ABD ve NATO artık terörist müdahaleleri önlemek maksadıyla dünyanın her yerinde operasyon yapabilecek uluslararası yetkiyi ellerine geçirmişlerdir. Terör eylemlerinin farklı ülkelerde aralıklarla tekerrür etmesi, bu zımni yetkinin işlerlik kazanabilmesi ve zamana karşı dirençli olabilmesini sağlamaktadır.

NATO'nun 11Eylül saldırıları sonrası yapmış olduğu ilk zirve olan 2002 Prag Zirvesi'nde terörizm ile mücadele noktasında ittifak üyeleri aldıkları kararlar ile alan dışı müdahalenin de yolunu açmışlardır. Prag Zirvesi'nde bir yol haritasının çizildiği görülmektedir.[875] Yol haritasının ana hatları 2004 İstanbul Zirvesi'nde kendini göstermiştir. İstanbul Zirvesi'nde genel hatlarıyla güvenlik yapılanmasına dair, mevcut operasyonların devamı, işbirliğinin geliştirilmesi ve askeri kapasitenin artırılması kararı alınmıştır.[876] İstanbul Zirvesi'nde işbirliğinin geliştirilmesi kapsamında ortaya çıkan İstanbul İşbirliği İnisiyatifi ile Ortadoğu ülkelerinin NATO ile beraber ortak tatbikatlar, terörizme karşı ortak operasyonlar ve kitle imha silahlarının önlenmesine yönelik işbirliği yapmasını öngören bir antlaşma imzalandı.[877] Söz konusu gelişmelerden sonra NATO alan dışı ve daha geniş çaplı katılımlarla operasyon yapabilme yeteneğine kavuşmuş oldu.

---

[872] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.209
[873] NATO, "The North Atlantic Treaty (1949)", Erişim: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf , (11.07.2015)
[874] Bozkurt, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, s.215
[875] NATO, "Prague Summit Declaration", 2012, Erişim: http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm, (12.07.2015)
[876] NATO, "The Istanbul Declaration Our security in a new era", 2004, Erişim: http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-097e.htm, (18.07.2015)
[877] NATO, "Istanbul Cooperation Initiative (ICI)", 2011, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_58787.htm? , (18.07.2015)

Washington, uluslararası kuruluşların mevcut halleri ile ABD'nin 21. yüzyılda maruz kaldığı tehditleri önlemekte yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle ABD, söz konusu örgütler ile üyelerini konuya göre anlık kullanarak bir gönüllüler koalisyonu oluşturmak istemektedir.[878] ABD'nin yaptığı operasyonlarda da bu politika doğrultusunda hareket ettiği ve her operasyon için farklı bir koalisyon oluşturulduğu görülmektedir. Operasyonlarda NATO merkez alınırken bazı operasyonlara ittifak üyesi olmayan ülkelerin katılımı da söz konusu olabilmektedir.

Bölgede şu an için NATO lehine bir denge mevcuttur. Rus tehdidinin kalktığı savıyla AB; bölge için NATO'dan ayrı bir savunma ve güvenlik yapılanması oluşturmakta idi. Daha çok kuzey-güney olası çatışma ekseni için oluşturulduğu söylenen bu 60.000 kişilik "AB Hızlı Müdahale Gücü" askeri ve siyasi olarak bölgeye müdahale edebilecek bir şekilde oluşamamıştır.[879] Arap Baharı ve sonrasında gelen NATO müdahalesi AB ülkelerine ABD ve NATO olmadan geniş çaplı askeri operasyonların yapılmasının mümkün olmadığını göstermiştir.

Bölge üzerindeki nüfuz mücadeleleri devam etse de ABD ve AB'nin güvenlik temelinde aynı düşünceyi ve politikayı paylaştığı görülmektedir. Ancak reformlarda ve bölgedeki değişimlerde siyasi olarak daha etkin olan ve hızlı davranan ülke ABD olmaktadır. değişim zamanı geldiğinde ABD düğmeye basarak NATO müdahalesi ile bölgedeki askeri ve siyasi nüfuzunu perçinlemektedir. ABD politikalarına bölge ülkeleri arasında en fazla desteği veren ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir.[880] Suriye iç savaşının başlangıcında da devam eden ancak kriz uzayıp ABD müdahaleden vazgeçince, söz konusu destek Türkiye tarafından gözden geçirilmeye başlanmıştır.

NATO'nun bölgede gerilemesinin meydana getireceği bir başka olasılık da, Slav-Ortodoks ittifakının Kıbrıs'a uzanarak Şam, Tahran, Moskova çemberinin güçlendirilmesi olmaktadır. Söz konusu muhtemel gelişme, küresel güç dengelerinin yeniden konumlandırılmasına sebep olabilecektir.

---

[878] Nurşin Ateşoğlu Güney, **Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**, İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006, s.33
[879] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.94
[880] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.103

ABD'nin NATO Büyükelçisi Nicholas Burns 2004'te Prag'da düzenlenen "NATO ve Büyük Ortadoğu" konulu konferansta, "NATO'nun görevi hala Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'yı savunmaktır fakat Amerika ve Avrupa'da oturarak bunu yapabileceğimizi sanmıyorum. Bütün kurumsal dikkat ve askeri güçlerimizi Güney ve Doğu'ya yöneltmeliyiz. NATO'nun geleceği güney ve doğudadır" demiştir.[881]

Nicholas Burns, 2004'te Münih Güvenlik Politikası Konferansı'nda: "NATO; Bush'un Etkin Çok Taraflı Konseptine göre biçimlendirilecektir. NATO, bu bağlamda, rejim değişikliği, ülkelerin yeniden yapılandırılması, güvenlik sağlanması ve önleyici vuruş operasyonlarını üstlenecektir." demiştir.[882] ABD, NATO kapsamındaki operasyonlarla Avrupalı ülkeleri de söz konusu stratejinin içerisine dahil etme gayreti içerisinde olsa da AB bölgede daha bağımsız hareket etme eğilimindedir. Ancak askeri operasyon söz konusu olduğunda AB yeterli olamamakta ve NATO çerçevesinde müdahil olmaktadır. NATO'un stratejisinin çeşitli NATO zirve ve toplantılarında tekrar edilerek canlı tutulmaya çalışıldığı görülmektedir.

4.2.1.1. Doğu Akdeniz'i Kapsayan NATO Faaliyetleri

Bugün için NATO'nun üç hava emir komuta merkezinden ikisi [İtalya (Poggio Renatico) ve İspanya (Torrojen)] Akdeniz'dedir. Ayrıca NATO'nun İzmir'de Kara Komuta merkezi; Milan İtalya, İstanbul Türkiye ve Selanik Yunanistan'da Hızlı Müdahale Gücü bulunmaktadır.

NATO, Soğuk Savaş sonrasındaki ilk varlığını birinci Körfez Savaşı ile göstermiştir. 1991 yılında, BM'nin onayı ile, NATO destekli başlatılan harekatta Türkiye'nin de 1972 yılından bu yana iştirak ettiği NATO kapsamındaki bir çağrı görev gücü olan Akdeniz Çağrı Deniz Görev Gücü (NAVOCFORMED) de dahil edilmiş ve Doğu Akdeniz, NATO tarafından aktif olarak kullanılmaya başlanmıştır.[883] NAVOCFORMED, 1992 yılında çağrı kuvvetinden daimi kuvvete dönüşerek NATO Akdeniz Daimi Görev Gücü (STANAVFORMED) daha sonra da görev alanını Somali

[881] Bilbilik, a.g.e., s.111
[882] Bilbilik, a.g.e., s.122-123
[883] Gürdeniz, a.g.e., s.200

açıklarındaki deniz haydutluğu gerekçesiyle Aden Körfezi ve Basra Körfezine kadar genişleterek NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2 (SNMG2) olarak görevine devam etti.[884] Söz konusu deniz grubu son yıllarda Karadeniz'i de kapsamına dahil etmeye başlamıştır.[885]

11 Eylül saldırılarının hemen ardından 29 Ekim 2001 tarihinde NATO Konseyi tarafından Etkin Çaba Harekatı (Operation Active Endeavour) başlatılmasına karar verildi. Operasyon dahilinde NATO Deniz Gücü Komutanlığı'na bağlı Akdeniz Daimi Görev Gücü, Doğu Akdeniz'de denetimin sağlanması için görevlendirildi. Harekata, NATO üyesi olmayan ülkeler de belirli sürelerle katılım sağlamışlardır. Halen aktif olan görev kapsamında NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2 (SNMG2)'ye dahil olan gemiler; Doğu Akdeniz'de terörist aktiviteleri saptama, gemileri kontrol etme, iletişim ağı oluşturma, NATO ülkesi olmayan ülkelere yardım görevlerini yerine getirmektedirler. Bu sayede Doğu Akdeniz'deki deniz trafiği de güvence altına alınmış olmaktadır. Görev dahilinde 2015 yılına kadar 166 şüpheli gemiye çıkılmıştır.[886] 2015 yılı itibariyle NATO Daimi Deniz Görev Grubu 2'de ABD, Kanada, Almanya, Türkiye ve Hollanda birer askeri gemi ile katılım sağlamaktadır.[887] Görev Grubu, müdahale alanını Doğu Akdeniz'e açılan su yolları güzergahında genişleterek Aden Körfezi, Basra Körfezi ve Karadeniz'de de faaliyette bulunarak etkinliğini artırmıştır.

2008 yılında Aden körfezinde yaşanan deniz haydutluğu faaliyetleri dünya ticaretine ve enerji nakline önemli bir darbe indirmekte idi. NATO deniz haydutluğuna önlem olarak SNMG 1 ve 2'yi bölgede görevlendirmiştir. Bölgede sadece NATO değil BM nezdinde oluşan Birleşik Deniz Gücü, AB, Rusya, Çin ve Hindistan gibi güçlerin deniz unsurları da önleme faaliyetinde bulunmakta idi. 2008 sonunda bölgede görev yapan çok sayıda savaş gemisinin faaliyetleri birbirine karışınca NATO bölgedeki tüm

---

[884] NATO, "NATO's Counter Piracy Mission Extended", 2012, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_85230.htm?selectedLocale=en, (09.07.2015); NATO, "Weekly press briefing", 2008, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_47622.htm?selectedLocale=en, , (09.07.2015)

[885] NATO, "SNMG2 Completes Operations in the Black Sea", 2015, Erişim: http://www.mc.nato.int/PressReleases/Pages/SNMG2-Completes-Operations-in-the-Black-Sea.aspx, (10.07.2015); NATO, "SNMG2 Trains with the Romanian Navy in the Black Sea", 2015, Erişim: http://www.mc.nato.int/PressReleases/Pages/SNMG2-Trains-with-the-Romanian-Navy-in-the-Black-Sea.aspx, (10.07.2015)

[886] NATO, "Operation Active Endeavour", 2015, a.g.e.;
NATO, "NATO's Maritime Domain", 2015, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm, (20.07.2015)

[887] NATO, "Standing NATO Maritime Group 2", Erişim: http://www.mc.nato.int/org/smg/Pages/SNMG2.aspx, (21.07.2015)

faaliyetlerin eşgüdümünü üzerine aldı.[888] Zira bu tür operasyonları uzun süre devam ettirebilecek ve gerektiğinde karada askeri operasyonlar yapabilecek tek güç ABD destekli NATO olarak öne çıkmıştır. Aden Körfezindeki deniz haydutluğu faaliyetleri, AB'ye, Rusya'ya, Çin'e ve birçok ülkeye denizlerde operasyon yapabilmek için ABD'ye ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

NATO, BM'nin çağrısı üzerine Afrika Boynuzu'ndaki deniz haydutluğu faaliyetlerine karşı Dünya Gıda Programı gemilerinin korunması görevini üzerine alarak 2008 yılında Müttefik Destek Harekatı'nı (Operation Allied Provider) icra etmiştir.[889] NATO, bir yıl sonra aynı bölgede oluşturulan Okyanus Kalkanı Harekatı'na (Operation Ocean Shield) SNMG 1 ve SNMG 2 ile iştirak etmiştir.[890]

Harita 14: Deniz Haydutluğu Faaliyetleri (2008-2009)

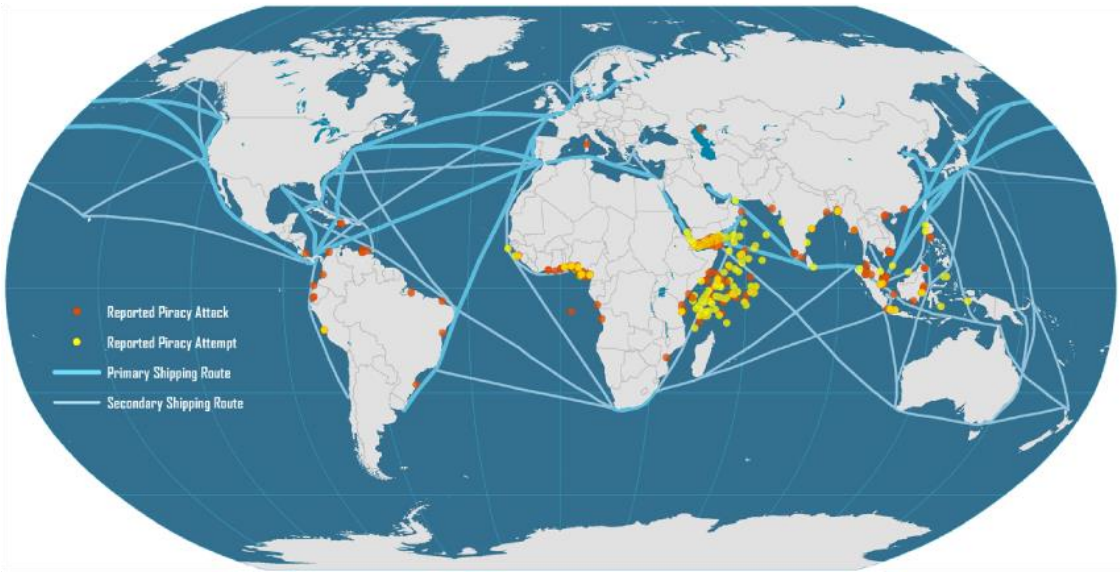

Kaynak: Moreto

NATO'nun üstlendiği görevlerden bir tanesi de enerji trafiğinin ve tedarik yollarının korunmasıdır. 2000'li yıllarla birlikte enerji ikmal hatlarına yönelik terör eylemleri ve deniz haydutluğu faaliyetleri NATO'yu bu konuda hareketlendirmiştir. Riga

[888] Gürdeniz, a.g.e., s.368
[889] NATO, "Operation Allied Provider", 2014, Erişim: http://www.aco.nato.int/page13984631.aspx, (29.07.2015)
[890] NATO, "MARCOM FACTSHEET", Erişim: http://www.mc.nato.int/about/Pages/Operation%20Ocean%20Shield.aspx, (30.07.2015)

(2006) ve Strasburg (2009) zirvelerinden sonra enerji güvenliği konuları gündeme gelmiştir. Kafkasya ve Ukrayna'da yaşanan gelişmeler nedeniyle Avrupa'ya giden enerji hatlarındaki aksamalar enerji arzı güvenliğinin ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Gündeme gelen konular, kaynak milliyetçiliğine karşı enerji nakil hatlarının çeşitliliğinin artırılması ve hem boru hatları hem de deniz trafiği bağlamında terörist ve deniz haydutluğu faaliyetlerine karşı mücadele edilmesidir. Enerji güvenliğine yönelik mücadele edebilecek kapasiteye sahip tek deniz gücü NATO'dur. NATO, etkinliğini 2008 yılında başlayan deniz haydutluğuna karşı verilen mücadele de göstermiştir. Hiçbir deniz gücü bu denli uzun süre operasyonel olamaz.[891]

NATO daha sonraki bir çok zirvesinde enerji ve enerji arzı güvenliği konularına değinmiştir. Buralarda ele alınan konular genel itibariyle, önceki zirvelere atıfta bulunularak enerji güvenliği konusundaki faaliyetlerin desteklenmesi üzerine olmuştur. Zirvelerde özellikle uluslararası işbirliğine vurgu yapılarak, enerji güvenliğinin tüm uluslararası aktörler için önem arz ettiği ve uluslararası faaliyetlerin teşvik edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. NATO, 2012 yılındaki Chicago Zirvesi'nde Litvanya'da NATO Enerji Güvenliği Mükemmeliyet Merkezi (Energy Security Centre of Excellence) kurulmasını karalaştırarak enerji güvenliği konusunda kurumsallaşma adımını atmıştır.[892] Bu noktada NATO'nun tüm dünyada enerji güvenliğinin sağlanması konusunda önder olabileceği ve enerji güvenliği konusunun NATO'nun yeni misyonu olarak dünyanın bir çok bölgesine erişimine olanak sağlayabileceği de düşünülmelidir. Zira küresel çapta enerji nakli güvenliğini sağlayabilecek tek askeri güç olarak NATO öne çıkmaktadır. NATO'nun artık bölgesel olmaktan çıkıp küresel bir güvenlik yapılanması hüviyetine bürünmesi de muhtemeldir.

NATO'nun Aktif Katmanlı Harekat Alanı Balistik Füze Savunma Sistemi (ALTBMD)[893] ile kurmaya çalıştığı hava savunma ağının en önemli ayaklarından bir tanesini Doğu Akdeniz oluşturmaktadır. Günümüzde balistik füze teknolojisinin gelişmesi ve yaygınlaşması, Soğuk Savaş zamanında Sovyetler Birliği'nden gelebilecek olan tehdidi

[891] Andrew Monaghan, **NATO and Energy Security After The Strasbourg-Kehl Summit**, NATO Defense College, Resaarch Division, 2009
[892] NATO, "Chicago Summit Declaration", 2012, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm#energy_security, (06.08.2015)
[893] NATO, Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence (ALTBMD), 2015, Erişim: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm, (08.08.2015)

çeşitlendirerek Çin, Kuzey Kore ve İran gibi ülkelerin de tehdit unsuru oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

NATO tarafından 2005 yılında başlatılan aktif katmanlı balistik füze savunma programı ile 3 bin kilometreden fazla menzile sahip kıtalar arası füze tehditlerini de içine alan geniş tabanlı ve birbirine bağlı bir hava savunma sistemi hedeflenmiştir. Bu sistem içerisinde kısa, orta ve uzun menzilli füzelerin hedefe ulaşmadan havada imhası öngörülmektedir. Radarlarla desteklenen bu program kapsamında, kısa ve orta menzilli karadan atılan PAC-3 (Patriot, menzili 100 km) ve THAAD (menzili 200 km) füzelerine ilave olarak denizden de atılabilen uzun menzilli Aegis füze savunma sistemlerinin koordineli çalışmaları neticesinde katmanlara ayrılmış hava sahasında füzelerin hedefe en uzak mesafede havada imhası öngörülmektedir. Bu kapsamda 2011-2014 yılları arasında yapınla antlaşmalarla Türkiye Kürecik'te bir radar istasyonu ve Patriot Savunma sistemi kurulması; Danimarka'da radar sistemi kurulması; Hollanda'da uzun menzilli radar sisteminin kurulması; Romanya, Polonya ve İspanya'da Aegis füze savunma sistemlerinin kurulması ve sistemin komuta kontrol merkezinin Almanya'da olması kararlaştırılmıştır. Ayrıca 2018'e kadar sistemin tam olarak faaliyete geçmesi öngörülmüştür.[894] Sistemin şu anda ön safhasını oluşturan ülke olarak Türkiye görülmektedir. Bununla birlikte, Doğu Akdeniz'deki Amerikan savaş gemilerinin ve Kıbrıs'taki İngiliz üslerini de sistemin vurucu gücünün bir parçası olarak görmek gerekir. Zira buralardaki askeri kapasiteyi sistemle uyumlu hale getirmek zaman almayacaktır. Ayrıca Amerika'nın Kıbrıs'ın güneyindeki Trodos Dağı'nda kurduğu iddia edilen Echelon sistemi de Aktif Katmanlı Harekat Alanı Balistik Füze Savunma Sistemi'nin haberleşme kabiliyetini destekleyebilecek niteliktedir. Bu sistemde amaç Avrupa ve Kuzey Amerika'nın hava saldırılarına karşı korunmasıdır. Muharebe alanı ise Karadeniz ve Doğu Akdeniz olarak ortaya çıkmaktadır. Montrö Antlaşması nedeniyle Amerikan gemilerinin Karadeniz'de konuşlandırılamaması, savunma programının deniz yağını oluşturan Aegis füze sisteminin Doğu Akdeniz üzerinden faaliyete geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

NATO halen bölge ülkelerinde hava kuvvetlerine bağlı üsler ve teknik istihbarat merkezine bağlı birimleri kullanmaktadır. NATO; Türkiye'de Sinop, Pirinçlik, Kürecik,

[894] NATO, Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence (ALTBMD)

İncirlik ve Belbaşı'ndaki hava kontrol birimleriyle,[895] Yunanistan'da da Girit adasındaki Iraklion, Suda Körfezi ve Maraton deniz üsleri[896] aracılığıyla bölgesel hava ve deniz kontrolünü sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca Kıbrıs'ta Yunanistan'ın kullandığı Baf hava üssü ile Larnaka ve Limasol deniz üslerini de ihtiyaç halinde kullanabilecektir. Aynı şekilde İngiltere'nin Agratur ve Dikelya üsleri de kullanıma müsaittir. Bir NATO üyesi olmasa da ABD'nin stratejik ortağı olması nedeniyle İsrail hava ve deniz üsleri de ABD deniz ve hava kuvvetlerinin kullanımına açık yerlerdir.

4.2.1.2. Akdeniz Diyaloğu

NATO, 1990'ların başından itibaren, hem üyelerini Akdeniz'den gelebilecek tehlikelere karşı korumaya hem de Akdeniz Diyaloğu sürecini başlatarak bölgesel işbirliğini geliştirmeye dayalı bir politika izlemeye çalışmıştır.[897] Diyaloğun amacı; Akdeniz havzasında dost ve iyi ilişkiler geliştirmek, ayrıca bölge ülkeleri arasında yanlış anlamaları önleyerek bölgesel güvenliğe ve istikrara katkı sağlamak olarak ifade edilmiştir.[898]

1994 yılında NATO ve beş Akdeniz ülkesinin (Mısır, İsrail, Fas, Tunus, Moritanya) katlımı ile Akdeniz Diyaloğu süreci başlatılmış oldu. 1995 yılında Ürdün, 2000 yılında da Cezayir sürece dahil olmuştur.[899] Çalışma prensibi olarak konuların ülkelerle bire bir ya da çoklu düzeyde ele alınarak çözümü öngörülmektedir.

1997 yılındaki NATO zirvesinde Kuzey Atlantik Konseyi altında Akdeniz İşbirliği Grubu'nun (Mediterranean Co-Operation Group) oluşturulması ve diyalog ülkelerinin temsilci bulundurmaları karalaştırılmıştır. Burada diyalog kapsamında ikili ya da çok taraflı hangi konuların ele alınacağına dair çalışmalar yürütülmektedir. Kararlaştırılan bir diğer konu; da Kriz yönetimi, güvenlik politikası ve stratejisi, bilgi paylaşımı, silahlanma, bilim ve çevre gibi konularda Yıllık Çalışma Programlarının hazırlanması olmuştur.[900]

---

[895] Bilbilik, a.g.e., s.66
[896] Bilbilik, a.g.e., s.82
[897] Guazzone and Bicchi, a.g.e., s.247
[898] Hunter, a.g.e., s.299
[899] NATO, "Mediterranean Dialoque"
[900] NATO, "Mediterranean Dialoque"

NATO'nun 1999 Washington hükümet ve devlet başkanları zirvesinde ittifakın 21. yüzyıl stratejisi görüşüldü. Zirvede Akdeniz Diyaloğu'nun önemine vurgu yapılarak, bu stratejinin desteklenmesi kararlaştırıldı. 2001 yılındaki 11 Eylül olayları NATO'nun üzerinde durduğu güvenlik endişelerinin ve bölgeye verilen önemin gerekliliğini ortaya koymuş oldu. İttifak, 2001 yılından itibaren bölgesel güvenlik faaliyetlerini önemli ölçüde artırmıştır. Bu noktada Akdeniz Diyaloğu, NATO'nun bölgesel faaliyet ve işbirliği çerçevesinin oluşturulmasında başlangıç noktası işlevi gördüğü söylenebilir.[901] NATO'nun başlatmış olduğu diyalog süreci, daha sonra gün yüzüne çıkan Büyük Ortadoğu Projesinin bekli de askeri işbirliği ayağını teşkil etmekteydi. Başlangıçta bu şekilde düşünülmemiş olsa bile ABD'nin tabiriyle haydut devletlerin bölgesel askeri işbirliği zincirini bozması Büyük Ortadoğu Projesi'nin temellerinden bir tanesini oluşturmaktadır.

2002 yılında NATO Genel Sekreteri Lord Robertson, NATO'nun Akdeniz ile ilgili girişimlerinin, 11 Eylül olayları sonrası değişen uluslararası güvenlik anlayışı bağlamında, bölgesel güvenliğin sağlanması adına önemli bir katkı sağladığını vurgulamıştır. Robertson'a göre; Akdeniz'de etkinliğin artırılması, İtalya'nın önerdiği gibi Akdeniz barışı için bir ortaklık değil bölge ülkelerinin ihtiyaçları doğrultusunda katılımlarına bağlı olarak, bölgede barışı isteyenler ile ortak bir alan oluşturulması maksadına bağlanmalıdır.[902]

Akdeniz Diyaloğu beş prensip üzerine inşa edilmiştir: Birincisi; Diyalog üyelik ve memnuniyet üzerine devam edecektir. İkincisi; süreç ikili ve çok taraflı aktiviteler şeklinde işleyecektir. Üçüncüsü; NATO aktivitelerinde partnerler eşit derecede dikkate alınacak ve istedikleri düzeyde katılım gerçekleştireceklerdir. Dördüncüsü; diğer uluslararası organizasyonlar ile işbirliği tamamlayıcı unsur olarak görülüp desteklenecektir. Sonuncusu; Diyalog, aktivitelerini kendi finanse edecektir.[903]

2001 yılından sonra NATO ve Diyalog üyeleri arasında teröre karşı faaliyetlerin arttırılması uygun görülmüştür. Bu noktadan itibaren Diyalog süreci, bölgede terörizmin önlenmesi üzerine şekillenmiştir. Süreç sadece askeri önlemleri kapsamamaktadır; terörizmin yanında doğal afet ve kurtarma faaliyetlerine yönelik olarak da ortak bir

[901] Bin, a.g.e., s.269-270
[902] Guazzone and Bicchi, a.g.e., s.247-248
[903] Bin, a.g.e., s.271

bölgesel güvenlik algısının oluşturulabilmesi için sivil ve akademik etkinliklere destek verilmektedir. Diyalog, aynı zamanda bölgedeki bilimsel çalışmalara da destek sağlamakta ve verimli projelere ödül vermektedir. Diyalog sürecine katılan ülkelere NATO Okulu'nda (SHAPE) ve NATO Savunma Koleji'nde askeri eğitim desteği verilmektedir. Bu sayede ortak gerçekleştirilecek operasyonlarda koordinasyon sağlanabilmesi daha kolay olacağı gibi terörle mücadelede diyalog ülkeleri daha etkin olabilecek kapasiteye ulaşacaklardır. Uygun görüldüğü takdirde Diyalog üyelerinin NATO Akdeniz Daimi Görev Gücü (STANAVFORMED)'nün faaliyetlerine katılımı sağlanmaktadır.[904] Diyalog kapsamında üyelerin askeri temsilcileri peryodik olarak toplanmaktadırlar. Bu sayede İsrail ve Arap ülkeleri bazı temel konularda işbirliği yapılabileceğini görmektedirler.

2004 yılındaki İstanbul Zirvesi'nde diyalog ülkelerinin ortaklık düzeyi yükseltilmiştir. İkili ve çok taraflı görüşmelerin sürekli olarak bakanlar, elçiler ve çalışma grupları düzeylerinde görüşmeleri gerektiği karara bağlanmıştır. Bu kapsamda 2004, 2007, 2008 yıllarında Brüksel'de dışişleri bakanları düzeyinde ve 2006 ve 2007 yılarında da savunma bakanları düzeyinde toplantılar gerçekleştirilmiştir. Sonraki yıllarda da çalışma gruplarının toplantıları devam etmiştir.[905] Süreçte, NATO genel sekreteri ve üst düzey yetkililerin Diyalog ülkelerini ziyaretleri gerçekleşmekte ve ilişkiler sıcak tutulmaya çalışılmaktadır.

2011 yılındaki Lizbon Zirvesi'nde yeni stratejik konsept belirlenmiştir. Buna göre; Diyalog kapsamında, işbirliğinin ve dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi sözü verilirken, diğer bölge ülkelerine de Diyaloğa katılım konusunda kapıların açık olduğu belirtilmiştir. 2004 İstanbul Zirvesinde 30 konuda 100 aktivite öngörülür iken 2011 yılında 700 aktivite öngörülmüştür.[906] Diyalog kapsamında her devlet aynı motivasyona sahip değildir. Özellikle terörle mücadele noktasında hem ülkelerin teknik ve eğitimsel yetersizlikleri hem de yeterince istekli olmamaları işbirliğinin geliştirilmesi ve operasyonların başarısı konusunda sorun teşkil etse de ABD, İngiltere ve Türkiye gibi ülkeler bölgesel sorumluluğun önemli kısımlarını üstlenerek süreci devam ektirtmektedirler.

---

[904] Bin, a.g.e., s.272-275
[905] NATO Mediterranean Dialoque
[906] NATO Mediterranean Dialoque

NATO'nun Doğu Akdeniz'e olan ilgisi, birbiri ile sorunlu ve rakip halinde olan iki üyesi (Türkiye, Yunanistan) arasında çıkması muhtemel gerginlik üzerine yoğunlaşırken, üyelerinin Levant havzasında yaşayacakları sorunlara da destek verme mahiyetini kapsamaktadır. NATO ayrıca üyesi olmayan Akdeniz devletleri ile NATO şemsiyesi altında askeri ve siyasal ilişkilerin geliştirilmesine dair niyetini de ortaya koymaktadır.[907] Bakıldığında Akdeniz sahil ülkelerinin Ortadoğu'nun geri kalanına nazaran dünya ile ilişkilerini geliştirmeye daha istekli olduğu görülmektedir. Bu noktada ABD ve AB'nin rolü önem kazanmakta ve yatırımlar aracılığıyla ilişkiler geliştirilebilmektedir.

NATO bölgenin en önemli sorunu olan Arap-İsrail anlaşmazlığının çözümlenmesi konusunda tarafların karşılıklı görüşmelerini ve ikili anlaşmalar yapmalarını teşvik etmiştir. NATO, sorunların çatışma yerine diyalog çerçevesinde çözülebileceği vurgusunda bulunmaktadır. NATO'nun, bölgesel sorunların çözümünde etkin rol oynayarak, bölgedeki hakimiyetini güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir.[908] Gelecekte NATO üyesi Akdeniz ülkeleri ile NATO üyesi olmayan Akdeniz ülkeleri arasında Akdeniz'de güvenliğin tesisi için politik ve askeri ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ihtiyacın daha da artacağı düşünülmektedir.

Karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi yönünde NATO içerisinde de nasıl bir strateji izleneceği konusunda fikir birliği mevcut değildir. ABD, NATO'nun bölge ülkeleri ile ilişkilerini birebir geliştirmesinden yana iken; Avrupalı ittifak üyeleri NATO içerisinde bir platform çerçevesinde geliştirilecek olan ilişkilerin daha etkin olacağını düşünmektedirler. Ad hoc diplomasiyi savunan ve ABD'nin başını çektiği grup ile kurumsal diplomasiyi öneren Fransa'nın başını çektiği grup arasında fikir ayrılıkları yaşamaktadır.[909] Söz konusu fikir ayrılığının temelinde, geleceğe yönelik olarak Akdeniz coğrafyasında ABD destekli NATO'nun mu yoksa Fransa destekli AB'nin mi etkin olacağı düşüncesi yatmaktadır.

---

[907] Stephen Calleya, "Regional Security Challenges in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, U.S. Army War College: Strategic Studies Institute, 1999, s.94-95

[908] Calleya, "Regional Security Challenges in the Mediterranean", s.96-97

[909] Calleya, "Regional Security Challenges in the Mediterranean", s.101-102

Türkiye hariç NATO üyesi Avrupalı ülkelerin aynı zamanda AB üyesi de olmalarına rağmen Akdeniz güvenliği konusunda ortak hareket ettikleri söylenemez. Hem NATO hem de AB'nin kendine has bir Akdeniz politikası olduğu görülmektedir. Bu durum söz konusu kurumların bölgesel etkinliğini zayıflatan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte NATO, ne AB'nin ne de Avrupa güvenlik yapılarının bölgede etkin olmasını istememektedir. Avrupa'nın yumuşak gücünün Akdeniz coğrafyasında etkin olması, NATO'nun bölgesel gereksinimine zarar vermektedir. Akdeniz için bir güvenlik platformunun olmadığı ortamda ülkeler ve örgütler göç, çevre sorunları, ekonomik ilişkiler, uyuşturucu madde ve silah ticareti gibi konularda birebir anlaşmalarla ilişkileri geliştirmeye çalışmaktadırlar.

4.2.2. Avrupa Birliği'nin Doğu Akdeniz Politikası

Akdeniz, Roma döneminde Batı dünyasının merkezi haline gelmişti. Doğu ise olması gereken yerde durup durmaktadır. "Mare Nostrum"un (bizim denizimiz) güney ve doğu kıyılarının ötesinde, Batı dünyasının Akdeniz'in birliğine ilişkin hayali zihinlerden atılmış değildir. Romalılar kendilerinden önce ve sonra hiç kimsenin yapamadığını yaptılar ve Akdeniz halklarını, metropolün çıkarlarını kollayacak biçimde örgütledikleri imparatorluk ekonomisi aracılığıyla, organik bir bağla birbirlerine yaklaştırdılar.[910]

Zihinlerde ayrılmış Doğu ile Batı ilk olarak Haçlı seferleriyle karşı karşıya gelmiştir. Batı'nın kolektif bilinci bu dönemlerin siyasi faaliyetlerinin eseridir. German-Latin Hıristiyanlığıyla Müslüman Arap dünyasının karşılaşması, birbirine düşman iki dinin çarpışması olarak düşünülebilir mi? Haçlı seferleri, Hıristiyan Avrupa'yı mahvedebilecek güçteki bir politik ve askeri kaynaşmayı sağlamış, feodal yayılma savaşlarını kendine çekip yatıştırmıştır.[911] Avrupa'da bugünki birlik fikrinin temelini, suni olarak ortaya çıkarılmış Doğu-Batı ayrımı ve düşmanlığının oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda, Akdeniz'in doğusu iki medeniyet arasındaki çatışmaların ve ilişkilerin doğduğu yerdir. Haçlı seferleri ile Batı, Doğu ilmini ve felsefesini Avrupa'ya taşımıştır.

[910] Hentsch, a.g.e., s.37-38
[911] Hentsch, a.g.e., s.51-61

Avrupa Birliği jeopolitik bir olgu ve jeopolitik unsurların hakim olduğu bir yapılanmadır. Birlik, ekonomik temeller üzerine kurulmasına rağmen sadece ekonomik birliği amaçlamamıştır. Birlik, siyasi, sosyal ve askeri açıdan da dünya politikasını etkileyebilecek büyüklüktedir. Avrupa Birliği; ortak bir ekonomik sistemden, ortak sosyal yapıdan yani ortak bir kültürden hareketle ortak politikalar amaçlamaktadır. Avrupa Birliği coğrafi kaderin, ekonomik ve sosyal şartların bir araya getirdiği ülkelerden oluşmaktadır.[912] 28 üyesi ve 500 milyon nüfusu ile dünya toplamının dörtte birine varan milli geliri ve emrindeki çok geniş kaynaklarla Avrupa Birliği'nin, küresel bir güç olması kaçınılmazdır.[913]

Temelleri 1951 yılındaki Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na dayanan Avrupa Birliği, ekonomik gelişmişliğin yanında güvenlik politikalarına da önem vermiştir. Bu noktada Akdeniz havzasında barış ve istikrar AB'nin ilgilenmesi gereken bir konu olmaktadır. AB'ye Akdeniz coğrafyasından gelebilecek tehditler çevre, enerji, göç hareketleri, korsanlık, uyuşturucu ticareti ve terör olarak sıralanabilir. AB'ye komşu coğrafyalarda yaşanan istikrarsızlıklar ve yönetim boşlukları söz konusu yasadışı faaliyetlerin artmasına neden olacaktır ki bu durumdan AB ekonomisi ve Batı tarzı yaşam anlayışı olumsuz etkilenecektir.

Avrupa güvenlik yapılanmasında üç kurumun etkinliği söz konusudur. Bunlar; NATO, Batı Avrupa Birliği (BAB) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT). NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi için geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK), AB içine taşınarak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) adını almış ve AB'nin Ortak Dış Güvenlik Politikası'nın bir parçası haline getirilmiştir. 2009'da AB Lizbon Antlaşması'nın onaylanmasıyla birlikte, AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP)'nın gelişimi tamamlanmıştır.[914]

AB'nin 1992 Maastricht Antlaşması'nda, 1948 yılında Brüksel Antlaşması ile Avrupa ülkelerinin savunma amaçlı kurdukları BAB'ın, AB'nin savunma kanadına

---

[912] İlhan, **Jeopolitik Duyarlılık**, s.134-135

[913] URL, "Avrupa'dan NATO'ya Alternatif", 2012, Erişim: http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskiler/acil-mudahale-gucu, (15.08.2015)

[914] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Avrupa Birliği Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) ve NATO-AB Stratejik İşbirliği" 2011, http://www.mfa.gov.tr/iii_-turkiye_nin-nato_ya-askeri-katkilari.tr.mfa, (09.07.2015)

dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. BAB, 1949 yılında NATO'nun kurulması ile işlevini yitirse de hukuki varlığını devam ettirmiştir.[915]

Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da yayılmacı politika izlemesi Batı Avrupalı ülkeleri endişeye sürüklemiş ve BAB bünyesinde Avrupa için ortak savunma kuvvetleri oluşturulması çalışmaları hızlanmıştır. Amaç ABD ve NATO'dan bağımsız bir Avrupa güvenliği sistemini inşa etmekti.[916] Ancak Avrupalı ülkelerin, nasıl bir sistem oluşturulacağına dair mutabık olamamaları ve NATO'nun etkinliği girişimleri başarısız kılmıştır.

1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasının kapsamına, birliğin güvenliğini ilgilendiren ve uzun dönemde ortak savunmaya yol açabilecek her konu dahil edilmiştir. Antlaşmada, üye devletlere birliğin politikalarını desteklemek ve birliğin çıkarlarına aykırı davranışlarda bulunmama yükümlülüğü getirilmiş ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik politikasının amaçları şu şekilde sıralanmıştır.

- Birliğin ortak değerlerini, temel menfaatlerini ve bağımsızlığını korumak,
- Birliğin ve üye devletlerin güvenliğini tüm yollarla güçlendirmek,
- BM Sözleşmesi, Paris Şartı ve Helsinki Nihai Senedi hedefleri doğrultusunda barışı korumak ve uluslararası güvenliği güçlendirmek,
- Uluslararası işbirliğini geliştirmek,
- Demokrasiyi, hukuk devletini, insan haklarına saygıyı ve temel hürriyetleri pekiştirmek ve geliştirmek.[917]

AB'nin daha sonraki zirvelerinde de ortak dış güvenlik politikalarının, AB'nin güvenliğini ve geleceğini ilgilendiren uluslararası konularda ve alanlarda faaliyet göstereceğine dair karalar alınmıştır. Gelişmeler, AB'nin bölgesel ve küresel çapta çeşitli roller üstlenmeye çalışacağı orta ve uzun vadeli politikalar üreteceği şeklinde yorumlanmalıdır.

---

[915] İrfan Kaya Ülger, "Avrupa Güvenlik Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Der), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, Ankara: Seçkin Yayınları, 2002, s.96-98
[916] Weinrod, a.g.e., s.93
[917] Ülger, a.g.e., s.101-102

NATO'nun 1999 Washington Zirvesinde, NATO'nun 1998 St. Malo Bildirisi ve Viyana Avrupa Konseyi Sonuç Bildirisinde AGSP ile ilgili öngörülerin olumlu karşılandığı ve NATO ittifakının bir bütün olarak müdahil olmadığı durumlarda AB'nin gereken kararları alması ve askeri operasyon düzenlemesi için özerk hareket etme yeteneğine sahip olması gerektiği teyit edilmiştir.[918] AB, kendi savunmasına dair, NATO kararlarına bağlı kalmaksızın, kararlar alıp uygulayabilmek adına, 1992 yılındaki Petersburg ve Roma Deklarasyonlarında BAB bünyesinde hazır müdahale birlikleri oluşturulmasına dair karara istinaden[919], 1999 Helsinki Zirvesinde 2003 yılına kadar 60 bin kişilik bir Avrupa Ordusu'nun oluşturulması kararını almıştır.[920] Ancak her üyenin bu ordunun oluşturulmasında aynı derecede istekli olmayışı ve askeri harcamalardan kaçınmaları, söz konusu oluşumun faaliyetleri için NATO imkan ve yeteneklerine bağlı kalınması zorunluluğunu getirmiştir. Nihayetinde NATO'nun 5. maddesi Avrupa güvenliğini garanti altına almakta ve kolektif savunma anlayışının işletilmesini sağlamaktadır.[921] Buna rağmen, AB'nin kendi güvenliğini belirli koşullarda da olsa sağlayabiliyor oluşu, Amerika'nın Soğuk Savaş döneminden kalma Avrupa güvenliğini tesis etme yükünü hafifletmekte ve Amerika'nın, dünyanın başka bölgeleri ile daha fazla ilgilenebilmesine imkan sağlamaktadır.

AB'nin herhangi bir kriz anında yapabileceği tek şey NATO imkanlarını kullanabilmesidir. Ancak burada da yoğunluk itibariyle ABD'nin yeteneklerine olan ihtiyaç kendini göstermektedir. Bunların dışında AB sadece iç güvenliğini sağlayabilecek bir güce kavuşabilir veya sınırlı dış operasyonlar gerçekleştirebilir.[922] Avrupalıların yeterli olanaklara sahip olmamasına rağmen AGSP'yi geliştirmeye çalışmaları, AB'nin bütünleşme sürecini devam ettirmek için gerekli olarak görülmüştür. İtalya'nın eski Dışişleri Bakanı L. Dini'ye göre, AGSP, AB'ye artı meşruiyet kazandırmak için gerekli bir

---

[918] Galym Zhussipbek, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka planı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 5 (19), (2009), s.75
[919] Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s.137
[920] Ülger, a.g.e., s.108
[921] Lisbet Zilmer-Johns, "The Convention, the IGC and the Great Powers: the ESDP and New Security Threats", Jess Pilegaard (Ed),**The Politics of European Security**, Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2004, s.69, Erişim: http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail /?lang=en&id=16956, (12.07.2015)
[922] Johns, a.g.e., s.69-70

girişimdir, pek çok yetersizlikleri bulunmasına rağmen yeni hedefler kazandırarak AB'yi zenginleştirmektedir.[923]

ODGP (Ortak Dış Güvenlik Politikası) Yüksek Temsilcisi J. Solana'ya göre; AB, AGSP sayesinde sahip olduğu bütün kaynakları kullanabilen ve kendi uluslararası ortamın bütününde tutarlı küresel bir siyasi aktör haline gelmek istemektedir.[924] Öncelikle, Avrupa genelinde güvenliği kendi eliyle sağlayabilmiş ve ortak Avrupalı kimliğini oturtabilmiş bir AB, sonra yakın çevresi için bölgesel etkili bir aktör haline gelmiştir. Yeni Avrupa güvenliği anlayışında, Avrupa sınırlarının ilerisinde de Avrupa'nın çıkarları korunmalıdır, Avrupa'ya yönelik tehdit artık kendi topraklarına gelmeden ön savunma hattında imha edilmeli ve sorunlu alanlara ekonomik ve siyasi nüfuz ile müdahale edilerek sorun giderilmelidir. Ancak söz konusu strateji için şartların olgunlaştığı belirtilemez.[925]

2003 Irak işgali sonrasında Jacgues Derrida ve Jurgen Habermas, Almanya ve Fransa basınında, ABD'yi dengeleyecek bir Avrupa'nın kurulmasını isteyen bir bildiri yayınlamıştır.[926] Bu ve benzeri düşünceler AB'nin ABD'den bağımsız bir uluslararası politikasının olması yolunda teşvik edici olmuştur ki 2000'li yılların başlarından itibaren uluslararası politikada, AB'nin salt kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başladığı gözlemlenmektedir.

Avrupa siyasi bütünleşme sürecinin sınırlılıkları ve Atlantik'in iki yakası arasındaki iç içe geçmiş ekonomik ve finansal bağların yoğunluğu göz önünde bulundurulursa, AB'nin gerçek anlamda ABD'ye rakip ya da dengeleyici bir güç olması söz konusu değildir. Irak krizi de Avrupalıların ABD'ye muhalefette birleşemeyeceğini göstermiştir.[927] Avrupa her tür kaynak açısından dışa bağımlıdır ve bu kaynakları tek başına tedarik edebilme gücüne sahip değildir. Bunun için de Ortadoğu'da ABD'ye ihtiyacı vardır.

---

[923] L. Dini, "Aktörler ve Tanıklar", N. Gnesotto (Der), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası**, İstanbul: Tasam, 2005, s.198'den Aktaran: Zhussipbek, a.g.e., s.77

[924] J. Solana, Önsöz, N. Gnesotto (Der), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası**, İstanbul: Tasam, 2005, s.10'dan Aktaran: Zhussipbek, a.g.e., s.78

[925] Jess Pilegaard, "The European Security and Defence Policy and the Development of a Security Strategy for Europe", Jess Pilegaard (Ed),**The Politics of European Security**, Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2004, s.17-18

[926] Asle Toje, "The 2003 European Union Security Strategy: A Critical Appraisal", **European Foreign Affairs Review**, 10 (1), (2005), s.129'dan Aktaran: Zhussipbek, a.g.e., s.79

[927] A. Lieven and D. Trenin, "Book Reviews: Ambivalent Neighbors:The EU, NATO, and the Price of Membership", **Current History**, (2004), s.140'dan Aktaran: Zhussipbek, a.g.e., s.79

ABD'nin Ortadoğu'da kurduğu egemenlik petrol sorununun AB yararına çözümünü sağlamaktadır.[928]

Avrupa Birliği'nin kendi dış politikasıyla ilgili çıkarlarını tanımlarken, ABD'nin Ortadoğu'da yaptıklarının sadece pasif bir gözlemcisi ya da eleştiren destekçisi olacağı belirtilmektedir. AB'nin bu stratejisinin, küresel dış politikasının bir unsuru olmaktan ziyade bölge politikası olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ancak AB, 2002 yılındaki Sevilya Bildirisi'nde olduğu gibi İsrail-Filistin çatışmasının ve diğer ihtilafların çözümü konusunda ABD'ye göre daha yapıcıdır.[929] AB'nin hazırladığı güvenlik stratejisi belgelerinde ABD'nin haydut devlet olarak gösterdiği ülkelere yönelik olarak ABD'nin sert tavrı yerine daha yumuşak tavırlar kullanıldığı ve rejimlerin yıkılmasından ziyade iyileştirilmesine yönelik politikaların daha sağlıklı olacağı belirtilmektedir.

> Kısa dönemde Amerika, Avrupa'nın fikirlerini önemsemeyecek güce sahip ve bu konuda zaten isteksiz bu durumu askeri gücünü kullanarak sürdürebilir ve geçici olarak Avrupalıların çözümünü destekleyebilir. Ama Avrupa Birliği bölgenin uzun soluklu istikrarında kritik bir fark yaratacak ekonomik kaynaklara ve mali güce sahip. Bu yüzden ABD ve AB giderek ortak hareket etmedikçe bölgede gerçekten uygulanabilir çözüm mümkün olmayacaktır. Meksika, Amerika için ne kadar önemliyse Ortadoğu'da Avrupa için o kadar önemlidir. AB giderek kendini tanımlamaya başladığı gibi kendi pozisyonunu da açıklamak girişiminde bulunacaktır. Gerçekten 1956 Süveyş bozgunundan bu yana ilk kez Avrupa dış politikasının Amerika'ya karşı kendini açık bir şekilde tanımlayabildiği yer Ortadoğu'dur.[930]

Günümüzde İslam ve Arap dünyasında olumsuz bir Amerikan imajı vardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin Ortadoğu'ya girmesindeki olumlu imaj tersine dönmüştür. O dönemlerde İngiltere ve Fransa'nın düşman olduğu, bugün ise ABD'nin düşman olduğu algısı oluşmuştur. AB, bölgeye demokrasi ve şeffaflığı getirme iddiasıyla ekonomik yatırımlar yapan bir güç merkezi olarak görülüyor. Örnek olarak; Suriye, AB ile bin 450 sayfalık bir ortaklık anlaşması çerçevesinde ilişkilerini geliştirmektedir.[931]

ABD ile AB arasında değerlerin yorumlanma biçiminde, gücün ve adaletin kullanılması konusunda farklılık vardır. ABD daha çok gücü, tek kutuplu bir yapıda dünyanın efendisi olma yolunda kullanma eğilimindedir. AB ise bir sinerji oluşturma

---

[928] İlhan, **Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları**, s.162
[929] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.96
[930] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.96
[931] Bağcı, a.g.e., s.301-302

mantığı içerisinde, herkes ile değil bizim oyunumuzun kurallarına göre hareket edenlerle işbirliği yapıyoruz mesajını vermektedir.[932] Sinerjideki temel kazanım ise ekonomik gelişme ve sosyal güvenliktir.

1990'lı yıllar boyunca AB ile Akdeniz ülkeleri arasında askeri temele oturmayan politik, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutu öne çıkaran bir bağ kurulması planlanmaktaydı. AB'nin kuzeyli ülkeleri kendilerini Akdeniz'den gelecek askeri bir tehdit altında görmemekteydiler, bu algı özellikle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için uygun bir ortam hazırladığı gibi askeri büyük harcamaların yapılmasının zorunlu olmadığı fikrini de güçlendirmiştir.[933]

AB açısından Doğu Akdeniz ülkeleri ile kurulacak ilişkilerde ortaya çıkan sorunlardan bir tanesi de muhatabın meşruluğu konusudur. Akdeniz'in Arap coğrafyası Batı tarzı demokrasiyi uygulayabilecek düzeye ulaşmamıştır. AB'nin Akdenizli komşuları halen belirli bir elit tabakanın elinde bulundurduğu siyasal anlayış ile ülkelerini yönetmektedirler. Bu durum iki kesim arasında ekonomik, hukuki ve sosyal uyuşmazlığı beraberinde getirebileceği gibi Arap ülkelerinin keskin sert siyasal dönüşümler yaşaması neticesinde ilişkilerin olası yön değiştirmesi ihtimali ile AB ülkelerinin zara görmesine neden olabilecektir.[934] AB, Akdenizli komşuları ile olan ilişkilerinde riskleri en aza indirebilmek için 1990'lı yıllarda işbirliği programları geliştirmeye çalışmıştır, ancak 11 Eylül olayları ve akabinde devam eden müdahale dönemi, sürecin sekteye uğramasına neden olmuştur.

AB, sınırları dışındaki var olan ve olası sorunları yumuşak gücünü kullanmak suretiyle çözmeye aday oldu. AB, sorunların çözümü hakkında çatışma yerine ekonomik ve siyasi nitelikteki araçları tercih etti. AB'nin bu yeni dış politika uygulama tercihine "önleyici angajman" denmektedir. Söz konusu politika ABD'nin "önleyici müdahale" politikasıyla zıtlık teşkil etmektedir.[935]

---

[932] Bağcı, a.g.e., s.302-303
[933] Aliboni, a.g.e., s.127-128
[934] Aliboni, a.g.e., s.131
[935] Güney, a.g.e., s.19

ABD'nin azalan yumuşak gücüne karşılık AB'nin yumuşak gücü; Türkiye, Balkan ülkeleri ve Rusya gibi ülkeleri ikna etmeyi başarmaktadır. AB kamu diplomasisi ve ekonomik yardımlar için kaynak ayırarak dünyanın en büyük kalkınma yardımı sağlayıcısı olmaktadır. Yeni demokrasiler bu nedenle Amerika yerine Avrupa parlamentolarını, kurumlarını ve anayasal sistemlerini dikkate almaktadırlar.[936] AB, ekonomik gücünü ticaret politikası, diplomasi ve sosyal politikalar üzerinde harcayarak, hedef ülkeler üzerinde Avrupa savunma anlayışının baskıcı ve emperyalist olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Bu sayede söz konusu ülkelerin askeri yöntemlere başvurmadan da ikna edilebileceğini düşünmektedir.

Avrupa bütünleşme sürecinin temel dinamiklerini, kapitalist sistemin bazı ekonomik ve sosyal güçleri yönlendirmektedir. A: Gromiko ve S. Kurginyan gibi Rus, AB uzmanları, çok uluslu şirketlerin ekonomik ve finansal alanlarda güçlü bütünleşmelerden yana olduklarını belirtmektedir. S. Strange ise Batı Avrupa'nın büyük şirketlerinin gittikçe önemli dış politika aktörlerine dönüştüğüne vurgu yapmaktadır.[937] Bu ekonomik ilişkiler ağı Avrupa-Amerika dünyasının yaşam mantığını ortaya koymaktadır. AB'nin bütünleşme süreci, Amerika'nın liderlik ettiği küreselleşme sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu ortam demokratik barış toplumunu akla getirmekte ve bölgesel güç mücadelelerinin de sistemin iç işleyişinin bir parçası olduğunu düşündürmektedir. Yani mücadele, sınırlı ve ortak değerlere ve kazanımlara zarar vermeyecek düzeyde gerçekleşmektedir. Sonuçta, Amerika ile Avrupa ortak değerlere ve ortak tehdit algısına sahip, aynı medeniyetin parçasıdırlar.

Avrupa'nın yeni dış politika doktrini olarak bilinen 2003 tarihli Avrupa güvenlik stratejisindeki en önemli unsurlardan bir tanesi, kitle imha silahlarının yayılması sorununun tehdit sıralamasında ilk üçte yer almasıdır. Ayrıca AB, tehditlere yönelik savunmanın birlik üyesi ülkelerin sınırları dışarısında başlamasını kabul etmektedir.[938] AB, her ne kadar yumuşak güce dayalı bir politika izlemeye gayret sarf etse de ortak tehdit algılaması bağlamında doğal müttefiki ABD'nin önleyici müdahale politikasına destek verdiği görülmektedir.

---

[936] Sait Yılmaz, a.g.e., s.80
[937] Zhussipbek, a.g.e., s.82
[938] Güney, a.g.e., s.27

AB ve ABD'nin politikalarını şekillendiren temel etken olarak değerlendirebileceğimiz postmodern düzen, Sait Yılmaz'a göre: "Otoriter ve ulusalcı yaklaşımları reddeden, buna karşılık bireyci ve tüm insanların mümkün olduğu kadar bir arada refahı ve gelişimini öngören bir ideal dünya düzeni öngörse de, bu yaklaşım düzenin başat aktörlerinin çıkarlarını korumayacağı anlamına gelmez."[939] Sistem, başat aktörlerin lehine olacak şekilde düzenlenmiş bir karşılıklı bağımlılık anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Ekonomiye dayalı yumuşak güç unsurları sistemin birincil argümanlarıdır. Düzende gözetilen en önemli unsur da güvenlik olarak ortaya çıkmaktadır. Güvenlik için gerekirse kırılgan hale getirilmiş olan küçük ülkeler üzerinde değişiklik yapılabilir.

Doğu Akdeniz'in güvenliği AB ülkeleri açısından hem ekonomik hem de ulusal güvenlik konusudur. Ekonomiktir çünkü AB ülkelerinin tarihsel süreçte en önemli ticaret partnerleri diğer Akdeniz ülkeleri olmuştur. Günümüzde AB'nin ihtiyaç duyduğu petrolün çoğunluğu da Ortadoğu'dan temin edilmektedir. Doğu Akdeniz, aynı zamanda AB'ye güneydoğudan gelebilecek tehdidin güzergahıdır.

AB ülkeleri güvenlik konusundaki bütünleşmelerini sadece kara gücü olarak değil, deniz gücü olarak da sürdürme gayreti içerisindedir. Avrupa Deniz Gücü (EUROMARFOR) deniz, hava ve amfibi harekatlar gerçekleştirebilecek daimi olmayan çok uluslu bir deniz kuvvetidir. EUROMARFOR, 1992 yılında AB Dışişleri Bakanlarının imzaladığı Petersburg Deklarasyonu misyonuna uygun olarak, 1995 yılında Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz tarafından Lizbon Deklarasyonu'nun imzalanması ile oluşturulmuştur. 2001 yılında Türkiye ve Yunanistan gözlemci statüsü ile EUROMARFOR'a katılmışlardır. EUROMARFOR'un ilk gerçek operasyonu, 2002 yılında Doğu Akdeniz'deki "Coherent Behaviour" adlı keşif ve gözetleme harekatı olmuştur. Gene üçüncü gerçek operasyonu da, 2008-2009 yıllarında BM himayesinde Doğu Akdeniz'in Lübnan kıyılarında "Impartial Behaviour" adlı operasyonu olmuştur. EUROMARFOR, planlı tatbikatlar ve Güney Akdeniz ülkeleri ile işbirliği tatbikatlarıyla faaliyetlerine devam etmiştir. EUROMARFOR, 2011 yılından itibaren Hint Okyanusu'ndaki korsanlık faaliyetlerine karşı, AB'nin kontrolü altında icra edilen Atalanta Harekatına katılmaktadır.[940] Söz konusu güç AB bünyesinde

[939] Sait Yılmaz, a.g.e., s.451
[940] European Maritime Force, "History", 2015, Erişim: http://www.euromarfor.org/overview/3, (15.07.2015)

olgunlaşmış olsa da AB üyesi olmayan bölge ülkelerinin de katılımına açık bir yapıya sahiptir

Afrika Boynuzu ve Hint Okyanusu arasındaki alanda deniz ticareti güvenliğinin sağlanması amacıyla AB üyesi ülkelerin deniz kuvvetlerinin katılımıyla 2008 yılında EU NAVFOR (AB Deniz Kuvveti) oluşturulmuştur. AB Konseyi'nin aldığı kararla Atalanta Harekatı adı verilen görev 2016 yılına kadar uzatılmıştır. Bugün EU NAVFOR'a İspanya bir karakol gemisi, bir çıkarma gemisi ve bir nakliye uçağı; Almanya bir korvet, Hollanda bir karakol gemisi ve İtalya bir savaş gemisi ile katılmaktadır.[941]

Avrupa Ordusu, EU NAVFOR ve EUROMARFOR gibi yapılanmalar AB'nin gelecekteki güvenlik yapılanmasının temel taşları olma özelliğini taşımaktadırlar. Alan içi veya dışı askeri operasyonlara katılımlar, Avrupa güvenliğinin müstakil bir şekilde AB tarafından yapılabileceğini ve kısa vadede olmasa da orta ve uzun vadede AB'nin bölgesel bir güç olmaktan çıkıp uluslararası askeri bir güç olabileceğinin göstergeleridir. Aynı zamanda bu yapılanmalar, gelecekte ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun muhtemel bir dağılma ya da sona erme sürecinde, AB için bir güvence noktası oluşturmaktadır. İki kutuplu dönem boyunca güvenliğin ABD ve NATO'ya devredilmiş olmasının verdiği psikolojik etki de AB için bir sorun olmaya başlamıştır. Sovyet tehlikesi ortadan kalktığına göre, Avrupa artık kendi güvenliğini tesis edip rüştünü ispatlamak isteyecektir.

AB, dış ticaretinin %90 ve iç ticaretinin %40'ında denizleri kullanmaktadır, söz konusu ticarette Akdeniz en çok kullanılan güzergahtır. Aralık 2014 tarihinde kabul edilen AB Deniz Güvenliği Stratejisi Belgesinde deniz alanlarının Avrupa için önemine vurgu yapılarak sivil ve askeri işbirliğinin gerekliliği belirtilmiştir. Deniz güvenliği kapsamına; çevrenini korunması, balıkçılık, ticaret güvenliği, sınır kontrolü, egemenlik hakları ve Avrupa denizlerine ulaşım yolları da dahil olmaktadır. AB ülkelerini deniz güvenliği konusunda aynı kapasiteye sahip olmamaları ve deniz güvenliğinin maliyetli bir konu olması BM ve NATO gibi örgütlerin bölgesel faaliyetlerine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle AB'nin hem Avrupa denizlerinde hem de bu denizlere ulaşım

[941] European Union External Action, "Mission", Erişim: http://eunavfor.eu/mission/, (19.07.2015)

yollarında güvenliğin tesisi için, bugüne kadar ortak operasyonlar yaptığı NATO ile işbirliğini geliştirmek durumunda olduğu ifade edilmiştir.[942]

AB üyesi ülkeler ticaretlerinin %95'ini deniz yoluyla gerçekleştirmekte ve bu ticaretin %20'si de Aden Körfezi transit geçişi üzerinden yapılmaktadır. 2008 yılından itibaren söz konusu bölgede yaşanan deniz haydutluğundan AB ülkeleri oldukça zarar görmüştür. Bu kapsamda EU NAVFOR bölgede güvenliğin tesisi için Afrika Boynuzu Deniz Güvenlik Merkezi'ni (MSCHOA) tesis etmiştir. Bu kapsamda AB ülkelerinden oluşan deniz gücü ile Atalanta Harekatı başlatıldı. Bölgede oluşturulan uluslararası diğer güçler ile koordineli çalışan bu merkez ticaret gemilerinin bölgeden geçebilecekleri bir koridor oluşturmaktadır.[943]

AB, sadece Avrupa coğrafyası ile sınırlı bir savunma ve güvenlik sorumluluğu üstlenmeye yönelmemiştir. AB için; barış koruma, insani yardım ve kriz yönetimi gibi konularda faaliyet gösterilmesi noktasında bir coğrafi sınırlama söz konusu değildir. AB, dünya genelinde bu faaliyetlere talip olduğunu çeşitli defalarda ifade etmiştir.[944] AB, NATO'nun sadece topyekün savunma konusunda Avrupa güvenliğine dahil olmasını öngörmektedir. Bunun anlamı; AB'nin küresel bir güç olma yolunda ilerlediğidir.

NATO, AB'nin söz konusu düşüncelerini ve AB'nin yaptığı operasyonlarda NATO imkanlarından faydalanmasını, yeni güvenlik yapılanmalarına uyumun bir parçası olarak değerlendirmiş ve olumlu yaklaşmıştır. Ancak; NATO üyesi olup AB üyesi olmayan Avrupalı ülkelerin Avrupa güvenliğindeki yeri bu noktada tartışma konusu olmuştur.[945] Söz konusu ülkelerin BAB üyesi olmaları sorunu bir nebze olsun gidermiş olsa da, BAB'ın OGSP aracılığıyla AB bünyesine dahil edilmiş olması, bu ülkelerin Avrupa güvenliğinden dışlandığı izlenimini vermiştir. Özellikle Türkiye'nin NATO için önemine karşılık Avrupa güvenliğinin dışında kalmış olması, hem NATO ittifakının hem de AB'nin samimiyetine olan inancı yaralamıştır.

---

[942] Council of the European Union, "European Union Maritime Security Strategy", 2014, Erişim: http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT, (28.06.2015)
[943] Maritime Security Centre, a.g.e.
[944] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.107
[945] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.108

Akdeniz'in en büyük enerji terminali olmaya çalışan Türkiye'nin Ceyhan ve Doğu Akdeniz'deki limanları, enerji ihtiyacının yarısını ithalatla karşılayan AB için Ortadoğu petrollerinin yanı sıra Hazar petrollerine de ulaşım imkanı sağlamaktadır. Kuzey denizindeki petrol yataklarının tükenmeye başlaması ile AB'nin ithal enerjiye olan ihtiyacının artacağı düşünüldüğünde, bölgenin enerji sevkiyatındaki rolü daha iyi anlaşılmaktadır. Şuan için Akdeniz, AB'nin enerji taşıma güzergahında %80, dış ticaretinde %95'lik[946] bir paya sahiptir.

AB, 2013 verilerine göre dünya petrol rezervinin % 0.4'ü ne, üretiminin de % 1.7'sine sahiptir. Buna karşılık dünya petrol tüketiminin % 14.5'i AB ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Dünya petrol ihracatının % 22'si de Avrupa ülkelerine yapılmaktadır. Yılda Avrupa'ya, Afrika'dan 28.7, Ortadoğu'dan 12.3, Asya-Pasifikten 13.5, Orta Asya'dan 5 milyon ton petrol ihracatı olmaktadır.[947] Söz konusu petrolün sevkiyatı için çoğunlukla Doğu Akdeniz'in kullanıldığı görülmektedir.

AB, dünya doğalgaz rezervinin % 0.8'ine, üretiminin % 4.3'üne sahip iken; dünya doğal gaz tüketiminin % 13.1'ini gerçekleştirmektedir. AB, boru hatları ile yılda 360 milyon metreküp doğalgaz ithal etmektedir ki bu oran dünya doğalgaz ihracatının % 50'sidir. Ayrıca AB, tankerlerle yılda 45 milyon metreküp sıvılaştırılmış doğal gaz ithal etmektedir. Bu oran da sıvılaştırılmış gaz ihracatının % 13'üne tekabül etmektedir.[948]

Doğu Akdeniz'in, Ortadoğu'nun ve hazar enerji kaynaklarının Avrupa'ya açılan kapısı olduğunu düşünecek olursak Avrupa ile Ortadoğu arasındaki ticaretin ve ilişkilerin gerçekleştiği en önemli bölgenin Doğu Akdeniz olduğu ve bölgenin stratejik öneminin ne kadar değerli olduğu bir kez daha ortaya çıkmış olmaktadır.

Doğu Akdeniz AB için sadece bir güzergah değil son gelişmeler ile aynı zamanda bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Kıbrıs adasının güneyinde varlığı tespit edilen doğalgaz rezervleri, AB için enerji kaynaklarını çeşitlendirme stratejisi çerçevesinde mutlak ulaşılması gereken kaynaklardır. Bu noktada, Doğu Akdeniz'de GKRY'nin Yunanistan ile

[946] Tamçelik, a.g.e., s.387
[947] British Petroleum, a.g.e.
[948] British Petroleum, a.g.e.

koordineli bir şekilde yürüttüğü enerji politikası hamleleri, AB için memnuniyet verici gelişmelerdir.

> Avrupa Komisyonu, münhasır ekonomik bölgeler (MEB) oluşturmanın Akdeniz'de kıyısı bulunan AB ülkeleri açısından yararları ve maliyetlerini inceleyen bir rapora göre; Akdeniz'de potansiyelini yakalamamış büyük fırsatlar bulunmaktadır ve Akdeniz'de kıyısı olan ülkeler Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) temelinde anlaşmaya varabilirler. Komisyon'un denizcilikten sorumlu üyesi Maria Damanaki, MEB'lerle ilgili olarak Türkiye ile Yunanistan arasında yaşanan anlaşmazlıklar konusunda, Akdeniz'de pek çok üye ülkenin MEB oluşturmanın faydalarını bildiğini, aynı zamanda yaşanabilecek siyasi problemleri de bildiğini söylemiş, fakat bu sorunların UNCLOS (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Konvansiyonu) çerçevesinde diyalogla çözülebileceğini vurgulamıştır.[949]

AB'nin ticari ve askeri güvenliği bağlamında, Doğu Akdeniz'in tam ortasında bulunan Kıbrıs adasının güvenliği ve kontrolü de bu noktada AB'nin ilgi alanına girer. Ada, AB ve AGSP'nin askeri stratejisi açısından Türkiye, Suriye, Irak, İran, Suudi Arabistan, İsrail ve Mısır gibi bölge ülkelerini gözetleme imkanı veren bir coğrafi konuma sahiptir. Ayrıca, AB'nin Akdeniz ve Ege sahasında kurmak istediği deniz hakimiyeti ile Ortadoğu bölgesinde siyasi etkinlik kurmayı arzu ettiği bilinmektedir. Bu nedenle de AB, Kıbrıs'ın tam üyeliğini 2004 yılında kabul etmiştir.[950] Bu sayede AB, Ege ve Doğu Akdeniz'i kendi bünyesine dahil ederek küresel politikalarda geleceğe yönelik hedefini ortaya koymuştur. Ege'yi ve Doğu Akdeniz'i kontrol etmek, aynı zamanda Karadeniz ticaretini de kontrol etmek olacaktır. Böylece AB ilerde olası bir güç mücadelesi içerisine girme ihtiyacı hissederse, kendi ikmal yolarının güvenliğini sağlamış ve gelişimini devam ettirebilecek imkanlara kavuşmuş olacaktır. Kıbrıs; AB için bugün çok işlevsel bir nitelik arz etmese de, gelecek için bir güvence niteliği taşımaktadır. GKRY, sahip olduğu limanlar ve askeri kullanıma uygun Baf hava üssü ile gelecekte AB'nin deniz ve hava güçlerini Doğu Akdeniz'de barındıracak potansiyele sahiptir. Bu nedenle küresel bir güç olma yolunda ilerleyen AB için, Kıbrıs'ın stratejik konumu büyük bir avantaj sağlamaktadır.

ABD'nin ve İngiltere'nin, adadaki sorunun çözümü üzerine, Annan Planı ile atmış oldukları hamleye karşılık olarak; AB'nin fiilen bölünmüş olan Kıbrıs'ı üyeliğe kabul etmiş olması, çözümün değil ama çözümsüzlüğün bir tarafı olduğu görüntüsünü vermiştir. AB, ülke bütünlüğü ve siyasal temsil konusunda diğer aday ülkelere karşı gösterdiği

[949] Akçadağ, a.g.e.
[950] Tamçelik, a.g.e., s.283

hassasiyeti Kıbrıs'ta görmezden gelmiş ve antlaşmalardaki garantörlük yetkisine dayanarak adada asker bulunduran ve bir NATO ülkesi olan Türkiye'yi işgalci konumuna düşürmüştür. Bu durum, adadaki çözüm olasılıklarını daha da zora sokmuş, Türk tarafının kabul edemeyeceği ek şartların öne sürülmesine neden olmuştur.

Yunanistan ve GKRY, AB'ye Türkiye'yi oyalama imkanı vermektedir. Bu iki ülke ile Türkiye'nin yaşadığı sorunlar, gerek istediği özelliklere sahip bir Türkiye'yi birliğe almada gerekse dışarıda kalacak ve dolayısıyla kendisine rakip olabilecek bir Türkiye'yi dengelemede, araç olarak kullanılmaktadır.[951] AB, halen bölgede önemli bir hegemonik hamle yapamasa da, bölgenin kendisi için nemli olduğunu gösteren hamleler gerçekleştirebilmektedir. GKRY'nin AB'ye kabulünden sonra, AB'nin Akdeniz'de dolaşan deniz araştırma gemilerinin sayılarında ve Ege'de AB sahil güvenlik botlarında artış gözlenmiştir.[952] Ayrıca, AB'nin Sevilla Üniversitesi'ne hazırlattığı MEB haritası işleme konulmuş ve GKRY'nin faaliyetlerine dayanak oluşturmuştur. Ancak Türkiye bu haritayı tanımadığını, bölgeye Koca Piri Reis araştırma gemisini göndererek göstermiştir.[953]

Brzezinski, Doğu Akdeniz'deki önemli sorun alanlarından birini oluşturan Filistin meselesi üzerine Avrupa Birliği'nin ABD ile birlikte bölge barışına yönelik hareketinin bölgede Avrupa Birliği'nin hareket serbestisini artıracağını düşünmektedir. Ona göre; İsrail-Filistin barışının ilerletilmesi ABD ve Avrupa Birliği işbirliğinin Ortadoğu ve Hazar enerji kaynakları üzerindeki etkinliğini artıracaktır.[954]

Brzezinski'ye göre; politik açıdan güçlü, askeri açıdan ABD'ye bağlı olmadan ekonomik açıdan boy ölçüşebilen bir Avrupa, Amerika için stratejik öneme sahip Ortadoğu'da daha etkin olabilir. Doğu Akdeniz vasıtası ile coğrafi yakınlığı bulunan Avrupa ile Ortadoğu arasındaki ekonomik ilişkilerin, bölgede ABD-İsrail ortaklığına verilen bir tepki olarak, artış göstermesi ihtimali bulunmaktadır.[955] Doğu Akdeniz merkezli muhtemel gelişmeler ABD ve Rusya gibi ülkelerin bölgesel çıkarlarına ters düşmektedir.

---

[951] Öztürk, **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, s.113
[952] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.73
[953] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.75
[954] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.98
[955] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.117

Bu nedenle özellikle ABD'nin bölgeyle ilgili gelişmelerde AB'yi kendisiyle ortak hareket etmeye zorladığı görülmektedir. Bu politika zaman zaman açık yürütülse de, Avrupa'yı ABD ile beraber hareket etmeye yönlendiren güvenlik ve kültür odaklı gelişmelerin de hesaba katılması gerekir. Özellikle terörizmin ve İslam'ın yayılışının Avrupa için tehdit unsuru olduğu algısının oluşturulması, AB ülkelerinin alternatif politikalar yürütmesinin önündeki en büyük engel olarak düşünülebilir. AB'nin en büyük enerji tedarikçisi olan Rusya Federasyonu'nun da AB ülkelerinin başka enerji kaynaklarına daha kolay ulaşabilmesi ihtimali düşünüldüğünde, AB'nin Doğu Akdeniz üzerinden enerji ticaretini artırması arzu edilen bir durum olmamaktadır.

Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgesi sadece fosil yakıt kaynaklarına sahip olmasıyla değil yenilenebilir enerji kaynaklarına sahip olmasıyla da ön plana çıkmaktadır. Dünyada güneş enerjisinin en verimli ve kesintisiz şekilde elde edilebileceği bölgeler Arap yarımadası ve Kuzey Afrika'dır. Avrupalı ülkeler, Kuzey Afrika ile olan sömürge geçmişlerini ve coğrafi yakınlığı kullanarak etkinliklerini artırma niyeti içerisindedirler. Fransa ve Almanya gibi ülkelerin bölge ile ilgilendikleri bilinmektedir. Bu ülkeler bölgesel enerji girişimlerini tek başlarına yapmak yerine AB'nin sinerjisinden faydalanmayı tercih ederek bir paylaşım planı çerçevesinde birlikte hareket etmektedirler. AB'nin gelecekteki temiz enerji ihtiyacı düşünüldüğünde bölgesel politikalarda daha aktif ve agresif olması kaçınılmazdır.

Almanya kaynaklı DESERTEC Fonu özellikle Kuzey Afrika'daki çöllerde güneş enerjisinden elektrik üretmeye yönelik faaliyette bulunmaktadır. Söz konusu fon küresel ısınma, temiz enerji, güvenlik ve gelişmenin desteklenmesi konularında bölge ülkelerine finansal yardımlarda bulunmaktadır.[956] Fon üzerinden Almanya gibi AB ülkeleri bölge ülkeleri üzerinde siyasal etkilerini artırma niyeti içerisindedirler. Fon daha çok sosyal konular üzerine yapılan projelere destek sağlamaktadır.

Almanya, AB'nin Akdeniz ve Ortadoğu'da etkin olması konusunda isteksiz ülkelerden bir tanesi olarak göze çarpmaktadır. Bu isteksizliğin sebeplerinden bir tanesi, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının işletilmesi konusunda Almanya'nın devre dışı

[956] Desertec Foundation, "Our Global Mission", Erişim: http://www.desertec.org/global-mission/, (28.06.2015)

bırakılmış olması gelmektedir. GKRY'nin Kıbrıs'ın güneyinde ihaleye açtığı doğalgaz arama ruhsatlarında ABD, İngiliz, Fransız ve İtalyan şirketleri bulunsa da Alman şirketleri yer almamıştır. Ayrıca ABD ve Fransız ortaklı Norveç firmasının Suriye açıklarında yaptığı doğalgaz arama çalışmalarından en son haberdar olan ülke Almanya olmuştur. Almanya, 2000'li yılların başında Rus firmaları ile anlaşmalar gerçekleştirerek hem kendi hem de Avrupa'nın enerji ihtiyacını Rusya üzerinden karşılama yoluna gitmiştir. Enerji üzerine Alman-Rus ortaklığının en somut örneği eski Almanya şansölyesi Gerhard Schroeder'in 2005 yılında, Alman-Rus ortaklığı ile gerçekleştirilen ve Avrupa'nın doğalgaz ihtiyacını karşılayan Kuzey Akım Projesi'nin, başına getirilmiş olmasıdır. Almanya ile Rusya'nın yakınlaşması; ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi ülkeler tarafından, Doğu Akdeniz enerji paylaşımı projesinde Almanya'nın devre dışı bırakılmasına neden olmaktadır. Ayrıca; Arap Baharı sonrası bölge ülkelerine yapılan askeri müdahalelerde Almanya'nın etkin olmaması ve Suriyeli mültecilere kapılarını açmış olması, bölgede bir Alman sempatisi geliştirme stratejisi olarak da yorumlanabilir. Almanya'da çok sayıda Kürt kökenli bölge insanının yaşıyor oluşu da Almanya'yı Irak, Suriye ve Türkiye'nin bölgesel sorunları konusunda etkin kılmaktadır. Almanya'nın son zamanlardaki çıkışları, AB içerisinde dış politika bağlamında bir bütünlüğün olmadığı fikrini ortaya koymaktadır.

Fransa'nın gayretleriyle AB, Soğuk Savaş zamanında ABD ve İsrail'e bıraktığı Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de etkinliğini artırma niyetinde olmuştur. GKRY üzerinden inşa edilmeye çalışılan "Yeni Akdeniz Birliği Projesi" ile Avrupa Konseyi benzeri bir Akdeniz Konseyi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu oluşumun AB ile ortak kalkınma ve yatırım projeleri üzerinde çalışabileceğini ileri süren Fransa bu birliğin kilit ülkelerinin ise Türkiye, Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan ve Kıbrıs olduğunu belirtmektedir.[957]

4.2.2.1. Barselona Deklarasyonu ve Akdeniz İçin Birlik Programı

15 AB üyesi ülke ile 12 Akdeniz ülkesi arasında karşılıklı bölgesel ilişkilerin geliştirilmesi konusunda taslak metin olması amacıyla 1995 yılında Barselona Deklarasyonu imzalanmıştır. Barselona Deklarasyonu ile bir Avrupa-Akdeniz ortaklığı

[957] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.74

hedeflenmiştir. Ortaklık kapsamında, Akdeniz bölgesinin güvenliği, ekonomik ve finansal ilişkilerin geliştirilmesi, sosyal, kültürel ve insani konularda diyalog ve işbirliğinin artırılması öngörülmektedir.[958]

Ortaklık programı ile politika ve güvenlik diyaloğu çerçevesinde, hukuk kurallarına, demokrasi ve insan haklarına bağlı kalınarak ortak bir barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için çaba gösterilmesi düşünülmektedir. Ekonomik ve finansal ortaklık kapsamında, serbest ticaret bölgelerinin kurularak bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik düzeyinin sürdürülebilir kalkınması hedeflenmektedir. Sosyal, kültürel ve insani ortaklık başlığında ise, ülkelerin birbirlerini anlamaları amacıyla kültürler, dinler ve insanlar arası diyaloğun geliştirilmesi önerilmektedir. Deklarasyon ile başlayan süreçte, her konu başlığı altında neler yapılabileceğine dair ilgili bakanlıklar düzeyinde periyodik toplantılar yapılmıştır. Süreç dahilinde Akdeniz ülkelerinin her biri için spesifik özelliklerine ve karakterine uygun olarak ekonomik iyileştirme ve reform destek programları gerçekleştirilmiştir. 2005 Barselona Zirvesinde beş yıllık çalışma programı kabul edilerek göçe ve terörizme karşı ortak faaliyet konusunda koordinasyonun sağlanması öngörülmüştür. Avrupa Komisyonu, sürece 1995 yılından bu yana 15 Milyar Euro destek sağlamıştır. Avrupa Yatırım Bankası da yıllık 2 Milyar Euro ile sürece destek sağlamaktadır.[959]

1995 yılındaki Barselona deklarasyonu ile başlayan süreç, 2008 yılında Paris'te 43 Avrupa-Akdeniz ülkesi (28 AB üyesi ülke ve 15 Akdeniz ülkesi (Türkiye, İsrail, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Monako, Karadağ, Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Moritanya, Fas, Filistin, Suriye ve Tunus) hükümet ve devlet başkanının onayı ile Akdeniz İçin Birlik (Union for the Mediterranean) adını almıştır. Aralık 2008'de bir araya gelen dışişleri bakanları, Barselona'da bir sekretarya kurulmasını kararlaştırmışlardır. Akdeniz İçin Birlik; Avrupa-Akdeniz ülkelerinin karşılıklı uyum ve entegrasyon potansiyelini artırmaya çalışmaktadır. Birlik; Akdeniz coğrafyasının barış, demokrasi, işbirliği ve refah bölgesine dönüşebileceği inancını taşımaktadır. 2010 yılındaki Paris Deklarasyonu ile altı önemli alan belirlenmiştir; çevre kirliliği, deniz ve kara ulaşımı, sosyal ve sivil ilişkiler, alternatif

[958] European Union External Action, "The Barcelona Process", Erişim: http://eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm, (08.07.2015)
[959] European Union External Action, "The Barcelona Process"

enerji kaynakları, yüksek eğitim ve araştırma, Akdeniz iş ve ticaret inisiyatifi.[960] Akdeniz İçin Birlik; üyeleri arasındaki ekonomik, sosyal ve politik ilişkileri geliştirmenin yanında AB üyesi olmayan ülkelerin siyasal, ekonomik ve sosyal düzeylerinin AB ülkelerine yaklaşması için faaliyet göstermeyi daha önemli görmüştür. Bu yaklaşım bölgenin güvenlik yapılanması boyutunun ikincil önemde ele alındığını ortaya koymaktadır. Bölgede; Arap-İsrail ve Türk-Yunan ve Sünni-Şii anlaşmazlıklarının kısa vadede çözümünün mümkün görünmemesi, Avrupalıların ilişkilerin boyutunu ekonomik ve sosyal düzeyde tutmalarına neden olduğu tahmin edilmektedir. Zira; bölgede, askeri güvenliği sağlayabilmek için ne AB'nin ne de bölge ülkelerinin tek başlarına askeri güçleri yeterli değildir. AB'nin bölgeden kendisine gelebilecek tehdidi, bölge ülkelerini belirli temel güvenlik önlemlerini almaya teşvik ederek kaynağında engelleme yolunu tercih ettiği görülmektedir. Bu tutum, AB'nin güvenlik algısında merkez-çevre stratejisini benimsediğini anımsatmaktadır.

1995 yılındaki Barselona Konferansı'yla başlatılan Avrupa-Akdeniz Ortaklığı süreci ile bir istikrar ve güvenlik kuşağına paralel ekonomik ilişkilerin geliştirilebileceği bir platform hedeflenmiştir. Akdeniz'in güney ile kuzey ülkelerinin gayrisafi milli hasılaları arasındaki 10 kata varan farkın 2035'te 20 kata ulaşacağının belirtilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizlikten kaynaklı bölgede oluşan istikrarsızlığın olumsuz etkilerini giderme düşüncesinin AB'yi bu sürece ittiği belirtilmektedir. Bu süreci tetikleyen unsurlardan birinin de bölgenin artan stratejik önemi ve Fransa gibi ülkelerin bu konumdan faydalanma istekleri olduğu bilinmektedir.[961]

Barselona süreci, ABD olmaksızın AB'nin göç, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm gibi ulus aşan sorunlar karşısında yumuşak güç uygulamasıydı. Bu sayede uzun süredir unutulan İslam ve Hıristiyan dünyası arasındaki iletişim canlanacaktı. Gerçekte ise Avrupa'nın güney çevresini AB'nin güvenlik endişelerine karşı organize edecek ve düzenleyecek bir Avrupa güç projeksiyonu sağlamaktaydı.[962]

---

[960] Union for Mediterranean, "Who We Are", 2013, Erişim: http://ufmsecretariat.org/who-we-are/, (09.07.2015)
[961] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.99
[962] Sait Yılmaz, a.g.e., s.460

Barselona sürecinin güvenlik boyutu, bölge ülkelerinin sorunları konuşup tartışabilecekleri "yumuşak güvenlik" anlayışı çerçevesinde şekillendirilmek istenmiştir. Süreç, askeri önlemlere dayalı "sert güvenlik" anlayışını öngörmemektedir. 11 Eylül olayları ve ardından gelen süreçte, kültürel boyut, uluslararası ilişkilerin seyrini değiştiren anahtar olmuştur. Bu dönemde kültürler arası ilişkilerin yönetiminin önemi ortaya çıkmış ve Barselona süreci bu yönetime aday olmuştur. Süreç, ilgisini yumuşak güvenlik anlayışı çerçevesinde ekonomik entegrasyon, politik uyum ve kültürel iletişim üzerine yoğunlaştırmıştır.[963]

AB'nin 11 Eylül olayları ile değişime uğrayan Akdeniz güvenliğine dair 11 Eylül öncesinde de bazı çekinceleri bulunmaktaydı. Güvenlik anlayışının sert mi yoksa yumuşak mı olacağına dair bir belirsizliğin yanında; İngiltere ve Almanya gibi bazı AB üyelerinin isteksizlikleri, Arap-İsrail anlaşmazlığının çözümünün zor görünmesi, NATO ve ABD gibi müttefikler ile bölgesel rekabet içerisine girilecek oluşu Avrupa-Akdeniz Ortaklık sürecinin güvenlik ayağının zayıf kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Arap ülkeleri bölgesel güvenliğin İsrail'in de bulunduğu bir platformda ele alınmasının İsrail lehine çifte standart oluşturacağı endişesini taşımaktadırlar.[964]

Arap ülkeleri arasında ekonomik entegrasyonun, koordinasyonun ve birlikte hareket etme duygusunun bulunmayışı, AB'nin sürece dair önerilerini Arap ülkelerinin ayrı ayrı ele almalarına ve kararsız kalmalarına neden olmaktadır. Arap ülkelerinin söz konusu tutumları, süreçte inisiyatifin AB'nin elinde olmasına neden olmaktadır. Bu durum, süreçte güvenlik boyutunun içeriğinin (yasadışı göç, terörizm, kitle imha silahları vs.) AB'nin ihtiyaçlarına göre şekillenmesini sağlamaktadır. Arap ülkeleri ise güvenlik algısını Arap-İsrail sorunu üzerine inşa etmektedir. Arap-İsrail sorunu üzerine dahi Kuzey Afrika ülkeleri ile Ortadoğu ülkeleri arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Türkiye ve İsrail de sürece Arap ülkelerinden farklı yaklaşmakta ve ilgilerini AB ile politik, ekonomik ilişkileri geliştirme üzerine yoğunlaştırmaktadırlar. Ayrıca İsrail, bölgesel güvenlik

---

[963] Miquel Nadal, "The Barcelona Process: Background and Vision", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.20-24

[964] Abdelwahab Biad, "The Political and Security Partnership and Its Influence on Stability in the Mediterranean Region", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.30-31

algısında kendine partner olarak ABD'yi tercih etmektedir.[965] Ülkeler ve taraflar arasındaki algısal farklılıklar ve özellikle Arap ülkelerinin insan hakları gibi konularla kendi iç işlerine karışıldığı duygusunun oluşmaya başlaması, ilişkilerin seyrinin ekonomik ve kültürel boyuta kaymasında etkili olmuştur.

Barselona Deklarasyonu ile başlayan programa Arap ülkelerinin farklı yaklaşımları olmuştur. Ancak genel kanı AB ile işbirliğinin faydalı olacağı üzerine gelişmiştir. Barselona Deklarasyonu sonrasında, bölgenin en önemli ülkesi konumunda olan Mısır Dışişleri Bakanlığı; ekonomi, tarım, ticaret ve güvenlik gibi konu başlıkları üzerinde AB ile ilişkilerin geliştirilmesine dair olumlu görüş bildirmiştir. Aynı şekilde Mısır Sanayi Bakanlığı da AB ile ilişkilerin geliştirilmesinin yatırımları artıracağını ve artan üretim kapasitesinin AB pazarlarında değerlendirilmesi ile ekonomik ve sosyal getirilerin önemli boyutlarda olabileceğini belirtmiştir. Bu bağlamda AB ile ilişkileri geliştirmenin Mısır açısından ABD ve Uzak Doğu ile ilişkilerden daha avantajlı olduğu belirtilmektedir.[966] Ancak; Arap ülkeleri ürünlerin serbest dolaşımının Arap ekonomisine zarar ereceği endişesini de göz önüne alarak girişimlere temkinli yaklaşmışlardır.

Sadece Mısır değil; Tunus, Libya, Fas, Suriye, Ürdün, Lübnan ve İsrail gibi bölge ülkeleri de AB ile ilişkileri geliştirmenin ekonomik, sosyal, kültürel ve bölgesel güvenlik bağlamında faydalı olacağını beyan etmişlerdir. Özellikle Dışişleri Bakanlıkları ve Sanayi Bakanlıkları düzeyinde yapılan açıklamalar ilişkilerin ilerletilmesi yönündedir. Arap ülkeleri ekonomik ve teknolojik yardımların ülkeleri için önemi üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca AB'nin Ortadoğu'da İsrail konusunda Arap ülkelerine karşı ABD'ye göre daha önyargısız olması Arap ülkelerini işbirliği konusunda teşvik etmektedir.[967]

AB'nin başlatmış olduğu girişim ekonomik boyutuyla öne çıkmış olsa da en önemli konulardan biri de bölgesel güvenlik platformu olabilmesi niteliğiydi. Söz konusu program dahilinde gerçekleştirilecek görüşmeler, özellikle Arap-İsrail uyuşmazlığının çözümü için uygun zeminin hazırlanmasına olanak sağlayabilecek bir mahiyete ulaşabilirdi. Nitekim,

[965] Biad, a.g.e., s.32-33
[966] Selim, a.g.e., s.146-148
[967] Selim, a.g.e., s.148-149

AB ile ve akabinde bölge ülkelerinin birbirleri ile olan ilişkilerin artacak olması tarafların tamamının kazançlı olabileceği bir ortamı beraberinde getirecekti.

Gerek toprak sorununda gerekse siyasal haklar sorununda kısa vadede tam olarak anlaşma sağlanamasa da gelecek için kabul edilebilir stabil bir durumun benimsenmesi ihtimali bulunmaktaydı. Bu kapsamda, taraflarca Barselona Deklarasyonu, 1991'de başlatılan Madrid Barış Süreci'nin bir devamı olarak algılanmıştı. 1997 yılında Malta'da Akdeniz Birliği Programı çerçevesinde Akdeniz Güvenliği üzerine bir bakanlar zirvesi yapılmıştı. 1999 yılında yapılan toplantılarla da benzeri girişimlerin hızlandırıldığı bilinmektedir.

Akdeniz güvenliği konusunda Arap ülkelerinin üzerinde durduğu en önemli konulardan bir tanesi Avrupalı ve diğer Batılı ülkelerin Orta Doğu'daki biyolojik ve kimyasal silahlara gösterdikleri hassasiyetin İsrail'in elindeki nükleer silahlara gösterilmemiş olmasıdır. Bölgedeki Arap ülkeleri bu konuda hakkaniyetli davranılmadığını düşünmektedirler. Buna karşılık görüşmelerde Avrupalı ülkeler, bölgesel güvenliğin sadece Arap-İsrail anlaşmazlığına endekslenmemesi gerektiğini ve tehdit unsuru taşıyan kitlesel imha silahlarının önlenmesi gerekliliği üzerinde durmaktadırlar.[968]

Yasadışı göçe bağlı olarak işsizlik oranlarındaki artış, göçmenlerin uyuşturucu ticaretini artırması, göçmenlerin Avrupa sosyal yaşantısına entegre olamamalarından kaynaklı ırkçı çatışmaların yaşanması olasılığı Avrupa ülkelerini endişelendirmektedir. Ayrıca göçmenler arasında teröristlerin de bulunması ve bu nedenle terörist faaliyetlere maruz kalınması ihtimali de Avrupa için bir diğer tehdit unsurudur. Siyasal meşruiyeti Batı tarzı demokrasi anlayışı içerisinde yetersiz olarak görülen yönetimlerle işbirliği içerisinde bulunulması ve bu yönetimlerin bir anda değişebileceği ihtimali nedeniyle uğranılacak olan ekonomik zararlar da dikkate alındığında; AB, Akdeniz ülkeleri ile ilişkilerden doğabilecek sorunları en aza indirmek ve tehlikeyi kaynağında kontrol altına alabilmek için Barselona Süreci ile bir uyum programı geliştirmeyi ve yatırımlar ile demokrasiye geçiş konusunda ülkeleri teşvik etmeyi uygun bulmuştur.[969] AB, Akdeniz'in güvenliğiyle

[968] Selim, a.g.e., s.155
[969] Aliboni, a.g.e., s.134-136

ilgili düşüncelerinin Avrupa-Akdeniz ortaklık süreciyle paralellik gösterdiğini, AB bünyesinde yapmış olduğu zirvelerdeki aldığı karalarla da teyit etmektedir.

> Akdeniz Birliği Konferansı'na katılan BM Genel Sekreteri'nin Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi eski Portekiz Cumhurbaşkanı Jorge Sampaio, Akdeniz İçin Birlik ve Medeniyetler İttifakı'nın birbirini tamamlayıcı iki proje olduğunu dile getirerek, benzerlikler ve yakınlıkların iki girişimi rakip hale getirebileceğini söylemiştir. Proje'nin fikir babası Sarkozy'nin danışmanı Henri Guaino ise İsrail'in Gazze saldırılarıyla bloke olan Birliğin hala hayta olduğunu belirtmiştir. Son Gazze krizi esnasında bakanları ve diplomatları bir araya getirmenin mümkün olmadığını, fakat buna rağmen hiçbir ülkenin projeden ayrılmak için başvuruda bulunmadığını ifade etmiştir.[970]

Her ne kadar proje, Fransa'nın bir ürünü olarak görülse ve Sarkozy döneminden sonra önemini yitirmiş olsa da günün bölgesel gelişmeleri ve AB'nin politikaları bağlamında halen kullanılabilecek bir girişim olarak durmaktadır.

Brzezinski'ye göre; ciddi bir Amerika-Avrupa rekabeti, Avrupa ve Amerika için bir yıkım olurdu. Şu anda Avrupalılar kendilerini ciddi bir askeri güç haline getirmek için birlik ve motivasyondan yoksundurlar. Bu nedenle Avrupa ve Amerika arasında jeopolitik bir çekişme söz konusu değildir.[971] 11 Eylül sonrasında Amerika'nın Avrupalı müttefikleri terörizmi bir tehdit olarak onayladılar. NATO ilk defa 5. maddeyi yürürlüğe sokarak Afganistan'a ortak müdahalede bulunmuştur. Afganistan kadar kapsamlı olmasa da Irak ve daha sonra Libya müdahalelerinde de Amerika ve Avrupa'nın askeri ortak harekatlar yaptığı görülmektedir. Sosyal, tarihsel ve ekonomik ortak geçmişlere sahip olmaları, Amerika ve Avrupa'yı güvenlik algısı ve terörizm gibi benzeri tehditlere karşı ortak tepki vermeye iten unsurlardan olmaktadır. Herhangi birinin yaşam tarzına yapılan saldırı diğerini de endişelendirmektedir.

ABD'nin küresel ekonomik rakibi olarak görünse de aynı kültürün ve sistemin bir parçası olan AB ülkeleri, 11 Eylül saldırıları sonrasında, ABD'yi terörle mücadelede destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw, "Bu, özgürlük, demokrasi ve uygarlığa yönelik bir saldırıydı." İfadelerini kullanmıştır.[972] Saldırılar, hem terörle mücadele konusunda hem de AB'nin askeri olarak NATO'ya bağımlılığı konusunda Avrupalı siyasetçilerin görüş ayrılılarını ister istemez ortadan

---

[970] Yıldız ve Yaşar, a.g.e., s.104-105
[971] Brzezinski, **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, s.117
[972] Bozkurt, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, s.201

kaldırmıştır. Bu dönemden sonra AB'nin özellikle güvenlik politikalarında NATO ve ABD ile daha fazla işbirliği yaptığı görülmüştür.

11 Eylül saldırıları sonrası gelişmelere istinaden AB'nin, 21 Eylül 2001 tarihinde yapılan olağanüstü zirvede BM Güvenlik Konseyi'nin kabul ettiği 1368 sayılı kararın 3. maddesi[973] çerçevesinde Afganistan'a karşı operasyonların yasallığı tanınmış ve BM çerçevesinde terörizme karşı en geniş koalisyon oluşturma çağrısı yapılmıştır.[974] Gelişmeler göstermektedir ki uluslararası ekonomik sisteme karşı yapılan herhangi bir tepki sistemin tüm aktörlerini olumsuz etkilemekte ve reaksiyona sebep olmaktadır. Burada, sistem içinde göreceli değil; mutlak çıkar bağlamında, yani ortak fayda çerçevesinde hareket edildiği görülmüştür.

AB, 2002 yılında Valencia Eylem Planı ile Avrupa-Akdeniz Ortaklığı düzeyinde terörizmle mücadele konusundaki tavrını ortaya koymuştur. Bu girişim ile sürece dahil Arap ülkeleri nezdinde de ortak bir terörizm algısı şekillendirilmeye çalışılmıştır. Eylem planı kapsamında terörizmle mücadele için ad-hoc çalışma grupları oluşturulması kararı alınmıştır.[975] Her ne kadar Arap ülkelerinin tamamı terörizmle mücadele konusunda aynı motivasyona sahip olmasa da terör algısı üzerinde fikir ve niyet birliğinin yapılmış olması önemli bir gelişme olarak gösterilmektedir.

Akdeniz güvenliği AB için Trans-Atlantik odaklı Avrupa güvenliğinin bir alt başlığını oluşturur ve Akdeniz bir tampon bölgedir. Ayrıca AB, bölgesel güvenliğin tesisi konusunda NATO'nun sert gücünden arda kalan kısımları doldurarak, askeri tedbirlere varmayan yumuşak gücü kullanıp tehlikeyi kaynağında engellemeyi uygun görmüştür.[976] Bu sayede bölge ülkeleri ile ilişkilerde de bir gerilim söz konusu olmayacaktır. Fransa, İtalya ve İspanya gibi güney ülkelerinin Avrupa-Akdeniz işbirliğinin geliştirilerek güvenlik boyutuna yeniden şekil verilmesi düşüncesi Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerince uygun

---

[973] Güvenlik Konseyi'nin 12 Eylül 2001 tarihli toplantısında almış olduğu kararın 3. maddesi şöyledir: "Bu terörist saldırıda suçluların organizatör ve sponsorlarının cezalandırılması için tüm devletleri acil olarak birlikte çalışmaya davet eder ve bu sorumluluğun bir gereği olarak, suçluların koruyucuları ve destekçileri, organizatörleri, sponsorları tüm bu eylemi işleyenlerin hesaplarına el konulmasını vurgular. Bkz. Bozkurt, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, a.g.e., s.204

[974] Bozkurt, Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı, s.202

[975] Biad, a.g.e., s.34

[976] Guazzone and Bicchi, a.g.e., s.238

bulunmamış ve girişimler durdurulmuştur. Bu çerçevede AB ülkelerinin de güvenlik yapılanması noktasında tam olarak fikir birliğinde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Örneğin İtalya hükümetinin 2003 yılında, Akdeniz'den, yasadışı göç ve terörizm aracılığıyla, Avrupa ülkelerine gelebilecek tehlike hakkında daha duyarlı olması ve askeri yöntemleri de içeren tedbirlerin alınması konusunda yapmış olduğu uyarılar, AB'nin diğer ülkeleri nezdinde aynı hassasiyetle karşılanmamıştır.[977] AB'nin güney ülkeleri özellikle yasadışı göçler nedeniyle hem işsizlik ve hem de mültecilerin ülkelerinde çıkardıkları sorunlar nedeniyle sıkıntı yaşadıkları gibi terörist faaliyetlere daha fazla maruz kalmaktadırlar.

Brzezinski'ye göre Ortadoğu'nun Avrupa'ya yakınlığı ve Avrupa'nın Ortadoğu'daki tarihi, siyasi ve ekonomik çıkarları göz önünde bulundurulduğunda AB'nin bölgeyi yatıştırmakta çok daha aktif bir rol üstlenmesi gerekmektedir.[978] Ancak bunu tek başına yapması mümkün olmadığından Amerika ile özellikle askeri konularda ortak hareket etmesi gerekmektedir, zira AB'nin aktif ve etkili olabilecek yetkinlikte bir ordusu bulunmamaktadır. AB ordusu hala NATO imkan ve kabiliyetlerine bağımlıdır.

Stephen C. Calleya'ya göre, Akdeniz'de esnek bir güvenlik şemsiyesinin oluşturulması gerekliliği bağlamında Avrupa-Akdeniz sürecinde, esnek bir Avrupa-Akdeniz Deniz Gücü ve Avrupa-Akdeniz Güvenlik Ajansı tesis edilmesi uygun olacaktır. Calleya'nın önerdiği deniz gücü göç ve uyuşturucu madde transferinin engellenmesi, deniz ticaretinin güvenliği ve çevre gibi konularda etkin olabilir. Bu sayede Akdeniz güvenliği üzerine ortak fikirlerin tartışılabileceği bir diyalog süreci elde edilmiş olacaktır.[979] Ancak ne AB'nin ne de Akdeniz İçin Birlik programı üyelerinin henüz böyle bir niyet beyanı bulunmamaktadır.

Calleya, önerilerini sadece basit denetim üzerine geliştirmemiş, Avrupa-Akdeniz işbirliği süreci kapsamında çatışmaların önlenmesi için diyaloğun sağlanabileceği politik

---

[977] Guazzone and Bicchi, a.g.e., s.246
[978] Brzezinski, Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?, s.136
[979] Stephen C. Calleya, "Better Coordination of Security Dialogues in the Mediterranean", Elizabeth Abela and Others (Ed.), **The Future of the Euro-Mediterranean Security Dialogue**, Paris: Institute for Security Studies Western European Union, 2000, s.61-62

platform mahiyetini taşıyacak bir merkezin kurulmasından bahsetmiştir. Diplomatik ağırlıklı olan söz konusu girişimin başarılı olabilmesi için askeri kapasite vurgusu yapan Calleya, diplomatik ve askeri gücün birbirini tamamladığını ifade etmektedir. Merkez; ülkelere sosyal, etnik ve politikal çatışmaların önlenmemsi için baskı oluşturabilecek mahiyette olmalıdır. Merkez diplomatik ve askeri etkinliğini BM ve NATO gibi Batı kurum ve organizasyonları ile işbirliği içerisinde artırabilecek bağlantıları da tesis etmiş olmalıdır. Politik ve askeri önlemler ekonomik yaptırımlarla da desteklenmeli ve tüm üyelerin alınan kararları uygulamaları sağlanmalıdır. Kararların pratiğe dökülebilmesi için Avrupa-Akdeniz Deniz Ajansı'nın kurulması ve ajansa bağlı sürekli deniz gücü oluşturulması uygun olacaktır, bu sayede Akdeniz deniz alanı için sürekli iletişim ve denetim oluşturulabilecektir. Söz konusu yapılanma bölge ülkelerinin tamamının önem verdiği deniz ticareti güvenliği ve kriminal suçlarla mücadelede etkinlik sağlayabilecektir.[980] Avrupa-Akdeniz Birliği üyelerinin belirli güvenlik algıları üzerinde fikir birliği içerisinde olmalarının sağlanması, temel düzeyde dahi kalmış olsa bölgesel barış ve güvenliğin tesisi için önemli bir adım olacaktır.

Özellikle tüm ülkeler için tehdit niteliği taşıyan terörizmle mücadele konusunda etkin olunabilmesi, bölgesel güvenlik ve işbirliğinin tesisinin temeli olabilir. Avrupa-Akdeniz bölgesinin kitle imha silahlarından arındırılması ve silahların kontrolü de üzerinde durulan ve birliğin üstlenebileceği temel konulardan olabilir. Calleya, Akdeniz için NATO benzeri bir güvenlik yapılanmasının oluşturulabileceği üzerinde durmaktadır ve NATO gibi uluslararası organizasyonlarla ortak faaliyetlerin gerçekleştirilebileceğini belirtir.

4.2.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Güvenliğe yönelik ilke, norm ve standartların belirlenmesi, yükümlülüklerin uygulamalarının denetlenmesi, esnek müzakere ve siyasi diyalog forumu oluşturulması ve katılımcı devletlerin demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı alanlarındaki çabalarına destek ve yardım işlevi görmek amacıyla, 1973-1975 yıllarında

[980] Stephen C. Calleya, "Conflict Prevention in the Mediterranean: A Regional Approach", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook, 2003, s.43-48

gerçekleştirilmeye başlanan konferanslar, 1994 yılındaki Budapeşte zirvesinde alınan kararla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) olarak kurumsallaştırılmıştır.[981]

1975 yılında Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanması ile örgütün temeli atılmıştır. Senette on temel prensip kabul edilmiştir. Prensipler:

- Egemen eşitlik ve egemenliğe saygı,
- Kuvvet kullanmaktan kaçınma,
- Sınırların ihlal edilmemesi,
- Devletlerin ülkesel bütünlüğünün korunması,
- Anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi,
- İç işlerine karışılmaması,
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı,
- Eşitlik ve self-determinasyona riayet,
- Ülkeler arası işbirliği
- Uluslararası hukuktan kaynaklı yükümlülüklerin yerine getirilmesidir.[982]

Helsinki Nihai Senedi, çeşitli askeri güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin yanı sıra ekonomik, bilimsel, teknolojik, çevresel ve insani konularda işbirliğini öngörmekte ve örgütün kapsamlı güvenlik konseptinin temelini oluşturmaktadır.[983]

Soğuk Savaş döneminde bloklar arası iletişimin ve işbirliğinin sağlanması maksadıyla kurulan örgüt, Soğuk Savaş'ın bitişiyle ilgisini Avrupa'ya çevresinden gelebilecek tehditlere kaydırmıştır. 1990 yılındaki Paris Zirvesi'nde kabul edilen "Yeni bir Avrupa İçin Paris Şartı" yeni dönem için kurumsallaşmanın başlangıcı olmuştur. Paris Şartı ile yeni bir döneme girildiği üyelerce teyit edilerek yeni sorumluluklar yüklenildiği ve artık Avrupa'da sorunlara karşı daha operasyonel olunması ve denetim konusuna ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmiştir.[984]

---

[981] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı", Erişim: http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa, (09.06.2015)
[982] Organization for Security and Co-Operatıon In Europe (OSCE), "Helsinki Final Act", Erişim: https://www.osce.org/mc/39501?download=true, (19.06.2015)
[983] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, a.g.e.
[984] Organization for Security and Co-Operatıon In Europe, (OSCE) "History", Erişim: http://www.osce.org/history, (20.06.2015)

1999 yılında İstanbul'daki zirvede kabul edilen "Avrupa Güvenlik Şartı" ile güvenliğin tesisi için diğer kurumlar ile işbirliğine dayalı güvenlik platformunun oluşturulması, AGİT'in barışı koruma operasyonlarındaki rolünün geliştirilmesi, AGİT'in yardım ve geniş çaplı sivil alan operasyonlarına ilişkin taleplere daha çabuk yanıt verebilmesi, polis faaliyetlerinin yürütülebilmesi için yeteneklerin geliştirilmesi, bir harekat merkezinin oluşturulması ve Daimi Konsey altında hazırlık komitesi kurularak danışma sürecinin güçlendirilmesi karara bağlanmıştır.[985]

AGİT, 1990'lardaki çatışmalardan yıkımla çıkmış ülkelere demokratik kurumların inşası, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve ekonomik kalkınmanın teşvikinde yardımcı olmaya dönük çalışmalarına ağırlık vermiştir. Bununla birlikte 11 Eylül olayları sonrası asimetrik tehdidin ön plana çıkması ve AGİT'in bölgesel güvenlik problemlerinin çözümünde etkisiz kalması, 2010 Astana Zirvesi'nde Örgütün ağırlığını kadın, cinsiyet, siber güvenlik gibi konulara verdiği görülmüştür.[986]

AGİT daha çok yerel norm ve standartlara ulaşılıp ulaşılmadığı ile ilgilenmektedir. Bu çerçevede Avrupa ülkelerinde insan hakları ve azınlık hakları gibi konularda belirlenmiş olan kuralların uygulanırlığı AGİT'in çalışma alanıdır. Özellikle Avrupa'nın güney komşularında AGİT kriterlerinin sağlanmasının öngörülmesi, Avrupalı ülkelerin söz konusu bölge ile ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir gerekçe olmakta ve bölge ülkelerinin belirli hukuksal standartlara kavuşmasına imkan vermektedir.[987]

Bugün 57 katılımcıya sahip olan AGİT, Avrupa güvenliğinin tesisi için bir platform niteliği görmektedir. Bu anlayışla, Avrupa sathında ve bölgesel düzeyde kuvvet düzeyleri, askeri dengeler, ülke içi ve dışı askeri konuşlandırma koşullarının düzenlendiği ve 30 AGİT üyesi ülkenin katıldığı, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'nın konularının ele alındığı Ortak Danışma Grubu da AGİT'e tahsisli binada hizmet sunmaktadır. AKKA gibi AGİT üyelerinin tarafı olduğu Açık Semalar Anlaşması da AGİT'in tahsis etmiş olduğu binada faaliyet göstermektedir.[988]

---

[985] T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu, "Avrupa Güvenlik Şartı", Erişim: http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/902d4--Avrupa-Guvenlik-Sarti.pdf, (18.06.2015)
[986] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, a.g.e.
[987] Weinrod, a.g.e., s.94
[988] Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, a.g.e.

4.2.3.1. İşbirliği İçin Akdeniz Ortakları

Helsinki Nihai Senedi'nde Avrupa güvenliği ile alakalı olarak bir Akdeniz bölümü oluşturulmuştur. Senette Akdeniz ülkeleri ile AGİT arasında insani ilişkiler, bilgi paylaşımı, kültürler arası işbirliği ve eğitim işbirliği ve değişim programları üzerine ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca; Cezayir, Mısır, İsrail, Fas, Suriye ve Tunus'a ilişkilerde bir sonraki adıma geçilmesi için toplantıları takip etmeleri önerilmiştir.[989]

Helsinki Nihai Senediyle başlayan AGİT-Akdeniz süreci, 2003 yılında Daimi Konsey'in 571 nolu kararı ile ortaklık ilişkilerinin bir başlık altında toplanıp süreklilik kazandırılması fikrine istinaden "İşbirliği İçin Akdeniz Ortakları" adı altında devam etmiştir. Ortaklığa devam eden 6 Akdeniz ülkesi (Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas, Tunus) ile sekiz başlık altında ilişkilerin geliştirilmesi öngörülmüştür:

- Güven artırmak,
- AGİT'in diyaloğu teşvik edici bir platform olarak kabul edilmesi,
- AGİT'in insani boyut taahhüdü,
- AGİT'in ekonomik ve çevresel taahhütleri,
- Medya ve yeni teknolojiler,
- Kapsamlı güvenlik yaklaşımları,
- Göç ve entegrasyon politikası.[990]

Akdeniz İşbirliği kapsamında belirlenen konularda ülkelerin gelişimleri ve uyum süreçleri, toplantı ve konferanslarla, değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Ortak ülkeler, gözlemci statüsüyle AGİT Bakanlar Konseyi toplantılarına ve Daimi Konsey'in güvenlik ve işbirliği forumlarına katılmaktadırlar. 1994 Budapeşte Zirvesi'nde işbirliğinin geliştirilmesi için daimi konsey kurulması kararlaştırılmış ve peryodik olarak toplanması sağlanmıştır.[991]

---

[989] Helsinki Final Act, a.g.e.
[990] Organization for Security and Co-Operatıon In Europe (OSCE), "Mediterraean Partners for Co-operation", Erişim: http://www.osce.org/networks/111472, (22.06.2015)
[991] Organization for Security and Co-Operatıon In Europe (OSCE), "Mediterraean Partners for Co-operation"

2014 yılında Helsinki Nihai Senedinin 40. yılına ithafen düzenlenen Roma'daki uluslararası seminerde, "Yeni Akdeniz" başlığı ile Akdeniz Ortaklığında ikinci aşamaya geçilmesi gerektiği belirtilmiştir. İkinci aşama ile kast edilenin, işbirliğinin Akdeniz'in alt bölgelerini de kapsayacak şekilde daha geniş bir Avrupa-Akdeniz alanına yayılması olduğu ifade edilmiştir. Diplomatik kanallar kullanılarak AGİT'in barışa yönelik uygulamalarının küresel düzleme aktarılması öngörülmektedir. Bu sayede inanç ve dinler arası iletişim de daha geniş bir düzlemde gerçekleştirilebilecek ve Akdeniz bir diyalog ve işbirliği alanı, bölgesi haline gelebilecektir. Yeni anlayışta anahtar kelime "Kamu-Sivil İşbirliği"dir.[992] Bu anlayışla sadece hükümetler değil sivil toplum kuruluşları da sürece dahil edilmektedir. Amaç, ortak bir barış ve güvenlik anlayışının toplumun tüm kesimleri tarafından benimsenmesi ve siyasal yapıların barışa yönelik politikalar geliştirmelerinin sağlanmasıdır.

4.2.4. Birleşmiş Milletler'in Medeniyetler İttifakı Girişimi

BM bünyesinde Akdeniz'i hedef alan en önemli gelişme Medeniyetler İttifakı olmuştur. İspanya Başbakanı Zapatero'nun teklifi üzerine Türkiye ile 2005 yılında başlatılmış olan Medeniyetler İttifakı, BM Genel Sekreteri tarafından da desteklenmiştir. Türkiye'nin bölgede hem doğu hem de batı kültürüne hitap edebilen bir yapısının olması, iki medeniyet arasında arabulucu rolü oynayabileceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Batı'nın yumuşak veya akıllı gücü kullanma politikası çerçevesinde ortaya çıkan Medeniyetler İttifakı girişiminde Türkiye, İslam Medeniyetinin temsilcisi olarak görülmek istenmiştir. Medeniyetler İttifakı, uluslararası istikrarı tehdit edebilecek dereceye yaklaşan iki medeniyet arasındaki karşılıklı korku ve güvensizlik ortamının sonlandırılmasını amaçlamıştır. Girişim, tüm toplumların kalkınma, güvenlik, çevre ve refah konularında birbirlerine bağımlı oldukları hususunu esas almakta ve ortak siyasi bir irade oluşturmayı amaçlamaktadır. Girişim bağlamında BM çatısı altında kurulmuş olan Dostlar Grubu'nun ülke ve uluslararası kuruluşlardan oluşan üye sayısı 141'e yükselmiştir.[993]

---

[992] Organization for Security and Co-Operatıon In Europe (OSCE), "The OSCE Mediterranean Partnership for Co_operation, A Compilation of Relevant Documents and Information, OSCE, Vienna", 2014, http://www.osce.org/networks/132176?download=true, (27.06.2015)

[993] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Medeniyetle İttifakı Girişimi", Erişim: http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa, (28.06.2015)

Girişime dair eşgüdümü sağlamak ve İttifakın idari işlerini yürütmek üzere BM bünyesinde New York'ta bir Yazmanlık ihdas edilmiştir. Yazmanlık, uluslararası planda İttifakın tanıtımını yapmakta ve medya, gençlik ve eğitim gibi alanlarda somut projeler yürütmektedir. 2007 yılında bir de yüksek temsilcilik atanmıştır.[994] Çeşitli konuları hedef alan forumlar aracılığıyla karşılıklı ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır.

9 Kasım 2010 tarihinde Malta'da gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları toplantısında Medeniyetler İttifakı Akdeniz Bölgesel Stratejisi ve Eylem Planı kabul edilmiştir. Buna göre ülkeler; uluslararası ve yerel örgütler kültürler arası diyalog ve işbirliğinin artırılması için girişime davet edilmektedir. Bölgedeki insan hakları ve uluslar arası hukuk konuları ile ekonomik, sosyal ve kültürel konuların konuşulması için BM çatısı altında bir platform öngörülmektedir. Bu sayede medeniyetler arası barışın sağlanabileceği ve politik yansımalarının bölgesel barışa katkı sağlayacağı hesap edilmektedir.[995]

İttifak Akdeniz bölgesini baz alan işbirliği girişimlerini desteklediğini belirtmektedir. Bu kapsamda Barselona Süreci'nin bölge için kapsamlı bir yapılanma öngördüğü ve kültürler arası diyaloğun geliştirilmesi konusunda başarı şansının yüksek olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, bölgesel barışa yönelik stratejilerin uygulanıp devam ettirilebilmesi için Akdeniz Parlamenterler Asamblesinin aktif olabileceği ifade edilmiştir.[996] 2011 yılında Doha'da yapılan dostluk grubu toplantısında da işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği tekrarlanmıştır.[997] İşbirliğinin daha çok kültürel faaliyetler, gençlik etkinlikleri, kadın sorunları gibi konular üzerine aktivitelerle geliştirilmesi hedeflenmektedir. Medeniyetler İttifakı Yüksek Temsilcisi Nassir Abdulaziz Al-Nasser, AB ve AGİT gibi örgütlerin Akdeniz'de işbirliğinin geliştirilmesi üzerine gerçekleştirilen toplantılara katılarak kültürel diyaloğun ilerlemesini sağlamaya çalışmaktadır. Medeniyetler İttifakı girişimi Arap Baharı ve sonrasında gelen olaylar neticesinde cazibesini yitirmiştir. Özellikle Suriye iç savaşı ve artan mülteci sorunu, İttifak fikrinin bölgesel barış ve istikrarın sağlanmadan mümkün olamayacağını ortaya koymaktadır.

---

[994] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Medeniyetle İttifakı Girişimi"

[995] United Nations Alliance of Civilazation, "Regional Strategy fort he Mediterranean", 2010, Erişim: http://www.unaoc.org/2010/11/regional-strategy-for-the-mediterranean/(15.07.2015)

[996] United Nations Alliance of Civilazation, "Regional Strategy fort he Mediterranean"

[997] United Nations Alliance of Civilazation, "Action Plan for 2011-2015 implementing the Alliance of Civilizations' Regional Strategy on Intercultural Dialogue and Cooperation for the Mediterranean – prioritized actions for 2011", 2011, Erişim: http://www.unaoc.org/wp-content/uploads/UNAOC-Action-Plan-for-the-Mediterranean-20-April-2011.pdf, (22.07.2015)

4.2.5. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Doğu Akdeniz Politikası

İslam İşbirliği Teşkilatı, Küdüs'teki El-Aksa Camisi'nin yakılmasına tepki olarak 25 Eylül 1969 tarihinde Rabat'ta ilk kez düzenlenen İslam Zirve Konferansı'nda alınan bir kararla kurulmuştur. Örgütün ilk ismi İslam Konferansı Örgütü iken 2011 yılında Astana'da düzenlenen 38. Dışişleri Bakanları Konseyinde örgüt, İslam İşbirliği Teşkilatı adını almıştır. 1970 yılında Cidde'de gerçekleştirilen Birinci İslam Dışişleri Bakanları Konferansı'nda genel sekreterlik oluşturulmuş ve Kudüs kurtarılana kadar sekretaryanın Cidde'de çalışması kararlaştırılmıştır.[998]

2008 yılında Dakar'daki Zirvede teşkilatın yeni şartı kabul edilmiştir. Şart, temel prensipleri belirlediği gibi, üyelerin karşılıklı ilişkileri geliştirmesini, üye devletler arasındaki uyuşmazlıkların barışçıl yollarla çözümünü, örgütün amaçlarını, organların işleyişini, bütçe ve maliye gibi konuların düzenlenmesini içermektedir. Şart, yeni dönemde daha aktif olunması için gerekli düzenlemeleri içererek 1.5 milyar nüfuslu İslam dünyasının tek vücut halinde temsili için ortam sağlamaktadır.[999]

Teşkilat, 21. yüzyıla uyum sağlamak niyetiyle 2005 yılındaki Mekke Zirvesi'nde On Yıllık Eylem Planı hazırlamıştır. Buna göre; siyasal gelecek, yardımlaşma ve İslami faaliyetlere katılım, İslami hoşgörü ve ılımlılık, İslam hukuku, İslam Fıkhı akademisi, terörizmle mücadele, İslamofobi ile mücadele, insan hakları ve iyi yönetişim, Filistin ve işgal altındaki Arap bölgeleri, çatışmaların önlenmesi, çözümü ve barışın tesisi, örgütün reformu, ekonomik işbirliği, İslam Kalkınma Bankası'nın desteklenmesi, doğal afetler karşısında sosyal dayanışma, Afrika'da yoksullukla mücadele, yüksek eğitim, bilim ve teknoloji, İslam coğrafyasında kadın, genç ve çocuk hakları ve kültürel değişim konularında yapılması gerekenler belirlenmeye çalışılmıştır.[1000]

---

[998]Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "İslam İşbirliği Teşkilatı", Erişim: http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa, (23.07.2015)

[999] Organization of Islamic Cooperation, "About OIC", Erişim: http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan=en, (25.07.2015)

[1000] Organization of Islamic Cooperation, "Ten Year Programme of Action", 2005, Erişim: http://www.oic-oci.org/oicv2/upload/pages/typoa/en/poa_en_rev1.pdf, (25.07.2015)

Teşkilat, üyeler arası ilişkiler dışında başka ülkelerle veya örgütlerle bağlantılar konusunda zayıf kalmıştır. Bu kapsamda örgüt, üyelerinin sekiz tanesinin kıyısı bulunan ve Batı dünyası ile iletişimi sağlayan Akdeniz konusunda da herhangi bir girişimde bulunmamıştır. 2011 yılında Genel Sekreter Ekmeleddin İhsanoğlu Medeniyetler İttifakı toplantısına katılarak İttifakın Akdeniz politikasına katıldıklarını ifade ederek ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.[1001]

Bunun dışında teşkilat, 2011 yılındaki Astana zirvesinde, Kıbrıs Sorunu'nun BM bünyesinde iyi niyet ve hakkaniyet ilkelerine uygun olarak kalıcı çözümünü desteklediğini ve Kıbrıs Rum Kesiminin tek taralı eylemlerinin barışa giden yolu kestiğini belirterek, söz konusu davranışlardan kaçınılmasını istemiştir. Doğu Akdeniz'deki tek taraflı girişimlerin bölgesel barış ve istikrarı olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Doğal Kaynakların işletilmesine dair Kıbrıs Rum Kesiminin almış olduğu tek taraflı kararların Kıbrıs Türk tarafının haklarının göz ardı edildiği ifade edilmiştir.[1002]

İslam İşbirliği Teşkilatı, daha çok Filistin meselesi olmak üzere, İslam dünyasında sıkıntılı olan konuları gündemine alarak onlarla ilgili spontane girişimlerde bulunmaktadır. Bunun dışında Arap Ligi hariç bölgesel ya da birebir hiçbir organizasyonla veya ülke ile kalıcı işbirliği girişimi içerisinde bulunmamaktadır. Ad-Hoc diplomasi anlayışı, teşkilat'ın etkinliğini zayıflatan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır ki etkin olamayış en son olarak Suriye İç Savaşı'nda görülmüştür. Teşkilat, BM kararlarına katılmanın ve Suriye'nin üyeliğini askıya almanın dışında hiçbir etkili, faaliyette ve girişimde bulunamamıştır. Bu durumun sebebi olarak, benzeri kriz konularına dair kalıcı bir çalışma grubu ile birlikte diğer ülke ve organizasyonlar ile iletişim kanallarının aktif edilebileceği bir platformun Teşkilat bünyesinde oluşturulmamış olması görülmelidir.

[1001] Organization of Islamic Cooperation, "Message Secretary General of the Organization of the Islamic Cooperation H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu at the 2nd Meeting of the AoC Focal Points of the OIC Member States", 2011, http://www.oicoci.org/oicv2/topic/?t_id=5852&ref=2460&lan=en&x_key= Mediterranean, (23.07.2015)

[1002] Organization of Islamic Cooperation, "Message Secretary General of the Organization of the Islamic Cooperation H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu at the 2nd Meeting of the AoC Focal Points of the OIC Member States"

4.2.6. Arap Ligi'nin Doğu Akdeniz Politikası

Arap Ligi, Arap ülkeleri arasında ekonomik, politik, kültürel, milli ve dini konularda işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek ve Arap coğrafyasındaki ortak konular üzerinde fikir birliği sağlayarak ortak hareketi sağlamak amacıyla, 22 Mart 1945 tarihinde Ürdün, Suudi Arabistan, Suriye, Irak, Lübnan, Mısır ve Yemen tarafından kurulmuştur. Örgütün daimi sekretaryası Kahire'de bulunmaktadır. Arap Ligi, çeşitli aktivite ve kampanyalar ile güncel konulara çözüm yolları aramaktadır. Gençlik, kadınların eşitliği, çocuk sağlığı gibi konularda da faaliyet göstermeye çalışmaktadır. Ancak Arap Ligi'nin esas ilgilendiği konu Filistin sorunu ve çatışmaların yaşandığı diğer Arap coğrafyalarıdır.[1003]

Arap Ligi Genel Sekreterliği, İsrail-Filistin ihtilafının çözümü, Lübnan iç savaşının sona erdirilmesi, Iraklı gruplar arasında uzlaşı sağlanması gibi konularda aktif rol oynamak için çaba sarf etmiştir. Lübnan'da iç savaşı sona erdiren Taif Anlaşması'nın (1989) imzalanmasında Arap Ligi'nin katkısı olmuştur. Ayrıca, İsrail'in 1967 öncesi sınırlara dönmesi karşılığında tüm Arap ülkelerinin İsrail ile ilişkilerini normalleştirmeleri esasına dayanan Arap Barış Planı'nın hazırlanmasında da etkili olmuştur.[1004] Arap Ligi de İslam İşbirliği Teşkilatı gibi sadece üyeleri arasında diyaloğun ve işbirliğinin artırılması üzerine gayret sarf etmiştir. Ad-hoc girişimler dışında kalıcı bölgesel çalışma grupları ve ortak komisyonlar teşekkül ettirilmemiştir. Bu nedenledir ki Arap Ligi'nin etkinliği sınırlı kalmıştır. Yedi üyesinin kıyıdaş olduğu ve Batı dünyası ile fiziksel bağlantıyı sağlayan Akdeniz'de karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla, Arap Ligi bünyesinde bir platformun oluşturulması en azından iletişim kanallarının sürekliliği noktasında faydalı olabilecektir. Bu sayede Arap Ligi'nin daha etkin olabilmesinin yolu da açılabilir.

[1003] Arab League, "Presentation of the Arab League", 2012, Erişim: http://www.arableagueonline.org/hello-world/#more-1, (29.07.2015)

[1004] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Arap Ligi", Erişim: http://www.mfa.gov.tr/arap-ligi.tr.mfa, (29.07.2015)

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ortadoğu gibi çatışma alanlarına yönelik güvenlik algısı devletlerin hayatta kalma ve yaşama hedefleriyle ilgilidir. ABD, Rusya, AB ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, sosyal yaşam tarzları ve bu düzeyi arttırma arzuları nedeniyle üretim, ticaret ve bunlar için gerekli olan enerji kaynağı olmadan kabile devleti haline gelebilirler. Bu nedenle, deniz ticaretinin ve özellikle de enerji ticaretinin merkezinde olan Doğu Akdeniz bölgesindeki çıkar ilişkileri ve hakimiyet mücadelesi hayati değer taşımaktadır. Bölgesel çıkarlara yönelik tehditler de düşmanca kabul edilmektedir. Çıkarlara karşı yapılmış her türlü saldırı ya da saldırı ihtimaline karşı savaş, Hobbesçu bir anlayışla meşru kabul edilmektedir. Bu tür bir yaklaşım günümüz dünyasında realist bakış açısından rasyonel kabul edilir.

Ortadoğu'ya demokrasiyi getirmek uluslararası sistemin meşru gördüğü hedeflerden bir tanesidir. Lockecu mantık ile büyük güçler, bir grup içinde rakip ama düşman değildir. Düşman bu gurubun ortak tehdididir. Devletlerin tehdit algısındaki farklılıklar ve terörizme kabul gören ortak bir tanım yapılamamış olması, tek taraflı çıkar ilişkilerine dayalı uluslararası sistemin bir ürünüdür. Mutlak çıkarların ağırlık kazandığı bir ortamda ortak bir düşman algısı oluşmuş ve mücadele konusunda fikir birliğine varılmış ise, düşman ülkenin yok edilmesi ve paylaşılması yerine temizleme operasyonları günümüzün Lockecu müdahale mantığını oluşturmaktadır. Devletler günümüz dünyasında her ne kadar rakip olsalar da kendi ekonomik ve sosyal refahlarını devam ettirmek için birbirlerine muhtaçtır. Bu nedenle birbirlerini yok etmek yerine pazar politikası gereği rekabete girmektedirler. Devletler, büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda birbirlerine olan ihtiyaçları oranında hareket etmektedirler.

Çıkar ilişkisi üzerine kurulmuş dayanıklı bir uluslararası sistemde kuralları güçlüler koymaktadır. Başat güçlerin mücadeleleri satranç tahtasında yani, çevre ülkeler ya da bölgesel güçler üzerine olmaktadır. Rekabetin yazılı olmayan kuralları çerçevesinde verilen mücadele, özellikle çevre ülkelerde meşru savaşları beraberinde getirmektedir.

Doğu Akdeniz bir mücadele alanıdır, bölgede cereyan eden deniz hakimiyetine dayalı mücadelenin artarak devam edeceğine dair görüşler ağırlık kazanmaktadır. Deniz hakimiyetine dayalı stratejiye hava hakimiyeti unsurunun da dahil edilmesi ile Doğu Akdeniz'de nüfuz arttırma çabaları bölgede çok taraflı küçük bir soğuk savaşın belirtileri olabilir. Suriye'nin geleceği konusunda uluslararası güçlerin mutabık olamamaları bölgedeki en önemli güncel sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

İki dünya savaşı arası dönemde savaşların önlenmesine dair başlatılan girişimlerin başarısız olması ve İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinin daha büyük olması yeni ve daha kapsayıcı bir yapılanmanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Milletler Cemiyeti gibi idealist bir yapının ülkeler arası ilişkileri yansıtmaktan uzak olduğu düşüncesi ile daha realist bir platformda uluslararası ilişkilerin düzenlenmeye çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Bu çerçevede BM'in güçler dengesine dayalı bir anlayış ile hayata geçtiği söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı'nın galibi olan beş ülkenin (ABD, Rusya Federasyonu, İngiltere, Fransa, Çin) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olmaları realist anlayış gereğidir.

Savaşların yıkıcı etkileri karşısında güncel politika, devletlerin ilişki düzeylerinin rekabetten dostluk seviyesine gelmesi gerektiğini öngörerek Kantçı dostluk mantığının benimsenmesine vurgu yapmaktadır. Kendilerini bu mantık içerisinde gören devletler hala birbirlerinin rakipleridir ve ortak düşmana karşı birlikte mücadele ederek kolektif güvenliği tesis etmektedirler. Ancak bu ileri düzey güvenlik anlayışı, bir grup içi ilişki olarak öngörülmektedir. AB veya NATO, Kantçı anlayışta dost ve rakip ilişkisinin örnekleri olabilirken, her üyenin aynı bağlılık anlayışına sahip olduğunu söylemek güçtür. Ayrıca örgüt içerisinde üyelerin farklı olaylara farklı tepkiler vermesi ihtimali örgüt içinde gruplaşmayı da beraberinde getirebilmektedir. Bununla birlikte, grup üyelerinin güvenlik çemberi içerisine alınmış olmaları, uluslararası ortamın tamamıyla güvenlikleştirildiği anlamına gelmez. Terörist faaliyetlerin her bölgede, her ülkede varlık gösterebilmesi ihtimali, bölgesel ve gruba dayalı çözümlerin tam anlamıyla güvenliği tesis etmediğini ortaya koymaktadır.

Kültürel ve dini odaklı jeopolitik çıkarımlarda bulunan stratejistler, ulusların sosyolojik gelişimindeki birçok unsuru göz ardı etmektedirler. Dinin, kültürü belirleyen en

önemli unsur olmasına ve kültürün de politikaların şekillenmesinde etkin olmasına rağmen din, devlet davranışlarının belirlenmesindeki tek etken değildir. Devlet davranışlarının iktisadi, insanı, ideolojik, felsefi ve çevresel boyutları, zamana göre şekillenen sosyal yaşam anlayışlarında önem kazanmaktadır. Dinsel ortaklık noktasında düşünülen kültürel-jeopolitik anlayış içerisinde herkes aynı düşünceyi paylaşmamaktadır. Tarihsel geçmişe dayanan siyasal ve mikro kültürel farklılıklar, tüm ülkeler tek bir siyasal devlet çatısı altında birleşse bile, varlığını devam ettirecektir. Bu nedenle medeniyet farklılıklarına dayalı bloklaşmalarda da bir bütünlükten bahsetmek güçtür.

Doğu ve Batı medeniyetleri arasında bir irtibat noktası olan Doğu Akdeniz, bölgeler arası ve bölge içi farklılık ve benzerlikleri bünyesinde barındırmaktadır. Doğu Akdeniz'de huzurun sağlanması ABD, AB ve Rusya'nın bölgeye yönelik barış ve istikrar niyeti olmadan çözülemez. Bölgede yaşanan gelişmeler olumlu ya da olumsuz sadece Ortadoğu'yu değil Avrupa ve tüm küresel güçleri etkilemektedir. İslam dünyası ve Batı'nın çarpışması ekonomik ve sosyal istikrar isteyen hiçbir ülkenin yararına olmayacaktır. Ancak bölgenin zengin kaynaklarının bölüşümü konusunda yaşanan anlaşmazlık, tüm aktörlerin fikir birliğine varmasının önündeki en büyük engeldir. Bu durum, bölgede istikrarı ve huzuru sağlayacak ve tarafların tamamının onaylayacağı bir birliğin kurulmasını kısa ve orta vadede imkansız kılmaktadır. Ülkelerin göreceli çıkardan ziyade mutlak çıkara dayalı bir politika izleyerek, birlik anlayışı içinde hareket edebilmeleri için, uluslararası sistemin realist yapıdan sıyrılarak genel ortak paydada birleşmesini beklemek gerekecektir. John Nash'in ekonomik açıdan tüm aktörlerin kazançlı olduğu ve oyun teorisinin kullanılabilirliğini açıkladığı modelin benzerinin uluslararası ilişkilere uyarlanabileceği bir ortamda, belki Doğu Akdeniz ve benzeri sorun alanlarına yönelik çözümler mümkün olabilir. Ancak bu çözüm düşüncesi sadece ekonomik düzeylidir. Etnik, dinsel, mezhepsel veya kültürel kaynaklı anlaşmazlıkların çözümü için ise daha gelişmiş bir modele ihtiyaç olacaktır.

Doğu Akdeniz bölgesi için uluslararası geçerliliği olan ve uygulanabilir bir güvenlik yapılanmasının tesis edilebilmesine dair öngörünün yakın ve orta vadede mümkün olmamasının nedenleri, hem bölgesel hem de küresel niteliğe sahiptir. Bölgesel yönü, Doğu Akdeniz'in jeopolitik, dini ve etnik özelliklerine dayandırılabilir. Bölge ülkelerinin, coğrafyanın kendilerine bahşettiği Jeopolitik mirastan müstakil olarak

faydalanmak istemeleri, tarihsel süreçte birçok bölgesel çatışmanın yaşanmasına neden olmuştur. Bu çatışmaların, günümüzdeki siyasal yapılanmaların oluşumunda etkili olduğu kesindir. Siyasal organizasyonların ve sosyal yapının karşılıklı etkileşim içerisinde bölge siyasi tarihini şekillendirdiğini düşünecek olursak; ülkeler arasında dinsel, mezhepsel ve etnik farklılıklara dayalı farklı politikaların ortaya çıkmasının doğal olduğu görülür. Bu nedenledir ki günümüz bölge siyasal yapıları birbirleri üzerinde ve coğrafyada yönetimsel ve kültürel haklar iddia etmektedirler. Bu iddialarda uzlaşılamamış olması Kıbrıs, Filistin, deniz alanlarının kullanımı; Ege, Arap-İsrail ve Suriye iç savaşı gibi sorunları gündeme getirmiştir. Bu anlaşmazlıkların yakın ve orta vadede çözülmesinin imkansızlığı, bölgesel bazda bir işbirliği ve güvenlik platformunun oluşturulmasını olanaksız hale getiren sebeplerdendir.

Doğu Akdeniz'in güvenliğine yönelik küresel bakış açısı da bölgesel perspektiften pek farklı değildir. ABD, Rusya Federasyonu, İngiltere, Çin ve kıta Avrupa'sı gibi küresel ölçekte etkiye sahip siyasal yapılar, Doğu Akdeniz'in jeopolitik konumu, dinsel özelliği, yer altı ve yer üstü kaynakları ve terörizm kaynaklı tehdit unsuru olması gibi nedenlerle bölgeye farklı atıflarda bulunmaktadırlar. Bölgenin her küresel güç için ifade ettiği anlamın farklı olması, bölgeye yaklaşımlarda da farklılıklara neden olmaktadır. Uluslararası güvenlik bağlamında etkili küresel bir yapının bugüne kadar oluşturulamamış olması, aktörlerin ve rekabette kullanılan argümanların değişkenlik göstermesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz de hakimiyeti sağlamak, bölgesel kazanç ve bu kazancın küresel güce olan etkisi düşünüldüğünde, başta süper güç ABD ve diğer ülkeler açısından rakiplere bırakılamayacak kadar önemli görülmektedir. Bu nedenledir ki bölge, tarihsel süreçte ve günümüzde, küresel güçlerin rekabet alanı olmuştur.

Söz konusu küresel rekabetin üç ayağı olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Birincisi; küresel güçlerin küresel boyuttaki rekabetlerinin farklı tarihsel süreçte farklı gruplar ve bloklar içerisinde yürütülmesinden kaynaklanmaktadır. Küresel ideolojik veya grup menfaatine yönelik rekabetin bölgesel rekabetlere de yansıdığı ve ortak çıkarlar bağlamında grupların ve blokların kendine yakın bölgelerde hakimiyet elde ettikleri görülmektedir. İngiltere destekli ABD'nin hakimiyeti altında görünen Doğu Akdeniz'de Rusya ve Çin gibi aktörlerin etkin olma çabaları Suriye gibi ülkelerde çatışmaların artarak devam etmesine neden olmuştur.

İkinci küresel mücadele noktasını, blok içi rekabet teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz'e yönelik ABD ve kıta Avrupa'sının her zaman aynı politikada hem fikir olduğu söylenemez. Ortak bir medeniyeti ve demokratik barış düşüncesini paylaşan Batı dünyasının, ekonomik ve güvenlik kaygıları bir olsa da, Kıbrıs sorunu, Filistin sorunu ve Süveyş krizi gibi konularda Batı kendi arasında fikir ayrılıkları yaşamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile AB, yakın çevresinde etkin bir güç olmaya çalışmaktadır. Bu durum zaman zaman ABD'nin çıkarları ile çatışabilen boyutlara ulaşmaktadır. Söz konusu çatışma durumlarından kazançlı çıkabilmek adına yapılan politika değişiklikleri, bölgesel güvenliği tehlikeye atacak boyuta gelebilmektedir. Bu bağlamda, Doğu Akdeniz bölgesini de içine alan ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi, NATO'nun Akdeniz Diyaloğu Programı ve AB'nin Akdeniz İçin Birlik Programını küresel rekabetin hem birinci hem de ikinci boyutunun uygulaması çerçevesinde değerlendirebiliriz. Zira NATO'nun Akdeniz Diyaloğu programı ile AB'nin Akdeniz İçin Birlik süreci birer yıl arayla vücut bulmaya başlamıştır. Biri Akdeniz açılımının askeri ayağını oluştururken diğeri ekonomik ve sosyal boyutunu teşkil etmektedir. Başlangıçta, iki oluşum birbirine rakip bir görüntü arz etse de 11 Eylül olayları ve sonraki gelişmeler, oluşumları birbirinin tamamlayıcısı haline getirmiştir. Biri bölgede Batı'nın sert gücünü temsil ederken diğeri yumuşak gücüne vurgu yapmaktadır. İki sürecin birleşerek bölgesel üçüncü bir oluşum meydana getirmesi ihtimali ise çıkar ilişkileri ele alındığında kısa ve orta vadede mümkün görünmese de, iki girişimin işbirliği içinde olması muhtemeldir.

Küresel rekabetin son ayağı; küresel güçlerin bölge ülkelerinin her biri ile ayrı ayrı olan münasebetlerindeki konumlarıdır. İlişkiler uyuma yönelik ise siyasal ve ticari ilişkilerin karşılıklı geliştiği görülmektedir. Bir uyumsuzluk söz konusu ise bölge ülkesinde, iç ve dış çatışmaların mevcudiyeti gözlemlenebilir. Bu ilişki düzeyleri her ülke için ayrı ayrı söz konusu olduğundan, bölge ülkelerine yönelik birden çok siyasal eğilim talebi ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bölge ülkelerinin karar alma mekanizmalarını zaman zaman kilitlediği gibi, ülke içi sosyal yapılar göz önüne alındığında, iç siyasal çatışmalara da sebep olabilmektedir.

Doğu Akdeniz'e enerji-politik açısından bakıldığında, hakim unsurun Batılı enerji şirketleri olduğu görülmektedir. Dünyada enerji stratejisinde iki temel politikanın var

olduğu söylenebilir. Birincisi, 20. yüzyıl boyunca gelişme kaydetmiş olan ve Batı medeniyeti temelinde demokratik toplum mantığının ortak çıkar algısı ürünü olan uluslar üstü enerji şirketlerinin faaliyetleridir. Söz konusu çok uluslu şirketlerin Avrupa ya da Amerika merkezli olduğu ve yatırımcıların çoğunluğunun Batılı ülke vatandaşlarından oluştuğu görülmektedir. Enerji odaklı ikinci politik yaklaşım ise, günümüz için başını Rusya Federasyonu'nun çektiği ulusal enerji şirketleri üzerinden uluslararası enerji piyasalarında söz sahibi olma gayretidir. İkinci yaklaşım birinci yaklaşımın rekabet tanımaz özelliğine karşı bir tepki olarak Soğuk Savaş sonrası dönemin getirisi olmuştur.

Doğu Akdeniz, Batılı ulus üstü enerji şirketlerinin kontrolü altındadır. Kıbrıs adasının güneyinde varlığı tespit edilen enerji kaynaklarının çıkartılması ihalesinin Batılı orta ölçekli enerji şirketleri arasında paylaştırılmış olması, mevcut durumu açıklayan en güncel örnektir. GKRY, hem enerji kaynaklarını çıkartacak teknik ve ekonomik güçten yoksun olması nedeniyle hem de uluslararası platformlarda kendi tezlerine destek sağlamak amacıyla, enerji sahalarını parseller halinde batılı farklı konsorsiyumlara dağıtmıştır. GKRY'nin siyasi odaklı girişimi, Doğu Akdeniz'e, enerji koridoru olması mahiyetinin yanında enerji kaynağı gözüyle bakılmasına da neden olmuştur. Artık bölgede enerji güvenliğiyle ilgili düşünülmesi gereken iki konu ön plana çıkmaktadır; birincisi daha önce var olan enerjinin nakli güvenliği, ikincisi enerji kaynaklarının güvenli ve uluslararası hukuka uygun bir şekilde çıkarılmasıdır; zira bölgede Türkiye, Yunanistan, GKRY ve KKTC arasında yetki sorunu yaşanmaktadır. Enerji Güvenliği, tüm bölge ülkelerinin ortak kaygısı olmakla birlikte, Kıbrıs adası etrafında şekillenmektedir. GKRY, batılı enerji şirketleri ile kurmuş olduğu ekonomik bağı, deniz alanlarının sınırlandırılmasına dair bölge ülkeleriyle yapmaya çalıştığı mutabakatlar ile güçlendirmeye çalışmıştır. Söz konusu girişimlerin bölgede sorunların artmasına yol açacağı düşünülmekle birlikte, tarafları uzlaşmaya iten bir durumda oluşabilir. Ancak burada hakkaniyete uygun olmayan bir barışın dikte edilmesi gelecekte daha büyük sorunların çıkmasına zemin hazırlayabilecektir.

Bölgede işbirliği platformunun oluşturulabilmesi için; Türk-Yunan anlaşmazlığı, Kıbrıs'ın bölünmüşlüğü, Filistin Sorunu gibi meseleler çözüme kavuşturulmuş olmalıdır. Bölgesel sorunların muhatabı tüm bölge ülkeleridir, zira sorun alanları tüm ülkeleri etkilemektedir. Bu nedenle sorunların tamamı birbirlerine yakın tarihlerde ortak bir

anlayışla çözüme kavuşturulmalıdır. Ülkelerden birinin ya da birkaçının dışlanması ya da sorunun görmezden gelinmesi bölgeye huzuru getirmeyecektir. Ayrıca bölgesel barışın ve huzurun tesisi ve devamlılığı konusunda uluslararası konsensusun da sağlanmış olması gerekir.

Bölgede Kıbrıs anlaşmazlığına benzer bir diğer sorun Arap-İsrail uyuşmazlığıdır. İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar sömürge ülkesi olan Arap ülkeleri, milliyetçi yaklaşımlar ile devrimler gerçekleştirmişlerdir. Avrupa'yı sömürgeci olarak gören Arap ülkeleri ABD ve SSCB'yi ittifak yapılabilecek küresel güçler olarak algılamışlardır. Ancak Araplar ile İsrailliler arasında Filistin topraklarının paylaşımı konusunda ortaya çıkan anlaşmazlık, ABD ve SSCB'nin bölgede iki taraftan birisini tercih etmesi gerçeğini ortaya koymuştur. Bu noktada ABD, İsrail yanlısı tutum takınırken; SSCB, Arap devletlerini kendine bağlamanın yollarını aramıştır. SSCB ve ABD'nin ortaklaşa dikkat ettikleri tek husus, çatışmaların büyüyerek geniş çaplı hale gelmesinin engellenmesi idi. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru, Arap ülkelerinde devrimci ruhun azaldığı gözlenmiştir. Abdünnasır'ın Arap milliyetçiliğini ateşleyen politikasının ülke milliyetçiliğine yenildiği görülmektedir. Dahası, Arap liderlerin ellerindeki gücü kaybetme ihtimaline bağlı siyasal kaygılar, kollektif çıkar düşüncesinin önüne geçmiştir. Ülkeselliği önceleyen Arap liderlerin, Arap-İsrail anlaşmazlığını çözüme kavuşturamamış olmaları, radikal İslami örgütlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Devlet adamlarının oluşturamadıkları birlik ruhunu radikal İslami örgütler gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Arap coğrafyasına ihraç edilmeye çalışılan Batı tarzı demokrasi, söz konusu ülkelerdeki radikalizmin etkinliğini artırabileceği gibi radikalizmin sertlik düzeyindeki azalmayı da beraberinde getirebilecektir.

Batılı örgütler veya küresel etkiye sahip Batılı ülkeler, Kudüs ve diğer Filistin topraklarının askersizleştirilmesi üzerine kuracakları bir proje ile taraflar arası barışı tesis edebileceklerdir. Bu sayede Batı ülkelerini de etkileyen terör faaliyetlerinin azalacağı ve bölgesel barış girişimlerinin başarı şansının artacağı hesap edilmelidir. Yani bölgesel çözüm arayışlarına nisbi fayda temelindeki taraftarlık değil mutlak fayda temeline dayalı obejktiflik üzerinden yaklaşılmalıdır.

Doğu ile Batı'nın sınırını teşkil eden Doğu Akdeniz'de sınır çift yönlü çizilmiştir. Batı; Doğu'yu, yani İslam'ı, medeniyetinin temel değerlerine tehdit olarak görürken aynı düşünceleri Doğu da Batı için beslemektedir. Sorun bir anlamda karşılıklı yaşam tarzlarının çakışmasıdır. Coğrafi olarak çok yakın ancak yaşam tarzı olarak çok uzak iki medeniyet. Birbirlerini rakip gören iki yaşam biçimi, asimetrik çatışma olarak gündelik hayata tezahür etmiştir. Huntington, medeniyetleri savaştırırken birinin diğerinden ya da diğerlerinden üstün olduğu inancını benimsemiştir. Oysa medeniyetler teknik bir veri değildir ve bir yaşam tarzı ortaya koymaktadırlar. Medeniyetler birbirleri ile sebepsizce savaşmazlar. Medeniyetler arası fark, ortak bir medeniyet anlayışına yaklaşmayı da beraberinde getirebilir. Doğu Akdeniz'de bir üstünlük mücadelesi üzerine kurulacak işbirliği anlayışı işe yaramayacaktır. Doğu Akdeniz'de sorunların çözülebileceği bir ortamın oluşabilmesi için ülkelerin medeniyet temelinde üstün oldukları fikrinin bir kenara bırakılması gerekir. Batı medeniyetinin üstünlüğüne dayalı anlayışın sadece bölge çapında uygulanabiliyor oluşu da tek başına yeterli olmayacaktır. Kalıcı işbirliği için uluslararası bir konsensus gereklidir.

Doğu Akdeniz, sadece Doğu ile Batı arasında değil Doğu'nun ve Batı'nın kendi arasındaki mücadeleye de sahne olmaktadır. Doğu Akdeniz'de, İngiliz-ABD ittifakına karşı başını Fransa'nın çektiği bir AB muhalefeti de söz konusudur. Batı tarzı düşüncenin Doğu Akdeniz'deki üçüncü ortağı Rusya olarak ortaya çıkmaktadır. Hem Soğuk Savaş yıllarından kalma ilişkileri hem de olası bir Ortodoks ittifakına yaptığı vurgu ile Rusya, bölgede varlığını hissettirmektedir. BOP'un ortaya çıkış nedenlerinden bir tanesi de İngiliz-ABD ittifakının bölgede AB ve Rusya'ya karşı güç kaybetmesinin engellenmesidir. Rusya'nın bölge ülkelerine silah satışı ve uluslararası ortamda verdiği siyasi destek ve Fransa'nın AB aracılığı ile hem eski sömürgelerinde hem de diğer ülkelerde aktif olma gayreti, İngiliz-ABD ittifakını BOP'u bir an önce faaliyete geçirmeye zorlamıştır. BOP projesi ve Arap Baharı, Amerika'nın bölgesel politikalarının devamı olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası ilişkilerin girift ve karmaşık ilişkileri bölgeyi Brzezinski'nin satranç tahtasına çevirmiştir.

Fransa ve İtalya gibi AB üyelerinin girişimleriyle, 1995 yılında Barselona Deklarasyonu ile başlayan ve 2008 yılında Akdeniz İçin Birlik haline gelen Avrupa-Akdeniz Ortaklığı süreci, AB'nin bölgesel güvenlik hamlesi olarak algılanmaktadır. 11

Eylül olayları ve Arap Baharı gibi gelişmeler, Avrupa-Akdeniz ortaklığının güvenlik boyutunu zayıflatmış, hatta zirve toplantılarında güvenlik boyutunun hiç ele alınmamasına neden olmuştur. Akdeniz İçin Birlik Sekretaryası da önemli olarak gördüğü altı alan içerisine güvenliği dahil etmemiştir. Bu noktada Fransa'nın girişimleriyle başlayan Avrupa-Akdeniz ortaklık düşüncesi, güvenlik boyutundan yoksun ve etkisi azaltılmış bir yapılanma haline gelmiştir. Gelişmeler karşısında AB, Akdeniz güvenliğini NATO'ya bırakmış ya da bırakmak zorunda kalmış görünmektedir.

AB, Soğuk Savaş'ın bitiminden itibaren bölgede etkin olma niyeti içerisinde olmasına rağmen hem genişleme sürecinde oluşu hem de kendi içi dinamiklerini oluşturma aşamasında olması nedeniyle bölgeye yeterince ilgi gösterememiştir. ABD'nin NATO aracılığıyla bölgede daha erken hamlelerde bulunması hegemonyasını pekiştirmesini sağlamıştır. Bölgede ABD'nin zaafı sonrası muhtemel bir boşluk oluşmadığı sürece, küresel güce sahip diğer aktörlerin kısa ve orta vadede etkili olabilmeleri mümkün görünmemektedir. NATO, Akdeniz'de başka bir yapılanmanın etkin olmasını kabul etmeyecektir. Akdeniz Diyaloğu'nun teşekkül etmesinin nedenlerinden bir tanesi de budur. NATO dışında hiçbir yapılanmanın bölgede etkin bir askeri varlığı söz konusu değildir. Bu denli büyük bir askeri güç olmaksızın bölgesel güvenliğin sağlanamayacağı söylenmektedir, ancak; NATO çapında bir askeri güce ancak bölge dışı güçlerin ihtiyacı vardır. Bölge ülkelerinin konsensus içinde oluşturacakları daha sınırlı bir güce ülkelerin mevcut askeri kapasiteleri de dahil edildiğinde güvenliğin tesisinde fazladan bir askeri varlığa ihtiyaç duyulmayabilir. Fakat bunun için bölge ülkelerinin anlaşmasının yanında aynı ciddiyete ve samimiyete sahip olmaları da gerekir. Bölgesel sorunların uzun yıllar devam ettirilmesi bölgesel işbirliğin ilerlemesini engelleyen en önemli unsurdur.

AB destekli bölgesel güvenlik yapılanması girişiminin başarısız olmasında, AB'nin zorunlu sınırlamalarının yanında, Arap ülkelerinin de kendi içlerinde politik, ekonomik ve sosyal entegrasyonu ve iletişimi sağlayamamış olmaları da etkilidir. Arap ülkelerinin eylem birliği içerisinde olamamaları, Avrupa-Akdeniz ortaklık sürecinin güvenlik boyutunun, AB'nin inisiyatifinde kalmasına neden olmuştur. AB, sürecin güvenlik ayağını kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirirken, Arap ülkeleri Arap-İsrail uyuşmazlığı üzerinde durmuşlardır. Arap ülkeleri uyuşmazlık konusunda bile kendi arasında fikir ve eylem birliği içerisinde olamamaktadır. Kuzey Afrika ülkeleri ile Ortadoğu ülkeleri arasında

görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca süreçte Türkiye ve İsrail'in güvenlik algıları da Arap ülkelerinden farklıdır. İsrail kendisine stratejik ortak olarak ABD'yi görürken, Türkiye sürece, bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilebileceği bir platform gözü ile bakmaktadır. Algısal farklılıklar, sürecin boyutunun ekonomik ve kültürel alana kaymasında etkili olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası rehaveti üzerinden atmaya başlayan Rusya Federasyonu, Doğu Akdeniz'de Sovyetler Birliği'nden kalma müttefikleri ile ilişkilerini geliştirme gayreti içerisine girmiş ve daha Suriye'de iç savaş çıkmadan önce Tartus Limanı'nın kullanılmasıyla ilgili antlaşmalar yapmıştır. Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz'i bir olarak ele alıp, büyük bir askeri güç ile bölgede etkinliğini artırma niyeti olduğu bilinmektedir. Arap Baharı ve Suriye'deki iç savaş ile bu fırsatı yakalayan Rusya, Suriye'deki askeri varlığını, Esad yönetimine her konuda verdiği destek ile perçinlemiştir. Suriye parçalansa ya da yönetim değişikliği olsa dahi Rus askeri varlığı Tartus'ta kalacaktır. Zira Rusya'nın rızası olmadan Suriye'de bir barış imkansız görünmektedir. Rusya'nın Suriye'de hava operasyonlarına başlamış olması da bunun bir göstergesidir. Rusya, Suriye iç savaşını öne sürerek Lazkiye'deki hava gücünü artırma yoluna gitmiştir. Hava operasyonları esnasında Türkiye ile yaşamış olduğu uçak düşürme krizi de Rusya'ya Suriye'deki askeri varlığını artırma fırsatı vermiştir. Rusya'nın yapmış olduğu açıklamalar ile krizi tırmandırması Rus stratejisinin sonucu olarak görülebilir. Rusya bölgede, yeni geliştirmiş olduğu S-400 hava savunma sisteminin yanında hava savunma sistemleri ile donatılmış askeri gemilerini de konuşlandırmaya başlamıştır. Rusya, bölgenin etkin güçlerinden bir tanesi olma yolundaki stratejisini devam ettirecektir.

Rusya için Suriye'nin bütünlüğü bir önem arz etmemektedir. Rusya açısından büyük ve karışık bir Suriye'den ziyade küçük ve Rusya'nın desteğine muhtaç, sahil kenarında sıkışmış bir Suriye daha işlevseldir. Ortadoğu, Şii İslam'ın koruyucusu olmaya aday Rusya ile Sünni İslam'ın hamisi rolündeki ABD arasında parsellenmeye çalışılmaktadır. BOP ve ona karşı yapılan hamleler yeni paylaşım politikasının oluşum süreçleridir. Bölgede etkin olabilmek için fırsat kollayan üçüncü ve dördüncü aktörler ise AB ve Çin'dir.

Dünya genelindeki ekonomik eşitsizlik, Ortadoğulu ülkelerin terörist ilan edilerek dışlanması girişimleri ve Arap devletlerine karşı İsrail'in her ne pahasına olursa olsun korunması, ABD'nin yumuşak gücünün bölgede zayıflamasına neden olmuştur. AB, Rusya ve Çin'in artan cazibesi ABD'yi bölge politikalarında zaafa düşürebilecek boyuta ulaşabilir. ABD teröristler ile savaşarak para ve prestij kaybederken AB, Rusya ve Çin sempati toplayan aktör olarak uzun vadede etkili olabilirler. Gene de yumuşak güç tek başına uluslararası politikada etkili olamamaktadır, şu an için bölgeyi yönetebilecek boyutta askeri güce sahip tek ülke olarak da ABD bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz'e geniş açıdan baktığımızda kendi içinde Ege Sorunu, Kıbrıs Sorunu, münhasır ekonomik bölge meselesi, Filistin Sorunu ve Arap-İsrail uyuşmazlığı, Arap Baharı'nın oluşturduğu yeni siyasi ortam ve bölünmüş yeni ülkeler ve Sünni-Şii ayrımı göz önüne gelmektedir. Periferindeki Ortadoğu, Kafkaslar, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika Kıtası'na bakıldığında ise dünya çatışma alanlarının yoğunlaştığı bölgeler oldukları görülmektedir. Bu açıdan Doğu Akdeniz, dünya sorun alanlarının ve stratejik öneme sahip bölgelerin çoğunluğuna ulaşılabilecek bir merkez konumundadır. Kaynağı tarihsel anlaşmazlıklara dayanan sorunlar yumağı ile çevrelenmiş olan Doğu Akdeniz, her an patlamaya hazır bir barut fıçısı gibidir. Ancak, burada yakılan ateş tüm dünyayı etkiler, zira bölge deniz ticaretinin ve enerji sevkiyatının merkezi konumundadır. Ateşin, Ortadoğu'nun tamamına sıçraması hiç de zor değildir. Doğu Akdeniz'deki çatışma ortamı, ilk olarak Kızıldeniz'e ve Basra Körfezi'ne yansıyacaktır ki özellikle Basra Körfezi'ndeki petrol ticaretinin aksaması, dünya çapında üretimin kesintiye uğraması anlamına gelir. Bu durumda dünya yeni bir çağa uyanmak zorunda kalacaktır. Böylesine hassas bir dengede seyreden ilişkiler üzerine, bölge dışı aktörler dost ve düşman tanımlamasını daha rahat yapabilirken, bölge ülkeleri için bu tanımı yapmak oldukça zordur. Bölge ülkeleri arasındaki karşılıklı ilişkiler siyah veya beyaz değil daha çok gridir.

Dünyanın merkezi görünümünde olmasının da etkisi ile Doğu Akdeniz'in gelecekte daha yoğun olacağı ve bölge dışı aktörlerin sorunlara ve enerji kaynaklarının işletilmesine daha fazla müdahil olacağı kesindir. Kış uykusundan uyanan Rusya, gücünü toplayarak küresel bir aktör haline gelen Çin, AB'yi bölgesel çıkarlarını maksimize etmek için peşinden sürükleyen Fransa artık bölgede Anglo-Amerikan ve NATO hegemonyasına karşı kendilerini göstereceklerdir. Söz konusu aktörler, bölgesel politika ve stratejilerini kendi

bildikleri tarzda yürütmeye başlamışlardır. Sorunların yerel tarafları, kendilerine küresel ölçekte destek buldukça, sorunun devamlılığı noktasında daha dirençli olacaklardır. Kıbrıs, Arap-İsrail, Suriye gibi konular güncel örnekler olarak karşımızda durmaktadır. Küresel mantığa göre, Doğu Akdeniz ve sorunları bölge ülkelerine bırakılacak kadar önemsiz değildir. O nedenle sorunlara dar açıdan değil daha geniş bir perspektiften bakmak daha doğru olacaktır.

Deniz haydutluğu sebebiyle NATO deniz güçlerinin, Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na inmesi, ABD'nin Büyük Ortadoğu'yu şekillendirme projesinin bir ürünü olabileceğini ihtimal olarak akıllara getirmektedir. ABD destekli NATO güçlerinin bölgede kontrolü sağlaması, sadece Akdeniz'e giden yolların güvenliğini değil aynı zamanda İran, Hindistan ve Uzak Doğu yollarının da kontrolünü mümkün kılmıştır. AB, Rusya, Çin, Hindistan ve birçok ülkenin katılımları ile gerçekleştirilen Aden Körfezi'ndeki önleme operasyonlarının maliyeti ve devamlılığının zorluğu, açık denizlerde benzeri operasyonlar yapılabilmesi için yeterli tek gücün ABD destekli NATO olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle gelişmiş AB ülkelerinin Aden Körfezi'nden geçen ticaret hacimleri göz önüne alındığında, güvenlik bağlamında NATO'ya ve ABD'ye olan ihtiyaçları hatırlanmıştır. Sonuç olarak, ABD, deniz haydutluğu vesilesi ile denizlerdeki üstünlüğünü, muhtemel rakiplerine bir kez daha gösterme imkanı bulmuştur. Her ne kadar AB, EU NAVFOR'u bu konuda aktif hale getirip operasyonlar yapsa da operasyonların maliyeti caydırıcı nitelik taşımaktadır. Demokratik toplum düzeni anlayışında AB, Rusya ve Çin gibi güçler düzenin parametrelerini değiştirme girişimlerinde bulunsalar da, şu an için bunun mümkün olmadığı görülmüştür. Günümüzde özellikle denizlerde yaşanan gelişmelere bakıldığında demokratik toplumun bahsedildiği kadar da barış içerisinde olmadığı ve rekabetin boyutlarının artabileceği görülmelidir.

Bölgesel barışın ve güvenliğin sağlanması için etkili olan tek organizasyon olarak NATO görünmektedir. Sadece Türkiye ve Yunanistan, NATO'nun bölgedeki faaliyetlerine destek vermektedir. Diğer Doğu Akdeniz ülkeleri ise ikili ilişkiler aracılığıyla bölgesel güvenliği tesis etme gayreti içerisindeler. İsrail, kendi güvenliğini sağlayabilecek güce sahip olmakla birlikte, ABD ile bireysel temasını devam ettirerek ABD'nin bölgesel faaliyetlerine katılım gerçekleştirmektedir. İsrail, son zamanlarda Rusya, Yunanistan ve GKRY ile askeri ilişkilerini geliştirerek bölgede farklı bir yapılanmaya gidebileceğinin

mesajını vermektedir. Suriye ise bölgesel güvenlik endişesini Rusya faktörü ile giderme yolunu tercih etmiş ve Tartus Deniz Üssü'nü Rusya'nın kullanımına açmıştır. Benzer bir ilişkiyi Mısır da tercih etmektedir; tarihsel süreçte Rusya ile ikili ilişkilerini geliştirmiş olan Mısır, diğer ülkelerle de ikili ilişkiler çerçevesinde güvenlik ihtiyaçlarını sağlamaya çalışmaktadır. Uzun yıllar iç karışıklıklarla mücadele eden Lübnan hem demografik yapısı hem de askeri ve ekonomik imkansızlıkları nedeniyle bölgenin en pasif ülkesi konumundadır. Lübnan da güvenlik ihtiyacını dönemsel ikili ilişkiler çerçevesinde yürütmektedir. Deniz alanlarının kullanılması ve korunması konusundaki bölgenin en aktif ülkeleri olan Türkiye ve Yunanistan, NATO üyesi olmalarına rağmen NATO kapsamı dışında hem bireysel hem de ikili ittifaklar bağlamında birbirlerine karşı tatbikatlar gerçekleştirmektedirler. Özellikle Yunanistan son zamanlarda Rusya ve İsrail ile ayrı ayrı veya birlikte Doğu Akdeniz'de tatbikatlar gerçekleştirerek Doğu Akdeniz güvenliğinde çok yönlü yapılanmaların olabileceği vurgusunu ortaya koymaktadırlar. AB ise henüz deniz alanlarının kullanımı konusunda müşterek bir politika geliştirebilmiş değildir. Fransa'nın bu konuda girişimleri bulunmasına rağmen, diğer AB üyesi ülkelerin isteksizliği ve Akdeniz güvenliği konusunda NATO imkan ve kabiliyetlerini kullanma fikrinin ağır basması AB'yi bu konuda yetersiz bırakmaktadır.

Kısa ve orta vadede çözümü öngörülmeyen sorunlar nedeniyle Doğu Akdeniz coğrafyasında barış ve istikrarın gerçekleştirilebileceği bir platform, konsensus, fikir birliği mümkün görünmediği için bölgede çatışmaların devam etme olasılığı yüksektir. Bölgeye etki eden küresel güçleri bir kenara bırakıp bölge ülkelerinin kendi aralarında barışı sağlamaya yönelik girişimlerinin de söz konusu ülkelerin kırılgan yapılarının Arap Baharı sonrası daha da kırılgan hale gelmesi ve bölgenin dünya ekonomisi için değerini elinde tutmak isteyen küresel aktörlerin olası müdahaleleri nedeniyle başarıya ulaşamayacağı düşünülmektedir. Bölgede istikrarı sağlayabilecek tek güç olan ABD'nin kısa ve orta vadede bu gücü bir başka aktöre devretme ihtimalinin düşük olması ve diğer küresel aktörlerin birleşseler dahi ne askeri ne ekonomik ne de siyasi alanda ABD kadar etkili olamamaları, Doğu Akdeniz'in kaderinin ABD'nin başını çektiği demokratik toplum anlayışının çıkar ilişkilerine endeksli olduğunu ortaya koymaktadır.

Uzun vadede; AB, Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerin ekonomik, siyasal ve askeri gelişim süreçleri, dünya politikasında olduğu gibi bölge politikası açısından da belirleyici

olabilir. Söz konusu aktörler bölgede tek başlarına etkili olabilecekleri gibi ittifaklar şeklinde de hakimiyet kurabilirler. Geleceğe yönelik İttifak ilişkileri açısından da ABD-AB, Rusya-Çin blokları öne çıkmaktadır. Ancak blok yapılarında da değişimlerin yaşanması muhtemeldir. Bölgenin yüz yıllık geçmişine bakarak ikili ve çok taraflı ilişkileri düşündüğümüzde, Doğu Akdeniz'in uzun vadeli geleceğine yönelik en mümkün stratejinin ABD-AB ortaklığına dayalı bir yapının olduğu görülmektedir. ABD ve AB'nin siyasi, ekonomik ve askeri etkileri birbirini tamamladığı gibi aktörlerin bölgesel çıkar ve tehdit algıları da büyük oranda paralellik göstermektedir. Bölgeye etki açısından Rusya-Çin bloğunun, hem coğrafi uzaklıkları hem de ekonomik, askeri ve siyasal alanda birbirlerini rakip görmeleri önemli engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Rusya, komşusu olan Çin'in ekonomik ve askeri alanda aşırı büyümesinden endişe etmektedir. Çin ve Rusya bugün itibariyle Doğu Akdeniz'e yönelik ortak bir politika belirlemiş değildir, ancak bölgesel çıkarların uyuşması durumunda, Şanghay İşbirliği Örgütü aracılığıyla ve örgütün diğer üyelerinin de katılımıyla bölgesel ortak bir politika üzerinde yoğunlaşılabilir. Böyle bir durumda sadece Çin ve Rusya değil Şanghay İşbirliği Örgütü'ne yeni katılan Hindistan ve Pakistan'ın da bölgesel etkilerinin hesap edilmesi gerekecektir. Söz konusu olası ittifaka bölgesel bir güç olan İran da dahil olacaktır.

AB'nin kendi içerisinde bir bütün olamayıp dış politikalar bağlamında üye ülkelerin bireysel hareket etmeleri, küresel bir Anglo-Amerikan etkisi, Rus ve Çin ortaklığına dayalı genel bir muhalefet ve bölgesel güçler arasındaki sorunlar, başta Doğu Akdeniz olmak üzere tüm çatışma bölgelerinde, enerji ve finans şirketleri gibi uluslararası etkiye sahip aktörler üzerinden küresel ve bölgesel bir "Gölge Savaşı" yaşandığı düşüncesini akla getirmektedir. Bu savaşa zaman zaman, yüz yüze gelmemek kaydıyla, ülkelerin askeri güçleri de müdahil olmaktadır. Bu bağlamda, Arap Baharı ve Suriye Krizi yeni dönemin tetikleyicisi olmuş olabilir. "Gölge Savaşı Çağı" diye tabir edilebilecek olan yeni dönemde, dengeler çok hassas ve değişken olmakla birlikte, güvenlik ve gelecek algılarındaki tarihsel kalıpların dışına çıkılması pek mümkün görünmemektedir. Belirli sınırlar dahilinde kalmak koşuluyla oyunun kuralları yeniden şekillenmektedir.

Mevcut haliyle Doğu Akdeniz coğrafyasında, barışın ve istikrarın sağlanması konusunda işbirliğinin artırılması gerektiğini düşünen siyasetçiler ve bilim adamları olsa da, ABD ve AB gibi küresel aktörler, bölgenin baskıcı rejimlerinin ortadan

kaldırılmasından sonra barış ve istikrarın tesis edilebileceğini belirtmektedirler. 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı sonrasında birçok Akdeniz ülkesinde iktidar değişikliği yaşanmıştır. Sürecin iç savaşları da beraberinde getirmesi ve Doğu Akdeniz orjinli terör eylemlerinin artarak Avrupa'ya da sıçramış olması, söz konusu stratejinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bölgedeki istikrarsızlık, göç dalgalarına da sebep olmuş ve mülteciler Avrupa sınırlarından girmeye başlamışlardır. Bölgedeki mevcut siyasal düzenleri, askeri, yumuşak veya akıllı güç diye tabir edilen stratejilerle değiştirme girişimlerinin başarısı tartışılır olmaktadır. Batı'nın rejim değişikliklerine yönelik girişimleri, bölgeye ilgisini artıran Rusya ve Çin için bir fırsat niteliğindedir. Rusya ve Çin bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirerek oyunda var olduklarını ortaya koymaya başlamaktadırlar. Bölgesel politikalarda daha geniş kapsamlı ve çok taraflı işbirliğinin gerektiğini gören ABD ve AB stratejik ortaklıklarını da ele alarak, sert ve yumuşak gücü paylaşmayı tercih etmişlerdir. Bugün gelinen noktada AB, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve Batılı ülkelerin etkin olduğu denetimli demokrasiye geçiş konularında ekonomik ve sosyal desteği üzerine alırken, ABD destekli NATO varlığı da bölgesel güvenliğin garantisi olma konumundadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Adıbelli, Barış (2007), **Çin'in Avrasya Stratejisi**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

——— (2008), **Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ahmad, Ishtiaq (2001), "Resolving The Cyprus Conflic Through EU Enlargement Process", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, *içinde* (51-57), Ankara: HD Yayıncılık.

Akçadağ, Göknur (2013), "Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği ve Bölge Ülkelerine Yansıyan Rekabeti", Kaynak: http://www.turkishny.com/drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/130465-dogu-akdenizde-enerji-jeopolitigi-ve-bolge-ulkelerine-yansiyan-rekabeti#.VRu8svmsUXw, (15.11.2014).

——— (2014), "İsrail'in Enerji Politikaları ve Filistin Gazı", http://www.turkishny.com /drgoeknur-akcada/17-drgoeknur-akcada/157417-israilin-enerji-politikalari-ve-filistin-gazi#.VerYLxHtlBd, (15.11.2015).

Akgün, Birol (2012), "ABD'nin Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (10-16), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz.

Aliboni, Roberto (1999), "European Union Security Perceptions and Policies Towards the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, *içinde* (125-143), U.S. Army War College: Strategic Studies Institute.

America's NAVY (t.y.), "U.S. NAVY Ships", http://www.navy.mil/navydata/our_ships.asp, (15.07.2015).

Anadolu Ajansı (2012), "Kıbrıs'a 'Küçük İsrail' Kurmak İstiyor", Erişim: http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25350757, (23.06.2015).

——— (2014), "Mavi Balina 2014 Fiili Deniz Davet Tatbikatı Başladı", http://www.aa.com.tr/tr/turkiye/417581--mavi-balina-2014-fiili-deniz-davet-tatbikati-basladi, (17.08.2015).

Arab League (2012), "Presentation of the Arab League", http://www.arableagueonline.org/hello-world/#more-1, (29.07.2015).

Arends, J. Frederik M., (2012), "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde "Güvenlik" Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (199-223), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arı, Tayyar (2008), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 7. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi.

——— (2010), **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, 6. Baskı, Bursa: Marmara Kitap Merkezi.

Armaoğlu, Fahir (2012), **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, 12. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Atun, Ali Fikret 2001, "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, *içinde* (31-50), Ankara: HD Yayıncılık.

Atun, Ata (2011), "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri", http://www.ataatun.org/kibris%E2%80%99taki-ingiliz-usleri.html, (13.07.2015).

Aydın, Mustafa (2012), "Türkiye'de Güvenlik Kavramsallaştırması", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (491-508), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

——— ve Açıkmeşe, Sinem A. (2012), "İslam Örneğinde Küreselleşen Dünyada Kimliğe Dayalı Güvenlik Tehditleri", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (117-131), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bağcı, Hüseyin (2007), **Zamanın Ruhu: Küresel Politikalar ve Türkiye Yazıları**, Ankara: Orion Kitabevi.

Barnett, Thomas P. M. (2004), **The Pentagon's New Map: War and Peace in The Twenty-First Century**, New York: G. P. Putnam's Sons.

Bar-On, Hanan (1999), "Israel and Its Troubled Mediterranean Neighbours", Nikolaos A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, *içinde* (244-260), United States of America: Duke University Press.

Basın İlan Kurumu (2012), "Dillere Göre Nüfus Dağılımı", http://www.bik.gov.tr/dinlere-gore-nufus-dagilimi-haberi-19528/, (03.09.2014).

——— (2015), "AB Liderlerinden Göçmen Faciaları İçin Yeni Önlem", http://www.bik.gov.tr/ab-liderlerinden-gocmen-facialari-icin-yeni-onlem-haberi-88000/, (25.07.2015).

Başeren, Sertaç Hami (2008), **Doğu Akdeniz Sorunu ve KKTC'ye Etkileri**, Panel, Başkent Üniversitesi.

——— (2010), **Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı**, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, no:31.

Batır, Kerem (2011), **Yirmibirinci Yüzyılda Deniz Haydutluğu ve Uluslararası Hukuk**, Ankara: USAK Yayınları.

Baylis, John (2012), "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (153-167), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bender, Jeremy (2015), "China's Naval Eexercises in the Mediterranean are Linked to Beijing's Ambitious 'New Silk Road' Strategy", http://www.businessinsider.com /china-energy-security-in-mediterranean-2015-5, (11.07.2015).

Bennet, David (2010), "China's Offshore Active Defense and the People's Liberation Army Navy", **Global Security Studies**, 1 (1), 12-141.

Berberakis, Stelyo (2009), "Rus Ordusundan İlk Kez Ege'de Tatbikat", http://www.sabah.com.tr/yazarlar/berberakis/2009/01/04/rus_ordusundan_ilk_kez_ ege_de_ tatbikat, (25.06.2015)

BBC News (2007), "Russia to Extend Naval Exercises", http://news.bbc.co.uk /2/hi/europe/7129545.stm, (02.05.2015).

Biad, Abdelwahab (2003), "The Political and Security Partnership and Its Influence on Stability in the Mediterranean Region", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (29-39), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

Bilbilik, Erol (2004), **İçyüzü ve Perde Arkasıyla NATO-İstanbul Zirvesi ve Geniş Ortadoğu Stratejisi**, İstanbul: Otopsi Yayınları.

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) (2013), **Bilge Adamlar Kurulu Raporu: Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye**, Rapor no: 59, İstanbul

Bilgiç, Ali (2012), "Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek: Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (337-353), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bin, Alberto (2003), "NATO's Mediterranean Dimension", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (267-280), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

BM Enformasyon Merkezi (2001), "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi", http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/denizhukuku.pdf, (22.11.2014).

——— (t.y.), "Birleşmiş Milletler Antlaşması", http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf /chart_turkce.pdf, (18.10.2014).

——— (t.y.), "Filistin Meselesi ve Birleşmiş Milletler", http://www.unicankara.org.tr /filistin/3.html, (02.01.2015)

——— (t.y.), "Uluslararası Hukuk", http://www.unicankara.org.tr/today/6.html, (25.11.2014).

Booth, Ken (2007), **Theory of World Security**, New York: Cambridge University Press.

——— (2011), "Security and Global Transformation", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, *içinde* (398-405), New York: Routledge.

BOTAŞ, "Doğalgaz İletim ve Dağıtım Hatları", (t.y.), http://www.botas.gov.tr /icerik/tur/projeler/yatirimbiten.asp, (21.12.2014).

Boyer, Yves (2003), "Mediterranean Uncertainties and French Concerns", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (255-265), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

Bozkurt, Enver (2006), "Uluslararası Hukuk Bakımından Münhasır Ekonomik Bölge Kavramının Ortaya Çıkışı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 2 (5), 50-74.

——— (2007), **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Ankara: Asil Yayın.

Bozkurt, İsmail (2001), Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış, İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, *içinde* (9-15), Ankara: HD Yayıncılık.

Bölme, Selin M. ve Ulutaş, Ufuk (2011), **Birleşmiş Milletler'de Filistin Oylaması: Devlete Doğru mu?**, SETA Analiz, Sayı: 44.

British Petroleum (2015), "BP Statistical Review of World Energy 2014", Erişim: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf, (21.03.2015).

Braudel, Fernand (1989), **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İstanbul: Eren Yayıncılık.

Brauch, Hans Günter (2012), "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (167-199), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Brzezinski, Zbigniew (2005), **Büyük Satranç Tahtası**, (Çev. Yelda Türedi), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

——— (2005), **Tercih: Küresel Hakimiyet mi? Küresel Liderlik mi?**, (Çev. Cem Küçük), İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Bull, Hedley (2011), "The Concept of Order in World Politics", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, *içinde* (125-129), New York: Routledge.

Buzan, Barry (1983), **People, State and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Sussex: Harvester Books.

——— (2012), "Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (323-337), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Buzan, Barry ve diğerleri (1998), **Security: A New Framework for Analysis**, London: Lynne Rienner Publishers.

Calleya, Stephen C. (1999), "Regional Security Challenges in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, *içinde* (93-110), U.S. Army War College: Strategic Studies Institute.

——— (2000), "Better Coordination of Security Dialogues in the Mediterranean", Elizabeth Abela and Others (Ed.), **The Future of the Euro-Mediterranean Security Dialogue**, *içinde* (61-63), Paris: Institute for Security Studies Western European Union.

——— (2003), "Conflict Prevention in the Mediterranean: A Regional Approach", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (41-59), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

Cerrahoğlu, Nilgün (2013), "Rusları Akdeniz'e Stratejik Derinlik mi İndirdi", http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/422518/Ruslari_Akdeniz_e__Stratejik_Derinlik__mi_indirdi_.html, (18.06.2015).

Ceyhun, G. Ç. ve Oral, E. Z. (2011), "Türkiye'nin Deniz Alanlarındaki Sınır Anlaşmaları ve Güncel Durum", Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu, **ORSAM Karadeniz Kitapları No: 1**, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, 6-26.

Chossudovsky, Michel (2014), “War and Natural Gas: The Israeli Invasion and Gaza’s Offshore Gas Fields”, www.globalresearch.ca/war-and-natural-gas-the-israeli-invasion-and-gaza-s-offshore-gas-fields/11680, (21.07.2015).

CIA (2005), “The World Factbook”, https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/sy.html, (03.05.2015).

——— (2007), “The World Factbook”, www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ax.html, (28.08.2015).

Claxton,Karl (2014), “China’s Sea Lines of Communication-Implication fort he South Pacific”,www.aspistrategist.org.au/chinas-sea-lines-of-communication-implications-for-the-south-pacific/, (13.07.2015).

Cook, Lorne (2015), “AP Interview: EU border chief warns of migrant surge”, http://bigstory.ap.org/article/d23408b09ef940269616ee2e6656825c/ap-interview-eu-border-chief-warns-migrant-surge, (05.06.2015).

Council of the European Union (2014), “European Union Maritime Security Strategy”, Erişim:http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2011205%202014%20INIT, (28.06.2015).

Çilingir, Lokman (2009), **Farabi ve İbn Haldun’da Siyaset**, Ankara: Araştırma Yayınları.

Çubukçu, Öner (2012), ”Genel Bilgiler”, Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (4-10), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz,

Davutoğlu, Ahmet (2010), **Stratejik Derinlik**, 42. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Dedeoğlu, Beril (2003), **Uluslararası Güvenlik ve Strateji**, İstanbul: Derin Yayınları.

——— (2012), "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (369-385), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Deniz Haber Ajansı (2013), "Kızıldenizin Kapıs Bab Ul Mendep Bogazı", (15.04.2013), http://www.denizhaber.com.tr/kizildenizin-kapisi-bab-ul-mendep-bogazi-haber-48115.htm, (22.05.2015).

——— (2013), "ABD'nin Denizdeki Savaş Makinaları", 01.09.2013, http://www.denizhaber.com.tr/abdnin-akdenizdeki-savas-makinalari-haber-50787.htm, (04.07.2015).

——— (2015), "Havuzlu Çıkarma Gemisi 2021 Yılında Deniz Kuvvetleri'ne Teslim Edilecek", http://www.denizhaber.com.tr/havuzlu-cikarma-gemisi-2021-yilinda-deniz-kuvvetlerine-teslim-edilecek-haber-61764.htm, (21.08.2015).

Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, **Deniz Haydutluğu ile Mücadele Tanıtım Kitapçığı**, Ankara,http://www.kugm.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Kitaplar/20130531_122717_64032_1_64480.pdf, (15.07.2015).

Deniz Ticaret Odası, (t.y.), "Uluslararası Denizcilik Bürosu 2015 Yılı 2. Çeyrek Deniz Haydutluğu Raporu", http://www.denizticaretodasi.org.tr/Sayfalar/Deniz-Haydutlugu.aspx, (16.07.2015).

Desertec Foundation (t.y.), "Our Global Mission", Erişim: http://www.desertec.org/global-mission/, (28.06.2015).

Deutsche Welle News (2012), "Rusya Bm Kararına Karşı", http://www.dw.de/rusya-bm-karar%C4%B1na-kar%C5%9F%C4%B1/a-15701118, (30.06.2015).

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (t.y.), "KKTC Su Temin Projesi", http://www.dsi.gov.tr/projeler/kktc-su-temin-projesi, (16.08.2015).

DiBiagio, Thomas M. (1987) "Law, Force & Diplomacy at Sea, by Ken Booth", Maryland Journal of International Law, 12 (1), Article 9, 121-127, http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1305&context=mjil, (02.01.2015).

Dipaola, Anthony (2015), "Eni Discovers Massive Gas Field in the Mediterranean", http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-08-30/eni-discovers-super-giant-natural-gas-field-offshore-egypt, (12.08.2015).

Dokos, Thonas (2013), "The Prospects for Greek-İsraeli Relations: A View From Athens", ELIAMEP Briefing Notes, Erişim: http://www.eliamep.gr/wpcontent/uploads/2013/04/BN1.pdf, (09.08.2015).

Doyle, Michael W. (2011), "Demokratic Peace", Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, *içinde* (165-172), New York: Routledge.

Dugin, Aleksandr (2004), **Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım**, (Çev. Vügar İmanov), 2. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

Dünya Bülteni (2015), "Rusya ve Çin'den Akdeniz'de Ortak Tatbikat", http://www.dunyabulteni.net/asya/329571/rusya-ve-cinden-akdenizde-ortak-tatbikat, (07.08.2015).

Ece, Jale Nur (2006), "Dünya Deniz Ticareti ve Konteyner Taşımacılığı", http://www.denizhaber.com/index.php?sayfa=yazar&id=11&yazi_id=100107, (22.01.2015).

Ekrem, Erkin (2012), "Çin'in Suriye Politikası ve Çözüm Planı", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (28-36), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz.

El-Din, Yousef Gamal (2013), "What's Stake for Russia in Syria", http://www.cnbc.com /id/101004539, (12.05.2015).

Energies Nouvelles (2012), "Offshore Hydrocarbons", http://www.ifpenergiesnouvelles .com/Publications/Available-studies/Panorama-technical-reports/Panorama-2012

Enerji Enstitüsü (2014), "Köşe Yazısı: İsrail'in Leviathan Gaz Sahası ve Türkiye", http://enerjienstitusu.com/2014/02/10/kose-yazisi-israilin-leviathan-gaz-sahasi-ve-turkiye/, (16.06.2015)

——— (2015), "Mısır, Güney Kıbrıs'tan Acele Doğalgaz Almak İstiyor", http://enerjienstitusu.com/2015/05/01/misir-guney-kibristan-acele-dogalgaz-almak-istiyor/, (16.06.2015).

Erdil, Merve (12.07.2012), "Doğu Akdeniz'de Gaz Savaşları", Hürriyet Gazetesi.

Erdoğan, Murat (2012), "Avrupa Birliği'nin Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (16-22), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz.

Ereker, Fulya (2012), "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (45-75), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erol, Soner (t.y.), "Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu ve Deniz Korsanlığı 16. ve 17. Yüzyıllar Akdeniz Örneği", Erişim: http://www.academia.edu/6792134/Deniz_Haydutlu%C4%9Fu_ve_Korsanl%C4%B1k, (29.06.2015)

Ertaş, Uğur (t.y.), "Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki Ekonomik Krize Gazprom Nokta Koyabilir", http://www.academia.edu/3069364/K%C4%B1br%C4%B1s_Rum_Kesimindeki_Ekonomik_Krize_Gazprom_Nokta_Koyabilir, (11.08.2015)

EuroAsia Interconnector (2012), “Our Quest”, http://www.euroasia-interconnector.com/, (03.04.2015).

European Institute for Research (t.y.), “Dialogue 5+5 Western Mediterranean”, www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/dialogue-55-western-mediterranean/, (17.05.2015).

——— (t.y.), “Mediterranean Forum”, http://www.medea.be/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/mediterranean-forum/, (17.05.2015).

European Union External Action (t.y.), “Barcelona Declaration”, http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/bd_en.pdf, (13.03.2014).

——— (t.y.), “The Barcelona Process”, http://eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm, (08.07.2015).

——— (t.y.), “Mission”, http://eunavfor.eu/mission/, (19.07.2015).

——— (t.y.), “Deployed Units”, http://eunavfor.eu/deployed-units/surface-vessels/, (15.07.2015).

European Maritime Force (2015), “History”, http://www.euromarfor.org/overview/3, (15.07.2015).

——— (2015), “Operation Atalanta”, http://www.euromarfor.org/mission/2, (22.07.2015).

Evin, Bekir (2012), “Uluslararası Hukukta Deniz Haydutluğu Kavramı ve Şiddet Faktörü”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 1 (1), 119-151.

Falk, Richard (2012), “Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış”, Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (89-99), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Frontex (t.y.), “Central Mediterranean Route”, http://frontex.europa.eu/trends-and-routes /central-mediterranean-route/, (22.06.2015)

Fukuyama, Francis (2003), “The End of History”, Gearoid O. Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader,** *içinde* (114-125), London: Routledge.

Gilpin, Robert (2001), **Global Political Economy: Understanding the International Economic Order**, Princeton and Oxford: Princeton University Press.

——— (2011), **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politiği**, (Çev. Murat Duran ve Diğerleri), Ankara: Kripto Kitaplar.

Griffiths, Martin (1999), **Fifty Key Thinkers in International Relations**, London: Routledge.

Guazzone, Laura ve Bicchi, Federica (2003), “European Security Policies in the Mediterranean: From Comprehensive to “Neo-Hard”?”, Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (237-253), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

Güçtürk, Yavuz (2014), **İnsanlığın Kaybı: Suriye’deki İç Savaş’ın İnsan Hakları Boyutu**, Ankara: SETA Yayınları 31.

Güney, Nurşin Ateşoğlu (2006), **Batı’nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Gürcan, Metin (2014), “Türkiye’nin Nabzı”, http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals /2014/11/turkey-eastern-mediterranean-cyprus-nato-russia.html#, (06.07.2015)

Gürdeniz, Cem (2013), **Hedefteki Donanma**, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Haber KKTC (2011), “Kıbrıs Aslanı Tatbikatı”, http://www.haberkktc.com/haber/kibris-aslani-tatbikati-1382.html, (11.06.2015).

Haberler Medya (2015), "Güney Kıbrıs-Mısır-Yunanistan Üçlü Liderler Zirvesi", http://www.haberler.com/guney-kibris-misir-yunanistan-uclu-liderler-7253747-haberi/, (22.06.2015).

Haberrus (2011), "Rusların Rumlara Vereceği 2,5 Milyar Euroluk Kredi Gecikiyor", http://haberrus.com/economics/2011/11/21/rusyanin-rumlara-verecegi-25-milyar-euroluk-kredi-gecikiyor.html, (06.07.2015).

Hadi, Mahdi Abdul (2000), "A Palestinian Perspective on the Peace Process", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 123-133.

Haldun, İbni (1977), **Mukaddime 1**, (Çev. Turan Dursun), Ankara: Onur Yayınları.

Haushofer, Karl (2003), "Defence of Germen Geopolitics", Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, *içinde* (40-47), London: Routhledge.

——— (2003), "Why Geopolitik", Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, *içinde* (33-36), London: Routhledge.

Hentsch, Thierry (2008), **Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı**, (Çev. Aysel Bora), İstanbul: Metis Yayınlar.

Hettne, Björn (2012), "Teori ve Pratikte Güvenliğin Bölgeselleşmesi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (353-369), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Howard, Michael (1994), "The World According to Henry: From Matternich to Me", **Foreign Affairs**, 73 (3), 132-140

Hunter, Robert E. (2003), "NATO and Mediterranean Security", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (291-303), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook,

Huntington, Samuel P. (1993), “The Clash of Civiliztions?”, **Foreign Affairs**, 72, (3), 22-49.

Hürriyet (2012), “Nükleer Kriz Bu Haritayı Değiştirecek”, http://www.hurriyet.com.tr/planet/19640259.asp, (28.06.2015).

——— (2015), “Mistrallere Alıcı Aranıyor”, http://www.hurriyet.com.tr/dunya/29752901.asp, (18.08.2015).

IMO (2015), “Maritime Security and ISPS Code”, http://www.imo.org/KnowledgeCentre/InformationResourcesOnCurrentTopics/MaritimeSecurityandISPSCode/Pages/default.aspx, (28.5.2015).

Inbar, Efraim (2000), “The Arab-Israeli Peace Process: A Realistic Assessment”, **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 55-66.

Institute for the Study of War (2013), “Syrian Air Force and Air Defense Capabilities”, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Updated%20Syrian%20Air%20Force%20and%20Air%20Defense%20Capabilities%20Brief_8May.pdf, (25.06.2015).

Inter-Parliamentary Union (t.y.), “Security and Cooperation in the Mediterranean”, http://www.ipu.org/ iss-e/cscm.htm, (09.07.2015).

Israel Ministry of Foreign Affairs (2007), “Israel and China Mark 15 Years of Diplomatic Ralations”, http://mfa.gov.il/MFA/AboutTheMinistry/Events/Pages/Israel%20and%20China%20mark%2015%20years%20of%20diplomatic%20relations%2024-Jan-2007.aspx, (03.07.2015.)

İlhan, Suat (1989), **Jeopolitik Duyarlılık**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

——— (1999), **Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İnanç, Zeynep Songülen (2012), "Fransa'nın Suriye Politikası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (22-28), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz.

İşcan, İsmail Hakkı (2004,)"Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, 1 (2), 47-49.

Jaber, Kamel S. Abu (2000), "The Arab-Israeli Peace Process: A Critical Evaluation", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 109-122.

Johns, Lisbet Zilmer (2004), "The Convention, the IGC and the Great Powers: the ESDP and New Security Threats", Jess Pilegaard (Ed),**The Politics of European Security**, *içinde* (55-82), Copenhagen: Danish Institute for International Studies, http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?lang=en&id=16956, (12.07.2015).

Kaminaris, Spiros Ch. (1999), "Greece and the Middle East", **Middle East Review of International Affairs**, 3 (2), http://www.rubincenter.org/1999/06/kaminaris-1999-06-04/, (03.05.2015).

Karabulut, Bilal (2005), **Strateji, Jeostrateji, Jeopolitik**, Ankara: Platin Yayınları.

——— (2011), **Güvenlik**, Ankara: Barış Kitap.

Karaçin, Betül Buke (2012), "Doğu Akdeniz'de Enerji Serüveni", Erişim: http://www.usakanalist.com/detail.php?id=215, (13.11.2014)

Karaosmanoğlu, Ali L. (2012), "Muhteşem Ortaklık Kant ve Clausewitz", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (3-17), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kelley, Michael B. (2014), "American Military Dominance In One Staggering Chart", http://www.businessinsider.com/chart-of-defense-spending-by-country-2014-2, (07.07.2015).

Kıbrıs 7/24 Gazetesi (2014), "Kıbrıs'ta Gizli Tatbikat", http://www.kibris724.com/guney-kibrista-gizli-tatbikat-46510h.htm, (19.03.2015).

Koçer, Gökhan (2007), "Etnik Çatışmalar", Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, *içinde* (349-352), Ankara: Platin Yayınları.

——— (2007), "Etnik Gruplar", Haydar Çakmak (Ed.), **Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler**, *içinde* (107-112), Ankara: Platin Yayınları.

——— (2007), "Savaş ve Barış: Temel Seçenekler", Zeynep Dağı (Ed.), **Uluslararası Politikayı Anlamak Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye"**, *içinde* (78-124), İstanbul: Alfa Yayınevi.

Kovalsky, Nicolai A. (1999), "Russia and Mediterranean Security", Nikolaos A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, *içinde* (126-142), United States of America: Duke University Press.

Kuran, Selami (2006), **Uluslararası Deniz Hukuku**, İstanbul: Arıkan.

Kurt, Hayrettin (2013), "Deniz Haydutluğuna ve Terörizme İlişkin Ulusal Mevzuatımızdaki Yeni Gelişmeler", **Akademik Teklif**, 1 (1), 204-217

Küçükcan, Talip (2012), "Terörün Sosyolojisi: Toplumsal Kökenleri Anlama İmkanı", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (99-117), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Laçiner, Sedat (2006), "Hazar Enerji Kaynaklarlı ve Enerji Siyaset İlişkisi", OAKA, 1 (1), 36-66, http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/vRPhzIqgAaUzEbsqIgyi YdXFvT60 sp.pdf, (22.01.2015).

Limak Port İskenderun (t.y.), “Depolama Hizmetleri”, http://www.limakports.com.tr /hizmetler/ depolama-hizmetleri, (15.08.2015).

Luft Gal ve Korin, Anne (2004), “Terrorism Goes to Sea”, **Foreign Affairs**, 83 (6), 61-71

Lüle, Zeynel (2014), “Yunanistan’ın Askeri Planları”, http://www.hurriyet.com.tr /yazarlar/25353285. asp, (11.07.2015).

Mackinder, Halford J. (1904), “The Geographical Pivot of History”, **The Geographical Journal**, 23 (4), The Royal Geographical Society, 421-437.

Mahadevan, Prem (2014), “China in the Indian Ocean: Part of a Larger PLAN”, **CSS Analyses in Security Policy**, (156), 1-4, www.css.ethz.ch/publications /pdfs/CSSAnalyse156-EN.pdf, (29.06.2015).

Mahan, Alfred Thayer (1918), **The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783**, 12. Edition, Boston: Little, Brown and Company.

Manisalı, Erol (2001), “What Happens if Cyprus Joins The EU Without Turkey?”, İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, *içinde* (58-77), Ankara: HD Yayıncılık.

Marda, Elena (2013), “Gas in East Mediterranean: A Complicated Story”, Erişim: www.isiseurope.wordpress.com/2013/06/04/gas-in-east-mediterranean-a-complicated-story/, (23.07.2015).

Maritime Security Centre (t.y.), “About MSCHOA and OP ATALANTA”, http://www.mschoa.org/on-shore/about-us, (03.04.2015).

Mayers, David (1986), “Soviet War Aims and the Grand Alliance: George Kennans Views 1944-1946”, **Journal of Contemporary History**, 21 (1), 57-80.

Mearsheimer, John J. ve Walt, Stephen M. (2007), **The Israel Lobby And U.S. Foreign Policy**, New York: Farrar, Straus and Giroux.

Mersin International Port (t.y.), "Konteryner Hizmetleri", http://www.mersinport.com.tr /liman-hizmetleri/detay/LIMAN-HIZMETLERI/403/205/0, (14.08.2015).

Mesjasz, Czeslaw (2012), "Ekonomik Güvenlik", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (239-259), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Meysan, Thierry (2014), "Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları: Doğalgaz Savaşı'nın Doğu Akdeniz'e Yayılması", **TURQUIE Diplomatique**, 2.

Mittal, Akanksha (2015), "The Impact of Mohammad Nasheed'a Arrest on South Asia and China", www.wordsinthebucket.com/the-impact-of-mohamed-nasheeds-arrest-on-south-asia-china, (08.06.2015).

Monaghan, Andrew (2009), **NATO and Energy Security After The Strasbourg-Kehl Summit**, NATO Defense College, Resaarch Division.

Moreto, William (t.y.), "Global Maritime Piracy, 2008-2009", https://people.hofstra.edu/ geotrans/eng/ch3en/conc3en/global_maritime_piracy.html, (03.08.2015).

Nadal, Miquel (2003), "The Barcelona Process: Background and Vision", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (19-29), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

Naval Technology (2013), "Re-examining Syria from a naval perspective", http://www.naval-technology.com/features/feature-re-examining-syria-naval-perspective-armed-forces/, (03.05.2015).

NATO (2004), "The Istanbul Declaration Our security in a new era", http://www.nato.int /docu/pr/2004/p04-097e.htm, (18.07.2015).

——— (2008), “Weekly press briefing”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions _47622.htm?selectedLocale=en, , (09.07.2015).

——— (2011), “Istanbul Cooperation Initiative (ICI)”, http://www.nato.int/cps/en/natohq /topics_58787.htm? , (18.07.2015).

——— (2012), “Chicago Summit Declaration”, http://www.nato.int/cps/en/natolive /official_texts_87593.htm#energy_security, (06.08.2015).

——— (2012), “NATO’s Counter Piracy Mission Extended”, http://www.nato.int /cps/en/natohq/news_85230.htm?selectedLocale=en, (09.07.2015).

——— (2012), “Prague Summit Declaration”, http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm, (12.07.2015).

——— (2014), “Operation Allied Provider”, http://www.aco.nato.int/page13984631.aspx, (29.07.2015).

——— (2015), Active Layered Theatre Ballistic Missile Defence (ALTBMD), http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49635.htm, (08.08.2015).

——— (2015), “NATO Mediterranean Dialoque”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_60021.htm?, (18.06.2015).

——— (2015), “NATO’s Maritime Domain”, http://www.nato.int/cps/en/natohq /topics_70759.htm, (20.07.2015).

——— (2015), “NATO’s Relations With Russia”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_50090.htm?, (22.08.2015)

——— (2015), “Operation Active Endeavour”, http://www.nato.int/cps/en/natohq/ topics_7932.htm, (16.06.2015).

——— (2015), “SNMG2 Completes Operations in the Black Sea”, http://www.mc.nato.int/PressReleases/Pages/SNMG2-Completes-Operations-in-the-Black-Sea.aspx, (10.07.2015).

——— (2015), “SNMG2 Trains with the Romanian Navy in the Black Sea”, http://www.mc.nato.int/PressReleases/Pages/SNMG2-Trains-with-the-Romanian-Navy-in-the-Black-Sea.aspx, (10.07.2015).

——— (T.Y.), “Development Of The European Securıty And Defence Identıty (Esdı) Wıthın NATO”, http://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/05esdi.pdf, (08.08.2015).

——— (T.Y.), “MARCOM FACTSHEET”, http://www.mc.nato.int/about/Page/Operation%20Ocean%20Shield.aspx, (30.07.2015).

——— (T.Y.), “Standing NATO Maritime Group 2”, http://www.mc.nato.int/org/smg/Pages/SNMG2.aspx, (21.07.2015)

——— (T.Y.), “The North Atlantic Treaty (1949)”, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/stock_publications/20120822_nato_treaty_en_light_2009.pdf , (11.07.2015)

Nimetz, Matthew (1999), “Mediterranean Security After the Cold War”, Nikolas A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, *içinde* (45-57), United States of America: Duke University Press.

Ntokme, Outkou Kirli (2014), “Yunanistan-İsrail Yakınlaşmasının Türkiye ve Balkanlara Etkisi”, Hasret Çomak (Ed.), **Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı**, *içinde* (155-182), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları, No. 447.

Nye, Joseph S. (1990), “Soft Power”, **Foreign Policy**, 80, 153-171.

Organization for Security and Co-Operatıon In Europe (OSCE) (2014), “The OSCE Mediterranean Partnership for Co_operation, A Compilation of Relevant

Documents and Information, OSCE, Vienna", http://www.osce.org/networks /132176?download=true, (29.06.2015).

——— (t.y.), "Helsinki Final Act", https://www.osce.org/mc/39501?download=true, (19.06.2015).

——— (t.y.), "History", http://www.osce.org/history, (20.06.2015).

——— (t.y.), "Mediterraean Partners for Co-operation", Erişim: http://www.osce.org /networks/111472, (22.06.2015).

Organization of Islamic Cooperation (2005), "Ten Year Programme of Action", http://www.oic-oci.org/oicv2/upload/pages/typoa/en/poa_en_rev1.pdf,(25.07.2015).

——— (2011), "Message Secretary General of the Organization of the Islamic Cooperation H.E. Prof. Ekmeleddin Ihsanoglu at the 2nd Meeting of the AoC Focal Points of the OIC Member States", 2011, http://www.oic-oci.org/oicv2/topic/?t_id=5852&ref=2460&lan=en&x_key= Mediterranean, (23.07.2015).

——— (t.y.), "About OIC", http://www.oic-oci.org/oicv2/page/?p_id=52&p_ref=26&lan =en, (25.07.2015).

Özçelik, Sezai (2012), "Önleyici Diplomasi Pratiği ve Teorisi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (429-445), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özdağ, Ümit (2014), "Kerkük'te Kanlı Petrol Savaşı'nın Kirli Oyunları", http://www.21yyte.org/tr/fikir-tanki/3675/kerkukte-kanli-petrol-savasinin-kirli-oyunlari, (15.03.2015).

Özgen, Cenk (2015), **Rota: Deniz Kuvvetleri ve Enerji Güvenliği**, Ankara: Gece Kitaplığı.

Öztürk, Osman Metin (2003), **Stratejik Açıdan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs**, Ankara: Altınküre Yayınları.

——— (2004), **Dış Politikada Kriz Yönetimi**, Ankara: Odak Yayınları.

Öztürk, Recep (2004), **Batı Faktörünün Etkisinde Türkiye-İsrail İlişkilerinin Politikası**, Ankara: Odak Yayınları.

Pace, Roderic (2013), **Migration in The Central Mediterranean**, Jean Monnet Occasional Papers, No.2, Malta/Msida: University of Malta/Institute of European Studies Press.

Palmer, Monte (1966), "The United Arab Republic: An Assessment of Its Failure", **Middle East Journal**, 20 (1), 50-67, http://www.jstor.org/stable/4323954?seq=1#page_scan_tab_contents, (25.06.2015).

Pazarcı, Hüseyin (1999), **Uluslararası Hukuk Dersleri**, 1. Cilt, Genişletilmiş 8. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.

Pilegaard, Jess (2004), "The European Security and Defence Policy and the Development of a Security Strategy for Europe", Jess Pilegaard (Ed),**The Politics of European Security**, *içinde* (11-38), Copenhagen: Danish Institute for International Studies

Politi, Alessandro (1999), "Transnational Security Challenges in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, *içinde* (35-93), U.S. Army War College: Strategic Studies Institute.

Primakov, Yevgeni (2009), **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, (Çev. Olga Tezcan), İstanbul: Timaş Yayınları.

Rapp, Nicolas (2014), "World Shipping Routes", www.vox.com/2014/8/26/6063749/38-maps-that-explain-the-global-economy, (01.09.2015)

Ratzel, Friedrich (1898), "Studies in Political Areas II: Intellectual, Political and Economic Effects of Large Areas", **American Journal of Sociology**, The University of Chicago Press, 3, (4), 449-463

Resmi Gazete (2007), "Uluslararası Gemi ve Liman Tesisi Güvenlik Kodu Uygulama ve Yönetmeliği", http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/03/20070320-10.htm, (15.10.2014).

——— (2008) "Milletler Arası Andlaşma", http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080412-2.htm, (15.10.2014).

RT News (2013), "All Personnel Withdrawn From Russian NAVY Base in Syria-Diplomat", http://rt.com/politics/navy-diplomat-syria-base-251/, (05.08.2015).

Said, Edward W. (2001), "The Clash of Ignorance", **The Nation**, http://www.thenation.com/article/clash-ignorance/, (17.11.2014).

Sandıklı, Atilla ve Semin, Ali (2012), **Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**, İsranbul: Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Satloff, Robert (2000), "Arab-Israeli Diplomacy ın 2000:An Uphill Battle for Peace", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 82-91.

ScanMaris, 2005, www.irit.fr/scanmaris/index.php?page=threats-and-impact, (05.10.2015).

Selim, Mohammad El-Sayed (1999), "Arab Perceptions of the European Union's Euro-Mediterranean Projects", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, *içinde* (143-158), U.S. Army War College: Strategic Studies Institute.

Sönmezoğlu, Faruk (1995), **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul: Filiz Kitapevi.

——— (2000), **Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar**, İstanbul: Der Yayınları.

——— (2000), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul: Der Yayınları.

Sputnik News (2014), "Rus Savaş Gmisi Türkiye'de", http://tr.sputniknews.com/ turkish.ruvr.ru/news/2014_10_27/Rus-savas-gemisi-Turkiyede/, (04.06.2015.)

Stone, Leonard A. (2001), "Critical International Theory, Theories of International Relations and The Cyprus Problem", İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil (Ed.), **Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi: Bugünü ve Yarını**, *içinde* (100-114), Ankara: HD Yayıncılık.

Suez Canal Authority (t.y.), "Canal History", http://www.suezcanal.gov.eg/sc.aspx? show=8, (14.11.2014).

Şalom Gazetesi (2007), "Olmert'in Çin Ziyareti", http://arsiv.salom.com.tr/news/detail /4504-Olmertin-Cin-ziyareti.aspx, (03.07.2015).

Şenel, Alaeddin (1996), **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Ankara: Bilim ve Sanat yayınları.

Tzu, Sun (2010), **Savaş Sanatı**, (Çev. Hasan İlhan), Ankara: Tutku yayınevi.

TANAP, (2015), Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi, http://www.tanap.com /tanap-projesi/tanap-nedir/, (28.03.2015).

Tamçelik, Soyalp (2009), **Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi**, Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

——— ve Kurt, Emre (2014) "İsrail'in ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İzlediği Hidrokarbon Politikası ve Türkiye'ye Muhtemel Etkileri", **Quo Vadis: Sosyal**

Bilimler – Artvin Çoruh Üniversitesi Hopa Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, Artvin/Hopa, 14-17 Ekim.

Tashan, Seyfi (2003), "Turkish Strategic Perspevtives on Mediterranean Security", Bo Huldt and Others (Ed.), **Euro-Mediterranean Security and the Barcelona Process**, *içinde* (281-289), Stockholm: Swedish National Defence College, Strategic Yearbook.

TBMM (2003), "Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol", http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4804.html, (28.06.2015).

Tepeyurt, Mehmet ve Coşkun, Bezen Balamir (2013), Tarihsel Süreçte Bir Kağıt Asker Olarak Ortadoğu'da Rus Varlığı, Sezgin Kaya (Ed), **Rusya'nın Doğu Politikası**, *içinde* (205-248), Bursa: Ekin Yayınları.

Tezkan, Yılmaz ve Taşar, M. Murat (2013), **Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye**, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: Ülke Yayınları.

The Keys That Lock up the Energy World, 2012, www.energeopolitics.com/2012/09/13/the-keys-that-lock-up-the-energy-world-geopolitics-strategy-oil/, (25.08.2015)

The UN Refugee Agency (2015), "Central Mediterranean Initiative (CMSI)", http://www.unhcr.org/531990199.html, (06.06.2015).

TPAO, (2012), "Boru Hattı Pojeleri", http://www.tpao.gov.tr/tp2/sub_tr/sub_icerik.aspx?id=146, (12.12.2014).

Tuathail, Gearoid O (2000), "The Postmodern Geopolitical Condition: States, Statecraft and Security at the Millenium", **Annals of the Association of American Geographers**, 90 (1), 166-178

——— (2003), “Thinking Critically About Geopolitics”, Gearoid O Tuathail ve Diğerleri (Ed.), **The Geopolitics Reader**, *içinde* (1-15), London: Routhledge,.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (2011), “Akdeniz Kimin Denizi”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3027/akdeniz_kimin_denizi, (13.06.2015).

Türk Deniz Kuvvetleri (2014), “Akdeniz Kalkanı Harekatı”, Erişim: http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 (29.08.2015).

——— (2014), “Etkin Çaba Harekatı”, http://www.dzkk.tsk.tr /icerik.php?dil=1 &icerik_id=29, (29.08.2015).

——— (2014), “NATO Standing NRF Maritime MCM Group-2(SNMCMG-2)”,http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=0&icerik_id=26, (29.08.2015).

——— (2014), “Türk Deniz Görev Grubu”, http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php? dil=1&icerik_id=17&tdgg=1, (29.08.2015).

——— (2014), “UNIFIL Deniz Harekatı”, http://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1 &icerik_id=31, (29.08.2015).

——— (2015), “Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi”, http://www.dzkk.tsk.tr /icerik.php?dil=1&icerik_id=11, (23.08.2015).

——— (2015), “Platformlar”, http://www.dzkk.tsk.tr/index.php?dil=1, (17.08.2015).

Türk Hava Kuvvetleri (2015), “Envanterdeki Uçaklar”, http://www.hvkk.tsk.tr /TR/EnvanterdekiUcaklar.aspx?ID=7, (17.08.2015).

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (t.y.), “Arap Ligi”, http://www.mfa.gov.tr/arap-ligi.tr.mfa, (29.07.2015).

——— (t.y.), “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ve-avrupa-guvenli-ve-isbirligi-teskilati-_agit_.tr.mfa, (09.06.2015).

——— (t.y.), “Başlıca Ege Denizi Sorunları”, http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa, (17.05.2015).

——— (t.y.), “İslam İşbirliği Teşkilatı”, http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa, (23.07.2015).

——— (t.y.), “Medeniyetle İttifakı Girişimi”, http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa, (28.06.2015).

——— (t.y.), “No: 288, 21 Aralık 2010, İsrail ile GKRY Arasında İmzalanan MEB Anlaşması Hk.”, http://www.mfa.gov.tr/no_-288_-21aralik-2010_-israil-ile-gkry-arasinda-imzalanan-meb-anlasmasi-hk_.tr.mfa, (28.02.2015)

Türkiye Cumhuriyeti Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (2015), “Doğalgaz Piyasası 2014 yılı Sektör Raporu”, http://www.epdk.org.tr/index.php/dogalgaz-piyasasi/yayinlar-raporlar/12-icerik/dogalgaz-icerik/52-dogal-gaz-piyasasi-yayinlari-uid-102, (15.08.2015).

——— (2015), “Petrol Piyasası Sektör Raporu, Haziran 2015”, http://www.epdk.org.tr/index.php/petrol-piyasas/yayinlar-raporlar?id=99, (15.08.2015).

Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumu (t.y.), “Avrupa Güvenlik Şartı”, http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/902d4--Avrupa-Guvenlik-Sarti.pdf, (18.06.2015).

Türkiye Elektrik İletim Genel Müdürlüğü (2013), “Enerji Kaynaklarına Göre Elektrik Enerjisi Üretimi ve Payları”,http://www.teias.gov.tr/T%C3%BCrkiyeElektrik%C4%B0statistikleri/istatistik2013/istatistik2013.htm, (23.08.2015).

Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliği, “Deniz Taşımacılığı 2010-2013 Raporu”, http://www.gisbir.com/content/uploads/kurumsal/dosya/2013%20SEKTOR%20RAPORU.pdf, (05.06.2015).

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (t.y.), “2011 Yıllık Raporu”, http://www.tpao.gov.tr/tpfiles/userfiles/files/tpao_turkce_baski060812d.pdf, (13.08.2015).

Tverberg, Gail (2013), “Oil and Gas Limits Underlie Syria’s Conflict”, http://ourfiniteworld.com/2013/09/09/oil-and-gas-limits-underly-syrias-conflict/, (22.07.2015).

——— (2013), “The Close Tie Between Energy Consumption, Employment, an Recession”, www.ourfiniteworld.com/2012/09/17/the-close-tie-between-energy-consumption-employment-and-recession/, (10.09.2015).

——— (2013), “The Long-Term Tie Between Enegy Supply, Population and the Economy”,www.ourfiniteworld.com/2012/08/29/the-long-term-tie-between-energy-supply-population-and-the-economy/, (10.09.2015).

——— (2014), “Update on US Natural Gas , Coal, Nuclear and Renewables”, www.ourfiniteworld.com/2014/08/25/update-on-us-natural-gas-coal-nuclear-and-renewables/, (11.09.2015).

——— (2014), “Russia and The Ukraine – The Worrisome Connection to World Oil and Gass Problems”, www.ourfiniteworld.com/2014/05/07/russia-and-the-ukraine-the-worrisome-connection-to-world-oil-and-gas-problems/, (11.09.2015).

——— (2015), “Charts Shoeing the Long-Term GDP-Enrgy Tie (Part2 – A New Theory of Eenrgy and the Economy”, www.ourfiniteworld.com/2015/02/05/charts-showing-the-long-term-gdp-energy-tie-part-2-a-new-theory-of-energy-and-the-economy/, (11.09.2015).

——— (2013), “Oil and Gas Limits Underlie Syria’s Conflict”, http://ourfiniteworld.com /2013/09/09/oil-and-gas-limits-underly-syrias-conflict/, (22.07.2015).

Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü (2014), **Deniz Ticareti 2013 İstatistikleri**, http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM /tr/Kitaplar/ 20140613_162122_64032_1_64480.pdf , (25.08.2015)

Union For Mediterranean (2013), “ Social Civil Affairs”, http://ufmsecretariat.org/social-civil-affairs/, (13.07.2015).

——— (2013), “Who We Are”, Erişim: http://ufmsecretariat.org/who-we-are/, (09.07.2015).

United Nations (t.y.), “List of Peacekeeping Operations: 1948-2013”, http://www.un.org /en/peacekeeping/documents/operationslist.pdf, (12.12.2014).

United Nations, (t.y.), “Security council Calls for end to Hostilities Between Hizbullah, Isael, Unanimously Adopting Resolution 1701 (2006)”, http://www.un.org/press /en/2006/sc8808.doc.htm, (29.08.2015)

United Nations Alliance of Civilazation (2010), “Regional Strategy fort he Mediterranean”,http://www.unaoc.org/2010/11/regional-strategy-for-the mediterranean/, (15.07.2015).

——— (2011), “Action Plan for 2011-2015 implementing the Alliance of Civilizations’ Regional Strategy on Intercultural Dialogue and Cooperation for the Mediterranean – prioritized actions for 2011”, http://www.unaoc.org/wp-content/uploads/ UNAOC-Action-Plan-for-the-Mediterranean-20-April-2011.pdf, (22.07.2015).

United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea Office of Legal Affairs (2004), “Law of the Sea Bulletin”, http://www.un.org/depts/los/doalos_ publications/LOSBulletins/ bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (03.01.2015).

——— (2005), “Law of the Sea Bulletin”, http://www.un.org/depts/los/doalos_ publications/LOSBulletins/ bulletinpdf/bulletin59e.pdf, (03.01.2015).

——— (2005), “Law of the Sea Bulletin”, http://www.un.org/depts/los/doalos_ publications/LOSBulletins/ bulletinpdf/bulletin57e.pdf, (03.01.2015).

United Nations General Assembly Security Council (2009), “Latter Dated 2 February 2007 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General”,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol= S/2007/54, (08.01.2015).

United Nations General Assembly Security Council, (2009), “Latter Dated 8 August 2007 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General”,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol= S/2007/487, (08.01.2015).

United Nations General Assembly Security Council, (2009), “Latter Dated 17 April 2009 From the Permanent Representative of Turkey to United Nation Aderssed to the Security-General”,http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol= S/2009/216, (08.01.2015).

URL, (2009), “2000’li yıllarda 2000 Yıllık Türk Kara Kuvvetleri”, http://www.savunmasanayi.net/2000li-yillarda-2000-yillik-turk-kara-kuvvetleri-i%C2%A0/2000li-yillarda-2000-yillik-turk-kara-kuvvetleri-i%C2%A0/, (17.08.2015).

——— (2012), “Avrupa’dan NATO’ya Alternatif”, http://www.uiportal.net/uluslararasi-iliskiler/acil-mudahale-gucu, (15.08.2015).

——— (2015), “Aircraft Total”, http://www.globalfirepower.com/.asp, (16.07.2015).

——— (2015), “China Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=china, (13.07.2015).

——— (2015), “Egypt Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=egypt, (12.07.2015).

——— (2015), “France Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=france, (19.08.2015)

——— (2015), “FS Charles de Gaulle (R91) Aircraft Carrier,” http://www.militaryfactory.com/ships/detail.asp?ship_id=Charles-de-Gaulle-R91, (18.08.2015).

——— (2015), “Greece Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=greece, (09.07.2015).

——— (2015), “Israel Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=israel, (22.07.2015).

——— (2015), “Italy Military Strength”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=italy, (15.07.2015).

——— (2015), “Russia Military Strenght”, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Russia, (16.07.2015).

——— (2015), “Rusya’dan Yunanistan’a Şartlı Destek!”, http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/rusyadan-yunanistana-sartli-destek-onerisi/18000/18784/, (09.08.2015).

——— (2015), “Suriye Savaşına Çin de Katılıyor”, http://www.milliyet.com.tr/suriye-savasina-cin-de-katiliyor/dunya/detay/2150782/default.htm , (20.11.2015).

——— (2015), “Total Aircraft Carrier Strength”, http://www.globalfirepower.com/navy-aircraft-carriers.asp, (23.06.2015).

——— (2015), “Total Navy Destroyer Strength”, http://www.globalfirepower.com/navy-destroyers.asp, (15.07.2015).

———(2015), “United Kingdom Military Strenght”, 2015, http://www.globalfirepower.com/country-military-strengthdetail.asp?country_id= United-Kingdom, (10.08.2015).

——— (t.y.), “BAE Systems Shows Updated Type 26 Design at DSEI 2013 Defence Exhibition”,http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_content& task=view&id=1235, (29.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_ content&task=view&id=243, (27.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php?option= com_ content&task=view&id=74, (27.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php/middle-eastern-navies-vessels-ships-equipment/lebanese-navy-vessels-ships-equipment.html, (27.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php/west-european-navies-vessels-ships-equipment/royal-navy-vessels-ships-equipment/frigates-and-destroyers/76-type-45-daring-class-anti-air-warfare-defense-destroyer-hms-dauntless-diamond-dragon-defender-duncan-aaw-royal-navy-bae-systems-paams-aster-15-30-sampson-datasheet-pictures-photos-video-specifications.html, (28.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_ content&task= view&id=571, (28.05.2015).

——— (t.y.), “Description”, http://www.navyrecognition.com/index.php?option=com_ content&task= view&id=786, (18.08.2015).

U.S. Department of State: Office of the Historian, (2013), “The Madrid Conference”, https://history.state.gov/milestones/1989-1992/madrid-conference, (02.12.2014)

U.S. Energy Information Administration, (2013), "Suez Canal, Sumed Pipeline Are Key Parts of Egypt's Role In International Energy Markets", http://www.eia.gov/todayinenergy/detail.cfm?id=12371, (12.12.2014).

U.S. Energy Information Administration, (2015), "Owerview", http://www.eia.gov/beta /international/analysis.cfm?iso=CHN, (16.12.2014).

US Navy (2015), **A Cooperative Strategy for 21st Century Seapower**, March.

Uyar, Hakkı (t.y.), "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri", Erişim: http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar /17.pdf, (07.08.2015).

Uysal, Ahmet (2012), "Suriye Krizi ve İslam Dünyası", Birol Akgün (Ed.), **Suriye Krizi'nde Bölgesel ve Küresel Aktörler: Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri**, *içinde* (36-40), Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz.

Ülger, İrfan Kaya (2002) "Avrupa Güvenlik Savunma Politikasının Arkaplanı, Oluşumu ve Temel Anlaşmazlık Konuları", Refet Yinanç ve Hakan Taşdemir (Der), **Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye**, *içinde* (83-114), Ankara: Seçkin Yayınları.

Varol, Tuğçe (2013), "Ruslardan Samsun-Ceyhan Projesini Ortadan Kaldıracak Teklif", http://www.21yyte.org/tr/arastirma/enerji-ve-enerji-guvenligi-arastirmalari-merkezi/2013/09/11/7206/ruslardan-samsun-ceyhan-projesini-ortadan-kaldiracak-teklif, (22.08.2015).

Waever, Ole (2012), "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (259-281), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Waltz, Kenneth N. (2001), **Man, The State and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press.

——— (2011), “Anarchic Orders and Balances Of Power”, Christopher W. Hughes and Lai Yew Meng (Ed.), **Security Studies: A Reader**, *içinde* (130-136), New York: Routledge.

Weinrod, W. Bruce (1999), “The US, NATO and the Mediterranean Region in the Twenty-First Century”, Nikolas A. Stavrou (Ed.), **Mediterranean Security at the Crossroads: A Reader**, *içinde* (85-104), United States of America: Duke University Press.

Weitzman, Bruce Maddy (2000), “The Inter-Arab System and The Arab-Israeli Conflict: Ripening for Resolution”, **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 44-55.

Wendt, Alexander (2003), **Social Theory of International Politics**, New York: Cambridge University Press.

Yakın Doğu Haber (2011), “Rus Savaş Gemisi Severomorsk Suriye’de”, http://ydh.com.tr/HD9337_rus-savas-gemisi-severomorsk-suriyede.html, (14.06.2015).

Yalçınkaya, Haldun (2008), **Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara: İmge Kitapevi.

Yalvaç, Faruk (2012), “Rousseau’nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış”, Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (17-43), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yavuz, Celalettin (2007), “Küresel Felaket-Enerji Güvenliği İkilemi ve Milli Güvenlik”, **2023 Dergisi**, 71, 18-29

Yıldız, Dursun (2009), **Doğu Akdeniz’de Isınan Sular**, İstanbul: Bizim Kitaplar.

Yıldız, Dursun ve Yaşar, Doğan (2012), **Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç**, İstanbul: Truva Yayınları.

Yılmaz, Halit (2013), **Suriye İç Savaşı, Küresel Aktörler ve Kosova Modeli**, Ankara: Ortadoğu Startejik Araştırmalar Merkezi Rapor No.166

Yılmaz, Muzaffer Ercan (2012), "Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (407-429), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

——— (2012), "Westphalia'dan Günümüze Savaş", Mustafa Aydın ve Diğerleri (Ed.), **Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe**, *içinde* (75-89), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, Sait (2008), **Güç ve Politika**, İstanbul: Alfa Yayınları.

Yılmaz, Türel (2009), **Uluslararası Politikada Ortadoğu**, Ankara: Barış Platin Yayınevi.

Yoshifumi,Tanaka (2001), "Reflections on the Concept of Proportionality in the Law of Maritime Delimitation", **International Journal of Marine and Coastal Law**, 16 (3), 433-463

Zhussipbek, Galym (2009), "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka planı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, 5 (19), 71-88

Zısser, Eyal (2000), "Waging Peace ın the Middle East: an Israeli Point of View", **Perceptions, Journal of International Affairs**, 5 (1), 66-81.

Zucconi, Mario (1999), "NATO in the Mediterranean", Stephan J. Blank (Ed.), **Mediterranean Security into the Coming Millennium**, *içinde* (11-124), U.S. Army War College: Strategic Studies Institute.

EKLER

EK 1: Doğu Akdeniz (Ülkeler)

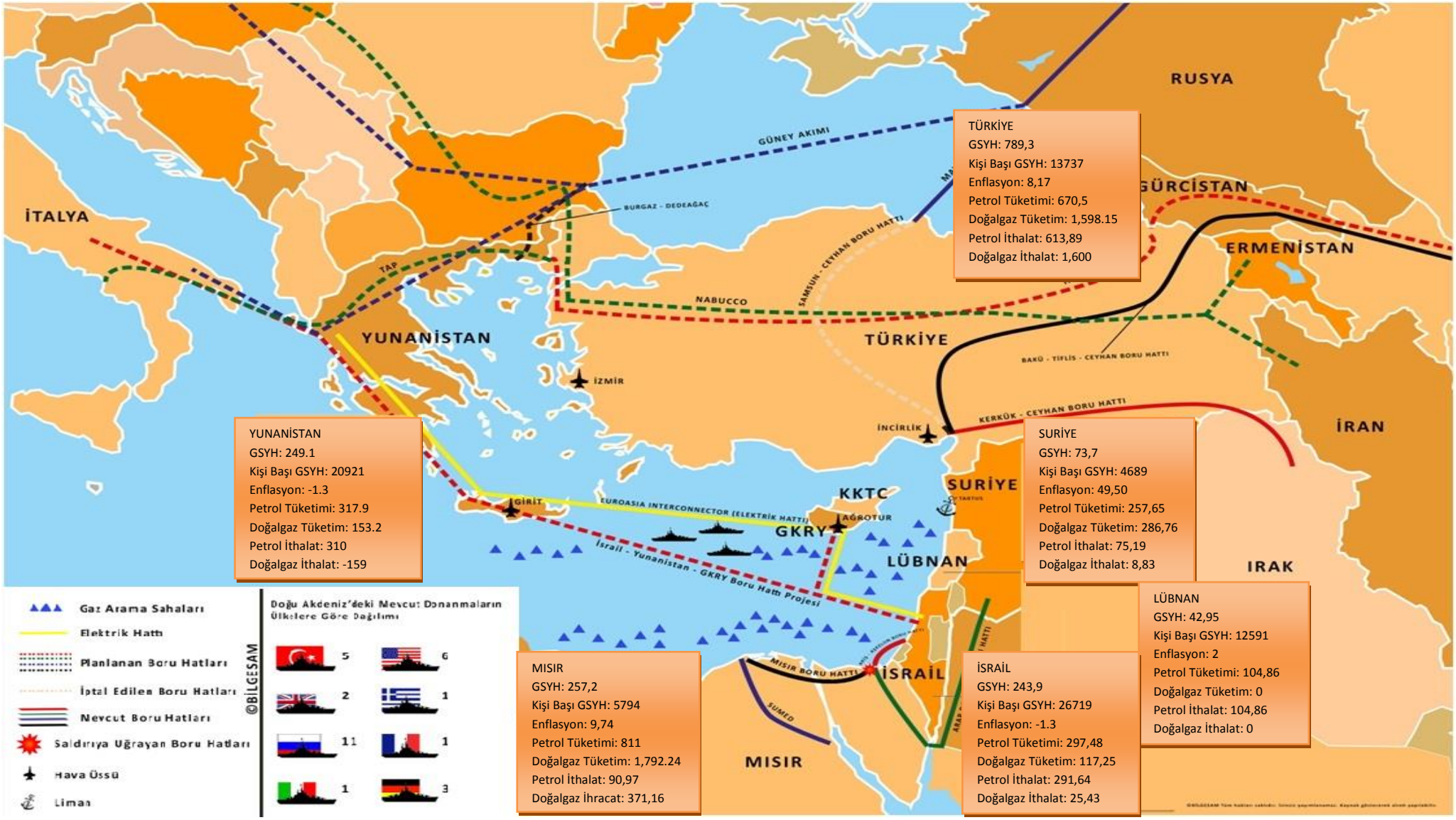

Kaynak: Bilgesam, 2013: 53

EK 2: Pentagon'un Yeni Haritası

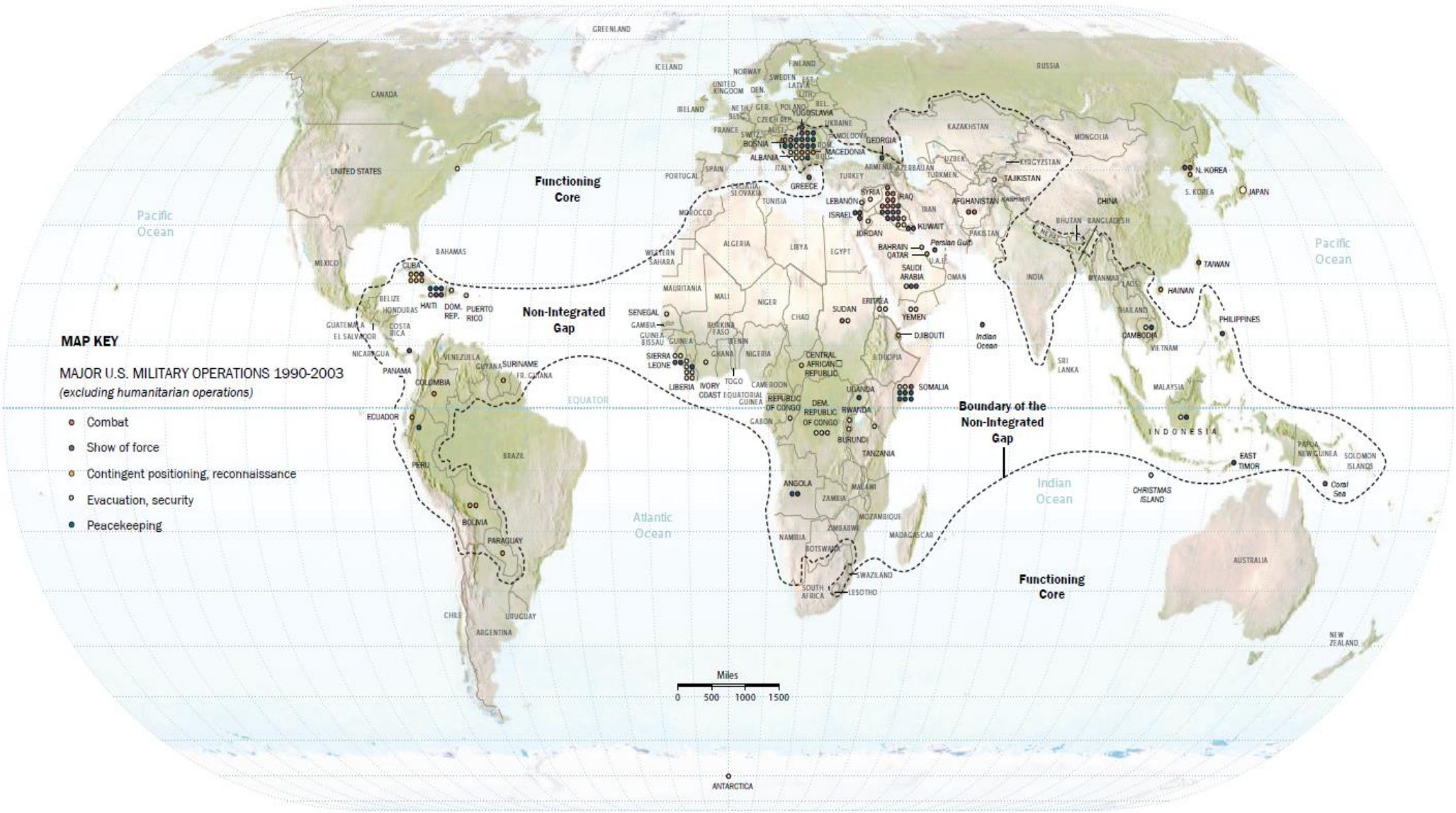

Kaynak: Barnet, 2004

EK 3: NATO Üyeleri ve Ortaklık Ülkeleri

Kaynak: www.nato.int

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi	: 21 Mart 1979
Doğum Yeri	: Çorum
Lisans	: (1997-2002) Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans	: (2003-2005) Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler, "*NATO-Rusya İlişkileri ve Bu İlişkilerin Türkiye'ye Yansımaları*"
Çalıştığı Kurum	: (2007-) Giresun Üniversitesi (Öğretim Görevlisi)
Yabancı Dil	: İngilizce
Makaleleri	: "Gürcistan'da Değişimin Sinyali: 2008 Devlet Başkanlığı Seçimi", SAREM, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 6, Mayıs 2008, Sayı 11
Uluslararası Bildirileri	: "NATO'nun Genişleme Politikasının Karadeniz Güvenliğine Etkisi", ICANAS 38, 10-15 Eylül 2007, Ankara

- "Dayton Antlaşması Sonrası Bosna Hersek'te Yeni Anayasa Çalışmaları", II. Uluslararası Balkanlarda Sosyal Bilimler Kongresi, 30 Mayıs-6 Haziran 2010, Prizren Üniversitesi, Pirizren/Kosova

- "ABD'nin Karadeniz Girişimleri ve Bölgeye Etkileri", III. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu, Karadeniz Yararlanıcıları, 4-6 Ağustos 2010, Giresun Üniversitesi, Giresun

- "Karadeniz'e Yönelik İşbirliği Girişimleri: BLACKSEAFOR Örneği", Uluslararası Üç Deniz Havzası Ülkeleri Ortak Yönetim Kültürü ve Yeniden Yapılanma Sorunları Sempozyumu, 13-16 Ekim 2011, İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul

- "Gürcistan'ın Ayrılıkçı Bölgeler Sorunu ve Gürcü-Rus Savaşı", Uluslararası Kafkasya Kongresi, 26-27 Nisan 2012, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli

- "Güvenlik Kavramı ve Türkiye'de Ulusal Güvenlik: Değişenler, Değişmeyenler", Uluslararası Güvenlik Kongresi, 8-9 Ekim 2013, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli